ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
1

MERCREDI
1er JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.519 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 62e ANNÉE — No 16.519

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 22 – 23)

ՍԵՒԱԿԵԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆ ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿԻ ՇԻՐԻՄԻՆ ՇՈՒՐՋ

«Սեւակի քերթուածները Սփիւռքի գաղութներուն մէջ այժմ ամէնէն շատ կարդացուող ու արտասանուող ստեղծագործութիւններն են։ Նախակրթարաններուն, արուեստասիրաց միութիւններու սրահներուն, ազգային հաւաքոյթներուն ու երեկոյթներուն մէջ միշտ կը զօղանջէ անոր զանգակատունը, միշտ կը հնչեն անոր հայրենասիրական, փիլիսոփայական բանաստեղծութիւնները։ Ես առաջին անգամ կը գտնուիմ մայր հայրենիքի մէջ եւ երջանիկ եմ, որ առիթը ունեցայ այցելելու այս փոքր լեռնային գիւղը, ուրկէ եկաւ Սեւակ ու գերեց հայրենիքի եւ Սփիւռքի գեղարուեստասէր բոլոր սրտերը»։ Այսպէս բսած է բանաստեղծ Ջուլալ Գազանճեան (Փարիզէն), խօսք առնելով Զանգիբասարի – Սովետաշէնի մէջ, Պարոյր Սեւակի յիշատակին նուիրուած բանաստեղծութեան Օրուան հանդիսութեան։

Ութերորդ անգամ ըլլալով հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած է Արարատի շրջանի Սովետաշէն գիւղը, Պարոյր Սեւակի ձեռամբ կերտուած տան ու պարտէզին մէջ, նշելու համար անոր ողբերգական մահուան տարելիցը։ Ներկայ եղած են նաեւ Սփիւռքէն գրողներ եւ հանրային դէմքեր։ Տայանա Տէր – Յովհաննիսեան (Միացեալ – Նահանգներէն) կարդացած է Պարոյր Սեւակի բանաստեղծութիւններու անգլերէն իր թարգմանութիւնները։ Անդրանիկ Արարատ (Հալէպէն) յուշեր պատմած է Սեւակի հետ իր հանդիպումէն եւ կարդացած իր քերթուածները։ Խօսք առած է «Շիրակ» ամսաթերթի խմբագրապետ Օննիկ Սարգիսեան (Պէյրութէն)։ Ալեքսանդր Թոփչեան խօսած է Սեւակի գրականութեան ընդհանուր նկարագրի, անոր չօշափած համամարդկային ու համազգային – հայրենասիրական թեմաներու մասին, նշելով որ իր տաղանդի ու բանաստեղծական խիզախումի ուժով ան ուղիղ ժառանգորդն է Եղիշէ Չարենցի։ Սաղաթէլ Յարութիւնեան, Հենրիկ Էդոյեան, Եդուարդ Միլիտոնեան, Արտեմ Յարութիւնեան, Սամուէլ Կոսեան կարդացած են Սեւակի նուիրուած իրենց բանաստեղծութիւնները եւ այլ գործեր։ Ագատ Գասպարեան, Սերգուշ Բարսեղեան ներկայացուցած են Չարենցի եւ Սեւակի բանաստեղծութիւններէն փունջ մը։

Մինչեւ ուշ իրիկուն, սաղարթախիտ պարտէզի ծառերուն տակ, Պարոյր Սեւակի շիրիմին շուրջ հնչած է հայ բանաստեղծութիւնը։

❦

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԱՐԷՆ ԴԵՄԻՐՃԵԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ՆԻԿԱՐԱԳՈՒԱ ԱՅՑԵԼԱԾ

Ձեռնոգորիայի համայնավարներու միութեան կեդր. կոմիտէի հրաւէրով Նիկոլաւիա գացած է Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Ա. քար – տուղար Կարէն Դեմիրճեանի։ Պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է տեղւոյն կուսակցական եւ պետական մարմիններու հետ, այլեցած արդիւնաբերական, գիւղատնտեսական եւ դրօսաշրջիկութեան կեդրոններ, կարծիքներ փոխանակած զուգորդ քաղաքներ Երե-

ւանի եւ Թիթոկրատի անմիջական կապերու զարգացման հեռանկարներու շուրջ։

❦

ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Նկարիչներու Տունը բացուած է «Դաշնակցային Ռուսիոյ կերպարուեստը» ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութեան, Հայաստանի եւ Դաշնակցային Ռուսիոյ Նկարիչներու Միութիւններուն։ Բացման օրը խօսք առած է Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Ս. Գրիգորեան։ Ցուցադրուած են ռուս նկարիչներու գործերու շարքին նաեւ Մոսկուա ապրող հայ նկարիչներէ գործեր՝ Դմիտրի Նալբանդեան, Նիկողայոս Նիկողայոսեան, Մարիամ Ասլամազեան, Վիկտոր Դումանեան, Ալբեր Պապիկեան։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՅՆ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ընդհանուր համադաշնակցութեան նախագահը՝ Ռաֆթոփուլոս ծանրօրէն վիրաւորուած է, Երկուշաբթի օր, Աթէնքի մէջ գործուած մահափորձի մը ընթացքին, որուն տէր եղած է, ցարդ անծանօթ, ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը՝ Մայիս 1։

ՔԱՏԱՖԻ անակնկալ այցելութիւն մը կատարեց Ալժէ, բայց մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ իր եւ Պենճետիտի խօսակցութեանց շուրջ։

ԼՈՆՏՈՆԻ Քրիսթի՛զ աճուրդի սրահին մէջ, նոր մրցանիշ մը կոտրեց խզանկար մը։ Այս անգամ Վան Կոկի մէկ ուրիշ գործն էր (նախորդը՝ արեւածաղիկն էր) որ ծախուեցաւ 11.5 միլիոն անգլիական ոսկիի, ծախքերով շուրջ՝ 110 միլիոն Ֆրանք։ «Թրէնքըթայլ կամուրջ»ն է, որուն գնորդը անծանօթ կը մնայ առայժմ։

ՊԱՐԳԻԻ դատավարութիւնը վերջին շարաթը մտաւ եւ դատախազը երկարա – պատում ամբաստանաճառէ մը ետք, ինչպէս կ՚ակնկալուէր ցկեանս բանտարկութիւն պահանջեց։

ՍՄԻՔԸ (միջարհեստական աճումի նուազագոյն աշխատավարձք) Յունիս 1–էն, կը վերարժեւորուի 1% եւ ամսականը կը հասնի 4.704 Ֆր. 96–ի շաբաթական 39 ժամ աշխատանքի համար։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Իրաքի եւ Սուրիոյ սահմանամերձ շրջաններուն մէջ տասը հազար զինուոր ու ոստիկաններու մասնակցութեամբ ծաւալուն խուզարկութիւններու ձեռնարկուած է քիւրտ հրոսակներու դէմ։ Միւս կողմէ, Սուրիոյ սահմանէն երեք քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող չորս գիւղեր յարձակումի ենթարկուած են։ Քիւրտ մարտիկներ գիւղերու բնակչութիւնը հաւաքած են հրապարակ մը, ու անոնցմէ պահանջած, որ հաւատարմութիւն ուխտեն Քիւրտիստանի։ Ապա մահուան սպառնալիքով ազդարարած են չգործակցիլ պետական ուժերու հետ, ու գիւղացիներու անթել գործիք – ները հաւաքելով հեռացած են։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ – ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

EUROPE 1

DECOUVERTES

Ինչպէս յայտարարած էինք, Երկուշաբթի իրիկուն, Յունիս 29, Եւրոպ 1 կայանի Տեֆուվերթ *յայտագրին երկրորդ մասը նուիրուած էր եւրոպական Խորհրդարանի հայանպաստ քուէարկութեան առթիւ, հայկական հարցին։ Կը մասնակցէին մէկ կողմէ՝ Անրի Փափազեան (Հ. Յ. Դ.), Արա Գրիգորեան (Հայ Դատի Յանձնախումբ), Ժերար Կեկան (վիպագիր, լրագրող, որուն մայրը Հայ է) եւ երկու Թուրքեր, մէկը՝ քաղաքաբան Միշէլ Խօզաէմիր, միւսը՝ Կէօքչին Սիփահիօղլու, որոնք ճշդեցին թէ ոչ մէկ պաշտօնական կամ ներկայացուցչական հանգամանք ունին, իրենց միակ հանգամանքն էր՝ Թրքութիւնը։ Յայտագիրը կը վարէր Ժիլ Շնէտէր որ սկիզբն իսկ խօսքը տուաւ Ժան – Լուի Քալտէրոնի որպէսզի հակիրճ կերպով պարզէ հայկ. հարցը ունկնդիրներուն, նաեւ ահաբեկչական արարքներու պատմականը ու զանազան կազմակերպութեանց բնոյթը։*

Այս յառաջաբանէն ետք, կողմերը, եթէ կարելի է այսպէս որակել, յայտնեցին իրենց տեսակէտները եւրոպական Խորհրդարանի ճանաչման բանաձեւին քուէարկութեան վաղորդայնին։ Արա Գրիգորեան գոհունակութիւն յայտնեց, մատնանշելով հանդերձ թէ վիճելի յօդուածներ կային։ Գալով ծագումով Թուրք Ֆրանսացիին՝ Խօզաէմիր, որ փրոֆէսօր է Փարիզ 3 համալսարանը եւ մասնագէտ միջերկրականեան հարցերու, նախ խոնարհեցաւ հայ ժողովուրդին ողբերգութեան առջեւ, զոր մարդկային ողբերգութիւն մը կը նկատէ, բայց բնաւ երբեք՝ ցեղասպանութիւն։ Արդարեւ, ըստ իրեն, ցեղասպանութիւն տարազը կը պարտադրէ կարգ մը տուեալներ, որոնք չկային 1915–ին, այսինքն՝ ժողովուրդ մը բնաջնջելու որոշում, ցեղապաշտ գաղափարաբանութիւն, հակահայ փիլիսոփայութիւն։ Գրեթէ երգիծական էր միւս Թուրքին, Սիփահիօղլուի պատասխանը սա հարցումին. – Իսկ ի՞նչ է ձեր տեսակէտը,
— Տեսակէտս պարզ է, կ՚ըսէ, առաջին փոքրիկ բարեկամուհիս Հայ էր, լաւագոյն բարեկամս Հայ է, դպրոցական նստարանիս վրայ քովս նստած էր Հայ մը, երբ դրամի պէտք ունեցայ, Հայ մըն է որ ինծի 20 հազար Ֆրանք փոխ տուաւ։ Հայերը կը սիրեմ։ Նոյն կերակուրները կը սիրենք։

Այլ խօսքով, քանի որ երկու ժողովուրդներն ալ իմամ պայըլտը *կ՚ուտեն սիրով, հարց չի մնար։*

Բարեբախտաբար, մակարդակը հոս չմնաց եւ վիճաբանութիւնը խոհանոցէն դուրս ելաւ ու շարունակուեցաւ, իւրաքանչիւր կողմ կրկնելով իր տեսակէտները։ Ժերար Կեկան պարտաւորուեցաւ հին փաստաթուղթեր ոգեկոչել (14–րդ դարու վերաբերեալ) ցոյց տալու համար թէ Թուրքերու հակահայ հալածանքները միայն 20–րդ դարուն չէին պատկաներ։

Եզրակացնելով, ըսենք թէ Հ. Յ. Դ.ի եւ Հայ Դատի Յանձնախումբին ներկայացուցիչները տիպալկի կոչ ըրին խլրէնի եւ Թուրք կառավարութեան, չնշելով հողային պահանջները եւ Հ. Յ. Դ.ի ազատ, անկախ ու միացեալ Հայաստանի նշանաբանը։ Հարկ է ըսել թէ տեղին միջամտութիւններ կ՚ընէր Ժերար Կեկան, որուն հրատարակած գիրքին – Լա բէ–բէօր – *մասին ալ բաւական ծանուցում եղաւ այս առթիւ։ Թրքական կողմը առաջարկ ալ չէր կրնար ընել, քանի որ միայն իրենք գիրենք կը ներկայացնէին, բայց եւ այնպէս քաղաքաբան – փրոֆէսօրը փափաք յայտնեց որ պատմաբաններէ եւ իրաւագէտներէ կազմուած կոմիտէ մը հաւաքուի եւ քննէ փաստաթուղթերը։*

❦

Մոնտ–ի Յունիս 30–ի թիւին եւ նոյն թըւակիր «Ֆիկարօ»ի մէջ, Սոլիտառիթէ ֆրանսօտմէնիէն *կրկին կէս էջ մը գըրաւած էր Յունիս 18–ի պատմական քըւէարկութեան առթիւ, մեծարելով Ժաք Վանտէօմէօլպրուքը, տեղեկաբեր հայկական հարցին, Սապիի եւ Կլինի նախաձեռնութիւնն ու վճռականութիւնը, բոլոր հոսանքներու խորհրդարանականները որոնք, իրենց քուէով, պատիւ բերին Եւրոպայի, եւայլն, եւայլն։*

❦

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»Ի ՀԱՂՈՐԴՈՒՄԸ

«Արմէնփրէս» Յունիս 26 թուակիր լրատուութեամբ կուտայ *ԹԱՍ* գործակալութեան հաղորդումը Եւրոպական խորհրդարանի կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման վերաբերեալ։ *ԹԱՍ*–ի թղթակիցը կը հաղորդէ. –

❦

«Եւրոպայի Խորհրդարանը Յունիս 18–ի իրիկունը ձայներու մեծամասնութեամբ հաւանութիւն տուաւ այն զեկուցագրին առընչուող բանաձեւին, որ կը վերաբերի օսմանեան կայսրութեան մէջ 1915–ին Երիտթուրքերու կառավարութեան իրագործած Հայերու ցեղասպանութեան։ Ընդունուած փաստաթուղթին մէջ կը ճանչցուի ու կը դատապարտուի ցեղասպանութիւնը, որուն զոհերը դարձան մէկուկէս միլիոն Հայեր, որոնք կը բնակէին ներկայիս Թուրքիոյ Հանրապետութեան արեւելեան շրջանները կազմող տարածութեան մէջ։

«Եւրոպական Խորհրդարանի հաւանութեան արժանացած համայնավարներու խումբին առաջարկութեամբ եղած ուղղումին մէջ վերահաստատուած է ցեղասպանութիւն եղը՝ օսմանեան իշխանութիւններու բարբարոսական բռնութիւններու, օսմանեան Թուրքիոյ մէջ կատարուած Հայերու ցեղասպանութեան եւ բռնի տեղահանութեան մարդատեաց քաղաքականութեան առընչութեամբ։

«Խորհրդարանականները չէշտեցին, որ 1915 թուականի ողբերգական դէպքերը ցեղասպանութեան յանցագործութիւնը կանխելու եւ ՄԱԿ–ի 1948–ի Ուխտի համաձայն կը հանդիսանան ցեղասպանութիւն։ Անոնք Եւրոպայի Տնտեսական Խորհուրդի երկիրներուն կոչ ըրին հաստատել ցեղասպանութեան եւ մարդկութեան դէմ գործուած յանցագործութիւններու զոհերու յիշատակի օր»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵՐԱՐ ՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Համերգը յայտարարուած էր ժամը 20.30–ին. այդ ժամուն սակայն, տակաւին քիչեր սրահ կը բարձրանային, իրենց տեղերը գրաւելու։ Բազմութիւնը հանդարտ կը շաղակրատէր վարը, մայթին վրայ կամ շէնքին բակին մէջ։

Ժամը 21–ին, սրահը գրեթէ լեցուած էր եւ ուշացողներ անապարանքի մատնուած, կ՚ուղղուէին դէպի իրենց ցոյց տրուած աթոռները. այդ միջոցին սրահին լոյսերն ալ սկսան կամաց կամաց մեղմանալ, հասկցնելով որ համերգը պիտի սկսէր։

Ճիշդ նոյն պահուն, ետեւս նստած պարոն մը գոհունակ շեշտով մը ըսաւ. – «Փառք Աստուծոյ, հայկական ժամադրութիւն չեղաւ այս անգամ»։

Մինչեւ այդ օրը երբեք չէի մտածած ունակութեան մը բարիքներուն մասին. ուրեմն, միայն կէս ժամուան յապաղում մը զոհ անձի մը կրնար վերածել հանդիսատես մը։

Անշուշտ, այն պայմանով որ այդ անձը հայ մը ըլլար։

Թ. ԱՐՓԻ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Այս ապստամբութիւնները զսպելու համար, Թուրքերը օգտագործեցին ծանօթ մեթոտներ, – փոքր ջարդեր, զանգուածային տեղահանութիւն: Նախ՝ 1925 – 1950 Թուականներուն Եփրատէն արեւելք ամէն ինչ, զինուորական իշխանութեանց կողմէ կը կառավարուէր: Երկրորդ, քիւրտերէնի գործածութիւնը ապօրինի նկատուած էր, թէպէտեւ շրջանի Քիւրտերու մէկ չնչին մասը միայն սահուն թրքերէն գիտէր: Հետաքրքրական է նշել որ Քէնտալ (տե՛ս՝ իր «Քիւրտիսթան ին Թըրքի» յօդուածը, Շալեանի խմբագրած վերոյիշեալ գրքին մէջ, – էջ 68) կը հաստատէ թէ 1·500·000 քիւրտ կամ սպաննուեցան, եւ կամ տեղահանուեցան այս ապստամբութիւններու ընթացքին: 1·5 միլիոնը անծանօթ թիւ մը չէ, մեզի համար: Անշուշտ այս թիւը հաստատել նոյնքա՛ն եւ աւելի դժուար է, որքան մեր կորուստները բոլորովին համոզիչ ձեւով դնահատելը: Հայութեան կորուստները, 1915 – 1922 շրջանին, 300·000–էն 2·300·000 գնահատուած են, եթէ նկատի առնենք հայ, Թուրք եւ օտար պատմիչներ: Քիւրտերու կորուստները, 1925 – 1938 շրջանին, 15·000–էն ... 1,5 միլիոն: Տէյվիտ Մըքտաուըլ, բաւական վստահելի անձ մը, «Քիւրտերը» («Տհը Քըրտծ», Լոնտոն, Մինըրիթի Ռայթց Կրուփ, 1985, Ռեփորթ Նամպըր 23) գրքոյկին մէջ կը հաստատէ որ մէկ միլիոն քիւրտ տեղահանուեցաւ 1925 – 1938 Թուականներու ընթացքին, իսկ մեռեալներու թիւը, զոր անկարելի է բնորոշել, ամէնէն քիչը 40 հազար էր, ամէնէն շատը՝ 250·000: Ուրեմն, Քիւրտերը ճաշակեցին, եթէ ոչ ցմրուր, Թուրքին հոգատարութիւնը:

1943–ի Յուլիսին Շէյխ Սայիտ Պիթքի փոքր ըմբոստութիւն մը ղեկավարեց եւ մի քանի Թուրք ոստիկաններ սպաննեց: Սակայն շուտով ճզմուեցաւ այս շարժումը, որուն գոյութիւնը փաստ մըն է որ Քիւրտերը երբեք բոլորովին հլու – հըլնազանդ չէին: 1945 – 6–ին Իրաքի Քիւրտերուն մէջ կար փոքր շարժում մը («Ռազկար–ի–Քիւրտ», «Քրտական Փըրկութիւն»), որ Թուրքիոյ եւ Իրաքի Քիւրտերուն անունով զեկուցագիր մը յղեց նոր կազմակերպուող Միացեալ Ազգերուն: Այս զեկուցագրին մէջ կը նկարագրուի «Քէմալիսթ կանկ»ի ոտնձգութիւնները, եւ անկախութիւն կը խնդրուի (տե՛ս՝ «Մեմորանտում օֆ տհը Քըրտիշ Ռիպըպլիք Փարթի, Պաղտատ, 1946 Յունիս 18») արտատպուած Տէյվիտ Անտրուզի խմբագրած «Տհը Լոսթ Փիփըլզ օֆ Տհը Միտըլ Իսթ» գրքին մէջ հրատարակուած Սալզպըրի, Նորթհ Քարոլայնա, ԱՄՆ, Տոքիւմէնթըրի Փապլիքէյշընզ հրատարակչականին կողմէ, 1982, էջեր՝ 87 – 8): Անշուշտ կրկի՛ն քրտական միամըտութեան մէկ չափանիշն է նման աղերսագիր:

1950–էն ետք, Ատնան Մէնտէրէս փորձեց օգտագործել Քիւրտ ծագում ունեցողներու հպատակութեան, եւ ուրեմն քըւէարկելու իրաւունքը, ու զանոնք սիրաշահեցաւ բաւական յաջող կերպով: «Տօղուճուլուք» կամ «Արեւելյացում» շարժումը Թուրք վարչութեան մօտ՝ փաստ մըն էր որ Մէնտէրէս կ'ուզէր տնտեսական արդիականացում բերել արեւելեան, այսինքն քրտաբնակ շրջաններուն: Սակայն անշուշտ նման բարեացակամ մօտեցում եւ համեմատականօրէն ազատամիտ արարք չի կրնար ճզմուած ժողովուրդի մը բոլոր հատուածները հաշտեցնել: Այսպէս, 1950 – 58 Թուականներուն շատ մը Քիւրտեր, յաջող, ուրախ, նոյնիսկ անդամ Թուրքիոյ Խորհրդարանին, Պետութեան զովքերը ճռուողեցին (ինչ որ անշուշտ էվրէնի կառավարութիւնը հաճոյքով կը յիշէր ու Օզալի վարչակարգը յաճախ կը մէջբերէ): Սակայն պատմութեան յիշողութիւն եւ հի՞ն իղձեր չմոռցուեցան: 1958–ին, Տօղուճուլուքի մը քանի քիւրտ համակիրներ, Տիյարպէքիրի մէջ սկսան հրատարակել «Իլէրի Եուրթ» («Յառաջացած Երկիր») թերթը, Թրքերէն լեզուով: Քիւրտ մտաւորականներ փարեցան անոր, եւ 1959–ին Պետութիւնը, (որուն բարեացակամութիւնը, ինչպէս գիտեն Հայեր, գիրազած ու ոչ – տեւական բնոյթ ունի միշտ) փակեց թերթը, ձերբակալելով խմբագիրները իբր «քրտապաշտ»: 1960–էն ետք, երբ Մէնտէրէս բանտարկուեցաւ զինուորական իշխանութիւններու կողմէ, Մէնտէրէսի կուսակցութեան պատկանող 485 Քիւրտեր ձերբակալուեցան (Յունիս, 1960), եւ անոնցմէ 55–ը աքսորուեցան Իզմիրի կողմը: Նոյեմբեր 1960–ին, զօրավար Կիւրսէլ սպառնաց որ «եթէ լեռնային Թուրքերը հանդարտ չմընան, բանակը չի վարանիր իրենց քաղաքներն ու գիւղերը քարուքանդ ընել» (Քենտալ, վերոյիշեալ յօդուած, էջ՝ 75): Կիւրսէլ կը սիրէր գովել Շէրիֆ Ֆիրաթ անուն անձի մը մէկ գրքոյկը, որ կը հաստատէր թէ Քիւրտերը Թուրք ծագում ունէին: Մայիս 1961ին, ան կատղեցաւ, երբ Քիւրտեր ցոյցեր կատարեցին Մարտինի, Սեւերիկի, Տիյարպէքիրի, Պիթլիսի եւ Վանի մէջ: Ըստ Քինէյն անունով ամերիկացի հեղինակի մը (Շալեանի խմբագրած, վերոյիշեալ գիրքին մէջ, էջ՝ 33) անոնց ցուցապաստակները կը յայտարարէին, – «Քիւրտ ենք, Թուրք չենք»: «Անկցին Կիւրսէլ, Մէնտէրէս, Ինէօնիւ, բոլորն ալ բռնակալներ են», եւ «Թուրք կառավարութիւնը պէտք է ընդունի մեր ազգային իրաւունքները»:

*

1961–ի Սահմանադրութենէն ետք, նորէն բարելաւուեցաւ Քիւրտերու վիճակը, համեմատուած՝ զինուորական տիրապետութեան անցեալին: «Պարըշ Տիւնեասը» (Խաղաղութեան Աշխարհը) Թրքերէն թերթը 1962–ին յօդուածաշարք մը յատկացուց Քիւրտերուն, որ մինչեւ այսօր կը մէջբերուի ամերիկացի մասնագէտներու կողմէ: 1962 Սեպտեմբերին «Տիճլէ – Ֆըրաթ» (Տիգրիս – Եփրատ) թերթը Պոլսոյ մէջ լոյս տեսաւ, ոչ միայն Թրքերէն ... այլ նաեւ քրտերէն յօդուածներով: Պետութիւնը զայն փակեց: Նոյնը՝ ուրիշ երեք կարճատեւ թերթերու պարագային: 1966–ին Տէնկէ Թազէ (Նոր Ձայն) եւս «Եէնի Աքիս» (Նոր Արձագանգ) թերթերը լոյս տեսան: «Եէնի Աքիս»ը, ըստ օտար պատմիչներու, պատմական նշանակութիւն ունեցող, երկլեզու ամսաթերթ մըն է, քանի որ առաջինն է՝ որ ընկերվարական վերլուծումով կը հաստատէ (անկասկած՝ քիչ մը միամտօրէն) որ Թուրք եւ քիւրտ աշխատաւոր դասակարգերը միանալով, ընկերվարական Պետութիւն մը կրնան հիմնել, ուր «Քիւրտ ժողովուրդը» տէրը պիտի ըլլայ իր իրաւունքներուն, առանց անջատողական շարժումի: Նոյն օրերուն, Քէմալ Պատիլլի, քիւրտ երեսփոխան մը, համարձակեցաւ հրատարակել «Քիւրտչէ Կրամմէրը» («Քրտական Քերականութիւն» գիրքը): Թուրք Պետութեան համբերութիւնը կարճ է: «Եէնի Աքիս»ի խմբագիրը, Արարատի գաւառէն փաստաբան Քիւրտ մը, Մեհմէտ Ալի Ասլան, ձերբակալուեցաւ, թերթը փակուեցաւ:

1965–ի աշնան, արդէն, Իրաքի քիւրտ ղեկավար Մուսթաֆա Պարզանիի օրինակին հետեւելով Ֆայիք Պուչաք, Ուրֆայի քիւրտ փաստաբանը ստեղծած էր ՔՏՓԹ–ն (Քիւրտ Տէմոքրաթ Փարթի – կուսակցութիւն Թուրքիոյ): Ոչ – ընկերվարական, աւանդական քիւրտ ազնուականներու համակրանքը կը վայելէր այս կուսակցութիւնը: Աջակողմեան ըլլալով հանդերձ, ինքնավարութեան, երբեմն նոյնիսկ անկախութեան խօսք կ'ընէր, մինչ քիւրտ ընկերվարականներն ու այլ ձախակողմեաններ դեռ կ'երազէին ընկերվար, արդար, անանջատ Թուրքիոյ մը երազը (տե՛ս՝ Մայքըլ Կանթըր, «Տհը Քըրտիշ Փրոպլէմ ին Թըրքի», անտիպ դասախօսութիւն, կարդացուած Նոյեմբեր 23, 1986–ին, Պոսթըն):

1967–էն 1971, ՔՏՓԹ–ն ներքին անհամաձայնութիւններու պատճառաւ բաժնուեցաւ երկու հատուածներու, որոնց ղեկավարներն էին Շիվան եւ Էլճի անունները կրող անձեր: Շիվան անցաւ Իրաք, 1968 – 69–ին, ու սկսաւ յարձակումներ ծրագրել Թուրքիոյ դէմ: 1971–ին, երբ Թուրք բանակը նորէն միջամտեց Պետութեան օրինական վարչակարգին դէմ, Էլճին ալ անցաւ Իրաք: 1971–ին, այս երկու առաջնորդներն ալ սպաննուեցան: Ըստ Մարթին Վան Պրուինէսընի (տե՛ս՝ «Տհը Քըրտծ ին Թըրքի», «Միտըլ Իսթ Ռիփորթ» պարբերաթերթին մէջ, թիւ 121, Փետրուար 1984, էջ՝ 8), Շիվան իր հակառակորդ Էլճին սպաննելով գայրացուց Պարզանին, Իրաքի Քիւրտերու ղեկավարը, որուն հովանին եւ հիւրընկալութիւնը վայելողներն էին երկուքն ալ: Կատղած՝ ան գնդակահարել տուաւ իր հիւրասիրութիւնը ոտնակոխող Էլճին: Միաժամանակ, սակայն, անաչառ ըլլալու համար Պրուինէսըն կ'ըսէ թէ մինչ որոշ Քիւրտեր մինչեւ այսօր այս պատմութիւնը կը պատմեն, ուրիշներ միշտ բամբասած են որ Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութիւնները սպաննած են թէ՛ Էլճին, թէ՛ Շիվանը, եւ իրենց համակիր Քիւրտերու միջոցաւ տարածած են միւս լուրը:

1970–ին, զարգացող Թուրք ձախը (Թուրք Աշխատաւորական Կուսակցութիւնը՝ մանաւանդ), յայտարարեց որ «Քիւրտ ժողովուրդ մը կա՛յ Թուրքիոյ մէջ: Ղեկավար դասակարգը ներկայացող Ֆաշիստ վարչակարգը Քիւրտերը ենթարկած է ահ ու սարսափի, ճնշումի եւ նոյնիսկ արնաքամ ճնշումի» (տե՛ս՝ Քենտալ, վերոյիշեալ, էջ՝ 97): Այս յայտարարութիւնը կարեւոր կը նկատուի, քանի որ զայն հրապարակող Թուրք կուսակցութիւնը օրինական էր: Յունիս 1971–ին, վարչակարգը տապալելէ ետք, Թուրք բանակը բանտարկեց անոր ղեկավարները, մասամբ զանոնք քրտանպաստ ելոյթները պատժելու համար: Զմոռնանք աւելցնել որ 1960–ական Թուականներուն Թուրքիոյ մէջ հիմնուեցաւ Տէվ – Կէնճ (տեսակ մը Յեղափոխական Երիտասարդներու Դաշնակցութիւն) եւ Տիսք (1967–ին, – գործաւորներու միութիւն մը): Շատ մը երիտասարդ Քիւրտեր անդամակցեցան անոնց: Ապագային, երիտասարդ, ձախակողմեան Թուրք երիտասարդներ պաշտեցին այս կազմակերպութիւններու տըւած զոհերէն Տէնիզ Կէզմիշ եւ Մահիր Ջայան, երկուքն ալ ծագումով քիւրտ ձախակողմեաններ, – որոնք թէ՛ մարքսական էին, թէ՛ ազգայնապաշտ Քիւրտեր, սակայն, պէտք է ընդգծել, նախ՝ ձախ, յետոյ՝ Քիւրտ: 1972–ին սպաննուեցան անոնք Թուրք ոստիկանութեան կողմէ:

Միջոցին, 1960–ական Թուականները Ալփասլան Թիւրքէշի Թուրք - ազգայնամոլ համախմբումի զարգացման տարիներն էին: Արդիւնք՝ բեւեռացում մը՝ Թուրքիոյ մէջ, 1966 – 1971 Թուականներուն, որուն տիրապետող բեւեռները եթէ ձախ – աջ էին, ենթաբեւեռները՝ քիւրտ ինքնավարութիւն – Թուրք ազգայնամոլութիւն քարոզողներ էին:

1967, Օգոստոս 3–ը կարեւոր Թուական մըն է: Այդ օրը՝ Տիյարպէքիրի եւ Սիլվանի մէջ քիւրտ գիւղացիներ, աշխատաւորներ, քաղաքաբնակ արհեստաւորներ, հողատէրներ ու շէյխներ միասին մասնակցեցան ցոյցերու: Այս ցոյցերը «քիւրտ» բառը չգործածեցին, սակայն բոլորին յայտնի է որ Հակա – Սիւլէյման Տէմիրէլ այդ ցոյցը նաեւ ազգային բնոյթ կը կրէր:

1968–ին անծանօթներ սպաննեցին մեր նախապէս յիշած Ֆայիք Պուչաքը, Ուրֆայի քիւրտ փաստաբանը՝ որ հիմնադիրն էր Ք.Տ.Փ.Թ.-ի: Այս սպանութեան դըրդապատճառները շատ ալ յստակ չեն. քանզի Ք.Տ.Փ.Թ–ն արդէն պառակտուած էր, Շիվանի եւ Էլճինի վէճերուն պատճառաւ: Քիւրտե՞րը սպաննեցին Պուչաքը, թէ Թուրքե՞րը. ցարդ յստակ չէ: Սակայն գիտենք որ 1967–էն անդին, Տէմիրէլի կառավարութիւնը այսպէս – կոչուած «մասնաւոր քոմանտօ»ներ ստեղծած էր, որուն պաշտօնը Քիւրտերը սարսափած պահելն էր (տե՛ս՝ Մըքտաուըլ, վերոյիշեալ, էջ՝ 13):

Պուչաքի սպանութենէն ետք, 1969–ին, հիմնուեցաւ Տ.Տ.Ք.Օ–ն, (Տէվրիմճի Տօղու Քիւլթիւր Էօճաքլըրը, – Յեղափոխական – Մշակութային Արեւելեան Կազմակերպութիւն), որ գրգռեց քիւրտ ժողովուրդը, պարզապէս հրատարակելով կարճ նկարագրութիւններ, Քիւրտերուն դէմ կատարուող ոտնձգութիւններու: Կ'արժէ ընդգծել որ իբր ձախակողմեան ընկերութիւն, անոր ցանկերը կ'ընդգըրկէին ոչ միայն Թուրքերու, այլ նաեւ Քիւրտ ազգերու կատարած ոտնձգութիւնները:

1971 – 1973, հազարաւոր Թուրք ձախակողմեաններու կողքին ձերբակալուեցան հարիւրաւոր Քիւրտեր, Տ.Տ.Ք.Օ.–ի անդամներ, Ք.Տ.Փ.Թ.–ի հետեւորդներ եւայլն: 1973–էն 1977, երբ Պիւլէնթ Էճէվիթ դարպասեց Քիւրտերը, եւ որոշ յաջողութիւն մը ունեցաւ, մանաւա՛նդ, որովհետեւ 1974–ի Մայիս 25–ին Էճէվիթ ազատ արձակած էր հազարաւոր բանտարկեալներ: Սակայն մեղրալուսինը վերջացաւ 1977–ին, որովհետեւ 1960ական Թուականներուն սկսած աւելի ընդհանուր ձախ – Թուրքերու եւ ձախ – Քիւրտերու երկխօսութի՛ւնն էր որ չկրցաւ յանգիլ դրական արդիւնքներու: Ձախ – Քիւրտերը որոշեցին անջատուիլ, քանի որ համոզուեցան որ ձախ – Թուրքերու մեծամասնութիւնը կ'ուզէ Քիւրտերու օգնութեամբ հաստատել ընկերվարական Թուրքիա մը, որուն մէջ տեղ պիտի չունենար ոչ իսկ ինքնավար Քիւրտիստան մը, ո՜ւր մնաց ... անկախ Քիւրտիստան մը:

(Շար. 2)

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

150ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԵՒ

150–ՐԴ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

1836 / 37 — 1986 / 87

Ամավերջի եւ վարժարանի 150–ամեայ յոբելենական այս հանդէսին գեղարուեստական բաժնին յատուկ փայլ մը տուաւ դաշնակահարուհի Մարինա Թուշիքաուա, ծնունդով ճափոնցի, վկայուած Նիւ – Եորքի Ճիլեարտ Սքուլէն, եւ հրահանգուած անուանի վարժապետներու ձեռքին տակ. Ստեփան Ասքենազի, Բըւարի եւ ներկայիս կը հրահանգուի Վենետիկի մէջ Լուճինօ Պանիօլլի ձեռքին տակ: Մարինա Թուշիքաուա այդ օրը մեկնարանեց Շոփէնէն երկու Սոնաթ եւ յատկապէս հիացում պատճառեց բոլորին, ճարտարօրէն նուագելով Ֆ. Լիսթի Մեֆիսթօ–ն, դժուարին կտոր մը, յայտնաբերելով ճշմարիտ դաշնակահարուհիի իր յատկութիւնները խլելով ներկաներու գնահատական երկար ծափահարութիւնները: Ապա աւարտական դասարանի աշակերտներէն Պօղոս Մարտիրոսեան արտասանեց մեծ ոգեւորութեամբ Յովհաննէս Շիրազի «Ամենայն սրտով» բանաստեղծութիւնը փոխանցելով ունկնդիր հասարակութեան դարերու բողոքը մեր ժողովուրդին եւ մեր արդար իրաւունքներու պահանջքը: Հրաչ Գասպարեան (աւարտական) Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի 150–ամեայ յոբելեանին առիթով խօսեցաւ ոգեկոչելով օրուան յիշատակն ու գործունէութիւնը, շեշտելով թէ այսօր դեռ վարժարանը իր բարձրութեան վրայ է եւ կ'իրագործէ իր կոչումը լիովին, պատրաստելով իրենց նման գիտակից ու պատասխանատու նոր սերունդ մը: Վարժարանի աշակերտներէն Եդուարդ Արելեանն ու Մուրատ Եանիքեանը արտասանեցին տպաւորիչ շեշտով Հայր Վահան Յովհաննէսեանի «Բերէք ինձ զայն» բանաստեղծութիւնը, որ դեռ այսօր կը պահէ իր վաւերականութիւնը, ի դիմաց մեր Թափառական սփիւռքին, որ փոխանակ մուրանալու դանէ–դուռ «Թուղթ մը անարդ անցագրի» մեծնայ ազատ, հըպարտ, կաշմրուռ եւ ըլլայ արժանի զաւակը իր հայրենիքին:

Յաջորդաբար կատարուեցան արտասանութիւններ, Ժոզէֆ Ապնուսեան (իտալերէն), Աֆօ Պօղոսեան (ֆրանսերէն), Տարօն Ալեքսանեան (անգլերէն), ինչպէս նաեւ հրաժեշտի խօսքեր աւարտական աշակերտներու կողմէ. Լորենձօ Տէր – Աստուածատուրեան (իտալերէն), Վահրամ Հնտոյեան (ֆրանսերէն), Հովիկ Մուրատեան (անգլերէն): Ընդմիջումներով վարժարանի խմբերգը իր նուագ–

խումբով ներկայացուց – Երեւան – Էրեբունի (Է. Յովհաննիսեան), Հէյ ջան Արաքս (Արտ. Խաչատուրեան), Հո՛վ սարեր, մով սարեր (Գ. Աչոտ եւ Յ. Պատալեան), Մայրիկիս (Ե. Սահարունի) եւ հուսկ Մշեցի մօր ժողովրդական երգով վերջ կը գտնէր յայտագրի առաջին մասը :

Հանդէսի երկրորդ բաժինը սկիզբ կ'առնէր մրցանակներու բաշխումով եւ աւարտական դասարանի աշակերտներուն կը յանձնուէր Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի վկայականը, (իտալական Պետութենէն ճանչցուած եւ ընդունելի եւրոպական ու ամերիկեան համալսարաններէն), ծնողներու, բարեկամներու եւ բոլոր իրենց ընկերներու ծափերով :

Հանդէսի երրորդ բաժինը եզական է եւ յատուկ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին : Աւարտական դասարանի աշակերտները վկայականները ձեռքերնին, կիսաբոլոր կը գրաւեն բեմը, անոնցմէ մին (Աւետիս Օհանեան) իր ընկերներու կողմէ կ'ուղղէ վարժարանի տեսչութեան հրաժեշտի խօսքը, խօսք մը հիւսուած շնորհակալութեան, երախտագիտութեան զգացումներով, ապրած իրենց կեանքին իմաստին գիտակցութեամբ եւ յատկապէս համոզուած խօսումով, արդարացնելու գործով տարիներու զոհաբեր աշխատանքի արդիւնքները : Այս յուզիչ խօսքերու աւարտին, ուրիշ աշակերտ մը (Վարուժան Գրաճեան) անջատուելով իր ընկերներէն կը յառաջանայ գրաւելով կեդրոնը բեմին եւ կ'արտասանէ Դանիէլ Վարուժանի, իրենց աւագ դասընկերոջ, նոյն առիթով գրուած «Հայր իմ օրհնէ» բանաստեղծութիւնը, ակնարկելով վարժարանի տեսուչ հօր եւ խնդրելով անոր օրհնութիւնը, որովհետեւ «ժամը հասաւ պէտ՝ երթամ» : Այս խօսքերուն վրայ տեսուչ հայրը բեմ կը բարձրանայ եւ շըրջապատուած աւարտականի աշակերտներով կ'ուղղէ անոնց վերջին խօսք մը, բաժանումի վերջին վայրկեաններու յատուկ սրտակցութեան հարազատ զգացումով օծուն, ընդնշմարելով կարծէք այդ երիտասարդներու դերը ազգային մեր իրականութենէն ներս. «Գացէք ըսաւ, հուսկ տեսուչ հայրը, եւ ծաղկեցուցէք պարտէզը Հայոց. գիտակից եղէք ձեր պատասխանատուութիւններուն. տարիներ ամբողջ մինչ կը ջամբէինք ձեզի լոյսը գիտութեան, ներշնչեցինք նաեւ ձեզի դասել ամէն բանէ վեր ազգային պահանջները, անսակարկ պատրաստակամութեամբ նուիրուելու ամէն անգամ երբ ազգը պէտք ունենայ ձեզի. գործակցեցէք վճռական կամքով ազգային վերելքին նպաստող բոլոր ձեռնարկներուն անխոնջ, եւ նման ձեր երէց եղբօր՝ Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի միացուցէք սրտերը սփիւռքի տարածքին բաբախող հայութեան, ըսէք անոնց ձեր կարգին. – «Տուր ինձ քո ձեռք եղբա՛յր եմք մեք». – «որ բազմածնունդ ըլլայ մեր ջան». – «որ կեանք առնուն Հայոց դաշտեր» :

Տեսուչ վարդապետին հայրական այս խօսքերէն ետք Հրաչ Գասպարեան ներկայացուց հանդիսականներուն վարժարանի տարեկան թերթը «Խաչքար» անունով, ամբողջապէս պատրաստուած ու խմբագրուած աշակերտներու կողմէ : Ապա Վարուժան Գրաճեան ցուցադրեց հասարակութեան իր ձեռակերտը ապակիի վրայ նկարագարդուած Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի զինանշանը, 150–ամեայ յոբելեանի յիշատակով : Հուսկ տեսուչ հայրը մօտենալով բարձրախօսին յայտարարեց թէ անակնկալ մը ունէր կատարելիք : Եւ հատոր մը ցոյց տալով ըսաւ. – այս օրերուս աւարտական դասարանի աշակերտներէն Կարէն Յովհաննէսեանը յանձնեց ինծի այս փոքրիկ հատորը. բանաստեղծութիւններու հաւաքածոյ մը, գրուած թարմ շունչով. հաւնեցայ. այդ բանաստեղծութիւնները ձեռքս էին եւ կը ցոլացնէին մեր Սարէնին հոգին ու անոր տեսակ մը խենթուկ խառնուածքը : Չեմ ուզեր մարգարէութիւններ ընել. թող ապագան փաստէ ճշմարտութիւնը : Կ'ուզեմ կարդալ ձեզի «Մահս Վենետիկում» քերթուածը :

Հանդէսը փակեց վարժարանի խմբերգը «Հայրենիքից դուրս հայրենեաց համար» Յովհաննէս Շիրազի բառերով եւ Հ. Ռափայէլ Անտոնեանի եղանակաւորումով, վերջին պատգամը Հայոց բանաստեղծին որ այնքան փափաքած էր գալ եւ տեսնել Սուրբ Ղազար կղզին, վանքը մխիթարեաններու եւ յանձնած այս տողերը սըրտառուչ, Հայր Աթանաս Վարդապետ Բէւէճեանի Հայաստան կատարած իր վերջին այցելութեան. –

Կանչի՛ր Ղազար
Կանչի՛ր որ գամ
Մէ՛կ էլ տեսար
Որ է՛լ չկամ

Բանաստեղծին աչքերը չտեսան Սուրբ Ղազարը, բայց անոր հոգին կ'ապրէր այդ կղզիի իրագործած վերածնունդով եւ իր պատգամը կարծէք վերջին կոչ մըն է ուղղուած Սուրբ Ղազարի միաբաններուն : Եւ այսօր ամավերջի այս 150–ամեայ յոբելեանի առիթով, աշակերտները Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի, ուղղեցին Սուրբ Ղազարի վերջին պատգամը Հայոց բանաստեղծին Յովհաննէս Շիրազի. –

Օտար ջրերում խարիսխ ես ձգել···
Մինչ հայ է տենչում ծովն էլ մեր
վանայ,
Սո՛ւրբ Ղազար, մի՞թէ չես կարող
փրկել
Գէթ Վանայ ծովդ, յոյսով Սեւանայ
Գէթ Արարատս՝ ճանկերից վայոց,
Որ մխիթարուի նոր կեանքս էլ
Հայոց···

Ծափերու տարափը համաձայն երգի կշռոյթին, ստիպեցին յաճախակի կըրկնութիւնը վերջին չորս տողերուն, կարծէք նոր արշալոյսի մը նախօրեակի ցընծութեան խանդը՝ ոգեւորած էր հոգիները, սպասողական երազներու իրաւութեամբը յափշտակուած :

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Շար. 2 եւ վերջ)

– Շ Ա Ւ Ի Լ –

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ վարժարանի տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Յունիս 14ին, Քաղաքապետարանին կողմէ տրամադրուած սրահներուն մէջ :

Դպրոցին երեսուն աշակերտներուն անունով, ցերեկոյթին բացումը կատարեց Նաթալի Տէմիրճեան, հայերէն բարի գալուստի քանի մը խօսքերով :

Ապա, բեմ բարձրացան ուսուցչուհի Տիկին Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի աշակերտները, որոնք գեղեցիկ առոգանութեամբ քանի մը հայերէն ոտանաւորներ արտասանեցին : Անոնք ներկայացուցին նաեւ փոքրիկ պալէտ մը՝ «Ճամբորդութիւն դէպի Հայաստան» : Լսողա – տեսողական մէթոտի վրայ հիմնուած այս դասաւանդումը լաւ արդիւնքներ տուած էր եւ աշակերտները յաջողած էին հայերէն մաքուր խօսակցութիւն մը ստեղծել :

Կարգը եկած էր ուսուցիչ՝ Պ. Մեսրոպ Ադամեանի աշակերտներուն. անոնք ալ, մեծ յաջողութեամբ, արտասանութիւններ կատարեցին եւ խաղացին նաեւ պզտիկ թատերգութիւն մը՝ «Կիրակոս Աղային ճաշարանը», կամ ինչպէս ծառան իր վարպետին կը սնանկացնէ :

Մերթ ընդ մերթ, բեմին վրայ ելոյթ կ'ունենար Տիկին Աստղիկ Տէտէեանի կազմած աշակերտական երգչախումբը, որ յաջողութեամբ փունջ մը հայկական գեղեցիկ երգեր կը հրամցնէր ներկաներուն, գունաւոր երանգ մը տալով հանդէսին : Միայն հինգ ամիսներու աշխատանքի արդիւնք, այս երգչախումբը արժանի է ամէն գնահատանքի :

Հաւաքոյթին մասնաւոր փայլ մը պիտի տար Ժիրայր Մատիլեանի պարախումբը, քանի մը հայկական աւանդական պարերով :

Իր փակման խօսքին մէջ, Պ. Պօղոս Շտոյեան՝ Թաղականութեան ատենապետը, քաջալերեց ծնողները ա՛լ աւելի մեծ թիւով իրենց զաւակները ղրկել հայկական դպրոց, որպէսզի անոնք ստանան անհրաժեշտ հայեցի դաստիարակութիւնը : Ան, ներկաներուն հետ ժամադրուեցաւ յաջորդ տարուան, ալ աւելի լեցուն սրահի մը առջեւ :

Ցերեկոյթը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը՝ սարքուած ծնողներուն կողմէ :

Հ. Հ.

**

Յ. Գ. – Մեր դպրոցական հանդէսներուն մէջ միշտ գոյութիւն ունի «միքրօ»ի խնդիր մը, մանաւանդ թատերգութեան մը ներկայացման ժամանակ. տղաքը, դժուարութեամբ սորված իրենց դերերը կը կատարեն մեծ սիրով, բայց ներկաները անհաղորդ կը մնան եւ չեն կրնար խաղը գընահատել ըստ արժանւոյն :

Արդեօք կարելիութիւն չկա՞յ քանի մը «micros-portatifs»ներ գնել, եւ ամրացնելով տղոց կուրծքին (ինչպէս հեռատեսիլի լրագրողները) թոյլ տալ որ անոնք կարենան ազատօրէն շրջիլ ու արտայայտուիլ բեմին վրայ, լսելի դարձնելով իրենց ձայնը :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Շքանշան՝ Աւետիս Մխիթարեանի

Ֆրանսահայ մարզաշխարհի վեթերաններէն մէկն է Աւետիս Մխիթարեան : Ծանօթ դէմք մը Կրընոպլի շրջանին մէջ՝ ուր, հակառակ իր յառաջացած տարիքին – 75 տարեկան արդէն – իր անուան կը հանդիպինք մամուլին մէջ, մարզական առիթներով :

Երկու տարիներ կախամարտով զբաղելէ վերջ (1926 – 28), իր գլխաւոր մարզաձեւը եղած է երկար մրցաշրջաններ, հեծանիւը՝ զոր չէ լքած երբեք : Կը շարունակէ մարզուիլ եւ կը մասնակցի ալ մըրցումներու ամէն անգամ որ մրցումներ ըլլան վեթերաններու միջեւ :

Քանի մը շաբաթ առաջ, անգամ մը եւս իր անունը յիշուեցաւ, երբ ստացաւ Ազգային Արժանիքի ասպետի շքանշանը (մէրիթ նասիոնալ) :

Արարողութիւնը տեղի ունեցած է Ալլըվարի քաղաքապետարանին մէջ ի ներկայութեան քաղաքապետին եւ բազմաթիւ բարեկամներու :

Այս շքանշանը տրուած է հայ վեթերան մարզիկին իբրեւ վարձատրութիւն՝ ոչ միայն իր երիտասարդութեան ընթացքին ունեցած մարզական գործօն դերին եւ յաջողութիւններուն համար, այլ նաեւ՝ իբրեւ վարիչ եւ կազմակերպիչ տարիներ շարունակ, իր կատարած աշխատանքին համար :

Արդարեւ, մեր հայրենակիցը եղած է Կրընոպլի շրջանին մէջ, մարզական, մանաւանդ հեծանիւի ակումբներու վարիչ, նոյնիսկ հիմնադիր եւ նաեւ՝ մրցումներու կազմակերպիչ : Կը յիշուի նաեւ իր ընկերային գործունէութիւնը, ըլլայ Կրընոպլի շրջանին մէջ, ըլլայ Գերմանիա, երբ պատերազմական գերի էր :

Տասնեակ մը տարիներէ ի վեր, կը բնակի Ալլըվար, Իզէրի մէջ գիւղաքաղաք մը՝ ծանօթ իր բուժիչ ջուրերով : Բնակարանին մէջ, Աւետիս Մխիթարեանի շահած բաժակներն ու մրցանակները կը կազմեն մեծ հաւաքածոյ մը՝ որ երեւակայել կու տայ թէ ան որքան «չարչարուած» է իր մասնակցած վազքերուն ընթացքին, Ռոն – Ալփ շրջանի դժուար ճամբաներուն վրայ : Մասնակցած է նաեւ Մարսէյլ – Լիոն մրցման՝ որ պատերազմէն առաջ, շատ կարեւոր վազք մըն էր :

Աւետիս Մխիթարեան մէկն է անոնցմէ՝ որ, իր շրջանին մէջ, փառաւոր կերպով ճանչցուցած են Հայու արժանիքը տեղացիներուն : Իրեն տրուած պետական շքանշանին առթիւ, կ'արժէր շեշտել այդ, այս քանի մը տողերով :

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԸՆԹԵՐՑՈ՛Ղ,
ԿԸ ՍԻՐԵ՞Ս «ՅԱՌԱՋ»Ը
ԹՈՂ ՄԻ՛ ՏԱՐ
ՈՐ ԴՈՒՆ ՎՃԱՐԵՍ
ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ
ՋՐԻ ԿԱՐԴԱՆ

ԴԷՊՔԵՐԷ ԴԷՊՔ

ՊԱՂՏԱՏԻ Ազգ. Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Ապրիլ 26–ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի երեկոյթ մը նուիրուած տոքթ. Հասրաթ Միքայէլեանի, իրաքահայ համայնքին մատուցած յիսնամեայ ծառայութեանց համար : Ներկայ եղած են հայկական չորս միութեանց վարչական կազմերը, բարերարներ եւ զանազան ազգայիններ : Բացումը կատարած է Վահագն Մեսրոպեան : Յանուն Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան խօսք առնելով ատենապետ տոքթ. Պօղոս Պօղոսեան նշած է, թէ «ազգի մը մեծութիւնը կազմող տարրերէն մէկն է յարգանքի եւ գնահատանքի կեցուածք մը ունենալ հանդէպ իր արժանաւոր զաւակներուն : Ահաւասիկ այս երեկոյթը քայլ մըն է այդ ուղղութեամբ «տալու զհարկն արժանաւորաց». այսինքն եկած ենք վճարելու գնահատանքի եւ մեծարանքի տուրքը գաղութիս արժանաւորեալ զաւակին յանձին տոքթ. Հասրաթ Միքայէլեանի» : Ապա տրուած է մեծարեալին կենսագրականը : Թեմին առաջնորդը՝ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեան, շեշտելէ ետք տոքթ. Հասրաթեանի մէջ «Բարի մարդը, լաւ Հայը, անբասիր ոստանոր եւ ազնիւ քաղաքացին», կարդացած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օրհնութեան հեռագիրը :

Շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ, տոքթ. Հասրաթ Միքայէլեան ըսած է. – «Կ'ուզէի վստահ ըլլալ, որ ազգային հանրային կեանքիս մէջ ունեցած աւելի քան 50 տարիներու ծառայութեանս ընթացքին, հակառակ տեսած ու հանդիպած բազմաթիւ ու այլազան հոգի մաշեցնող դժուարութիւններուն, երբեք ընկրկած, յուսահատած եւ կամ զղջացած չեմ, որովհետեւ մեր ժողովուրդին ծառայելու նպատակը այնքան վեհ է, որ անկարելի էր չմոռնալ այդ, բոլոր դժուարութիւնները եւ ամբողջ էութեամբ չնուիրուիլ անոր» :

**

ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ նոր ստացուած «Արարատ» օրաթերթի Յունուար 31–ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Յունուար 29–ին իր մահկանացուն կնքած է թերթին տարիներու տնօրէն Օննիկ Ճամպուլեան : Ողբացեալին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 31–ին, Ս. Գէորգ եկեղեցին, ուր ներկայ եղած են երեսփոխան տոքթ. Անդրանիկ Մանուկեան, Պուրճ Համուտի քաղաքապետ տոքթ. Զաքար Մկրեան, Ս. Դ. Հ. Կուսակցութեան ղեկավար դէմքեր, հայկական կուսակցութեանց եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ : Դամբանականներ խօսած են, Գնէլ Արք. Ճէրէճեան, Սարգիս Նաճարեան եւ Սամօ Սարգիսեան, շեշտելով ողբացեալին մէջ մարդու յատկանիշները, անոր գաղափարական եւ ընկերային համոզումները եւ ծառայասիրութեան ոգին :

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Մայիս 30–ին, տեղի ունեցած է «Անոյշ» երգչախումբին համերգը : Յայտագիրը բաղկացած է Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայ երգահաններու գործերէ : Երգչախումբին ղեկավարն է Հովիկ Գասպարեան. դաշնակով ընկերացած է Տիկին Նորա Ռումեան – Պայրամեան :

**

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Յակոբ Տէր – Մելքոնեան» սրահին մէջ, Մայիս 11–ին, տեղի ունեցած է ժողովրդային հաւաքոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Լիբանահայ Երիտասարդաց Միութեան (ԼԵՄ) : Հաւաքոյթին նշանաբանը եղած է՝ «Պայքար՝ թրքաբարոյ երեւոյթներու դէմ» : Յանուն ԼԵՄ–ի բացումը կատարելով Յովիկ Պերթիզլեան յայտնած է, թէ դաշնակցական երիտասարդութիւնը որոշած է բոլոր միջոցներով պայքարիլ թըրքաբարոյ երեւոյթներու դէմ : Բանախօսը՝ Յակոբ Բագրատունի, անդրադառնալէ ետք Հայութիւնը ընկճելու փորձ կատարող Թուրք Պետութեան քաղաքական եւ զինուորական ճիգերուն, ըսած է, թէ Թուրքիա այսօր կը փորձէ Հայութիւնը նուաճել նաեւ տնտեսական եւ մշակութային զէնքերու օգտագործումով, հետեւաբար զգուշացուցած է թրքաբարոյ երեւոյթներու սատարողները :

Mr. Varoujan Saadetian,
Mr. Daniel Saadetian,
Mr. Garbis Touloumdjian,
Mademoiselle Sylvie Hasseldjian
Et toute la famille

ont la douleur de vous faire part de la perte cruelle qu'ils viennent de subir en la personne de leur frère, oncle et cousin

KEVORK SAADETIAN

décédé le 27 juin.

Les obsèques seront célébrés le vendredi 3 juillet à 10 heures en l'église apostolique arménienne St- Jean-Baptiste, 15, rue Jean Goujon, Paris 8e.

L'inhumation aura lieu à 11h45 au Cimetière d'Enghien-les-Bains.

En cas d'oubli, prière de faire part.

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը :

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր· արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ :

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 3 juillet à 20 heures 45

R E C I T A L

ROUPEN YEREVANTSI

Poète de la chanson arménienne

Dédicace de son disque

Au profit de l'Ecole *Tebrotzassere*

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

· RECEPTION ·
DE LA CROIX BLEUE

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une réception à l'occasion de la parution des

« CONTES ARMENIENS »
de *Mme CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN* (du Canada)

Durant cette réception Mme Minassian dédicacera son livre.

La réception aura lieu le 3 juillet, à partir de 19 heures, à la M.C.A. de Paris — 17, rue Bleue.

Vous êtes tous cordialement invités.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

RADIO ASK
98,5 MHz

Samedi 4 juillet
à 10 heures 15

dans le magazine de l'information

« A C T U A L I T E S 7 J O U R S »

Guillaume HAMALIAN recevra :

— ANDRE SANTINI, *secrétaire d'Etat aux Rapatriés, maire d'Issy-les-Moulineaux*

— YVES JOUFFA, *Président de la Ligue des Droits de l'Homme*

— SARKIS BEDOIAN, *vice - PDG de la Banque d'Arbitrage et de Crédit.*

L'U.C.F.AF. et la J.A.F. — Secteurs Paris — organisent

R E C I T A L E T D I A L O G U E
avec le CHANTEUR — POETE D'ARMENIE

ROUBEN YEREVANTZI

Au profit de l'Ecole TEBROTZASSERE

Samedi 4 juillet à 20 heures 30

au CENTRE CULTUREL et ARTISTIQUE ARMENIEN de PARIS
6, Cité Wauxhall — 75010 Paris
métro : République

— Places limitées —

— Participation aux frais —

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԵՒ ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆԻ ՓԷՐ ԼԱՇԷԶԻ ՇԻՐԻՄՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Նուիրատուներու Ժ· Ցանկ

	Ֆրանք
Նախորդ գումար՝	47·350

Տոքթ· Ժիրայր Տինանեան 500, *Օրիորդ Շաքէ Եաւէր* 500, *Պ· Անտրէ Քիւթալեան* 500, *Օր· Մինասեան (Անթիլլի)* 500, *Պր· Արթիւր Պէյլէրեան* 400, *Պր· Վարդանեան – Նրանեան* 400, *Պր· Ժագ Գալճեան*, *Պր· Անտրէ Նէտիգարտաշեան*, *Տոքթ· Սարգիս Սիմոնեան*, *Պր· Եդուարդ Վարդանեան*, *Պր· Ռաուլ Գազանճեան*, *Պ· Արման Հանճեան*, *Պր· Յակոբ Վէզիրեան*, *Տէր եւ Տիկին Գրմպըռեան*, *Տիկին Ատէլ Կարա – պետեան – Գոհարեան*, *Պր· Վազգէն Փաչապէզեան*, *Տիկին Սիլվա Գույումճեան*, *Պր· Աւետիք Գափուճեան*, *Պր· Ստեփան Տամլամեան* 200–ական, *Պր· Ժոզէֆ Յակոբեան* 150, *Պր· Ռոպէր Տէր – Մէրկէրեան*, *Պր· Վարդգէս Չընարը*, *Պր· Արթին Ոսկեան*, *Պր· Խաչիկ Խաչիկեան*, *Պր· Արման Ֆէնճեան*, *Տիկին Պայրամեան*, *Պր· Յովհաննէսեան* 100–ական Ֆ· :

Ընդհ· գումար՝	53·600 Ֆ· :

Նուիրատուները կրնան իրենց դրամագիրները (չէքերը) հետեւեալ հասցէով ղրկել· –

A.A.A.S. (Sépulture)
B. P. 425 09
75424 Paris Cedex 09
կամ՝
U.G.A.B. (Sépulture)
11, square Alboni
75016 Paris

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Samedi 4 juillet à 20 heures 45

Rencontre avec
CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN
auteur de
« *Les Contes Armeniens* »

Illustration : Elo Boudakian
publiés aux Editions KIRK -

- Collection Diasporas
Préface Henri VERNEUIL

—— Signatures ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél : 43 - 76 - 55 - 89

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՌԱՏԻՕ ԱՍԳ–էն ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Շաբաթ, Յուլիս 4, ժամը 11·15–ին Խախ մասնաճիւղ :

— A P P E L U R G E N T —

La Croix Bleue desArméniens de France a besoin de toute urgence d'un véhicule utilitaire (estafette - fourgonette - 4L - F4 F6 ou une Renault 5 Expresse) pour la Colonie de Bellefontaine.

La Croix Bleue serait infiniment reconnaissante pour ce don généreux d'utilité communautaire.

Pour tout contact appeler :
La permanence : 48 - 24 - 46 - 57
(après-midi)
Mme Merdjanian : 39 - 95 - 56 - 22
Mme Minassian : 39 - 58 - 40 - 07

ՃՇԴՈՒՄ · –

Ազգ· Սահմանադրութեան վերաբերեալ յօդուածաշարքը, զոր հրատարակեցինք Յունիս 23–էն 26, նախապէս Մայիս 22, նիւթ կազմած էր Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան հերթական բանախօսութիւններուն :

Բ· յօդուածին՝ «Տեսուչ խորհուրդներ եւ հոգաբարձութիւններ» գլուխին սկզբնաւորութիւնը պէտք է սրբագրել հետեւեալ ձեւով· – «Քաղաքական ժողովը ազգային գանազան հարցերու կարգադրութեան համար . . .» :

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Յուլիս 5, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՀԱՅՐ ԱՌԱԽԵԼ ԱՒՍԵՏԻՔԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ռատիօ – *Ազգի մասնակցութեամբ*

Կիրակի, Յուլիս 5, ժամը 10–էն մինչեւ 22

Առաջին անգամ ըլլալով Էկլանթիէ Հանգստեան Տան դարատանին մէջ
7, rue de l'Eglantier, Gonesse (95500) Tél. : 39 - 85 - 24 - 24

- *Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր արագ սպասարկութեամբ*
- *Վիճակահանութիւն մեծ պարգեւներով,*
- *Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,*
- *Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մասնակցութեամբ՝*

Ռոզի Արմէն, Էվլին Ալթունեան, Աղթամար Պարախումբ, Ֆիլիփորմ եւ իր խումբը, Լեւոն Գկարեան, Վարուժան Մասիս, Մարտիկ Ճանըրզեան, Տիօ Զեփիւռ, Անի Սվասլըեան (*աքորտէոնիսթ*), Տիօ Փէհլիվանեան, Կրակ խումբը, Երուանդ Նաճառեան :

—— *Մուտքը ազատ է* ——

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Աղքատախնամի գրասենեակը ամէն օր ժամը 10էն 18 հեռաձայն՝ 48 – 78 – 02 – 99

—— Կոնէս երթալու համար ——

Prendre le train de la Gare du Nord, descendre à Villiers-le-Bel et puis prendre l'autobus.

TRANSTOURS **UCFAF**

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)

—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——

● Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté ●

★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 08 AU 22 AOUT — 7500 F.

15 jours dont 9 à EREVAN

08 Août :	PARIS/LENINGRAD
09 Août :	LENINGRAD
10 Août :	LENINGRAD/EREVAN
10 Août :	EREVAN
10 au 19 Août :	EREVAN
19 Août :	EREVAN/TBILISSI
20 Août :	TBILISSI
21 Août :	TBILISSI/MOSCOU
22 Août :	MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN

05 Septembre :	PARIS/MOSCOU
06 Septembre :	MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre :	EREVAN
18 Septembre :	EREVAN/MOSCOU
19 Septembre :	MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN

03 Octobre :	PARIS/MOSCOU
04 Octobre :	MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre :	EREVAN
16 Octobre :	EREVAN/MOSCOU
17 Octobre :	MOSCOU/PARIS

M A R S E I L L E

DU 08 AU 21 AOUT — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN

08 Août :	MARSEILLE/MOSCOU
09 Août :	MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août :	EREVAN
20 Août :	EREVAN/MOSCOU
21 Août :	MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN

05 Septembre :	MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre :	MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre :	EREVAN
17 Septembre :	EREVAN/MOSCOU
18 Septembre :	MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
T R A N S T O U R S (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
2

JEUDI
2 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.520 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNEE — No 16.520

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱԼՔՃԸՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Անցեալ Կիրակի, տեղի ունեցած է Սոցիալ – Հալքճը Փարթիի համագումարը, այսինքն այսպէս բառ'ծ ձախ հակում ունեցող կուսակցութեան, քանի որ զինուորական պետական հարուածի վաղորդայնին Աթաթիւրքի հիմնած Ժողովրդական Հալք Փարթիսին լուծուած էր: Զօրս ցանկերէն գլուխը հասած է նախագահին՝ Էրտալ Ինէօնիւի ցանկը: Ցատկանշական կը նկատուի նաեւ Էճէվիթի նախկին նախարար՝ Պայքալի ներկայացուցած թեկնածուները: Անձնական յաջողութիւն ալ արձանագրած է հրապարակագիր Իսմայիլ Ճէմ, որ Թուրքիոյ Սոցիալ – Դեմոկրատ շարժումի հազուագիւտ գաղափարապաշտներէն կը նկատուի: Քուէարկուած ծրագիրը կը նախատեսէ ջնջումը այն տրամադրութեանց որոնք կը սահմանափակեն դեմոկրատ ազատութիւնները:

Աշխարհականութիւնը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը ուժգնօրէն շեշտուած է Էրտալ Ինէօնիւի կողմէ: Եւ հուսկ, ամէնէն հետաքրքրականը – գոնէ մեզի համար – կը վերաբերի եւրոպական Խորհրդարանի քուէարկած բանաձեւին, Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման եւ «Քրտական խնդրութեան» մասին: Թուրքիոյ եւրոպական կոչումին վերաբերող յօդուածը փոփոխութիւն մը կրած է, որով «վերաքննութիւնը» կը պահանջուի Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն եւրոպական համայնքապետութեան հետ՝ «եթէ չարունակուին առաջարկներ որոնք դէմ են Թուրքիոյ արժանապատուութեան, կենսական շահերուն, հողային ամբողջականութեան եւ անկախութեան»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ, եւրոպական վեհաժողովը բաւական աւելորդ բնոյթ ստացաւ, քանի որ ոչ մէկ համաձայնութիւն գոյացաւ եւ միայն դիւանագիտական հարցեր ծեծուեցան: Յաջողութիւն կը նկատուի սակայն այն միջին ճամբան զոր Գերմանիա եւ Ֆրանսա գտան կարգադրելու համար իրենց տարակարծութիւնը, ինչ կը վերաբերի հատուցման գումարներուն հողագործներուն համար:

ՓԱՐԻԶԻ պարսկական դեսպանատունը ոստիկանական պաշարման ենթարկուած է, որովհետեւ կասկած կայ թէ հոն ապաստանած է Վահիտ Կորճի, պաշտօնատար մը, զոր Ֆրանսայի արդարադատութիւնը կը փնտռէ: Ան դեր ունեցած կ'ըլլայ Սեպտեմբերի ոճրափորձերուն մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ քիւրտ հիմնարկը (ռիւ Լաֆայէթ) այլեւս զրկուած է պետական նպաստէ: Աշխարհի և իր տեսակին մէջ միակը, այս հիմնարկը մինչեւ 800 հազար ֆրանք կը ստանար Մշակոյթի եւ Լուսաւորութեան նախարարութիւններէն: Քանառ կը գրէր, Զորեքշաբթի օր այս մասին, թէ զուտ մշակութային կոչում ունեցող այս հաստատութիւնը Թուրքիոյ եւ Իրաքի մէջ խափանարարական գործունէութեան բոյն մը կը նկատուի եւ երկու երկիրներն ալ բարեկամ են Տիրաքի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 23 – 26)

«ՈՒՂՂՈՒՄ» ՏՊԱԳԻՐ ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայերէն այբուբենը Եւրոպայի գրատպութեան մէջ օգտագործուած է նախքան որ Յակոբ Մեղապարտ սկսէր իր գործունէութիւնը, ԺԶ· դարուն Վենետիկի մէջ հիմնելով ազգային առաջին տպարանը: Այս իրողութիւնը հաստատած է հայ հին գրականութեան ծանօթ հետազօտող Գէորգ Աբգարեան: Ան հայերէն այբուբենի փայտագրական աղիւսակ մը յայտնաբերած է Պեռնհարտ Ֆոն Պրոյտենպախի «Ճամբորդութիւն դէպի սուրբ երկիր» ծանօթ գիրքին մէջ, որ հրատարակուած է Գերմանիոյ Մայնց քաղաքին մէջ, 500 տարի առաջ՝ գրատպութեան հիմնադիր Եոհան Կիւթէնպէրկի տպարանը:

Երեւանի համալսարանի դասախօս Ռաֆայէլ Իշխանեան հետեւեալ ձեւով կը մեկնաբանէ այդ արժէքաւոր գիւտը· – «Սովետական գիտնականներին լաւ յայտնի էր, որ բրիտանական թանգարանում պահւում են Պրոյտենպախի գրքի գերմաներէն, լատիներէն եւ հոլանտերէն հրատարակութիւններ: Բայց մասնագէտի մտքով չէր անցնում, թէ դրանցից մէկում կայ հայերէն տպագիր այբուբենի աղիւսակ: Աշխարհի թանգարաններում պահւում են հազարաւոր ինկունաբուլաներ (այսպէս են կոչւում մինչեւ 15–րդ դարի վերջը հրատարակուած գրքերը), եւ դրանից որեւէ մէկում այնքան էլ հեշտ չէր յայտնաբերել հայերէն գրերը: Օգնեց երջանիկ պատահականութիւնը· Աբգարեանը Պրոյտենպախի գրքում տեղ գտած այբուբենի վրայ ուշադրութիւն դարձրեց այն պատճառով, որ դա պարզապէս բերուած էր որպէս փայտագրութեան հնամենի տեխնիկայի յաջող օրինակ լենինգրադցի գրքագէտ Լիւդմիլա Կիսելեւայի «Արեւմտաեւրոպական գիրքը 14 – 15–րդ դարերում» աշխատութեան մէջ: Դրանից յետոյ գերմանացի հեղինակի գրքի ուսումնասիրութեան շնորհիւ հէնց Աբգարեանը հայագիտութեան համար նշանակալից յայտնագործութիւնն արեց: Այսօր Պրոյտենպախի գիրքը ամենահին տպագիր աշխատութիւնն է, որտեղ կան հայերէն տառեր: Բացի դրանից այդ ինկունաբուլան բովանդակում է արժէքաւոր տեղեկութիւններ այն դարաշրջանի Հայերի մասին: Մենք կարող ենք համարձակօրէն ասել, որ առաջին ազգային տպագիր այբուբենը 500–ամեայ վաղեմութիւն ունի»:

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ Է

Երեք օրով Հայաստան այցելած է Պիրմանիոյ ժողովրդական ժողովի (Խորհրդարան) պատուիրակութիւնը, որ Խորհ· Միութիւն կը գտնուէր Գերագոյն Խորհուրդի հրաւէրով: Ի պատիւ պատուիրակութեան տրուած է պաշտօնական ընթրիք մը, որու ընթացքին ճառեր փոխանակած են Հայաստանի նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան եւ պատուիրակութեան ղեկավար Գայտանօ: Երեւանէն մեկնելէ առաջ Ու· Գայտանօ ըսած է ի մէջ այլոց· – «Հետաքրքրութեամբ ծանօթացանք հայ ժողովուրդի պատմութեան ու մշակոյթին, ազգային անկախութեան համար անոր մղած պայքարի պատմութեան: Դարերու խորքէն եկող հայ ժողովուրդի գործունէութիւնը արժանի է ամենայն յարգանքի»:

ՓՈՒՆՋ ՏՈՄՍԻ

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ՝ ԿՐԿԻՆ ԵՒ ԴԱՐՁԵԱԼ

Անհարազատ կշռոյթներու վայնասունին մէջ, ահա կը բարձրանայ ձայն մը մտերիմ, ձայն մը անյաւակնոտ, ձայն մը անպաճոյճ:

Բնութիւնը օտարական մը չէ, կարիքը չունի թարգմանիչի, այլ պէտք ունի պարզապէս մեկնաբանի, պարզապէս մէկու մը, որ ըլլայ իր շարունակութիւնը, հասցնէ զինք մինչեւ հոն ուր ինք պիտի կրնար հասնիլ ու ահաւասիկ մեզի այցելութեան եկող սա երգիչին ընդմէջէն, կը հրճուի ան, կը խայտայ ու կը թրթռայ անդուլ:

Ամէն ոք գիտէ, թէ աշխարհի վրայ վերջնական ոչինչ ըսուած է, թէ անհատը պիտի յաջողի նոր երանգներ տեսնել բնութեան մշտական հանդէսին մէջ, բայց ի՞նչպէս, ո՞ր եղանակով: Ահաւասիկ հոս է որ նոյնինքն բնութիւնը ծնունդ կուտայ նոր բանաստեղծի մը, նոր երգիչի մը, նոր երգիչ – բանաստեղծի մը ու այդ բանաստեղծը, հեռու բառարանի նոռոմ բառերէն, հասարակ տեղիք բացատրութիւններէն, կ'երգէ մեզ, կ'երգէ մեզի համար, կը վերստեղծէ ծառն ու ակրը, ձիւնն ու անձրեւը, շոգն ու քամին:

Պահ մը կը կարծես գտնուիլ տակառ մը գինիի դիմաց, կը լեցնես գաւաթդ, ապա երկրորդ մը ու խորհելով, թէ պարտաւոր չես խմելու ամբողջ տակառը, կը հեռանաս: Կը հեռանա՞ս: Կարելի՞ է: Կը վերադառնաս, կը լեցնես գաւաթ մըն ալ ու քիմքդ կը յուշէ, թէ անսովոր բան մը կը կատարուի իր մէջ, թէ նոյն գինին հիմա տարբեր համ ունի, աւելի ախորժալուր է, աւելի վերացնող՝ սովորական գինովութեան հետ ոչ մէկ առնչութիւն ունեցող: Ու կը խմես կրկին, կը խմես դարձեալ, ունիս տրամադրութիւնը պարպելու ամբողջ տակառը, սակայն, փարմա՛նք, ան կը մնայ լեցուն, գաւաթիդ ու հոգիիդ մէջ լեցուելու պատրաստակամութեամբ:

Ահաւասիկ բանաստեղծ երգիչ մը, որու երգերը նման են շղթայի մը օղակներուն, օղակներ որոնք տեղ մը կը միանան իրարու, կը կազմեն ներքին շրջանառութիւն մը՝ պատրաստ նոր օղակներ ընդունելու, անպէտք անորոշութիւններու մէջ չցաւփռելու վճռակամութեամբ: Բնութենէն մարդ, մարդէն բնութիւն, մնայուն տեղատուութիւններու եւ մակընթացութիւններու ներթակայ, բանաստեղծը կը թողու որ երթաս, պայմանով, որ պիտի վերադառնաս անպայման, պայմանով որ պիտի հեռանաս կրկին, դարձեալ գալու համար:

Թող ներէ բանաստեղծը, եթէ իր զեղեցկութիւնը չկրցայ պարզ բառերով բարձրացնել իր երգերու մակարդակին: Կը պատահի, որ ունենաս զգացումը, թէ չկրցար արտայայտել ամբողջ զգացածդ, թէ չկրցար արդարութիւն ընել նիւթիդ, սակայն ամէն ոք կրնայ այստեղ ըսուածը բազմապատկել իր ցանկացած չափով:

Պիտի մեկնի երգիչը, պիտի թողու երգը իր ետին: Հայրենիք պիտի վերադառնայ երգիչը, բայց չմեկնած պէտք է խօսք տայ, որ պիտի չըլլայ ի՛ր իսկ երգած *երջանկութեան* պէս, այլ պիտի վերադառնայ կրկին, պիտի վերադառնայ դարձեալ, որովհետեւ իր երգը՝ առանց իրեն եւ ինք՝ առանց իր երգին պակասաւոր են տեղ մը, անաւարտ շրջանակ:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՀՐԱՉԵԱՅ ՊԵՏԻԿԵԱՆ ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Մոսկուա տեղի ունեցող հրաձգութեան խորհրդային ախոյենութեան մրցումներուն, Հրաչեայ Պետիկեան առաջին հանդիսացած է: Երկու արծաթ մետալներու արժանանալէ ետք միջազգային կարգի մարզանքի հայ վարպետը յաջողած է մեծ տրամաչափի հրացանի թիւ 6 վարժութեան մէջ նուաճել Խորհրդային Միութեան ախոյեանի տիտղոսը: Պառկած, ծունկի եւ ոտքի վրայ դիրքերէն երեւանցի վարպետը խոցած է 1169 նիշ:

ՓՐՈՖ· ԳՈՒՐԳԷՆ ԱՍԿԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հարիւրամեակներ առաջ խորտակուած եւ ծովային ջուրի ու տիղմի հաստ շերտով ծածկուած նաւերն ու անոնց գանձերը կարելի է յայտնաբերել միայն լազէր ճառագայթով, ըսած է ուսողագէտ տոքթ· Գուրգէն Ասկարեան (Մոսկուա): Ան փորձով ապացուցած է, որ լազէր ճառագայթը կրնայ «տեսնել» նոյնիսկ լոյսի ու ձայնի համար անթափանց յատակի – մերձ տիղմի թանձր շերտի մէջէն: Խորհրդային Միութեան ակադեմիայի ընդհանուր բնագիտութեան հիմնարկի փորձարանին ջուրով լեցուն յատուկ լողաբանին մէջ դրած են մետաղէ փոքր խորանարդ մը, որ կը նմանէր գանձերով լեցուն սնտուկի մը: Ապա զայն ծածկած են քանի մը քիլօ հողով, յատակամերձ տիղմի թանձր շերտ մը կազմելով: Ցուցադրելով լազէրի նոր կարելիութիւնները, հայ գիտնականը ի գործ դրած է սարքերը եւ լողարանի յատակին ինկած առարկային ուրուագիծերը կարելի եղած է տեսնել: Փրոֆ· Գուրգէն Ասկարեան ծնած է Երեւան: Գիտութեան եւ թեքնիքի զանազան հարցերու նուիրուած յիսունէ աւելի աշխատութիւններու հեղինակ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԽՈՒՄԲԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Թիֆլիսի ռուսական դրամատիկ թատրոնին մէջ պուպկար թատերագիր Ա· Սրտրատեւի «Ալտօրուս» թատերախաղի ներկայացումով վերջ գտած է հայ արուեստի ինքնատիպ տասնօրեակը, որուն մասնակցած են Հայաստանէն երեք խումբեր՝ պետական ճագի նուագախումբը, պարի պետական համոյթը եւ Երեւանի դրամատիկ թատրոնը:

ՏԷՍԻՆ

«LES ARMENIENS AU FOUR» ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Լիոնի մօտ Տէսինի (Փլաս տը լա Լիպերասիոն) Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձանը սրբապղծուած է առջի գիշեր, անծանօթներու կողմէ, որոնք զայն ծածկած են ճերմակ ներկով եւ կիսասիւնին վրայ արձանագրած «Les Arméniens au four», «Sieg Heil!»:

Դէպքը պատահած է Կիրակիէն Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը եւ մեծ յուզում պատճառած է գաղութին մէջ:

Քննութիւն բացուած է: Զորեքշաբթի առտու, փարիզեան օրաթերթերը արձագանգած էին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

1973–էն ետք բազմաթիւ, զօրաւոր, պառակտուեցան քիւրտ կազմակերպութիւններ, որոնց տառանուններուն (սկզբնատառերուն) կը հանդիպինք մամուլի մէջ: 1973–էն ետք գործեց Տ.Տ.Ք.Տ.–ը (Տէվրիմճի Տէմօքրաթիք Քիւլթիւր Տէրնէյի Յեղափոխական – Դեմոկրատական Մշակութային Ընկերակցութիւն) որ կրցաւ իր շուրջ հաւաքել լուծուած Տ.Տ.Ք.Օ.–ի երիտասարդ համակիրները: Միաժամանակ, 1974–ին ծնաւ Ս.Փ.Թ.Ք.–ն (Սոցիալիստ Կուսակցութիւն Թրքական Քիւրտիստանի), որուն կորիզը նախկին Թուրք Աշխատաւորական Կուսակցութենէն յուսախաբ մնացող ձախ – Քիւրտեր էին: Քիւրտերէն թերթիկներու մէջ իրենք – զիրենք կոչեցին «Ռիյա Ազադի» (Ազատութեան Ուղի), իսկ իրենց թրքատառ պարբերաթերթը 1975 – 79 շրջանին ծանօթ «Էօզկիւրլիւք Եօլու»ն (Ազատութեան Ճամբայ) էր: Այս կուսակցութիւնը քաղաքաբնակ եւ աշխատաւոր Քիւրտերու նախընտրածն էր, եւ մինչեւ այսօր իր քարտուղարը, Քէմալ Պուրքայ, որ Շուէտ կը բնակի, ազդու է: Իր գործունեայ անդամներէն ոմանք մինչեւ 1985 գոնէ կը վայելէին Պուլկարիոյ հովանաւորութիւնը, ինչպէս կը հաստատէին Թուրք Պետութեան բողոքները:

Ս.Փ.Թ.Ք.–ն կ'ուզէր, եւ հաւանաբար մինչեւ այսօր կ'ուզէ փարիլ ընկերվարականութեան, ժողովրդավարութեան բաղկացուցիչներուն: Կը գործակցի Տ.Տ.Ք.Օ–ի մնացորդացին հետ, նաեւ ՔՈՒՔ–ի (տե'ս՝ վարը): Սակայն կը հակառակի ՓՔՔ.–ին (տե'ս՝ վարը), զոր կը նկատէ անպատասխանատու կազմակերպութիւն: Զինեալ բախումներ պատահած են՝ երկուքին համակիրներուն միջեւ: Ս.Փ.Թ.Ք. կը հաւատայ որ ընկերվարական, դաշնակցային Թուրքիա մը կարելի է, եւ որ պիտի արտօնէ Քիւրտերու ինքնավարութիւնը: Եւ կամ, եթէ դաշնակցային Պետութիւնը կը յաջողի, անկախութիւն պիտի պահանջէ: Միասնութեան ներկայացուցիչն է, այլ խօսքով, ներկայ քիւրտ շարժումներուն մէջ:

Փ.Ք.Ք.–ն (Քիւրտ Աշխատաւորներու կուսակցութիւն), ունի Ապտուլլահ Էօճալան անուն ղեկավար մը, կոչեալ՝ Ապօ, եւ ուրեմն կուսակցութիւնը «Ապօճուլար» կը կոչուի: Տէվ – Կէնձէն անջատուող 18 ուսանողներ զայն հիմնած են 1974–ին: Մարքսական, ազգայնական կուսակցութիւն մըն է, որուն նպատակն է ազատագրել Թուրքիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Սուրիոյ (նշմարե'լ՝ ո'չ Խորհրդային Միութեան,այսինքն՝ Հայաստանի եւ Ազրբէյջանի) քրտաբնակ շրջանները եւ միացեալ, ազատ, անկախ Քիւրտիստան մը հիմնել:

1974–էն 1979, այս կազմակերպութիւնը ուսանողական միութիւն մըն էր, տակաւին ՓՔՔ չէր կոչուած. (կը կոչուէր Անգարայի Դեմոկրատ, Հայրենասէր, Բարձր Ուսման Ընկերակցութիւն!): 1979–էն ի վեր, այս շարժումը ազատագրական պայքար կը մղէ, բեւեռացումներ ստեղծելով իր եւ ուրիշ քիւրտ կազմակերպութիւններու միջեւ: Կը խօսի «ազատագրուած», այսինքն, իր հակակշռին տակ գտնուող քրտական գիւղերու մասին: Թուրք Պետութիւնը 2447 Փ.Ք.Ք.–ի անդամներ բանտարկած է, ոմանք՝ սպաննած: Փ.Ք.Ք.–ն ոչ միայն անջատողական է, այլ ծայրայեղական մաքսանենգող կազմակերպութիւն: Անշուշտ Թուրքիա եւ Մարք Սթայնիցի նման թրքասէր Ամերիկացիներ (տե'ս՝ Ուաշինկթըն Քուարթըրլի», Աշուն 1985, էջ՝ 145) կը սիրեն նոյնացնել ծայրայեղիչի մաքսանենգումն ու Քիւրտը, տանց բաւականօրէն ընդգծելու որ գոյացուող գումարին մեծ մասը զէնք գնելու համար կը գործածուի: Անտաշտ ըլլալու համար չեշտենք նաեւ որ Փ.Ք.Ք.–ի մարտիկ – ները անողոք են, եւ իրենց հակառակորդ Քիւրտեր կ'ահաբեկեն յաճախ:

Եւ վերջապէս, չմոռնալ որ անոնք Ապրիլ 6, 1980–ին Սայտայի (Լիբանան) մէջ Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.–ին (Asala) հետ դաշնակցեցան, յայտարարելով որ Ասալայի մարտիկները պիտի մեկնին Իրաք եւ Թուրքիա, միասին պայքարելու համար Թուրքիոյ դէմ: 1983 Մայիսին եւ 1984 Հոկտեմբերին, ըստ Էքոնոմիսթ անգլերէն շաբաթաթերթին, Թուրք բանակը անցաւ Իրաք, երկու դաշնակիցներու վրայ յարձակելու: (Տե'ս՝ «Հասարակաց Թշնամին» անստորագիր յօդուածը, Տը Էքոնոմիսթ 1983 Յունիս 18, էջեր՝ 55 – 56: Այդ օրերուն, «Յառաջ»ի մէջ անդրադարձած էի այս գրութեան, որուն մէջ անանուն յօդուածագիրը կ'ըսէր որ «Հայու խելքը եւ համաշխարհային կապերը, զօդուած Քիւրտերու զինուորական փորձառութեան ուժեղ կերիլլայական – ազատագրական ճակատ մը կրնան ստեղծել»):

Փ.Ք.Ք.–ի համակիրներու եւ մարտիկներու թիւը յստակ չէ, քանի անոնք յաճախ Իրաք ապաստանած են: Իրաքի մէջ Մասուտ Պարզանի, Մոլլա Մուսթաֆա Պարզանիի զաւակն ու յաջորդը, ունի իր Ք.Տ.Փ. կուսակցութիւնն ու 17.000 հոգինոց բանակը: Ահա' այդ 17.000–ին մաս կը կազմեն թրքական Քիւրտիստանի Փ.Ք.Ք.–ի մարտիկները, որոնց թիւը հարիւրաւո՞ր է թէ հազարաւոր, չենք գիտեր: Ըստ Թուրք բանակի, հազարաւոր են իրենք ու իրենց համակիրները: Էքոնոմիսթի յօդուածը կը նշէ որ 2.000 համակիրներ միայն ձերբակալուած են Թուրք բանակին կողմէ, Իրաքի մէջ, 1983–ին: Չմոռնանք յիշելու որ 1983–ի Յունիսին ԱՍԱԼԱ–ն յայտարարեց որ 22 Հայ մարտիկներ զոհ գացին Իրաքի մէջ, Թուրքերուն, երբ կը կռուէին Փ.Ք.Ք.–ի մարտիկներու կողքին: Անշուշտ հեղինակաւոր ու վստահելի փաստեր (նկարներ, վաւերաթուղթեր) չկան նման հարցերու մասին: 1984–ին Թուրքերը նորէն յայտարարեցին, որ 2 հազարէ աւելի Փ.Ք.Ք. մարտիկներ կային Իրաքի մէջ: Յայտնօրէն, եթէ Մայիս 1983–ին 2.000–էն աւելի Փ.Ք.Ք.–ական համակիրներ բանտարկուած են, եւ Հոկտեմբեր 1984–ին նորէ'ն 2.000–է աւելի համակիրներ ու զինեալներ կան Իրաք եւ Թուրք սահմանին վրայ, կը խօսի կազմակերպութեան մը մասին՝ որ թերեւս սահմանափակ, սակայն լուրջ համակիր շրջանակ մը ունի, հարաւ – արեւելեան Թուրքիոյ քիւրտ բնակչութեան մէջ: Կրկնենք որ Փ.Ք.Ք.–ն մի քանի հարիւր Թուրք զինուոր եւ մի քանի հարիւր «թրքասէր» Քիւրտեր սպաննած է, 1983–էն ի վեր: Ասոր այժմ ա'յս է շարժումին տարողութիւնը:

Գոյութիւն ունի նաեւ Ք.Տ.Փ.Թ.–ն («Քիւրտ Տէմօքրաթիք կուսակցութիւն, Թուրքիոյ մէջ», – բաղդատել Փ.Ք.Ք.–ի հետ, որուն տառանունը կը նշանակէ Քիւրտ Աշխատաւորական կուսակցութիւն, եւ ուր «աշխատաւորական» բառը կ'ընդգծէ մարքսական – դասակարգային հակում, ոչ – ժողովրդավարական, իսկ «Թուրքիա» բառը գոյութիւն չունի Փ.Ք.Ք.–ի անուան մէջ, քանզի ան կ'ուզէ ամէն երկրի մէջ ապրող Քիւրտերը միաւորել: Մինչ Փ.Ք.Ք.–ի հիմնադիրները Տէվ – Կէնձեան շարժումէն բաժնուածներ են, Ք.Տ.Փ.Թ.–ինը՝ Պուչաքի 1965ին հիմնած նոյնանո'ւն եւ արդէն – յիշուած, պառակտուած ու անհետացած կազմակերպութեան ժառանգորդները կը նկատեն իրենք – զիրենք: Սպաննուած Շիվանի (արդէն յիշուած) համակիրներն են, որոնք 1973–ին հիմնուած վերը յիշուած Տ.Տ.Ք.Տ.–ի հետ միանալով վերահիմնած են տեսակ մը վերածնեալ – Ք.Տ.Փ.Թ.: Այս կուսակցութիւնն է որ ինքզինք յաճախ կը կոչէ նաեւ, պարզապէս, յեղափոխական – դեմոկրատներ, եւ որ 1970–ական թուականներու վերջաւորութեան ունէր մօտ 50.000 կուսակցական: (Տե'ս՝ Պրունէսըն, վերոյիշեալ, էջեր՝ 10 – 1): Ոչինչ յստակ է սակայն այս խմբաւորման մասին, քանզի այնքա՜ն անուններ եւ հատուածներ ունի, որ դիտաշխատողն իսկ կը շփոթի: Այսպէս՝ (1) վերածնեալ – Ք.Թ.Փ.Թ., (2) Տ.Տ.Ք.Տ. կամ Յեղափոխական – Դեմոկրատ, (3) ապա նաեւ Փ.Փ.Ք.Ք. կամ Փէշէնկ (Յառաջապահ) այս բոլոր հատուածները հասարակաց սկզբունքներ ունին, պառակտեցուցիչ վէճեր ալ, որոնց մշտափոփոխ բնոյթը կը մնայ պղտոր:

Վերջապէս, գործունեայ է Քիւրտիստանի Ազգային Ազատագրութիւն (ՔՈՒՔ) շարժումը, որ նոյնպէս մօտ է Մասուտ Պարզանիի իրաքեան շարժումին: Գործունեայ էին, կամ ե'ն, Ռիզկարի եւ Ալա Ռիզկարի փոքր խմբակները: Քիւրտերէն անոնք՝ որոնք ձերբակալուած են ցեղախմբային անջատողական ու անմիտ դիրքաւորումներէ, վերածուած են ճախակողմեաններու որոնք ... կը կապկեն հին բաժանումները, դժուարալիշելի նոր տառանուններով: Թերեւս կարելի է պարզացնել վիճակը, ըսելով որ Փ.Ք.Ք.ն ամէնէն մարտունակն է, նաեւ՝ ամէնէն ծայրայեղն ու անողոքը: Ս.Փ.Թ.Ք.–ն, վերածնեալ – Ք.Թ.Փ.Թ.–ն եւ ՔՈՒՔ–ը նուազ ծայրայեղական են, աւելի կը հետեւին Մասուտ Պարզանիի թելադրութիւններուն, եւ երբեմն միասին ելոյթ – ներ կ'ունենան, երբ Միացեալ Ժողովրդական Խմբաւորում: Թէ ի՞նչն է որ զիրենք կ'արգիլէ միանալէ, յստակ չէ ինծի, հակառակ ընթերցումներուս: Պարզապէս կը թուին աւելի պատրաստ ըլլալ ընդունելու ինքնավար, Թուրք դաշնակցային Պետութեան մը մէջ տեղաւորուած Քիւրտիստան մը, եւ այնքան անողոք պայքար չեն մղեր քիւրտ հարուստներու կամ ոչ – համակիրներու դէմ, մինչ Փ.Ք.Ք.–ն հարուստներն ու չէզոքները թշնամի նկատելու հակամէտ է: Այլ կազմակերպութիւններ՝ «մանրուք» կը թուին ըլլալ:

Փակենք այս ակնարկը, ընդգծելով որ քրտական հարցը լրջօրէն ուսումնասիրել ուզողը պէտք է ճանչնայ Իրաքի եւ Իրանի Քիւրտերու երկարատեւ պայքարը: Իմ նպատակս այդ չէր հոս: Կ'արժէ յիշել որ Իրաքի Քիւրտերը համեմատաբար նուազ ձախ են, աւելի զուտ – ազգայնապաշտ, ինքնավարութիւն կամ անկախութիւն պահանջող, միայն Իրաքէն ազատագրուած Քիւրտիստան մը փափաքող: Իրանի Քիւրտերը ունին թէ՛ զօրաւոր ձախ, թէ՛ տեղայնամիտ – ազգայնապաշտ կողմեր: Ամէնուրեք, Քիւրտը պառակտուած է, կրնայ մտահոգել Թուրքիան, սակայն գոնէ զինուորական գետնի վրայ, առայժմ լուրջ վտանգ մը չի կրնար ներկայանալ Թուրքիոյ դէմ, – պատմութիւն մը, որ հայ ընթերցողին անծանօթ ըլլալու չէ, քանզի որոշ չափով մեր պատմութեան ողբալի կրկնութիւնն է:

(Շար. 3 եւ վերջ)

ԿԻՊՐՈՍ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՀԱՄԱԴՐՈՑԹԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԸ

Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան նոր շէնքերու հիմնարկէքը տեղի ունեցած է Կիրակի, Մայիս 24–ի առաւօտուն: Ներկայ եղած են Հանրապետութեան նախագահը՝ Սփիրոս Քիփրիանու, Նախարարներ, երեսփոխաններ, զանազան երկիրներու դեսպաններ, հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ:

Հիմնարկէքի արարողութեան եկեղեցական ծէսը կատարած է Թեմին կաթողիկոսական փոխանորդը՝ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Մանճիկեան: Երեսփոխան եւ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան հոգաբարձութեան ատենապետ Արամ Գալայճեան խօսք առնելով (յունարէն եւ անգլերէն) երախտագիտութեամբ յիշած է հիմնադիրներու արարքը եւ այն բոլոր ուսուցիչները, որոնք նուիրումով ու զոհողութեամբ լուսաւորած են միտքերը: Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչական ժողովի ներկայացուցիչ Հայկաշէն Ուզունեան շեշտը դրած է Մելգոնեանի նման հաստատութեան մը առաքելութեան վրայ:

Նախագահ Քիփրիանու անդրադարձած է Կիպրոսի յոյն եւ հայ համայնքի աւանդական բարեկամութեան եւ շեշտած հայ ժողովուրդի շինարար ու ստեղծագործ ոգին, որուն գեղեցիկ արտայայտութիւններէն մին է օրուան հիմնարկէքը: Կարդացուած են Հ.Բ.Ը.Մ.ի նախագահ Ալեք Մանուկեանի եւ Քալիֆորնիոյ շրջանի Սանուց Միութեան հեռագիրները: Նախագահ Քիփրիանու հողին մէջ զետեղած է Հայաստանի հող, ջուր եւ գինի:

Շինարարական եւ վերակառուցման ծրագրին մէջ նկատի առնուած են բազմաթիւ հանգամանքներ: Հաստատութիւնը մինչեւ 1989 կ'օժտուի արդիական գոյգ ննջարաններով, ընդարձակ ու լուսաւոր ճաշարանով, ուրախ երեկոյթներու եւ աշակերտական հանդիսութի համար սրահով, մառանն ու արդիական խոհանոցը կարելիութիւն կ'ունենան արագօրէն մատակարարելու ուտելիքները, ուսուցիչներ կ'ունենան յարկաբաժիններ: Կը ձեւափոխուի նախկին մարզադաշտը, կը կառուցուին գոց մարզարան, լողաւազան, պասքէթի, վոլէյի ու թէնիսի խաղավայրեր: Հաստատութեան գոյգ շէնքերը կը վերածուին ուսումնական եւ վարչական սենեակներու, հանդիսասրահը կ'ընդարձակուի ու կը բարեփոխուի: Հայաստան Էջմիածնի շրջանի տուֆ քարի սալիկներ կը ղրկէ երեսպատման համար: Այս ընդհանուր ծրագիրը կ'արժէ երեքուկէս միլիոն տոլար:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

– ○ –

Շաբաթ, Յունիս 20–ի իրիկունը, շուրջ հարիւր յիսուն հոգի ներկայ եղան, Հայ Տան սրահին մէջ, Լիոնի Հայկազեան միօրեայ վարժարանի 1986 / 87 տարեշրջանի փակման հանդէսին: Ներկաներուն մեծ մասը ծնողքներ էին՝ որոնք ուրախացան ի տես իրենց զաւակներուն համարձակ, յաջող ելոյթներուն:

Ուսուցչական կազմը – հինգ տիկիններ հարիւրի մօտ աշակերտներու համար – պատրաստել տուած էր զուարթախոհ, զուարճալի յայտագիր մէկդի դնելով, իրաւացիօրէն, մեր նախապատերազմեան գրականութեան ախտը կամ յուզիչ ոտանաւորները՝ որոնք անմարսելի են Ֆրանսա ծնած մանուկներու համար:

Երեք դասարաններու աշակերտները – մանկապարտէզ, պատրաստական եւ մեծեր – փոխն ի փոխ կամ միասնաբար, արտասանեցին, երգեցին եւ պարեցին ու ներկայացուցին նոյնիսկ «օփէրէթ» մը՝ որ արժանացաւ գնահատութեան. յայտնի էր որ մեծ աշխատանք տարուած էր:

Բացման իր խօսքին մէջ, Պ. Տօնիկեան, Ազգ. Միութեան նուիրեալ վարչականներէն մէկը, դիտել տուաւ որ Լիոնի հոծ հայ համայնքին համար հարիւր աշակերտ միայն հետու է հոգացուցիչ թիւ մը ըլլալէ: Շնորհակալութիւն յայտնեց Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ հոգեւորական դասին իր ջամբած կրօնական գիտելիքներուն համար եւ նաեւ՝ ուսուցչուհիներուն: Աւելցնենք մեր կողմէ, որ Լիոնի Հայերը բախտաւոր են որ իրենց մէջ ունին նախկին արհեստավարժ մանկավարժուհիներ: Դժբախտաբար մեծ է թիւը ծնողքներու՝ որոնք կը զրկեն իրենց զաւակները օգտուելէ անոնց փորձառութենէն:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՄ

Հանդէս վերլուծական

թիւ 3 – 4

Հրատարակութիւն ԿԱՄ Ընկերակցութեան եւ Զօրեան Հիմնարկի – Դեկտեմբեր 86

«ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ՈՒԱՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵԱՖԱՅԻ ՄԷՋ

Մայիս 22, Ուրբաթ, ժամը 17–ին Եաֆայի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ «Մայրերու Օր»ուան տօնակատարութիւնը: Ներկաներ եկած էին՝ Հայֆայէն, Ռամլէէն, Ռամլէէն, Էքքէէն եւ Երուսաղէմէն: Եաֆայի Հ. Օ. Մ.ի ատենապետուհի Ազատնի Գրիգորեան բացումը կատարեց օրուան հանդիսութեան՝ շեշտելով մօր զոհողութեան եւ նուիրումի ոգին եւ մանաւանդ հայ մօր բացառիկ դերը Հայոց պատմութեան մէջ, ապա բեմ հրաւիրուեցաւ տեղւոյս հոգեւոր հովիւը Անուշաւան Վրդ. Զզչանեան, որ իր ուղերձին մէջ շեշտեց հայ մօր խորապէս հայկական դիմագիծը եւ անոր հերոսական ճիգը Եղեռնի օրերուն, երբ անսասան՝ իր հոգեհատորին կը սորվեցնէր մեր մեսրոպաշունչ լեզուն աւազին վրայ: Ապա, Եաֆայի միօրեայ վարժարանի ուսուցչուհի՝ Տիկին Շաքէ Շոթիկեան պատմականը ըրաւ «Մայրերու Օր»ուան տօնակատարութեան եւ յորդորեց ներկաները իրենց զաւակներուն տալ տմուր տոհմիկ կրթութիւն: Միօրեայ վարժարանի աշակերտները յաջողութեամբ արտասանեցին եւ երգեցին մօր նուիրուած քերթուածներ եւ երգեր, ապա կատարուեցան վիճակահանութիւն եւ նուիրատուութիւն: Հաւաքոյթը տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր, խանդավառ եւ ուրախ մթնոլորտի մէջ:

Պէտք է ըսենք, որ այս տարի մշակութային կեանքը Եաֆայի մէջ նոր թափ մը առաւ: Յաջող կերպով կատարուեցան Նոր Տարուան հանդիսութիւնը, Վարդանանցի Հերոսամարտի յիշատակը եւ Ալբիլեան պատոնը: Այս հանդիսութիւններուն կը մասնակցին միօրեայ վարժարանի աշակերտները՝ որոնք եռանդով փարած են հայ մշակոյթին: Կը գնահատենք Եաֆայի հայութեան հայապահպանումի անընչութեամբ կատարած աշխատանքները: Միօրեայ վարժարանին մէջ կը դասաւանդեն տեղւոյս հոգեւոր հովիւը՝ Անուշաւան վրդ. Զզչանեան, Տիկին Շաքէ Շոթիկեան եւ Տիկին Արաքսի Լափաճեան:

Եաֆայի հայ գաղութը փոքրաթիւ է, կը բոլորէ շուրջ վաթսուն ընտանիք: Բայց, շնորհիւ հետեւողական աշխատանքի, գաղութը կը ջանայ պահել իր հայկական դիմագիծը:

ՍԵՐՈԲ ՇՈԹԻԿԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մայիս 29–ին, տեղի ունեցած է յարգանքի երեկոյթ մը, ի պատիւ եկեղեցւոյ կնքահայրերուն: Խօսք առած են թեմին առաջնորդը՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, Ազգային Վարչութեան անդամ Րալֆ Իսրայէլեան, հոգաբարձութեան ատենապետ Ստեփան Գապատայեան եւ Թեհրանի Հայոց առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան անդրադառնալով կնքահայրերուն ազնիւ ժեստին եւ նուիրելու ոգիին:

⁂

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Մայիս 22–ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Հայ Դատի նկատմամբ Թուրքիոյ կատարած խեղաթիւրումները» նիւթին շուրջ: Առաջին դասախօսը՝ փրոֆ. Շաւարշ Թորիկեան, անդրադարձած է Թուրքիոյ եւ Եւրոպայի մէջ, ինչպէս նաեւ միջազգային ատեաններու առջեւ Թուրքիոյ կողմէ կազմակերպուած՝ Հայ Դատը խեղաթիւրելու հետեւողական աշխատանքներուն, իսկ երկրորդ դասախօսը՝ փրոֆ. Հրայր Տէքմէճեան, խօսած է Միացեալ – Նահանգներու մէջ Թուրքիոյ եւ անոր արբանեակներու կողմէ կատարուած հակահայ աշխատանքներու մասին:

⁂

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Իրանահայ Միութեան սրահին մէջ, Յունիս 10–ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի երեկոյթ մը, նուիրուած Ռազմիկ Դաւոյեանի, կազմակերպութեամբ «Նաւասարդ» ամսագրի եւ Իրանահայ Միութեան: Ներկայ եղած են 500 հոգի: Բացումը կատարած է Տիկին Մանուշ Գէորգեան: Երեկոյթը վարած է տոքթ. Յարութիւն Սազրեան, որ դրուատած է Ռազմիկ Դաւոյեանի բանաստեղծական արժանիքները: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են Շաքէ Գազանճեան (երգ) եւ Լալա Սահակեան (արտասանութիւն): Թեհրանի Հայոց առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան դրուատած է Դաւոյեանի բանաստեղծական արուեստը եւ մարդկային արժանիքները: Բանախօսած է «Նաւասարդ»ի խմբագիր Արմէն Տօնոյեան, անդրադառնալով Ռազմիկ Դաւոյեանի «աշխարհընկալման, խոհականութեան, իմաստութեան, հոգեկան ալեկոծութեան, ինչպէս նաեւ տառապանքով ջրդեղուած տաղանդին, լեզուին, ոճին»: Հուսկ՝ Ռազմիկ Դաւոյեան խօսած է ստեղծագործական իր անցած ճանապարհի մասին, նշելով որ ինք յաղթահարած է բազմաթիւ դժուարութիւններու, մինչեւ որ կրցած է իր երգը լսելի դարձնել ժողովուրդին, մինչեւ հասնիլը այսօրուան բարձունքին:

ՀԸՄԻԼԹԸՆԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մայիս 29 – 30–ին, գումարուած է Գանատայի Թեմի (էջմիածնական) Դ. Պատգամաւորական ժողովը, նախագահութեամբ առաջնորդ Վազգէն Եպիսկոպոս Քէշիշեանի: Մասնակցած են 7 եկեղեցիներու 40 պատգամաւորներէն 36–ը: Թեմական Խորհուրդի տարեկան տեղեկագիրը կարդացած է ատենապետ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան, պարզելով Թեմին մէջ տարուած շինարարական աշխատանքները: Թորոնթոյի նոր եկեղեցւոյ կառուցումը, որ պիտի արժէ 3 միլիոն տոլար, կ'աւարտի աշնան եւ կ'օծուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ձեռամբ: Մայիս 30–ին, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Ծխական Խորհուրդը ճաշ մը տուած է ի պատիւ պատգամաւորներուն: Սեղանը վարած է Մկրտիչ Աստուրեան: Խօսք առած են Մինաս Սէլեան, Արամ Ալեքսանեան, Վահէ Քէթլի, Մանուէլ Սարգիս, Բենիամին Գուլթան, Արա Սիրունեան եւ Առաջնորդը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

⁂

ԶԱԼԳԱՅԻ «Տայնըմթի» սրահին մէջ, Մայիս 26–ին, տեղի ունեցած է Լ. Օ. Խաչի «Ազատնի Փափազեան» մասնաճիւղի կազմակերպած «Մայրերու Օր»ուան հանդիսութիւնը: Բացումը կատարած է Սոնիա Գրաճեան շեշտելով հայ մօր դերը Սփիւռքեան իրականութեան մէջ: Բանախօսած է Սօսի Պալեան ներկայացնելով հայ մօր դերը մեր պատմութեան մէջ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հանդիսութեան աւարտին տեղի ունեցած է ձեռագիտութեան ցուցադրութեան մը վկայականաց բաշխումը:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Քլօտ Շամփանեը սրահին մէջ, Մայիս 31–ին, տեղի ունեցած է Պոլսահայ Միութեան «Շիրակ» պարախումբին երեկոյթը: Բացումը կատարած է Տոքթ. Արթօ Տէմիրճեան: Խումբը ներկայացուցած է հայկական ժողովրդական եւ ազգագրական պարերու փունջ մը: Պարուսոյցն է Թորոս Մաթեան:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մշակութային սրահին մէջ, Մայիս 26–ին, դասախօսութիւն մը տուած է Գանատայի եւ Միացեալ – Նահանգներու Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեան: Նազարէթ Սէֆէրեան ներկայացուցած է դասախօսը, անդրադառնալով Պոլսէն սկսեալ անոր ունեցած եկեղեցական թէ դաստիարակչական գործունէութեան: Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեան խօսած է «Հայրենասիրութի՞ւն թէ համայնութիւն» նիւթին շուրջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԱՐԻԿ ԿԱՍՊԱՐՈՎ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ «ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇ» ՇՔԱՆՇԱՆՈՎ

Խորհրդային ճատրակի դպրոցի զարգացման իր բերած նպաստին ի գնահատութիւն Գարիկ Կասպարով պարգեւատրուած է «Աշխատանքի կարմիր դրօշ» շքանշանով: Ճատրակի աշխարհի ախոյեանը շքանշանը ստացած է Կրեմլինի մէջ, ուր շնորհաւորանքի խօսք արտասանելով Խորհրդային Միութեան Գերագոյն խորհուրդի պրեզիդիումի փոխ – նախագահ Պ. Դեմիչեւ նոր յաջողութիւններ մաղթած է Կասպարովի, ճատրակի թագի համար մղուող պայքարի մէջ:

– Ասիկա կեանքիս մէջ առաջին շքանշանս է, – ըսած է Կասպարով լրագրողներու: – Երիտասարդի համար այսպիսի բարձր պարգեւ մը մեծ պատիւ է: Ես այսօր հասկցայ, որ կեանքիս մէջ ճիշդ ուղի ընտրած եմ: Կը ջանամ արդարացնել մեր Պետութեան մեծ վստահութիւնը:

Լրագրողները հետաքրքրուած են աշխարհի ախոյեանի կոչումին համար տեղի ունենալիք նոր մրցումին կրումայս – թէջի նախապատրաստութեամբ: Ծանօթ է, որ մրցումը պիտի սկսի Հոկտեմբերին՝ Սպանիա:

– Ես մտադիր չեմ մրցամարտէն առաջ մասնակցելու այլ մրցաշարքերու, – պատասխանած է Կասպարով: – Պէտք չունիմ նոր փորձի, ինծի համար անհրաժեշտ են նոր գաղափարներ: Միայն ա՛ն կրնայ յաղթանակի յաւակնութիւն ունենալ, որ կը հնարէ նոր բան մը: Հիմա Կարպովի հետ պատրաստ եմ հանդիպելու թենիսի դաշտին մէջ: Ես մեծ կարեւորութիւն կու տամ ֆիզիքական պատրաստութեան: Սովորութիւն դարձուցած եմ առաւօտուն վազել երեք քիլո – մեթր: Ցերեկը թենիս եւ ֆութպոլ կը խաղամ: Պաքուի մէջ ծովը կը տաքնայ ու կը սկսի լողի իմ շրջանը: Այս բոլորը թոյլ կու տայ ինծի կատարելու ֆիզիքական եռանդ, որպէսզի յետագային կարենամ դիմանալ ամբողջ մրցամարտի լարուածութեան: Եթէ լրջօրէն խօսինք, Կարպով ներկայիս աշխարհի ախոյեանի կոչումին աւելի զօրաւոր յաւակնորդն է: Մեր չորրորդ մրցումը դժուար պիտի ըլլայ:

Խօսելով խորհրդային ճատրակի դպրոցի զարգացման մասին Գարիկ Կասպարով ըսած է, թէ ան «թարմ արեան» պէտք ունի: Հարկ է որակի ոստում մը:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ
Ա
Յ
Ր
Ի
Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris. 1985

Այս հարցումին պարկեշտօրէն պատասխանելու համար պէտք է խոստովանէի թէ կ'երազէի յաճախ օրուան մէջ իսկ, չափազանցուած ձգտումներու: Բայց իմ արտառոցութիւններս կը սահմանափակէի գիշերային իր աքսորումին մէջ քնացող մէկուն արտառոցութիւններով, քանի որ այդ մասին էր ուղղուած հարցումը.

– Այո, կը պատահի: Բայց ատոնք անհեթեթ, բոլորովին անիմաստ երազներ են ... յիմար բաներ:

– Լաւ, ուրեմն, կը տեսնե՞ս. մենք գիշերային «Նազարէթ»ներ ենք ... սակայն ծածուկ, այնպիսի ժամերու ուր ոչ ոք կը խանգարէ: Աստու մը արթննալով, որովհետեւ մենք բնական մարդիկ ենք, խնդալով կ'ըսենք. «տե՛ս, տե՛ս, երազիս մէջ Զինուատանի կայսրն էի»: Եւ յետոյ, շուտով կարի իր մեքենային առջեւ նստած շապկագործներու կը վերածուինք, որպէսզի իրերու կարգը չխանգարենք: Նազարէթ, ինքը, գլխուն մէջ խենթութեան անվնաս հիւլէներով, կ'երազէ օրուան արտառոցութիւններուն մասին, որոնք գիշերային մեր զառանցանքներէն նուազ տխմար չեն:

Զիս վստահեցնելու համար, թէ այնքան ալ գոհացած չէր քիչ մը պարզունակ իր մեկնութենէն, աչքի քթթումով մը աւելցուցած էր.

– Անշուշտ, թերեւս ասիկա շատ գիտական բացատրութիւն մը չէ:

Դէմքը վամաց կամաց լրջացած էր, երբ քիչ ետք ըսաւ ինծի.

– Զինք շատ փոքր տարիքէն ճանչցողներու ըսածին համաձայն ... միշտ ա՛յ այդպէս չէ եղած Նազարէթ.

Եւ հայրս խօսեցաւ ինծի սարսափի այն օրուան մասին, զոր կը պատմէին Երզնկացի վերապրողներ, երբ կարենային իրենց հեծկլտանքը զսպել:

Հրացանաձգութիւնը սկսած էր առաւօտէն:

Թուրք ոստիկաններն ու զինուորները կը թալանէին ու կրակի կու տային քրիստոնեայ թաղամասի տուները: Վիրաւորներու կեանքին վերջ կու տային կացինի հարուածներով, երիտասարդ կիները իրենց մազերէն քաշկռտելով մէկդի կը նետէին, արիւնարբու հրոսակներ յագեցնելու համար:

Ահա այս ողջակէզին մէջ տեսած էին փոքրիկ Նազարէթը, որ ամբողջովին թաթխուած իր մօրը արիւնին մէջ, դուրս կուգար անոր խողխողուած մարմնին տակէն, կը սողար եզրայրներուն դիակներուն վրայէն ու կը փախչէր բոցերու մէջէն:

Շարունակութիւնը արձանագրուած էր Կարմիր Խաչի տեղեկագրի մը մէջ: Քիւրտ գիւղացի ընտանիք մը տղան ուշաթափ գտած էր լերան վրայ: Ամիսներով խնամած էին գլխուն խորունկ վէրքը: Ինոր սխալմամբ եօթ քրտական հագուստներ հագցուցեր էին անոր ու գիւղէ – գիւղ անցուցած, կառքի մը յարդի բեռան տակ պահած: Այսպէսով հասած էին պարսկական սահմանագլուխը, ուր պատերազմ չկար: Հոն, Կարմիր Խաչի կեդրոնի մը յանձնած էին մանուկը, ու պատմած անոր ողբերգութիւնը:

Բժշկական տետրին մէջ, զոր անցուցած էին վիզին, կար անուն մը՝ Նազարէթ եւ վկայութիւնը ճակատէն մինչեւ ծոծրակը երկարող խորունկ սպիի մը: «Յատուկ նշաններ»ու դիմացը նշած էին. – «Թեթեւ ուշիմութիւն»:

Այս ամփոփ դիագնոսութեան մէջ մարմնի մը, որ կը քալէր, կը խօսէր, կը խնդար, բայց զոր լքած էր տրամաբանութիւնը, մոռցած էին նշելու հաւանական աղնչութիւն մը տղուն մտային կարողութեան եւ կացինի մը հատու բերնին բացած ճեղքին միջեւ:

Նազարէթ մեծցաւ խեղճուկ որբանոցներու մէջ, զորս հայրենակցական վեհանձնութիւնը շուտով հիմնած էր ապաստան մը ընծայելու համար ժողովուրդի մը ցեղասպանութենէն ճողոպրած այս զաւակներուն:

Ի՞նչպէս հասած էր Մարսէյլ:

Իբրեւ ընդհանուր հրամանատա՞ր՝ յաղթական իր գունդերուն գլուխը անցած:

Իբրեւ առաքելական նուիրա՞կ՝ Ֆրանսական կառավարութեան մօտ:

Իբրե՞ւ մեծ փաստաբա՞ն մը, որ պարտականութիւն ստանձնած էր համաշխարհային խղճին առջեւ հայ դատը պաշտպանելու:

(Շար. 119)

Այրի Տիկին Արաքսի Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Թորոս Օսմանճեան եւ զաւակները Շուշան եւ Զումրթ,
Տիկին Այտա Աճէմեան եւ զաւակները՝ Ռուբէն եւ Րաֆֆի,
Պ. Վարուժան Գահվէճեան,
Այրի Տիկին Կիւլիանէ Մկրտիչեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մարգարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աճէմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ալէն Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Մարիոս Աճէմեան,
Տէր եւ Տիկին Պարսամեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գարայեան
ինչպէս նաեւ Սապունճեան, Շըրտիկեան, Տընկոյեան, Նալպանտեան, Օսմանճեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 30-ին, 73 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 3, ժամը 15.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոմէնվիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՆՊԱՍՏ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(11-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ժաք, Ալպէռ եւ Տարօն Պօղոսեան 10.000 Ֆր., Լեւոն Ճոլաքեան 2000 Ֆր., Բժիշկ Ժորժ Թադոյեան 1500 Ֆր., Սարգիս Գույումճեան, Շալճեան ընտանիք, Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղ., Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ-քաղաքի մասնաճիւղ, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն 1000-ական Ֆ., Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղ 700, Ջաւէն Միլտոնեան, Աստուր Պանոյեան, Հանրի Ասլանեան, Սէն-Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղ, Սէն-Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղ., Պուլվար Օտոյի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղ, Հայկազ Մարտիրոսեան, Ճառայեան ընտանիք, Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ, Պուլվար Օտոյի Ս. Յակոբ Եկեղ., Սէն-Լուի Ս. Գէորգ Եկեղ., Ստեփան Աւագեան, Տէրոյեան ընտանիք, Կարօ Սարեան, Գուրգէն Փիրանեան, Պերճ Վարժապետեան, Շաւարշ Փիրանեան, Վարդեվառ Գամպերեան, Անտրէ Տավիտեան, Պերճ Կարապետեան, Սօսէ եւ Կորին Յովսէփեան 500-ական Ֆ., Կարապետ Տէրտէրեան Բամփ-Ֆրէզի Ս. Կարապետ Եկեղեցի 300-ական Ֆ., Մակար քահանայ Նաճառեան, Կարապետ Սայապալեան, Տավիտեան Տիտէ եւ Ռոլան, Սաթենիկ Թասլաքեան, Հայկազ Զուքուրեան, Սոնիա Փիլիկեան, Անդրանիկ Թօրիկեան, Սաթենիկ Թիւթէլեան, Գրիգոր Դաւիթեան, Փարիզ Արմաղանեան, Տէր-Գասպարեան, Ոմն, Ժաք Աւտոյեան, Արթաքին Յակոբեան, Մըլքէ Թիւթիւնճեան, Կարօ Կոնոյեան, Պօղոս Թէքէեան 200-ական ֆրանք, Մանոյշ Շահմիրեան, Մելքոնեան, Յակոբեան, Անտրէ Գորգոյեան, Պաղտասար Տիրատուրեան, Խ. Պանոյեան, Ս. Մանուկեան, Ժաք Սիմոնեան, Հայկ Ֆրէնկեան, Ա. Պանոյեան, Սիմոն Աւտոյեան 100-ական Ֆր.:

· RECEPTION ·
DE LA CROIX BLEUE

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une réception à l'occasion de la parution des
« CONTES ARMENIENS »
de *Mme CHAKÉ DER MELKONIAN MINASSIAN* (du Canada)
Durant cette réception Mme Minassian dédicacera son livre.
La réception aura lieu le 3 juillet, à partir de 19 heures,
à la M.C.A. de Paris — 17, rue Bleue.
Vous êtes tous cordialement invités.

RECHERCHE D'EMPLOI
FEMME ARMENIENNE
recherche emploi chez une personne seule.
Nourrie, logée + salaire.
Tél. : (1) 34 - 11 - 35 - 34
(1) 34 - 12 - 43 - 82

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

FETONS ENSEMBLE
LA VICTOIRE
AU PARLEMENT EUROPEEN
Le CDCA de PARIS
vous convie à une
GRANDE SOIREE
dans les jardins du Collège Samuel - Moorat
avec la présence de députés européens
VENDREDI 10 JUILLET
à partir de 20 heures
Collège Samuel - Moorat —— 26, rue Troyon - Sèvres
ORCHESTRE — BUFFET —— *Ambiance assurée* ——

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Ռատիօ-*Ազգի մասնակցութեամբ*

Կիրակի, Յուլիս 5, ժամը 10-էն մինչեւ 22

Առաջին անգամ ըլլալով էկլանթիէ Հանգստեան Տան դարաստանին մէջ
7, rue de l'Eglantier, Gonesse (95500) Tél. : 39 - 85 - 24 - 24

▶ *Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր արագ սպասարկութեամբ*
▶ *Վիճակահանութիւն մեծ պարգեւներով,*
▶ *Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,*
▶ *Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մասնակցութեամբ՝*
Ռոզի Արմէն, Էվլին Ալթունեան, Աղթամար Պարախումբ, Ֆիլիֆորմ եւ իր խումբը, Լեւոն Քլարեան, Վարուժան Մասիս, Մարտիկ Ճանսըզեան, Տիւօ Ձեփիւռ, Անի Սվասլըեան (*աքորտէոնիսթ*), Տիւօ Փէհլիվանեան, Կրակ խումբը, Երուանդ Նաճառեան:

—— *Մուտքը ազատ է* ——

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Աղքատախնամի գրասենեակը ամէն օր ժամը 10էն 18 հեռաձայն՝ 48 - 78 - 02 - 99

—— Կոնէս երթալու համար ——
Prendre le train de la Gare du Nord, descendre à Villiers-le-Bel et puis prendre l'autobus.

RADIO ASK
98,5 MHz
Samedi 4 juillet
à 10 heures 15
dans le magazine de l'information
« ACTUALITES 7 JOURS »
Guillaume HAMALIAN recevra :
— ANDRE SANTINI, *secrétaire d'Etat aux Rapatriés, maire d'Issy-les-Moulineaux*
— YVES JOUFFA, *Président de la Ligue des Droits de l'Homme*
— SARKIS BEDOIAN, *vice - PDG de la Banque d'Arbitrage et de Crédit.*

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Samedi 4 juillet à 20 heures 45
Rencontre avec
CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN
auteur de
« *Les Contes Armeniens* »
Illustration : Elo Boudakian
publiés aux Editions KIRK
- Collection Diasporas
Préface Henri VERNEUIL
—— Signatures ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél : 43 - 76 - 55 - 89

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Յուլիս 5, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ, Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար, ի մասնաւորի՝ Արմենակ Համբարձումեանի, Սարգիս Պալապանեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մատաթի:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԳԱՄ
Հանդէս Վերլուծական, թիւ 3 - 4
(Զօրեան Հիմնարկի գործակցութեամբ)
Հետեւեալ բովանդակութեամբ. -
Զարեհ Խրախունի *Իսթանպուլահայ գրականութիւնը*
Զարեհ Խրախունի *Ստուեր եւ Արձագանգ, Ուղիներ*
Պետրոս Ալահայտոյեան *Հին սրբութիւններու յայտնագործումը*
Գրիգոր Պըլտեան *Հատուածներ Հօր*
Պրիւնօ Սաքայեան *Շքերթներ Ե.*
Յակոբ Օշական - Նիկողոս Սարաֆեան *Նամականի*
Վահէ Օշական *Մահէն անդին*
Մարկ. Նշանեան *Բանաքաղութիւնք ի ձէնջ*
Նիկողոս Սարաֆեան *Վէնսէնի Անտառը, Բ.*
Մարկ. Նշանեան *Գրական կանգնումը*
Ֆրիտրիխ Նիցչէ *Ողբերգութեան ծնունդը, գլուխ 1 - 10 թարգմանուած գերմաներէնէ, ծանօթութիւններով*
Հատորին գինն է՝ 200 Ֆ., *ներառեալ առաքման ծախքերը ստանալու համար, դիմել՝*
Revue GAM
3, rue Philippe Hecht
75019 PARIS
et Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, rue Mr. le Prince
75006 PARIS

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի - նախընտրաբար - հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «*Յառաջ*»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր տեղւոյն հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 3 juillet à 20 heures 45
RECITAL
ROUPEN YEREVANTSI
Poète de la chanson arménienne
Dédicace de son disque
Au profit de l'Ecole *Tebrotzassere*
— Participation aux frais —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

L'**U.C.F.AF.** et la **J.A.F.** — Secteurs Paris —
organisent
RECITAL ET **DIALOGUE**
avec le CHANTEUR — POETE D'ARMENIE
ROUBEN YEREVANTZI
Au profit de l'Ecole TEBROTZASSERE
Samedi 4 juillet à 20 heures 30
au CENTRE CULTUREL et ARTISTIQUE
ARMENIEN de PARIS
6, Cité Wauxhall — 75010 Paris
métro : République
— **Places limitées** —
— **Participation aux frais** —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ-ԷՆ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Շաբաթ, Յուլիս 4, ժամը 11.15-ին Իսիի մասնաճիւղ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. - փոխան ծաղկի՝ Խաչիկ Տուրիկեանի *մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Շնորհք Ղուկասեան* 100 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Եոխքարտաշեան* 100 Ֆ., *Պր. Յարութ Գալայճեան* 300 Ֆ.:

Ինչպէս նաեւ փոխան ծաղկի, ապագայ դպրոցին շինութեան. - Տիկին Մարինա Տէրտէրեանէ 200*ական Ֆր.* Սարգիս Տէր-Խաչատուրեանի, *Տիկին* Էլիզապէթ Դաշնակեանի, *Տիկին* Լուսաբեր *Տիկին* Արշալոյս Թադէոսեանի *մահերուն առթիւ:*

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
3
VENDREDI
3 JUILLET
1987

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.521 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNEE — No 16.521

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«ՄԱՆՐ ՍԽԱԼՆԵՐՈՒ» ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳԻՆ՝ Կ. ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ

Մոսկուայի կուսակցական լիակատար նիստին, տնտեսականէն զատ, Կորպաչով անդրադարձած է նաեւ բազմաթիւ այլ «յարք թերիներու»: Ամբաստանեալներու շարքը երկար է եւ խնդրոյ առարկայ եղած են նախարարներ (9) որոնցմէ հինգը պաշտօնի կոչուած էին իր ընտրութենէն ետք: Նախարարներէն զատ, կուսակցական երկու պատասխանատուներ ալ խիստ կերպով յանդիմանութեան արժանացած են: Ասոնցմէ մէկն է Հայաստանի կուսակցական Ա. քարտուղար՝ Կարէն Դեմիրճեան (լիագոր անդամ Կեդր. Կոմիտէի 1976-էն ի վեր եւ Հայաստանի Կ. Կոմիտէի Ա. քարտուղար 1974-էն), որու դէմ եղած մեղադրանքները կը վերաբերին տնտեսութեան, գաղափարաբանութեան եւ բարոյական վիճակին Հայաստանի մէջ: Նոյն բարձր պաշտօնը վարող միւս պատասխանատուն է՝ Նուրի Ֆրիատորադնով (Գորկի շրջան, Ռուսաստան) որ բուռն քննադատութեան ենթարկուած է:

**

Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդը (Խորհրդարան) վաւերացուց տնտեսական նոր մատակարարման օրինագիծը ձեռամբարձ քուէարկութեամբ: Այս նոր օրէնքով, Կորպաչով եւմտական որոշ ինքնավարութիւն մը կը շնորհէ ձեռնարկներուն, կը զեղչէ Ծրագրի իշխանութիւնը, մինչեւ իսկ Պետութեան ապսպրանքներուն բաժինը տնտեսութեան — ամբողջական մեքենային մէջ: Այս օրէնքը, ուրեմն, վերջ կը դնէ նախարարութեանց եւ կեդրոնական կազմակերպութեանց մանրակրկիտ հակակշռին ձեռնարկներուն, գործատան իւրաքանչիւր տնօրէնի վրայ: Ձեռնարկները այլեւս ենթակայ չեն տարեկան ծըրագրերու: Ասիկա շատ լաւատեսութեան չի մղեր մասնագէտ դէտերը, որովհետեւ հեռուանք մըն է միայն ներկայ կացութեան, որ աճի անկումին տարած էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ հեծանիւով, այս տարի ճամբայ կ'ելլէ ... Պերլինէն, ինչ որ անշուշտ ոչ անունին հետ կապ ունի, ոչ ալ տրամաբանութեան: Մեկնումի ազդանշանը կուտայ՝ Շիրաք:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԳՈՐԷԱՅԻ մէջ, նախագահը, ի վերջոյ, տեղի տուաւ ամբողջովին ընդունելով իշխանութեան գլուխ եղող մեծամասնութեան կուսակցութեան բարենորոգմանց ծրագիրը, որ ընդդիմութեան պահանջներուն կը համապատասխանէ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Հելսինքի գնաց 48 ժամուան պաշտօնական այցելութիւն մը կատարելու համար: Հազար լիճերով այս երկրին մէջ, Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը խօսակցութիւններ կ'ունենայ իր պաշտօնակիցին հետ, գըլխաւորաբար ապազինման հարցերու շուրջ, որոնց ակնարկեց արդէն, պաշտօնական ճաշին արտասանած իր բաժակաճառին մէջ:

ԳԵՐՊ. ԼԸՖԷՎՐ ապարէզ կը կարդայ Պապին, յայտարարելով որ եպիսկոպոս պիտի ձեռնադրէ, ինչ որ արգիլուած է աւանդապաշտ այս կրօնաւորին: Եթէ համարձակի այս քայլը առնել, կրնայ բանադրուիլ: Էքոնի իր հիմնած գպրեվանքին մէջ է, որ գերպ. Լըֆէվր այս յայտարարութիւնը ըրած է:

ԻՐԱՆ, փոխադարձութեան դիմելով, ոստիկանական ուժերու պաշարման տակ առաւ Թեհրանի Ֆրանսական դեսպանատունը: Դիւանագէտ մըն ալ մեղադրանքի տակ է, որովհետեւ իր գործունէութիւնը «չի համապատասխաներ դիւանագիտական բարքերուն»: Ասիկա, անշուշտ, փոխ — վրէժի արարք մըն է ընդդէմ Ֆըրանսական իշխանութեանց, որոնք պաշարած են Փարիզի պարսկական դեսպանատունը, քանի մը օրէ, այն կասկածով թէ հոն ապաստանած է ահաբեկչութեան հետ կապ ունեցող Պարսիկ պաշտօնատար մը:

ՎԱՏԻԿԱՆ մերժեց Միլանոյի դատական իշխանութեանց ձերբակալման հըրամանագիրը գերպ. Մարչինքուսի դէմ, որ նախագահն է Վատիկանի Դրամատան (բուն անունը՝ կրօնքի գործերու Հիմնարկ): Եպիսկոպոսը պատասխանատու կը նկատուի պանքօ Ամպրոզիանոյի մէկ քրաքին, որ 1,3 միլիառ տոլարի «ծակ» մը ձգած է: Վատիկան մասնակցած էր պարտատէրներու հատուցման, յայտարարելով հանդերձ թէ ոչ մէկ պատասխանատուութիւն ունի այդ գործին մէջ:

ՊԱՐԳՒԻ դատավարութիւնը կը վերջանայ երկու օրէն: Նախքան Վերժէս, որ պաշտպանողականը կ'ընէր Հինդշարթի, իր օգնական երկու փաստաբանները խօսք առին եւ մէկը մեծ վրդովում առեղծեց Հրեաներու ջարդը բաղդատելով Հրեաներու մեղսակցութեամբ գործուած Սապրա եւ Շաթիլայի ջարդին: Սեւ փաստաբանը շընդունիր 2 չափ, 2 կշիռի սկզբունքը եւ կը ծանրանայ սեւերու ջարդերուն վրայ: Պարպին չէ, զոր կը պաշտպանէ, բայց կ'ուզէ գիտնալ թէ ինչո՞ւ Իզիէօի 44 մանուկներու մահը «մարդկութեան դէմ ոճիր» է եւ թէ նոյն որակումը չի վայելեր, օրինակ՝ Քոնկոյի դաղթատէրերու հալածանքը սեւերու դէմ, երբ 8000 սեւեր պարտաւոր էին 500 քիլոմեթր քալել, երկաթուղի շինելու համար, եւ Պրազաւիլ 1700 հազիւ կը հասնէր: 17 հազար դիակ կար երկաթուղիին առաջին 140 քիլոմեթրի երկայնքին»:

ՊՐԱԶԻԼ կը մերժէ վճարել 1,05 միլիառ տոլար պարտքը զոր ունի հանրային պարտատէրներու, համախմբուած «քլէօպ տը Փարի»ի մէջ:

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»Ի կապկումը՝ Էլիւքիւպրասիոն հազիւ հրապարակ ելած, դըրաւեցաւ Լը Փէնի դատական դիմումին առթիւ տրուած վճիռին պատճառով: Ազգ. ճակատի նախագահը բողոքած էր «Թերթուկ»ին դէմ, որ Քլառս Պարպին եւ Լը Փէնը նոյնացուցած էր:

ԱՆԻԷՌԻ (փարիզեան արուարձան) շուներու գերեզմանատունը փրկուեցաւ պատմական վայր դասուելէ ետք: Ծանօթ է, որ այս գերեզմանատունը, որ գոյութիւն ունի 1899-էն ի վեր, քանդուելու սպառնալիքին տակ էր անցեալ տարի, որովհետեւ սեփականատէր անանուն ընկերութիւնը չէր կրնար վճարել նորոգման եւ ամրապնդման անհրաժեշտ ծախքերը: Մեծ աղմուկ բարձրացած էր շիրիմներու տէրերուն կողմէ, որոնք նոյնիսկ միութեան մը վերածուած էին պաշտպանելու համար գերեզմանատան գոյութիւնը, բողոքի ցոյցէ մը ետք: Ամէն բան չէ կարգադրուած, որովհետեւ նորոգութեան ծախքերը պէտք է գտնել, 0 — տը — Սէնի ընդհանուր խորհուրդը թերեւս առանձնէ:

ՊԸՐՔԼԻԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ՓՐՈՖ. ԱՐՄԷՆ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍԱԾ Է ԵՐԵՒԱՆԻ ԲԱԶՄԱՐՈՒԵՍՏԻՑ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՄԷՋ

Երեւանի բազմարուեստից հիմնարկի կրազիւսէ եւ քարէ շինարարութեան, ինչպէս նաեւ երկրաշարժի դէմ տոկացող կառուցուածքներու ամպիոնի հրաւէրով Հայաստան այցելած է Պըրքլիի (Սան — Ֆրանսիսքօ) համալսարանի դասախօս Արմէն Կիւրեղեան, կարգ մը դասախօսութիւններ տալու հիմնարկին մէջ, ինչպէս նաեւ մասնակցելու համար սեմինարի մը:

Արմէն Կիւրեղեան ծնած է 1947-ին՝ Նոր Ջուղա: Զաւակն է նկարիչ Սմբատ Կիւրեղեանի: Նախակրթութիւնը ստացած է ծննդավայրի հայկական վարժարանին մէջ, ապա աւարտած Հաքիմ Սինայի երկրորդական վարժարանը՝ Իրանի երկրորդական վարժարաններու շրջանաւարտներուն մէջ առաջին հանդիսանալով: Փայլուն շրջանաւարտ Թեհրանի համալըսարանի շինարարական ճիւղէն՝ Արմէն Կիւրեղեան արժանացած է պետական կըրթաթոշակի, իր ուսումը շարունակելու համար Միացեալ — Նահանգներու մէջ: Կ'ընդունուի Իլինոյսի համալսարանը, զոր կ'աւարտէ գրելով տոքթորայի աւարտաճառ մը: Երեք տարի որպէս օժանդակ դասախօս կը պաշտօնավարէ Հարաւային Քալիֆորնիոյ համալսարանը. 1978-էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Պըրքլիի համալսարանը՝ 1981-ին՝ տոչենտ, 1985-էն ի վեր՝ փրոֆէսօր:

Արմէն Կիւրեղեան ծանօթ մասնագէտ մըն է երկրաշարժի եւ ընդյատակեայ ցնցումներու տոկացող շինարարութեան մարզէն ներս: Իր գիտական եւ մանկավարժական գործունէութեան առընթեր ան գործնական աշխատանք կը տանի նաեւ գիտական ու արտադրական ընկերութիւններու եւ ձեռնարկութիւններու մէջ իբրեւ խորհրդատու: Անդամ է գիտական ամսագրերու խմբագրութեան եւ կը մասնակցի միջազգային համագումարներու:

Երեւանի մէջ Արմէն Կիւրեղեան դասախօսած է երկրաշարժային վտանգի, կառուցուածքներու դիմացկանութեան եւ մասնագիտական այլ հարցերու մասին, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն առեղծած են հիմնարկին մէջ: Փրոֆ. Կիւրեղեան ծանօթացած է հիմնարկի ճարտարապետական, ճարտարագիտական եւ շինարարական ամպիոններու աշխատանքներուն, հանդիպումներ ունեցած է ուսանողներու եւ դասախօսներու հետ:

« LE SOIR » — BRUXELLES

ՊԵԼԺԻԿՈՅ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Յունիս 30-ի պելժիական օրաթերթը — Լը Սուառ — լայն տեղ տուած է այս եկեղեցւոյ շինութեան հարցին եւ այդ առթիւ անդրադարձած նաեւ Հայոց պատմութեան, քրիստոնէացման, ցեղասպանութեան, գաղթին, Սփիւռքի կազմութեան եւլն. եւլն.: Հրատարակած է նաեւ եկեղեցւոյ մանրակերտը եւ աշխատանքներու ներկայ վիճակը (ճարտարապետ՝ Հայկ Մարտիկեան): Եկեղեցին Պրիւսէլի Իքսէլ թաղամասը կը գտնուի:

« LE CANARD ENCHAINE »

CHIRAC A SES DETTES DE TURC ԿԱՄ ՇԻՐԱՔԷՆ՝ ՇԻՐԱԿ

Երգիծաթերթը «գիւտ մը» ըրած է եւ Յուլիս 1-ի իր թիւին մէջ կը հրատարակէ վերոյիշեալ խորագրով քարտէս մը՝ «Վրաստանի վիճակը 13-րդ դարու սկիզբը» ուր կը մատնանշէ Շիրակի շրջանը, Երեւանի մօտ:

Թերթը հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէ. — «Եւրոպայի Խորհուրդին, Շիրաք թերեւս խօսած է այդ հեռաւոր դաւառին մասին — այսօր Թրքական հողամասի մէջ — Թոնթոնին, Խորհրդարանին քուէարկութենէն ետք, որ Թուրքիան կ'ամբաստանէր Հայերու ցեղասպանութեամբ, ինչ որ Թուրքիան մղեց ընջելու Թոմսըն — Սէ — Էս — Էֆ-ի պայմանագրութիւնը:

Մինչ այդ, թերեւս կարելի է զուգորդել Քոռէզը նախկին Շիրակի հետ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 29 – 30)

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Մոսկուայի հեռատեսիլը մէկ ժամուան հաղորդում մը պատկերասփռած է Մարտիրոս Սարեանի մասին՝ «Համաշխարհային գեղարուեստական մշակոյթը» յայտագրի շարքէն: Ցոյց տրուած է Սարեանը իր արուեստանոցին մէջ, Գառնոյ սարերուն եւ Ջուարթնոցի մէջ շրջելու ատեն: Ցուցադրուած են նկարիչէն բազմաթիւ կտաւներ: Հաղորդումին, զոր վարած է Ալեքսանդրա Պիստունովա, մասնակցած են Լեւոն Մկրտչեան եւ նկարիչին որդին՝ երգահան Ղազարոս Սարեան:

**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԼԽԱՐԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին մէջ բացուած է հայկական գլխարկներու ցուցահանդէս մը, ուր առաջին անգամ ըլլալով ներկայացուած են պատմական Հայաստանի ԺԹ. — Ի. դարերու գլխարկներու եւ գլուխի այլ յարդարանքներու ամբողջական հաւաքածոներ: Այսպիսի ցուցադրութիւն, որուն նպատակն է ազգային տարազներու, նաեւ մշակութային արժէք ներկայացնող աշխատանքներու պահպանումը եւ ժողովուրդին ներկայացնելը, Հայաստանի մէջ առաջին անգամն է որ կը կազմակերպուի: Նման ցուցահանդէս մը կազմակերպած էր Արշակ Ջօպանեան՝ 1935-ին, Փարիզ: Ցուցադրուած են անհետացման դատապարտուած բազմաթիւ նմոյշներ: Յատկապէս գործածուած են արծաթն ու մարջանը: Վան, Մուշ, Ալաշկերտ կրած են արծաթ՝ թասակներ, մարջանէ պատրաստուած ծղնօտեղի պտուղներով արծաթեայ քունքակախիկներ զարդարած են Մեղրիի հարուստ կանայք: Զանգեզուրի եւ Գորիսի մէջ կանայք իրենց գըլխաշորերուն կ'ամրացնէին արծաթ՝ ճակատնոցներ, կը կրէին արծաթէ վզնոցներ, գօտիներ: Գլխարկներու եւ գլխաշորերու գործածութեան հետ կը կապուէին նաեւ կարգ մը սովորութիւններ: Օրինակ, կռուող մարդոց միջեւ գլխաշոր փռել կը նշանակէր ընդհատել վէճը ու հաշտեցնել զանոնք:

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՕՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Այս էր խորագիրը այն գիտաժողովին, որ տեղի ունեցաւ Յունիս 19 – 21, Գերմանիա, Միւլհայմի Աւետարանական ակադեմիին մէջ, կազմակերպութեամբ ակադեմիին ու Պոխումի հայկական ուսումներու հիմնարկութեան։

Գերմանիոյ մէջ այս երկրորդ գիտաժողովն էր, ուր խնդրոյ առարկայ կ'ըլլար Հայերու պարագան. արդարեւ «Ինքնութեան հարցը Սփիւռքի մէջ» թեմային համար այս անգամուն, որպէս օրինակ առնուած էր հայկական Սփիւռքը։ Իսկ այս կարգի Ա. գիտաժողով մը տեղի ունեցած էր 1980 Ապրիլին, Պատ Մարիէնպէրկի մէջ, «Ի. դարու Ա. ցեղասպանութիւնը, Հայերու հալածանքը» նիւթով։

Յունիս 19, Ուրբաթ, կէսօրէ ետք, Ստրազպուրկէն հասած լուրերու սեղմած խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ բացումը կատարուեցաւ գիտաժողովին. բացման խօսք արտասանեցին Ակադեմիին տնօրէնը Տոքթ. Տ. Պախ եւ Պոխումի հայկական ուսումներու հիմնարկութեան նախագահ Յովակ Տէր – Յարութիւնեան։ Առաջինը բարի գալուստ մաղթելէ ետք շուրջ 130 հայ եւ գերմանացի ներկաներուն, շեշտեց ակադեմիային զանազան հարցերու համար բեմ հանդիսանալ ուղղող ու ազատ երկխօսութիւններու ընթացք տուող վայր մը ըլլալու հանգամանքը։ Իսկ Յ. Տէր – Յարութիւնեան արտայայտուելով ներկայ գիտաժողովին մասին, ըսաւ թէ նպատակն էր ցոյց տալ, թէ հողը ձեռքէն խլուած ժողովուրդ մը ինչպէս կ'ապրի օտարութեան մէջ. ան անդրադարձաւ նաեւ այն երեւոյթին, որ Եղեռնէն ետք Հայերու մասնակցութիւնն էր զանազան մշակոյթներու։

Ձեռնարկը կը վայելէր իրաւագէտներու միջազգային յանձնախումբի գերմանական բաժնի պատուոյ նախագահ Լուտվիկ Մարթինի հովանաւորութիւնը, որ ներկայ չէր կրցած ըլլալ բացումին ու ղրկած էր իր գրաւոր խօսքը։

Նիւթի մասին առաջին խօսողը եղաւ Տոքթ. Միհրան Տապաղ, Պոխումի հայկական ուսումներու հիմնարկութենէն, որ կազմակերպիչ գլխաւոր դէմքն էր այս կարեւոր ձեռնարկին. ան պատմական շրջանակի մը մէջ քննեց Ի. դարուն Հայերու արտաքսումն ու աքսորին պատճառ դարձած գաղափարական ու քաղաքական պայմանները։ Ներկայացուց ԺԹ. դարու վերջաւորութեան օսմանեան կայսրութեան կառոյցը, ոչ – մահմետական տարրին վիճակած խրավիճակը, յետոյ 1876–ի Ա. Սահմանադրութեամբ զանազան ազգութիւնները միաձուլելու ջանքերը, յետոյ դարասկիզբին յայտնուած շովինական շարժումը եւ վերջապէս Ա. Աշխարհամարտի ստեղծած յարմար մթնոլորտը Հայերու ցեղասպանութիւնը իրագործելու։

Միհրան Տապաղ խօսելով նաեւ ներկայ Թուրքիոյ մասին, ըսաւ թէ միշտ անկատար մնացած է միատարր ժողովուրդ մը ստեղծելու ջանքերը ու եզրակացուց, թէ պատմութենէն պէտք է դաս առնել գիտնալ, ուղիղ ակնարկով յառելով անոր։

Մ. Տապաղի ելոյթէն ետք կարդացուեցան երկու հեռագրեր, որոնցմէ մէկը կուգար Վիէննայէն Մեսրոպ Եպիսկոպոս Գրիգորեանէ որ յաջողութիւն կը մաղթէր ձեռնարկին, իսկ երկրորդը Վիլի Պրանտէ, որ կը գրէր. – «Կարեւոր կը նկատեմ չմոռնալ Հայ ժողովուրդին ապրած ողբերգութիւնը»։

Հեռագիրներու ընթերցումէն ետք խօսքը տրուեցաւ օրուան Բ. դասախօս, Պէրլինէն՝ Փրոֆ. տոքթ. Ե. Պէօրնիկէրի. անոր նիւթն էր «Օտարութիւնը՝ իբրեւ նման ու իրարմէ տարբեր մարդոց ընկերութիւնը». ան գերման ընկերաբան Զիմմէլի գործին ընդմէջէն ներկայացուց օտարականը, որ կ'ապրի ընկերութեան մը մէջ, հիմնուած՝ յատկապէս հաղորդակցութեան վրայ։ Պէօրնիկէրի զեկուցումը փորձ մըն էր օտարութեան, ինքնութեան հարցը զետեղելու սահմանելու փիլիսո – փայութեան – ընկերաբանութեան մարզին մէջ։

Իրեն յաջորդեց Տիւպինկէնէն փրոֆ. տոքթ. Ե. Շէօփս, որ խօսեցաւ «Ներմըշակութայնացում եւ զոյգ օրինաւորութեան» մասին, նկատի ունենալով Գերմանիոյ Հրեայ համայնքի ԺԹ. դարու վերջաւորութեան պարզած կացութիւնը. անոնք տարբեր են գիրենք շրջապատող մեծամասնութենէն, թէեւ իրենք զիրենք գերմանացի կը զգան. սակայն այդ մեծամասնութեան հետ նոյնանալու, անոր համահաւասար նկատուելու ջանքերը արձագանգ չեն գտներ Գերմաններու մօտ։ Անոնք Հրեաները կը նկատեն չահագործելի տարր մը, որ միւս կողմէ կը փճացնէ գերման մշակոյթը։ Շէօփս անդրադառնալով Հրեաներու ցեղասպանութեան, եզրակացուց, թէ հարց մըն էր, որ կը վերաբերէր թէ՛ Հրեաներու, թէ՛ Գերմաններու։ Ապա զուգահեռով մը նոյն եզրակացութիւնը կրկնեց Հայերու ցեղասպանութեան առնչութեամբ, որպէս խնդիր մը, որ կը պատկանէր թէ՛ Հայ ժողովուրդին, եւ թէ Թուրքերու։ Շէօփս մատնանշեց նաեւ այն պարագան, թէ օտարութեան մէջ ինքնութիւնը պահպանող ազգակ մըն է ճնշումը։

Զեկուցումէն ետք ներկաներու հարցումներով ու թելադրանքներով զարգացաւ նաեւ հոգեկան հայրենիքի մը գաղափարը, որ հողազուրկ ժողովուրդի մը գոյութիւնը չարունակող ամէնէն կարեւոր կռուանը նկատուեցաւ։

Երկրորդ օրուան առաջին դասախօսը Պէրլինէն էր. փրոֆ. տոքթ. Ա. Աշբէնայի, որուն նիւթն էր՝ «Սփիւռքի մէջ ինքնութեան պահպանումը, ներմշակութայնացում եւ յուսախաբութիւն»։ Ան Սփիւռք ըմբռնումը սահմանեց բաղկացուցիչ երեք տարրերով. ցեղային տրուեալ խմբակցութիւն մը, հայրենիքը ու հիւրընկալ երկիրը։ Ապա, յիշեց ծանօթ փոքրամասնութիւններու երեք մեծ խումբեր, որոնք էին Չինացիները, Հնդիկները եւ Հրեաները, որոնց վրայ Ի. դարուն աւելցած էին Հայերն ու Բիւրտերը։

Ան եւս սփիւռքեան կեանքի համար կարեւոր ազդակ նկատեց հաղորդակցութիւնը։ Որպէս Սփիւռքի ռազմավարութիւն ընդգծեց շարժումի անհրաժեշտութիւնը, եզրակացնելով որ ձուլումը միակ միջոցը չէ հայրենիքէն դուրս ապրելու։

Պատրաստուած յայտագրին համաձայն Յունիս 20, Շաբաթ օր պիտի դասախօսէին չորս հայ մտաւորականներ. սակայն Ժ. Լիպարիտեանի բացակայութեան պատճառաւ հայ դասախօսներու թիւը եղաւ երեք. անոնցմէ առաջինն էր Քէնէքթիքըթէն փրոֆ. տոքթ. Խաչիկ Թէօլէօլեան, որ անգլերէնով ներկայացուց «Ինքնութեան հարցը հայկական Սփիւռքին մէջ» նիւթը. այս Սփիւռքին մէջ չորս խմբակ զանազանեց ան. – Ա) անտարբերներ, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն ու շատ կապ չունին հայկական կեանքին հետ, ուստի դժուար է թափանցել իրենց մտածումներուն, Բ) առաջնորդ կամ ղեկավարներ, Գ) ահաբեկիչներ, Դ) սփիւռքեաններ, որոնք Սփիւռքի կառոյց մը կ'ուզեն կերտել ու կազմակերպել հոգեկան հայրենիք մը։ Ապա, Խաչիկ Թէօլէօլեան համառօտ անդրադարձով մը երեք շրջան զանազանեց հայկական Սփիւռքի պատմութեան մէջ. մինչեւ 1948 Թուականը ընդհանրապէս ապաստանեալ Հայերու վայր էր Սփիւռքը, 1948 – 65 արտաշխարհի Հայը ապրեցաւ անցքի շրջան մը մինչեւ 1965, երբ Եղեռնի յիսնամեակի ոգեկոչումով յայտնուեցան ինքնութեան արտայայտութիւններ ու սկսաւ ժամանակակից շրջանը։ Ան հայ ահաբեկիչներու համոզումը, հաւատքը ու գործունէութիւնը համեմատեց հայ ժողովուրդի աւանդական հերոս Վարդանի տիպարին հետ. «Հայ ըլլալ կը նշանակէ, ըսաւ ան, որպէս նախնի, որպէս տիպար հեղինակութիւն ընդունիլ Վարդանը»։

Օրուան երրորդ դասախօսը, հայ մը կրկին, փրոֆ. տոքթ. Կարպիս Գորգեան կուգար Մոնրէալէն։ Իր դասախօսութիւնը, մեկնած՝ «Աղէտէն ետք կարելի՞ է ինքնութիւն մը» հարցումէն, նախորդ օրուան Պէօրնիկէրի դասախօսութեան զուգահեռ աշխատասիրութիւն մըն էր, որ կը միտէր մաքի մակարդակին վրայ զետեղելու հարցը։ Կարպիս Գորգեան յետ աղէտեան ինքնութեան հնարաւորութեան հարցը քննեց զայն ներդծելով գաղափարապաշտ եւ յետ գաղափարապաշտ փիլիսոփայութեան մէջ. նկատի ունենալով Ատորնոյի «Անխաթն ինքնութիւն մը հաւասար է մահուան» խօսքը, ան խօսեցաւ ռոմանթիկ գեղագիտութեան մէջ յայտնուող քայքայման փորձառութեան մասին. ընդգծեց արուեստին դերը քայքայման անդրադանցումին մէջ։

Հայ դասախօսներու շարքին վերջինն էր օրուան վերջընթեր դասախօսը՝ Մարկ. Նշանեան։ Իր ընտրած նիւթը՝ «Աղէտ եւ ինքնութիւն լեզուին մէջ» էր։ Խօսեցաւ կորուստի փորձառութեան մասին. որպէս իրական կորուստ ներկայացնելով ոչ թէ այն բոլորը, զորս պիտի ունենայինք, այլ միջոցը՝ զոր պիտի գործածէինք «ըսելու», թէ կորսնցուցած ենք։ Մ. Նշանեան երկարօրէն կանգ առաւ Աղէտով ստեղծուած հայկական Սփիւռքի մէջ ինքնութեան հարցին վրայ։ Ապա Աղէտը «գրելու» հարցին անդրադառնալով, ներկայացուց Յ. Օշականի «Մնացորդաց»ը, որուն վերջին հատորը չէր կրցած գրի առնել հեղինակը։ Վերջին հատորը, որ պիտի կոչուէր «Դժոխք» ու պատումը պիտի ըլլար Աղէտին։

Օրուան վերջին դասախօսութիւնը ընկերա – հոգեբանական գիտանկիւնէ քննարկումն էր Աղէտին ստեղծած հոգեբեկումին։ Դասախօսը՝ Պոխումէն Փրոֆ. տոքթ. Հ. Նոլթէ դիտել տուաւ, թէ զանազան հակազդեցութիւններու ծնունդ կուտար Աղէտի փորձառութիւնը, սակայն էականը նախ վերապրիլն էր։ Ան անհրաժեշտ նկատեց ցեղերու մշակոյթներուն պահպանումը, հասնելու համար երկխօսութեան մը։

Գիտահաւաքին վերջին օրը, Յունիս 21, Կիրակի, յատկացուած էր երկու դասախօսութիւններու եւ ընդհանուր եզրակացութիւններու։ Առաւօտուն, օրուան առաջին դասախօսը, Ռէկէնսպուրկէն փրոֆ. տոքթ. Ռ. Հէթլակէ, խօսեցաւ Սփիւռքեան ընկերաբանութեան տեսութեան մը կարելիութիւններուն մասին. Սփիւռքը ան սահմանեց որպէս օտարութիւն, ցրուածութիւն, հաւաքականութիւն մը, որ կ'ապրէր իր պատկանած զանգուածէն դուրս եւ զոյգ ինքնութեան մը պայմաններուն մէջ։ Փոքրամասնութիւններու ուսումնասիրութեան մէջ ան յիշեց զանազան ազդակներ. հայրենիքը, համարկումի միջոցները, իրարու զօրավիգ խումբի մը կառոյցը։ Սփիւռքը ան նկատեց կառոյց մը, որ հիմնուած է յարաբերութիւններու վրայ. յարաբերութիւններ, որոնք կ'առընչուին հիւրընկալ երկրին ալ։ Յարաբերութիւններու այս բարդ ցանցին մէջ դեր կ'ունենային զանազան ազդակներ. փոքրամասնութեան համարկուելու ջանքերը, մեծ զանգուածին ձուլելու տրամադրութիւնը, հայրենիքներու կեցուածքը։ Ու այս բոլորին մէջ ինքնութեան հարցը պարզայ մըն էր, որ ենթակայ էր յարատեւ վերակազմաւորումի եւ ուրկէ անպակաս էին զանազան բախումներ։ Վերջապէս, դասախօսը եզրակացուց, թէ բարդ երեւոյթ է Սփիւռքը, զոր սահմանելու համար միակ տեսութիւն մը գոյութիւն չունի։

Օրուան, ու եօրեայ այս գիտահաւաքին վերջին խօսք առնողը եղաւ տոքթ. Լ. Ռէնպէր, որու նիւթը «Փոքրամասնութիւններու կեանքին մէջ մշակոյթին շարունակականութեան հարց»ն էր։ Ան շարունակականութեան պայման նկատեց փոփոխութիւնը։ Խօսեցաւ զանազան մշակոյթներու եւ ցեղային խմբաւորումներու փոխ – յարաբերութիւններուն ու այս ընթացքով յայտնուած ներմշակութայնացումի երեւոյթին մասին, որ կը նպաստէր շարունակականութեան։ Ըսաւ, թէ 1920–ական թուականներէն ի վեր բազմացած էին այս մարզի ուսումնասիրութիւնները։

Ռէնպէր իր օրինակները մեծ մասով բերաւ Ամերիկայի փոքրամասնութիւններէն, սակայն եզրափակելու համար իր խօսքերը, ըսաւ թէ բարդ է մարդկային կեանքը, ու կարելի չէ ըսել, թէ Հայերու պարագային պարզ լուծումներ կան, պահպանելու համար իրենց մշակութային շարունակականութիւնը։

*

Վերջին տարիներուն հայ մշակոյթին, պատմութեան կամ քաղաքական կեանքի զանազան մարզերուն, շրջաններուն մասին նման գիտահաւաքներ հետզհետէ աւելի յաճախ կը կազմակերպուին, հայ ու օտար գիտնականներ իրենց զեկուցումներով մասնակցութիւն կը բերեն անոնց։ Այս երեւոյթը կը յատկանշէ այն, որ այլեւս մեր հարցերը սկսած ենք քաղաքականին զուգահեռ գիտական միջազգային շրջանակներ եւս տանիլ. այլ խօսքով մեր մանրաշխարհէն ելլելու փորձերը արդիւնք կուտան։ Ու նման պարագաներու, որքան օտար գիտնականներու շահագրգռութիւնը, խօսքը, մեր հարցերուն, կամ մշակոյթին հանդէպ, նոյնքան գոհունակութիւն պատճառող պարագայ է հայ մտաւորականներու զանազան նիւթերով ելոյթները, որոնք հայ միտքը օտարներուն ծանօթացնելու առիթը կ'ընծայեն։

Միւլհայմի այս գիտահաւաքը կը բնորոշուէր նաեւ անով, որ երբ նման ձեռնարկներ յաճախ պատմական մարզին վրայ կը հիմնուին, այս մէկը աւելի ընկերաբանական – փիլիսոփայական մօտեցումով մը խնդրոյ առարկայ կ'ընէր Աղէտի փորձառութիւնը, յետ – եղեռնեան հայ իրականութիւնը, հայկական Սփիւռքը։ Ու ինչպէս կ'ըսուէր մասնակցողներու նախապէս ղրկուած թերթիկներուն մէջ, արդէն գիտահաւաքին նպատակն էր ուսումնասիրել հայկական Սփիւռքին ապագայի հեռանկարները, ինքնութիւնը պահպանելու անհրաժեշտ աշխատանքը, ինչպէս նաեւ քննարկել ներմշակութայնացումի ազդեցութիւնները։

Իւրաքանչիւր դասախօսութենէ ետք ներկաներու կողմէ ուղղուած հարցումներ ու երբեմն նաեւ կատարուած թելադրութիւններ առիթ կուտային աւելի խորացնելու, · ընդլայնելու նիւթը։ Ներկաները մեծ մասով Գերմանացիներ էին. Հայերու մեծամասնութիւնը եկած էր Գերմանիոյ զանազան շրջաններէն, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայէն, («Յառաջ»ի կողմէ գիտական այս հաւաքոյթին կը հետեւէր՝ Արփի Թոթոյեան), Իտալիայէն, եւայլն...։

Գիտահաւաքին կատարուած Միւլհայմի Աւետարանական Ակադեմիի շէնքին մուտքին ու սրահներուն մէջ, նոյն օրերուն սարքուած էր նկարչական ցուցահանդէս մըն ալ, արուեստագէտ Աստուր Ազատեանի իւղաներկ պաստառներով։ Երիտասարդ նկարիչ մըն է Ա. Ազատեան, ծնած Սեբաստիա, Պոլսոյ ուսումնական շրջանէն ետք, 1975–ին կ'անցնի Գերմանիա, ուր 1977 – 84 կը հետեւի Պրաունշվայգի նկարչական բարձրագոյն վարժարանի ընթացքին։ Ներկայիս կ'ապրի նոյն վայրը, ուր ի գործ կը դնէ իր արուեստը։

*

Ձեռնարկը այս բոլորէն անդին ուշագրաւ եղաւ նաեւ որպէս կազմակերպչական բծախնդիր աշխատանքի մը արդիւնք. ու անիկա, գլխաւորաբար շնորհիւ Պոխումի հայկական ուսումնասիրութեան հիմնարկէն Միհրան Տապաղի. այս մարդէն ներս արձանագրուած յաջողութիւնը շատերու մտածել կուտայ եւ ըսել տուաւ, թէ երէ յաճախ կը գանգատինք որ հաւաքական գործերու մէջ քիչ անգամ ուրախալի արդիւնքներ ձեռք կը ձգենք, ունինք բարեբախտաբար սակայն, հոս ու հոն անհատ գործողներ, որոնց ջանքերը կրնան հակադրուիլ աւանդական դարձած ոչ – ուրախալի երեւոյթներու։

*

Գերմանական ձայնասփիւռի զանազան կայաններ յաջորդական օրերու ընթացքին արձագանգած են այս գիտահաւաքին։

Ա. Թ.

-Հ. Բ. Ը. Մ.-

ՓԱՐԻԶԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Միութեան բարեսիրական կոչումին առընթեր, Փարիզի յանձնաժողովը ջանացեր է անդամներու միջեւ յաճախակի հանդիպումներով համերաշխ ու միատեսակ, ինչպէս եւ փոխ – յարաբերութիւններ մշակել, որպիսին էր ամառնամուտի արձակուրդներու նախօրէին, Յունիս 27-ի երեկոյթը իր կեդրոնին մէջ:

Նման հանդիպութեան մը առանցքը կը կազմէ տիկնանց խմբակի անխոնջ աշխատութիւնը արեւելեան ճաշերով գոհացնելու հրաւիրեալները. ճաշ մը ոգեւորուած հայկական քնքուշ երգերով, որու աւարտին յանձնաժողովը գեղեցիկ պաստառը ունեցած էր պատկերասփռելու 11-րդ Նաւասարդեան խաղերու ամբողջական տեսափօղիկթինները որ կայացած էին Ժընեւի մէջ Ապրիլ 17-էն 19 երեք օրերը:

Սփիւռքի 22 երկիրներու հայաշատ քաղաքներէն ժամանած 410 մարզիկներով, որոնց միացած էին չուրջ հազար համակիրներ:

Այդ խաղերը կուգային մեզ հեթանոսական շրջաններէ, զոր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ուզած էր վերստեղծել:

Անոնք կուգային Եւրոպայէն, Ամերիկաներէն, Միջին – Արեւելքէն:

Խաղերը տեղի կ'ունենային Փութպոլի եւ փինկ – փոնկի մրցոյթներէ Շամփէլի մարզարանին մէջ: Կը դիտէինք իւրաքանչիւր քաղաքի մարզիկներու բազման տողանցքը յատուկ տարազներով: Մրցոյթը կը գտէր առաջին երեք ախոյեան – ները: Իսկ Ռոմասա պանդոկին մէջ տեղի կ'ունենային արտասանութիւն եւ թատերական մրցումներ:

Երրորդ օրը տօն էր Սուրբ Յարութեան: Ժընեւի Ս. Յակոբ Եկեղեցին նեղ էր ընդունելու բոլոր հաւատացեալները: Պատարագը կը մատուցանէր Հոգեւոր Հովիւ՝ Վիգէն Վարդապետ:

Կիրակի գիշեր Փալէափօ տը Ժընեւ պանդոկի մէջ տեղի կ'ունենար եզրափակիչ պարահանդէսը 900 հրաւիրեալներու ներկայութեամբ:

Այս երկար համայնապատկերը մեծ ոգեւորութեամբ դիտուեցաւ Յունիս 27-ի գիշերը անդամական երեկոյթին:

Ուրախճանք եւ երաժշտութիւն տեւեցին մինչեւ ուշ ժամեր:

Զ. ՍԱՐԵԱՆ

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՀԵՌԱԽՕՍԸ ԶԱՆԳԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ Է

Մարտունու շրջանի Ասողաձոր (նաեւ մի քանի ուրիշ) գիւղերի բնակիչները եւ շրջանի կապի հանգոյցի ղեկավարները ոչ մի կերպ համաձայնութեան չեն կարողանում գալ մի պարզ թուացող հարցում՝

«Ինչի՞ համար է հեռախօսը»:

Բնակիչները գտնում են, որ հեռախօսը զանգահարելու եւ զանգահարուելու համար է, իսկ կապի հանգոյցի ընկերները, համոզուած են, որ հեռախօսը հեռախօսավարձ հաւաքելու համար է:

Այդ հակասութեան պատճառով էլ ասողաձորցիները յամառօրէն փորձում են զանգահարել չաշխատող հեռախօսներով, իսկ կապի հանգոյցն էլ նոյնպիսի յամառութեամբ փորձում է վարձ պոկել նոյն չաշխատող հեռախօսների համար:

Իսկ մի՞թէ չի կարելի այնպէս անել, որ երկու կողմերն էլ գոհ ու բաւարարուած լինեն: Կարելի է: Եթէ հեռախօսներն աշխատեն ... այդ ժամանակ վարձն էլ ժամանակին կը մուծուի:

ՏԻԳՐԱՆ ԴԱՒԻԹԵԱՆ
ԷԴԻԿ ԱԻԱԶԵԱՆ
ՍԱՆԱՍԱՐ ԿՆԵԱԶԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՊԱՐՈԴԻԱ ՏԱՔ ՋՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ագիզ տունէն հեռացել ենք,
Բարձր յարկում ջուր չունենք,
Մեր հին թաղէն հեռացել ենք,
Նոր տան մէջ ենք, ջուր չունենք:
Շրջսովետէն կուգաք, մարդիկ,
Ախ, մեր դարդը պատմել չէ՞ք,
Բողոք – դիմում՝ ձեռքերնիդ մէջ,
Մի՞թէ լուծում բերել չէք:
Ախ, քո ձէնին, գլգլոցին
Կարօտել ենք, տաք ջուր ջան,
Երնէկ – երնէկ վեր բարձրանաս,
Ջերմ համբոյր տաս, տաք ջուր ջան:

Ա՛խ, մեր սիրտը լիքը դարդ – ցաւ,
Սառ ու տաք ջուր չունեցանք,
Վա՛խ, մեր կեանքը անջուր անցաւ,
Տաք ջրից բան չիմացանք:

Հարուստ մարդիկ կը լողանան,
Կ'արբեն ջրի կարկաչից,
Մենք չէնքի խորթ զաւակներն ենք,
Մեզ փայ չկայ էդ ջրից:

Խեղճ բնակչի հոգին դուրս գայ,
Դոյլ – դոյլ ջրով տուն գնայ:
Իսկ ԲՇՏ-ն հանգիստ նստէ,
Վարձը գանձի ու գնայ:

Խեղճ բնակիչն իր վաննայում
Անջուր նստէ, հէ՛յ աշխարհ,
Էլ ինչո՞ւ ես քարը թողնում
Ջրի վրայ, ջո՛ւր աշխարհ...

ՍՎԵՏԼԱՆԱ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ «Յակոբ Տէր – Մելքոնեան» սրահին մէջ, Մայիս 31-ին, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69-րդ տարեդարձը: Ներկայ եղած են հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերը, հայ երեսփոխաններ, քաղաքապետ տոքթ. Զաքար Մկրեան եւ հոծ բազմութիւն: Բացումը կատարած է Գրիգոր Աճըգեան շեշտելով Մայիս 28-ի տօնախմբութեան համահայկական բնոյթը եւ հայ ժողովուրդի անկախու – թեան ձգտումին մարմնաւորումը ըլլալու անոր հանգամանքը: Խօսք առնելով Վաչէ Բրուտեան անդրադարձած է 1918ին հռչակուած անկախութեան իմաստին ու պատգամին: Բանախօսած է Երուանդ Փամպուքեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

Կէսօրէ ետք, Պուրճ Համուտի քաղաքապետարանի դաշտին վրայ տեղի ունեցած են Նաւասարդեան խաղեր՝ Մայիս 28-ի առթիւ: Ներկայ եղած են Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, Երուսաղէմի պատրիարքը՝ Եղիշէ Արք. Տէրտէրեան, հայ երեսփոխաններ, կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ: Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզական եւ սկաուտական բոլոր միաւորներուն եւ 25 հայկական վարժարաններու մարզիկներուն մասնակցութեամբ տողանցք մը կատարուած է փողերախումբին առաջնորդութեամբ: Խօսք առնելով Թեմին առաջնորդը՝ Արամ Արք. Քէշիշեան, շեշտած է մարզիկներուն եւ սկաուտնե – րուն դերը հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ: Փակման խօսքը արտասանած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոս:

ՎԱՌՆԱՅԻ Հայոց Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Յունիս 2-ին, տեղի ունեցած է Մեծ Եղեռնի նահատակներուն ձօնուած յուշաքարի մը բացումը: Սպիտակ մարմարէ յուշաքարը (գործ՝ քանդակագործ Մարին Եորտանովի) կանգնեցուած է հանրային մարմիններու որոշումով եւ պետական ծախքով: Անոր վրայ պուլկարերէն եւ հայերէն քանդակուած է. «Ի յիշատակ 1915 Թուականի Թուրք բանակայիններու կատարած Հայոց ցեղասպանութեան զոհերուն»: Բացման հանդիսութեան ներկայ եղած են պուլկար պաշտօնական անձնաւորութիւններ եւ հոծ բազմութիւն մը: Բանախօսած է փրոֆ. Կարապետ Գարբիէլեան: «Դուք զոհ ինկաք» երգի հնչիւններուն առընթեր վար առնուած է յուշաքարին քօղը: Վայրկեան մը ծնրադիր լռութեամբ յարգուած է բիւրաւոր նահատակներու յիշատակը: Ապա յուշաքարին դրուած են ծաղիկներ:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ գացած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ Կարլէն Դալլաքեան: Յունիս 15-ին, օդակայանին մէջ հիւրը դիմաւորուած է Թեմին Առաջնորդին եւ հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ: Նոյն օրը, իրիկունը, Հ. Բ. Ը. Մ.ի սրահին մէջ մամլոյ ասուլիս մը տուած է Կարլէն Դալլաքեան: Բացումը կատարած է Գէորգ Մարաշլեան: Անդրադառնալով Հայրենիք – սփիւռք յարաբերութիւններուն եւ Կապի Կոմիտէի գործունէութեան, Կարլէն Դալլաքեան նշած է, թէ Երեւանէն իր մեկնումէն երկու օր առաջ գումարուած է Կոմիտէի ժողովը, ուր շեշտը դրուած է երիտասարդութեան ուշադրութիւն դարձնելուն վրայ: Կոմիտէն կը մտածէ հայերէնի ուսուցման տարբեր տեսակի դասագիրքերու հրատարակութեան մասին: Ներկայիս կը մշակուի սփիւռքի միօրեայ վարժարաններու համար դասագիրքեր պատրաստելու ծրագիրը: Մեզի համար դժուար է միօրեայ դասագիրքերու պատրաստութիւնը, որովհետեւ Հայաստանի մէջ միօրեայ ոչ մէկ վարժարան կայ, ըսած է Դալլաքեան, աւելցնելով որ Հայաստան լայնօրէն կ'օգտուի եւ պիտի օգտուի Սփիւռքի հայ մասնագէտներէ, որոնք կը հրաւիրուին Հայաստան:

Ասուլիսի աւարտին, հիւրը առաջնորդուած է Մարի Մանուկեան Համադրոյթի «Ա. եւ Լ. Կիւլեսերեան» սրահը, ուր Գէորգ Մարաշլեան ներկայացուցած է Կարլէն Դալլաքեանը ներկայ բազմութեան: Խօսք առած է հիւրը: Յաջորդ օր Կարլէն Դալլաքեան մեկնած է Ուրուկուէյ:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ՄԱՑՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՍ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Նազարէթի պատասխանները բազմաթիւ էին ու փոփոխական, խանգարուած իր ուղեղին ծալքերուն մէջ: Մէկ բան յստակ էր միայն. Նազարէթ ոչ մէկ յիշատակ պահած էր Երզնկայի այդ սեւ օրէն:

Մարսէյլի մէջ, իր հայրենակիցներուն ողորմածութեամբ կ'ապրէր ան: Բայց պէտք էր ձեւ մը գտնել այդ ողորմութեան իր դիւրագրգռութիւնը չվիրաւորելու համար: Ան կը մերժէր դրամական որեւէ օգնութիւն, որ իր աշխատավարձին չէր համապատասխաներ: Եւ սակայն ոչինչ ընել գիտէր ու շատ դժուար էր որեւէ պատասխանատուութիւն վստահիլ իրեն:

Այնպէս որ, բառնալու համար իր պարագային այնքան նեղութիւն պատճառող այս պարկեշտութիւնը, հնարք մը խորհած էին.

– Սիրելի Նազարէթ, ըսած էին իրեն, Սփիւռքի Հայերը միաձայնութեամբ քեզ ընտրեցին, որպէս՝ «Մամուլի հետ յարաբերութեան գրասենեակի Նախագահ»:

Իրեն տուած էին վերանորոգելի մթերք մը հայերէն օրաթերթերու, շաբաթաթերթերու եւ ամսաթերթերու, զորս պէտք է ծախէր: Եւ որովհետեւ որեւէ աշխատանք արժանի է վարձատրուելու, ան գանձած գումարը կը պահէր, որպէս ներկայացուցչական ծախք:

Այսպէս է որ Նազարէթ, նախագահական իր տիտղոսէն շոյուած, սկսաւ հայկականութիւն ցրուելի իր երկար խաչակրութիւնը: Իր պահեստի վերջաւորութեան օրաթերթերը յաճախ քանի մը ամիս առաջուան թուականը կը կրէին: Սակայն ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար ատոր: Խուսափելու համար որեւէ խղճի խայթէ, որ կրնար վտանգել անոր տրուած ողորմութեան ազնուական բնոյթը, հայրս իրեն կ'ըսէր.

– Թերթի մը թուականը չէ որ կը գնեն: Թերթ մը կ'ընտրեն իր անունին, ոգիին եւ պարունակութեան համար:

Իր պատճառաբանող յիմարութեան մէջ Նազարէթ միտքը պահած էր այս բանաձեւը, զոր շատ սիրած էր: Ամէն տեղ կը կրկնէր զայն, առանց մոռնալու հեղինակը:

Պէտք էր շատ պնդել զայն ճաշի պահելու համար: Ցանկարծ ոտքի կ'ելլէր եւ ուրախութեամբ կը յայտնէր.

– Շատ լա՛ւ, կը մնամ: Ձեր տունը Աստուծոյ սեղանին պէս է:

Հրաւիրող իշխանութիւնը հայրս չէր այլեւս, այլ այն Աստուածը որու սեղանակից ըլլալ մարդ հազուադէպօրէն կը մերժէր:

Քիչ կ'ուտէր, սակայն շատ կը խօսէր: Ու աչքերը կը շողային իր արժանաւորութիւնը գտած ըլլալու երջանկութեամբ:

Այսպէս կ'ապրէր մեր պարզամիտ Նազարէթը, նման խեւ մաքի մը որ թեթեւ եւ աշխոյժ վայելչութեամբ մը կը թռի Քանտիտի եւրեւակայական պալատները:

Սէն Փիէռ տը Մարսէյլի գերեզմանատունը, նոճիներով եզերուած իր ուղիներով, ոսկետառ փորագրուած տապանաքարերով դամբաններով, որոնք դէպի երկինք կը խոյանային, մեծ քաղաքներու մեծ գերեզմանատուներուն կը նմանի: Բայց միսթրալի շրջանին, փրփրոտ քմայքներով պճնուած կը բուրէ զամբուղի, մարգանուի ծոթրին կամ նոճեստաններու խէժոտ աւիշը: Եւ ճպուռները, դիտակից իրենց կարճատեւ կեանքին, մեծ աճապարանքի մը մէջ կը ճռճռան անդադար. կարծես անհետ կորսուելէ առաջ կը ջանան կարելի առաւելագոյն չափով սփռել իրենց երգը:

Ցաւխտենական խաղաղութեան այդ շրջանակին մէջ վերջին անգամ մը կրկին տեսայ Նազարէթը: Ծերացած էր:

Բազմութենէն հեռու կեցած էր, թեւերուն մէջ աչնան քանի մը ոսկեծաղիկներով յախճապակիէ թաղար մը: Քահանայ մը կ'աղօթէր հոգիին համար մէկու մը, որ այնքան լաւ գիտէր Նազարէթը մտիկ ընել:

Եւ ես հայրս է, զոր կ'ողբայի:

(Շար. 120)

Տիկին Զարուհի Վարդանեան,
Օր. Ժերմէն Վարդանեան,
Տէր եւ Տիկին Ժագ Վարդանեան եւ զաւակները,
Տիկին Մատլէն Վարդանեան եւ աղջիկը ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 25-ին, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Չորեքշաբթի, Յուլիս 1, ժամը 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին, մտերիմ շրջանակի մէջ։

Հասցէ. –
Madame Madeleine Vartanian
7 - 9, rue Clairaut — 75017 Paris

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Յուլիս 5, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ, Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար, ի մասնաւորի՝ Արմենակ Համբարձումեանի, Սարգիս Պալապանեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մատաթի։

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
– ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ –

ՅՈՒԼԻՍ 12

BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր. –
— *Ցուցահանդէս՝ Կայանի երախաններու աշխատանքներուն*
— *Գեղարուեստական յայտագիր Կայանի երախաններուն կողմէ պատրաստուած*
— *Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած Կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ։*

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ռատիօ – *Ազգի մասնակցութեամբ*

Կիրակի, Յուլիս 5, ժամը 10-էն մինչեւ 22

Առաջին անգամ ըլլալով էկլանթիէ Հանգստեան Տան դարաստանին մէջ
7, rue de l'Eglantier, Gonesse (95500) Tél. : 39 - 85 - 24 - 24

- *Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր արագ սպասարկութեամբ*
- *Վիճակահանութիւն մեծ պարգեւներով,*
- *Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,*
- *Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մասնակցութեամբ՝*

Ռոզի Արմէն, Էվլին Ալթունեան, Աղթամար Պարախումբ, Ֆիլիփորմ եւ իր խումբը, Լեւոն Քլարեան, Վարուժան Մասիս, Մարտիկ Ճանըրգեան, Տիւօ Ջեփիւռ, Անի Սվասլեան (*աքորտէոնիսթ*), Տիւօ Փէհլիվանեան, Կրակ խումբը, Երուանդ Նաճառեան։

—— *Մուտքը ազատ է* ——

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Աղքատախնամի գրասենեակը ամէն օր ժամը 10էն 18 հեռաձայն՝ 48 – 78 – 02 – 99

—— Կոնէս երթալու համար ——

Prendre le train de la Gare du Nord, descendre à Villiers-le-Bel et puis prendre l'autobus.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Samedi 4 juillet à 20 heures 45

Rencontre avec
CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN
auteur de
« *Les Contes Armeniens* »

Illustration : Elo Boudakian
publiés aux Editions KIRK -
- Collection Diasporas
Préface Henri VERNEUIL
—— Signatures ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél : 43 - 76 - 55 - 89

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Սէն – Ժեռոմի Կապ. Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Յովհաննէս Միչիքեանի *մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Նուարդ Մելքոնեան* 300 *Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Հաթէմեան* 200 *Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մելքոնեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Վոլը* 100 *ֆրանք, Այրի Տիկին Մարի Ուղուրեան* 200, Մարի Սէֆէրեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան* 100 *Ֆ., Յակոբեան եւ Մելիքեան ընտանիքներ* 40, *Տիկին Փօյաճեան* 50 *Ֆ.։*

ԼԻՈՆ. – Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տէր եւ Տիկին Կ. Յովակիմեանէ 200 *Ֆր.* Տիգրան Ձէքեանի *մահուան քառասունքին առթիւ, նաեւ ստացած է Տէր եւ Տիկին Գ. Ասլանեանէ* 500 *Ֆ.։*

L'U.C.F.AF. et la J.A.F. — Secteurs Paris —
organisent
RECITAL ET DIALOGUE
avec le CHANTEUR — POETE D'ARMENIE

ROUBEN YEREVANTZI

Au profit de l'Ecole TEBROTZASSERE

Samedi 4 juillet à 20 heures 30

au CENTRE CULTUREL et ARTISTIQUE
ARMENIEN de PARIS
6, Cité Wauxhall — 75010 Paris
métro : République

— **Places limitées** —
— **Participation aux frais** —

FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN
attribue
2 bourses d'étude annuelle
pour l'année 1987

Bourse ARAM KHATCHATOURIAN : 15.000 F
Bourse ARCHAM BABAYAN : 15.000 F

Conditions de candidature :
- Etre inscrit dans un Conservatoire National de Région ou une Ecole Nationale de Musique.
- Etre du niveau préparatoire supérieur.
- La Fondation tiendra compte de la situation matérielle et sociale du candidat.
- Date limite de dépôt des dossiers : 31 Octobre 1987.

PIECES A FOURNIR
- Certificat de récompense.
- Fiche d'Etat Civil.
- 2 Photos d'Identité.
- Certificat d'Imposition fiscale, personnelle et parentale.

Selon les types de candidature, le jury se réserve le droit de répartir entre les candidats le montant de la bourse.

Les dossiers doivent être adressés à :
FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN :
Conservatoire National de Région
2, Place Carli — 13001 Marseille

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՐՎԻԼԻ

Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12-էն Մինչեւ 22.30

1.– *Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր։*
2.– *Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով։*
3.– *Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց։*
4.– *Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ։*
5.– *Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր։*

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբի։

Մուտքը ազատ է։

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտոյտներու առաւելութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ճոխ շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար գրաւոր դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները։

Meubles **Ghazarian**
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
4
SAMEDI
4 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.522 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.522

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ — ԻՐԱՆ

Փարիզ — Թեհրան յարաբերութիւնները ժամէ ժամ վատթարացան Հինգշաբթի օր, երբ յանկարծ փնտռուող կասկածելին՝ Վահիտ Կորճի մէջտեղ ելաւ եւ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Փարիզի պարսկական դեսպանատունը, թարգմանի դեր կատարեց: Պարզ է, որ պարսկական կամ «պարսակամօտ» ցանցերու դրդիչը նկատուած այս «դիւանագէտը» առարկէց կը կարդայ ֆրանսական իշխանութեանց: Մամուլի ասուլիսը կուտար գործավարը եւ Կորճի անոր յայտարարութիւնները կը թարգմանէր եւ ըստ այդ յայտարարութեանց, Կորճի ապաստանած է իր երկրին դեսպանատունը, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան մէկ բարձր պաշտօնատարին թելադրանքին վրայ (ինչ որ անմիջապէս հերքուեցաւ Քէ տ'Օրսէի կողմէ, ինչպէս կարելի էր ակնկալել): Ասիկա, պարզապէս, նախ ցոյց կուտայ թէ ֆրանսական երկու նախարարութիւններ՝ Ներքին եւ Արտաքին իրարու հետ բնաւ համաձայն չեն եւ ֆրանքօ-պարսկական հարցը կը վերածուի ֆրանքօ-ֆրանսական հաշուեյարդարի մը:

Թեհրանի մէջ, ֆրանսական դեսպանատունը միշտ պաշարուած է եւ ոչ ոք կրնայ դուրս ելլել: Ով որ ներսն էր հոն ալ կը մնայ, մէջը՝ 15 օրուան նորածին մը ու բոլորը տեղւոյն վրայ պարտին քնանալ:

Հինգշաբթի իրիկուն էլիզէ «տագնապի ժողով» մը պէս բան մը գումարուած էր: Պարսիկին մամուլի ասուլիսէն անմիջապէս ետք, Նախագահին մօտ փութացած էին Նախարարապետ, Ներքին եւ Արտաքին նախարարներ:

Գիշերը պարսկական դեսպանատան ծխնելոյզէն ժամերով ծուխ բարձրացած է, ինչ որ իրար անցուցած է ապահովութեան ուժերը, որոնք խորհած են թէ վտանգաւոր թուղթեր կրակի կը տրուին: Այլ վարկած մըն ալ կայ, սակայն, ըստ որուն Պարսիկները թերեւս պարապ թուղթեր այրած են, գրաղեցնելու համար ապահովութեան ուժերը եւ այդ միջոցին այլ վայր փոխադրելու Վահիտ Կորճի:

ԳԱՐՊԻ

Երբ այս թերթը հասնի ընթերցողին տունը, Գարպիի վճիռը տրուած կ'ըլլայ արդէն, քանի որ մէթր Վէրժէս, որ իր պաշտպանողականը սկսած էր Հինգշաբթի կէսօրէ ետք, կը լրացնէր զայն Ուրբաթ առաւօտ, ապա երդուեալները կը խորհրդակցէին, վճիռը արձակելու համար:

Իր ելոյթին առաջին մասին մէջ արդէն, Վէրժէս կը շեշտէ այս դատավարութեան ապօրինի բնոյթը եւ առիկա ամօթ մը կը նկատէ Ֆրանսայի համար: Ոլիվիոյ կողմէ յանձնուած չէ եղած, Գարպիի գործած ոճիրները ժամանցումի ենթակայ են, ֆրանսական իրաւադիտութիւնը թոյլ չի տար դատել նոյն անձը երկու անգամ նոյն յանցանքին համար (Գարպի մահուան դատապարտուած է ի բացակայութեան): Պատուոյ հարց կը դնէ Ֆրանսայի համար:

Վէրժէս չատ դիւրին կրնայ ջրել կարգ մը վկայութիւններ, ինք որ այնքան վարպետ է պատժական (փենալ) ճիւղին մէջ: Ապա, կը յիշէ որ բոլոր Հրեաններն ալ անմեղներ չեն եւ անոնց մէջն ալ դաւա—

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

«ԱՐՄԵՆԻՕ» ՀԱՅ ԽԱՂԱՑՈՂՆԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Գրեցինք արդէն հոս թէ Պուէնոս — Այրէսի «Տէփորթիվօ Արմէնիօ» ֆութպոլի խումբը, փառաւոր մրցաշրջան մը բոլորելէ վերջ, կը մտնէ, այս տարի, Արժանթինի բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

Ակումբին վարիչները կը ջանան զօրացնել խումբին կազմը, մանաւանդ կը փնտռեն հայածին խաղացողներ: Այսպէս, յաջողած են Մոնթէվիտէօյէն իրենց ակումբը փոխադրել Արօ Ճէլլատեանը՝ որ, 1983—ին, խաղացած է Ուրուկուէյի ազգային խումբին մէջ: Կը յուսացուի որ Ճէլլատեան օգտակար պիտի ըլլայ Արմէնիօյի միջնապահներու շարքին մէջ:

ԷՄՄԻԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՄՐՑԱԿԻՑՆԵՐԸ

Ռոպէր Էմմիեան, լենինականցի համբաւաւոր մարզիկը, նոր յաջողութիւն մը եւս ունեցած է Փրակայի մէջ Եւրոպայի

ճաններ եղած են: Կոչ կ'ընէ երդուեալներու «մի՛ ռնաք դայլերուն սրէս»:

ՀԱՇԷԻԹ ԳՆԵՑ ՏԸՖԷՈՒԻ ԹԵՐԹԸ

Հաշէթ տէր դարձաւ Փրովանսալին, որ Տըֆէռի երեք յենարաններէն մէկն էր, քաղաքին եւ ընկերվարական կուսակցութեան հետ: Հիմնուած՝ ազատագրութեան ատեն, Մարսէյլի ողբացեալ քաղաքապետին կողմէ, Փրովանսալի գլխաւոր ժառանգորդներն էին Տըֆէռի այրին — խմբագիր Շառլ — Ռու — եւ քոյրը: Հաշէթ, որ խաղի եկած մէկուն ձեւն ունէր հեռատեսիլի Ա. կայանին տէր չըլլալէն ի վեր, Փրովանսալով փոքրիկ վրէժ մը կը լուծէ, քանի որ այդ թերթին հետ, տէր կը դառնայ նաեւ երեք ուրիշներու՝ Վառ — Մաթէն, Լը Սուառ եւ Մերիտիոնալ, այլ խօսքով 350 հազար օրինակ թերթ ցրուած հարաւ — արեւելքի շրջանը: Լիպերասիոն կը յիշէ այս առթիւ Պարնէթի խօսքը՝ պատանքը գրպան չունի, հաստատելու համար թէ նոյնը եղաւ Տըֆէռի համար, ան որ կը նախընտրէր թաղուած ըլլալ իր տունը, քան իշխան Փարիզի մէջ, երեք յենարան ունէր՝ քաղաքապետարանը, ընկերվարական կուսակցութիւնը եւ Փրովանսալը: Այս երեք «գործիքները» թոյլ կու տային, որ Տըֆէռ իշխէ համայնքներու այս խճանկարին վրայ, որ է Մարսէյլ՝ «Եւրոպայի միակ ամերիկեան քաղաքը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱԹԷՆ լոյս տեսաւ դեռ Ուրբաթ օր, նուազ էջերով, բայց նոր տագնապ մը կայ թերթին մէջ, որովհետեւ պաշտօնազրկումներու քանակին շուրջ համաձայնութիւն չէ գոյացած: Արդարեւ նոր տէրերը 30 գործազրկում որոշած են եւ թերթին շարունակելը 90 լրագրողով եւ պաշտօնեաներով, յաւելեալ 5 նորեկու մուտքը: Պաշտօնազրկումներու մէջ է «արտասահման» բաժնի պետ եւ խմբագրապետ՝ Պընուա Ռայսկի, ըստ որուն գործազրկումները միայն արհեստի դրդապատճառները չունին, այլ՝ հաշուեյարդարներ են:

ՀԱՐՑԱԽՈՅԶ մը, Ֆրանսայի մէջ, կը հաստատէ որ Ֆրանսացիք 58% համեմատութեամբ համաձայն են որ Ֆրանսա անկումի մէջ է, բայց յանցանքը ոչ ձախ, ոչ ալ աջին կը վերագրեն:

բաժակի մրցումներուն ընթացքին: Խլած է առաջնութիւնը իր մասնագիտութեան, երկայնութիւն ցատքելու մէջ, 8.38 մեթրի ոստումով մը, շատ հեռու քանի մը շաբաթներ առաջ Տաղկաձորի մէջ իր ձեռք բերած արդիւնքէն՝ 8.86. իրաւ է որ Փրակա եւ Տաղկաձոր նոյն բարձրութեան (ծովու մակերեսէն) վրայ չեն. բարձրութիւնը, օդին նօսր ըլլալը կը դիւրացնեն ոստումը:

Մինչ Էմմիեան, Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ, կը մասնակցէր Եւրոպայի բաժակին, իր գլխաւոր մրցակից—ները գերազանց արդիւնքներ ձեռք բերած են Միացեալ — Նահանգներու ախոյենութիւններու ընթացքին: Լեւիս՝ առաջին 8.65, Մայրիքս՝ երկրորդ 8.63, Քոնլի երրորդ 8.55. ի տես այս արդիւնքներուն, կարելի չէ այլեւս անհաւանելի նկատել Պիմընի Մեքսիքօյի Ողիմպիական—նին (1966) հաստատած մրցանիշը՝ 8.90 որ, այն ատեն, ապշեցուցած էր աթլէթիզմի մասնագէտները:

ԿՐԿՆԱԿԻ ՎԵՐԵԼՔ ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՄԱՐ

Որովհետեւ իր խմբակին մէջ երկրորդ դասուած էր, Վալանսի ծաղումով Հայ Երիտասարդութեան Մարզական Միութեան ֆութպոլի առաջին խումբը յառաջիկայ մրցաշրջանին կը մտնէ Ֆրանսայի ախոյենութեան երրորդ բաժանումին մէջ: Առաջին անգամն է որ հայանուն ակումբ մը կ'երեւի այս բարձր դասակարգին մէջ:

Իր խմբակին մասնակիցներու ցանկը հրատարակուած է արդէն: Անոր մէջն է նաեւ ֆութպոլ Քլիւպ Վալանսը, ինչ որ առիթ պիտի տայ, անկասկած, կրքոտ հանդիպումներու քաղաքին ֆութպոլի երկու մեծ ակումբներու միջեւ:

Հայանուն միութեան պահեստի խումբը եւս, ան ալ երկրորդ իր դասակարգին մէջ, պիտի կատարէ վերելք: Ընդունուած է լիկի Օննէօր ռէժիոնալ դասակարգին մէջ:

1987—ը փառաւոր տարի մը եղաւ Վալանսի մեր ակումբին պատմութեան մէջ, մանաւանդ որ երիտասարդական ու պատանեկան կազմերն ալ ունեցան յաջողութիւններ:

Հ. Մ. Ը. Մ.—Ի ՆՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑՆԵՐԸ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն — Տէսին՝ որ այս տարի ալ, չահեցաւ ֆրանսահայ ակումբներու Թուրնուան, Ալֆորվիլի մէջ, պիտի ջանայ հետեւիլ Վալանսի օրինակին, թէեւ արդէն երկու աստիճան տարբերութիւն կայ երկու ակումբներուն դասակարգերուն միջեւ: Հասնիլ մօտիկ ապագային Վալանսի մակարդակին անկասկած դժուար պիտի ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար:

Լիոն — Տէսին պիտի շարունակէ պայքարիլ լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ՝ ուր իր գլխաւոր մրցակիցները պիտի ըլլան Շանպէրի, Մոնթէլիմար, Միզէրիէօ եւ Օյոնա՝ որ նորեկ մըն է այս ախոյենութեան մէջ: Հետաքրքրաշարժ մրցումներ պիտի չպակսին Տէսինի մարզադաշտին վրայ, Սեպտեմբերէն սկսեալ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՎԱԳՐ

«ՅԱՌԱՋ — ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (118) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —
«Յառաջ»ի տեսակցութիւնը
Կարպիս Աֆրիկեանի հետ Ա. Թ.
Lieux de passages Y. DJERGAÏAN
Voyages égarés S. GOSTANIAN

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒՆԻՍ 29 — 30)

ՃԱՓՈՆՑԻ ԳՐԱԿԱՆԱԳԷՏԻՆ ԿԱՐԾԻՔԸ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

Ճափոնցի գրականագէտ, Կիտա Կիւսու քաղաքի համալսարանի դասախօս Տակայէսի Սիմիձու ակադեմիայի գրականութեան հիմնարկի հրաւէրով շաբաթ մը այցելած է Երեւան: Հետաքրքրուած է հայկական մշակոյթով, արուեստով, երաժշտութեամբ եւ գրականութեամբ: «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ ունեցած իր հանդիպումին ընթացքին ան ըսած է. — «Հոս շատ մը բաներ ինծի կը յիշեցնեն իմ երկիրը: Հայկական ժողովրդական երաժշտութեան եւ հայ նկարիչներու գործերուն մէջ ես կը գտնեմ արտայայտչական շատ մը յատկանիշներ, որոնք ինծի ծանօթ են ճափոնական արուեստէն: Ես շատ սիրեցի բանաստեղծ Յովհաննէս Թումանեանը: Հարկ է անոր երկերը անպայման թարգմանել ճափոներէն, որպէսզի իմ ժողովուրդը կարդայ եւ ճանչնայ այդ հիանալի բանաստեղծը»: Ապա ճափոնցի հիւրը ըսած է, թէ ինք Երեւանի մէջ ծանօթացած է հայկական միջնադարեան գրականութեան նուիրուած միջազգային համագումարի նիւթերուն եւ համոզուած, որ այդ գրականութիւնը հնագոյններէն մին է աշխարհի մէջ, մինչդեռ Ճափոնի մէջ անոր մասին գրեթէ ոչինչ գիտեն: Ասիկա մեծ բաց մըն է, զոր անհրաժեշտ է անյապաղ լրացնել, ըսած է ան, աւելցնելով. — «Լուծումը ես կը համարիմ տեղւոյն վրայ մասնագէտներու պատրաստութիւնը: Անհրաժեշտ է, որ ճափոնցի գրողներ եւ գրականագէտներ մասնագիտանան Հայաստանի մէջ, ուսումնասիրեն Հայոց լեզուն: Այսպէսով անոնք կրնան գեղարուեստական գործերը թարգմանել ոչ թէ տողացի, այլ բնագիրէն:

12ԱՄԵԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐ ՎԱՀԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Երեւանի խստապահանջ հասարակութեան համար դաշնակահար եւ երգահան Վահան Մարտիրոսեանի ելոյթը ձեւով մը անակնկալ եղած է: 12ամեայ պատանին գրած է քանթաթ մը, սոնաթինա, երգեր՝ ձայնի ու դաշնակի համար, վալս եւայլն: Երախային երաժշտական յատկութիւնները կանուխ երեւան ելած են: Ան հինգ տարեկան էր, երբ ծնողքները դաշնակ գնած են. գինք կարելի չէ եղած հեռացնել նուագարանէն: Ունենալով լաւ լսողութիւն, Վահան Մարտիրոսեան կրնար ժամերով նուագել մեղեդիներ: Ութ տարեկանին ան առաջին անգամ հանդէս եկած է որպէս երգահան, կարգ մը գործեր գրելով: Ներկայիս պատանին կ'ուսանի Երեւանի Սպենդիարեան երաժշտական դպրոցի երգահանութեան եւ դաշնակի դասարանը: Ան յաղթական հանդէսացած է պատանի դաշնակահարներու համամիութենական և հանրապետութեան մրցումներու մէջ: Պատանին իր գործերը կը նուագէ նաեւ օպուսյով եւ շվիով: Մասնագէտներու կարծիքով Վահան Մարտիրոսեան մեծ ապագայ ունի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՈԽՈՒՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԻՄՆԱՐԿԷՆ

ՏՈՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՊԱՂԻ ՀԵՏ

Յունիս 19 – 21, Միւլհայմի (Գերմանիա) մէջ տեղի ունեցած «Ինքնութեան հարցը օտարութեան մէջ» խորագիրով գիտահաւաքը առիթ մըն էր աւելի մօտէն ճանչնալու Պոխումի հայկական ուսումներու հիմնարկը, իր տարած գործունէութեամբ ու ապագայի հեռանկարներով. «Յառաջ»ի հարցումներուն պատասխանեց այս հիմնարկէն Տոքթ. Միհրան Տապաղ, որ ինչպէս ըսուած էր թղթակցութեան մէջ, կազմակերպիչ գլխաւոր դէմքն էր Միւլհայմի ձեռնարկին:

Հ. – Ի՞նչպէս ծագում առաւ այս գիտահաւաքին ծրագիրը:

Պ. – Այս նիւթով նման գիտահաւաք մը կազմակերպելու գաղափարը, պէտք է խոստովանիմ որ յղացայ տարիներ առաջ Մարկ. Նշանեանի հետ հանդիպումի մը ընթացքին: Գաղափարը կուգայ Սփիւռքի վրայ դրած անոր շեշտէն. այս կէտը տարիներէ ի վեր որպէս նիւթ կը զբաղեցնէր զիս: Ցեղասպանութեան ճանաչման եւ Սփիւռքի մէջ մեր ինքնութիւնը պահպանելու ջանքերը ընդհանրապէս աւանդական արժէքներով առաջ տանելու կարելիութիւնը սկսած էր հետզհետէ հարցական դառնալ. աւելի ու աւելի պահանջը կը զգայի Սփիւռքի տեսութիւն մը ուրուագրելու. ու այս գիտահաւաքը այս ուղղութեամբ քայլ մը առնելու ջանքէն ծնաւ: Այն համոզումը ունէի, որ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին զուգահեռ պէտք է զարգանայ նաեւ Սփիւռքեան տեսութիւն մը, որ Սփիւռքեան ներկայ կառոյցի մը մէջ անոր պահանջները նկատի ունենար. տեսութիւն մը, որ պայմանաւորուած է Աղէտով. ուրեմն ինքնութիւնը անկարելի է մտածել առանց Աղէտին: Հետեւաբար, որոշեցի այս գիտահաւաքով ինքնութեան ու Աղէտին անքակտելի կապը վիճարկումի առանցք դարձնել: Այս նպատակին հասնելու համար ջանացի գերման եւ հայ գիտնականներու մասնակցութիւնը ապահովել, որպէսզի կարելի ըլլար այս բարդ ու քիչ ուսումնասիրուած (մանաւանդ մեթոտաբանական տեսակէտէ) նիւթը խորացնել: Այս նպատակին համար անշուշտ հրէական Սփիւռքը որպէս բաղդատութեան եզր նկատի առնուեցաւ, ինչ որ յանգեցաւ հայ եւ հրեայ մտաւորականներու մասնակցութեան:

Կը փափաքինք նման հանդիպումներով ստեղծել վայրեր, ուր գիտական տարբեր ուղղութիւններու եւ բնագաւառներու ներկայացուցիչներու եւ հայ գիտնականներու հաղորդակցութիւնը կարելի ըլլայ նաեւ այսպէսով հայկական Սփիւռքի ուսումնասիրութեան մարզին մէջ ներդրում մը ապահովուի:

Հ. – Ի՞նչպէս կատարուեցաւ դասախօսներու ընտրութիւնը:

Պ. – Այդ ընտրութիւնը անշուշտ եղաւ նիւթին ստիպողութիւններու հիման վրայ. նախ հայկական Սփիւռքը իրենց մտածումին առարկայ դարձուցած ներկայացուցիչներու մօտ փորձեցինք հայկական եւ հրէական փորձառութիւնները բաղդատելու եւ կապ մը հաստատելու կարելիութիւնը փնտռել: Կը կարծեմ, թէ Գերմանիոյ մէջ ծանօթ անուններու, ինչպէս՝ փրոֆ. Շէօփսի ու Էչքէնագիի մասնակցութեամբ կարելի եղաւ այս պահանջին գոհացում տալ. ու այսպէսով ալ երկխօսութիւն մը ստեղծուեցաւ հայ ներկայացուցիչներու եւ իրենց միջեւ:

Կարեւոր կէտ մըն ալ, քննութիւնն է Աղէտին ընկերա – հոգեբանական տեսակէտէ հետեւանքներուն. ինչպէս փրոֆ. Նոյթէ շեշտեց, ընկերա – հոգեբանութեան գիտական միջոցները տակաւին բաւարար չեն նման երեւոյթ մը իր բարդութեան մէջ վերլուծելու եւ ընդգրկելու: Հետեւաբար այս գիտութեան զարգացման տեսակէտէն Հայերու ցեղասպանութիւնը տիպային հետաքրքրական տարածք մը կը ստանայ, այսինքն, նման ձեռնարկով մը գիտութեան այս ճիւղին մեթոտական զարգացման ալ կարելի է սատարել:

Նոյթէի դասախօսութիւնը հայ եւ գերման գիտնականներու համար մեծ յայտնութիւն մը եղաւ: Ան ջանք չէր խնայած ուսումնասիրելու հայ գրականագէտներու Աղէտին վերաբերեալ էջերը. անոնց բաղդատականը ընելով քննարկեց Աղէտի ներգործութիւնը յետագայ սերունդներու վրայ. հոն հնարաւոր գտնուած միջոցներէ մէկը նկատեց Սգապատումը (Travail de deuil) *ուր որոշադրիչ են ապագայի Թուրքիոյ մը տարբեր կեցուածքը ու անոր հետեւանքները: Այսինքն, ցեղասպանութեան ճանաչումը Աղէտի հետեւանքներուն վերջակէտ մը պիտի չդնէ, այլ, կը ստեղծէ նոր կացութիւն մը, ուր գրական, փիլիսոփայութեան ու արուեստի ճամբով Աղէտի այս եզակի փորձառութիւնը իբրեւ սգապատում պիտի շարունակէ գործել սփիւռքեան մեր կեանքէն ներս. ինչ որ մեզի պարտականութիւնը կուտայ եզակի նման փորձառութեան մը վկայութիւնը հաղորդելու:*

Սգապատումը ճանաչումին չպատրաստուած Սփիւռքի մը համար ինքնահաստատումի նոր հեռանկար ու պարտականութիւններ կը բերէ: Ըստ իս, Սփիւռքի տեսութիւն մը անտեսել ու միմիայն ճանաչումին ուղղուած պայքար տանիլ, կրնայ մեզ անլուծելի հետեւանքներու հետ դէմ – յանդիման ձգել:

Հ. – Կ'ուզէ՞ք քիչ մը խօսիլ կազմակերպիչ հիմնարկին մասին:

Պ. – Ինչպէս գիտէք, այս գիտահաւաքը կազմակերպուեցաւ Պոխումի հայկական ուսումներու հիմնարկին կողմէ, Միւլհայմի աւետարանական ակադեմիին մէջ: Ներկայի հիմնադրամը գոյացուցին հիմնարկի նախագահ Ցոլակ Տէր – Յարութիւնեան ու Կարպիս Փափազեան: Իրենց շնորհիւ կարելի եղաւ նման ձեռնարկ մը իրագործել Գերմանիոյ մէջ, ուր երկար ատենէ ի վեր անտեսուած էր հայագիտական ուսումնասիրութիւնը:

Այս գիտահաւաքը մեր հիմնարկին առաջին գործունէութիւնն էր. մեր նպատակն է հայկական Սփիւռքի եւ Հայերու ցեղասպանութեան վերաբերող ուսումնասիրութիւնները քաջալերել. նման գիտահաւաքներ կազմակերպելով մղում տալ այս կարգի աշխատանքներու: Այս մարզին մէջ յատկապէս կ'ուզենք շեշտը դնել հասարակական գիտութիւններու տեսանկիւնէն կատարուած քննարկումներու, քանի որ պատմական բազմաթիւ աշխատանքներ կան:

Մեր հիմնարկը հովանաւորութիւնը պիտի վայելէ գերմանական ճարտարարուեստի գիտական հիմնարկին, որ շատ կարեւոր տեղ ունի Գերմանիոյ մէջ. անոր մաս կը կազմեն Գերմանիոյ Հանրապետութեան Նախագահը եւ գիտական, քաղաքական աշխարհի կարեւոր անձնաւորութիւններ: Այս հեռանկարով կը յուսանք օգտուիլ այս հիմնարկին մեզի ալ ընձեռելիք կարելիութիւններէն:

Հ. – Ի՞նչպէս կը գնահատէք ներկայ գիտահաւաքը:

Պ. – Այս հարցադրութեամբ առաջին փորձ մըն էր այս մէկը. թէ՛ ժամանակի եւ թէ՛ նիւթական կարելիութիւններու բերած սահմանափակումներու պատճառով կարելի չեղաւ ներկայացուցիչներ հրաւիրել նաեւ հեռաւոր երկիրներէ, ինչպէս՝ Միացեալ – Նահանգներէ: Բացի դասախօսներէ, հրաւիրուած էին անձեր, ինչպէս՝ Գ. Պըլտեան, Հայր Լեւոն Զէքիեան, Ժ. Ալթունեան որպէս վիճարկումի մասնակիցներ, որոնց միջամտութիւնները արդիւնաւէտ եղան:

Այսպէսով, գիտահաւաքը եղաւ ոչ միայն դասախօսներու բեմ, այլ նաեւ կարծիքներու փոխանակութեան ատեան մը:

Հ. – Իսկ ի՞նչ ծրագիրներ կամ նպատակներ ունիք ապագային համար:

Պ. – Մեր նպատակն է Սփիւռքեան հարցէն զատ, Հայերու ցեղասպանութիւնը ազգային սահմաններէն դուրս հանելով գիտական մտածողութեան նիւթ դարձնել այսպէսով, նաեւ ոչ հայ գիտնականներու կարծիքը եւ մտածումը ապահովել եւ ընդգծել անոր համամարդկային տարողութիւնը:

Ներկայ գիտահաւաքին ծրագիրներէն շուրջ 2000 հատ ղրկեցինք օտար հասարակական գործիչներու. խորհրդարանականներու, եւրոպական Խորհրդարանի անդամներուն, համալսարանի դասախօսներու եւայլն ու 500 պատասխան ստացանք, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ եթէ հետաքրքրական ծրագիր մը ներկայացուի, մարդիկ կը շահագրգռուին. կէտ մը, զոր պէտք է նկատի ունենալ յետագայ գործունէութիւններու ընթացքին:

Իսկ գալով ծրագիրներու, յաջորդ տարուան եւ 1989–ի համար կը մտածենք հանդիպումներ կազմակերպել, ուր կրկին խնդրոյ առարկայ պիտի դառնայ Սփիւռքը, իր զարգացումով, զանազան հարցերով եւ կառոյցի կազմակերպութեամբ:

Տեսակցեց՝
Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՁ ՀԱՄԱՐ ԵՂԱՒ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ԳԻՐՔ...

ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Չարենցի մասին ես գրել եմ բանաստեղծութիւն, գրել եմ պոէմ, բայց յուշեր՝ ոչ մի անգամ. թէեւ առիթներ յաճախ են եղել (լոյս են տեսել յուշերի ծաւալուն ժողովածուներ), ժամանակին էլ ես՝ երիտասարդ բանաստեղծս, արժանացել եմ մեծ պոէտի ջերմ ուշադրութեան ու վերաբերմունքին: Յուշերի այս առաջին, փոքրիկ պատառիկն էլ կապուած է ոչ այնքան Չարենցի, որքան նրա «Գիրք ճանապարհի»ի հետ:

Աշխատում էի «Գրական Թերթ»*ում: Այն ժամանակ էլ թերթը լոյս էր տեսնում շաբաթը մէկ անգամ, բայց Կիրակի օրերը, իսկ էջերը կապւում եւ տպագրւում էին Շաբաթ օրը: Էջերը կապում էր փորձուած գրաշար Աւետիս Կոզարաշեանը, որին տպարանում, չգիտեմ ինչու, բոլորը Օտարաշեան էին ասում: Զրուցասէր մարդ էր, յատկապէս հետաքրքրւում էր գրողներով, հարցուփորձ անում սրա – նրա մասին:*

Մի օր եկաւ քիչ ուշացած, բայց բարձր տրամադրութեամբ:

– Միշտ դու ես նորութիւններ յայտնում, այսօր իմ հերթն է ... Այնպիսի նորութիւն ասեմ, որ չգիտես...:

Ուշադրութիւն չդարձրի ասածին: Մտածեցի՝ հէնց այնպէս է խօսում, որովհետեւ տրամադրութիւնը լաւ է կամ էլ, որ կանխի ինձ, դիտողութիւն չանեմ ուշանալու համար:

– Հը, ձայն չես հանում ... Չե՞ս ուզում ուրախ լուր լսել ...

– Ասա:

– Առանց մաղարիչի չեմ ասի:

– Էջերը կապելուց յետոյ, – խոստացայ ես, վստահ, որ կատակ է անում:

– Էդքան համբերութիւն ունե՞մ ... Չարենցը՝ քո հովանաւորն ու բարեկամը, էսօր – էգուց իմ փեսան է դառնում:

Նորութիւնն, իրօք, ցնցող էր:

– Դու աղջիկ ունե՞ս, վարպետ...

– Ունեմ, ունեմ: Էն էլ ինչ աղջիկ...

– Բա ինչո՞ւ մինչեւ հիմա չէիր ասում:

– Էստե՞ղ էր, որ ասէի: Մոսկուայում էր, նոր է եկել:

Նորութիւնն ինձ առանձնապէս չուրախացրեց: Կնոջ՝ Արփիկի մահը շատ վիշտ ու դառնութիւններ էր պատճառել Չարենցին: Կոզարաշեանը երեւի զգաց, որ ես խանդավառուած չեմ, մի պահ ինքն էլ լռեց, բայց համարեա անմիջապէս էլ նորից ոգեւորուեց:

– Դու հասկանո՞ւմ ես, որ մենք բարեկամ ենք դառնում Չարենցի հետ:

Երկուսս էլ ծիծաղեցինք: Ես նրան շնորհաւորեցի Չարենցի աները դառնալու համար, հասկանալով, որ դա այնպիսի մի իրադարձութիւն է, որ ով էլ լինէր նրա տեղը, անտարբեր չէր մնայ:

Դրանից յետոյ իւրաքանչիւր շաբաթ օր, էջերը կապելիս հանդիպելով Կոզարաշեանին, իմանում էի, թէ ինչպէս են զարգանում Չարենցի եւ Իզաբելլայի յարաբերութիւնները: Եւ քանի որ ամէն անգամ Կոզարաշեանը պատմում էր ու խօսում առաջին օրուայ պէս խանդավառուած, ես հասկանում էի, որ Չարենցը վերին աստիճանի հոգատար է եւ ուշադիր ոչ միայն իր հարսնացուի, այլեւ ապագայ աներոջ ու զոքանչի հանդէպ:

Չարենցն ու Իզաբելլան ամուսնացան:

Տարիներն անցնում էին, Չարենցը ղեկավարում էր Պետհրատի գեղարուեստական գրականութեան բաժինը: Նրա նախաձեռնութեամբ ու ղեկավարութեամբ մէկը միւսի յետեւից լոյս էին տեսնում հայ դասականների ժողովածուները, ռուս գրողների երկերը, տպագրւում էին երիտասարդների՝ Աղասու, Խաչիկ Հըրաչեանի, Ղեւոնդ Կոմունու, Շիրազի եւ էլի ուրիշների առաջին գրքերը: Ոչ ոք չէր վրիպում նրա ուշադրութիւնից:

1934 թուականն էր: Անհանգիստ ու ծանր էր մթնոլորտը գրական աշխարհում: Զանազան խօսակցութիւններ էին պտտւում յատկապէս Չարենցի անուան շուրջը: Պէտք է լոյս տեսնէր նրա «Գիրք ճանապարհի»ն, որին յատկապէս գրողները անհամբերութեամբ էինք սպասում ... Ու մի օր էլ լսեցինք, որ գիրքը լոյս է տեսել, բայց վաճառքի չի հանուելու...

Անհամբերութեամբ սպասում էի շաբաթ օրուան, որ երեկոյեան գնամ էջերը կապելու եւ Կոզարաշեանից իմանամ իսկութիւնը թէ՛ Չարենցի, թէ՛ գրքի մասին: Անհամբերութիւնից շատ շուտ էի գնացել: Երկար սպասեցի, մինչեւ Կոզարաշեանը եկաւ:

– Այո, – մռայլ հաստատեց նա, – գիրքը վաճառքի չի հանուել:

Կոզարաշեանը շուրջը նայեց, ծոցից ինչ – որ բան հանեց ու մեկնեց ինձ: Շօշափեցի: Գիրք էր՝ թերթի մէջ փաթաթուած:

– Դիր ծոցդ, – ասաց Կոզարաշեանը: – Գրքի որոշ օրինակներ նախապէս դուրս էին գնացել տպարանից, ես մի օրինակն էլ իմ ձեռքն է ընկել: Տար, պահիր: Գիտեմ, որ Չարենցը քեզ համար թանկ է...

– «Գիրք ճանապարհի՞ն» է, – շփոթուած ու յուզուած հարցրի ես:

– Հա, հա ... Դու տար տուն, արի: Մինչեւ քո գալը ես մենակ կը կապեմ:

Վազելով գնացի տուն, գիրքը պահեցի ու յետ եկայ: Էջերը կապեցինք, թերթը տուեցինք տպագրութեան, դուրս եկանք: Սովորաբար դուրս գալուն պէս բաժանւում էինք, բայց այդ օրը ոչ մի կերպ չէի կարողանում պոկուել Կոզարաշեանից:

Բաժանուեցինք այժմեան «Երեւան» հիւրանոցի մօտ: Եկայ տուն, բացեցի ու կարդացի «Պատգամը», կարդացի ամբողջ գիրքը...

Գալիս էին ու անցնում նորանոր շաբաթ օրեր եւ մի անգամ Կոզարաշեանն ասաց.

– Մէկ – մէկ մտածում եմ, որ ի զուր գիրքը քեզ տուեցի:

– Ինձ չե՞ս վստահում, վարպետ:

– Չէ, այ տղայ, չէ: Ես քեզ աւելի եմ վստահում, քան դու քեզ ... բայց...

Բոլոր դժուար տարիներին գիրքը մնաց մեր տանը, եղաւ մեզ հետ եւ, դժբախտաբար, մեզնից գնաց այն ժամանակ, երբ Չարենցը նորից սկսել էր հրատարակուել: 60–ական թուականների սկզբին տարաւ բանասիրական ֆակուլտետի մի ուսանող եւ այլեւս չվերադարձրեց, ասաց, որ կորցրել է: Մինչեւ այժմ էլ չեմ հաւատում, որ կորցրել էր, մինչեւ հիմա էլ ինձ երբեմն փորձում եմ մխիթարել նրանով, որ այդ տղան էլ ինձ նման «Գիրք ճանապարհի»ին սիրահարուած մէկն էր, բայց խոստովանում եմ, եթէ նոյնիսկ այդպէս է, էլի չեմ կարողանում նրան ներել...

Այդ օրից շատ տարիներ են անցել: Հրատարակուել ու հրատարակւում են Չարենցի ստեղծագործութիւնների նորանոր ժողովածուներ ու հատորներ, տարբեր գրքերում արդէն մի քանի «Գիրք ճանապարհի»ներ կան մեր տանը, բայց այն առաջին «Գիրք ճանապարհի»ն, որ ես պահել էի ու փայփայել աչքի լոյսի պէս, ուրիշ էր եւ գնալով մեր տնից, թըւում է, իր հետ շատ բան տարաւ իմ ապրած այն բոլոր տարիներից...

Եւ ամէն անգամ, մտովի վերադառնալով այն հեռաւոր օրը, երբ հեւ ի հեւ գնում էի տուն՝ կորստից փրկելու «Գիրք ճանապարհի»ի ինձ վստահուած օրինակը, աւելի յստակ եմ զգում, թէ ով է եղել ինձ համար Չարենցը եւ մտածում եմ, որ նրա «Գիրք ճանապարհի»ն, իրօք, ինձ համար եղաւ ճանապարհի գիրք...:

Դպրոցաների դաշտահանդէսը

Կիրակի, Յունիս 28, տեղի կ'ունենար Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի տարեվերջի հանդէսը, դպրոցի բակին մէջ: Կէսօրէն արդէն եռուզեռի մէջ էին դպրոցին խնամակալները, օժանդակ անդամները, բարի կամքի տէր մարդիկ, որոնք ամէն ջանք ի գործ կը դնէին լաւագոյն սպասարկութիւն մը ապահովելու համար հետզհետէ ժամանող հանդիսականներուն: Տեսչութիւն, ուսուցչական կազմ՝ իրենց կարգին, զբաղած էին աշակերտութեան պատրաստութեամբ՝ յայտագրի գործադրութեան համար:

Կէսօրէ ետք կը ժամանէր Փարիզի Հայոց Առաջնորդը՝ Գիւտ եպիսկ. Նազգաշեան:

Կը սկսէր յայտագրին գործադրութիւնը: Վարժարանին տեսչուհին՝ Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան, համառօտ տեղեկատուութեամբ մը կ'անդրադառնար դպրոցին կեանքին, անցնող ուսումնական տարեշրջանին արձանագրուած յառաջդիմութեան եւ յաջողութեան, աշակերտներու տուած այցելութիւններուն եւ ազգային հանդիսութեանց մասնակցութեան եւայլն: Կը նշէր թէ անցնող տարեշրջանին աշակերտութեան թիւը եղած է 120:

Բեմին վրայ տեղ գրաւած երգչախումբը, ղեկավարութեամբ եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Նարեկ Տուրեանի, կը մեներգէր ժողովրդական եւ ազգային գողտրիկ երգեր: Այս «Հայ երգի բանաստեղծ» Ռուբէն Երեւանցի, իր կիթառով, աշակերտներու ընկերակցութեամբ կը մեկնաբանէր երկու երգեր, որմէ ետք առանձին կ'երգէր իր ծանօթ գործերէն մին՝ «Սարերի քամին»:

Մանկապարտէզի եւ Նախակրթարանի աշակերտները արտասանութիւններով, թատերախաղով եւ պարերով հանդէս կու գային ներկաներուն առջեւ, արժանանալով ջերմ գնահատանքի:

Լեւոն Քլարեան, ֆրանսահայ երգիչ, այլեւս ծանօթ անուն մը դարձած է գաղութիս, դպրոցական հանդէսներուն սիրայօժար իր մասնակցութեամբ: Ֆրանսերէն իր երգերու մեկնաբանութեամբ կ'արժանանար բազմութեան գնահատանքին: Էվլին Ալթունեան հայերէն եւ ֆրանսերէն երգերու փունջով մը խանդավառ մթնոլորտ մը կը ստեղծէր:

Խօսք կը տրուէր Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ եպիսկ. Նազգաշեանի, որ փոխ առնելով Ռուբէն Երեւանցիի մէկ երգին խորագիրը՝ «Ձի կարելի», կը նշէր, թէ կարելի չէ ձեռնածալ մնալ ի տես այն ջերմարդկային ճիգերուն, զորս կը թափեն վարժարանին տեսչութիւնն ու ուսուցչական կազմը, խնամակալութիւնն ու օժանդակ անձեր: Պէտք է զօրավիգ ըլլալ Դպրոցասէրին, տալ անոր մեր առաւելագոյնը, որպէսզի կանգուն մնայ Հայ վարժարանը, վաղուան մեր սերունդին դարբնոցը:

Նորակազմ «Լոռի» նուագախումբը եւ երգչուհի Այսա Խմիրեան իրենց մեկնաբանութիւններով պարի կը հանէին երիտասարդները:

Ժամը 21-ին բազմութիւնը հետզհետէ կը ցրուէր, հաճելի օր մը անցուցած ըլլալու գոհունակութեամբ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

[illegible]

ԱՍԱՏՈՒՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՄԷՍԻ ՄԷՋ

– ○ –

Ինչպէս արձագանգած էինք առենին, Յունիս 5 – 21 Մէսի Մշակոյթի Տան մէջ ցուցադրուեցան Ասատուրի փորագրութիւններն ու ջրաներկ գործերը:

Այս առթիւ տեղական թերթեր իր պաստառներէն նկարներ հրատարակելով յօդուածներ նուիրած են ցուցահանդէսին, ու արուեստագէտին աշխատանքներուն մասին: Յիշելէ ետք, թէ ան ծնած է Պէյրութ, աւարտած Փերուճիայի եւ Փարիզի գեղարուեստից ակադեմիաները, եւ թէ 1970ական թուականներէն ասդին աշխարհի չորս ծագերէն ցուցասրահներ տեղ կու տան իր գործերուն, թերթերը կ'անդրադառնան Ասատուրի նկարչութեան բնոյթին: «Այս արուեստագէտը բանաստեղծ մըն է, որու ինքնաշխարհը երկար ատենէ ի վեր փրցուած է. հետեւաբար ան կը փորձէ միատեղել բեկորները այն բուրգերուն, որոնք երկար ատեն կանգուն մնալէ ետք չուտով փշրուեցան» կը գրէ «Լը Ռէփիւպլիքէն Լոռէն», ակնարկելով, բեկանուած, կորտուած երկրաչափական ձեւերով յօրինուած անոր գործերուն:

Տեղական այլ թերթ մըն ալ անոր փորագրութիւններուն մէջ կը նշմարէ յիշողութեան թելը, որ հրաշագործուած անցեալ մը կը զօդէ անծանօթ ու երազային ապագայի մը:

«Աշխարհի ամէն կողմ բացուած անձնական ու խմբային իր ցուցահանդէսները կարելի չէ մի առ մի թուել. իր փորագրութիւնները արդէն տեղ գրաւած են եւրոպական եւ ամերիկեան թանգարաններու եւ գրադարաններու մէջ. իսկ ինք բոլորովին անտարբեր այս փառքին, ինքնամփոփ ու լուռ կ'ուղղուի դէպի կատարելագործումը արուեստի մը, որ մարմին կ'առնէ ժամանակի ընթացքին, մեծերու տրուած ինքնավստահութեամբ» կը գրէ նոյն թերթին յօդուածագիրը:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՄՈՒՏԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 15-ին, նշուած է Սրբոց Հռիփսիմեանց Կուսանաց տօնը: Պատարագած է Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան: Նախքան քարոզը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի կողմէ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդին ղրկուած Հռիփսիմեանց մասունքներով թափօր մը տեղի ունեցած է Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ: Արամ Արք. իր քարոզին մէջ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Վազգէն Ա.ի, որ իր խնդրանքին ընդառաջելով Հռիփսիմեանց նշխարներէն մասունք մը տրամադրած է Լիբանանի Հայութեան, անդրադարձած է Հռիփսիմեանց կոյսերու դերին՝ Հայաստանի քրիստոնէացման մէջ:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզաւանին մէջ, Յունիս 4-ին, հազարաւոր բազմութեան մը ներկայութեամբ տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69-րդ տարեդարձը: Հանդիսութեան բացումը կատարուած է Գոհարանական մաղթանք, որու աւարտին քարոզած է Թեմին առաջնորդական տեղապահը՝ Ահարոն Ա. քհնյ. Տէր – Գալստանեան: Բանախօսած է Նորայր Էլսայեան: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են «Նայիրի» միութեան երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Արփի Սիմոնջեանի, ինչպէս նաեւ Արմինէ Գրիգորեան եւ Անէտ Բաղդասարեան՝ արտասանութիւններով:

⁂

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՄՈՒՏԻ մէջ, Մայիս 30-ին, կատարուած է Հ. Յ. Դ. Լիբանանի Երիտասարդական Միութեան կեդրոնին բացումը: Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Յովիկ Պէրթիզլեան: Յանուն Հ. Յ. Դ Լիբանանի Կեդր. Կոմիտէի խօսք առնելով Կարօ Յովհաննէսեան շեշտած է, թէ տարիներու երազ մըն է, որ կ'իրականանայ եւ թէ «այս շէնքին իւրաքանչիւր քարն ու երկաթը շաղախուած է Միութեան նահատակ անդամներու միսով ու ոսկորով, կարմիր արիւնով՝ իբրեւ խորհրդանիշ գերագոյն զոհաբերութեան»: Սիսի Հայրենակցական Միութիւնն է, որ եռայարկ իր շէնքը սիրայօժար տրամադրած է ԼԵՄ-ին:

⁂

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգ. Առաջնորդարանի սրահին մէջ, Յունիս 16-ին, տեղի ունեցած է Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւններու համագումարը, նախագահութեամբ առաջնորդ՝ Արամ Արք. Քէշիշեանի: Ներկայ եղած են Տրիպոլիսէն եւ Զահլէէն ներկայացուցիչներ եւ Լիբանանի Թեմի քահանայից դասը: Բացումը կատարած է Տիկին Հայկօ Ալյաճեան: Դասախօսած են Միւռոն Վրդ. Ազնիկեան՝ «Ս. Հռիփսիմէ կոյսին կեանքն ու գործը», եւ Անուշաւան Վրդ. Դանիէլեան՝ «Ի՞նչ է սրբութիւնը եւ ո՞վ է սուրբը» նիւթերուն շուրջ: Առաջին բաժնի փակման խօսքը արտասանած է Առաջնորդը: Կէսօրուան հաւաքական ճաշէն ետք համագումարը զբաղած է Տիկնանց Միութիւններու հարցերով: Իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ վարչութիւն կարդացած է միամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը: Արամ Արք. գրուատելէ ետք տարուած աշխատանքները, կատարած է կարգ մը մատնանշումներ ու թելադրանքներ:

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան Կեդրոնատեղին, կազմակերպուած էր ճատրակի մրցաշարք մը, որուն մասնակցած էին 102 սիրողներ, տարբեր տարիքի: Մրցաշարքը կազմակերպուած էր Կեդրոնականի 100-ամեակի նշումի շրջագիծին մէջ: Մայիս 24-ին, տեղի ունեցած են եզրափակիչ հանդիպումները եւ 450 հազար թրքական ոսկի արժողութեամբ պարգեւներ բաշխուած են զանազան դասակարգումներու մէջ յաղթական հանդիսացողներուն:

⁂

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՄՈՒՏԻ «Յակոբ Տէր – Մելքոնեան» սրահին մէջ, Մայիս 27-ին, տեղի ունեցած է «Նարեկացի» երգչախումբին համերգը, նուիրուած՝ Մայրերու Օրուան, կազմակերպութեամբ Ազգային Առաջնորդարանի Տիկնանց Յանձնախումբին: Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Պէպէճեանի, մեկնաբանած է Էդգար Յովհաննիսեանէն, Աշոտ Սարեանէն եւ Հ. Պէրպէրեանէն երգեր: Մեներգներով հանդէս եկած են խմբավարը, Վահէ Էլմայեան եւ Նորա Եղիայեան: Ցարգանքի խօսք արտասանած է առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան:

⁂

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Մ.ի «Սարգիս Պէնկլեան» սրահին մէջ, Յունիս 10-ին, նշուած է Սարդարապատի հերոսամարտի 69-րդ տարեդարձը, նախագահութեամբ առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեանի: Խօսք առած են Ֆապիանա Գարէլեան եւ Գլաուտիօ Կակոսեան: Մարի Մանուկեան վարժարանի աշակերտական «Շնորհալի» երգչախումբը մեկնաբանած է Կոմիտասէն, Էդ. Յովհաննիսեանէն եւ Գ. Մ. Ալէմշահէն երգեր, ղեկավարութեամբ Տիանա Սարաֆեանի: Բանախօսած է Կրէկորիօ Հայրապետեան՝ նախագահը «Հայկական մէջ – միութենական Խորհուրդ»ին: Փակման խօսքը արտասանած է Առաջնորդը:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Éd. R. Laffont. Paris, 1985

Այն փոքր տեղէն զոր կը գրաւէինք Պր. Թիւրնէրի Թիւ 3-ին մէջ, աշխարհի լուրերը կ'իմանայինք ջնարակուած փայտի տուփէ մը, որ T. S. F. կը կոչուէր: Այն ժամանակուան խօսնակները իրենց անանուն եւ սեթեւեթեալ ձայներով մեզի կը կարդային սպայակոյտի հաղորդագրութիւնները, որոնք կանոնաւոր կերպով կը նշէին, թէ ամբողջ ճակատին վրայ ուշադրութեան արժանի բան չէ պատահած: Իր սահմանումով պատերազմը մարդկային կեանքերու բնաջնջումը ըլլալով, զինեալ այս պայքարը, ուր գրեթէ ոչ ոք մեռած էր, տարօրինակ բանի մը կը վերածուէր: Ու առանց զոհերու այս կամաւոր մարդասպանութիւնը, զոր այլեւս կարելի չէր որակել ոճրագործութիւն, բուռն, ամբողջական, արինահեղ կամ մահաբեր պատերազմ, ի վերջոյ ստացաւ «տարօրինակ պատերազմ» անուանումը:

Օրը երկու անգամ ահազանգերը կը հնչէին թաւէն մինչեւ զիլ ձայներով, ըսելու համար մեզի, թէ պէտք եղած ատեն կրնային բանիլ:

«Կրաւորական պաշտպանութիւն» կոչուած սպասարկութիւն մը, թաղեցի կամաւորներէ կազմուած, կը ստիպէր որ ելեկտրական մեր լամպարները կապոյտով պատէինք, մեղմացնելու համար լուսաւոր կէտերը, որոնք, կ'ըսէին թէ կրնային քաղաքին տեղը մատնել հաւանական ռմբակոծիչներու: Մեր ապակիները խաչաձեւ փակցուած կպչուն երիզներով պէտք է պաշտպանուած ըլլային, որոնք ռմբահարումներու պարագային արգելք պիտի ըլլային անոնց փշրուելուն:

Խլացուցիչ սուլոց մը, որ տուգանքի մը հովանաւորութիւնն ալ կը վայելէր, կը պարտադրէր մարել սեկարէթը, որ հրաբոցը իր ծայրիկով կրնար Մարսէյլը կործանումի վտանգին ենթարկել:

Բոլոր այս ծիծաղելի նախազգուշացումները ցոյց տուին – եթէ տակաւին հարկ կար – թէ մենք առնուազն պատերազմ մը եւ մնացած էինք:

Երբ հինգ տարի ետք հաստ վերջապէս կ. Օրը, ռմբարձակներէ մղուած լուսատու հրթիռները Մարսէյլեան գիշերը վերածեցին Օգոստոսի արեւոտ յետմիջօրէի մը:

⁂

Հետատեսիլի չգոյութենէն, տեսողական վկայութիւնները մեզի կը հասնէին այդ շրջանին «արդիականութիւն» կոչուած ժապաւէններով, զորս կը ցուցադրէին շարժանկարի սրահներուն մէջ, երկու մեծ ժապաւէններու միջեւ: Ամբոխը կը ծափահարէր, կ'ոգեւորուէր կամ կը հայհոյէր ու կը սուլէր պատկերներու դիմաց, որոնք բացարձակապէս ոչինչ կը նշանակէին:

Այս նոյն պատկերներն են, որ այսօր եւս կը զարդարեն աշխարհի բոլոր բախումները:

Հեռարձակ թնդանօթի մը դէպի երկինք ցցուած, փողը կը կրակէ անդադար, շնորհիւ շարժանկարային հնարքի մը, որ կը ջնջէ վառօդ լեցնելու համար անցնելիք ժամանակը: Հանդիսատեսի երեւակայութեան ձգուած է պատկերացնել ռումբերուն կորած ճամբան ու անկումի կէտը, մինչ խիզախ մեկնութիւն մը կը վստահեցնէ, թէ թիրախ ընտրուած զինուորական բոլոր կէտերն ալ յաջողութեամբ ռմբակոծուած են:

Մանուկ մը գրկած կին մը վազելով ճամբուն մէկ կողմէն միւսը կ'անցնի:

Զինուորական կառքերու շարք մը կը յառաջանայ:

Քանի մը հրասայլեր հոս ու հոն կ'երթան դաշտի մը վրայ:

Զինուոր մը իր գնդացիրին փամփուշտները կը պարպէ դէպի անորոշ հորիզոն մը:

Տեղ մը ռումբ մը կը պայթի:

Շէնք մը կը փլի կուտողներուն չես գիտեր ո՛ր կողմը:

Եւ անժամանակ այս տեսարանները, յաճախ սեփական թղթակիցի մը կեանքին գնով նկարուած, կը թուի թէ կուգան թատրոնէ մը եւ կրնան օգտագործուիլ նաեւ հակառակորդ կողմին համար, պայմանով որ ընկերացող խօսքերը փոխուին:

(Շար. 121)

Տիկին Արսինէ Խտըշեան,

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տամլամեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Հայկ Մողեան եւ աղջիկը,

Տէր եւ Տիկին Արամ Մողեան

եւ ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, մօր, մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՄՈՂԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գարտինէ Ժամկոչեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 2-ին, 94 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Յուլիս 4, ժամը 10-ին

Eglise de St. André
(Alpes de Haute Provence)

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»․ – Ողբացեալը այրին էր ծանօթ հրապարակագիր եւ հանրային գործիչ՝ Լեւոն Մողեանի (աշխատակից նաեւ «Յառաջ»ի եւ հիմնադիրներէն՝ «Արեւմուտք»ի)։

Մեր ցաւակցութիւնները իր քրոջ եւ զաւակներուն։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեբի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան․ –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10-էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն․ – 43 – 81 – 01 – 72

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
– ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ –

ՅՈՒԼԻՍ 12

BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր․ –

— Յուցահանդէս՝ կայանի երախաներու աշխատանքներուն

— Գեղարուեստական յայտագիր կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած

— Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ։

- Լ Ի Ո Ն Է Ն -

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 12, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ հաճելի ճամբորդութիւն մը, Պէլֆոնթէնի այս դաշտահանդէսին առիթով։

Ճամբորդութեան սակ՝ 80 ֆրանք։

Մեկնում Լիոնի Ս․ Յակոբ եկեղեցիէն, Կիրակի, Յուլիս 12, առաւօտեան ժամը 7·30-ին։

Արձանագրութեանց եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել մինչեւ Յուլիս 9, Հինգշաբթի, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ՝ 78 – 49 – 06 – 06 կամ՝ 78 – 75 – 90 – 30 թիւերուն։

FETONS ENSEMBLE
LA VICTOIRE
AU PARLEMENT EUROPEEN

Le CDCA de PARIS
vous convie à une

GRANDE SOIREE

dans les jardins du Collège Samuel - Moorat
avec la présence de députés européens
VENDREDI 10 JUILLET
à partir de 20 heures
Collège Samuel - Moorat —— 26, rue Troyon - Sèvres
ORCHESTRE — BUFFET —— Ambiance assurée ——

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր․ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր․ արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն
Մ Ե Ծ
Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՇԱՐՎԻԼՕԻ
Ս․ ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12-էն մինչեւ 22·30

1·– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր։

2·– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով։

3·– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց։

4·– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ։

5·– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր։

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբի։

Մուտքը ազատ է։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ռատիօ – Ազգի մասնակցութեամբ

Կիրակի, Յուլիս 5, ժամը 10-էն մինչեւ 22

Առաջին անգամ ըլլալով էկլանթիէ Հանգստեան Տան պարտէզին մէջ
7, rue de l'Eglantier, Gonesse (95500) Tél. : 39 - 85 - 24 - 24

- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր արագ սպասարկութեամբ
- Վիճակահանութիւն մեծ պարգեւներով,
- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,
- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մասնակցութեամբ՝

Ռոզի Արմէն, Էվլին Ալթունեան, Աղթամար Պարախումբ, Ֆիլիֆորմ եւ իր խումբը, Լեւոն Գըլըճեան, Վարուժան Մասիս, Մարտիկ Ճանըրզեան, Տիւօ Զեփիւռ, Անի Սվազլըեան (աքորտէոնիսթ), Տիւօ Փէհլիվանեան, Կրակ խումբը, Երուանդ Նաճառեան։

—— Մուտքը ազատ է ——

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Աղքատախնամի գրասենեակը ամէն օր ժամը 10էն 18 հեռաձայն՝ 48 – 78 – 02 – 99

—— Կոնէս երթալու համար ——

Prendre le train de la Gare du Nord, descendre à Villiers-le-Bel et puis prendre la navette de l'Association (sortie côté gare).

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS

—— EN BOEING 727 ——
—— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER ——
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
23 JUILLET	07 AOUT
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du 1er au 14 AOUT — Du 05 au 18 SEPTEMBRE
Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

—— *RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS* ——

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է․– Կապ․ Խաչի Արնուվիլի մասնաճիւղէն 500 ֆրանք եւ Փարիզի մասնաճիւղին ընկերուհիներուն կողմէ իրենց ողբացեալ անդամուհի՝ Ա․ Պառաւեանի յիշատակին 860 ֆրանք։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշան Հ․ Իսահակեան մասնաճիւղը ստացած է հետեւեալ նուէրները․ – Տիկին Մ․ Սելթեկեանի մահուան քառասունքին առթիւ․ – Տիկին Սիրանոյշ Մարգարեան, Տիկին Մխճեան, եւ Տէր եւ Տիկին Գէսէրեան 200-ական Ֆ․։

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
5
DIMANCHE
5 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 118

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.523
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.523

«ՅԱՌԱՋ»ի տեսակցութիւնները

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Հայկական երաժշտութիւն, հայ երգ» պիտակին տակ համերգներ կը տրուին, եղյթներ տեղի կ'ունենան, վէճ–վիճաբանութիւն կ'ըլլայ յաճախ. ազգապահպանման ազդակ կը նկատուի ան, խեղաթիւրումներու անծայր մրցադաշտ, սրբութիւն, ժամանցի դիւրին միջոց, պապենական ժառանգութիւն՝ զոր կրնանք վաճառել, բմբռշխնել, անով վերանալ, յուզուիլ, նաեւ զայն մսխել, վատնել ժանրուքի պէս. ան մեր կարօտներուն բալասան կ'ըլլայ, արդար հպարտութեան առիթ, մեր մշակոյթին դեսպան, արուեստին ներկայացուցիչ, կամ ոչնչութիւններու բռնադատուած խօսնակ :

Որպէսզի ան՝ հայ երգը, հայ երաժշտութիւնը մնայ իր հարազատութեանը մէջ, որպէսզի անով հպարտանանք, լիանանք միայն, իր ժամանակը, համբերութիւնը, շունչն ու գիտութիւնը, տաղանդը ի սպաս դրած մէկն է Կարպիս Ափրիկեան. ան, որ աւելի քան երեք տասնամեակէ ի վեր կը մարզէ ու կը ղեկավարէ Սիփան – Կոմիտաս երգչախումբը, ան որ Բ. Կանաչեանի գործը ծանօթացուց սերունդներու ու տակաւին ան՝ որ յօրինողական աշխատանք կը կատարէ :

Երաժիշտներ Թոնիօ Պենինի կը հարցընէն օր մը, թէ ուր պիտի երթայ երաժըշտութիւնը. «Հոն՝ ուր դուք կ'ուզէք» կ'ըլլայ պատասխանը : Կ. Ափրիկեան կ'ուզէ, որ հայ երաժշտութիւնը ընթանայ միշտ հարազատութեան հունէն. հեռու մնայ խաթարումներէ, չարաշահումներէ. ոչ ոքի սեփական կալուածն է ան, ըլլուած՝ ամէնուն ճաշակին ու ամէն նկատումի : Ու իր խօսքէն առաջ, գործը արդէն վաղուց, խօսուն վկան է այս ըմբռնումին : Ու հիմա նաեւ խօսքը :

**

Հ.— Կ'ուզէ՞ք սկսիլ կենսագրական տուեալներով :

Պ.— 1926–ին ծնած եմ Եգիպտոս, Աղեքսանդրիա. նախնական ուսումս առած եմ հոն, Պօղոսեան ազգային դպրոցը, որմէ անցայ ամերիկեան վարժարան, բայց այդ ուսումս կէս մնաց հօրս մահուան պատճառով :

Պօղոսեան վարժարան յաճախած շրջանիս դպրոցը կու տար Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցիին դպիրներու դասը. լաւ ձայն ունենալով ես ալ մասնակցեցայ այդ խումբին, եւ ըսենք թէ ուշադրութիւն գրաւեցի : Իմ մօտ երաժշտական յատկութիւններ նկատողը ամէնէն աւելի եղած է Երուանդ Ալեքսանեան. գիս ներկայացուց իր խալացի ուսուցչին՝ Ֆրափիչինիի, որ բաւական երկար ժամանակ սիրայօժար դաշնակի, արմոնիի եւ քոնթրբիւանի դասեր տուաւ ինծի : Լաւ երաժիշտ մըն էր ու լաւ մանկավարժ : Պօղոսեան վարժարանին մէջ նաեւ Աշոտ Պատմագրեան նկատած էր ձայնս. պէտք է ըսեմ, որ երաժշտութեան նախնական աէրը այս երկու անձերը տուած են ինծի :

Երբ Ա. Պատմագրեան մեկնեցաւ Եգիպտոսէն (1942–43), վարժարանը առանց երգի ուսուցիչի մնաց. հոգաբարձութիւնը ինծի դիմեց որպէս երգի ուսուցիչ. ուսուցիչ մը որու տարիքը...

Հ.— Տասնըվեց էր հազիւ :

Պ.— Տասնըվեց ալ չկար. աշակերտ մը, որ նաեւ ուսուցիչ եղած էր. ու այդպէս շարունակուեցաւ : Յետոյ Համազգայինի դիմումով, իմ ղեկավարութեանս տակ երգչախումբ մը կազմուեցաւ, որ բաւական յաջողութիւն ձեռք ձգեց : Յաջողութիւն, կ'ըսեմ, որովհետեւ ան նրկատուեցաւ Գահիրէի հայ գաղութին կողմէ. նաեւ, երբ պետական հրաւէրը եղաւ, «Ցուսաբեր» ընկերակցութիւնը ուզեց Նեկիպը հրաւիրել ու հրամցնել հայ արուեստը. յարմար տեսան զայն երգով ներկայացնել. հրաւիրեցին Աղեքսանդրիոյ երգչախումբը, իմ ղեկավարութեանս տակ : Նեկիպի ներկայութեան համերգ մը տուինք. հոն երաժիշտ մը կար, որ մեծ համբաւ ունէր արաբական շրջանակներու մէջ. երկու ամիս ետք երգ մը չինեց, որ «Էս զիշեր լուսը տեսայ»ի մէկ տարբերակն էր :

Հ.— Որքա՞ն հայութիւն կար այդ շըրջանին Աղեքսանդրիա :

Պ.— Տասնըհինգ հազար Աղեքսանդրիա, իսկ քսանըհինգ հազար ալ Գահիրէ կար. մեծ թիւով գաղութ մը չէր, բայց կազմակերպուած էր :

Այս երգահանդէսը պատճառ եղաւ որ «Ցուսաբեր»ի պատասխանատուները որոշեն զիս Եւրոպա, ուսումի ղրկել : Զմոռնամ ըսելու որ Աղեքսանդրիոյ ազգ. իշխանութիւնները այդ առթիւ ինծի ոսկիէ ժամացոյց մը նուէր ըրին, վրան փորագրուած. այն պատճառով որ կրցած էինք հետաքրքրել երկրի իշխանութիւնները :

Հ.— Քանի՞ հոգինոց երգչախումբ մըն էր ատիկա :

Պ.— Ութսուն հոգիի չուրջ :

Աղեքսանդրիոյ գործունէութենէս լաւ յիշատակներ կը պահեմ. 1943 – 1953 շըրջանն էր. աշակերտները շատ կապուած էին հայ երգին. բաւական լաւ բաներ ըրինք. նախ երգեցինք ձայնափիւռէն. մինչ այդ պզտիկներու տեղ չէին տար :

Հ.— Գալով փարիզեան շրջանին...

Պ.— 1953–ին երբ Փարիզ եկայ, արձանագրուեցայ Էքոլ Նորմալ Սիւփէրիէօր տը Միւզիք քոնթրբիւանի եւ ֆիւկի դասերուն, նաեւ նուագախումբի ղեկավարութեան դասընթացքին եւ քոմփոզիսիոնի դասարանը. յաջորդ տարին որպէս ազատ ունկնդիր գացի երաժշտանոց, հետեւելու համար Օ. Մեսիանի երաժշտութեան փիլիսոփայութեան եւ էսթէթիքի դասընթացքներուն. հոն տեղ կը տրուէր նաեւ ժողովրդական երաժշտութեան. շատ հարեւանցի կերպով հետեւեցայ չինականին :

Հ.— Իսկ այդ ծրագրին մէջ հայկական ժողովրդական երաժշտութեան մասին ալ կը խօսուէ՞ր :

Պ.— Ոչ. ան շատ գաղափար չունէր. կու տար ռուսականը, չինականին ու ճափոնականին տարբերութիւնները, եւայլն :

Հոս հասնելէս միջոց մը ետք Սիփան – Կոմիտասի վարչութիւնը երգչախումբին ղեկավարութիւնը առաջարկեց ինծի. ընդունեցայ, հակառակ որ բաւական ծանրաբեռնուած էի. ինծի ուսանելու համար երկու, կամ առաւելագոյն երեք տարուան արտօնութիւն տուած էին, պէտք է վերադառնայի. ընդունեցայ, քանի որ կ'ըսէին թէ հոս երգչախումբ պահել անկարելի է ու ժամանակի կորուստ : Պէտք է ըսել, որ Գ. Ալէմշահի մահէն ետք վեց տարի երգչախումբը ղեկավար չէր ունեցած :

Հ.— Ուրեմն որոշած էիք Փարիզ մնալ :

Պ.— Ոչ. ընդունած էի մինչեւ մեկնումըս. սակայն մնացի, որովհետեւ 1956–ի դէպքերուն պատճառաւ, Եգիպտոսի գաղութը սկսաւ քայքայուիլ. հայութիւնը գաղթի ելած էր, կ'երթար մինչեւ Աւստրալիա : Հոսկէ երգչախումբի վարչութիւնը գրեց Գահիրէ, խնդրելով որ արտօնութիւն տրուի մնալուս, անոնք ալ ընդունեցան :

Ուրեմն 1953 կամ 54–ի առաջին համերգէն ետք մեր ամէնէն կարեւոր մասնակցութիւնը եղաւ «Սրբազան երաժշտութեան Գ. Միջազգային Քոնկրէ»ին, որ տեղի ունեցաւ Պալին հովանաւորութեամբ :

Հ.— Կրօնական երգերով մասնակցեցաք անշուշտ :

Պ.— Այո, միայն : 25 վայրկեան տրուած էր. միջազգային հասարակութիւնը լաւ ընդունելութիւն ըրաւ մեզի : Անկէ ի վեր մեր գործունէութիւնը կը շարունակուի մինչեւ այսօր, երբեմն աւելի լաւ, երբեմն նուազ լաւ : Երգչախումբի մը ընթացքը կապուած է զանազան անձերու, որոնք արհեստավարժ չեն, միջոց մը կու գան, յետոյ կը բաժնուին, նորեր կու գան : Նորը պէտք է սորվի երգեր, ո- րոնք արդէն սորված են. բարեբախտաբար կորիզ մը կայ որ կը մնայ :

Առաջին տարիները աւելի դժուար էր. ինծի համար աւելի դիւրին կ'ըլլար «Շուշօ» սորվեցնել Պօղոսեանի տղոց, քան հոս, չափահասներու : Սակայն հետզհետէ Ֆրանսայի երիտասարդութեան մակարդակը փոխուեցաւ. երիտասարդութիւն մը ունեցանք որ մեծամասնութեամբ լիսէյաւարտ էր ու աւելի դիւրացաւ երգ սորվեցնելը. երաժշտական ճաշակները նրբացան :

Հ.— Վերջին տարիներուն բազմաթիւ երիտասարդներ կու գան արեւելեան գաղութներէ. ի՞նչ է անոնց հետաքրքրութիւնը հայ երգին, կամ ձեր երգչախումբին հանդէպ :

Պ.— Անկէ տասը – տասնըհինգ տարի առաջ արեւելքէն եկողներու մէջ բաւական ձայներ կային, որոնք կը մնային : Գաղութները իրենց ճաշակները ունին. դաղութ կայ պարը կը սիրէ, ուրիշ մը, երգը : Պէյրութի մէջ Կանաչեանէն ի վեր կարծէք երգը, երգչախումբերը երկրորդական մակարդակի վրայ մնացած են. պարը, թատրոնը կամ գրականութիւնը աւելի տեղ ունին : Իսկ Պոլիսէն եկողները երգը, երգելը կը սիրեն, նաեւ թատրոնը :

Հ.— Ներկայիս քանի՞ հոգի կը մասնակցի ձեր փորձերուն :

Պ.— Երբ համերգ ունենանք եօթանասուն, իսկ սովորական փորձերու մէջին հաշուով 40 հոգի : Ուրախ եմ, որ մարդիկ կան, որ ինծմէ հին են երգչախումբին մէջ ու կը շարունակեն. կը սիրեն, կը մնան :

Սկիզբի տարիներուն ստիպուած կ'ընդառաջէի ժողովուրդին ճաշակին : Համերգներու Կոմիտասէ, Կանաչեանէ զատ կ'երգէինք նաեւ Ալթունեանի գործերը, հայրենասիրական երգեր. ազգապահպանման գործ է երաժշտութիւնը, ու այդ երգերն ալ, անկախ իրենց երաժշտական մակարդակէն, պէտք էր երգել : Յետոյ կամաց կամաց վերադարձանք այն երգերուն, որոնք միայն արուեստի արժէք ունին : Հայկական միջավայրի մը մէջ երբ երգենք «Իբրեւ արծիւ»ը, կը յուզէ. սակայն վերջերս յաճախ կ'երգենք օտար հասարակութեան առջեւ, որու համար բառերը կարեւոր չեն. բան չեն ըսեր, չի խօսիր անոնց Անդրանիկի էութիւնը. միայն երաժշտութիւնը մուտք կ'ընէ. պէտք է, որ երաժշտութիւնը առանձին ինքզինքը փրկէ. այդ է պատճառը, որ հետզհետէ մնացինք Կոմիտասի եւ Կանաչեանի վրայ : Զեմ ուզեր ըսել, թէ ուրիշ երաժիշտներ չկան : Հայաստանեան նոր երգերը, օրինակ՝ Երեւան – Էրեբունին կ'երգուին, լաւ են, սակայն արուեստի մօտեցութեամբ եղած համերգներու մէջ տեղ չեն ունենար : Վերջերս սկսայ է. Յովհաննիսեանէն քանի մը կտորներ պատրաստել. բաւական նուրբ գործեր են, վստահ եմ պիտի սիրեն ունկնդիրները. մանաւանդ ինքնուրոյն երաժշտութիւն մըն է. տարբեր է միւսներէն ու հասկնալի : Նոր Յովհաննիսեան մը տեսայ անոնց մէջ : Շատ հետաքրքրական է. կայ «Բելէ լաօ»ն. յուզիչ է, կը խորհիմ թէ կրնանք եկեղեցական երգերու փառատօնի մը ներկայացնել զայն : Ինչպէս նաեւ «Աւէ վառուայ եար» : Ուրախ երգեր ալ ունի, «Շորշորա»ն, «Ցորեն եմ ցաներ». սքանչելի են :

Հ.— Կ'ըսէք թէ հայրենասիրական եւն. ամէնուն տեղը կ'ընդունիք, բայց ձեր գլխաւոր մտահոգութիւնը արուեստի մակարդակն է, գործին գեղարուեստական արժէքը :

Պ.— Նպատակս մեր երգը սիրցնել է ոչ միայն մեզի, այլ նաեւ օտարներու. այս մասին ամէնէն գնահատական խօսքը այն եղաւ, որ Ավինեոնի փառատօնին երգելէ ետք, երբ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր, երկու հոգի կը վիճէին թէ ամէնէն լաւ ելոյթը մե՞րը եղած էր, թէ Անգլիացիներունը : Նման գնահատումներ աւելի նըշանակալից են ինծի համար, քանի որ անկեղծ են :

Դժուար է նաեւ յայտագիր կազմելը. Ֆրանսայի մէջ մակարդակ մը կայ, որ երաժշտական դաստիարակութիւն ունի, եւ կ'ուզէ աւելի բարձր որակով երաժըշտութիւն ունկնդրել. ինչ որ, չի հասկըցուիր այն զանգուածին կողմէ, որ երաժըշտական ճաշակ ու ականջի վարժութիւն չունի : Երգին հետ ունեցած կապը ազգագրական է : Այս կացութեան միակ տոկացողը Կոմիտասն է. ժամանակով ա՛լ աւելի սիրած եմ զինքը. առաջ, առանք այն երգերն էին որ դպրոցական նստարաններու վրայ սորված էինք. սակայն յետոյ լաւ երգողներով բոլորովին փոխուեցան նոյն երգերը :

Հ.— Ի՞նչու այդքան սիրուած է Կոմիտաս :

Պ.— Սիրուած է Կոմիտաս, քանի մը պատճառներով :

Օտարներու կողմէ սիրուած է պարզապէս այն պատճառով, որ ինքնայատուկ երաժիշտ է. ամբողջ ժողովուրդի մը հարազատ, խտացուած զգացումները կ'արտայայտէ պարզ, բայց երաժշտական գեղեցիկ ոճով :

Հայ հասարակութեան կը խօսի ան, որովհետեւ մեր գաղթական ժողովուրդը իր երգերը, աւելի գեղեցկացած, վերագըտաւ անոր գործին մէջ : Միայն գաղ–

●►

թական ժողովուրդ մը կրնայ ունենալ այս զգացումը: Աքսորական հայ ժողովուրդը այս երգերուն մէջ գտաւ իր գիւղը, դաշտը, լեռը, եկեղեցին ու սովորութիւնները: Այնպէս, ինչպէս մահէն ճողոպրած մէկը կը գտնէ իր հարազատը:

Այդ ժողովուրդը այդ երգերով վերըստին ապրեցաւ իր երկիրը:

Ատոր համար ես Կոմիտասը մեր հերոսներէն կը նկատեմ. եթէ ինք չըլլար, այս երգերը ո՞ւր կ'ըլլային այսօր:

Հ.— Կոմիտաս երգի, երաժշտութեան արժէքէն զատ հոգեբանական գոհացում ալ բերաւ ցրուած ժողովուրդին:

Պ.— Այո. ան ունի նաեւ կարօտի մասը. ասկէ զատ ինքնուրոյն է երաժշտութիւնը ու օտարներն ալ կը սիրեն: Երբ Պէթհովէնի պատարագը մտիկ կ'ընենք եկեղեցական բան չէ, երաժշտութիւնը մտիկ կ'ընենք. բայց երբ Կոմիտասի պատարագը մտիկ կ'ընենք, նաեւ աղօթք է, միւս կողմէ կարելի է համերգի մըն ալ երգել: Ահա՛ Կոմիտասի մեծութիւնը:

Իսկ Կանաչեան ուզած է քայլ մը եւս առաջ երթալ. տեղ կու տայ աւելի կառոյցի: Ան եղանակ մը կ'առնէ որպէս թեմա, կը զարգացնէ, կը վերադառնայ իր բուն թեմային. աշխատութեան այս ձեւը շատ յայտնի է «Տալիլօ»ին մէջ:

Հ.— Ցայտագիրներու կամ ձայներիզներու վրայ որպէս հեղինակ երբեմն նըշուած է Կանաչեան – Ափրիկեան. ի՞նչ է հոն ձեր բաժը:

Պ.— Տեսած եմ, որ, օրինակ «Նանօր»ի համար, գործը նուագախումբով շատ աւելի հետաքրքրական պիտի ըլլայ. ու համերգէն առաջ քիչ մը աճապարանքով աւելցուցի երգչախումբի բաժինը. հիմա ամէն կողմէ ձայնատետրերը կ'ուզեն:

Երկրորդ, նկատած եմ որ Կանաչեան դժուարութեան առջեւ կեցած է եւ աւելի հեռուն չէ գացած, ինչպէս ուխտի մասը «չանկլի»ն. այդ մասը գրեթէ իրմէ չէ: Նախադասութիւնը որ կը սկսի իրն է, յետոյ գիւղացին, հայրը, մայրը, ժողովուրդը որ կ'երգէ ես քիչ մը փոխած եմ: Մնացածը իրն է, այնպէս ինչպէս ինք գըրած է:

Հ.— Այս երկուքին քով եթէ Գ. Ալէմշահին ալ դնենք...:

Պ.— Կ'ըսէի որ օտարներէ երաժշտական ուսում կ'առնենք (ներդաշնակելու արուեստը), բայց առնելը չի բաւեր, պէտք է պատշաճեցնել մեր երգերու ոգիին. երբ Կոմիտաս կը գործածէ ներդաշնակելու արուեստը, կարծէք տարազ մըն է, որ լաւագոյնս կը վայելէ մեր երգերուն:

Ալէմշահ ալ իր կարգին շատ նուրբ ձեւով պատշաճեցուցած է իտալական երգերու արուեստը, իր յօրինած մեներգներուն: Որով իր մեներգները ոչ միայն հայկ. շունչ ունին, այլ նաեւ կարելի է միջազգային յայտագրով համերգներու մէջ զետեղել զանոնք: Իր գլխաւոր յօրինումը «Աւարայրի պատերազմ»ն է, նաեւ «Հէքեաթ»ը:

Հ.— Իսկ Հայաստանի երաժշտական գործունէութեան մասին ի՞նչ կը մտածէք:

Պ.— Արուեստի երկու ըմբռնում կայ. արուեստը ինք իր մէջ նպատակ է, ու արուեստը պէտք է ժողովուրդին ծառայէ. երկուքին մէջ ալ վտանգներ կան. որոշ ընտրանիի մը համար կարելի չէ արուեստ ընել. միւս կողմէ ան պէտք է նաեւ օգտակար ըլլայ: Սակայն օգտապաշտութեան սկզբունքէն մեկնելով արուեստի ցած չափանիշ մը կ'ունենանք: «Արուեստը մեծ սրահ մըն է, որուն բանալին պէտք է ունենաս» կ'ըսէ Սթրաւինսքի: Հասկնալու կարողութիւնն է այդ բանալին: Մտիկ ընելու վարժութիւն պէտք է ունենալ. միաձայն մեղեդի մը հասկնալ աւելի դիւրին է միշտ:

Հայաստանի մէջ երկար ժամանակ ըզբաղեցան արուեստը ծառայեցնելու եւ որոշ բաներ զոհուեցան այս կամ այն նպատակներու: Կը խորհիմ թէ ներկայիս որոշ բաներ կը փոխուին:

Հոն երկար ժամանակ Կոմիտասը մէկ կողմ դնելէ ետք, հիմա սկսած են մեկնաբանել. սակայն պէտք է ըսել նաեւ հետեւեալը. հիմա որ Յ. Չէքիջեան Հայաստանի լաւագոյն երգչախումբին ղեկավարն է, ըստ իս Կոմիտասի մեկնաբանութիւնը որ կ'ընէ, ճշգրիտ ըմբռնումով չէ. այս կ'ըսեմ, որովհետեւ փոքր վտանգ մը կը պարունակէ. արտասահմանի երիտասարդ երաժիշտները քանի մը տարի ետք իբր օրինակ պիտի առնեն այդ մեկնաբանութիւնները, այս կէտին է, որ կ'ուզեմ դիտողութիւն ընել: Չէքիջեանէն առաջ կար –եթէ չեմ սխալիր–, Տէր Յովհաննիսեանը, որուն երգապնակները մտիկ ըրած եմ. Չէքիջեան կարծես անոր ուղղութեան կը հետեւի. երգը կամայական կերպով արագացնելու, դանդաղացնելու հակումը ունին. եթէ Սփիւռքի երգչախումբ մը ըլլար, այսքան դժուարահաճ ըլլալու պատճառ չէինք ունենար: Օրինակ «Սուրբ սուրբ»ը ուրախ երգ մըն է, ոչ թէ աղաչանքի երգ մը. հայաստանեան ձայնապընակներու մէջ կը լսենք «Փեսին գովեստը». չի կրնար ողբի մը ձեւը տրուիլ անոր:

Կ'ընդունիմ որ երաժիշտ – մեկնաբաններ իրենց անհատականութիւնը դնեն գործին մէջ, բայց ոչ իրենց քմայքը:

Կոմիտասի բոլոր գործերը ինք իր կենդանութեան տպած չէ. իրմէ ետք ուրիշներ տպած են. շատ անգամ ալ կը տեսնենք որ Կոմիտաս վերջնական ձեւ չէ տուած: Ան տեղէ տեղ, երգչախումբերու եւ ունեցած ուժերուն համեմատ փոփոխութիւններ կատարած է, ու այս պարագան է որ վէճի պատճառ եղած է կարգ մը «արուեստագէտներ»ու մօտ, որոնք կ'ըսէին թէ Կոմիտասի թէքնիքը, արմոնիի գիտութիւնը անբաւարար էր:

Վերջին տարիներուն Ռ. Աթայեան հըրատարակեց Կոմիտասի մէկ գործը՝ «Առ ի գետս բաբելացւոց», ուր կը տեսնենք, թէ կատարեալ թէքնիքի մը տիրացած է:

Այս բոլորով հանդերձ, կարելի չէ ըսել, որ երաժշտութիւնը Հայաստանի մէջ երկրորդական դիրքի վրայ է. բաւական աշխատանք կը տանին. բոլոր գիւղերը իրենց երգչախումբը ունին. երաժշտական դպրոցներու մէջ ահագին աշակերտութիւն ունին: Այս բոլորով կամաց կամաց դժուարահաճ պիտի դառնան ու...

Հ.— Եթէ ժողովուրդը դժուարահաճ եւ բծախնդիր ըլլայ, արուեստագէտն ալ պիտի ստիպուի աւելի բարձր մակարդակ մը ունենալ:

Պ.— Այո. ժողովուրդի մը արուեստագէտը հայելին է իր ժողովուրդին:

Հ.— Սփիւռք – Կոմիտասի ապագան ի՞նչպէս կը տեսնէք ֆրանսահայ գաղութին մէջ:

Պ.— Սփիւռք – Կոմիտասի գլուխը երաժիշտ մը պէտք է անցնի, որ կարենայ զոհողութիւն ընել. սակայն զոհողութիւնն ալ սահման մը ունի, ու պէտք չէ սպասել այն, որ չի կրնար ըլլալ: Ամէն մարդ յաջորդ մը ունեցած է. կանուխ կամ ուշ մէկը կը գտնուի միշտ:

Հ.— Այս բոլորէն ետք, արդեօք կրնա՞ք սահմանել հայկական երաժշտութիւնը:

Պ.— Հայկական երաժշտութիւնը փորմիւլէ ընելը դժուար է: Երբ կարելի է նօթաներով սահմանել չինականը (դաշնամուրի հինգ սեւ նօթաներով) կամ ռուսականը (saut de tierce mineur et puis quartre juste), հայկականին համար կայ ընդհանուր մթնոլորտ մը որ ձայնաշարերով (gamme) ու մեղեդիի գիծով կը յատկանշուի: Կոմիտասի «Սիրաւոր Լոռիկ»ը եւ Ա. Խաչատրեանի Ջութակի քոնչէրթոն տեղ տեղ կը յիշեցնեն զիրար. հոս պատճառը այն է, որ արուեստագէտը գործածած է նոյն ձայնաշարը:

Մեր երաժշտութեան մասին ներկայիս երբեմն երիտասարդ երաժիշտներ կ'արտայայտուին ֆրանսական ձայնասփիւռի կայաններէ: Կ'ըսեն օրինակի համար, թէ Ջութակը, դաշնակը հայկական գործիքներ չեն. ուրեմն այն գործերը որոնք գըրուած են դաշնակի, ջութակի համար, կարծես հայկական երաժշտութեան մաս պիտի չկազմեն: Իսկ այն երգերը, որոնք հայերէն կ'երգուին, կը խորհինք որ հայկական են, քանի որ բառերը հայերէն են. ինչպէս «Հին, փառաւոր իմ հայրենիք»ը, «Հինգալըլա»ն, «Մինչդեռ յոյսով խայտայ բնութիւն»ը. հայկական երգեր չեն անոնք:

«Ժողովրդական» բառն ալ այն է ըստ իս, որ գործածուելի է ժողովուրդին կողմէ: Սակայն երբ ան կը յարդարուի, կը զարգանայ, կը դառնայ արուեստի գործ, հոն պէտք է երեւան գայ արուեստագէտին ճարտարութիւնը, վարպետութիւնը եւ զգայնութիւնը:

Ուրեմն, ինչպէս սահմանել հայկական երաժշտութիւնը. բաւական դժուար գործ է. կը խորհիմ թէ երաժշտութիւնը ձայներու համադրութիւն է. այդ համադրութիւնը ուզէ արեւելեան գործիքներով ըլլայ, կամ արեւմտեան զարգացած գործիքներով, կարեւորը ստեղծուած մթնոլորտն է. այն մթնոլորտը, ուր մեզ առաջնորդել կ'ուզէ հեղինակը: Եթէ ան ուզէ մեզ դնել հայկական եկեղեցիի մը մէջ ու նոյնիսկ եթէ տրիկա ընէ սէնֆոնիք խումբով մը, կ'ըլլայ հայկական երաժըշտութիւն: Հոս ամէնէն կարեւորն է երաժիշտի մը զգայնութիւնը եւ անկեղծութիւնը իր գործին մէջ:

Այս երաժշտութեան մասին արտայայտուող երիտասարդները անգամ մը այնքան առաջ գային, որ Կոմիտասի երաժըշտութիւնը կը նկատէին ժողովրդականին աղաւաղումը, արեւմտեան ներդաշնակումով: Մինչդեռ հոս իսկ է Կոմիտասի մեծութիւնը. ան ձայնագիր մեքենայ չէ, որ եղանակները արձանագրէ միայն. եթէ գործին մէջ իր անհատականութիւնը չդնէր, մեծ պիտի չըլլար. իր ներդաշնակելու արուեստին մէջ ուսումը արեւմտեան է, սակայն գործադրուած ձեւը՝ ինքնուրոյն:

Հ.— Վերջին խօսք մը...

Պ.— Ամէն երաժշտութիւն իր ունկնդիրը ունի. բայց կայ մաս մը, որ մեր պապենական ժառանգութեան մաս կը կազմէ. հոս է որ հայ ժողովուրդը պէտք է կարենայ զանազանել, թէ ո՞րը զուարճանալու համար է եւ որը անձեռնմխելի հարստութիւն. զանազանել՝ որպէսզի չայլանդակուի, չխաթարուի ան ու մեր յաջորդներուն կարենանք կարելի չափով հարազատ բան մը ձգել: Մեր եկեղեցական երաժշտութիւնը ասոր օրինակ, որ կը գնահատուի բոլորէն, որովհետեւ հարազատ արտայայտութիւն է:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

de Denis Donikian : VOYAGES ÉGARÉS : un cri de libération !

par

Saténig GOSTANIAN

«Pour rencontrer l'espérance, il faut être allé au-delà de son désespoir. Quand on va jusqu'au bout de la nuit, on rencontre une autre aurore». Bernanos

Dans son livre, Donikian continue son voyage au plus profond des nuits qui «sont des entrailles millénaires» (1). Les deux étapes précédentes : *Le Lieu commun* et *Ethnos* clamaient son désespoir à la vue du destin de son «peuple écartelé, semé par tous les sables... crucifié, dépecé, dispersé assassiné...», il disait sa souffrance extrême, son «agonie» devant sa «Terre en deuil où dort un peuple calciné». *Le Lieu commun* (1967) finissait par une prière :

« Nous sommes un peuple / dans ton Peuple / Une voix / dans la conscience des nations / Une vocation / de martyre Un cri de la Croix. »

Ethnos (1969-1973) se termine par un aveu d'impuissance : «je ne puis plus maudire...» Le poète s'est voilé les yeux et la figure, il poursuit sa quête dans les mots, il veut dépasser la haine et lance un regard «plus haut»...

De 1973 à 1985, Denis Donikian a cheminé seul, il s'est heurté à mille récifs, a traversé mille aventures, naufragé, captif, se disant «qu'on ne peut pas vivre ainsi sans cesse inachevé. Torrent cloué», rejetant l'"erreur haïssable", le «désordre», le «chaos». Dans *Voyages égarés*, il nous crie son dégoût des «entraves» qui l'ont gardé «captif» durant des années.

Tout d'abord, il est victime de sa «mémoire qui ne guérit pas» et qui, fidèlement, le met en présence du génocide : «je laboure frénétiquement les désastres, le lit des crimes, le magnétique royaume.... Dépècement du paradis.»

Il est vrai que nous sommes marqués à jamais et au plus profond de nous-mêmes par le sceau indélébile du génocide, que depuis avril 1915, notre «bouche est un printemps martyr gonflé de soif», que nous n'arrêtons pas d'en parler, d'y penser. Mais «se dire aussi que rien ne désaltère. Le sang inextinguible appelle d'autres sangs».

Le sang, symbole de vie, symbole de mort ! Sang que Dieu défend de verser : après le déluge, l'alliance qu'il établit avec Noé (2) et tous les peuples issus de sa descendance, ne comporte qu'un commandement : l'interdiction du meurtre, du sang versé, de la vengence, du génocide : «Je demanderai compte du sang de chacun de vous... Qui verse le sang de l'homme, par l'homme aura son sang versé». (Genèse 9, 5-6). Cette interdiction est violée constamment dans notre histoire qui a «des accès de fièvre. Accès de sang». Le sang de notre peuple n'arrête pas de couler : «la terre nous a salis de notre sang», ce sang «qui ronge, qui mime la suie, charrie des doutes, produit de démons, ce sang noir, fleuve d'égout, et tous les cauchemars qu'il charrie». Lourds sont les jours où le destin nous fait responsables du sang des nôtres, du sang répandu par la violence et le désespoir.

Mais - «mon sang m'entraîne» - nous devons nous arracher à la fascination de l'horreur - «j'avais pour elle (la terre salie de notre sang) des appels indécents» - nous devons éviter une culpabilisation négative vis-à-vis de la langue, de la foi, du pays... sans tomber dans la paresse fataliste et l'indifférence. Nous devons vivre et bâtir même s'il faut nous «lever chaque matin au plus loin de la terre promise».

Poursuivant son itinéraire de «survie», le poète rencontre malheureusement «trop d'hommes défigurés, frères de riposte et de grimace, des fous confraternels qui ont truqué sa jeunesse», qui «inclinent toute vie impitoyablement vers l'émeute» : ces «nantis dont la vie est rongée de malaises belliqueux». C'est pourquoi il déteste ce politique qui, actuellement, veut régenter la diaspora et qui, comme «un sel rongeur», détruit en rouillant toutes les aspirations, et augmente le profond état maladif de notre peuple, dont il sape l'énergie, l'obligeant à survivre au lieu de renaître, - notre peuple à qui on ne propose que des «complots d'abois... et des chiens qui fatiguent le cerveau». Rien de positif n'est offert à «l'homme souillé par la colère ou le panégyrique», seulement des «discours moribonds» répétés, débités depuis des décennies, à un auditoire de «cailloux», par des hommes «effervescents qui accumulent les palabres», des hommes dont il rejette les «grimaces», les «paroles de singe». Ces générations d'hommes - robots, parlant dans le vide, ont creusé un fossé autour de nous et entre nous, nous empêchant de faire le lien avec notre histoire ancienne, par exemple avec les martyrs dont notre histoire est «riche», dont nous nous «vantons» au cours des commémorations alors que nous n'avons plus rien de commun avec eux : 15 siècles après, chaque année, Vartananc est fêté avec beaucoup de solennité, mais avec quelle conviction ? Nous ferions mieux de nous taire et de «demeurer modestes».

Tout au contraire ! Au lieu de créer, d'innover, nous continuons à contempler passivement ces «fondations qui durent», sans rien édifier au-dessus d'elles, nous passons notre temps, nous dépensons notre énergie à commémorer les événements tragiques du passé, à nous attendrir sur les 80 ou 100 ans de la naissance ou de la mort de personnalités historiques. Plus que jamais, nous continuons d'inaugurer des plaques : rue d'Arménie, des stèles commémoratives, des monuments aux morts, nos pauvres morts qui n'en finissent plus de mourir... nous osons même parfois troubler leur repos éternel et imaginer un transfert de leur cendres. Pauvres de nous ! «Laissez les morts enterrer les morts» a dit Jésus (Mathieu 8,22) et nous lui obéissons aveuglément en ce point,

nous sommes devenus un peuple de nécrologues, nous n'avons pas choisi la vie :

«Vois, je te propose aujourd'hui vie et bonheur, mort et malheur... Choisis donc la vie...» Deutéronome 30.

Mieux qu'un discours, chaque image, ou chaque vers de «Voyages égarés» nous entraîne dans une profonde réflexion, une méditation sur notre vécu quotidien, nous permet d'analyser le malaise, la souffrance que nous éprouvons à la vue de certains faits et gestes accomplis dans notre communauté. La poésie allume des feux sur notre route; les poètes ne sont ni des guides, ni des sages, ils sont des veilleurs, des vigilants, ils éclairent notre route, nous invitent à ralentir, et à nous remettre en question afin de découvrir toutes nos entraves et de nous libérer de toute aliénation.

En continuant la lecture de «Voyages égarés», nous y constatons d'autres refus. Le poète fuit la foule, «la foule éprise de sa souffrance», qui la cultive, en fait des banderoles, «qui aboie de loin vers son os». «Laine devenue tambour», troupeau de mouton se pressant bruyamment vers «un avenir qui bêle». Quel avenir? «Mais le bonheur vendangeait derrière l'avenir dans un commerce de toutes les mains applaudissant le Sol». Le bonheur se fonde-t-il sur notre attente commune d'un avenir utopique se déroulant sur la terre arménienne divinisée? Si jamais l'auteur y a cru un jour, aujourd'hui, c'est fini, «il est perdu pour les pasteurs, vendeurs d'illusions», il ne veut plus vivre du désir du «vieux pays agonisant». Il rejette les «labyrinthes à perpétuité» qui l'engagent dans «une voie sans issue», il ne croit plus aux «justiciers», aux recherches d'identité, de stabilité, car l'homme «est mobile, passage».

L'écrivain repousse les «cendres de sa naissance», son enfance qui a fini par le rejoindre et dont il doit se «guérir», il hait ses mensonges : «je parle ce qui n'est pas ma parole. Je souffre de m'entendre», il dénonce notre médiocrité irréductible qui a le pouvoir d'éteindre les intelligences vives, les «âmes ardentes». La communauté, avec son esprit de clan, ses idées étroites, ne supporte pas les déviants, elle ne les supprime pas forcément, - heureusement! - mais elle les meurtrit insidieusement, les condamnant au silence, à l'écartèlement, à la «mutilation» : «ma bouche est noire» dit Donikian, en écho à : «Vous m'avez cousu la bouche, coupé le sexe, ligoté les membres». (3). Souffrance du corps ligoté, absence de la parole mutilée, vide de la main amputée : *պարապը ձեռքին անդամահատ* (4) : Le poète muet, paralysé, ne pouvant ni parler, ni écrire, n'existe plus. «Nous n'avons plus de nom, en somme», car le nom représente l'être profond ; de désespoir, il veut «abolir son nom» et «couler», «englouti». Cet anonymat, ce non-être représentent la fin de la création, de la voyance poétique, exprimée en une superbe image : «le bleu naïf tombe en poudre sur tes yeux posés au cœur des paumes» : les mains fermant, condamnant les yeux, le poète «s'aveugle sur son cahier».

Mais ce n'est pas la nuit complète, l'oubli :

«Le désordre mûrit hors du sommeil.
Insomnies
infectées par le verbe étranger.»

Insomniaque, il délire en une langue dite «étrangère». Il ne s'agit ni du français ni de l'arménien, mais de l'étrangeté de la parole qu'il émet sans la reconnaître, car elle chosifie la pensée. Les mots sont des obstacles tout en étant le seul mode d'expression possible : «Les mots, les mots / Ne se laissent pas faire / Comme des catafalques. / Et toute langue / est étrangère.» (5)

Mais c'est là qu'intervient le poète qui se sert des mots, sens, son, emplacement, métaphore, silence, afin de cerner sa pensée et exprimer l'inexprimable, afin que nous ayons la révélation de nous-mêmes : «et puis je suis l'étrangère en vous qui vous montre.» (3)

Tous ces mots décrivent les dangers qui menacent l'écrivain «exposé à toutes sortes de harcèlement», ils traduisent aussi son ardeur iconoclaste, ils vont aussi l'aider à se guérir des ruines qui encombrent sa mémoire «martyrisée par la mort», il a besoin d'une mémoire «blanche», nette, car par la mémoire, il se fonde rétrospectivement et «connaîtra l'euphorie de son avenir». Il veut se réconcilier aussi avec le passé qui, même «fugitif, nous atteindra toujours», avec la langue du pays où il est né : «né avec ta langue, débrouille-toi».

Il abandonne l'idée utopique de la «terre promise» pour vivre «étranger aux chemins des ancêtres». «Je ne suis que ma voix» : Il va retrouver sa voix, c'est-à-dire son individualité. D'ailleurs «la chute collective n'est pas mon chagrin», il est difficile de s'affirmer comme individu en tant qu'arménien, il doit enfreindre la loi communautaire afin d'exister - et exister en tant qu'arménien : «que notre sang transgresse le corps communautaire. Qu'il se dilue dans les rues de tous les pays». C'est n'est pas une déclaration provocatrice ni révolutionnaire, même s'il accepte de choquer en accomplissant sa «fonction d'obscénité». En se réalisant en tant qu'individu avec toutes ses richesses et ses aspirations, en se sauvant seul - car on se sauve toujours seul - le poète ne craint pas l'assimilation, ce spectre agité par les impuissants afin d'effrayer la foule, et un arménien sauvé de cette chute qui est le plus souvent collective, en sauvera d'autres. Ainsi, le poète assume sa condition diasporique même au prix d'une transgression : «vis de transgresser les frontières plutôt qu'à les fonder» qui nous rappelle Saint-John Perse :«O voyageurs sur les eaux noires en quête de sanctuaires, allez et grandissez plutôt que de bâtir» (Amers, VI).

Le poète ne pourra renaître qu'une fois la transgression accomplie «au milieu le plus juste où les frontières s'annulent». Et il en paiera le prix : la solitude, «d'hostilité» des autres : «j'ai laissé mes frères sur leur rive». Il a ses armes pour lutter contre ces forces négatives : l'étude, le silence, l'écriture qui l'aidera à réaliser l'unité en lui, entre lui et l'autre, le «frère qu'on a exilé» et qu'il poursuit, le meilleur de lui-même, à qui il s'unira un jour. Il aura dépassé la tentation de la violence qui n'a jamais rien résolu : «la main gardée innocente entend le Crime dans ses mains», la pulsion du crime n'aboutira pas. Il y a eu transmutation du mal en bien.

«Nous avons approché le réveil». Donikian sera allé jusqu'au bout de son désespoir, et il l'aura surmonté, même si parfois il en sentira encore les morsures car ces blessures ne se cicatrisent jamais, c'est ainsi qu'il sera témoin de l'espérance qui fait vivre, car la plus haute forme de l'espérance, c'est le désespoir surmonté. Au bout de ces voyages égarés qui lui auront permis de rompre avec les «ruines», la nécrophilie, l'enfermement, et de créer, d'inventer un lieu ou une nouvelle façon d'être : «*ստեղծել վայրը ուր ըլլալ*» (6) (créer le lieu où être), à son interrogation: «vivre sous quel nom?», il pourra répondre : «j'habiterai mon nom» (7).

Par la suite, il pourra rétablir la communication avec ses frères, avec tous ceux qui mènent la même lutte que lui, car l'homme ne peut se réaliser qu'en communauté.

Ayant «émigré» le plus loin possible, il pourra entrer «un jour, lieu de toute invitation, dans la paix des neiges obscures, dans l'amitié d'un livre mangeur d'obscurité», entrevoir la lumière, et, «le cerveau pacifié», passer du rêve, de l'idéal (réalité essentiellement illusoire, insaisissable) au spirituel, qui existe vraiment hors de nous et peut donc faire l'objet d'une adhésion directe : «Spiritualiser, c'est passer dans un autre monde que celui où nous sommes réduits à l'état peu enviable de prisonniers» (8). Dans ce passage vers l'infini, vers l'absolu, le poète nous entraîne avec lui car il est «passeur du monde»; seule la poésie permet un élargissement de l'horizon, elle est «Parole de Vivant», Perse (Vents 1), elle est un immense chant d'espérance.

En elle, il y a eu transmutation de la mort en vie, le poète oublie ses pulsions de mort, il retrouve le désir de vivre, un désir impétueux et violent : «au cœur de vivre, incurablement, rêve un cheval». Il renaît à une «seconde vie» : «aujourd'hui, je renais dans ma propre disgrâce» et s'aime.

On n'épuise jamais les richesses d'un livre de poésie, elles se révèlent à chaque nouvelle lecture; au détour d'un vers, on lit : «le cœur n'aveugle plus», on pose le livre et on se met à rêver d'amour, de cet amour fou qui rend «aveugle»... Il n'est pas souvent question d'amour dans *Voyages égarés*, mais on le devine telle une source secrète; sous les plaintes, les révoltes, les indignations, il est omniprésent : «pas de métier plus vorace que d'aimer ce qui nous manque». Amour du «pays fabuleux», de la vie, de la terre «sa mère», des frères, des choses du ciel : «et tout le jour, sois une semence amoureuse du ciel», mais «ne me demandez pas quel amour creuse mes mains», mains jointes en creux pour recevoir, mains faites pour en serrer d'autres en signe de communion.

Epilogue de la «Chronique des années captives», le poème 8 fait mes délices. Il en émane beaucoup de paix et de sérénité.

Grandes voyageuses, les hirondelles sont revenues, fidèles, au pays; avec leur arrivée et celle du printemps, la vie reprend, on accueille la naissance du jardin, c'est-à-dire du végétal qui est l'éveil, la promotion vitale de l'inerte; l'arbre est signe d'enracinement, donc d'être, et source de sécurité et de puissance. Un homme devenu «meilleur» car apaisé, réconcilié avec lui-même et les autres, est plus accueillant, il retrouve, lui aussi, son pays qui, alors, lui parlera à voix basse; la communication est rétablie même s'il rêve encore de solitude et du sable de l'oubli. Il retrouve sa maison, ainsi son moi revient à lui et se renferme en lui : «parce que le moi existe en se recueillant, il se réfugie empiriquement dans la maison» (9) - l'errance est terminée, le déracinement s'ouvre à l'enracinement.

La vue de ses arbres le guérira de ses tourments, il ne craindra plus «cancer, torture, offense», il sera aguerri, ses longues années de tourments se consumeront en un éclair, instant bref où tout s'illumine, il ne s'attache qu'à l'essentiel, le lointain, le sinueux.

Il résiste à la séduction qu'exerce sur lui, l'eau qui coule, le fleuve qui emporte au loin, il se sent stable et fermement accroché au sol, il peut alors lever la tête et observer attentivement le ciel et les nuages qui, eux, continuent de marcher. Eau, terre, ciel... Mais le ciel livrera-t-il son secret ? Comblera-t-il l'homme en recherche? Pour l'instant, le corps se désaltère, le bonheur est étanchement. L'homme indéfini du début retrouve son identité, par conséquent la parole, et dit : «je» - «j'irai». Car la faim affective et spirituelle demeure en lui. Mais les arbres enracinés restent des certitudes, des repères autour de la maison, autour de la raison. Le voyage se continue avec un but, il n'est plus égaré, la route devient synonyme de libération, le poète n'est plus captif. Il est même donneur de liberté dans l'exacte mesure où il est conscient d'être un lieu d'échange (il reçoit et il donne) et de communication : «N'est-elle pas - et c'est probablement la définition même de la poésie - ce qui rend le langage possible» (10). Ainsi elle peut rassembler ce qui est dispersé en nous stimulant, en nous tirant de notre torpeur matérialiste et égoïste.

La poésie est espace d'émotion, de création, de vérité, de transcendance, elle est donc promesse de futur et ouvre un large horizon d'espoir. Dans un monde qui vit la quête de valeurs culturelles et spirituelles, un monde en recherche d'absolu, le poète est prophète. Nous avons besoin de poètes contemporains qui vivent notre condition diasporique, autant de ceux qui ne s'expriment qu'en arménien, que d'autres qui écrivent en français; ils réconcilient en nous nos deux langues, nos deux mondes intérieurs; nous pouvons leur exprimer notre gratitude, ils sont source de vie car : que deviendrait un peuple où ne naîtraient plus de poètes ?

■

Le jardin nouveau-né mangera ma maison.
Les hirondelles feront autour d'elle d'autres passages.
Un homme meilleur, confident du pays,
fera assidûment le chemin vers ses arbres.

Le sable accueille celui qui cède à la solitude.
Cancer, torture, offense vont l'aimer.
D'innombrables années périront dans l'éclair :
Aime ce qui meurt, les allées longues et courbes.

Luxe ascendant et fleuve narratif,
l'eau obsède l'eau et le ciel croit avoir marché.
Pour l'instant j'irai ma route, affamé de vos mains,
mes arbres, vous debout autour de ma raison.

Plus Haut,
Plus que la haine,
L'effort du monde. Plus que l'ennui,
Et dans mon cœur, au lourd des peines,
Je poursuis dans leur nuit,
Je cherche dans les mots,
Rien de ma face au monde que j'ai fui.
Car j'ai couvert d'un ciel mes yeux et ma figure.
Je ne puis plus maudire.
Impliqué dans ses plis très-obscurs.
Les donneurs de mort vive. Je me sais
De tous nos pas perdus. Ma course a dépassé
Reconstruire l'Heure
Ces fragments du malheur je ne puis les comprendre,
O toi Porte Debout ! d'ombre Grande !
Je vis couché sur tes paliers de cendre,

(à lire de bas en haut)

Dernière page de *Ethnos* que je cite au début.

(1) *Toutes les citations sans renvoi sont tirées du livre de Denis Donikian*, Voyages égarés, *Librairie Le Pont de l'Epée*, 23, *rue Racine*, *Paris V*.

(2) *Ce thème des Origines, de l'Alliance (l'arche, l'arc-en-ciel) se retrouve par exemple dans* Ethnos *p.* 15, 115, *dans* Objets et Débris, *p.* 26, 27.

(3) *Krikor Beledian*, Objets et Débris, *M. H.*, *Paris* 1978.

(4) *Krikor Beledian*, *Անդաստան*, *Բագին*, *Février* 1985.

(5) *Guillevic*, Terraqué, *Gallimard* 1942, *p.* 185.

(6) *K. Beledian*, *Վայրեր*, *Paris*, 1983.

(7) *Saint-John Perse*, Exil VI, *œuvres complètes*, *Gallimard*, 1982, *p.* 135.

(8) *Reverdy*, Le Gant de Crin, *Plon*, *p.* 207.

(9) *Emmanuel Lévinas*, Totalité et Infini, *Martinus Nijhoff Publishers*, 1980, *p.* 127.

(10) *E. Lévinas*, Difficile Liberté, *Albin Michel*, *p.* 188.

LIEUX DE PASSAGES

à propos de «Voyages Égarés» de Denis DONIKIAN

Le lecteur des textes antérieurs, «Le lieu commun» et «Ethnos», retrouve Denis Donikian tout autant qu'il renonce à le capter de façon définitive. En effet, la facture demeure; c'est le style qui, dit-on imprime au geste, son signe perpétuel : métaphore serrée, concrète, rythmes syntaxiques secs, emplois lexicaux immédiats et larges champs sémantiques.

Mais «Voyages Egarés» fait surgir l'inaccoutumé qui chasse l'impressionnisme intimiste et lui préfère le récit poétique confinant parfois à la narration. Le parcours de l'homme renonçant aux icones, fussent-elles nationales, culturelles, transgressant les idées reçues que véhiculent les majorités agissantes, pourrait combler l'exégète qui, en conclusion déclarerait:

«Après de longs détours, la quête individuelle de Donikian parvient à une conscience sensible à fleur de mot d'où s'exclut toute légende idéologique et prend pied l'expérience intérieure.»

Mais le bât blesse précisément à l'endroit où, feignant de donner une unité à son recueil, Donikian n'a de cesse d'inverser le cours chronologique de sa démarche, déjouer les repères de l'interprétation. Il veut se limiter à jeter des pistes qui, elles justement, abhorrent les limites. Chaque phrase conçue isolément, est une photo dont il a découpé un coin, puis, par un système de collage, qu'il exhume dans un autre contexte, quelques lignes, quelques pages plus tard ou plus tôt, en tout état de cause, plus loin.

Le lecteur suit une trace qu'il perd immédiatement pour un système d'associations et d'agencements signifiants personnels que Donikian laisse en prime.

Lieu géométrique des expériences intérieures, «Voyages égarés» est essentiellement poétique au sens premier du terme. Il suscite, fait surgir, anime, intransitivement; l'objet et le sujet étant la structure de l'autre.

De «Chronique» au «Frère», les textes fondent un parcours en transparence où le temps linéaire est totalement transgressé par un mosaïque d'instants.

Moment privilégié qui, seul, circonscrit un présent accompli, «Entraves» figure paradoxalement en début de recueil et non en épilogue. Avant et Après sont-ils, au gré de l'écriture, une pâte de mémoire affective remodelable ?

La réponse, s'il en est une, requiert et souligne un autre praradoxe: la thématique de la Transparence conçue, me semble-t-il, comme antidote à l'Echo, au Miroir, au Renvoi, au Rempart, en somme à l'Infranchissable, sous-tend, notamment dans «Raisons persécutées», une recherche de gémellité où l'autre semblable serait à ce point différent qu'il conviendrait d'en creuser perpétuellement l'image et la chair.

Entre ciel et terre, suspension et mobilité, éternité et instant, ascèse et jouissance, Donikian me semble donner dans «Voyages égarés» une illustration de celui que Barthes nomme «le Dandy»: celui qui, du temps, réalise une vision viagère; le temps est son temps.

«Entraves» constitue, à mon sens, le creuset d'une dialectique existentielle. Proximité des contraires, rapprochement des extrémités, confusion ou superposition de la mort et de la naissance se résolvent en une (re)naissance. La métaphore est concrètement ciselée par son aptitude à résorber la distance sémantique entre les registres qui s'affrontent.

p. 19 — «dans la paix des neiges obscures». L'opposition des registres blanc / noir est non seulement nuancée par le mot *paix* dont il n'est pas besoin de préciser le symbole, mais aussi plus haut par le registre du *cauchemar* - noir. Comment ne pas penser à partir de quelques exemples de ce type, à une auto-annulation de l'image, à l'éclatement, par conséquent, d'une figure courante de l'écriture poétique.

p. 20 — «l'accouplement soit méthodique. Le jour est tatoué de moisissure - C'est le repli vers la naissance, la chair creusée par la chair».

De même que les mots tournent en rond, l'image, tout en nuance, renonce au choc, donc au vide.

p. 23 — «vendanger les ombres, les terreurs». Que presse-t-on sinon ce qui n'est pas vide?.

p. 25 — Ni la mort, ni l'absence n'ont de visage, suggère Donikian.

Au delà de la perception strictement infantile, ne doit-on pas discerner un des corrolaires de la métaphore condensée qui supplante autant qu'elle les déteste, le symbole et l'allégorie, autres figures cousines du vide.

Liberté me sera donnée de me perdre dans les pièges tendus : «fétu», «captif» me suggèrent «fœtus »et «natif», de même que la «vie» pluralisée, captant l'alentour, au moment où (p. 25) «la terre nous a sali de notre sang» dissimule à peine le traumatisme qu'engendrerait une légende païenne, ou tout simplemnet la naissance. L'évocation des entités, Terre, Homme, Ciel, opposés à l'individu qui veille, «Je ne suis que ma voix», me suggère un des aspects de la thématique romantique. Ce n'est pourtant que pure apparence, immédiatement dissoute par la prédominance de l'impression sensible soutenue.

par

Yériché DJERGAIAN

p. 26 — «le temps aromatique - fièvre musicienne» - Toutes sensations sont mêlées en une unité de temps, située elle-même, hors du temps et de l'objet lyriques. Ainsi peut-on se confronter à une métaphore filée dont le foisonnement sonore et sémique exclut toute effusion.

p. 26 — «Vie rongée de malaises belliqueux, dévouée à l'origine légendaire, me fait suffoquer».

(Re)naissance

«Peu à peu mon corps est encerclé, les enveloppes, tombent, je coule».

Le champs lexical de la naissance a peine dissimulé succède à l'image sensible non charnelle : «la voix qui tête les neiges de la terre». Le point de confrontation entre charnel et spirituel trouve son paroxysme dans le «feu» où il convient, non de distinguer le symbolisme descructeur, mais un viatique de sensations, couleur et chaleur. S'agit-il d'un retour aux origines? Les matériaux parfois discordants de l'image me suggèrent plutôt un chaotique mouvement de va - et - vient, une recherche assidue de complémentarité entre le corps, l'origine, l'esprit et le secret de leurs processus d'achèvement.

«Garder ma tête, signe que je suis encore le fils orienté vers le chas de l'aiguille» - *Orienté* s'oppose graphiquement et syntaxiquement à *Dévoué*, autant que règne le couple Direction / sujetion. Y aurait-il un magnétisme absorbant, «sol buvard et seul inguérissable» (p. 26) dans le parcours originel inaccessible à la linéarité : «ma liberté est perfectible» ?

Entre ciel et terre — une ampleur cosmogonique.

p. 25, 26, 27 —

La transmutation du sujet au fil de son cheminement s'accomode d'une alternance thématique.

— l'infiniment grand : «bousculer les nuages»,on songe au rêve baudelairien.

— l'infiniment petit : «le bleu naïf sur tes yeux posés au cœur des paumes»

— les contraires sensoriels : «éteindre la brûlure de son humanité»

— les contraires formels : «fragments» est le second titre de l'ensemble le plus unifié du recueil

— le fil conducteur : comment ne pas relever que le champ sémantique assez large de «fragments» conduit aux épousailles de l'abstait (partie, division) et du concret (fracture).

Je suis, dès lors sollicité par le souvenir de «Vents» de Saint John Perse où la matière est, primitivement, toujours en mouvement.

Fragilité

«Voyages égarés» s'ouvre sous les auspices de Fragilité qui, signalons le, appartient à la même famille étymologique que *fragments*. Au futur, il se situe apparemment postérieurement à l'ascèse des «fragments». Le texte me semble marqué par l'impérieuse nécessité, antérieure quant à elle, au cheminement des «fragments», comme si le temps se bouleversait une nouvelle fois et réalisait la séparation d'avec l'illusion. «Voyages» s'impose le signe de la rigueur, de l'impératif.

«Récupérer, se hâter» sont autant d'injonctions pluralisées que d'anonymat fertile qui conduisent à de nouvelles tonalités. A la manière du journal de Zobain, personnage de Raymond Guérin, la métaphore cède par vagues, aux aphorismes du journal intime. La poésie est bien le seul outil par lequel, l'intime est dicible. En outre, cette intimité requiert la pudeur en se donnant un double.

p. 32 — «ma pratique de la vie sociale irrite l'obscure silhouette dessinée par mes vieilles obsessions».

33 — «j'interroge, je me consume en vœux d'innocence - se hâter, l'ordre pousse, la parole est à vif, hanter le ventre. Tout entier pointé vers la fuite absolue où l'hôte attendu avec les égards dûs à sa folie» - l'interrogation est sans réponse, l'urgence indéfinissable, pire, sans objet. L'anonymat des infinitifs achève de consumer ce double invariant. Les verbes transitifs se passent de compléments, le lexique véhicule le doute : quel est cet hôte, le recevant ou le reçu ?

De nouveau l'amplitude où séjourne le paradoxe apparent entre le parcours, l'accomplissement naturel de la vieillesse et la circulation complexe des invariances météorologiques :

34 — «que l'essaim des saisons, le temps inhabitable, l'instant d'un mot qui désaltère».

Entre le temps d'arrêt de l'écoute et la destination de cette mémoire - future, existe un espace, celui de la langue pour la vision concrète, biologique : «l'instant d'un mot qui désaltère».

Symptômes

POUR les isoler, les identifier, on recourt à des recoupements, des indices, des traces.

p. 37, 38, 39 — «Menu d'instants d'idéal et de destins - sans plus. le sang mime la suie, le sang m'entraine, il est temps de rompre avec la suie».

L'image impressionniste finit par produire une sphère homogène de sens. Il suffit de superposer les plans, les axes de paradigmes et de syntagmes. C'est l'anéantissement du discontinu et l'affrontement avec l'unicité passagère qui supporte la récurrence du quotidien. L'obsession, elle même, est citée p. 39.

Carrefour des destins, immanence de la rigueur du langage poétique confronté aux ventres qui sont des caves, plutôt que des matrices. L'ouvre, mobile, est pétrifiée de dangers -

38 — «magique agitation de microbes, sans cesse happé par les cages

39 — «pas de harcèlement plus assidu - l'eau irrite l'huile du sol». L'image visuelle et tactile se plaque contre l'assertion spirituelle. Les réseaux associatifs Obscurité / profondeurs, sont eux-mêmes nommés :

39 — «Paris tisse des lianes, vérité qui vous prend dans ses nœuds». L'huile évoque ce miroir où les formes jumelles ne peuvent rien sinon se mimer. Ceci pour la surface; en creusant, on rencontre des matériaux et des consistances antinomiques § Consistance des sons, matériaux de la phrase qui promène le même mot d'un contexte à l'autre :

37 — «visage glacé sur la suie du tunnel - face contre la vitre - les vitres te rendent une image courbe».

Les jeux de synonymie implicite dédoublent simplement les mêmes référents.

L'alternance soutenue entre l'apparence et la consistance se double, par ailleurs, de l'équilibre qu'entretiennent Brillance qui refuse la pénétration et Transparence associée au thème de l'eau.

38 — «rempart contre le soleil et la pluie - les vitres du métro te rendent une image courbe - ton avenir ne soit plus mis en bouteille» où transparence et image liquide sont pourtant négatives.«De longues nuits de suies éraillées» où l'on ne sait plus le nom d'entre *nuits* et *suies* auquel l'adjectif rapporte l'impuissance à parler. Le glissement, la glissade sur le parcours quotidien, recèlent ces confusions que l'action et l'écriture tentent de contourner.

Inventions persécutées

p. 56 — «vous clairvoyez par la respiration des vieux obstacles»

38 — «foin des bonheurs récalcitrants». Objectale ou humaine, l'entrave existe qu'il faut transgresser dans la fidélité de la récolte de l'ivraie même. L'exlamation renvoie sans malice l'oreille innocente à Rimbaud qui n'était pas sérieux à dix sept ans. On peut être troublé par cette double descendance du dérèglement des sens et de l'inventivité lexicale. Entre le «sonnet des voyelles» et les «assis», Donikian passe simplement de l'état à l'action.

Peut-on conclure le vagabondage, cet état qui refuse l'état, ne s'attachent aucune nuisance et s'ingéniant à ne point nuire ? Etat ou double Etat ? Pétrie du désir de rencontre, l'écriture se lance à la source d'une fratrie où la gémellité exclut pourtant le similaire.

«Je te suis» - Je suis Toi ?

L'ambiguité recherche le signe qui établira la reconnaissance :

70 — «Car je dis qu'on ne peut pas vivre ainsi, inachevé»

Le poème est constitué pour l'analyse, non pour la synthèse, décidé pour le paradoxe et l'aventure lectrice. Donikian dit l'indispensable achèvement et écrit l'impérieux inachèvement. Peut-être faut-il commencer à chercher ici le sillage que ce fameux double a tracé tout le livre durant ?

Personnellement, je nomme inachevé. ce foisonnement formel et sonore qui fonde l'association subjective et suscite, tel un lieu de passages le désir de l'écriture - ou bien, comme dit Valéry, ce moment privilégié conçu comme une mise en suspension que l'amateur viendra décrocher.

Pour conclure j'aimerais citer René CHAR :

«Parmi tout ce qui s'écrit hors de notre attention, l'infini du ciel, avec ses défis, ses roulements, ses mots innombrables, n'est qu'une phrase un peu plus longue, un peu plus haletante que les autres»

«dans la pluie giboyeuse»

NRF - 1968

Puissent les fragments, tous les fragments que Donikian nous donnera encore, demeurer de la texture de cette haletante simplicité. ∎

Mai 1987

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
7

MARDI
7 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.524
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.524

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴԱՍԸ

Ստրազպուրկի պատմական – գոնէ մեզի համար – նիստին, Ֆրանսացի հին արիբուններու ատենական ոճով, Բոսթ – Ֆլորէ կ'ըսէր թէ մարդն ունի մեծութիւններ ու փոքրութիւններ, երկուքն ալ պարտի ստանձնել, առաջինները պէտք է օրինակ ըլլան ու միւսներէն ալ հարկ է դաս քաղել :

Ո՞վ, ի՞նչ դաս պիտի քաղէ Պարպիի դատավարութենէն, որ վերջ գտաւ աջի օր, երկու ամսուան նիստերէ ետք, ակընկալուած վճիռով :

Ո՞վ, ի՞նչ դաս քաղեց Նիւրոնպերկէն, քանի որ յաջորդող տասնամեակներուն, մարդը միշտ մնաց գայլ մը մարդուն համար եւ մարդկութեան դէմ ոճիրները շարունակուեցան Պիաֆրայէն Քամպոճ, Վիէթնամէն Ալժերիա, Թուրքիայէն Չիլի, հարաւ – Ափրիկէէն Լիբանան եւ դեռ այլուր : Որո՞ւ ձեռքերը մաքուր են :

Ասոնց անունը սակայն ցեղասպանութիւն չէր, եթէ նոյնիսկ խորքին մէջ զոհերը նոյնքան բազմաթիւ էին, նոյնքան բազմազան՝ մանուկներ, կիներ, այրեր, տարեցներ : Բայց, ծրագրուած բնաջնջումը չէր ցեղի մը, ինչպէս դարուս սկիզբը՝ Հայերուն, կամ աւելի ուշ՝ Հրեաներուն :

Հոս, միայն դահիճ մը չէ խնդրոյ առարկան, այլեւ գլխաւորաբար գաղափարախօսութիւն մը՝ Նացիզմ, Հիթլերականութիւն : Պարպի գործադրող մըն է, թէեւ հարկ է գործադրողներ ալ գտնել :

Ի յառաջագունէ կորսուած դատի մը աւելորդ փաստաբանն էր Վերժէս, որ հակառակ իր զարգացումին, վարպետութեան, ճարտարութեան ոչինչ կրնար փոխել դէպքերու ընթացքէն : Երդուեալներէն ոչ մէկը պիտի համարձակէր հետեւիլ, ի սկզբանէ ատելի, փաստաբանի մը, թէկուզ երբեմն տրամաբանական վերլուծումներուն : Ընդունինք իսկ Պարպիի պաշտպանութիւնը անքաւելի մեղք մըն էր Վերժէսի համար, որքան ալ մարդը իր նկարագրով հոգեկան վիճակներով տագնապող անձ մը ըլլայ : Կարելի՞ է հանդուրժել որ ճէվոէթ մը պաշտպան փաստաբան դառնէր : Ոչ մէկ ոճիր կրնայ ուրիշ մը արդարացնել : Գաղթատիրութեան վայրագ վերաբերումներու ոգեկոչումը ոչինչով կրնայ նսեմացնել Պարպիի ոճիրը ու փոխել անոր ճակատագիրը :

Յատկանշական էր սակայն, որ ամբողջ դատավարութեան ընթացքին Գերմանացին չշփոթուեցաւ Նացիին հետ, որ բոլորովին տարբեր բանի մը երեւոյթն առած էր, գազանի տեսակ մը, հեռու մարդ արարածէն, կարծես մարդը գազան մը չըլլայ, երբ ան կը ձգուի իր բնազդներու պոռթկումին :

Բուն հարցը հոն է, որ այս դատավարութիւնը անպայման, պէտք է տեղի ունենար եւ անուրանալի է, որ իր դերն ալ խաղաց մինչեւ Ստրազպուրկ : Մեր քաղաքական տհասութիւնը պատճառ եղած է որ անտեղի բաղդատութիւններ մեզ մղեն ոչ միայն սխալ այլեւ մեզի ոչ այնքան ալ նպաստաւոր դատումներու :

Պարպիներու դատավարութիւնը անհրաժեշտ էր, գոնէ անոնց համար, որոնք կրնան դաս մը քաղել ժամանակակից պատմութեան այս սեւ էջէն, եթէ նոյնիսկ ան միակը չէ եւ միակն ալ չմնայ :

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԱՐՊԻ՝ ՑԿԵԱՆՍ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Վճիռը կասկած չէր վերցներ, եթէ նոյնիսկ 9 երդուեալներու եւ երեք դատաւորներու խորհրդակցութիւնները վեցուկէս ժամ տեւեցին : Ցկեանս բանտարկութեան վճիռը, որ հետեւանքն էր այն դրական պատասխաններուն որոնք տրըւած էին 341 հարցումներուն (340-ը կը վերաբերէին յանցապարտութեան, 341րդը՝ մեղմացուցիչ դէպք յանցանացի, որու՝ ո՛չ ըսուած է) ընդունուեցաւ բուռն ծափահարութիւններով, մինչ Վերժէս հայհոյանքներու տարափի մը տակ եւ ոստիկաններու պաշտպանութեան, կը փորձէր մեկնիլ : Իրեն համար՝ ամէն ինչ նախապէս պատրաստուած էր եւ հեռատեսիլի Ա. կայանի սփռումն ալ (Ծօտ) վճիռէն շաբաթն իսկ, հեռաքրքրական գիպուած մըն էր : Վերժէս այնքան մարդը չէ, զոր կը փորձէր արդարացնել այլ դատին ձեւը, որ բոլորովին ապօրինի կը գտնէր եւ վիրաւորական Ֆրանսայի համար : Այդ իրաւական «թերութիւններն են» արդէն զորս դրդապատճառ կ'առնէ բեկանիչ Ատեանի դիմելու համար, քանի որ ոճրային ատեանը վերաքննութիւն չունի :

Ասկէ զատ, այս դատավարութեան համար եղած փոփոխութիւնները Լիոնի արդարադատութեան պալատին մէջ պիտի մնան, քանի որ Պարպի երկրորդ դատավարութեան մըն ալ ենթակայ է – հաւանաբար տարւոյս վերջ – այս անգամ Ժան Մուլէնի եւ ընկերներուն ձերբակալութեան վերաբերեալ :

**

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՅԼԱԽՈՀՆԵՐՈՒ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ՝ «ԿԼԱՍՆՈՍՏ»

Այս պարբերականին առթիւ, «Մոնտ» ռուսերէնի դաս մը կուտայ : Կորպաչովեան ժամանակաշրջանին ծագում առած այս բառը, ընդհանրապէս համազօր կը նկատուի «Թափանցիկութեան» : «Մոնտ» կը ճշդէ որ բառը իրականին մէջ կը նշանակէ «բարձրաձայն ըսելու իրողութիւն», այլ խօսքով՝ ծանուցում, առաջին իմաստով կամ հակառակը՝ գաղտնիքի, թաքցնելու : Կլաս, ռուսերէն կը նշանակէ ձայն եւ – ոչ՝ ապակի, ինչպէս կը կարծեն կարգ մը գերմանաբաններ կամ անգլիախօսներ :

Շուրջ 15 խորհրդային քաղաքացիներ, գրեթէ բոլորն ալ գարնան ազատ արձակուած քաղաքական բանտարկեալներ, որոշած են ամիսը երեք անգամ լոյս ընծայել, առանց որեւէ արտօնութեան, լրատու մը՝ մկրտուած կլասնոստ : Սերգէյ Գրիգորեանց, ազատ արձակուած Փետրուարին, Յուլիս 3-ին ներկայացուցած է առաջին թիւը արեւմտեան թղթակիցներուն, հաւաքուած իր բնակարանը : «Մոնտ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ առաջին ակնարկով, թերթը ոչինչով կը տարբերի երբեմնի (70-ական թուականներու) Սամիզդատէն : 49 էջերէ բաղկացած լրատու մըն է, 50 օրինակ տպաքանակով : Բայց, Սամիզդատ չէ, քանի որ Գրիգորեանց եւ ընկերները բաց ճակատով կը ներկայանան : Առաջին թիւն ալ ղրկած են Կեդր. Կոմիտէին : Նպատակ ունի արտայայտըւելու այն բոլոր նիւթերուն մասին, որոնք կը շահագրգռեն խորհրդային քաղաքացիները եւ ոչ միայն մարդկային իրաւանց : Առաջին թիւը յօդուած մը կը պարունակէ Սախարովէն, արդէն լոյս տեսած սպանական Էլ Փայիսի մէջ, ուր կը շեշտուի Մոսկուայի եւ Ուաշինկթընի միջեւ համաձայնութեան մը անհրաժեշտութիւնը ապազինման շուրջ, ինչպէս նաեւ Չիստոպոլի բանտին նկարագրութիւնը : Բ. թիւը լոյս պէտք է տեսնէ Յուլիսի կիսուն եւ պիտի վերաբերի «Պետութեան սարսափ»ին զոր կը գործէ ՔԱ – Կէ – Պէ-ն :

Խմբագրական կազմին մէջ են Գրիգորեանցէն եւ Տիմոֆէէվէն զատ, հայր Իակունին, պատմաբան՝ Անրի Ալթունեան, Ղրիմի Թաթարներու պաշտպան՝ Մուսթաֆա Ճեմիլեւ եւայլն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Նախարարապետ Էօզալ բացայայտօրէն հրաժարեցաւ նախագահին տեղ հաւանական թեկնածու զօրավար Էօզթորունի փոխարէն նշանակած է զօր. Ն. Թորումթայը : Այս քայլով Թուրքիոյ Հանրապետութեան պատմութեան մէջ ա. անգամ քաղաքային իշխանութիւնը ցոյց տուած կ'ըլլայ, թէ ինք զինուորական որոշումները հլու – հնազանդ ընկալող կողմ մը չէ միայն : Էօզալի կողմէ կատարուած այս անսպասելի նշանակումը նկատուած է «ոչ – զինուորական պետական հարուած մը», կամ երկրին ոչ – զինուորական դիմագիծ մը տալու Էօզալի ջանքին մէկ հետեւանքը. արդարեւ, քաղաքական դէտերու համաձայն, Նախարարապետը այս քայլով կը միտի սպայակոյտի նախագահութիւնը կապել Ապահովութեան Նախարարութեան, ինչպէս է պարագան ՕԹԱՆ-ի դաշնակից բոլոր երկիրներուն : Ասկէ զատ, Էօզթորունի անտեսումին որպէս գլխաւոր պատճառ կը ներկայացուի նախարարապետին հետ տնտեսական մարզին վերաբերող տարակարծութիւնը, ու քիւրտ հրոսակներու վերջին արիւնալի արարքը, որու ընթացքին 31 Թուրք գիւղացիներ սպաննուած էին : Էօզալ համոզուած էր, որ յապաղումով զինքը տեղեակ պահած էին պատահարէն. այս մասին, սպայակոյտին փափաք յայտնած էր որ հարցաքննութիւն մը կատարուի, սակայն Էօզթորուն ապօրինի նկատած էր նման փափաք մը :

ՖՐԱՆՍԱ – ԻՐԱՆ աւելի մեղմացած յարաբերութիւններու մէջ են, մինչ Ամմանէն Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը կը ջանայ համոզել որ տարակարծութիւն չըկայ իր եւ Ներքին Նախարարութեան միջեւ : Կործի պէտք է ներկայանայ հարցաքննիչ դատաւորին, նախքան Թեհրան վերադառնալը, եթէ նոյնիսկ պիտի արտաքսուի : Թեհրանի մէջ ալ, դեսպանատունը պաշարուած կը մնայ, բայց ներսը գտնուող Ֆրանսացիները երթալ – գալու իրաւունք ունին այլեւս :

ԲՈՆՍԻ մէջ Շիրաք եւ Քոհլ տօնեցին 25ամեակը ֆրանքօ-գերմանական հաշտութեան, զոր Տը Կոլ եւ Ատէնաուըր կնքած էին նոյն քաղաքին մէջ : Ապա գացին Քոլոմպէ Տը Կոլի շիրիմին առջեւ խոնարհելու, ուխտադնացութեան մը բնոյթ տալով տարեդարձին : Շիրաք ըսաւ Գերմանիոյ նախարարապետին՝ «Հո՛ս, ձեր տունն էք : Ես ալ երբ Գերմանիա կուգամ, իմ տունս կը զգամ ինքզինքս» :

ՅՈՒԼԻՍԻ մեկնումները վերջ գտան Երկուշաբթի օր : Ճամբաներու Ապահովութիւնը հաստատեց, այս առթիւ, թէ տուած խրատները օգտակար եղած են քանի որ կառքի արկածներու թիւը զգալապէս նուազած է, անցեալ տարուան բաղդատմամբ : Ցաւալի կէտն այն է, որ արկածները նուազած ըլլալով հանդերձ, մեռեալներու թիւը 3% յաւելում կրած է : Հարիւր մեռեալ կայ :

ՀԻՒՊԷՐ ԺԻՒԷՆ, բանաստեղծ, դրամագէտ, վիպագիր «լուսաւոր դէմք մը» ֆրանսական ժամանակակից գրականութեան, մեռաւ 61 տարեկանին, «անողոք» մկրտուած հիւանդութենէ : Ծագումով պելժ (բուն անունով՝ Լէօչէր) որպէս քննադատ, լաւագոյն մասնագէտներէն էր ֆրանսական 19րդ դարուն :

ՓՐՈՍԹ զոհ չէ, որովհետեւ հազիւ 3րդ հասաւ Քասթըլէի մրցումին, ուր ընդհանրապէս կը տիրապետէր բոլորին :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 29 – 30)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԿԻԵՒԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Կիեւի Տարաս Շեւչենկօ համալսարանին մէջ տեղի ունեցած են կարգ մը ձեռնարկներ, նուիրուած՝ Հայաստանի : Այսպէս, Գրադարանին մէջ բացուած է հայ գիրքի եւ լուսանկարներու ցուցահանդէս մը, որուն ցուցանմուշները՝ գիրքեր, պարբերական հրատարակութիւններ, յօդուածներ, ԹԱՍ-ի եւ Արմէնփրէսի լուսանկարներ ներկայացուցած են Հայաստանի պատմութիւնն ու ներկան : Վիճակագրական տուեալներով ներկայացուած են խորհրդային գիտութեան զարգացման հայ գիտնականներու, մասնաւորաբար աստղաբնագէտներու, քիմիագէտներու, երկրաբաններու բերած նպաստը : Բանասիրութեան լսարանին մէջ տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Գէորգ Էմինի : Ցուցադրուած է Հայֆիլմի արտադրած «Խնձորի այգին» շարժանկարը, ըստ Ստեփան Զօրեանի նոյնանուն պատմուածքին :

**

«ԱՐՇԱԿ Բ.» ՕՓԵՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Թիֆլիսի Զ. Փալիաշվիլի օփերային մէջ ներկայացուած է Տիգրան Չուխաճեանի «Արշակ Բ.» օփերան, Երեւանի Ալեքսանդր Սպենդիարեան օփերայի խումբին կողմէ : Նախքան ներկայացումը ողջոյնի խօսք արտասանած է Վրաստանի մշակոյթի փոխ – նախարարը՝ Ի. Գամրեկելի, նշելով. «քանի մը վայրկեան ետք կը բացուի վարագոյրը, աղեղը կը դպչի լարերուն եւ դահլիճը կը լեցուի Տիգրան Չուխաճեանի «Արշակ Բ.» օփերայի՝ հայ երաժշտութեան գոհարներէն մէկուն յուզիչ հնչիւններով : Այդ նոյն ժամանակ Երեւանի մէջ ունկնդիրները կը հաղորդուին Զաքարիա Փալիաշվիլիի «Աբեսալոմը եւ Էթերին» օփերայի երաժշտական աշխարհին հետ» : Ապա սկսած է օփերայի ներկայացումը : Նուագախումբը ղեկավարած է Յովհաննէս Չէքիջեան : Գլխաւոր դերերով հանդէս եկած են Յ. Ալավերդեան, Գ. Գալաչեան, Գ. Գրիգորեան, Է. Ուզունեան :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԳԵՂԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ ԳՐՈՂԸ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ, ԽՄԲԱԳԻՐԸ

ՍՈՒՐԷՆ Դ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Դարասկզբի արեւմտահայ մտաւորականներին ուղեկցած սեւեռուն ճակատագրի խաչակիրներից էր Գեղամ Բարսեղեանը, որ զոհ գնաց 1915–ի սեւ օրերին՝ հազիւ բոլորած 32 գարուն: Տասնական թուականների Պոլսի ազգային գրական – հասարակական կեանքի եռանդուն կազմակերպիչներից էր նա՝ գրող, քննադատ, հրապարակախօս: Նրան մերթ կարելի էր տեսնել Ռ. Զարդարեանի կողքին, «Ազատամարտ»ի էջերում, մերթ Միսաք Մեծարենցի գրական – ընկերական շրջանակում, մերթ «Ազդակ»ում՝ իր շուրջը համախմբուած խանդավառ երիտասարդներով, մերթ էլ Դ. Վարուժանի, Յ. Օշականի, Կ. Զարեանի, Ահարոնի հետ՝ մեհենական հանդանակն ու ծրագրերը կազմելիս:

Մեծարենցի ստեղծագործական աշխարհը ներկայացնելիս Գեղամ Բարսեղեանը առանձնացնում է գնահատութեան մի շատ կարեւոր գործօն՝ բանաստեղծի ինքնաճանաչման մղումը: Առաջին հայեացքից կարող է թուալ, թէ, տեղի տալով ժամանակի հրապոյրներին, խմբագիր – քննադատը փորձում է բացառութիւն անել: Մինչդեռ նա բնական եւ օրինաչափ է համարում, որ ինքնահաստատման հնարաւոր է գնալ միայն ինքնաճանաչման ճանապարհով: Պահանջը սկզբունք էր եւ իր համար, որի ապացոյցը ապրած թէեւ կարճատեւ, բայց փոթորկալից կեանքն էր:

Գեղամ Բարսեղեանը ծնուել է 1883–ին, Պոլսում, Կէտիկ փաշա թաղում: Հայրը Ակնից էր, ժամանակին թողել էր ծննդավայրը, հաստատուել Պոլսում, սակայն իր օջախում վառ էր պահել հայրենի եզերքի հոգեւոր, ազգային – ժողովրդական երգերն ու աւանդութիւնները: Այս պարագան շատ է օգնել Գեղամին՝ զաւառը եւ նրա գրականութիւնը, ազգային բնաշխարհիկ ոգին որոնելու, պաշտպանելու խնդրում: Վաղ են ձեւաւորուել նրա գրական նախասիրութիւնները. զուցէ դրանում քիչ չէր Լեւոն Շանթի դերը, որն ուսուցչութիւն էր անում Մեսրոպեան վարժարանում: Գեղամը Պոլսում յաճախել է նաեւ Պէզճեան կրթարան, յետոյ անցել նշանաւոր Կեդրոնական վարժարան, որը, սակայն, առանց աւարտելու թողել է 1896–ին՝ հայ – թուրքական արիւնալի ընդհարումների պատճառով: Ուսումը փորձում է լրացնել ընթերցանութեամբ, ինքնակրթութեամբ, լեզուների մէջ խորանալով: Խառնուածքով եւ ստեղծագործական պաթոսով նա յարում է ժամանակի նոր ռոմանթիկական արոնումներին, թէեւ իրեն բոլորովին խորթ չէին գեղարուեստական ճանաչողութեան ռէալիստական տարրերը:

Արդէն 1900–ից նա ակտիւօրէն ներգրաւուում է գրական – հասարակական կեանքին. առաւելապէս տպագրւում էր Տ. Ճիվէլէկեանի «Սուրհանդակ»ում ընդհուպ նրա ընդհատումը եւ Բ. Քէչեանի «Բիւզանդիոն»ում, ուր մնաց մինչեւ 1908–ի ձմեռը, մինչեւ ազդակեան գործունէութեան շրջանը: Նրան կարելի էր տեսնել նաեւ «Մանզումէի Էֆքեար»ում, որտեղ յաճախ ստորագրում էր «Օչին Զարթօնք» գրական ծածկանունով: Այս օրաթերթերում Գ. Բարսեղեանը հաւատարիմ էր իր նախընտրած փոքր արձակի ժանրին՝ պատմուածք, արձակ բանաստեղծութիւն, ակնարկ, պատկեր: Սիրով հակւում էր դէպի հրապարակագրութիւնը, դէպի գրական – քննադատական կենդանի մթնոլորտը: Ժամանակակիցները վկայում են հայ եւ եւրոպական գրականութիւնների նրա քաջիմացութիւնը, գրական վէճ մղելու կարողութիւնը, ինքնատիպ ու նպատակալաց խօսքը: Սփիւռքահայ գրականութեան երախտաւորներից Վազգէն Շուշանեանը անխառն ու անկեղծ հիացմունքով էր լցուած Բարսեղեանի բանիմացութեան, կենսական յախուռն, անպարփակ հետաքրքրութիւնների, խոր պատրաստականութեան հանդէպ: «Որքան յաճախ ու որքան շատերը մեզմէ կրնայ ամչցնել իր մտաւորական յուռթի եւ ներուժ կեանքին, իր իմացական որոնումներուն, անձկալից տառապանքներուն, եւ անյագ ծարաւին պատճառով ի խնդիր աւելի հերոսական ու գեղեցիկ կեանքի մը, որուն ցոլքը, կը հաւատանք, կը շողար իր աչքերուն խորը», – գրում է Շուշանեանը Բարսեղեանի թողած անմիջական հմայքի մասին եւ պատճառաբանում նրա որոշակի ազդեցութիւնը նորագոյն ժամանակներում. «Ու կրկին կրնայ ամչցնել մեզմէ շատերը, կրնայ այսօր իսկ բարախուն, հրատոչոր, ճկուն իր լեզուովը մեզ կարդի կանչել»:

Պատահական չէր, որ բաւական կարճ ժամանակում նրանով «գերուեց» Ռուբէն Զարդարեանը, որն արդէն 1909–ին երիտասարդ հրապարակախօսին հրաւիրեց իր խմբագրած «Ազատամարտ» օրաթերթ՝ աշխատելու: Փորձառու գրողը կարողացաւ որսալ Գ. Բարսեղեանի ստեղծագործութիւններում հասարակական խնդիրներին հակամէտ լինելու գեղագիտական կորովը, զաւառին նուիրուած նիւթերի, պատմուածքների մէջ ազնիւ սէրը մշակի նկատմամբ ռոմանթիկական մտածումների եւ ռէա՛լիստական խոխտ չէշտերի խորօրինակ շաղախը, յատկանիշներ, որոնք այնքան անհրաժեշտ են «օրուայ տրէրուն»ին եւ գրողին միաժամանակ: Համակրելով ու քաջալերելով Գ. Բարսեղեանի գործերում «զաւառացի գրագէտին ճամբան» դէպի ժողովուրդը, նրա ցաւերը, ձգտումները, Ռ. Զարդարեանը տեսնում էր նաեւ գեղարուեստական մտածողութեան, ոճի հոգեհարազատութիւն իր ստեղծագործութեանը, հանգամանք, որը հնարաւորութիւն էր բացում մշակելու գրական – ճանաչողական ընդհանուր դիրքորոշում ի շահ «Ազատամարտ»ի: Արդիւնաւէտ գործակցութիւնը տեւեց մինչեւ 1915–ի եղերական իրադարձութիւնները: Գ. Բարսեղեանին կլանում էին ազգայինի, հերոսականի հարցադրումները. նա՛ փաստարկում էր մշակին, ոգեւորում նրան՝ անկախութեան, քաղաքական իրաւունքների համար արդարացի պայքարի ելած մարտիկներին («Ներշնչեալը» յուշատետրի էջերից յառնում էր Մանոն, Տարօնցին ոգեւորում էր «գեղեցիկ ու հերոսական բաներ գրուցուած առեն» թարմ օրինակներով): «Ազատամարտ»ում են տպագրւում նաեւ «Առ Մանոն», «Սահմանը անցնողները», «Գեբաղոյն յիմարութեան ցայգերգը», «Ժաննա տ՚Արք» փոքր ծաւալի էսսէները:

Խօսելով Ժաննա տ՚Արքի մասին, գրող – հրապարակագիրը արծարծում է հերոսի փիլիսոփայական իմաստաւորման եւ ազգային ընկալման յարաբերակցութիւնների խնդիրը: Հաճելին այն է, որ Գ. Բարսեղեանը արձագանգում է Մ. Նալբանդեանին, որը խտալացի աղջկայ հայրենասիրութեան օրինակով խորհրդածում էր հայ կանանց քաղաքացիութեան արթնացման ապագաների մասին: Բարսեղեանը յուզմունքով բացագանչում է. «Այս պահուս Ժաննա տ՚Արքի մը քոյրը կը փնտռեմ իմ ցեղիս, հայրենիքիս արիւնոտ հողերուն վրայ»:

Հերոսութեան, գնահատութեան չափանիշները ժամանակի ընթացքում չեն փոխւում, սակայն ուշադիր պիտի լինել նոր ժամանակների բերած կոյր պաշտամունքի օրինակների հանդէպ, զգուշացնում է հեղինակը: Վկայակոչելով «տարի մը առաջ» Թուրք երիտասարդութեան նոր խնկարկումը Լենկ – Թեմուրի անուանը՝ նրա՝ կուռք ճանաչուելու նոր յորձանքին, Գ. Բարսեղեանը գրում է. – «Ազգայնամոլ թափ մը կը մոռցնէր, կը մոռցնէ՛ր, թէ այդ անողորմ աշխարհակալը արիւնի ու աւերքի դեւ մըն էր միայն»: Բացասական գործօնը, սխալ ըմբռնումը աղէտաւոր հետեւանքներ են բերում, եթէ կոյր է ամբոխը: Իսկ խաւարի մէջ խարխափող խուժանին հեշտ է նպատակաւորվելը: Չէ՞ որ նոյն ազգայնամոլ կիրքը նրան հրահրեց դէպի հայկական կոտորածները:

1908–ի վերջերին Գ. Բարսեղեանը արդէն կազմակերպուած, որոշակի գեղագիտական ու հասարակական ըմբռնումներով առաջնորդուող անհատականութիւն էր: Ժամանակակիցները վկայում էին, որ նա յափշտակուած ուսումնասիրում էր սիմպոլիզմի եւրոպական ականաւորները՝ Սամէն, Մալարմէ, Պոլէր, Վերլէն եւ ուրիշներ: Այդ հետաքրքրութիւնները պատահական բնոյթ չէին կրում. նա որոնում էր զուգահեռներ, օրինաչափութիւններ հայ գրական նորագոյն ռոմանթիկական փուլի հետ: Հէնց այս ժամանակներին է վերաբերում «Ազդակ» շաբաթաթերթի հրատարակումը Շաւարշ Միսաքեանի եւ Վահրամ Թաթուլի անմիջական աշխատակցութեամբ: Խմբագրական ինքնուրոյն աշխատանքի փորձը «Ազդակ»ում հաստատում էր Գ. Բարսեղեանի մուտքը որպէս հմուտ կազմակերպչի, գրական, տեսական, քննական խնդիրների լուծման մէջ նա արդէն զատւում էր համակարգուած սկզբունքների առանձնակի ընդգծելով Մեծարենցի հետ իրենց գրական ուխտին հաւատարմութիւնը: Իսկ Թաթուլը, Միսաքեանը եւ Բարսեղեանը շատ էին կապուած բանաստեղծի հետ մինչեւ նրա մահը: Նոյնիսկ գրականութեան պատմութեանը յայտնի է նրանց հիմնած, այսպէս կոչուած, «Բառանդամ գրական միութիւն»ը, որը ծրագրում էր «Մասիսի մատենադարան» մատենաշարով լոյս ընծայել բանաստեղծական ժողովածուներ եւ մեծ չափով նպաստել է «Ծիածան»ի մուտքին: Իր անաւարտ «Օրեր եւ ժամեր» յուշագրականում Շաւարշ Միսաքեանը գրում է. – «Մեծարենցին հետ երբ մտերմացանք, արդէն անկողին ինկած, առնուազն տունը մնալու դատապարտուած էր: Վահրամը նոյն թաղը կը բնակէր, Սամաթիա: Գեղամը Կէտիկ փաշայէն, ես ալ Սկիւտարէն այլեւս ջուրի ճամբայ զարձուցեր էինք Միսաքին տունը: Տեսակ մը ուխտատեղի, ուր սակայն մահուան ստուերն էր...»: Մեծարենցն ինքն էլ էր թանկ գնահատում իր մտերիմներին: «Նոր տաղեր» ժողովածուում «հոգեւոր կանչերի ընկերներին» նուիրում է մէկական բանաստեղծութիւն. «Իրիկուն»՝ Վահրամին, նշանաւոր «Ջրտուք»ը՝ Շաւարշին, իսկ Գեղամին՝ շարքի վերջին «Ի՛նչ արխաւ գեղեցկութեամբ» հրաշալի բանաստեղծութիւնը, որն ամբողջութեամբ տոգորուած է բնութեան անկրկնելի պաշտամունքով, սիրով: Այստեղ աւելի քան նկատելի է Նարեկացու տաղերի, բնապաշտութեան անթաքոյց, բարեբեր «ներկայութիւնը», որն ուշագրաւ է դարձնում այն ստեղծագործական խթանման, աղերսների, նիւթերի նորագոյն մեկնաբանման տեսակէտից:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ԹՈՌՆԻԿԸ՝ ԶՈԼԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Վիպասան Է. Զոլայի թոռը, Ժան – Գլօտ Լըպլոն – Զոլա մտերիմ ծանօթի մը նման կը խօսի իր մեծ հօրը մասին: Զայն չէ ճանչցած անշուշտ, քանի որ Զոլա հեղձամահ եղած է 1902 Սեպտեմբեր 30ին Փարիզի իր բնակարանը, Ժան – Գլօտի ծնունդէն բաւական առաջ: Սակայն մայրը՝ Տընիզ, որ Զոլայի ու Ժան Ռոզըրոյի առաջին զաւակն է, հօրը հանդէպ կատարեալ պաշտամունք մը ունեցած է, զոր փոխանցած է նաեւ զաւակներուն:

Ժան – Գլօտ կը պատմէ, «մայրս ծնած է 1889 Սեպտեմբերին 20–ին. տասներեք տարեկանին կը մեռնի հայրը: Զոլա 1870–ին ամուսնացած է Ալեքսանտրին Մէլիի հետ, սակայն 1888–ին կը սկսի ապրիլ Ժան Ռոզըրոյի հետ: Անկէ կ՚ունենայ երկու զաւակ. Տընիզն ու Ժաքը: Անոնց չէն արտօներ մասնակցելու իրենց հօրը յուղարկաւորութեան թափօրին, ինչ որ մօրս համար մեծ տառապանք մը կ՚ըլլայ զոր երբեք չի կրնար մոռնալ: Ան նախանձոտ սէր մը կը տածէր հօրը հանդէպ: Դիտելով յուղարկաւորութեան թափօրը կը տեսնէ, թէ հայրը հազարաւոր հիացողներ ունեցող մէկն էր, ու այնուհետեւ կը մօտենայ հօրը այրիին՝ Ալէքսանտրինի, զոր արդէն կը ճանչնար:

«Ալէքսանտրին, ինք կարգադրած է որ Ժան ու տղաքը Փարիզի իրենց բնակարանին մօտ ապրին, որպէսզի Զոլա կարենայ ամէն օր տեսնել զանոնք: Ինք եւս կը ծանօթանայ անոնց ու 1894–ին միասին պտոյտներու կ՚ելլեն: 1898–ին, Տրէյֆիւսի հարցին ընթացքին, երբ Զոլա Անգլիա պէտք է մեկնի թաքնուելու, Ալեքսանտրին կ՚առաջարկէ, որ անոր հետ մեկնին Ժանն ու տղաքը:

«Մայրս, կը պատմէ Ժան – Գլօտ, միշտ երախտապարտ էր Զոլայի կնոջ վեհանձնութեան հանդէպ ու հօրը մահէն ետք զայն կը նկատէ երկրորդ մայր մը. 200 – 300 նամակներ ունիմ, զորս փոխանակած են երկու կիները, 1902 – 1925 թուականներու միջեւ: Տընիզ ու Ալէքսանտրին կը մտերմանան իրարու, առաջինը՝ աւելի լաւ ճանչնալու համար իր հայրը, երկրորդը՝ կարենալ ազատօրէն խօսելու համար այն մարդուն մասին, զոր կը պաշտէր եւ որ մեռած էր:

«Ամէն տարուան առաջին օրը մայրս զիս ու քոյրս իրեն կը տանէր, շնորհաւորութիւններ ու մաղթանքներ ընելու. կը յիշեմ կին մը, որ հակառակ իր տարիքին, գեղեցիկ էր տակաւին: Խոշորակազմ էր, արտասովոր դէմք մը ունէր, փայլուն աչքերով, թեթեւօրէն կորացած քիթով մը. շատ գեղեցիկ սպիտակ մազեր ունէր, որոնք կը հաւաքէր գլխուն վրայ սեւ թաւիշէ փոքր ժապաւէններով. 1925–ին մեռաւ, 86 տարեկանին: Իսկ մեծ մայրս չեմ ճանչցած, մեռած ըլլալով իմ ծնունդէս վեց շաբաթ առաջ:

«Զոլա կարծուածէն նուազ հարուստ էր. ճիշդ է որ շատ դրամ շահած էր իր վէպերով, սակայն առատաձեռն էր, ու կը ծախսէր անհաշիւ. կ՚օգնէր նեղութեան մէջ գտնուող իր բարեկամներուն, երկու տուն ունէր պահելիք, բազմաթիւ ծառաներ: Տրէյֆիւսի հարցը տնտեսական ցնցում մը պատճառած էր իրեն ու մահուընէն քիչ առաջ Մէտանի իր կալուածը ծախելու մասին կը մտածէր: Զճախուեցաւ, Ալէքսանտրինի ջանքերուն շնորհիւ. ան կալուածը նուիրեց հանրային օգնութեան կազմակերպութեան, որ հոն մանուկներու ապաքինման կեդրոն մը հաստատեց. այս կեդրոնը գործեց մինչեւ 1963, իսկ այսօր վերածուած է փոքր թանգարանի մը: Ալէքսանտրին մօտէն հետաքրքրուած է նաեւ Ժանի եւ երկու զաւակներուն վիճակով. վճարած է ժաքի բժշկական ուսման ծախքերը: Մայրս եւս վայելած է իր հոգածութիւնը: Ան հակառակ երբեք զաւակ ունենալուն, շարունակած է խորացնել իր ծանօթութիւնը հօրը մասին ու երկար տարեն աշխատած է Զոլայի ամբողջական գործին նոթագրութիւններով ու մեկնաբանութեամբ առաջին հրատարակութեան համար: Գրած է նաեւ գիրք մը հօրը մասին. «Էմիլ Զոլա, ներկայացուած իր աղջկան կողմէ»:

«Ալէքսանտրին բրած է նաեւ հետեւեալը. Զոլա դրուոր փափաք յայտնած է որ տղաքը օր մը կրեն իր անունը. եւ Ալէքսանտրին ամէն ջանք ի գործ դրած է, որ իրականանայ այդ փափաքը: Ժանի հետ համաձայնելով անուանափոխումի խնդրագիր մը ներկայացուցած է Պետութեան Խորհուրդին, ու 1908 թուականին Տընիզ եւ Ժաք կրցած են տիրանալ իրենց հօրը անունին: Ան տակաւին բրած է անհրաժեշտը, որպէսզի վիպասանին գործերուն հեղինակի իրաւունքները ժառանգեն անոր զաւակները: Կը կարծեմ կրցայ բացատրել, թէ ինչ աստիճանի հրաշալի ու վեհանձն կին մըն էր Ալէքսանտրին:

«Զոլայի մահուան պարագան ոճրային արարքի մը հետեւանք նկատուած է ոմանց կողմէ. մայրս ալ բնաւ կասկած չունէր թէ ոճիր մըն էր գործուածը: Սակայն այդ շրջանին, երբ Տրէյֆիւսի հարցը բռնութիւններու եւ ատելութեան դուռ բացած էր, երբ Զոլայի վարած երկփեղկ կեանքը գայթակղութիւն յարուցանած էր, երկու կիներն ալ՝ Ժան եւ Ալէքսանտրին, կ՚ուզէին միայն մոռցուիլ ու խաղաղութիւն գտնել. կառավարութիւնը եւս որ փափաք չունէր նոր պատմութիւններ բաստեղծելու, շատ մակերեսային քննութեամբ մը միայն գոհացաւ ու հարցը փակուեցաւ: Զոլա բազմաթիւ սպառնալիքներ ստացած էր մահուան, որոնք կը տարապեցնէին զինքը: 50–ական թուականներու սկիզբին լրագրող մը փորձած է վերակազմել քննութիւնները, լաւ ըլլալով ծխնելոյզ մաքրող գործաւորի մը մահուան անկողնին մէջ կատարած խոստովանութիւնները: Ան պատմած է, որ մինչ կ՚աշխատէին դրացի տանիքի մը վրայ, ուրիշ գործաւորներու հետ փակած են

Զոլայի սենեակը իջնող ծխնելոյզը, գինը մուխի մէջ ձգելու համար, քանի որ չէին վստահեր Տրէյֆիւսի դատապարութեան ընթացքին անոր կեցուածքը. հասանաբար կատակ մըն էր պարզապէս ու գէշ նպատակ մը չունէին: Սակայն Սեպտեմբեր 29-ին հասնելով գործի վայրը երբ խրարանցում կը նշմարէ շըրջակայքը, կը փութայ խցուած ծխնելոյզը բանալու:

«Մայրս երբ մեզի կը խօսէր Զոլայի մասին, կը շեշտէր յատկապէս անոր վեհանձնութիւնը ու բարեսրտութիւնը. այս առաքինութիւններուն մասին արտայայտուած էր նաեւ Անաթոլ Ֆրանս, Զոլայի յուղարկաւորութեան օրը խօսած դամբանականին մէջ: Մայրս կը խօսէր նաեւ աշխատելու անոր մեծ կարողութեան մասին: Ամէն տարի չորս ամիս Զոլա կը փնտռէր, կը պրպտէր այն շրջանակը, ուր պիտի զետեղէր իր վէպը. այս աշխատանքը աւարտելէ ետք, կ'ըսէր. – «Գիրքս վերջացուցի, կը մնայ միայն գրել զայն»: Ու յաջորդ ութ ամիսները կը քաշուէր Մէտան: Հոն, առաւօտները կը գրէր, կը ճաշէր, պտոյտ մը կ'ընէր ու կէսօրէ ետք նամակ կը գրէր, կամ այն յօդուածները, զորս խոստացած կ'ըլլար զանազան թերթերու: Շատ կանոնաւոր կեանք մը կը վարէր. այսպէս, միջին հաշուով տարին գիրք մը գրած է: Չէ գրած 1879-ին եւ 1880-ին. առաջին տարին որովհետեւ Մէտանի կալուածը գնած էր ու անով կը զբաղէր, իսկ 1880-ին երկու ողբերգութիւններու պատճառով. մէկը՝ Ֆլօպէռի մահն էր, զոր կը պաշտէր ու իր վարպետը կը նկատէր, իսկ երկրորդը՝ մօրը մահը, որուն միակ զաւակն էր եւ որ այնքան գուրգուրանքով մեծցուցեր էր զինք, հօրը կանխահաս մահէն ետք:

«Մայրս կը խօսէր հօրը շատ արդիական ճաշակին, նախասիրութիւններուն մասին. Զոլա կը սիրէր լուսանկարել, լողալ ու հեծանիւով շրջիլ. կը սիրէր արգիական արուեստը ու յատկապէս Ռոտէնը: Կը սիրէր Տէպիւսիի երաժշտութիւնը, մետաղեայ ճարտարապետութիւնը ու ամէն բան որ կը յիշեցնէր թեքնոլոժիի նորարարութիւնները: Մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտար ելեկտրականութեան, կեդրոնական ջեռուցումին հանդէպ. մահուան օրերուն լրջօրէն կը մտածէր ինքնաշարժ մը գնելու մասին:

«Նման մարդու մը, գրողի մը թոռն ըլլալ առաւելութիւններ ունի, սակայն նաեւ ունի անպատեհութիւններ: Միշտ չէ որ անդրադարձած եմ, թէ մեծ մէկն է ինք, սակայն յետոյ գիտակցած եմ իրականութեան: Իր մեծութիւնն ու կարեւորութիւնը երբեմն սարսափելի կարծեցողութեան մը պատճառ եղան ինծի. յատկապէս երբ փոքր էի այսպէս էր: Երբ Փրանսերէն շարադրութեան մը համար տկար թիւ մը առնէի, շատ կը նեղուէի. այնպէս կը թուէր թէ անկողնիս վերեւ կախուած Զոլայի դիմանկարը խստաբիր յառած կ'ըլլար ինծի:

Ա. Թ. Թ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1987 թ. Յունիսի 6-ին, Շաբաթ օրը, Դամասկոսից Երեւան ժամանեց Անտիոքի եւ համայն Արեւելքի Յոյն Կաթողիկէ Եկեղեցու Պատրիարք, Նորին Ամենապատուութիւն Մաքսիմոս Ե. Հաքիմը:

Ամենապատիւ Պատրիարք Հօրը այս առթիւ ուղեկցում էին, որպէս նրա շըրջախմբի անդամներ, Գերաշնորհ Տ. Ֆրանսուա արքեպ. Աբու – Մոխը, Հոգեշնորհ Տ. Գաբրիէլ Վրդ. Մալուֆը եւ Դամասկոսի համանուն Եկեղեցու թեմական Խորհուրդի մի շարք անդամներ:

«Զուարթնոց» օդանաւակայանում յարգարժան հիւրերին դիմաւորեցին եւ Ամենայն Հայոց Հայրապետի անունից բարի գալուստ մաղթեցին Մայր Աթոռի դիւանապետ Տ. Ներսէս արքեպ. Պոզապալեանը, Դամասկոսի եւ Յունաստանի Հայոց առաջնորդ Տ. Ոսկան եպիսկ. Գալփաքեանը եւ Արարատեան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Գարեգին եպիսկ. Ներսիսեանը:

Յունիսի 7-ին, Կիրակի օրը, առաւօտեան, Տ. Մաքսիմոս Ե. Պատրիարքին եւ նրա շքախմբի անդամներին Վեհարանում ընդունեց Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ բարի գալուստ մաղթեց նրանց: Ամենապատիւ սրբազան Պատրիարքի եւ Հայոց Հայրապետի միջեւ տեղի ունեցաւ զրոյց եղբայրական ջերմ մթնոլորտում: Այնուհետեւ քոյր Եկեղեցու բարձրաստիճան հիւրերը թափօրով առաջնորդուեցին Մայր տաճար՝ մասնակցելու Հոգեգալստեան տօնի առթիւ մատուցուող պատարագի սրբազան արարողութեանը:

Ս. պատարագին ներկայ էր Սովետական Միութիւնում Ֆրանսիական Հանրապետութեան լիազօր դեսպան, Նորին Գերազանցութիւն Իվ Պանիէզը՝ իր տիկնոջ հետ:

Ս. պատարագին ներկայ էին նաեւ Ամենապատիւ Հօր հետ Դամասկոսից ժամանած 45 սիրիացի արաբ քրիստոնեայ ուխտաւորներ, որոնք օրուայ պատարագիչ Տ. Ներսէս արքեպիսկոպոսի ձեռքից ստացան սուրբ Հաղորդութիւն:

Պատարագի ընթացքում պատարագիչ սրբազանը Հոգեւոր Ճեմարանի հինգ շըրջանաւարտ սարկաւագների ձեռնադրեց կուսակրօն քահանայ:

Յաւարտ Ս. պատարագի, Վեհարանի սեղանատանը Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ի պատիւ Տ. Մաքսիմոս Ե. Պատրիարքի, տուեց պաշտօնական ճաշկերոյթ, որին ներկայ էին Պատրիարք Հօր շքախմբի հոգեւորական եւ աշխարհական անդամները, Մայր Աթոռի եպիսկոպոսաց դասը, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի անդամները եւ Սփիւռքից ժամանած այլ պաշտօնական անձինք:

Յունիսի 8-ին, Երկուշաբթի օրը, Ամենապատիւ Տ. Մաքսիմոս Ե. Պատրիարքը իր շքախմբի անդամներով այցելեց Ծիծեռնակաբերդ եւ ծաղկեպսակ զետեղեց Հայ նահատակաց յուշարձանին: Այնուհետեւ Մայր Աթոռի հիւրերը Երեւանում այցելեցին Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անուան ձեռագրաց Մատենադարան, որտեղից ուղեւորուեցին Գառնի եւ ապա Ս. Գեղարդի վանք: Այստեղ սրբազան Պատրիարքը ընդունուեց վանահօր կողմից եւ «Հրաշափառ»ով առաջնորդուեց եկեղեցի տաճարը:

Նոյն օրը Մայր Աթոռի հիւրերը կրկին եղան մայրավանքում եւ առիթ ունեցան այցելելու Հոգեւոր Ճեմարան եւ Մայր Աթոռի Թանգարանները:

Երեկոյեան, Վեհափառ Հայրապետը Վեհարանի սեղանատանը, ի պատիւ հիւրերի, տուեց ողջերթի ընթրիք:

Հետեւեալ օրը, Յունիսի 9ին, Տ. Մաքսիմոս Ե. Պատրիարքը հրաժեշտ տուեց Հայոց Հայրապետին եւ իր շքախմբով Երեւանից ուղեւորուեց Թբիլիսի՝ ճանապարհին այցելելով Սեւանի պատմական վանքերը:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

Ս. էջմիածին
19 Յունիս 1987 թ.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգային Եղիշէ Մանուկեան վարժարանի տնօրէնութեան կազմակերպութեամբ, Մայիս 20-ին, դասախօսութիւն մը տուած է տոքթ. Բարգէն Փափազեան՝ «Ազգային ինքնուրոյն գոյութեան եւ անկախութեան անքակտելի կապը» նիւթին շուրջ: Ներկայացնելէ ետք հայ ժողովուրդի ձգտումը դէպի անկախութիւն, ապա նաեւ հայրենիքի, պետականութեան եւ անկախ գոյութեան արժէքները, դասախօսը նշած է. – «Հայրենիքը միայն հողը չէ: Հայրենիքը էապէս քաղաքական գաղափար մըն է ... Հայրենիքի արժէքը կայ քաղաքացիի գաղափարը: Հայրենիք կազմելու միակ միջոցը Պետութիւն հաստատելն է, Պետութիւնն է՝ որ կը սահմանէ ազգին հետեւելիք ուղին, մեկնելով ազգին մղումներէն, պահանջներէն»:

Համերգը: Ներկայ եղած են հինգ հարիւր հոգի: Բացումը կատարած է Օննիկ Յովսէփեան: Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ էդիկ Յովսէփեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Վանիկ Յովհաննէսեանի եւ Արաքսի Գասպարճեանի, մեկնաբանած է Կարա Մուրզայէն, Մ. Մազմանեանէն, Ա. Տիգրանեանէն, Մ. Եկմալեանէն խմբերգներ: Մեներգներով հանդէս եկած են Սիլվա Վարժապետեան, Րաֆֆի Տէր – Պօղոսեան, Անահիտ Բարայեան, Վարսենիկ Փափազեան, Վահէ Գրիգորեան, Զարմինէ Երէցեան եւ Գրիգոր Ճանիկեօզեան, մեկնաբանելով Հայաստանի երգահաններէ գործեր, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի երգահաններէն՝ Գ. Մ. Ալէմշահ, Նիկոլ Գալէնտէրեան: Համերգի աւարտին, Հայ Կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է խրախճանք մը:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կաթողիկոսարանի շըրջափակին մէջ, Յունիս 15-ին, տեղի ունեցած է համերգ մը, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ընտրութեան եւ օծման 10-րդ տարեդարձին առթիւ: Ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը: Վերջին պահուն, անակնկալ կերպով ժամանած է Հանրապետութեան Նախագահ Ամին Ճէմայէլ, իր կնոջ հետ: Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գէորգ Գանտահարեանի, մեկնաբանած է եկեղեցական երգեր: Նախագահը բարձր գնահատած է երգչախումբին ու նուագախումբին մակարդակը: Յայտագրի աւարտին Ամին Ճէմայէլ բարձրացած է Վեհարան եւ շնորհաւորած Հայրապետին ընտրութեան եւ օծման տարեդարձը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Է.Ճ.Պոդրոթ Գուլպէնկեան Հիմնարկին մէջ, Յունիս 6-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի երգչախումբին

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ, Համազգայինի Ճեմարանի համագործութեան Ֆոնտին մէկ միլիոն երկու հարիւր յիսուն հազար լիբանանեան ոսկի նուիրած են Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ճերիտեան: Նուիրատուներուն փափաքին ընդառաջելով Համազգայինի Կեդր. Վարչութիւնը համագործութի սրահներէն մին պիտի կոչէ ողբացեալ ճարտարապետ Սագօ Սարգիսեանի անունով:

ՔԷՊԷՔԻ երաժշտանոցներու նուագախումբը, բաղկացած 90 ուսանողներէ, ղեկավարութեամբ Րաֆֆի Արմէնեանի, Յունիս 7էն 18 նուագահանդէսներու շարք մը տուած է տարբեր քաղաքներու մէջ: Յայտագիրը բաղկացած է Ռոժէ Մաթոնի, Լիսթի, Չայքովսկիի, Ռավէլի եւ Պերլիոզի գործերէ: Տեղական մամուլը գրուատանքով արտայայտուած է:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ Ա Յ Ր Ի Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Պատերազմի այդ օրերէն կրնանք միշտ գտնել յամեցող հոգեվիճակներ, լքումներ, յուսաբեկութիւններ եւ ընդվզումներ, որոնք իրենց գոյութիւնը կը պարտին վերատեսութեան ենթարկուած ու սրբագրուած մեկնաբանութիւններու, քանի որ վկաներ չկային ըսելու համար թէ ինչ կ'անցնէր կը դառնար մեր գլխուն մէջ:

Յիշատակներուս մէջ, այդ դէպքերուն յաջորդող աւելի քան քառասուն տարիներու ընթերցումներէս եւ սորվածներէս մաքրըւած, քան տարու տղայ մը միայն կը մնայ, ձեռքը զինուորական գրքոյկով մը, ուր նշուած էր. – «ենթական Ֆրանսական հպատակութիւն չունի»: Պէտք է զօրաժողովիս միանայի 1940 Հոկտեմբեր 1-ին:

Առօրեայ կեանքէն կը յիշեմ պարենատոմսերը՝ անհրաժեշտ ամէն բանի համար, – հացի, միսի, կարագի, սուրճի, ձէթի, կօշիկի, ստեարեղէնի ... եւ ազատ ու զուգահեռ շուկայ մը, ուր ինչպէս պատերազմէն առաջ, ամէն ինչ կարելի էր գտնել, առաջարկուածին ու պահանջին օրէնքներուն համաձայն փոփոխական արտադրիչով մը բազմապատկուած գիներով: Վայելչագեղ ինքնաշարժերու կազածինը հրանիւթով փոխարինուած էր, կանգ կ'առնէին յաճախ հանգարտ ու մեկուսացած գիւղացիներու ագարակներուն առջեւ:

Օփերան, օփերեթը, երգասրահներն ու շարժանկարի սրահները «տեղ չկայ» կ'ազդագրէին եւ Մօրիս Շըվալիէ մեր փոքր թշուառութիւնները մխիթարելու համար կ'երգէր մեզի.

«Հոգ ընել պէտք չէ կեանքի մէջ,
Ես հոգ չեմ ըներ»:

×

«Մենք շատ բան հոգ կ'ընէինք» մեր տան մէջ այդ 1940 տարուան սկիզբը:

Ծնողքներս ունէին դէմքը այն մարդոց, որոնց զաւակը պատերազմի պիտի մեկնէր:

Ցանկարծ, առաջին ինը ամիսներու լռկոնական հաղորդագրութիւնները վերածուեցան անձնատուութեանց շարքի մը: Հիթլէրի զօրագունդերը կ'արշաւէին Եւրոպայի վրայ ու մայրաքաղաքներու մէջ կը ծածանէր կեռ խաչը:

Մեր դրացի Պելժիան հազիւ վար դրած էր զէնքերը եւ գերմանական բանակը արդէն կը տողանցէր Շան զ'Էլիզէէն:

1940 Յունիս 17-ին ծեր մարեշալ մը զինադադար խնդրեց:

Շատ լացին այդ իրիկուն Թիւրնէր ծառուղիի թիւ 3 տան մէջ, առանց ճշդելու թէ այդ արցունքները կը բխէին պարտութեան մը ամօթէ՞ն, թէ զաւկի մը պատճառած ուրախութենէն, որ պատերազմելու պիտի չերթար:

Յաջորդ օրը, Յունիս 18-ին, երիտասարդ զօրավար մը, Լոնտոնէն խրախուսեց Ֆրանսացիները, որ շարունակեն պայքարը:

Մենք մտիկ չէինք ըներ գրաւող ուժերու կողմէ խանգարուած Թ. Ս. Ֆ.-ի այդ կարճ ալիքը, ուրկէ երեք բառերէ մէկը չէր հասկցուեր Ֆրանսայի ըսելու համար թէ կայծակնային այս պատերազմին մէջ ճակատամարտ մը միայն կորսնցուցած էր:

Իրարու վրայ բարդուող, հակասական, գիրար խափանող այս դէպքերու մէջ կը տարուբերէի ընդմէջ երիտասարդին որ պէտք է ըլլայի, կրնայի ըլլալ եւ չեղայ: Իմ զօրակոչս կը վերաբերէր Արեւմտեան եւ Արեւելեան ազգային վարժարանի մուտքի քննութեան որու երկար ատենէ ի վեր կը պատրաստուէի:

Ու արտաքոյ կ'երթայի մասնակցիլ 1940 Յուլիսին մուտքի այդ գրաւոր ու բերանացի քննութիւններուն:

– 55 –

Ընդունուողներուն ցանկը պիտի ազդագրուէր էքս, դպրոցին առջեւ, ժամը 16·30–էն 17–ի միջեւ:

Մայրիկս իր ժամացոյցը լարեց խմխմիս վրայ. հազիւ ծանուցուէին արդիւնքները, պէտք է հեռաձայնէի պարոն Անձանիի որ իր խանութէն մեր ծառուղին ի վեր պիտի յայտարարէր շնորհալից.

– Պարոն Մալաքեան, հեռաձա՜յն:

Բայց արդեօք պէտք պիտի ունենա՞ր կանչելու. երկար ատենէ ի վեր հայրս արդէն վստահ եմ, հոն տակառներուն վրայ նստած պիտի ըլլար, սպասելով հեռաձայնիս:

(Շար. 122)

Այրի Տիկին Միրիճան Շիրվանեան,
Տէր եւ Տիկին Սերոբ Խորանեան եւ զաւակները,
Պր. Վարուժան Շիրվանեան,
Պր. Լեւոն Շիրվանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Խորանեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Պալեան, Մուշմուլեան, Շիրվանեան, Ծերոնեան, Քրալեան, Քըշիկեան ընտանիքները եւ բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄԻՐԻՃԱՆ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ
(Դաւրացի)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 4-ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Յուլիս 8, ժամը 16-ին, Իսիի Ս. Մարիամ-Աստուածածին Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մալաքոֆի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓԱՐԻԶ. — Տէր եւ Տիկին Շահան Վահանեան իրենց ննջեցեալներուն յիշատակին 2000 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարտիրոս Օհաննեանի յիշատակին Տիկին Սիրանոյշ Յովհաննէսեան եւ զաւակները կը նուիրեն 500 Ֆ. «Կամք»ին, 1000 ֆրանք Հայ Դատի Բանտարկեալ Մարտիկներու Պաշտպան Յանձնախումբին, 500 Ֆ. Ռատիօ Ազգ-ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգուցեալ հայրենակից՝ Արշակ Միրոյեանի (Տարօնցի) մահուան առթիւ (30-06-87), Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը եւ իր բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Սահակեանին եւ զաւակներուն եւ այս առթիւ 150 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Այս տխուր առիթով վարչութիւնս ստացած է Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Սահակեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Ժագօ Պօղոսեանէ 100-ական Ֆր.:

Վ Ի Է Ն

ՊԱՏԱՐԱԳ

Յուլիս 12, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն-Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն
Մ Ե Ծ
Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՇԱՐՎԻԷՕԻ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12-էն մինչեւ 22.30

1.— Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր:
2.— Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով:
3.— Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց:
4.— Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ:
5.— Գեղարուեստական ձոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ Նուագախումբի:

Մուտքը ազատ է:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
— ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ —

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս 12
B E L L E F O N T A I N E (JURA)

Յայտագիր.—
— Ցուցահանդէս՝ կայանի երախաներու աշխատանքներուն
— Գեղարուեստական յայտագիր կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած
— Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ:

- Լ Ի Ո Ն Է Ն -

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 12, կիրակի օր, կը կազմակերպէ հաճելի ճամբորդութիւն մը, Պէլֆոնթէնի այս դաշտահանդէսին առիթով:

Ճամբորդութեան սակ՝ 80 ֆրանք:

Մեկնում Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն, կիրակի, Յուլիս 12, առաւօտեան ժամը 7.30-ին:

Արձանագրութեանց եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել մինչեւ Յուլիս 9, Հինգշաբթի, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ՝ 78-49-06-06 կամ՝ 78-75-90-30 թիւերուն:

FETONS ENSEMBLE
LA VICTOIRE
AU PARLEMENT EUROPEEN

Le CDCA de PARIS
vous convie à une

GRANDE SOIREE

dans les jardins du Collège Samuel - Moorat
avec la présence de députés européens
VENDREDI 10 JUILLET
à partir de 20 heures
Collège Samuel - Moorat —— 26, rue Troyon - Sèvres
O R C H E S T R E — B U F F E T —— *Ambiance assurée* ——

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Յուլիս 9, տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մերոց՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. — Տէր եւ Տիկին Մօսիք Համբարձում (Եկեղեցի) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Պարտաք (դպրոցի շինութեան) 1.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Քամիւս (դպրոցի շինութեան) 200 Ֆ., Պր. Սուրէն Դաւրա (Եկեղեցի) 1.000 Ֆ., Պր. Արթին Պապիկեան Գր. Կիւլէրի մահուան առթիւ 200 Ֆ. (դպրոցին):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ-Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. — Տէր եւ Տիկին Միսաք Պէնկեան եւ զաւակները 200 Ֆր. կը նուիրեն Եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցին իրենց կնքահօր՝ Լեւոն Պէնկեանի մահուան առթիւ: Ինչպէս նաեւ Տիկին Ազնիւ Դարբինեանի մահուան առթիւ. — Այրի Տիկին Նատիա Դարբինեան եւ զաւակները (Ալֆորվիլ) 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Գէօչկէրեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Երուանդ Բուլուր 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սինանեան 250 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սենեքերիմ Մուրատեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մուրատ Մուրատեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Արտաշ Մուրատեան 100 Ֆ., Պր. Սարգիս Մուրատեան 100 Ֆ., Տիկին Սիրանոյշ Բուլուր 300 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մուրատ Բուլուր 200 Ֆ., Տիկին Մարիճա Տէրտէրեան 200 ֆրանք:

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշնան եղանակի պտուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ձոխ շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ:

Արձանագրութեանց համար գրաւոր դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 - 87 - 99 - 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայկցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկէդ ներս,

— Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

— Սամուէլ — Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի՛ սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:

Կրնայ շատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:

Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար:

Երկսեռ
գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:

Մանկապարտէզ — Նախակրթարան - Երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթոշակի դիւրութիւն պիտի արուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու:

Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

— APPEL URGENT —

La Croix Bleue des Arméniens de France a besoin de toute urgence d'un véhicule utilitaire (estafette - fourgonette - 4L - F4 F6 ou une Renault 5 Expresse) pour la Colonie de Bellefontaine.

La Croix Bleue serait infiniment reconnaissante pour ce don généreux d'utilité communautaire.

Pour tout contact appeler :
La permanence : 48 - 24 - 46 - 57 (après-midi)
Mme Merdjanian : 39 - 95 - 56 - 22
Mme Minassian : 39 - 58 - 40 - 07

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
8
MERCREDI
8 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.525 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.525

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈԹՈՐԻԿ, ԿԱՅԾԱԿ, ԿԱՐԿՈՒՏ աւեր գործեցին Երկուշաբթի գիշեր Ֆրանսայի հարաւային շրջանը, եւ ի մասնաւորի Բարձր — Ալպեաններու նահանգը, ուր ճամբաները փակուեցան, 60 սանթիմեթր հաստութեամբ ցեխը երթեւեկը դադրեցուց, մինչ 31 տարեկան կին մը կայծակահար եղած է եւ այլեւս միայն անունը կը յիշէ։

ՓԻԼԸՐ ՄԱՐՍԻԼՀԱՍԻ, անդամ Սահմանադրական Խորհուրդին, Հանրապետութեան նախագահութեան երբեմնի թեկնածու (1965, առաջին ընտրութիւնը հանրաքուէով, 1·71% կրցաւ միայն ձեռք ձգել), մեռաւ 77 տարեկանին։ Ամէն բանէ առաջ փաստաբան, կուսակցական մարդ չէր։ 1983–ին, Ազգ. Ժողովի նախագահ Լուի Մերմազն է որ զինքը Պետութեան Խորհուրդի անդամ նշանակած էր։

ԵՐԵՔ ՏԱՍՆԵԱԿ ԹԱԹԱՐՆԵՐ ցոյց մը ըրած են Երկուշաբթի օր, Կարմիր Հրապարակին վրայ, պահանջելով Խրիմ վերադառնալու արտօնութիւնը, ուրկէ ըՍթալին զիրենք տեղահան ըրած էր Բ. Աշխարհամարտին։ Միջադէպ չէ պատահած։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ քաղաքապետը որոշած է պոյքոթի ենթարկել Յուլիս 14–ի արարողութիւնները Ֆրանսայի հիւպատոսարանը, բողոքելու համար «կրկնակի ընդունելութեան» աւանդութեան դէմ։ Ֆրանսայի ներկայացուցիչները սովորութիւն ըրած են երկու տարբեր ընդունելութիւն կազմակերպել։ Առաջինը տեղի կ'ունենայ հիւպատոսարանը, քաղաքին հրէական մասը եւ վերապահուած է Իսրայէլացիներուն եւ Ֆրանսացիներուն։ Երկրորդը, տեղի կ'ունենայ յաջորդ օրը, Սէնթ — Ան եկեղեցւոյ պարտէզներուն մէջ եւ վերապահուած է Պաղեստինցիներուն (քաղաքին դրաւեալ բաժնին մէջ կը գտնուի ֆրանսական Պետութեան պատկանող այս եկեղեցին)։ Ֆրանսա, ինչպէս արեւմըտեան միւս Պետութիւնները, չէ ճանչցած արեւելեան Երուսաղէմի կցումը եւ ուրեմն այս կարգադրութիւնը կը տեւէ 20 տարի է։ Յարդ միայն Միացեալ – Նահանգները տեղի տուած են հրէական ճընշումին, Յուլիս 4–ի անկախութեան տօնին առթիւ։

ԵՐԿՈՒ ՊԱՍՔԵՐ, հաւանաբար անդամ Իփարէթարաք (Ֆրանսական) անկախապաշտ շարժումին զոհ գացին իրենց իսկ պատրաստած ռումբին։ Առաջինը մեռաւ, երկրորդն ալ ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ։ Քրիսթոֆ Իսթէք, 27 տարեկան, կը պատրաստուէր ռումբը դնելու Անկլէի (Ատլանտեան Փիրէնեաններ) հարկային գանձատան առջեւ, երբ ռումբը պայթած է ձեռքը, զինքը սպաննելով եւ ընկերն ալ վիրաւորելով։ Իփարէթարաք կը նշանակէ «Հիւսիսիները», հիմնուած է 14 տարի առաջ եւ պիտի ծառայէր կապ հաստատելու «հիւսիսիններուն» (ԷԹԱ) հետ, բայց չուտով դիմադիծ փոխեց եւ ահաբեկչութեան արարքներու ձեռնարկեց։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՄԸ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՌՈՒՄԲ ՄԸ ՊԻՏԻ ՆԵՏԵՍ ՍԱՒՈՐ, ՔԱՐՈՒՔԱՆԴ ԸՆԵԼՈՎ ԳԵՏՆԻՆ ՀԱՒԱՍԱՐ ԴԱՐՁՆԵՍ, ԼՄՆՆԱՅ - ԵՐԹԱՅ»

«ՍԱՒՈՐ»Ը ԱՂԹԱՄԱՐԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ Է

իսկ այս խօսքերը այպանողը՝ թուրք լրագրող մը

ԽՄԲ. – «2000–է Տօղրու» շաբաթաթերթին մէջ լոյս տեսած է այս յօդուածը, սա յատկանշական խորագրին ներքեւ. – «ԱՆՊԱՏԵՀ ՀԵՏԵՒԱԶՕՐՔ Կ'ԸԼԼԱՅ, ԱՆՊԱՏԵՀ ԳԻՐՔ Կ'ԸԼԼԱՅ, ԲԱՅՑ ԱՆՊԱՏԵՀ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸԼ – ԼԱ՞Յ»։ Յօդուածագիրը՝ կիւնայ Ասլան չի վարանիր ծաղկելէ այն տմարդի վերաբերումը, որ վերապահուած է նարտարապետական մեր պատմական հարստութեանց։ Եւ եթէ կը համարձակի այդքան խիստ ու հեգնական ըլլալ, պատճառն այն ալ է որ ի սկզբանէ իր գործը կը դիւրացընէ շեշտելով. – «Մերն են...»։

«Երբ զբօսաշրջական եղանակը կը բացուի Զբօսաշրջութիւնը կենդանացնելու, Զբօսաշրջութիւնը Պայթեցնելու համար կարգ մը միջոցներ ձեռք կ'առնուին։ Բայց հակառակ ասոր զարմանալի է որ անբացատրելի պատճառներով չի պայ – թիր...։ Մեր մօտ առատ են ծովը, արեւը, պատմական մշակութային հարստութիւնները։ Թերեւս ալ այդքան առատ ըլլալուն համար է որ մենք յարգը չենք գիտնար, բատ արժանւոյն չենք արժեւորեր զանոնք։ Թողունք գիտնալը, անոնցմէ ոմանց գոյութիւնն իսկ մասնաւորապէս կ'ուզենք անգիտանալ, չեղեալ նկատել։ Կը թողունք մարդոց ու բնութեան խրդճմտանքին ու քմահաճոյքին, որպէսզի ժամանակի ընթացքին մաշին, քայքայ – ւին, անհետանան ու կորսուին երթան։ Զկայ բսելով բան մը կը դադրի՞ գոյութիւն ունենալէ։ Բաց աստի, այդ բոլորը Անատոլուի զարդերն են անոր մշակութային հարստութեան հիմնաքարերը կը կազմեն, մերն են, եթէ մինչեւ իսկ անոնք ըլլան Վանի Վարագայ Վանքը, Հայոց Գագիկ Թագաւորին կողմէ կառուցուած Աղթամարի Եկեղեցին...։

«Եւրոպացի զբօսաշրջիկի մը ընկերակցութեամբ, նախ Վանի Զբօսաշրջական Տեղեկատուութեան Գրասենեակը կ'երթանք։ Հոս պաշտօնավարողներուն միջեւ օտար լեզու գիտցող մէկ հոգի իսկ չկայ։ Արդէն այս կողմերը այցելող զբօսաշրջիկներուն հանդէպ մասնաւոր հետաքրքրութիւն ցոյց տալն ալ սովորութիւն չէ։ Աւելորդ եւ անտեղի կը նկատուի։ Ո՞վ գիտէ, թերեւս ալ լրտես եւայլն է։ Թողունք այս մէկը, եթէ նոյնիսկ ժողովուրդին օգտակար ըլլալ փորձողներ ըլլան, տեղացիները այդ հայրենակիցին կասկածով կը նային, վտանգաւոր մարդ կը նկատեն զայն։

«Նկատելով որ Գրասենեակը Վան քաղաքին քարտէսը գոյութիւն չունի, շըրջապատը այցելել ուզողներուն ճամբան ցոյց կը տրուի ձեռքի եւ ոտքի շարժումներով, նախնական նշաններով ու բացատրութիւններով։ Սենեկապետ Մէտատ Էֆէնտիի յանձնուած է նաեւ զբօսաշրջիկներուն պանդոկը ցոյց տալու պարտականութիւնը։

ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍԿՍԻ

«Եւրոպացի մեր հիւրը պանդոկ տեղաւորուելէ վերջ, Հայկական եկեղեցին տեսնելու համար ճամբայ կ'ելլէ։ Տար – ժանուերով կ'երթան կղզի եւ շարժանաւուն վարորդին տնօրինման թողուած է բացարձակապէս ճշդել ու գիտնալ, թէ այդ հինգ մղոնոց հեռաւորութիւնը կըտրելու համար երբ, քանի հոգիով ճամբայ պիտի ելլէ եւ ինչ պիտի գանձուի ճամբորդներէն իբրեւ փոխադրավարձք։ Նաեւ անչուշտ հոն մնալու համար ձեր տրամադրելիք ժամանակը։ Եթէ գործ ունիս, մէկ ժամէն աւելի չէք կրնար մնալ. իսկ եթէ ազատ է, հինգ ժամ ալ կրնաք մընալ։

«Աղթամարի Եկեղեցին, Քրիստոսէ վերջ 921 թուականին կառուցուած է Հայոց Գագիկ Թագաւորին կողմէ։ Իր շըրջանին, Եպիսկոպոսարան է եղեր եկեղեցին ու նաեւ վանք։ Մեր հիւրը կ'ապշի կը մնայ երբ կը տեղեկանայ թէ ինչ պատահած է անոր քանդակներուն եւ խճանըկարներուն։ Կարգ մը մարդոց կողմէ քանդակները քանդուեր ու փշրուեր են կեավուրի գործ ըլլալուն համար, մէկ մասն ալ ծակծկուեր են հոն իրենց ոչխարները արածելու եկող հովիւներու կողմէ, հրացանի փամփուշտներով։ Եկեղեցիին պահակը ոսկի գտնելու յոյսով աղօթատեղիին մէջտեղը փորեր է, իր այդ արարքին համար ալ քան օր բանտարկութեան դատապարտուեր է թէեւ, բայց աւելի վերջ ալ պաշտօնի բարձրացում կրելով թանգարանի պահապան կարգըւեր։ Եկեղեցիին առջեւ ալ երեք նոր շէնքեր կառուցուեր են։ Ճեմիչ, պիւֆէ եւ պահակին համար հիւղակ։ Սա պէս պատմութիւն մը կը պատմուի Աղթամարի համար. – Անգամ մը, զինուորական մը Աղթամարի հայկական եկեղեցին նայեր է երկար – երկար եւ ապա հետեւեալ կարծիքը յայտներ. – «Երկրաշարժի մը ընթացքին ռումբ մը պիտի նետես սաւոր, քարուքանդ ընելով գետնին հաւասար դարձնես, լմննայ – երթայ»։

ՎԱՆԱՅ ԲԵՐԴԸ ԱՅՑԵԼՈՂ ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐԸ

Վանայ Բերդին մուտքին, ոստիկան – զինուորներ ճամբան կը կտրեն այցելող զբօսաշրջիկներուն։ Հոն գտնուող մասնաւոր տետրակի մը մէջ իրենց անունը – մականունը եւ հասցէն կ'արձանագրուին։ Հետաքրքիր զբօսաշրջիկը երբ ասոր պատճառը կը հարցնէ, ոչ ոքէ գոհացուցիչ պատասխան մը կրնայ ստանալ այդ մասին։ Ոստիկան – զինուորը միայն յօնքերը վեր կը բարձրացնէ ժխտական իմաստով եւ այդքան միայն։ Մեր հիւրին զարմանքն ու հետաքրքրութիւնը կը կրկնապատկուին։ Զի կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ է այս գաղտնիքը, ի՞նչ է պատճառը այս խառնակ գործողութիւններուն...։

«Այցելու օտարականը, ապա փափաք կը յայտնէ տեսնելու այն Եօթը Եկեղեցիները, որոնց մասին կարդացած է իր ուղեցոյց – գրքոյկին մէջ եւ որոնց մասին լսած է նաեւ ուրիշներէն։ Բայց դարձեալ ոստիկան – զինուորն է որ կը ցցուի իրեն դէմ ու կ'ըսէ թէ արգիլուած է այդ շըրջանը այցելել։ Եւ սակայն մեր հիւրը որոշած է անպայման տեսնել զանոնք ու միջոցը գտնելով հեծիկ մը կը ճարէ տեղացիներէն, կ'ուղղուի դէպի խնդրոյ առարկայ եկեղեցիները, որոնք կը գտնուին ութ քիլոմեթր հեռուն գիւղ մը։ Սակայն իր մեծագոյն զարմանքը հոն էր որ պիտի ունենար այս անգամ, որովհետեւ այդ եկեղեցիները աւերի եւ յարդանոցի էին վերածուած...։

«Եօթը եկեղեցիներուն անունն ալ Վարագայ Վանք է։ Հիմակուան անունն է Տէրիք Տաղը, նախորդ անունն ալ Վարագ։ Նկատելով որ վանքին մէջտեղը եօթը եկեղեցիներ կային, այս անունը տրուեր է անոր եւ կը կոչուի Եօթը Եկեղեցիներ։ Ատենին, երբ Հայերը կ'ապրին եղեր, վանքը ոչ միայն բարձրագոյն կրթարան մըն է եղեր, այլ նաեւ ուսուցչանոց եւ այլազան գիտութիւններու կեդրոն։ Անատոլուի առաջին չարաթաթերթը Արծուի Վասպուրականն ալ հոս լոյս տեսեր է 1858–ին։ Վարագայ Վանքը ունի եղեր թանկագին ձեռագիրներով հարուստ ընդարձակ գրադարան մը, գրքերէն շատերը Երեւանի Գրադարանը փոխադրուեր են պահպանութեան համար։

«Զախորդութիւնները վերջ չեն գտներ սակայն մեր հիւրին համար։ Վերադարձին հեծիկը կ'աւրուի ու երբ կ'ուզէ նորոգել զայն, հարկ եղած գործիքները չի կրնար գտնել։ Գիւղական նպարավաճառին կը դիմէ թորնավիտա մը գնելու յոյսով, բայց հակառակ անոր որ դարակ – ները Մարլպորօ գլանիկներով լեցուն են, կարելի չըլլար թորնավիտա մը գտնել։ Վերջապէս քաղաք կը վերադառնայ եւ կ'որոշէ հետեւեալ օր վրան լարել խորէմիտի մէջ – Ատրամեդ – եւ քիչ մը հանգըստանալով գլխուն եկածները դասաւորել մտքին մէջ։ Բայց այս անգամ ալ ոստիկան զինուոր մը կուգայ եւ կը դդուշացնէ զինքը հոն մնալէ, այն ազդարարութեամբ որ ահաբեկիչները կրնան յարձակիլ։ Այն ատեն, մեր հիւրը կը հրաժարի տասնըհինգ օրուան արձակուրդ մը անցընելու մտադրութենէն, հետեւաբար կ'ուզէ իսկոյն վերադառնալ, բայց այս անգամ ալ օդանաւուն մէջ կարելի չըլլար տեղ գտնել։

Ի վերջոյ, ճարահատ, կը փակուի պանդոկին թիւ 405 սենեակը, ուր կը մնայ լըման երկու օր, սպասելով որ լուր տրուի իրեն թէ կարելի եղած է տեղ գտնել օդանաւի մը մէջ։ Վանէն բաժնուելու ատեն ալ, ոչ իր գոյքերէն բան մը կը մոռնայ ոչ ալ գլխուն եկածներէն, հաւանաբար տակաւին երկար ժամանակ չարչարելու համար գլուխը եւ հասկնալ ջանալու, թէ ինչո՞ւ այդպէս եղաւ եւ ի՞նչ պատճառներ կան որ այդպէս ըլլայ...»։

ՅՈՒՆԻՍ 18–Ի ՅԱՂՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ. – (Հեռաձայն). – Յուլիս 6, Երկուշաբթի, երեկոյեան, աւելի քան հազար հոգի համախմբուած էին Փալէ տը Քոնկրէ, տօնելու համար Յունիս 18–ի եւրոպական Խորհրդարանը ձեռք ձգուած յաջողութիւնը։

Երեկոյթին նախաձեռնած էր Հայ Դատի Յանձնախումբը։ Ցուցադրուեցաւ ժապաւէն մը, որ դրուագներ ցոյց կուտար Յունիս 18–ի նիստէն եւ հայանպաստ եւ լոյթները մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին սրահին մէջ։ Բեմին վրայ տեղ գրաւած էին խորհրդարանականներ՝ Էրնէսթ Կլին եւ Վ. Քիւփերս (պելժիացի) եւ Անրի Սապի (ֆրանսացի)։ Յաջորդաբար խօսք առին Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ՝ Հիլտա Չոպոյեան, Վահէ Մուրատեան, Միհրան Անթաքըլեան, որոնք ապագայ գործունէութեան ճամբաներ առաջարկեցին։ Ներկայ էր Ազգ. Ժողովի նախկին նախագահ Լուի Մերմազ, Միշէլ Նուար եւ Ալէն Քառինեոն (մեծամասնութեան նախարարներ) եւ Լիոնի քաղաքապետ՝ Ֆ. Քոլոմ։ Նոր – հաւորական ուղերձներ ղրկած էին։ Երեկոյթը փակուեցաւ խրախճանքով եւ երգիչ՝ Յովիկ Գրիգորեանի երգերով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԳԵՂԱՄ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ՝ ԳՐՈՂԸ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ, ԽՄԲԱԳԻՐԸ

ՍՈՒՐԷՆ Դ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

«Ազդակ» չաբաթաթերթը բոլորովին չմոռցաւ վաղամեռիկ բանաստեղծին. աւելին, Արամ Անտոնեանը, որը գրել էր «Ծիածան»ի առաջաբանը, «Լոյս» հանդէսի խմբագիրն էր եւ մեծ ցանկութիւն ունէր բացառիկ նուիրել Մեծարենցին: Սակայն 1908–ի յուլիսեան յայտնի դէպքերից յետոյ «Լոյս»ը լուծարքուեց, Արամ Անտոնեանը բազմաթիւ չափածոյ, արձակ, թարգմանական գործեր յանձնեց Գեղամ Բարսեղեանին, որոնք տպագրուեցին արդէն «Ազդակ»ում: Նրանք ճնշող գերակշռութեամբ անտիպ գործեր էին:

Մէկ տարի էլ չտեւեց Գ. Բարսեղեանի «ազդակեան» շրջանը, լոյս տեսաւ ընդամէնը 41 համար, բայց այս կարճ միջոցում ընթերցողը ծանօթացաւ գեղարուեստական եւ հրապարակագրական տեսակէտից հասուն գործերի. արեւելեան շքեղ պատկերներով էր հիւսուած Ասմարի եւ Գալոյի ողբերգական սիրոյ պատմութիւնը («Ասմար»), գաւառական դրականութեան ջերմ պաշտպանութեանն էր կոչուած «Դէպի բնաշխարհ» առաջնորդողը, մեծարենցեան բնապատկերներին յատուկ նուրբ զգացողութիւն էին արթնացնում «Գիւղին մուտքը», «Ձիւնամրրիկը» արձակ քերթուածները, եւ վերջապէս, բանաստեղծ ընկերոջ հանդէպ խոր պաշտամունքի արտայայտութիւն էր «Միսաք Մեծարենց իր մահուան մէջ» գրական յուշ – դիմանկարը:

Ինչպէս յայտնի է, Ֆլանտրիայի մայրաքաղաքից՝ Կանտից Բարսեղեանի «Ազդակ»ին հաճոյքով է սկսում աշխատակցել «օրըստօրէ հեթանոսացող» Դանիէլ Վարուժանը: Ստեղծւում է այն հիմքը գրական խանդավառ մտերմութեան, որը յետագայում պիտի արգասաւորուէր «Մեհեան»ում ընդհանուր «հեթանոսական» հայեցակէտով: Արշակ Չօպանեանին Վարուժանը խոստովանում էր, որ այրւում է «բանաստեղծական հեթանոսութիւնով»: «Նոր նշանակալից բան մը չեմ գրած: Աղօթք մը միայն առ «Վահագն». թերեւս «Բազրավէպ»ին հրատարակութեան համ»: Յիշեալ բանաստեղծութիւնը մէկ տարի անց, 1909–ին, յայտնւում է «Ազդակ»ում, այլ ոչ թէ «Բազմավէպ»ում: Վարուժանն է ժամանակին որսում «Վահագն»ի թեմայի խորութիւնը, որը հեռու էր «Բազմավէպ»ի ակադեմիզմից, կրօնական նախասիրութեան հայեցողութիւնից: Մինչդեռ Գ. Բարսեղեանը անտարբեր չէր գրական հեթանոսաշունչ բանաստեղծագործութեան հանդէպ:

Ժամանակակիցները վկայում էին խմբագրի, անառարկելի հեղինակութեան, մտքերի վրայ տիրաբար իշխելու ուժի մասին «Ազդակ»ի անուան, խմբագրութեան եւ ուղղուածութեան շուրջը վէճերում Գեղամը կուռ տրամաբանութեամբ հաստատել է իր տեսակէտները: «Ազդակ»ը արեւմտահայ պարբերական մամուլում առանձնանում է դիմոկրատիզմի կայուն տարրով: Այսպէս, 1909–ի Մայիսի մէկը նրանք նշում են որպէս աշխատաւորների, թանուորների սոցիալական պայքարի օր, հասարակական առաջդիմութեան նպատակները դիտելով միջազգային բանուորական շարժման հիմքում: Եւ բոլորովին զարմանալի չէր այն ոգեւորութիւնը, որն ապրում էր «Ազդակ»ի խմբագրական կորիզը, երբ Գեղամ Բարսեղեանի անմիջական նախաձեռնութեամբ չաբաթաթերթի համար թարգմանել էին «Էնթէրնասիոնալ»ը կամ ինչպէս իրենք էին անուանում՝ «աշխարհամարտի երգ»ը:

Իր գեղագիտական հայեացքները գրողն ու հրապարակագիրը ամբողջացնում է Եւրոպայում, ուր սովորելու հնարաւորութիւն է ընձեռւում 1912–ի վերջերին, երբ, խուսափելով պալքանեան պատերազմի զօրակոչից, բուժման նպատակով ուղեւորւում է արտասահման: Կարճ ժամանակ անց մնալով Զուիցերիայում՝ նա գնում է Փարիզ. այստեղ ութ ամիս ուսումնասիրում է գրականութիւն, փիլիսոփայութիւն, քաղաքական մի շարք տեսակէտներ, որոնք նա մի փոքր հեգնախառն անուանում է «գաղեթաճիական»: Եւ միայն նիւթական անապահով վիճակն է ստիպում նրան 1913–ի աշնանամուտին թողնել հասարակական գիտութիւնների բարձրագոյն դասընթացքները եւ վերադառնալ Պոլիս:

Սահմանադրութիւնից յետոյ ստեղծուած ազգային – քաղաքական փոթորկալից, յուզավառ շրջանում գրական մշակոյթային վերելքը եւ խոր լաւատեսական հաւատը հայրենիքի վաղուայ օրուայ հանդէպ պայմանաւորեցին Գեղամ Բարսեղեանի գրական եւ հրապարակախօսական գրուածքների ուղղութիւնն ու ոգին: Եւրոպայից վերադարձած Գեղամը անմիջապէս ընկաւ գրական «հեթանոսութեան» խանդավառ, «կախարդական» յորձանքը: Հեթանոսական գրական շարժման կուռքը Դ. Վարուժանն էր: Մասնաւորապէս Բարսեղեանի համար դա անակնկալ չպիտի լինէր, քանի որ իր «Ազդակ»ի էջերից էր դեռեւս Վարուժանը բակել «հեթանոսական» խնկարկումը: Աւելին, դա մի տեսակ օգնեց, արագացրեց Գեղամի գեղագիտական «հեթանոսացման» պրոցէսը, եւ նա միանգամից յայտնուեց «գաղափարակիր»ների առաջին շարքերում:

Վահան Տէքեանի դիպուկ արտայայտութեամբ «յանկարծակի հեթանոսացած» գրական աշխարհ Գեղամ Բարսեղեանը մտաւ լի նոր որոնումներով, ծրագրերով: Լայն գործունէութեան ասպարէզ էր խոստանում նրան «Մեհեան» հանդէսը, որի խմբագիրներից մէկը դարձաւ նա Կոստան Զարեանի, Յակոբ Օշականի հետ: Հանդէսը, որից 1914–ին լոյս տեսաւ ընդամէնը եօթ համար, նշանաւորեց գրական շարժման զարգացման նոր, թերեւս վերջին փուլը: Այն կեանքի կոչուեց խմատաշափելու հեթանոսական գեղարուեստական հայեացքի մեծութիւնը, ուղղուածութիւնը, դառնալու նրա գաղափարական որոնումների այն յենակէտը, ուր պիտի ճշգրտուէր նոր «հեթանոսութեան» միասնական ծրագիրը: Առանձնապէս հանգանակի շրջանի «Մեհեան»ում սիրով աշխատակցելու, նուիրուելու պատրաստակամութեամբ հանդէսին իրենց նպաստը բերեցին Դանիէլ Վարուժանը, Յ. Սիրունին, Ահարոնը:

Սակայն շատ շուտով մեհենական խմբագիրները, այդ թւում եւ Գեղամ Բարսեղեանը, որոնք սկզբնական շրջանում չէին խուսափում միասնութեան ցոյցերից, «Նոր արուեստ»ի որոնումներում խոր դժգոհութիւն արտայայտեցին գրական հեթանոսական նպատակայնութիւնից եւ, մերժելով ու ծաղրելով նրա գաղափարաբանական արմատները՝ ազատութեան եւ գեղեցիկի պաշտամունքը, հռչակեցին «բարձրագոյն եւ միակ արուեստ»ի՝ ապազգայնապաշտութեան հաստատման սկզբունքը: «Ապազգայնապաշտութիւն»ը «վաղուան» գրականութեան համընդհանուր, հայկական գրական պրոցէսի մեհենական ցանկալի եզրայանգումն է: Նոր, ֆուտուրիստական արուեստի փրկութեան նախաձախնդիրը եւ ջերմեռանդ պաշտպանը «Մեհեանում»ում Գեղամ Բարսեղեանն էր: Իսկ դա պատահական չէր: Դեռեւս մինչեւ «Մեհեան» գալը «ազգայական» հրապոյրներով աոյցուն՝ Գեղամ Բարսեղեանը գայթակղութիւն ունեցաւ «Բարսեղեան» ազգանունը դէն նետել եւ ստորագրել «Գեղամ Աղւանի» որից, սակայն, շատ շուտ էլ հրաժարուեց: Այս փաստը գալիս է հաւաստելու, թէ որքան խոր էր «ապազգայնապաշտութեան» արմատը, որը նրա գեղարուեստական հետաքրքրութիւնների, եւրոպական նորագոյն գրական, փիլիսոփայական շարժումների մօտեկից չփուելու, ծանօթ լինելու անմիջական արտայայտութիւն էր: Հեթանոս – մեհենական գիտակցաբար այս օջախում է նա տպագրում «Ապուոնի քաղաքին խուզարկիչը», «Վաղուան Հայերը», «Օրագիր» նօթերը, խորհրդածում գրականութեան եւ արուեստի՝ հասարակական հողից կտրելու, «ազատագրելու» ուղիների մասին, «գրականութեան անկախութեան» մասին, հարցադրումներ, որոնց հանդէպ, բարեբախտաբար, բոլորից «անհաւատարիմ» դարձել է հէնց ինքը: Ճշմարտութիւն, որ ո՛չ Գեղամ Բարսեղեանի, եւ ո՛չ Կ. Զարեանի հայեացքներում ֆուտուրիզմը գեղագիտական «նուաճումներ» չթողեց, չընկալուեց որպէս փիլիսոփայական հայեացքների ամբողջական կարգ:

Լայն էին Գեղամ Բարսեղեանի գրական եւ հասարակական հետաքրքրութիւնները, իսկ մենք քննեցինք նրա թողած ժառանգութեան մի մասը միայն: Առայժմ գրական շրջանակներին այնքան էլ ծանօթ հեղինակ չէ նա: Մինչեւ այժմ միակ ժողովածուն Փարիզում 1931–ին լոյս տեսած «Ամբողջական գործը. արձակ էջեր, պատմուածքներ ու քննադատութիւններ»ն է, ուր ամփոփուած են նրա՝ տարբեր տարիներին տարբեր պարբերականներում սփռուած գրական – գեղարուեստական, գրաքննադատական եւ հրապարակախօսական գործերը:

(Շար. 2 եւ վերջ)

LE COIN DU JURISTE

LES NOUVELLES AUGMENTATIONS DE LOYER

La loi du 23 Décembre 1986, dite Loi Méhaignerie, prévoit, avant le retour total à la liberté en 1992 ou 1996, la possibilité de réajuster les loyers des logements dont les propriétaires estiment qu'ils sont manifestement sous-évalués par rapport aux loyers pratiqués habituellement dans le voisinage pour des logements comparables.

La situation actuelle étant assez complexe, voyons dans quelles conditions ces augmentations de loyers peuvent se faire.

Pour cela il y a lieu de considérer, les logements du secteur libre anciennement soumis à la Loi Quillot, et les logements soumis à la Loi de 1948.

1.— *Secteur Libre*

Précisons d'abord que si le propriétaire estime que le loyer est normal, il bénéficiera chaque année, à la date anniversaire du contrat, d'une augmentation égale à celle de l'indice du Coût de la Construction. A l'expiration du bail, celui-ci sera renouvelé pour une période de trois ans selon les nouvelles règles de la Loi Méhaignerie.

Si à la fin du bail, le locataire s'en va, et si le logement est loué à un nouveau locataire, le loyer sera alors entièrement libre. Par contre, s'il n'y a pas de changement de locataire et si le propriétaire estime que le loyer est sous évalué il faut envisager les deux cas suivants :

— Si le bail en cours arrive à échéance avant le 1er *Octobre* 1987, le propriétaire peut proposer un nouveau loyer. Sa proposition doit être faite avant le 1er Octobre quelle qu'en soit la date. Cette notification doit être faite dans les termes précis de l'article 21 de la Loi, qui doit être reproduit intégralement.

Cette notification de proposition entraîne automatiquement une prorogation du bail en cours pour une durée d'un an. Ainsi au moment de l'échéance, le loyer pourra être augmenté du taux de l'indice de la Construction, mais la nouvelle augmentation, si elle est acceptée, ne prendra effet qu'un an après.

Si le locataire refuse la proposition d'augmentation ou s'il n'a pas répondu quatre mois avant la fin de la prorogation, c'est-à-dire 8 mois après la notification, l'une ou l'autre partie peut saisir la Commission départementale de conciliation qui disposera de deux mois pour obtenir un accord. Si un accord n'est alors pas possible, la fixation du nouveau loyer se fera par les voies judiciaires.

Mais attention, si le propriétaire, en cas de refus ou de non réponse du locataire, ne saisit pas la commission, il perd son droit à l'augmentation demandée, et le contrat sera reconduit pour trois ans, avec pour seule augmentation possible la révision dûe à la variation de l'indice du coût de la construction.

Si le nouveau loyer est fixé soit amiablement soit après une procédure, l'augmentation ne se fera que sur une durée de trois années, sans préjudice de l'augmentation dûe à l'indice.

— *Si le bail en cours arrive à échéance à partir du 1er Octobre* 1987.

Dans ce cas la notification de proposition de nouveau loyer doit être faite au moins six mois avant le terme du contrat de location.

Si le locataire n'a pas répondu ou s'il a refusé le nouveau loyer quatre mois avant l'expiration du bail soit deux mois après la notification, le propriétaire devra saisir la Commission départementale pour trouver un accord. A défaut le Tribunal pourra être saisi.

Si la Commission n'est pas saisie, le contrat de location est automatiquement renouvelé aux conditions antérieures, sauf l'augmentations par rapport à l'indice du Coût de la Construction.

Ces modalités de fonctionnement sont donc assez complexes et il est très utile que les lecteurs soient attentifs sur les délais et les termes des lettres adressées soit par le propriétaire soit par le locataire.

2.— *Secteur soumis à la Loi de 1948*

Ces loyers qui auparavant étaient protégés, entrent maintenant dans le droit commun, sous réserve de satisfaire aux normes de confort et d'habitabilité.

Là aussi deux cas peuvent se présenter:

— Si le logement est libre : dans ce cas il entre immédiatement dans le cadre de la Loi Méhaignerie, et le loyer peut être fixé librement.

Si le logement est occupé : le propriétaire peut proposer par lettre recommandée au locataire un nouveau contrat de HUIT ANNEES avec un loyer fixé en référence à ceux des immeubles voisins et identiques, et l'augmentation qui en résulte sera répartie sur huit années, par huitièmes.

Dans ce cas le défaut de réponse du locataire vaudra acceptation, par contre en cas de contestation la Commission départementale pourra être saisie, et si les locaux ne sont pas conformes le locataire pourra exiger les travaux de mise en conformité.

Si le locataire a plus de 65 ans, ou bien est handicapé, il pourra refuser l'augmentation. Mais s'il ne répond pas, son silence sera interprété comme une acceptation.

La Loi Méhaignerie a voulu simplifier les rapports entre locataires et propriétaires, mais elle les a transformés en juristes car nul ne pourra seul procéder à une augmentation de loyer sans prendre le risque de ne pas se conformer à la Loi.

Je souhaite beaucoup de courage à ceux qui seront amenés fatalement à appliquer les textes, surtout en cas de contestation. Le seul moyen d'y échapper serait de procéder à des augmentations raisonnables, qui non seulement satisferaient les deux parties, mais ne seraient pas des facteurs d'inflation.

LEVON DJOLAKIAN
Notaire

Marseille

ԼԵՀԱՀԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆԻՆ
ԳՈՐԾԵՐԸ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի Լեհական Հիմնարկին մէջ, Յունիս 25–ին, տեղի ունեցած նուագահանդէսի մը ընթացքին մեկնաբանուեցաւ նաեւ լեհ երգահան Ք. Թէատրովիչէն «Երեք հայրեններ դաշնակի համար» գործը, որուն առաջին ունկնդրութիւնը եղաւ: Արդի արտայայտչամիջոցներով յօրինուած այս երկին մէջ կան երգահանին նախահայրերու երգ – երաժշտութեան յատուկ զուսանական ոճի տարրեր:

Ծագումով հայ այս երգահանը տարիէ մը ի վեր իր արուեստը կը կատարելագործէ Փարիզի մէջ:

Նոյն երեկոյին մեկնաբանուեցան նաեւ Թէատրովիչի հին գործերէն՝ «Երկու մեղեդի ձայնի եւ դաշնակի համար», Պարպարա Վիտոքինսքայի (երգչուհի) եւ Օլկա Միլըրի (դաշնակահարուհի) կողմէ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՑԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ԱՆԿԷՆ ԼԷ ՊԷՆ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ՆԱՐԵԿ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Տարեվերջի դպրոցական հանդիսութեանց շարք մը ապրեցանք այս տարի եւս Յունիս ամսուան ընթացքին ըստ սովորական կիրարկումներու :

Վարժարաններու տարեվերջի հանդիսութիւնները գլխաւոր ազդակը կը կազմեն ժողովուրդի մը մշակոյթին հանդէպ ցոյց տուած հետաքրքրութեան, մանաւանդ հայ ժողովուրդի մէջ, որ գտնուելով հեռու իր մայր օճախէն կը ջանայ հայեցի դաստիարակութիւն ջամբել իր զաւակներուն :

Հաճոյքը ունեցայ Յունիս 28, Կիրակի օր ներկայ ըլլալու Անկէնի եւ շրջակայից միօրեայ վարժարանի տարեվերջի հանդէսին, Անկէնի նախկին Ռազմիկներու հաւաքատեղիին սրահին մէջ :

Եղան ըստ սովորութեան աշակերտներու կողմէ պատրաստուած նիւթեր, երգեր, արտասանութիւններ եւ ապա պատանեկան ներկայացում մը կատարուեցաւ, ծանօթ գրագիտուհի, մանկագիր – թատերագիր՝ Օր. Ատրինէ Տատուրեանի կողմէ գրուած, «Մեր անակնկալը» անունով, որուն գլխաւոր նիւթն էր թելադրանք մը պատանիներուն, որպէս զի սիրեն ու գուրգուրան իրենց գեղեցիկ լեզուն, ու սորվին զայն կարելի եղած ջանքով :

Այս թատրի ներկայացման վայրը զարդարուն էր հայերէն գլխագիր գիրերով ամբողջ Այբ – Բէն – Գիմը լրիւ ու ոսկեգօծ : Աշխատանք մը, որ գնահատուեցաւ անշուշտ աշխատութեան իմաստին թափանցողներու կողմէ :

Մինչեւ հոս աշակերտական պարզ հանդէս մը կարելի է նկատել. ապա խօսք առաւ վարժարանին փորձառու ուսուցչուհին Տիկին Սօնա Մոմճեան եւ կարդաց մէկ տարուան տարուած աշխատութիւնը :

Յարգելի ուսուցչուհին վարժարանին տարած աշխատանքը սապէս ներկայացուց. – «Այս տարի մեր դպրոցը կրկին ունեցաւ պաքալորէայի մասնակցող աշակերտուհի մը յանձին՝ Անի Կէվրէկեանի : Անին եւ մեր անցեալ տարուան շրջանաւարտուհիներէն՝ Միրիամ Մարկոսեանը որ կը շարունակէ հետեւիլ հայերէնի դասընթացքներուն մխամարար աշխատելով այս տարի, երեքս միասին մտանք մեր գրականութեան կալուածէն ներս, տեսանք մեր երգիծագիրները կարգ մը իրապաշտ եւ խորհրդապաշտ գրողները, ջանացինք վերլուծել անոնց գրութիւնները առ տող, որոնք կ'ընդմիջուէին իմ կողմէ քերականական հարցումներով, գրեցին շարադրութիւններ, երբեք չմոռցանք ուղղագրութիւնը, բերինք ինչ որ կարելի էր վերջացնել : Ու ահա այսպէս պատրաստուած, Անի Կէվրէկեան մտաւ քննութեան ու ստացաւ լաւագոյն նիշ մը :

Կատարուած աշխատանքը իր լրումին հասած նկատել էինք արդէն, երբ այս տարի պաքալորէայի քննութեանց աշխատութիւնը հայերէնով ընող եւ վարժարանի մէջ պատրաստուող Օր. Անի Կէվրէկեան, Միսաք Մեծարենցի մասին ամփոփ արտայայտութիւն մը ունեցաւ ներկայացնելով բանաստեղծին կեանքը գործերը եւ հայ գրականութեան կալուածին մէջ անոր գրաւած տեղը եւ իր այս ելոյթը աւարտեց բոլորին կողմէ սիրուած ու ծանօթ մէկ քերթուածով «Հիւղը» արտասանելով, որ այնքան տպաւորած էր մեզ մեր աշակերտութեան շրջանին :

Այս գեղեցիկ քերթուածին յաջորդեց վարժարանին միակ միջնակարգ առաջին դասարանը այս տարի աւարտող Միրիամ Մարկոսեանի կողմէ արտասանուած Դանիէլ Վարուժանի «Ցան» քերթուածը : Այս երկու օրիորդներուն աշխատութիւնը գնահատուեցան բոլորէն ու խլեցին ծափեր :

Ուսուցչուհին վերոյիշեալ արտայայտութենէն վերջ ուրախութեամբ յայտնեց թէ Հայաստանի Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապը միշտ հետաքըրքրութիւն ցոյց կուտայ սփիւռքահայ պատանիներու, զանոնք ընդունելով իր գոգը առիթ տալով անոնց շրջան մը հայրենիքի մէջ ապրելով աւելի հայ դառնալու :

Ուսուցչուհին ցաւ յայտնեց որ հակառակ Հ. Բ. Ը. Մ.-եան եղած դիմումին Բարեգործականի վարիչները Անկէն լէ Պէնի մէջ իրենց վերաբերեալ թափուր շէնքը չեն ուզած տրամադրել վարժարանին, երբ Մշակութային Կեդրոն ու ծախած զայն կատարուած դիմումներէն վերջ :

Տարեվերջի այս պատ մը խրախուսիչ հանդէսը վերջացաւ ծափերով ու շնորհաւորութեամբ վարժարանի յարաշխատ ուսուցչուհիին :

ՅԱԿՈԲ ՄՈՄՃԵԱՆ

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Ամէն հայ դպրոց կը կրէ նոյն առաքելութիւնը, ստանձնը՝ հայեցի դաստիարակութեան, ստանձնը՝ ազգապահպանման, պատրաստելու ապագայ հայ երիտասարդը, գիտակից իր ազգային պահանջքներուն :

Տարեվերջի հանդէսը արտացոլումն է դպրոցի տարեկան աշխատանքի հունձքին ու փայլքին :

Պանեէօ – Քաշանի աշակերտները՝ ըլլալով թիւով 25 երախաներ, իւրաքանչիւրը կը ներկայանար գերազանցելի եւ կը պատկերացնէր իր հետամուտ ու լուրջ պարտաճանաչութիւնը հայերէն լեզուին :

Յունիս 14-ի երեկոյեան, Պանեէօյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ հոծ բազմութիւնը հիացած՝ աչքերը սեւեռած բեմին, անընդհատ ծափ կու տար 6-էն 15 տարեկան աշակերտներուն, որոնք ո՛չ միայն անսխալ իրենց դերը կը կատարէին, այլեւ իրենց բոլոր ապրումները, իրենց ուսուցիչէն ներշնչուած, կը սփռէին հանդիսատեսներուն :

Ներկայ էին դպրոցը հովանաւորող գաղութիս առաջնորդը Գիւտ եպիսկ. Նագդաշեան, ինչպէս նաեւ Պանեէօյի փոխ – քաղաքապետ Պ. Պետանեան :

Բացումը կատարեց Տիկին Թասսումեան՝ դպրոցի վարչական կազմի ներկայացուցիչ՝ ընդհանուր պատասխանատուն բարի գալուստ և շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք ներկաներուն, լայն բացատրողական մը ընելով դպրոցի դասընթացքի եւ դժուարութիւններուն մասին, բոլորին ուշադրութեան յանձնեց ազդակ մը, ըսելով՝ «Վարժարանը պէտք ունի բոլոր Հայերու նիւթական եւ բարոյական օժանդակութեանը, որպէսզի երախաները հայեցի դաստիարակութիւն ստանան աւելի լայն կարելիութիւններու մէջ». ապա աւելցնելով՝ «Այն օրը, որ լեզուն կը հանգչի, հայութիւնը կը կորչի» : Նշելով նաեւ դպրոցի գիշերային դասընթացքներու մասին, որ առաջին տարին ըլլալով նման փորձ մը, թէպէտ քիչ թիւով, բայց արդիւնաւէտ քայլ մըն էր, որուն համար յոյս ունին ապագային աւելի մեծ թիւով հետաքրքրուողներ ունենալու. նամանաւանդ պաքալորէայի հայերէնի քննութեան պատրաստուելու, ինչպէս որ այս տարի արդէն նման օրինակ մը ունեցան :

Ֆրանսերէն արտայայտուեցաւ դպրոցին քարտուղարուհին՝ Օրիորդ Անահիտ Տոսիկեան, որը բեմ հրաւիրեց Պ. Պետանեանը : Ան սոյն դպրոցի գոյութեան պատմականը տալով թէ՝ 50 տարիներէ ի վեր կը շարունակէ յամառ գոյատեւել եւ բարգաւաճիլ, նշելով անոր քաջալերող ու բարեացակամ մեծ դեր ներկայացնող քաղաքապետարանը, որ միշտ աջակից ըլլալով հայկական անցուդարձերուն, այժմ Յունիս 18-ի օրուան Ստրազպուրկ մեկնելու համար ինքնաշարժ պիտի տրամադրէր : Մատնանշելով նաեւ շրջանի Պանեէօ – Կիրովական քաղաքներու զուգորդութեան 20րդ տարեդարձի առթիւ ծրագրուած յայտագիրը, որուն ընթացքին, Զատկուան արձակուրդներուն, 3 հայ աշակերտ պիտի ղրկուին Հայաստան : Խօսքը փակեց դպրոցին մաղթելով յաջողութիւն եւ յարատեւութիւն :

Երախաները վարագոյրին ետին անհամբեր կը սպասէին իրենց հերթին՝ իրենց աշխարհը ցուցաբերելու :

Արդէն պատրաստ, բոլորը ժպտուն դիմագիծերով դպրոցական քայլերգով՝ «Մեր դպրոցը», բացումը կատարեցին երգերու շարքին՝ «Գարուն», «Արփա Սեւան» եւ «Սարդարապատ»ով փակեցին, դաշնակահար Ժիրայր Գասպարեանի ընկերակցութեամբ :

Յաջորդաբար բեմ բարձրացան արտասանելու ընտիր բանաստեղծութիւններ՝ հայրենասիրական ու ազգային մեր գրագէտներէն՝ ինչպէս Յ. Շիրազ, Սիամանթօ, Դ. Վարուժան, Մ. Նալպանտեան եւայլն... : Տեղի ունեցաւ մեներգ մը «Հայաստան», ինչպէս երկու աշակերտ միասին ասմունք :

Յատկանշական է ի մասնաւորի, պատրաստուած զաւեշտը, Յակոբ Պարոնեանէն՝ «Կօշկակարը», ուր աշակերտները յաջող ներկայացում մը կատարեցին, ներկաները տպաւորելով վերջին նախադասութեամբ՝ «Մօտային խերն անիծեմ»... :

Հարկ է նշել դպրոցի աւագ ուսուցչուհի՝ Ռոզի Ալեքսեանի տպաւորիչ խօսքերը, իր ներկայացուցած ընդհանուր պատկերը հայ դպրոցի մը դերն ու կարեւորութիւնը Սփիւռքի տարածքին. մըտահոգութիւնները՝ գոյացած բոլոր դըժուարութեանց, ծնողք – ուսուցիչ եւ աշակերտի փոխ յարաբերութեան անհրաժեշտութիւնը, պահանջելով ծնողքներէն, որ մօտէն հետամուտ ըլլան իրենց զաւակներուն, սորվին իրենց հետ, տուներէն ներս երգեն – խօսին հայերէն. մէջբերելով Հայր Ալիշանի խօսքը՝ «Ուր հայրենի երգեր կ'երգուի, հոն հայրենիքը ողջ է» : Կոչ կ'ուղղէր բոլոր հայ դասատուներու միանմանար գաղութիս միօրեայ դպրոցներու դասաւանդման մեթոտ մը կազմաւորելու, յիշելով արդէն գոյութիւն ունեցող ուսումնական ձեւերը :

Հանդէսի առաջին մասը յատկացուած էր աշակերտներուն եւ գեղարուեստական յայտագրէն Իսի – լէ – Մուլինոյի երգչախումբը Ստեփան Եօրկանճեանի ղեկավարութեամբ, որ ներկայացուց ազգային ու տոհմիկ երգեր, զուարճացնելով ներկաները, որոնք իրենց ծափերով «Կիլիկիա» երգը կրկին եւս ուզեցին ունկնդրել :

Աւարտին Գիւտ եպիսկ. բեմ հրաւիրուեցաւ իր ուղերձը փոխանցելու, ու իր գնահատականը ընելով դպրոցի երկու ուսուցչուհիներուն՝ Ռոզի Ալեքսեանի եւ Նորա Պարուտեանի, որոնք չէին խնայած իրենց ջանքերը, յաջող արդիւնք մը ձեռք ձգելու :

Դադարէն ետք, երկրորդ բաժնի բացումը կատարեց դաշնակահար Ժիրայր Գասպարեան, ներկայացնելով օրուան խօսնակուհի՝ Անահիտ Տոսիկեանի կողմէ. ան դաշնակով Կոմիտասի եւ Ա. Բաբաջանեանի խորհուրդը ապրեցուց և ներկաներուն փոխանցեց մեր մշակոյթի երաժըշտական գանձը :

Անոր յաջորդեց «Ախթամար» պարախումբը, որ իր ճոխ ու խանդավառիչ պարերով, հանդէսը պիտի փակէր :

ԶԵՓԻՒՌ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ Ա Յ Ր Ի Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Վերադարձն ճշդած էի հետեւելով հանրակառքի ժամանակացոյցին. ամէն ժամու մեկնում կար :

Ժամը 18-ի հանրակառքը պիտի առնէի :

Մարսէյլ պիտի ըլլայի ժամը 20-ին, եւ ամէնէն ուշը ժամը 20.15-ին ալ տունը :

×

Դպրոցին շէնքին առջեւ 3 – 4 հարիւր հոգի էինք ու կը սպասէինք վաթսուն անուններու ծանուցումին, որոնք ընտրեալները պիտի ըլլային :

Երկու վարկածներով այդ ցանկին գերի, որ մէկ վայրկեանէն միւսը պիտի երեւէր, պողոտային երկայնքին փոքր խմբակներ կը կազմէինք, համաձայն մեր նախապատրաստական դպրոցներուն կամ շրջաններուն, ուրկէ կուգայինք, եւ կամ ըստ նախապատրաստական չորս տարիներու ընթացքին հաստատուած մտերմութիւններու : Մըտահոգ մեր դէմքերուն անցուցած էինք անտարբերութեան դիմակներ, ծածկելու համար տագնապած մեր սրտերուն ներքին խռովքը : Երեւութական անտարբերութեան այս հովերը ու մեր կատակները, մինչ մեր աչքերը մահու – կենաց երկընտրանքի մը սպասումով յառած էին դրան, որ պիտի բացուէր, կը վկայէին անորոշ ապագայի մը դէմ – յանդիման գտնուելու ջղայնոտութիւնը :

Հին սովորութեան մը համաձայն, որոշած էի տագնապներս ու անձկութիւնս առանձնութեան մէջ ապրիլ :

Վճռական, կռնակս կը դարձնէի դրան այդ մօտալուտ բացուելուն, այն գաղտնի հաւատքով, թէ այդ դրան ամենափոքր շարժումն իսկ այնպիսի խուժումի մը պատճառ պիտի ըլլար, որ պիտի հասկցնէր թէ չարագոյժ բանբերը յայտնուած էր :

Ինծի կը մնար, փոխանակ աչքերուս, լարել ականջներս, մանկական խաղով մը շրջելով անհամբերութեան իմաստը :

Մէկէն, որպէս թէ զսպանակէ մը մղուած ըլլային, ինկան կեղծ անտարբերութեան դիմակները : Խմբակները կազմալուծուեցան. ամէնքը վերադարձած էին «ամէն մարդ իրեն համար» սկզբունքին :

Ապագայ մուրացողներու մեր խուժանը, ընդհանուր հրմշտուքի մը մէջ վազեց դէպի ազդագիր տախտակը :

Շուտով, վաթսուն անուն կրող ճերմակ ուղղանկիւնին շուրջ խռնուած հարիւրաւոր գլուխներէ միաձոյլ զանգուած մը կազմուեցաւ :

Դիմացի մայթէս, դանդաղ քայլերով կտրեցի անցայ պողոտային լայնքը : Միւսներէն ոչ աւելի հանդարտ էի, ոչ աւելի անխռով : Մօտեցումի շարժումներուս դանդաղութիւնը կը ձգտէր արուեստական կերպով ուշացնելու այն վերջին վայրկեանը, որմէ անդին այլեւս ընելիք չէր մնար :

Կ'երկարէի ողորմելի այն երկվայրկեանները, որոնք զիս կը բաժնէին պարոն Անձանիի լուռ հեռաձայնէն : Կ'երեւակայէի հայրս, որ կը սպասէր այդ զանգին, մայրս, որ մեր խանութին ցուցափեղկին ետեւէն կը լրտեսէր դիմացի վաճառատան դուռը, Գայեանէն, որ իր կարի մեքենայէն կը հսկէր քրոջը. ու սրտհատումներու այս շղթան կը կապուէր յոյսի իրենց 16 երկար տարիներուն :

Անձկութեան գունտ մը կոկորդիս կամ սրտիս մէջ տեղ մը, մեքենական քալուածքով մը միացայ աշակերտներու հոծ բազմութեան : Ետեւը գտնուողները կը հրէին առջեւինները ու նոյն շարժումը կը կրկնուէր հակառակ ուղղութեամբ : Այդ զանգուածին մէջ խեղդուած, մերթ կը քշուէի ազդագիր տախտակին շատ մօտիկը, եւ մերթ հեռու կը տարուէի յորձանքէն, որ ետ կուգար ձախողութեան ալիներով կամ յաջողութեան ճառագայթումով փայլող դէմքերով :

Վերջին քայլերը, որոնք ընթերցումի անհրաժեշտ տեսողութեան մը սահմանին մէջ պիտի դնէին զիս, ամէնէն դժուարները եղան :

Անկուշտ աչքերս մէկ անգամէն լափեցին վաթսուն անունները : Երկրորդ ընթերցումով մը միայն, երկար տող մը ցնցեց զիս. շատ կարճ պահիկ մը անունս կարդացած էի : Արմունկի եւ ուսի հարուածներով դուրս ելայ բազմութենէն, եւ սկսայ վազել Էքսի փողոցներէն, փարատելու համար ինծի սպասողներուն տագնապը :

(Շար. 123)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Աշոտ Սերճանեան, Պ. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ–մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Խտըշեան)

մահուան տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան Խտըշեան, Յովհան–նէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիւհերեան, Սահակեան եւ Պերթօյծի գերդաստաններու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Կիրակի, Յուլիս 12, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. – Յակոբ Արգրունեանի մահուան առթիւ՝ Արգրունեան ընտանիք 500, Դարբինեան եւ Գասպարեան 800, Խաչիկ Սէրէնիկեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կալեանց 100, Տիկին Մանուշակ Իզմիրլեան 100 Ֆ.:

Սահակ Քէշիշեանի մահուան առթիւ՝ Օր. Անի Քէշիշեան 500, Տէր եւ Տիկին Մուրատեան 200, Խրոյեան ընտանիք 200, Սարաճեան ընտանիք 200 Ֆ.:

Վարդգէս Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Ժան Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Գամէր Տէր–Վարդանեան 200, Այրի Տիկին Տէր–Վարդանեան 100, Պր. Վաղարշակ Տէր–Վարդանեան 200:

Նուարդ Աւետիսեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Լեւոն Արզումանեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 50, Տէր եւ Տիկին Անժ Պարայի 100, Տիկին Քէօնճեան 100, Պր. Ժանօ Յովհաննէսեան 50 Ֆ.:

Գրիշա Յարութիւնեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Լեւոն Արզումանեան 100, Տէր եւ Տիկին Պօրիս Մուսալեան 200, Տէր եւ եւ Տիկին Ալիքսան Պապայեան 100, Քէօսէեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Օհանեան 100, Աթոյեան ընտանիք 200, Պր. Նիքոլա Սահակեան 500, Տիկին Անժէլ Գաբրիէլեան 100 Ֆ.:

**

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Ե. Պ. – Մաղաքեանի մահուան առթիւ. – Ովսաննա Գալուստեան ընտանիք 100 Ֆ., Սահակ–Մեսրոպ երգչ. 100 Ֆ., Տիկին Գոհար Սինանեան 100 Ֆ.:

Համբարձումեանի մահուան առթիւ. – Մինասեան եղբայրներ (Սէն–Ժերոմէն) 100 Ֆ. Սահակ–Մեսրոպ երգչախումբին, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Համբարձումեան 500 Ֆ., Ռմն 200 Ֆ.:

Փափազեանի հոգեհանգիստին առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 200, Պետիկ Սիմոնեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Օսիկեան 100 Ֆ.:

Մարտիրոսեանի մահուան առթիւ. – Վարդգէս Տակառեան (Փարիզէն) 500 Ֆ., Սարգիսեան – Առաքելեան ընտանիքներ 500, Օր. Ժօզէթ Լիւչիանի 100, Օր. Էլիզ Ամապալեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Ժամկոչեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Գարամանօլիս 500, Տէր եւ Տիկին Տակառեան եւ զաւակները 500, Տէր եւ Տիկին Մաքս Օհաննէսեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարօ Պօղոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Պատոյեան 150, Տէր–Զաքարեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Ղուկասեան եւ զաւակները 150, Տէր եւ Տիկին Ժէրար Ֆոնս 100, Ժորժ Ապաշեան 200, Տէր եւ Տիկին Տարագճեան եւ զաւակները 200, Տիկին Սուքիքեան 100, Տէր եւ Տիկին Խաչօ Նաճարեան 200, Տիկին Շաքէ Ժամկոչեան 200, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան 200, Տէր եւ Տիկին Պլուզեան 200, Տէր եւ Տիկին Մէսճեան 400, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ճապալեան 500, Համբարձում Ներսէսեան 100, Պօղոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Բալամուտեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 100, Տէր եւ Տիկին Պապայիգիթեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարիքեան 500, Պր. Վարուժան Պօզաճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ջանի 200 Ֆ.:

(Շար.)

**

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է Այրի Տիկին Ա. Գումրուեանի յիշատակին. – Տիկին Անթուանէթ Սիքալոէս 1500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Փ. Քէպէլեան, Տէր եւ Տիկին Լըքեհալ, Այրի Տիկին Փ. Պօտէ, Օր. Մարի Քէպէլեան 200–ական Ֆ.:

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն
Մ Ե Ծ
Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՇԱՐՎԻԼՕԻ

Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12–էն մինչեւ 22.30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր:

2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով:

3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց:

4.– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ:

5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբի:

Մուտքը ազատ է:

Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 – 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանըբի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Սէն–Ժեռոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը հոգեհանգիստի պաշտօնին առիթով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Սէն–Ժեռոմի Թաղականութիւն, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 500–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ալպեր Զօրպաճեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Այրի Տիկին Մաքրուհի Խօրտէքեան, Խօրտէքեան ընտանիք եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մաքս Իսքէնտէրեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սրվազլեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան 200–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խըկիճեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Քոպեան, Տէր եւ Տիկին Կարապ Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Մելքոն Թօքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Պր. Յակոբ Յովսէփեան, Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Պէչկէօզեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Տէր–Վահանեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Քինաճեան, Այրի Տիկին Հայկանոյշ Մեսճեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Սրվազլեան, Տէր եւ Տիկին Կիրակոսեան, Այրի Տիկին Սիրարփի Մարգարեան, Տիկին Թագուհի Զաթալեան 100–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աւտօեան 50, Այրի Տիկին Սիրարփի Մէրտինեան 30, Պ. Տէր–Պօղոսեան 50 Ֆ.:

Ողբացեալ Վազգէն Մազմանեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Անթուան Սրվազլեանէ 100 Ֆ.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՕՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

– ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ –

ՅՈՒԼԻՍ 12

BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր. –

— Ցուցահանդէս՝ կայանի երախաներու աշխատանքներուն
— Գեղարուեստական յայտագիր կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած
— Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած Կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ:

– Լ Ի Ո Ն Է Ն –

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 12, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ հաճելի ճամբորդութիւն մը, Պէլֆօնթէնի այս դաշտահանդէսին առիթով:

Ճամբորդութեան սակ՝ 80 ֆրանք:

Մեկնում Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն, Կիրակի, Յուլիս 12, առաւօտեան ժամը 7.30–ին:

Արձանագրութեանց եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել մինչեւ Յուլիս 9, Հինգշաբթի, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ՝ 78 – 49 – 06 – 06 կամ՝ 78 – 75 – 90 – 30 թիւերուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Յուլիս 9, տօն է Սրբոց Թարգմանչացն Մեսրոպ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

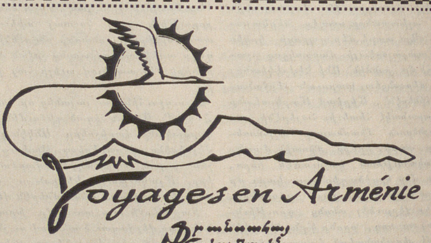
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Վ Ի Է Ն

ՊԱՏԱՐԱԳ

Յուլիս 12, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն–Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

TRANSTOURS — UCFAF

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)

—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——

• Hôtels 1ere classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté •

★ PLACES LIMITEES ★

DU 08 AU 22 AOUT — 7500 F.

15 jours dont 9 à EREVAN

08 Août :	PARIS/LENINGRAD
09 Août :	LENINGRAD
10 Août :	LENINGRAD/EREVAN
10 Août :	EREVAN
10 au 19 Août :	EREVAN
19 Août :	EREVAN/TBILISSI
20 Août :	TBILISSI
21 Août :	TBILISSI/MOSCOU
22 Août :	MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN

05 Septembre :	PARIS/MOSCOU
06 Septembre :	MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre :	EREVAN
18 Septembre :	EREVAN/MOSCOU
19 Septembre :	MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN

03 Octobre :	PARIS/MOSCOU
04 Octobre :	MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre :	EREVAN
16 Octobre :	EREVAN/MOSCOU
17 Octobre :	MOSCOU/PARIS

MARSEILLE

DU 08 AU 21 AOUT — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN

08 Août :	MARSEILLE/MOSCOU
09 Août :	MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août :	EREVAN
20 Août :	EREVAN/MOSCOU
21 Août :	MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN

05 Septembre :	MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre :	MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre :	EREVAN
17 Septembre :	EREVAN/MOSCOU
18 Septembre :	MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
9

JEUDI
9 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.526 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.526

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ
ՆԻՍՏԷՆ ԵՏՔ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՄԵՂԱԴՐՈՒԻ ԿԱՐԷՆ ԴԵՄԻՐՃԵԱՆ

«Յառաջ» Յուլիս 3-ի մեր թիւով անդրադառնալով Յունիս 25-ին Մոսկուա գումարուած կուսակցական լիակատար նիստին, նշած էինք, թէ խիստ յանդիմանութեան արժանացած է նաեւ Հայաստանի կուսակցական Ա· քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, որու դէմ եղած մեղադրանքները կը վերաբերէին անտեսութեան, գաղափարաբանութեան եւ բարոյական վիճակին Հայաստանի մէջ:

Նոր ստացանք «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Յունիս 26-ի թիւը, որ ամբողջութեամբ կը բովանդակէ Կորպաչովի զեկուցումին հայերէն պատճէնը: Ստորեւ կու տանք Կարէն Դեմիրճեանի դէմ եղած մեղադրանքին վերաբերող հատուածը·

«Ընկերնե՛ր, ես արդէն ասել եմ, որ տեղերում բնաւ էլ ոչ բոլոր կուսակցական ու սովետական մարմիններն են ակտիւօրէն ներգրաւուել վերակառուցման մէջ: Այն տեղապտոյտ է տալիս, օրինակ, Հայաստանում: Հանրապետութեան աշխատաւորները մեծ տագնապ են ապրում յայտում այն իրադրութեան համար, որն այստեղ ստեղծուել է էկոնոմիկայում եւ յատկապէս գաղափարաբարոյական ոլորտում: Միեւնոյն ժամանակ Հայաստանի կոմկուսի ղեկավարութիւնը եւ նախ եւ առաջ կենտկոմի առաջին քարտուղար ընկ· Կ· Ս· Դեմիրճեանը գտնում են, որ հանրապետութիւնում վիճակը միանգամայն բարւոք է: Աւելին, ոմանք նոյնիսկ պնդում են, թէ Հայաստանում վերակառուցումն սկսուել է դեռ ՍՄԿԿ կենտկոմի ապրիլեան պլենումից առաջ: Դժուար է ասել, թէ տուեալ դէպքում ինչն է նկատի առնում:

«Հանրապետութիւնում հանդէս են բերում ոչնչով չարդարացուած հանգստութիւն, պատշաճ պահանջկոտութիւն չկայ կադրերի նկատմամբ, արդիւնաւէտ պայքար չի ծաւալուած կաշառակերութեան, սպեկուլեացիայի, պրոտեկցիոնիզմի դէմ: Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմը պէտք է խորապէս վերլուծի գործերի վիճակը թէ կուսակցական կազմակերպութիւնում եւ թէ ամբողջութեամբ վերցրած հանրապետութիւնում, այն քննութեան առնի սկզբունքային դիրքերից եւ վերակառուցմամբ զբաղուի ոչ թէ խօսքով, այլ գործով»:

Կորպաչով իր զեկուցումին մէջ անդրադառնալով բնակարանային շինարարութեան մարզէն ներս նկատուած թերութիւններուն, այլ հանրապետութիւններու կարգին քննադատութեան թիրախ կը դարձնէ նաեւ Հայաստանը.

«Յաճախ հարկ է լինում լսել, թէ կարողութիւնները չեն բաւականացնում բնակարանային շինարարութեան յարաճուն ծաւալների կատարման համար: Բայց նման բացատրութիւնը ոչ ոքի չի կարող բաւարարել· նախ, եթէ կարողութիւնները չեն բաւականացնում, ապա դրանք պէտք է ստեղծել, եւ երկրորդ, այժմ երկրում տնաշինական ձեռնարկութիւնների կարողութիւնների 20 տոկոսը ընդհանրապէս չի օգտագործւում: Սրանք երկրի մասշտաբով միջին տուեալներ են: Իսկ Ադրբեջանում, Հայաստանում, Ղազախստանում, Թուրքմենիայում, Ուզբեկստանում այդ կարգի ձեռնարկութիւնները բեռնաւորուած են ընդամէնը 65 – 70 տոկոսով···»:

Հարկ է նշել, որ այս կամ այն մարզէ ներս եղած քննադատութիւններն ու մեղադրանքները խորհրդային ոչ մէկ հան-

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»ի խաղերը
ԴԱՐՁԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս

10	Արարատ — Կայրաթ
14	Արարատ — Զենիթ
25	Ժալգիրիս — Արարատ
29	Դինամօ Մինսկ — Արարատ

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

11	Արարատ — Դնեպր
20	ԲԿՄԱ — Արարատ
24	Դինամօ Մ· — Արարատ

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

2	Արարատ — Շախտեօր
12	Արարատ — Դինամօ Թ·
20	Գուրիա — Արարատ

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

4	Նեֆթչի — Արարատ
16	Արարատ — Դինամօ Կ·
31	Արարատ — Սպարտակ

Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր

8	Մետալիստ — Արարատ
14	Տորպեդօ — Արարատ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

«ԿՈՏԱՅՔ» ԴՈՒՐՍ ՄՆԱՑԱԾ ՄՐՑԱՇԱՐՔԷՆ

Խորհրդային բաժակի 1 / 32 աւարտականներուն մասնակցող Աբովեանի «Կոտայք»ը 4 – 1 արդիւնքով պարտուելով Մոսկուայի «Լոկոմոտիւ»էն, դուրս մնացած է մրցաշարքէն:

րապետութեան մենաշնորհը կարելի է նկատել: Թերութիւնները ընդհանուր են: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի, յաճախ անդրադարձած ենք կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէի նիստերուն, որոնց ընթացքին Ա· քարտուղարը՝ Կարէն Դեմիրճեան, բուռն քննադատութիւններ ըրած է կաշառակերութեան, սպեկուլեացիայի, պրոտեկցիոնիզմի եւ այլ յոռի բարքերու դէմ, կարգի հրաւիրելով զանցառուները եւ ի հարկին նաեւ պատժելով եւ պաշտօնազրկելով զանոնք: Բայց, դժբախտաբար, կարելի չըլլար կամ շատ դանդաղ կ'ընթանայ աշխատունակ ոգիով զարգացման թափը:

Մեզի հետաքրքրական թուացող հարցը այն է՝ որ եթէ Կարէն Դեմիրճեան, ինչպէս Հայաստանի թիւ մէկ ղեկավար, ինչպէս խորհրդային այլ հանրապետութիւններու իր պաշտօնակիցները, չի յաջողիր (հակառակ իր բարի կամեցողութեան) Մոսկուայէն արձակուած հրահանգներն ու պարտադրուած ծրագիրները արագ թափով իրագործել եւ անոր համար մեղադրանքի տակ կ'առնուի, պարզ է, Կորպաչով կ'աճապարէ եւ կ'ուզէ ժամ առաջ իրականացնել հիմնական փոփոխութիւններ, կոչկոռ կապած վարչակարգի մը մէջ: Իր գործը դժուար է ու պէտք ունի քաւութեան նոխազներու:

Հ· Ս·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ, ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ԵՒ ՇԻՐԱՔ

Շիրաք ձայնը կը բարձրացնէ եւ չանտեսեր նոյնիսկ Իրանի հետ խզելու հաւանականութիւն մը: «Մոնտ»ին տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին է, որ, նախարարապետը կը պարզէ իր արտաքին քաղաքականութիւնը: Հաստատելէ ետք թէ «ընկերվարական նախագահ մը եւ կառավարութիւն մը որ չէ, նոյն ձայնով կը խօսին», Շիրաք կ'արտայայտուի ապագաւորման, Կորպաչովի մասին, ապա՝ Իրանի հետ կցութեան վատթարացման: Կը պնդէ, որ Կորճի պէտք է, անպայման, ներկայանայ դատաւորին, բայց ոստիկանական որեւէ գործողութիւն չի նախատեսեր պարսկական դեսպանատան դէմ: Որքան ալ ջանայ համոզել թէ Ներքին եւ Արտաքին նախարարներուն տարակարծութիւնը հարցերը տեսնելու մէջ է միայն եւ ինք ալ կը վճռէ, շատ յստակ էր որ Ֆրանսան խաղի բերին Կորճի մը եւ քանի մը ուրիշ Պարսիկներ: Չորեքշաբթի օր, Բաւնառ մանրամասնութիւններ ալ կու տար: Կորճի պէտք է լուսումանչ մեկնէր: Ֆրանսա չէր ուզեր զինքը ձերբակալել, պատանդներու պատճառաւ: Բայց, մարդը չի մեկնիր: Կ'երթայ իր դեսպանատունը, ապա, ամէն ինչ կը պատմէ, քիթին խնդալով Ֆրանսայի, ճիշդ ինչպէս եղաւ Միացեալ-Նահանգներու, քանի մը տարի առաջ: Ըստ երեւոյթին, արեւմուտքը դեռ շատ խակ է, կարենալ գլուխ ելլելու համար նման խորամանկ քաղաքականութեան մը հետ: Դեռ կայ, հարցաքննիչ դատաւոր մը, ան որու բան չըսուիր, վերը տրուած որոշումներէն եւ որ կը յամառի իր գործն ընել, այսինքն փնտռել կասկածելի վկայ մը – Կորճի – հարցաքննելու համար: Այս պատճառով, կը դիմէ ոստիկանութեան որպէսզի մարդը գտնեն ու բերեն: Կը փնտռեն տունը, չեն գտներ: Կը պարզուի որ դեսպանատունն է, ուրկէ դուրս չելլեր: Կակուղ կամ ծայրայեղ քաղաքականութեան մը կողմնակիցները համաձայն չեն անշուշտ եւ առաջին վերաբերումին կողմնակիցները (Արտաքին նախարարութեան բանագնացն ալ՝ Տիտիէ Տեսթրեմօ), ըստ երեւոյթին քիչ մը շատ հեռաձայնած են:

Չորեքշաբթի օր, Կորճիի կինն ու զաւակները Թեհրան կը վերադառնային:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԸՆՏԱՅՈՐՆԻ մէջ (Ֆրանքֆորթէն 50 քիլոմեթր) ահաւոր արկած մը պատահած է, Երեքշաբթի իրիկուն, որու հետեւանքով, մեռեալներու թիւն անգամ չէր ճշդուած դեռ, Չորեքշաբթի առտու: Բարիկադատար բեռնակիրք մըն է, որ աւարընթաց իր վազքին ընթացքին, երբ կ'անցնէր 20 հազար բնակիչ ունեցող այս փոքրիկ քաղաքէն, զարնուած է խանութի մը, որ ճաշարանի մը կից էր, ու պայթած: 32 հազար լիթր վառելանիւթ կը փոխադրէր: Պայթումները իրարու յաջորդած են եւ ութ տուներ բոլորովին քարուքանդ եղած, մինչ բոցերը կը տարածուէին: Նուազագոյն 50 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ: Թաղամասը պարպուած էր, որովհետեւ այլ վտանգներ ալ կը սպառնային: Ողջ – առողջ է վարորդը, որ պատահածը կը բացատրէ՝ միայն, ըսելով թէ արգելակը չէ գործած եւ չէ կրցած կառքը կեցնել:

ԱՆՏՐԷ ՏԱՍԱՐԻ, պապ – թենորը, մեռաւ 75 տարեկանին, յետ – երկարատեւ հիւանդութեան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 1 – 3)

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ԱՐՈՒՍ ԱՍՐԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է խորհրդահայ թատրոնի երախտաւորներէն Արուս Ասրեան, 83 տարեկանին: Թատերական ասպարէզը ընդգրկած է 15 տարեկանին, առաջին անգամ հանդէս գալով 1919-ին՝ Թիֆլիսի մէջ: 1924 – 28 թուականներուն Արուս Ասրեան աշխատած է Թիֆլիսի հայկական թատրոնը, ապա՝ մինչեւ 1940, Լենինականի դրամատիկ թատրոնը, որուն գեղարուեստական ղեկավարն էր բեմադիր Վարդան Աճէմեան. հոն է՝ որ առաւելապէս յայտնաբերուած ու զարգացած է դերասանուհիին բնատուր տաղանդը եւ ձեւաւորուած անոր ստեղծագործական նկարագիրը: Լենինականի մէջ Արուս Ասրեան մարմնաւորած է դասական եւ ժամանակակից թէ՛ կատակերգական եւ թէ դրամատիկ դերեր: 1940-էն մինչեւ իր կեանքին վերջը արուեստագիտուհին հանդէս եկած է Երեւանի Գ· Սունդուկեան թատրոնին մէջ, դառնալով անոր առաջնակարգ անուններէն մին: Կատակերգական խաղացանկին մէջ դերասանուհիին նուաճումները եղած են Անոյշը (Յ· Պարոնեանի «Պաղտասար աղբար»), Դիանան (Լոփէ տէ Վեկայի «Այլոց համար յիմար, իրեն համար խելօք»), դրամատիկ դերերէն՝ Վալիան (Կ· Սիմոնովի՝ «Ռուս մարդիկ»), Տասը (Ուիլեըմ Սարոյեանի՝ «Իմ սիրտը լեռներում է»), Մարէն (Զ· Դարեանի՝ «Հանրապետութեան նախագահը») եւայլն: Արուս Ասրեան արժանացած էր Խորհրդային Միութեան ժողովրդական արուեստագիտուհի կոչումին եւ պարգեւատրուած Աշխատանքի Կարմիր Դրօշ երկու շքանշաններով: Թաղումը կատարուած է Յուլիս 1-ին:

ԵՐԵՒԱՆԻ «ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Երեւանի պետական համալսարանի «Կոմիտաս» երգչախումբը, որ սիրողներէ կազմուած է, արժանացած է ժողովրդական խումբ կոչումին: Երգչախումբը կէս դարու հարուստ պատմութիւն ունի: Իր հիմնադրութենէն ի վեր խումբին հետ աշխատած են հայ երգարուեստի անուանի դէմքեր, որոնց շնորհիւ երգչախումբը այսօր հասած է իր զարգացման բարձր աստիճանին: Տարբեր տարիներ երգչախումբը ղեկավարած են Թաթուլ Ալթունեան, Կարօ Զաքարեան, Էմմա Ծատուրեան, Յովհաննէս Չէքիջեան եւ ուրիշներ: Ներկայիս ղեկավարն է Յարութիւն Թոփիկեան:

Երգչախումբին հետ համերգներու ընթացքին հանդէս եկած են Գոհար Գասպարեան, Լուսինէ Զաքարեան, Արտաշէս Հայրեան, Խորէն Պալեան եւ այլ ծանօթ երգիչներ: «Կոմիտաս» երգչախումբը համերգներ տուած է Չեխոսլովաքիա, Ռիգա, Տարտու եւ արժանացած մրցանակներու: Խումբին երգացանկը առաւելաբար կազմուած է Կոմիտասի երգերէ: Խմբավարը կ'ըսէ·– «Մեր նպատակն է աւելի շատ Կոմիտաս սորվիլ· մեզմէ իւրաքանչիւրը առանձին եւ բոլորս միասին կը ձգտինք, որ Կոմիտասը դառնայ մեր էութեան նուիրական մասնիկը եւ ոչ թէ մնայ սոսկ գեղեցիկ յուշարձան»:

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՇՐՋԱՆ ՄԸ ԻՐ ՅՈՅԶԵՐՈՎ ԵՒ ՏԵՆԴԵՐՈՎ

ԽՄԲ. – Սուրէն Դանիէլեանի յօդուածին առթիւ («Սովետական Գրականութիւն» Ապրիլ, «Յառաջ» Յուլիս 7 եւ 8), շահեկան նկատեցինք վերհրատարակութիւնը Շաւարշ Միսաքեանի այդ շրջանին նուիրուած էջերուն մէկ հատուածին, ուրուն անդրադարձած էր յօդուածագիրը:

... Երկար տեւած էին վիճաբանութիւնները՝ անունի, խմբագրութեան եւ ուղղութեան մասին: Վիճողներէն մէկն էր ողբացեալ Դեւը (Թադէոս Խաչմանեան) որ Թիֆլիսէն Պոլիս եկած էր իբրեւ թղթակից Կովկասեան թերթերու: Բնիկ Սեբաստացի եւ աշակերտ Ղալաթիոյ Նախակրթարանին, 1895 – 96-ի ջարդերէն վերջ Կովկաս գացած եւ բոլորովին փոխուած էր: Համբաւ կը վայելէր իբրեւ կրակոտ հռետոր, մանաւանդ ռուսերէն ատենախօսութեանց համար:

Դեւը իբրեւ անուն կ'առաջարկէր «Կռան» որ քիչ մը խորթ երեւցաւ մեզի: Ես դէզ մը անուններ շարեցի եւ կարծեմ կանգ առի «Մուրճ»ին վրայ: «Ազդակ»ը Գեղամին գիւտն էր, – բառ մը զոր չէր սիրած, իմաստն ալ աղէկ չհասկնալով: Ի վերջոյ համաձայնեցանք:

Եւ արդէն պատրաստ էր ճակատը – Շաբաթաթերթ գրական, հասարակական, քաղաքական: Համակրողներ՝ Է. Ակնունի, Ա. Ահարոնեան, Ա. Եարճանեան, Ռ. Զարդարեան, Ս. Զաւարեան, Յ. Շահրիկեան, Փիէռ Քիյեառ: Խմբագիրներ՝ Գ. Բարսեղեան, Տիկին Զապէլ Եսայեան, Վ. Թաթուլ, Շ. Միսաքեան: 1908 Դեկտեմբեր 16 – 29: Ա. տարի, Թիւ 1:

Խմբագրութեան համար, երեքս համաձայն էինք արդէն – Գեղամ Բարսեղեան, Վ. Թաթուլ եւ ես: Զապէլ Եսայեանը առաջարկեցինք իբրեւ ծանօթ գրագիտուհի, թէեւ մեր սերունդին չէր պատկաներ ո՛չ դաւանանքով, ո՛չ ալ խառնուածքով: «Համակրողներ»ու չքախումբն ալ շարած էինք հետեւողութեամբ եւրոպական թերթերու, գոյն եւ ուժ տալու համար մեր շարժումին: Չէ՞ որ անծանօթ «պլան – պէք»ներ էինք:

Ո՛չ որեւէ վճարում կար, ո՛չ ալ աթոռ: Այս վերջինը տառապէս: Իբրեւ խմբագրատուն պիտի ծառայէին «Արծիւ» ժողովրդական գրավաճառանոցը, որ փողոցէն կը բաժնուէր սեմով մը եւ խեղճուկրակ տպարան մը, ուր, ի հարկին, աթոռ մը կը ճարէին գրաշարին քով, ձեռագիր հասցնելու կամ փորձ սրբագրելու համար մարմարին վրայ:

Ուղղութի՞ւնը, – առաջին թիւին համար, երկար որոճալէ, գրել – աւրելէ, յօտել – յղկելէ վերջ հրատարակուեցաւ ճախրասլաց յայտարարութիւն մը, որմէ քանի մը հատուածներ կ'արտագրեմ ստորեւ իբրեւ նմոյշ լեզուի եւ դաւանանքի: Իբրեւ ժամանակի նշան.

– «Յեղափոխութիւնը մեր ետին, եւ Յեղափոխութիւնը մեր առջեւ:

«Ահաւոր, դիւցազնական ու կարմիր Յեղափոխութիւնը Երէկի՝ որու միջոցին Երիտասարդութիւնը իր թանկագին ուժին լիութեանը մէջ այնքան գեղեցիկ ու այնքան պատմական դեր մը ունեցաւ եւ տարբեր միջոցներով, տարբեր պայմաններու տակ, անխուսափելի Յեղափոխութիւնը վաղուան, որու ընթացքին կը հաւատանք դարձեալ թէ Երիտասարդութեան վիճակուած է իր գործը շարունակել:

«... Այո՛, դէպի Աշխատանք, դէպի խակական Վերածնունդ:

«Այո՛, եւ դարձեալ Երիտասարդութիւնը՝ իր առոյգ եւ աւշալիր կեանքով, յաւիտենական գաղափարին կարմիր դրօշակն ի ձեռին:

«... Առանց յաւակնութիւնն ունենալու՝ դերագանց յանձնառութիւններու գործադրումին, «Ազդակ» պիտի ըլլայ մէկ չեշտը նոյնազգաց, նոյնախոհ Երիտասարդութեան մը, օրկան մը որ պիտի ուզէ Նոր Օրերու մուտքին առջեւ լսուող ձայներու եւ աղմուկներու զանազանութեան մէջ Երիտասարդ Խօսքը հնչեցնել», եւայլն:

Նոյն թիւին մէջ բաժիններն ալ ճշդուած էին: Մէկ խօսքով «Ազդակ»ը պիտի դառնար օրկան մը «Պայքարի եւ Գրականութեան», համաձայն շաբաթաթերթի մը պայմաններուն:

Հակառակ այս եւ ուրիշ բոցավառ ու ճոռոմաբան արտայայտութեանց, «Ազդակ»ի իր առաջին քայլերը նետեց տոտիկ – տոտիկ, ստիճանաբար փրփրելու եւ կրակ տեղալու համար:

. .

Արդէն մտերիմներու շրջանակ մը կազմուած էր մեր բոլորտիքը:

Ահա Տիգրան Գասապեանը, ուսանող բժշկութեան, որ արձակ ժամերը կ'անցընէր խմբագրատան մէջ, գրելով, թարգմանելով, փորձ կարդալով: Եթէ շատ ուշանար, կը քնանար խմբագրատունը, Գեղամին շուկած անկողինը, ուր հերթապահները կարգով կը պառկէին: Դուք պատկերացուցէք անկողնին վիճակը, այս պայմաններուն տակ: Օր կ'ըլլար որ մէկ անգամէն վառելը կուգար: Եւ սակայն, երբ, կէս գիշերէն վերջ, յոգնած – դադրած հանգստանալ կ'ուզէիր, բա՛ն չէր երեւար քնաթաթախ աչքերուդ:

Ոչ միայն սրտակից, այլեւ գաղափարակից մըն էր Տիգրան, – որքան կարելի էր ըլլալ այդ օրերուն, առանց քաղաքական դաւանանքի: Կը խանդավառուէր նորութիւններով, – գրականութիւն, լեզու, ոճ: Եւ ինքն ալ ունէր սիրուն, մշակուած ոճ մը «Օրագիր»ներուն մէջ, որ պարբերաբար կ'երեւային, ինչպէս ցիրուցան ոտանաւորներուն մէջ:

Նորութեան տենդը մղած էր Տիգրանը իբրեւ ծածկանուն գործածել «Լինէթ»: Գեղամն ալ «Բարսեղեան»ը նետելու համար որոշեց ստորագրել Գեղամ Ապառնի:

Փորձա՛նք: Իրիկուն մը երբ երեքս մինակ էինք, Տիգրան խոստովանեցաւ, կէս մը խնդալով, բայց յայտնապէս այլայլած.

– Ի՛նչ ապուշութիւն, եղբայր, ի՛նչ ապուշութիւն: Սատանան մշտեց որ բառարան մը նայիմ, եւ ի՞նչ տեսնեմ, – «Լինէթ» կը նշանակէ ոչ միայն ակնոց կամ դիտակ, այլեւ ... Չեմ ըսեր, գտէ՛ք...

Ես ալ չեմ ըսեր: Բացէք բառարանը եւ գտէք:

Նոյնքան տժգոյն, խորտակուած էրեւոյթ մը ունէր Գեղամ.

– Ես աւելի խայտառակ ապուր մը կերած եմ: Ա՞յս է մեր գիտցած հայերէնը ... Ամէնքս ալ գիտենք որ «Ապառնի» կը նշանակէ ապագայ. բայց քակէ՛ բառը եւ եթէ կրնաս գործածէ, – Ապ-առնի, ուրիշ խօսքով՝ մէկը որ ... չունի:

Աւելի վերջը մեր խումբին միացան Գրիգոր Եսայեան եւ Վահրամ Թաթուլ:

Առաջինը, Պաշտալէցի որբ մը վայրի երեւոյթով, հիմնովին գիտէր Ֆրանսերէնը եւ ոտանաւոր կը գրէր այդ լեզուով. (մասնակցած է Ռուբէն Զարդարեանի «Ցայգալոյս»ին ֆրանսերէն թարգմանութեան): Տարիքով ալ մեծ էր բոլորէս եւ ունէր տոկուն պաշար:

Միւսը, խանդավառ տղայ մը, նոյնպէս բանաստեղծ: Կը հերկէր, կը յղկէր բառերն ու տողերը, դողալով ստորակէտներուն եւ բութերուն վրայ: Կոչեցեալ մը երազուն, – արուեստը արուեստին համար: Սակայն հեզ եւ ծոյլ. պարագայ մը որ յաճախ բանալ կուտար Գեղամին օրհնեալ բերանը, մանաւանդ «Ազդակ»ի հրատարակութեան օրերուն:

Մեծարենցին հետ երբ մտերմացանք, արդէն անկողին ինկած, առ նուազն տունը մնալու դատապարտուած էր: Վահրամը նոյն թաղը կը բնակէր, Սամաթիա: Գեղամը Կէտիկ Փաշայէն, ես ալ Սկիւտարէն այլեւս ջուրի ճամբայ դարձուցեր էինք Միսաքին տունը: Տեսակ մը ուխտատեղի, ուր սակայն մահուան սաւերն էր որ կը յածէր դարանակալ, ծաղիկներու եւ խունկի խաբուսիկ հոտերուն վերեւ ...

Կապ մըն ալ հաստատուած էր Մալկաբացի Կարոյին հետ (Արտաշէս Յարութիւնեան), Գեղամին միջոցաւ, որ առաջին անթիւ գրաճանաչութեան (կրաֆոլոժի) փորձեր կատարել տուած էր իր եւ իմ ձեռագիրներուս վրայ:

Կը յիշեմ շատ մը նախադասութիւններ ճիշդ ելան, տարիներ վերջը, ինչպէս, աւելի ետքը, Յ. Օշականի զննութիւնները ձեռքի ափերուն վրայ ...

Մտաւոր կապերը կ'ամրանային. բայց կը թուէր թէ բա՛ն մը կը պակսի:

Մինչ ուրիշ խումբեր ու խմբակներ կը սնունդէին ինքնագոհ ամբարտաւանութեամբ, ճոռոմաբանելով արձակ թէ ոտանաւոր, կը թուէր թէ մենք բան մը կը փնտռենք եւ չենք յաջողիր գտնել: Օրերը իրիկուն կ'ըլլային մխալով, ու խանձելով մեզ, – գրեթէ անծանօթ բուն հայկական իրականութեան:

Երբ դեռ Սկիւտար չէի փոխադրուած, եւ քիչ մը խլրտիլ սկսած էինք մեր թաղին մէջ – Կէտիկ փաշա – չափահաս բարեկամ մը, Երուանդ փափայ ակնեցին.

– Քեզի գիրք մը պիտի տամ. ուշադրութեամբ կարդա. բայց մարդու բան չըսե՛ս հա ... Ուրիշ բաներ ալ պիտի տամ:

Այդ գրքին երեսը չտեսայ մինչեւ Օսմ. Սահմանադրութիւն: Խոստացուածը Րաֆֆիի «Ջալալէտտին»ն էր, որուն պիտի յաջորդէին միւս գիրքերն ալ: Ոչ մէկը հասաւ ձեռքս:

1905: Սկիւտար, մեր տանը դուռին առջեւն էի, երբ դետինը սարսեցաւ ուժգին պայթումէ մը:

Ինչ որ «Եըլտըզի պոմպա» կոչուեցաւ այնուհետեւ, այդ օրերուն կը թաքցմանուէր «եպերելի արարք»: Բոլոր անխծակուռ, չանթահարիչ բառերը բարեւ բըռնած էին մամուլին մէջ, մեղմացնելու համար օգոստափառ Ձիւաղին զայրոյթը: Ամբողջ Պոլիսը ցնցուած էր ինչպէս եթէ շարժ մը պատահած ըլլար:

Բայց ո՞վ էր, որո՞նք էին «եպերելի» արարքին հեղինակները:

Շէյխ – իւլ – Իսլամ, Հայոց Պատրիարք, Յունաց Պատրիարք, Հրէից րաբունապետ, – բոլորն ալ հանդիսաւորապէս կը յայտարարէին թէ իրենց Ս. Գիրքերը, կրօնը թոյլ չեն տար որ հպատակ մը դաւադրէ վեհապետին դէմ, սպառնայ անոր կեանքին:

Ուրեմն ո՞ր ազգին, ո՞ր կրօնին կը պատկանէին այս հրէշները...

Առտու մը, վերջապէս, հրատարակուեցան պաշտօնական մանրամասնութիւնները: Ու մինչ Գեղամը կը թարգմանէր տող առ տող, բառը բառին, հայկական անուններ էին որ կը շարուէին տակէ տակ, եւրոպական, ռուսական, պալքանեան ծածկանուններով, – Սամուէլ Ֆայնին, Ռուբինա Ֆայնին, Կոստանդին Գապուլին, Վոամ Քէնտիրին, Թրասա Եուվանովիչ Աչոտ, Սիլվեօրիչի, Կառապան Զարեհ, Ֆրէնկին, Խոհարար Նշան, Սենեկապան Առաքել, Անտոն Գօչ, Ֆրօ եւ, ի մէջ այլոց, մեր Երուանդը, – ան որ Րաֆֆիի գիրքերը եւ ուրիշ բաներ խոստացած էր ինծի:

Ուրեմն Երուանդն ալ «Կոմիտէ» էր: Իսկ այդ կոմիտէ՞ն, ո՞ւր կը գտնուէր: Կարելի՞ էր մօտենալ: Պէ՞տք էր մօտենալ:

Լոնտոնի թերթերն անգամ զարմանալի բաներ կը պատմէին Կոմիտէին գործունէութեան եւ մասնաւորապէս Եըլտըզի մահափորձին մասին: «Տէյլի Թելեկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէր թէ դաւադիրներէն մէկը երբ «մելինիթ» շալկած Բերա, աւստրիական դեսպանատունը կը տանէր, Կալաթա Սերայի պահականոցին առջեւ ոտքը սահելով կ'իյնայ: Թուրք ոստիկանները մեղքնալով կը վերցնեն «զավալլը համալը», բեռն ալ կռնակը կուտան եւ կը ճամբեն...

Անշուշտ կցկտուր բաներ գիտէինք «Դրօշակ – Հնչակ»ի մասին:

Երբ Ղալաթիոյ Նախակրթարանն էի, դադարի մը պահուն երկու լակոտներ վերի դասարանը ելանք: Պատուհանին առջեւ ուսուցիչ Կարապետ Տողրամաճեանը (Վահան Մանուէլեան) գլուխ – գլխի կը խօսակցէր երիտասարդի մը հետ, ձեռքը բռնած բարակուկ թերթ մը, բոլորովին տարբեր մեր տեսածներէն, – Դրօշա՛կ:

Յետոյ, թերթերը պարբերաբար զեկոյցներ կը հրատարակէին «խռովարար»ներու եւ «աւազակ»ներու մասին, եւ, մեծ դէպքերու առեն ալ, կը ծանուցանէին Պոլսոյ մէջ կատարուած խուզարկութեանց արդիւնքը, – այսքան զէնք, այսքան ռումբ, վառօդ, ճափսիւլ, եւայլն:

Ու վերջապէս, տուներու մէջ պակաս չէին խորհրդաւոր աւսլխները, հակառակ երկու մեծ ջարդերուն եւ ահ ու սարսափի տիրապետութեան:

Մեր ընտանեկան յարաբերութեանց շնորհիւ, ծանօթացած էի խելօքիկ տղու մը որ Մուշէն նոր եկած, կը բնակէր իր որբեւայրի քրոջը տունը: Դժուար կը բանար բերանը, բառերը համրելով կ'արտասանէր, եւ աւելի շատ կ'երգէր, յուշիկ – յուշիկ.

Թիւով ինն ընկեր էինք...
. .
Անեղ կռուի մէջ, կտրիճ
Մարտիրոս...
. .
Գուրգէն վահան, Հրայր դժոխք
Քաջ Անդրանիկ ղեկավար...

Ոչ միայն կ'երգէր, այլ եւ իւրաքանչիւր երգին պատմութիւնն ալ կը պատմէր, – հերոսական մարտնչումը Գուրգէնին, հրկիզումը մարագին, եւ ուրիշ դըրւագներ որոնք տարօրինակ սարսուռով մը կը համակէին մեզ:

Բնիկ Մշեցի չէր, նոյնացած էր միջավայրին հետ: Երգածներէն, խօսածներէն աւելի բան գիտէր: Եւ սակայն ժամանակէն առաջ յոգնած, գլխուն զարնուած մարդու մը երեւոյթն ունէր: Յաճախ կը դժկամակէր, կարճ կապելով.

– Սեպէ թէ պատմեցի (կամ՝ երգեցի)...

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Ժամանակի շունչը դառնալ»

Հայաստանեան մամուլի վերջերս նոյն օրերուն հասած թիւերէն երեքին մէջ լայն տեղ յատկացուած է յօդուածներու, ուր ծանօթ անուններ քննական, քննադատական անկիւնէ մօտեցած են Հայաստանեան ներկայի ցաւոտ երեւոյթներուն, գլխաւորաբար շարժանկարի, թատերական մարզին մէջ:

Հայաստանեան շարժարուեստին մասին յիշողութիւնները թարմացան, նորանոր տպաւորութիններ – լաւ կամ նուազ լաւ – արձանագրուեցան, շնորհիւ հայկական ժապաւէններու փառատօնին, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 1 – 14, Փարիզի մէջ:

Այս մարզին – հայկական շարժարուեստին – կ'անդրադառնայ «Սովետական արուեստ» ամսաթերթի Փետրուարի թիւին մէջ Նելլի Օհանեանի գրութիւնը, խորագրուած՝ «Մինչեւ ե՞րբ»: Ան նախ կը պարզէ այս արուեստին ներկայիս «վայելած» ընդհանուր անտարբերութիւնը, ժողովրդականութեան պակասը ու կ'ընէ կարգ մը հաստատումներ. գլխաւորը այն է որ մեր շարժարուեստի դէմքերը «ի պատասխան չիրագործուած ակնկալիքներու դանդաղում են սեփական աշխատանքի աննպաստ պայմաններից, կինոգունիւրայի արտադրական եւ տեխնիկական միջոցների աղքատութիւնից»: Այս բացատրութիւնը սակայն չի գոհացներ յօդուածագիրը, որ հայկական շարժարուեստի ոչ գոհացուցիչ պատկերին բացատրիչ տարրերը կը նկատէ անյաջողութեան պարագային քննադատելու – խանգարուելու – վախը (գլխացաւանքի ոչ ոք պէտք չունի). ապա, բեմադրիչներու իրարու գործերուն հանդէպ հետաքրքրութեան պակասը, այս անգամ քննադատելու, խանգարելու վախով: Կացութիւն մը, որու հետեւանք հետզհետէ «քաջալերման արժանի եւ ճշմարտայոյզ ֆիլմերը գնալով պակասեցին, համախոհներ էլ

ճղաան» ու անտարբերութեան օղակը օրէ օր սատարացաւ, այլուր այնքան ժողովրդական արուեստի այս ճիւղին շուրջ:

Նելլի Օհանեան այս ոչ – հպարտաուխթ համայնապատկերին մէջ որպէս ուրախալի հակասութիւն կը նշէ Բագրատ Յովհաննիսեանի «Տէրը» ժապաւէնը. այս գործը դիտելու առիթը ունեցան անոնք, որոնք հետեւեցան Փարիզի վերոյիշեալ փառատօնի ցուցադրութիւններուն: Հրանտ Մաթեւոսեանի բեմանկարով յօրինուած այս ժապաւէնին մասին – որ հոս եւս յատուկ ուշադրութեան արժանացած էր – Նելլի Օհանեան կ՚ըսէ. – «Նկարահանման բոլոր փուլերում աշխատանքը կասեցնելու եւ ֆիլմը փակելու վտանգի առաջ էր կանգնած նկարահանման խումբը», որ ի վերջոյ բարերախտաբար կը յաջողի գործը գլուխ հանել: Ու ժապաւէնը կը դառնայ «մէկն այն ֆիլմերից, որոնցով քիչ թէ շատ խմաստաւորւում էր «Հայֆիլմ»ի անցած հնգամեայ գործունէութիւնը»: Սակայն քիչ չէ՞ միակ բացառութիւն մը կարենալ յիշել ընդհանուր ու ցոհացուցիչ ամբողջութեան մը մէջ. ամբողջութիւն մը, որ կը տառապի յատկացէս, ապրուած կեանքի, «ազգային ինքնահաստատման ու յարատեւման տենչի ու երեւոյթների գնահատման խոհական – բարոյական բարձր չափանիշներ»ու պակասէն:

Արուեստի գրացի մարդ մը ծանրութեան կեդրոնը կը կազմէ Նելլի Օհանեանի գրութեան զուգահեռ այլ յօդուածի մը, զոր ստորագրած է Լեւոն Հախվերդեան, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Յունիս 20–ի թիւին մէջ: Դիտարկումի առարկան այս անգամ Գ. Սունդուկեան Թատրոնն է, որ կը տառապի դրեթէ նոյն ախտանշաններով, որոնց գլխաւորն է, ինչպէս կ՚երեւի, գեղարուեստական ոգւոյ հարցը: Կարճ խօսքով, ինչպէս կը մատնանշէ Լեւոն Հախվերդեան, վերոյիշեալ Թատրոնը մտահոգութիւնը չունի որոշ մակարդակի մը հանդիսատեսը գրաւելու, եւ կը տարուի «ընթանալ վատ հանդիսատեսի յետեւից», ու «այլեւս նահանջի տեղ չի մնացել»: Այս թուլացումին հետեւանքը այն կ՚ըլլայ, որ այսօր, «հանդիսատեսը, ասես չի էլ զգում Սունդուկեան Թատրոնի կարիքը եւ կարծես, Թատրոնն էլ նրա կարիքը չի ըզգում»:

Հոս եւս ամբաստանեալի աթոռին վրայ է գրեթէ նոյն երեւոյթը. նորարարութեան, ժամանակի ձայնը դառնալու, նորոգուելու եւ որակի մտահոգութեան բացակայութիւնը: Հոս ալ կը խօսուի Հրանտ Մաթեւոսեանի «Տէրը» բեմանկարին մասին. Թատրոնի մարգին մէջ այս «հզօր գրուածք»ը թթու է գրուած տարիներէ ի վեր, հակառակ որ «Սօս Սարգսեանի պէս դերասանը տենչալով տենչում է խաղալ դրա գլխաւոր՝ Ռոստոմի դերը եւ չի յաջողւում ու չի յաջողւում»:

Ինչո՞ւ, ի՞նչ նկատումներով կը պատրաստուին այս Թատրոնի տարեկան ծրագիրները, հարց կուտայ Լեւոն Հախվերդեան, ու ինչ յղացումներով ու անձնաւորումներով կը հարստանայ այս Թատրոնը ու կը հարստացնէ իր հանդիսատեսը, ահա հարցումներ, զորս պէտք է նախ բանաձեւելու, եւ ապա պատասխան որոնելու քաջութիւնը ունենան նոյն Թատրոնի պատասխանատուները: Ընել այն, ինչ որ անհրաժեշտ է, որպէսզի Սունդուկեան Թատրոնը իր բաժինը վերցնէ Հայաստանի մշակութային առօրեային ու հանդիսատեսն ալ «նրա կարիքը զգայ»:

Հրապարակայնութեան այս աշխոյժ միջավայրին մէջ, ընկերային – հասարակական ցաւերու կ՚ակնարկէ տակաւին Անահիտ Սարինեան «Գրական Թերթ»ի Յունիս 19–ի թիւին մէջ. կը յիշէ անցեալի լռութեան, չխանդարուիլ – չխանդարելու մտայնութեան գործած վնասները ու կ՚ազդարարէ աթափ կեցուածքով վերջ տալ երեւոյթներ փրկելու, ձեւականութիւններու միայն հետամուտ ըլլալու սովորամոլութեան: Ու հոս եւս կը շեշտուի անյետաձգելի պարտաւորութիւնը, թօթափելու անպէտը, աւելորդը, ու ինչպէս կը բանաձեւէ յօդուածագիրը, չարենցեան պատգամով՝ դառնալու ժամանակի շունչը:

Հայաստանի մամուլին հեռուէն հետեւող մը խոկ նկատած պէտք է ըլլայ «հրապարակայնութեան» – իրերը իրենց անունով կոչելու աշխոյժ թափը, որ ներկայի գլխաւոր թեման կը հանդիսանայ:

Մշակութային – հասարակական բազմաթիւ մարզերու մէջ աւելի անտառւէր, աւելի վաւեր յաջողութիւններու ծարաւով շարժող գրիչներ քննադատական մերձեցումով ցաւեր կը մերկացնեն, հարցադրումներ կը կատարեն:

Այս այնքան յաճախակի դարձած երեւոյթը երբեմն ոմանց մտածել կուտայ քննադատելու, դժգոհելու համավարակ նորաձեւութեան մը մասին. սակայն միւս կողմէ, այնքան հազուադէպ են քննադատուած սա կամ նա շերտը կամ երեւոյթը արդարացնող այլ դիրքերէ, տարբեր մերձեցումով պատճառաբանող դրութիւններ ալ, որ մարդ ակամայ կը տարուի խորհելու, թէ անտեղի են չափազանցութեան կասկածները:

Ի վերջոյ, ո՛չ քննադատելը մասնաւոր հաճոյք է մարդուս, ոչ ալ Հայաստանի ներկայ իրադրութեան մէջ սա կամ նա պատասխանատուն անհանդիստ ըլլալու պատճառ կ՚ունենայ, կ՚ենթադրեմ, կատարուած քննադատութիւններէ: Կարեւորը այն է, որ այս երկու եզրերուն – քննադատութիւն ու քննադատուող – ուղեծրերը գիրար կարեն հանդիպման մօտիկ կէտի մը վրայ, ու անարձագանգ չմնայ չարենցեան պատգամը. «Ժամանակի շունչը դառնալ»:

Ա. Թ.

ԴՈՂԴՈՒԹԷ ԴՈՂԴՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ մէջ, Մայիս 13–ին, իր մահկանացուն կնքած է Հաճի Նազար Նազարեան, ծանօթ դէմք մը Սուրիոյ պետական շրջանակներու եւ գաղութին մէջ: Ծնած էր 1920–ին՝ Մարաշ: Փոքր տարիքին ծնողքին հետ հաստատուած է Հալէպ: Շնորհիւ իր ձեռներեց ոգիին եւ յամառ աշխատանքին կը յաջողի գործի ասպարէզին մէջ: 1953–ին, որպէս երախտագիտութիւն սուրիացի արար ժողովուրդին, բանակին եւ ապահովութեան ուժերուն նուիրած է 15 կառքեր. ի գնահատութիւն՝ բանակը զինք պարգեւատրած է ոսկէ շքանշանով մը: Նոյն տարին «Գերմանիկ – Վասպուրական» մարզական Միութեան վարչութեան անդամ ընտրըւած է, ապա՝ պատուոյ նախագահ: 1969–ին եւ 1970–ին պաղեստինցի գաղթականներուն ի նպաստ կատարուած պետական նախաձեռնութեան ընթացքին Հաճի Նազարեան բրած է իշխանական նուէրներ, բարձրօրէն գնահատուելով օրուան պաշտպանութեան նախարար Հաֆէզ Ասատէն (այժմ՝ նախագահ,) որ իրեն նուիրած է իր ստորագրութիւնը կրող ատրճանակ մը: Առատաձեռն նուէրներով մասնակցած է նաեւ գաղութի հայ կեանքին: Ողբացեալին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 14–ին, Ս. Գէորգ եկեղեցին, ուր ներկայ եղած են Սուրիոյ պետական եւ կուսակցական ղեկավար դէմքեր: Դամբանականներ խօսած են թեմին առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարյեան եւ ասորի ուղղափառ համայնքի առաջնորդ Կրեկորիոս Եուհաննա Իպրահիմ եպիսկոպոս (արաբերէն):

ՍԻՐՔԷՃԻԻ (Պոլիս) մէջ, Յունիս 20ին, եղերական արկածի մը զոհ գացած է 23–ամեայ հայ երիտասարդ մը, յանձին Օննիկ Ֆարատ Ալմուխանեանի: Արդարեւ, նոր ճամբ…յ ելլող կառախումբին հասնելու համար վազելու ատեն, երիտասարդը չէ կրցած դուռը բանալ ու ոտքը սահելով ինկած է անիւներուն տակ ու ջախջախւած: Օննիկ Ալմուխանեան քանի մը տարի առաջ աւարտած էր Կեդրոնականը ու կը հետեւէր բարձրագոյն ուսման:

ԳԱՀԻՐԷԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 7–ին, յընթացս պատարագի, քարոզած է Թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան, անդրադառնալով Սարդարապատի հերոսամարտի իմաստին: Յաւարտ արարողութեանց ներկաները գացած են Մարմինայի ազգային գերեզմանատունը եւ ծաղիկ դրած Հայաստանի Հանրապետութեան երրորդ վարչապետ Համօ Օհանջանեանի շիրիմին վրայ: Իրիկունը, Հելիոպոլսոյ «Գարաքաշեան» սրահին մէջ տօնուած է Մայիս 28–ը: Նախագահած է Վարուժան Գազանճեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հ. Յ. Դ. Երիտասարդականի խօսքը փոխանցած է Յակոբ Կորկիսեան: Բանախօսած է Յովսէփ Պարազեան (Աթէնքէն): Հանդիսութիւնը վերջ գտած է խրախճանքով:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Պի – Եու – Սի–ի սրահին մէջ, Յունիս 8–ին, ներկայացուած է Սամուէլ Պէքէթի «Սպասելով Կոտոն» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Դշխուհի Գալայճեանի:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ Ա Ղ Ո Ր Դ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Առաջին ժողովի մը մեծամասնութիւն կազմած չըլլալով, Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը Յունիս 27–ին հրաւիրած էր իր անդամները երկրորդ ընդհանուր ժողովի մը՝ Ժան – Կուժոն փողոցի Հայոց եկեղեցւոյ սրահը՝ քննելու համար վերամշակուած ծրագիր – կանոնագիրը եւ ընտրելու իր նոր վարչութիւնը:

Կանուխէն բոլոր անդամներուն ղըրկըւած էր նոր ծրագրի նախագիծը, որպէսզի ամէն ոք ժամանակ ունենայ ուսումնասիրելու զայն:

Ներկայ էին 23 անդամներ: Օրուան ժողովի նախագահ ընտրուեցաւ Լ. Սոփոկլեան եւ քարտուղար Հրանդ Տիգեան: Նախագահը հրաւիրեց անդամները, որ ընեն իրենց դիտողութիւններն ու թելադրանքները և ներկայացնեն ջնջուելիք կամ՝ աւելցուելիք յօդուածներ՝ եթէ ունին:

Յօդուած առ յօդուած քննուելէ ետք ծրագիրը, եղան կարգ մը սրբագրութիւններ, բառերու փոփոխութիւններ, յօդուածի մը յաւելում եւ բարեփոխութեան ենթարկուած ծրագիրը քուէարկութեան ենթարկուեցաւ ձեռամբարձ ու վաւերացուեցաւ մեծամասնութեան կողմէ: Ձեռնպահ մնացին երեք հոգի:

Այնուհետեւ ժողովը անցաւ վարչական նոր կազմի ընտրութեան: 11 թեկնածուներու ցանկի վրայէն, մեծամասնութեան ձայնով՝ գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրուեցան՝ Արփի Թոքոյեան, Տիգրան Պալեան, Գրիգոր Պըլտեան, Մարկ. Նշանեան, Զուլալ Գազանճեան, Կարապետ Տաբէնեան, Խաչիկ Տէրտէրեան:

Քուէարկած էին քսան հոգի եւ ձեռնպահ մնացած երեք հոգի:

Յունիս 27–ի ժողովի նախագահ՝
ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ
Ա
Յ
Ր
Ի
Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Բաւական ճամբայ կտրած էի արդէն, երբ ապուշ գաղափար մը կեցուց զիս:

Արդեօք իրապէս կարդացա՞ծ էի անունս ցանկին վրայ:

Թերեւս հոն գտնուելու մեծ փափաքիս պատճառով, ի վերջոյ ախտաբանական հոգեվիճակով մը, կարդալ կարծած էի անունս:

Եթէ տեսողական երեւոյթի մը, տեսակ մը կրկներեւոյթի, կամ աչքի խաբկանքի մը զոհը չէի, այդ անունը ինչո՞ւ առաջին ընթերցումիս աչքէս վրիպած էր:

Վերսկսայ վազքս, հակառակ ուղղութեամբ, դէպի մօդական այդ ցանկը, որ գաղտնի հմայքով մը կը հաճէր զիս ցոյց տալ, երկուքի վրայ մէկ անգամ միայն:

«ՄԱԼԱՔԵԱՆ Աչոտ»ը հոն էր իրապէս: Այս անգամ ինծի թուեցաւ նոյնիսկ, թէ իր մէջտեղը ցցուած Ք–ով միայն ինքը կը տեսնըւէր:

Այն ատեն, կը թռչէի դէպի Քուր Միրապօ, դէպի ցայտաղբիւրներէն ժայթքող վարար ջուրերը, սրճարան – ճաշարանները... եւ դէպի անոնց հեռաձայնները:

×

– Հեռաձայնի ժըթոն մը եւ գարեջուր մը, եթէ կը հաճիք:

Գարեջրատան սեղանին վրայի ժամացոյցը կ՚ըսէր թէ հանգիստ ժամանակ ունէի հեռաձայնելու եւ «Կած՚ առ»ի առաջին գարեջուրս խմելու, ժամը 18–ի հանրակառքին մեկնումէն առաջ: Սրճարանին ապակեփեղկին մէջէն կը տեսնէի արդէն կապոյտ բաժանեակներով հանրակառքը որ զիս ժամը 20–ին Մարսէյլ պիտի հասցնէր, ինչպէս խոստացած էի:

Երբ հեռաձայնին խցիկը պարպուեցաւ, դէմ առ դէմ գտնուեցայ «մեծայարգ արջի»ի մը հետ: Այսպէս կը կոչուէին երրորդ դասարանի աշակերտները եւ այդ տիտղոսը իր սահմանումովն իսկ, ինքնին կը պարունակէր «Երէց»ին նկատմամբ կատարեալ հպատակութիւն մը «նորակոչ գինուոր»ին կողմէ:

Շատ լաւ կը ճանչնայի այդ «արջի»ն, վերջին երկու տարիներու ընթացքին բազմիցս իր օգնութեան դիմած ըլլալով: Մուտքի քննութեան յաջողելու պարագայիս, ընդունած էր կնքահայրս ըլլալ: Դպրոցի աւանդութիւններուն համաձայն, «Կորկիւ»ն պէտք է մեծաշուք հանդիսութեամբ մկրտուէր, չքեղօրէն զգեստաւորուած: Միւսոնը հոն փոխարինուած էր մեքենայի թանձր իւղով մը, խառնուած՝ խարտոցուած երկաթի փոշիին, եւ զոր մկրտող քահանան առատօրէն կը գործածէր: Այս արարողութիւնը, որուն կը տենչային ամբողջ սրտով, նաեւ կը վախցնէր մեզ, մեր մազերու արմատներուն մէջ ձգած իր յամառ հետքերով, որոնք ամէնէն ազդեցիկ շամփուներուն իսկ կը դիմադրէին:

Ապագայ այս համակրելի կնքահայրն էր, ուրեմն որու կը հանդիպէի հեռաձայնի խցիկին առջեւ, եւ քովէն անցած պահուս կը յայտնէի իրեն, թէ «ընդունուած» էի:

Դէմքին վրայ շատ կարճ պահիկ մը, լայն ժպիտ մը գծուեցաւ, ապա շուտով դիմագիծը խստացաւ, յօնքերը կիտեց ու արջի ձայնով մը ու իր քաթալան ծագումը մատնող զօրաւոր շեշտով մը կեցուց զիս հեռաձայնին առջեւ:

– Ներկայացո՛ւր ինքզինքդ, նորակոչ գինուո՛ր:

Գոց գիտէի երէցներու հանդէպ նորակոչերու յարաբերութիւններուն կանոնագիրը: Արձանացայ անթերի բարեւի մը մէջ, ակնարկս սեւեռած երեւակայական հորիզոնի մը, որ «մեծայարգ»ով սահմանուած պէտք չէ ըլլար:

– Մեծայարգ Արջիս, քեզի կը ներկայացնեմ.

ՄԱԼԱՔԵԱՆ MERDE–Ը:

Մ՝ անհունօրէն փոքր:

Ա՝ անհուն, անհունօրէն փոքր...

Լ՝ անհուն, անհուն, անհունօրէն փոքր...

Անհրաժեշտ էր անունը հեգել, իւրաքանչիւր տառէ ետք «անհունօրէն փոքր» մը աւելցնելով, ինչ որ մեզ կը պզտիկցնէր, ի վերջոյ վերածելու համար երկրագունտին վրայ աննշան քանակութեան մը:

(Շար. 124)

Տէր եւ Տիկին Արթօ եւ Մակի Գույումճեան եւ զաւակները՝ Քրիստափոր եւ Վեռոնիք,

Պր. Ալեքսանդր Գույումճեան,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԱԻԵՏԻՍ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Էլիզ Սարաֆեան, Իզմիրցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 6-ին, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յուլիս 9, ժամը 15·30-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մորսան Սիւր Օռժի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՈՉ ԾԱՂԻԿ, ՈՉ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿ: Փոխան ծաղիկի նուէրները ընել նախընտրաբար Կապոյտ Խաչին:

**

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Գույումճեան եղբայրներուն:

**

Իր մօրը յիշատակին, Պր. Ալեքսանդր Գույումճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

(heading printed as ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ / «ՇՆՈՐՀԱՆԴԻՍՏ»)

ՇՆՈՐՀԱՆԴԻՍՏ

Պ. Աշոտ Սերճանեան, Պ. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խտըշեան)

մահուան տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան Խտըշեան, Յովհաննէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիհերեան, Սահակեան եւ Պերթոլծի գերդաստաններու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Կիրակի, Յուլիս 12, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՔԱՇԱՆ. - Տիկին Վ. Գարաօղլանեան 500 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. - Այրի Տիկին Հաճի Յովսէփ Սահակեան 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կրընոպլէն՝ ընկ. Ղեւոնդ Թորոսեան Հրանտ - Սամուէլի մահուան 10-րդ տարելիցին ի յիշատակ 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՆՈՒԷՐ

Կրընոպլէն՝ Ղեւոնդ Թորոսեան Կեսարիոյ Հայրենակցական Միութեան 100 Ֆ. կը նուիրէ Յունիս 18-ի Սթրազպուրկի հայանպաստ քուէարկութեան առթիւ, (ստանալ «Յառաջ»էն):

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն
Մ Ե Ծ
Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՇԱՐՎԻԼԻԷՕԻ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12-էն Մինչեւ 22·30

1·— Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր:

2·— Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով:

3·— Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց:

4·— Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ:

5·— Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբի:

Մուտքը ազատ է:

FETONS ENSEMBLE
LA VICTOIRE
AU PARLEMENT EUROPEEN

Le CDCA de PARIS
vous convie à une

GRANDE SOIREE

dans les jardins du Collège Samuel - Moorat
avec la présence de députés européens
Mme DUPORT et MM. SABY, COSTES - FLEURET, MALLET, ULBURGHS

VENDREDI 10 JUILLET
à partir de 20 heures
Collège Samuel - Moorat —— 26, rue Troyon - Sèvres

Orchestre ARTANAG — BUFFET —— Ambiance assurée ——
Partie artistique : VICKEN — YERSO — MASSIS — EVA LINE

PARIS - EREVAN
par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտոյտներու առաւութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3

ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ճոխ շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ:

Արձանագրութեանց համար գրաւոր դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes

կամ հեռաձայնել՝
48 - 87 - 99 - 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ե. պ.—

Իբրեւ խղճագին. - Մ. Նազարեան 100, Այրի Տիկին Ապաճեան 50, Ճնտիկեան 200, Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Զաքարեան 100, Տէր եւ Տիկին Ազատ Ստեփանեան 100, Ճինկէօզեան 200, Կարապետեան քոյրեր (Լա Սիոթայէն) 100, Տէր եւ Տիկին Միսաք Շըլտեան 200, Տիկին Եղսա Խանոյեան 100, Կորչեան 100, Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Զօփուրեան 100, Տիկին Աղաւնի Ճըլըզեան 50, Աւետիքեան 100, Տէր եւ Տիկին Նազարեան 200, Տիկին Աճէմեան 150, Ոմն՝ 100, Գալուստ Հարունեան 50, Օր. Խանոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 100, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Փիրանեան 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մըսըրեան 200, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան 100, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Համամճեան 100, Ներսէս Արզումեան 50, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Յարութեան 200, Յակոբ Յովսէփեան (Պանտոլէն) 100, Տէր եւ Տիկին Տուրսուն 300, Պր. Գարեգին Խրիմեան, Եդուար Սարաֆեան 100 Ֆ.:

Եկեղեցւոյ դպրոցին. - Պր. Գալուստ Հարունեան 50, Տէր եւ Տիկին Իշճի 100:

Եկեղեցւոյ պայծառութեան. - Տիկին Նուրիճա Աւետիսեան 200, Ճինկէօզեան 100, Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիսքիճեան 200, Պր. Վարուժան Պօզաճեան 10·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 1000, Տէր եւ Տիկին Նուպար Գիւթալեան 100, Տիկին Էլիզապէթ Ակինեան 50, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կիւրճեան 100, Տիկին Պոլօեան 100 Ֆր.:

FACULTE DE THEOLOGIE DE LYON

COMMUNIQUE

La Faculté de Théologie de Lyon est heureuse d'annoncer l'ouverture de deux cours : l'un d'*Introduction à la spiritualité arménienne classique*, l'autre consacré à la *langue arménienne classique*. Ces cours sont ouverts à la demande de son Excellence Monseigneur Norvan ZAKARIAN, évêque des Arméniens de Lyon et de la région Rhône - Alpes. Ils sont assurés par Monsieur Krikor BELEDIAN, professeur invité.

Ils débuteront en octobre 1987. Il est possible d'obtenir des renseignements et de s'inscrire auprès du secrétariat de la Faculté de Théologie de Lyon, 25, rue du Plat—69288 LYON cedex 02. Tél. : 72 - 32 - 50 - 23

RADIO — FOURVIERE
FM 88.3 Lyon et 103.4 Vallée du Rhône

Lundi 13 juillet à 12 heures
une émission de Louis Muron :
«De Deir-Zor à Strasbourg».

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՎԻԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Յուլիս 12, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն - Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՀԱՅՐ ԱՐԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Camp
DE LA
FRA - Nor Seround

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.

Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.

Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.

Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.

GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT

Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF : CASTELNAUDARY

Prix : 1 semaine : 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.

Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
- ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ -

ՅՈՒԼԻՍ 12
BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր.-

— Ցուցահանդէս՝ Կայանի երախաներու աշխատանքներուն

— Գեղարուեստական յայտագիր Կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած

— Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած Կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ:

- Լ Ի Ո Ն Է Ն -

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 12, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ հաճելի ճամբորդութիւն մը, Պէլֆոնթէնի այս դաշտահանդէսին առիթով:

Ճամբորդութեան սակ՝ 80 ֆրանք:

Մեկնում Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն, Կիրակի, Յուլիս 12, առաւօտեան ժամը 7·30-ին:

Արձանագրութեանց եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել մինչեւ Յուլիս 9, Հինգշաբթի, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ՝ 78 - 49 - 06 - 06 կամ՝ 78 - 75 - 90 - 30 թիւերուն:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
10
VENDREDI
10 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.527 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.527

ԵՐԵՒԱՆ <—> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 1 – 3)

ԷՄՄԱ ՊԱՊԻԿԵԱՆ «ԱՆՈՅՇ» ՕՓԵՐԱՅԻ ՆՈՐ ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ

Ջահալին արուեստի նուիրուած իւրաքանչիւր հայ արուեստագիտուհի երազած է մարմնաւորել Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայի գլխաւոր հերոսուհիի կերպարը: Օփերա մը՝ որ հինգ տասնամեակէ ի վեր կը զարդարէ Երեւանի օփերայի խաղացանկը: Նշուած դերով հանդէս եկած են Հայկանոյշ Դանիէլեան, Գոհար Գասպարեան, Արմինէ Թութունջեան եւ ուրիշներ: Ներկայիս այդ դերը կը մարմնաւորէ Էմմա Պապիկեան, որուն առաջին իսկ ելոյթները ցոյց տուած են, որ ան Անոյշի սքանչելի մեկնաբան մըն է: Իր հազուադէպ մեծ ձայնածաւալի քոլորաթուրային սոփրանօն՝ հարուստ նրբերանգներով, անկաշկանդ հնչած է տարբեր ձայնաստահմաններու մէջ, հնարաւորութիւն տալով լիովին բացայայտելու հերոսուհիին ներաշխարհը, անոր ապրումները: Յուզիչ եղած է մանաւանդ Անոյշի խելագարութեան տեսարանը, ուր արուեստագիտուհին հանդէս բերած է կերպարի խորաթափանց ընկալում, երաժշտութեան դրամատիկ էութեան նուրբ զգացողութիւն: Էմմա Պապիկեանի թէ՛ երգին եւ թէ խաղարկութեան մէջ կ'արտայայտուի Յովհաննէս Թումանեանի պօէմի բանաստեղծական շունչը:

Էմմա Պապիկեան ծանօթ անուն մըն է երաժշտասէր հասարակութեան: Երեւանի օփերային մէջ ան մարմնաւորած է դերեր Ռիմսկի Կորսակովի «Ոսկէ աքաղաղ», Ռոսինիի «Սեւիլեան սափրիչ» օփերաներուն մէջ: Վերջերս, Երեւանի Կամերային Երաժշտութեան Տունը Էմմա Պապիկեան երգահանդէս մը տուած է, մեկնաբանելով գործեր՝ Ռոսինիէ, Պելինիէ, Վէրտիէ, Գլինկայէ եւ հայ երգահաններէ: Պապիկեան ձայնամարզութիւնը սկսած է երաժշտական ուսումնարանին մէջ՝ Մելանիա Զոլախեանի մօտ. ապա մտած է Լենինգրադի Ռիմսկի Կորսակով երաժշտանոցը, զոր աւարտած է փայլուն յաջողութեամբ:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինականի մէջ բացուած է նկարիչ Եդուարդ Արծրունեանի անհատական ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են եօթանասուն գործեր: Յատկանշական է, որ ցուցասրահը՝ ուր ցուցադրուած են Արծրունեանի կտաւները, կը գտնուի այն շէնքին մէջ, ուր 40-ական թուականներուն նկարչական արուեստի այբուբենը սորված է ապագայ նկարիչը, Յակոբ Անանիկեանի շունչին տակ:

ՅՈՎՀ. ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻԷՆ ԵՐԿՈՒ ԿՏԱՒ ԵՒՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հայաստանի պետական պատկերասրահը ստացած է Յովհաննէս Այվազովսկիի «Փոթորիկ ծովուն վրայ» (1844) եւ «Ծովափ» (1845) կտաւները, որոնք զետեղուած են Այվազովսկիի յատկացուած առանձին բաժինը՝ «Նոյը կ'իջնէ Արարատէն», «Գիշերը Կ. Պոլսոյ մէջ», «Անդորրութիւն» եւ այլ կտաւներու շարքին: Թէոդոսիոյ «Այվազովսկի» պատկերասրահէն ետք Հայաստանի պետական պատկերասրահն է, որ ամէնէն հարուստ հաւաքածոն ունի նկարիչին գործերէն:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՀԱՅՖԻԼՀԱՐՄՈՆԻԱՅԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ

Երեւանի Հայֆիլհարմոնիայի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած է գեղարուեստական երեկոյթ մը, որուն մասնակցած են արտասահմանէն հայ եւ օտար ուսանողներ: Հանդէս եկած է «Անոյշ» համոյթը, որ շահած էր «Հայրենասիրական երգ – 86» փառատօնի մրցանակը: «Ալ մեխակ» համոյթը ներկայացուցած է զանազան լեզուներով ճագի երգեր: «Ճառագայթ» պարախումբը եւ «Սփիւռք» թատերախումբը եւս ներկայացուցած են իրենց արուեստը: Աճպարարութեամբ հանդէս եկած է իրանահայ ուսանող Ջանէս Մանուկեան:

«ՏԷՐԸ» ԺԱՊԱՒԷՆԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԱԾ

Մոսկուայի Շարժանկարի Կեդրոնական Տան մէջ ցուցադրուած է «Հայֆիլմ» արուեստանոցի արտադրած «Տէրը» ժապաւէնը եւ յաւարտ ցուցադրութեան կատարուած է շարժանկարին քննարկումը: Մասնակցած են արուեստաբաններ, շարժանկարի մասնագէտներ եւ նշած իրենց ստացած խորունկ տպաւորութիւնը: Խօսք առած են բեմադիրը՝ Բագրատ Յովհաննիսեան եւ գլխաւոր դերակատարը՝ Խորէն Աբրահամեան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐԷՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Մոսկուա տեղի ունեցած կանանց Համաշխարհային ժողովին մասնակցողներէն խումբ մը այցելած է Հայաստան: Իրլանտայի, Նուկուալուիոյ, Պրազիլիոյ, Սպանիոյ, Մեքսիքայի, Քոսթա-Ռիքայի կանանց կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները ծանօթացած են Հայաստանի արձանագրած նուաճումներուն:

«ԱԼԱՎԵՐԴԻ – 87» ՓԱՌԱՏՕՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ Է

«Ալավերդի – 87 բարեկամութեան մեղեդիներ» փառատօնը վերջ գտած է Դոնի Ռոստովի, Վլադիմիրի եւ Ալավերդիի միացեալ երգչախումբի (400 հոգի) կողմէ մեկնաբանուած Կոմիտասի «Անձրեւ եկաւ»ով: Փառատօնին հանդէս եկած են Լուսինէ Զաքարեան, Կոմիտաս քառեակը, Երեւանի օփերայի մեներգչուհիներ Սուսաննա Մարտիրոսեան եւ Ռեբեկա Օջակեան, Վրաստանի «Լիլէօ» ազգագրական համոյթը եւ զանազան արուեստագէտներ ու խումբեր: Տպաւորիչ եղած է Կոմիտասի յիշատակի օրը: Փառատօնին բոլոր մասնակցողները եւ հիւրերը, հազարաւոր հանդիսականներ հաւաքուած են Հաղպատի վանքը, ուր՝ ինչպէս նաեւ Հրապարակին վրայ, տեղի ունեցած է մեծ համերգ մը, որու ընթացքին հանդէս եկած են փառատօնին բոլոր մասնակցողները:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉ ԿԸՍԵՆ
ԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԿԸ ԲԱՒԷ ՃԱՆՉՆԱԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ

«Միլլիյէթ»ի աշխատակիցներէն՝ Ն. Զոլաքօղլու եւրոպական զանազան երկիրներու մէջ, հարցազրոյցներու շարք մը ունեցած է, Թուրք համայնավար կուսակցութեան երկու հոսանքներու ներկայացուցիչներուն հետ: Անոնցմէ Ր. Եիւրիւքօղլու հետեւեալը կ'ըսէ հայկական հարցին մասին.

«Հայկական հարցը տարբեր է քրտականէն. հաւնինք կամ ոչ, վայն բաժնենք կամ ոչ, յուզուինք կամ այլ զգացում ունենանք: Թրքական տեսանկիւնէն հայկական հարցը պատմութեան, մեծ մասով պատմութեան մէջ մնացած հարց մըն է: Այս հարցը (որ մասամբ այսօր ահաբեկչական ձեւով կը հրահրուի) մեղմացնելու համար հետեւեալ բաները կարելի է ընել կը խորհիմ. դատապարտել անցեալին կատարուած Հայերու կոտորածները, ըսել թէ սխալներ էին այդ բոլորը, ու օժանդակել այն Հայերուն, որոնց աշխարհի սա կամ նա ծագէն կը փափաքին վերադառնալ իրենց հողերը. պատրաստել այն պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են այդ վայրերուն վրայ անոնց ապրելուն համար: Ասկէ անդին հարցը մեծ մասով, նոյնիսկ մեր չհաւնած ու չբաժնած ձեւերով պատմութեան մէջ լուծուած հարց է:

Նոյն նիւթին մասին կ'արտայայտուի նաեւ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Հ. Քութլու:

«Մենք, պատմականօրէն կ'ըսեն, թէ Թուրքիոյ մէջ Հայերու բնաջնջումը ցեղասպանութիւն մըն էր: Այս առումով, այս շրջանակներու պաշտպանած թէզը սխալ չէ: Սակայն ասիկա հանրապետական շրջանէն առաջ պատահած բան է: Իրաւունք ունին, սակայն այս արդար դատը – բոլոր Հայերուն մասին չէ անշուշտ խօսքս – ահաբեկչութեան միջոցով ընդունիլ տալն ալ, կը խորհիմ որ ճիշդ չէ:

– *Հողային պահանջ ալ ունին արեւելեան – Անատոլուէն. այս մասին ի՞նչ կ'ըսէք:*

– «Անկասկած հողային պահանջ ունին, սակայն այս եւս նոյն պատճառներու հետեւանք է. անցեալէն կուգայ: Այսօր աշխարհը շատ փոխուած է: Բուն կէտը, ամէն բանէ առաջ որպէս սկզբունք անոնց այս կոտորածը ընդունիլ տալու հարցն է: Այսինքն՝ պատմութեան մէջ կատարուած Հայերու կոտորածին ճանաչումը, ներկայացուած պահանջները այս ճանաչումին օգտակար բնոյթ չունին, այլ պատճառ կ'ըլլան որ հարցը բօղարկուի:

– *Այսինքն, հողային պահանջը իրապաշտ քայլ մը չէք նկատեր:*

– «Ոչ, չենք նկատեր»:

Միւս կողմէ Անգարայի կառավարական շրջանակները կը հաղորդեն որ նախարա-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Տնտեսական եւ Ելմտական նախարարը բոլորովին վերցուց արտասահման դրամ տանելու սահմանափակումը: Ցարդ 12 հազար Փր. կարելի էր արտածել, այլեւս բոլորովին ազատ է: Ֆրանսացիք կրնան նաեւ դրամագլուխ զետեղել կամ շէնքեր գնել: Սկզբունքով պէտք է յայտարարել 50 հազարէ վեր արտածուած գումարները, ինչ որ չի խանգարեր տարադրամի ազատ երթեւեկը: Պարատիւր նուէր մըն ալ կ'ընէ Քառուբերուն 1988-ին համար, 6 միլիառ Ֆրանքի զեղչ մը կատարելով իրենց տուրքերուն:

ԺԻԼ ՊՈՒԼՈՔ, հարցաքննիչ դատաւորը, որ ցարդ չէ կրցած հարցաքննել Պարսիկ թարգմանը՝ (պաշտօնական որակումն է) Կորճի, ընդունեցաւ Արտաքին նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարը՝ Տիտիէ Տէսթրեմօ, որ տեղեկացուցած է Կորճիին թէ կը փնտռուի:

ՀՌՈԴՈՍԻ Կոլոսին ձեռքը չէր, որ գըտնուած էր առջի օր Եգէականի մէջ, ինչպէս հաւաստելով յայտարարեցին Յոյները, նախքան հնախոյզներու կարծիքն առնելն իսկ: Մշակոյթի նախարարն ալ – Մելինա Մերքուրի – շատ բարկացած է եւ յայտարարած. – «Եթէ հնախոյզներ ըլլային եւ ոչ թէ սուզորդին մրուրին մէջ զուշակութիւն ընողներ, ծիծաղելի դարձած չէինք ըլլար աշխարհի առջեւ»:

ՀԵՌՖՈՐՆ (Գերմանիա) պատահած արկածին զոհերու թիւը զգալապէս նուազ է, քան՝ ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը: Արդարեւ, պայթած քարիւղատար բեռնակառքին ստեղծած վնասները շատ մեծ են, բայց առաջին խուճապէ մը ետք, կըրցած են փախիլ եւ ոչ թէ 50, այլ, միայն՝ երեք մեռեալ կայ եւ չորս անհետացող:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ մէջ փոխադարձ ջարդերը առեր կը գործեն: Սիխերէն ետք, որոնք 76 Հնդիկ ջարդեցին առջի օր, Հընդիկները փոխ – վրէժի անցած են, մինչ ընդդիմութիւնը կատղած է Ռաժիւ Կանտիի դէմ: Նոր – Տէլհիի մէջ, խուճապը մեծ է, Սիխերու ահաբեկչութիւնը ցարդ այս աստիճանին չէր հասած:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ – ՔՈՐԷԱՅԻ կառավարութիւնը ազատ արձակած է 357 քաղաքական բանտարկեալ: Հաւանական էր նաեւ որ Հինգշաբթի օր ալ ներման արժանանային 2100 ընդդիմադիրներ կամ վերըստանային քաղաքացիական իրենց իրաւունքները:

բայեւ Շիրաք նամակ մը գրած է Էօզալի, Միշէլ Նուարի միջոցով, ուր կը յայտնէ որ Սթրազպուրկի մէջ, Եւրոպական Խորհրդարանի տուած որոշումը չի ներկայացներ իր կառավարութեան կարծիքն ու տեսակէտը: Անգարա, որ Միշէլ Նուարի այցելութեան ընթացքին ստորագրուելիք պայմանագրութիւնը (Թոմսըն – ՍԷ – ԷՍ – ԷՖ-ի հետ) ցնոր անօրինութիւն ակնկալած էր զոհ է այս «լուսաբանութենէն» եւ քանի որ Շիրաք սիրով առեր է Էօզալի, ան ալ, հաւանաբար որոշէ ստորագրել Թոմսընի հետ համաձայնութիւնը: Այս ալ Միշէլ Նուարի «յոյսն» է:

ԻՐ ԾՆՆԴԵԱՆ 100–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՕՐ. ՀԵՏՎԻԿ ՊԻՒԼ

ՄԻՍ ՊԻՒԼ ՄԱՅՐԻԿ
1887 — 1981

ԽՄԲ. – Հ. Բ. Ը. Մ.ի Հալէպի Մատենագիտական Յանձնախումբի հրատարակած «Գեղարդ» (Գ. տարի) տարեգիրքէն առնելով կուտանք վերապատուելի Ներսէս Խաչատուրեանի մէկ յօդուածը, ուր կը ներկայացուի էստոնացի հայասէր Օր. Հետվիկ Պիւլի կեանքն ու գործը:

*

Օր. Հետվիկ Պիւլ ծնած է 1887 Յունուար 23–ին, Եւրոպայի հիւսիսային Պալթիկ ծովու ափերուն, Էսթոնիոյ Հափսալ քաղաքը, ուր ունէին սեփական ջերմուկ մը:

Օր. Հետվիկի մայրը բարեպաշտ կին էր: Ամէն անգամ որ աւետարանիչներ կուգային իրենց քաղաքը, ան սիրով կը հրաւիրէր զանոնք՝ Ս. Գիրքի սերտողութիւն ընելու իրենց յարկին տակ: Այդ աւետարանիչներէն Քարկէլ միջոց եղաւ Պիւլ ընտանիքին 16–ամեայ Հետվիկին հոգեկան կազմութեան եւ ապաշխարութեան:

Օր. Հետվիկ իր երկրորդական ուսումը առած է Փեթերսպուրկի մէջ, ուր բացի մայրենի լեզուէն լաւ սորված է ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն լեզուները: Մանկավարժութեան վկայականին տիրանալէ ետք, կ'անցնի Գերմանիա եւ կը մտնէ Ս. Գրոց Վարժարանը:

1908–ին, Երիտ. Թուրքիոյ խարեպատիր Սահմանադրութեան հռչակումին յաջորդ տարին, տեղի կ'ունենան Կիլիկիոյ Հայոց ջարդերը Ատանա, Մարաշ եւ այլ քաղաքներու մէջ: Հազարաւոր հայ երախաներ որբ կը մնան: Ուստի, Գերմանական առաքելութիւն մը, հայ որբերը հաւաքելու համար որբանոցներ կը հիմնէ Թուրքիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ: Օր. Հետվիկ հրաւէր կը ստանայ 1911–ին Մարաշ մեկնելու եւ տեղւոյն որբանոցին մէջ գործելու, որպէս ուսուցչուհի, մինչեւ Ա. Աշխարհամարտը:

1915–ին, Օր. Հետվիկ ականատես կ'ըլլայ Հայոց խաչելութեան եւ սիրտ ճմլող ահաւոր անգթութիւններու եւ միշտ կը վերյիշէ հայ ժողովուրդին սեւագիր ողբերգութիւնը [սեւագիր ողբ–] ...

1915–ին, Օր. Հետվիկ ականատես կ'ըլլայ Հայոց խաչելութեան եւ սիրտ ճմլող ահաւոր անգթութիւններու եւ միշտ կը վերյիշէ հայ ժողովուրդին սեւագիր ողբտակումը:

1922–ին, Բժ. Փօլ Պերրոն կը հիմնէ Աքսիոն Քրեթիէն Ան Օրիան Առաքելութիւնը, Ստրազպուրկ քաղաքին մէջ, Ֆրանսա, հայ գաղթականներու օգնելու համար: Օր. Հետվիկ կը հրաւիրուի Հալէպի մէջ մարդասիրական առաքելութեան գործը վարելու: Հալէպ հասնելով Օր. Հետվիկ մեծ յուզումով կը վերագտնէ իր շատ մը հայ բարեկամները, որոնց լեզուին, զգացումներուն, սովորութիւններուն եւ մանաւանդ ցաւերուն ու մեծ կորուստին քաջատեղեակ էր: Ուստի այս անգամ աւելի եւս կը տոգորուի մեծ սիրով եւ անձնուրաց նուիրումով գործի կը ձեռնարկէ:

Կը հիմնուի դարմանատուն մը, ուր կը գործեն անձնուէր հայ բժիշկներ Ֆիլիփ Յովնանեան, Աւետիս Ճեպեճեան, Արզար Սալաթեան, Եդուարդ Գարամանուկեան եւ ուրիշներ: Ծանր հիւանդները կը ղրկուին քաղաքի հիւանդանոցները, Աքսիոն Քրեթիէնի հաշուոյն: Կը բացուի հիւսածեղէնի գործատեղի մը ու կը հիմնուի ձեռագործի մասնաճիւղ մը, հայ աղջիկներու եւ կիներու համար: Հարիւրաւոր անձեր կ'օգտուին այս կարգադրութենէն: Հանգուցեալ Տիկին Թրվանտա Քէշիշեան՝ Թրվանտա խանըմ, տարիներ շարունակ ղեկավարած է այս գործը: Բաց աստի, հայ չքաւոր ընտանիքներու օգնելու նպատակով կը հաստատուի որդեգրութեան ծրագիր մը, որուն համաձայն, Եւրոպայի մէջ բարեսէր անձ մը կ'որդեգրէ հայ ընտանիքի մէկ երախան, որուն անունով ամիսը մէկ հնչուն ոսկի կ'ուղարկէ ամբողջ ընտանիքի ապրուստին համար: Այս ձեւով, երկու հարիւր չքաւոր հայ ընտանիքներ կ'օգտուին անանուն բարերարներէ:

Հայ երախաներու դաստիարակութեան համար կը ստեղծուի կրթաթոշակի դրութիւնը, որմէ կ'օգտուին 200 – 250 հայ երախաներ Հալէպի զանազան վարժարաններու մէջ ուսում առնելով: Հարիւրաւոր անչափահաս մանուկներու համար կը հաստատուի նաեւ Կազզուրման Կայան Սանճագի հայաբնակ գիւղերուն մէջ, Միհրան Գասարճեանի հսկողութեան տակ:

Օր. Հետվիկ Պիւլ միշտ արթուն գործին եւ ստեղծուած նոր պայմաններուն եւ զարգացումներուն՝ միշտ փնտռած եւ գտած է նոր մարզեր եւ կարելիութիւններ, օգտակար դառնալու համար տնանկ ընտանիքներու: Առ այդ, յաջողցուցած է Տաւուսէի բնակարանային ծրագիրը: Մինչեւ անգամ իր ջանքերով շինել տուած է հայաբնակ աւանին առաջին եւ միակ ջրամբարը:

Դարձեալ իր նախաձեռնութեամբ եւ գործակցութեամբ Օր. Նուրիձա Լեւոնեանի (Նուրիձա Վարժուհի) կը հաստատուի Հոգեւոր լուսաւորութեան շարժումը:

Միս Պիւլ Մայրիկ, իր վեհանձնութիւնը եւ փութաջրատ սիրտը յայտնաբերեց դարձեալ Եդուարդ Բաղուպեան անուն հայ որբուկի մը կեանքը փրկելով: Եդուարդ հայկական ջարդերէն հրաշքով ազատած եւ որդեգրուած է ձեզիրէի Արաբներու կողմէ, բայց կը յիշէ իր մօր վերջին խօսքերը գրուած Տէր Զօրի աւազին վրայ. «Դուն Հայ Ես»: Այս խօսքերը չէր մոռցած: Հասաքէ բերուելով կը խնամուի: Յետոյ Օր. Հետվիկ զինք դպրոց կը ղրկէ եւ յետագային անապատի հայ որբուկը կը դառնայ հոգեւոր դաստիարակութեամբ եւ բանաստեղծական կարողութիւններով օժտուած անձ մը:

Օր. Հետվիկ Պիւլ զարմանալի ջերմեռանդութեամբ կապուեցաւ հայ ժողովուրդին, սիրեց Հայոց լեզուն եւ բազմաթիւ առիթներով ցոյց տուաւ իր նախանձախնդրութիւնը մեր մեծաքանչ լեզուին հանդէպ: Յաճախ արգիլած է Հայերուն իրեն հետ կամ իր ներկայութեան թրքերէն խօսիլը:

Ներգաղթի օրերուն, մտածելով որ բոլոր Հայերը Մայր Հայրենիք պիտի վերադառնան, դիմում բրած է Ներգաղթի Կոմիտէին որ զինք ալ իր սիրած ժողովուրդին հետ Հայաստան ղրկեն: Սակայն իր փափաքը չի կատարուիր անշուշտ:

Հայոց Հետվիկ Պիւլ Մայրիկը իր իսկ ձեռքով մինչեւ իսկ գերմաներէնէ հայերէնի թարգմանեց շատ մը բարեպաշտական գրքոյկներ եւ գրեց հայերէն լեզուով Աբրահամ Խոճա Լեւոնեանի եւ Նուրիձա Վարժուհիին կեանքը:

Բազմաչարչար մեր ժողովուրդին տառապանքը բաժնեց հարազատի խոր զգացումներով եւ քառասուն տարի ծառայեց անխոնջ սիրով, որպէս նոր օրերու առաքելատիպ հերոսուհի:

Արդար եւ իրաւ կոչում գործէն դէպի բարեպաշտ իր անձը Հայոց կողմէ իրեն տրուած որպէս հարազատի Միս Պիւլ Մայրիկ անմոռաց անունը մեր անգիր պատմութեան հետ սերտօրէն կապուած: Այս անձնուիրութեան տիպար էսթոնացին, այս հայասէր ու անմրցորդ բարեպաշտուհին, Միս Պիւլ Մայրիկը վաստակաբեկ տարիներու ծանրութեան տակ, 1951–ին, իր այնքան սիրած ժողովուրդէն հրաժեշտ առնելով, մեկնեցաւ Եւրոպա, եւ իր վերջին տարիները անցուց Գերմանիոյ Հանգստեան Տան մը մէջ, իր հոգին աւանդելով 1981 Հոկտեմբեր 3–ին:

Հանգուցեալ Օր. Հետվիկ Պիւլի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ յիշատակի եւ գոհաբանութեան պաշտամունքը տեղի ունեցաւ Հայ Աւետ. Էմմանուէլ Եկեղեցիին մէջ, 1982 Մայիս 16–ին: Որոշուած է Աւետարանի լոյսով եւ սիրով տոգորուած եւ Մեծ Եղեռնի մնացորդաց Հայու բեկորներուն ծառայող Օր. Հետվիկ Պիւլի յիշատակը յաւերժացնել հայկական խաչքարով վիմագրութիւն մը հաստատելով իր գերեզմանին վրայ:

ՎԵՐ. Ն. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

*

Այս յօդուածը մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած է Հայաստանի եւ Էստոնիոյ մէջ: Շատեր խնդրած են յաւելեալ տեղեկութիւններ ունենալ «Միս Միւլ Մայրիկ»ի նուիրեալ կեանքի պատմութեան մասին: Թալինի (Էստոնիոյ մայրաքաղաք) հեռատեսիլի պատուիրակութիւնը Երեւան այցելութեան ընթացքին հետաքրքրուած է Հետվիկ Պիւլի կեանքով: Մատենադարանի աշխատակիցներէն տոքթէօր Վարդան Գրիգորեանէն տեղեկութիւններ քաղելով 20 վայրկեաննոց յայտագիր մը սփռուած է Թալինի հեռատեսիլէն:

Իր կարգին, Վարդան Գրիգորեան հետեւեալ կոչը բրած է. –

Սիրելի հայրենակիցներ,

Ազգութեամբ էստոնուհի Հետվիկ Պիւլը տասնամեակներ շարունակ մեծ գործ է արել, թեթեւցնելու թուրքական դաժան բռնակալութեան կողմից իրենց հայրենիքից բռնի գաղթեցուած հայ մարդկանց, յատկապէս որբացած երախաների եւ այրիացած կանանց տառապանքները: Մեր ժողովրդի համար նա եղել է գթութեան քոյր, նուիրեալ դաստիարակչուհի, անկեղծ եւ հոգատար խորհրդատու, վերջապէս՝ գորովագութ եւ սիրող մայր: Այս է պատճառը, որ նա եղել է եւ մեր ժողովրդի յիշողութեան մէջ կը մնայ որպէս Մայրիկ՝ Միս Պիւլ Մայրիկ:

Այս տարի լրանում է մեր ժողովրդի այդ մեծ բարեկամուհու ծննդեան 100–ամեակը: Երեւանի եւ Էստոնիայի մայրաքաղաք Թալինի հեռուստատեսութիւնը, ռադիոն յատուկ հաղորդումներ են նուիրելու նրան, թերթերում եւ ամսագրերում յօդուածներ են տպուելու նրան կեանքի ու գործի մասին: Նախատեսւում է կազմակերպել հանդիսաւոր ժողով՝ նուիրուած Միս Պիւլ Մայրիկի յիշատակին:

Այդ ամէնը յաջողութեամբ կատարելու համար անհրաժեշտ է ի մի բերել եւ Հայրենիք ուղարկել Հետվիկ Պիւլի վերաբերեալ պահպանուած նիւթեր՝ գրքեր, լրագրային յօդուածներ, նամակներ, լուսանկարներ: Շատ ցանկալի է, որ նրան ճանաչողները, յատկապէս նրա հետ ծառայած անձինք եւ նրա սաները, գրեն եւ ուղարկեն իրենց յիշատակութիւնները: Այդ բոլորը հիմք կը ծառայեն մեզ համար ստեղծելու մեծ երախտաւորի՝ Միս Պիւլ Մայրիկի հայասիրական մանրամասն նկարագրութիւնը:

Կանխաւ շնորհակալութեամբ յայտնում ենք մեր հասցէն (Երեւան – 9, Մատենադարան) եւ սպասում Ձեր նամակներին:

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՅՈՒԶԱՌԱՏ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐ

(ԳՈՒՍԱՆ ԱՇՈՏԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 80ԱՄԵԱԿԻՆ)

ԳԷՈՐԳ ԱԲԱՋԵԱՆ

Հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ հազիւ թէ կարելի ըլլայ հանդիպիլ երգասէր Հայու մը, որ հաղորդակից դարձած չըլլայ մեր ժամանակի ականաւոր գուսան՝ Աշոտի արուեստին: Հոգեպարար է անոր արուեստը, որ իր վրայ կը կրէ հեղինակի անկրկնելի անհատականութեան դրոշմը: Ունկնդիրը Աշոտի երգերու առաջին իսկ դարձուածքէն խսկոյն կը կռահէ հեղինակը: Այս իրողութիւնը հեղինակի տաղանդին, անոր ինքնատիպութեան, անկրկնելիութեան վառ վկայութիւնն է:

Ստեղծագործական մեծ կեանք ապրած է գուսան Աշոտ, բեղնաւոր կեանք, որ ահա վաթսուն տարիներէ ի վեր կ'ընկերանայ մեզի, սկսած 20ական թուականներէն: Այս երկար ու ձիգ տարիներու ընթացքին ան ստեղծած է հարիւրաւոր երգեր, որոնցմէ շատեր լոյս աշխարհ գալու առաջին օրերէն իսկ դարձած են հանրութեան սեփականութիւնը, թափանցած մեր ժողովուրդին կենցաղին մէջ, հնչած ամէն տեղ՝ ընտանեկան հաւաքոյթներու, բեմերու վրայ, ձայնասփիւռէն կամ հեռատեսիլէն:

Աշոտի երգերը ունկնդիրներուն կը պարգեւեն հոգեթով պահեր, կը հարստացնեն անոնց յուզաշխարհը մաքուր ու վսեմ զգացումներով: Դժուար չէ բացատրել երեւոյթը: Աշոտի մեղեդիներուն մէջ առկայ են ժողովրդական, մեր դարաւոր երգի ոգին, ժողովրդական բանահիւսութեան հարազատութիւնը, անմիջականութիւնն ու վարակիչ շունչը: Այս ամէնով հանդերձ գուսանի երգերը քամուած են մարդկային սրտի թրթիռներէն, ըլլալով անհատինը, բոլորինն են, եւ մարդկային ապրումներու գեղեցիկ արտայայտութիւններ են: Ստեղծագործական առողջ բնազդով ան գտած է իր ստեղծագործութեան ոսկէ հատիկը՝ ժողովրդական ոգին, որու վրայ ամուր խարսխուած է անոր երգարուեստը: Գուսան Աշոտի արուեստը բանաստեղծական ու երաժշտական արուեստներու հիանալի ներդաշնակութիւն մըն է, որ աւանդ մնացած է հին ժամանակներէն եւ զոր պէտք ընկալել այս խոր նշանակութեան մէջ: Հոս է անոր արուեստին ամբողջական հմայքը: Մեղեդայնութիւնը գուսանի արուեստի առանցքն է, էութիւնը, դրեթէ ամբողջ արուեստը: Մեղեդին անոր տարերքն է, որ կը փարձրանայ անոր էութեան խորքերէն առանց ճիգ ու ջանքի, անկաշկանդ, անարգել:

Լայնաշունչ են գուսանի մեղեդիները, ծորուն, հանդարտահոս, լի արեւելեան չքեղ գոյներով:

Զանգեզուրի ծնունդ է գուսան Աշոտ, Հայոց լեռնաշխարհի գողտրիկ անկիւններէն մէկու ծնունդ, ու ծննդավայրը իր կնիքը դրած է անոր ստեղծագործութեան վրայ: Մեր լեռնաշխարհի մարդիկը այսօր եւս պահած են խօսքի, հնչերանգի, լեզուի ու մտքի նախասկիզբ կերպը: Անոնց առօրեայ խօսակցութիւնը հարուստ է երաժշտական հնչերանգներով, խօսք, որ անզարդ է, անպաճոյճ, բայց եւ անմիջական ու զօրեղ: Այսպէս է նաեւ Աշոտի երգարուեստը: Ան սիրահար չէ երաժշտական խրթին եւ կամ յաւակնոտ ձեւերու, պարզ է, զրնգուն, ինչպէս հայրենի Զանգեզուրի երկնահաս ժայռերու ծերպերէն իջնող առուակներու կարկաչը: Աշոտի երգերուն բնորոշ է պատկերայնութիւնը, ււարտուն պատկերները: Անոր արուեստի յենակէտերն են մարդը իր յուզաշխարհով, հայրենի բնութիւնը իր գեղեցկութիւններով: Հաւատարիմ հայ երգի կուսական ակունքներուն, ան կ'առնէ անապականը, կը մերժէ խառնածինը, սրտակեղէք գեղգեղանքները: Աշոտի մեղեդիները լուսաւոր են, կարօտներով լեցուն, երբեմն թախծոտ, երբեմն դրամատիկ, բայց միշտ կենսահաստատ:

Գուսան Աշոտ բնութեան սիրահար երգիչ է: Միշտ ստեղծագործական առողջ բնազդով հասած է փիլիսոփայական այն եզրայանգումին, թէ մարդն ու բնութիւնը միասնութիւն մըն են: Փառաբանելով բնութիւնը, կը փառաբանէ մարդը: Գուսանի բնապաշտութիւնը որոշ առումնի մը կը յանգի ջերմ հայրենասիրութեան: Հայրենի բնութեան գրկին մէջ կ'իմաստաւորուի մարդու գոյութիւնը, անոր կեանքը, սէրը, վերջապէս անհատի գոյութեան խորհուրդը: Բնութեան գրկին մէջ է, որ մեղեդին կը հնչէ որպէս հրճուանքի ճիչ: Մեծ բերկրանք մը կ'ապրի գուսանը աշխարհին աւետելով, որ կայ հայրենին, Սիւնեաց սարերը, իր տունը, իր օթեւանը եւ ինք հպարտ է իր հայրենի օթեւանով: «Սիւնեաց սարեր», «Օջախում», «Ծննդավայր», «Իմ օրան», «Պախրա», «Հազար օրհնանք» եւ այլ երգեր հայրենասիրական գողտրիկ դեղումներ են Աշոտի ստեղծագործութեան մէջ:

Գուսան Աշոտի ստեղծագործութեան լայտմոտիւը սէրն է, մարդու նուիրական զգացումը, որ պարգեւած է բնութիւնը՝ զգացում, որ յաւերժական է՝ անյիշելի իր սկիզբով եւ անյայտ իր վախճանով: Եւ վախճան ունի՞ արդեօք սէրը: Գուսան Աշոտ իր ստեղծագործական խառնուածքով զուարթուն սիրերգակ մըն է: Անոր համար սէրն է որ կ'իմաստաւորէ մարդու գոյութիւնը, բնութիւնը, ամբողջ կեանքը: Իր սիրային երգերուն մէջ գուսանը կը հաւատայ, որ սէրը կը սրբագործէ, կը բարձրացնէ մարդը, կը կատարելագործէ զայն, եւ դարձեալ սէրը իրաւունք կու տայ անոր ինքզինքը համարելու բնութեան կատարելութիւնը: Եւ պատահական չէ որ տարիներ առաջ անոր հատընտիր ստեղծագործութիւնները հրատարակուեցան «Սիրոյ կրակներ» խորագիրով: Արդարեւ սիրոյ կրակներ – ա՛յս կը բնորոշէ սիրերգակ գուսանի ստեղծագործութիւ–

նը։ Աշոտի քնարը բազմալար է, բայց անէնէն ուժգինը սիրոյ լարն է, որ անհամար տաղեր ու թրթիռ պարգեւելով բիւրաւոր ունկնդիրներու։ Թէ՛ քնքշանք, թէ՛ մրմունջ, թէ՛ թախիծ, ցաւ, երանութիւն եւ սիրոյ վայելք, քաղցր սրբացում, ինչ՛ր, ինչ՛ր չկան անոր սիրային մեղեդիներուն մէջ։ Սիրոյ տուայտանքներէ մինչեւ սիրոյ խոէալականացում, մինչեւ յաւերժական սիրոյ փառաբանում, – ահա այն մեծ ճանապարհը, զոր գարգարած է Աշոտ իր սիրոյ մեղեդիներով. ճանապարհ՝ ուրկէ կ՚անցնին աշխարհի բոլոր բնակիչները առանց խտրութեան։ Եւ հոս գուսան Աշոտի մարդասիրութեան ակունքներ։ Գուսանի սիրոյ մեծ ճանապարհի զարդերն են, «Սարի սիրուն եար», «Եար առանց քեզ», «Հով սարեր, մով սարեր», «Արի բաղերով» «Սէրս վանքում Տաթեւի» եւ տասնեակ այլ երգեր զորս անձանձրոյթ կ՚ունկնդրեն մարդիկ։

Արուեստը, երաժշտութիւնը, երգը նոյնպէս մարդկային մտքի գերագանց արտայայտութիւններէն մէկը ըլլալով, միաժամանակ աշխարհը ընկալելու խրայատուկ ձեւ է։ Գուսան Աշոտ աշխարհը կ՚ընկալէ սիրոյ պրիսմակէն ընդմէջէն։ Այս պատճառով է, որ անոր երգերուն մէջ հայրենիքը, բնութիւնը, մարդը, առարկաներն ու երեւոյթները, ամէն բան ցօղուած է սիրոյ շիթերով։ Աշոտի սիրերգութիւնը հայ գուսանական արուեստի դասական աւանդներու օրկանական շարունակութիւնն է նոր ժամանակներուն։

Իսկական արուեստագէտը չի կրնար չգիտակցիլ իր կոչումին, ժողովուրդի հանդէպ ունեցած իր պարտականութեան։ Այդ գիտակցութեան կը հասնի ինքնաճանաչումի, ինքնագննումի միջոցով։ Բացառութիւն չէ նաեւ գուսան Աշոտը։ Ինքնաճանաչումի բարձրաձայն խոստովանութիւն է անոր տաղերէն մէկը, որ գինքը կը սահմանէ նաեւ որպէս երգաստեղծ։

Երգով կ՚ապրեմ, սիրով կ՚ապրեմ
աշխարհում,
Երգիս ճամբին հազար աստղեր են
վառւում,
Կեանքս անցաւ ջրերի պէս կարկաչուն
Ախ, ինչ անեմ, սիրուց սիրտս է մրմնջում։

Հազիւ թէ կարելի ըլլայ աւելի լաւ բնութագրել գուսան Աշոտը, քան այն որ ինք ըրած է։

Երգով ու սիրով ապրած է գուսանը ամբողջ իր ստեղծագործական կեանքը. երգ տուած է մարդոց, արծարծած՝ սիրոյ կրակը մարդոց սրտերուն մէջ. ան աշխարհը տեսած է սիրոյ շողերու մէջ, իր բոլոր կարողութիւնները տուած՝ հայ երգարուեստին, տուած է շռայլօրէն, անշահախնդիր, մարդոց բարիք գործելու վսեմ գիտակցութեամբ։

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՄԷՋ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ ՆԻՒ ՃԸՐԶԻ ՄԷՋ

Նիւ Ճըրզիի Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մայիս 29-ին, տեղի ունեցած է «կլոր սեղան» մը, Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69-րդ տարեդարձին առթիւ։ Օրուան նիւթը եղած է՝ «Հայ մտաւորականութեան դերը ներկայի մեր ազատագրական պայքարին մէջ»։ Մասնակցած են «Ասպարէզ» օրաթերթի (Լոս – Անճըլըս) խմբագիր Արօ Պօղիկեան, Յակոբ Կարապենց, Վեհանոյշ Թէքեան եւ փրոֆ. Շաւարշ Թորիկեան։

Բացումը կատարելով Ժիրայր Աթթարեան նշած է, թէ մարդկային պատմութեան սկիզբէն մտաւորական տարրը շատ մեծ ու կարեւոր ազդեցութիւն գործած է ժողովուրդներու կեանքին մէջ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս լուսինը ազդեցութիւն կը գործէ ծովերու եւ ովկէանոսներու մակընթացութեան եւ տեղատուութեան շարժումներուն վրայ, աւելցնելով.– «Մտաւորականութեան այս ազդեցութիւնը կատարուած է լաւին, բարիին ինչպէս նաեւ վատին ու չարին երկու ուղղութիւններով։ Թող այսօրուան մեր բանախօսները յայտնեն ձեզի թէ ի՛նչ եղաւ հայ կեանքի մէջ մտաւորականութեան խաղացած դերը»։

Վեհանոյշ Թէքեան բնորոշած է նախ Ազատագրական Պայքար տարազը, որ ըստ իրեն ուրիշ բան չէ եթէ ոչ «գրաւուած հողերու վերատիրացում, ամբողջական Հայաստանի սահմաններու ապահովում» եւ տակաւին ազգը կանգուն պահելու միջոց, յարատեւ ջանք ու ճիգ։ Ապա բնորոշած է մտաւորական կոչման արժանացած դասակարգը, յանձին գրագէտներու, խմբագիրներու, արուեստագէտներու, ուսուցիչներու, պատմաբաններու եւ ժողովրդային աշխատանքներու նուիրուած կուսակցական գործիչներու։ Ասոնք բոլորն ալ իրենց նպաստը ունին բերելիք մեր ժողովուրդի ազատագրական պայքարին։

Արօ Պօղիկեան իր խօսքը կեդրոնացուցած է ներկայի իրավիճակը փոխելու անհրաժեշտութեան վրայ, չեշտելով մասնաւորաբար Հայաստանի մտաւորականութեան ուսերուն ծանրացող դերը։ Ան չեշտը դրած է ազգային նկարագիրը անխաթար պահելու մտադրութեամբ տարուած պայքարին, վարչակարգերու եւ իշխանութիւններու կողմէ հաստատուած պարտադրանքներուն դէմ դնելու, ընդդիմանալու, «խափանարարութիւն» ընելու անհրաժեշտութեան վրայ, աւելցնելով. – «Երբ վարչակարգ մը յաջողի լաւութեան դատապարտել մտաւորական տարրը, երբ չէզոքացուի մտաւորականութեան դերը, այդ պարագային վարչակարգ մը ինքնին դիւրաւ կրնար զարտադրել բոլոր խաւերուն։ Ազգային գոյութիւնը, ներկայի իրավիճակ մը պահպանելը չի բաւեր, պահպանելը՝ նահանջի երեւոյթ է արդէն իսկ. խաղաղութիւն, հանդարտութիւն՝ նպաստ բերող երեւոյթներ չեն մեր դատին. խաղաղ, հանդարտ, բարդուած վիճակներու մէջ կը մեղմանայ, կ՚այլասերի հաւաքական պայքար տանելու գաղափարը։ Մտաւորականութեան դերը պիտի ըլլայ «աշխուժացնել», խթանել ժողովուրդի պահանջատիրական զգացումները»։

Յակոբ Կարապենցի խօսքին առանցքը կազմած է հայ գանգուածները քաղաքականացնելու կարիքը։ Մտաւորականութիւնը, ըսած է ան, կը կոփէ ազգային գիտակցութիւնը։ Մտաւորականութեան տարած աշխատանքներուն շնորհիւ, ըՍփիւռքի մեր կեանքին մէջ հաստատուած են իշխանութիւն, օրինականութիւն եւ առաջնորդութիւն։ Պայքարը պէտք է տարուի երկու ճակատներու վրայ՝ ներքին եւ արտաքին։ Ներքին՝ հայ գանգուածները քաղաքական դաստիարակութեամբ օժտել եթէ պիտի ըլլայ, արտաքինը պիտի ըլլայ տեղական իշխանութիւններուն վրայ քաղաքական ազդեցութիւն գործելու կոչուած միջոցներ որոնելու ճիգ։ Անհրաժեշտ է կզղիացումէ, ինքնամփոփ գործելակերպէ դուրս հանել եւ տակաւին հաւաքական հասունացման բերել հայ գանգուածները։ Ահաւասիկ մտաւորականութեան վիճակուած կարեւորագոյն դերը»։

Զորրորդ բանախօսը՝ փրոֆ. Շաւարշ Թորիկեան, իր խօսքի սկզբնաւորութեան նշած է, թէ ազատագրական պայքարը հողերը վերստանալու համար տարուած ջանքին մէջ պէտք չէ պարփակուի միայն եւ աւելցուցած. – «Պէտք է ազատագրել հայ մարդը՝ հինէն եկած վախերէ ու սարսափներէ, իր ցեղային թերութիւններէն։ Ազատագրել պէտք է հայ ժողովուրդը եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին իրենց կարծրացած աւանդութիւններէն, դուրս հանել զանոնք հին ու մաշած ըմբռնումներէ։ Ազատագրել հայ մտաւորականը՝ իր պլդտիկ նախանձներէն եւ փառասիրական թերութիւններէ։ Մտաւորականը, ի՛նք, իր անմիջական շրջապատին կարիքներով զբաղողը պէտք չէ որ ըլլայ, պէտք չէ սահմանափակուի անմիջական ներկայով, այլ՝ տագնապի՛ համամարդկային հետաքրքրութիւններով։ Մտաւորականը նաեւ պէտք է նախատեսողը ըլլայ եւ ծրագիր հայթայթէ ղեկավար դասուն»։ Շարունակելով իր խօսքը փրոֆ. Թորիկեան շեշտած է, թէ Հայ Դատը լոկ պատմական հարց մը չէ եւ պէտք չէ երբեք այդ սահմաններուն մէջ մնայ։ Հայկական հարցը գոյութիւն ունէր ցեղասպանութենէն առաջ եւ հարց է նաեւ այսօր։ Հայ Դատը այսօրուան հարց է եւ այդ հարցը ուրիշ ոչինչ է՝ եթէ ոչ նաեւ հայ գանգուածներուն անժամանցելի պահանջքը, իրենց հողերը, իրենց տուները վերադառնալու, իրենց հողերը վերստանալու։ Պէտք է արդիականացնել ուրեմն Հայկական հարցը, դնել զայն ուժի եւ շահի վրայ. վերածել զայն ուժի, տնտեսական, մշակութային եւ այլ կալուածներէ ներս, ունենալ համահայկական կառոյցներ, համահայկական հասկացողութեամբ։

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽԱՆԴԱՎԱՌ ՕՐԵՐ ՊՈԽՈՒՄԻ ԵՒ ՔԷՕԼՆԻ ՄԷՋ

«Նաւասարդ» պարախումբը Գերմանիա եկած էր մասնակցելու երկու հանդիսութիւններու, որոնց կազմակերպիչն էր Քէօլնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Վարչութիւնը, նախաձեռնութեամբ Միհրան Տապաղի։

Առաջինը տեղի ունեցաւ Պոխում քաղաքին մէջ, Յունիս 26 – 28-ի միջեւ կազմակերպուած «Գէմէնսար Ինթէրնացիոնալ» փառատօնին, որ ունեցաւ 70.000 այցելուներ երեք օրուան ընթացքին։ Այդտեղ Հայերու յատկացուած ուշադրութիւնը ձեւաւորուած էր Յովակ Տէր – Յարութիւնեանի օժանդակութեամբ։ Բաժնուեցան թռուցիկներ, նիւթ ունենալով եւրոպական Խորհրդարանի Հայկական Հարցի առընչութեամբ տուած որոշումները եւ գիրքեր։ Այս ծիրին մէջ Յունիս 27-ին «Նաւասարդ» պարախումբը ունեցաւ իր ելոյթը հոծ բազմութեան ներկայութեամբ, ստեղծելով խանդավառ մթնոլորտ։

Այս առթիւ «Վէստտոյչէ Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ի մէջ լոյս տեսաւ գրութիւն մը, ուր կը նշուէր թէ՝ բացարձակօրէն ամենայաջող ելոյթը կը պատկանէր հայկական «Նաւասարդ» պարախումբին, որ իր ետին ձգեց հիացած ներկաներ։

Իսկ Յունիս 28-ին «Նաւասարդ» ելոյթ ունեցաւ Քէօլնի ամենաշքեղ սրահներէն մէկուն մէջ, գերմանացի եւ հայ հիւրերէ բաղկացած 800 հոգինոց հանդիսականներու ներկայութեան եւ ճոխ յայտագրով, ինչ որ մեծ խանդավառութեան պատճառ դարձաւ։ Այս առթիւ ալ գերմանական հեռատեսիլի «Վէ – Տէ – էՌ» Գ. կայանի լուրերու բաժնի մէջ ցոյց տրուեցաւ հատուած մը ներկայացումէն, որու նախաբանին մէջ նըշուեցաւ Ցեղասպանութեան ճանաչումը։

Բաղդատաբար նոր կազմուած եւ որաշ կարելիութիւններէ զուրկ գերմանահայ համայնքին մէջ «Նաւասարդ»ի ներկայութիւնը մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեց, ինչ որ կարծես եկաւ ամբողջացնելու Հայերու ուրախութիւնը եւրոպական Խորհրդարանի որոշումէն յետոյ։

Ա. Գ.

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՌՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Անշուշտ, միշտ եղած են քննական փորձեր, կապոյտներու կամ պիգիւթներու համար, սակայն տեղի կ՚ունենային ընդհանրապէս Փոլքլորի հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ։

Կած՛առներու մօտ այդ վիրաւորիչ փորձերը կուգային աւելի քան մէկ ու կէս դարէ ի վեր արմատացած վարդապետութենէ մը։ Աւանդութիւնները ունէին իրենց սրբութիւնն ու ծէսերը, իրենց բարբառը, տօները, հերոսները, դպրոցի պաշտօնական կանոնագրութեան քովն ի վեր ու յարատեւ պայքարի մէջ անոր հետ։

«Նորակոչը» գիտէր սակայն երբ կը սկսէր առաջին տարին, թէ աւանդութիւններու այդ խիստ ու անողոք մակերեւոյթին ետին, կար անսահման համակամութիւն մը, եւ թէ միշտ կրնար վստահիլ իր «երէց»ին։ Տարօրինակ, գրեթէ խորհրդաւոր այս մթնոլորտին մէջ էր որ նորերը կը յօժարէին սկսնակի այդ փորձերուն, երբ նոյնիսկ անոնք երբեմն կը վերածուէին չարչարանքի։

Իմս սկսած էր գարեջրատան մը հեռաձայնի խցիկին առջեւ, ափիս մէջ սեղմած՝ հեռաձայնի ժըթոն մը։

Երէցը թեւէս բռնած, քաշեց զիս դէպի սրճարանին ներսի սըրահը, տօնելու համար յաջողութիւնս։ Երկչոտութեամբ հարցուցած էի, թէ կրնայի՞ հեռաձայնել, սակայն իր ակնարկը չանթահարած էր զիս.

– Նորակո՛չ, փիմ-իդ եօքը կը հեռաձայնես.

«Ֆիմ» կած՛առներու լեզուով կը համապատասխանէր փարիզեան «փէփէ»ին։

Աղէտը բացայայտ դարձաւ, երբ դուռը բացուեցաւ ծուխի մէջ կորսուած փոքր սրահի մը վրայ, ուր սեղանի մը շուրջ քանի չափ արշիներ նստած էին։

Ջերմօրէն, եղբայրօրէն ընդունեցան զիս, ընտրած ըմպելիս հըրամցնելով, սակայն, առանց հրաժարելէ «երէց»ի իրենց դերերէն։

Անոնցմէ մէկը հարցումներ ուղղեց հագուստիս մասին.

– Ըսէ՛ նայինք, նորակո՛չ...։ Հագուածիդ մէջ քեզ նեղող բան մը չկա՞յ։

Անթերի նորակոչի պատժական օրինագիրը յիշեցուց ինծի տարրական այն երեք օրէնքները, զորս պէտք է յարգէինք. արգելքը՝ փողկապ, գօտի ունենալու (մէջքին փաթթուած չուան մը պէտք է բաւական ըլլար), նաեւ աչքով տեսանելի փայլուն իրեր։ Առաջին ակնարկով մը, պարտադիր ու անհանդուրժելի այս աւանդութիւնները, որպէս թէ նոր կրօնք մը կ՚ընդունէինք, անհեթեթ ու ծիծաղելի կը թուէին։ Այսուհանդերձ, բոլոր այս աւանդութիւնները արմատ կ՚առնէին այն խորունկ փափաքէն, որ կը ձգտէր սա ապագայ ճարտարագէտէն «երկրի մարդ» մը դուրս բերելու. անոնք կ՚ուզէին խորտակել արհեստագէտ պաշտօնատարի այն դասական պատկերը, որ կը ներկայանար լաւ ձեւուած հագուստով մը ու նոյնատեսակ փողկապ ու գրպանի թաշկինակով։

Հաստ սրդեղէն կարպետներով պատած դրասենեակներու մէջ անվրդով տեղաւորուած երիտասարդին, որ շա՛տ բան գիտէ եւ նոյն ատեն ոչինչ՝ թէ ինչպէ՛ս պէտք է իրագործէ զանոնք, այդ «սալոնական»ին որ նախարարներու տունը նուրբ յախճապակիէ պնակներու մէջ կը ճաշէ, անոնք կ՚ուզէին հակադրել կառուցանող տարրը, որ կեցած է գործին վրայ, գլուխն է իր շինութեան կամ աշխատանոցին։ Կ՚ուզէին ի վերջոյ, այդ փորձերով ու նսեմացումներով մեր դէմքերէն քաշել մեծամտութեան այդ դիմակը, զոր հօն կը զետեղէ մեծ դպրոց մուտք մը։

Լա Թուսյեալ գարեջրատան ներսի սրահը, այդ օրը, արթուն ու անզիջող նախկիններուն առջեւ, պէտք է չքանային անափառութեան բոլոր նշանները։ Փողկապս, գօտիս ու պողպատէ ժամացոյցս անհետացան գրպաններուս մէջ. ձախ ձեռքս զգուշութեամբ տափատըս կը բռնէր, որպէսզի վար չսահի։ Ամէն յանդգնութիւն ու հպարտութիւն սրբած, կազմ ու պատրաստ էի սկսնակի փորձերուն ենթարկուելու։

(Շար. 125)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արաքսի Փիչիկեան եւ զաւակները, Օր. Մարգրիտ Գումրուեան, Այրի Տիկին Արեղնազ Քէպէլեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յուլիս 12, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին, իրենց մօր, մեծ - մօր, եւ հարազատին՝

ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը փոխան ծաղկեպսակի, ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Յովհաննէս Մէչիքեանի մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Հաթէմեան, Ռօպէր Հաթէմեան, Այրի Տիկին Նուարդ Մելգոնեան 200-ական Ֆ., Թերզեան եղբայրք, Զաթալեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Նազարեան, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Թուրիկեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մելքոնեան 100-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարգարեան 50-ական փրանք Դպրոցին:

Վազգէն Մազմանեանի մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Սերճ Փալամուտեան 300 Ֆ., Մաչկեան ընտանիք 350 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սիմոնեան, Այրի Տիկին Թումասեան, Հրաչ Մելգոնեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան 100-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գալուճեան 50 Ֆ.:

Արիս Գափլանեանի մահուան առթիւ. - Մարթաեան ընտանիք (Լիոնէն) 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վարպետեան 150 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Ենովքեան 100-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, Մանուկեան ընտանիք 50-ական Ֆ.:

Ամերիկայի «Ծիրանի Գօտի» մատենաշարով լոյս տեսաւ՝ ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈՂԵԱՆԻ՝

ԴԻՄԱՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

հատորը:

Անոնք որ կը փափաքին նուէրի ձեւով ունենալ, կրնան դիմել հեղինակին գրասենեակին՝

Léon Sopoglian
1, rue Paul Langevin, Apt. 22
94200 Ivry

կամ հեռաձայնելով. -
46 - 72 - 28 - 08

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Պր. Աչոտ Սերճանեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Գարունէ Մոզեանի մահուան առթիւ:

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՄԵԾ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱՐՎԻԼԻ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 12, Կիրակի,
ժամը 12-էն մինչեւ 22.30

1.- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր:
2.- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով:
3.- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանցներ:
4.- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ:
5.- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

Մասնակցութեամբ՝ ԱՆԻ նուագախումբի:

Մուտքը ազատ է:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի - նախընտրաբար - հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

FETONS ENSEMBLE
LA VICTOIRE
AU PARLEMENT EUROPEEN

Le CDCA de PARIS
vous convie à une

GRANDE SOIREE

dans les jardins du Collège Samuel - Moorat
avec la présence de députés européens
Mme DUPORT et MM. SABY, COSTES - FLEURET, MALLET, ULBURGHS

VENDREDI 10 JUILLET
à partir de 20 heures
Collège Samuel - Moorat —— 26, rue Troyon - Sèvres

Orchestre ARTANAG — BUFFET —— *Ambiance assurée* ——
Partie artistique : VICKEN — YERSO — MASSIS — EVA LINE

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ — ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
- ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ -

ՅՈՒԼԻՍ 12
BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր.-
— Ցուցահանդէս՝ Կայանի երախաներու աշխատանքներուն
— Գեղարուեստական յայտագիր Կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած
— Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած Կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ:

- ԼԻՈՆԷՆ -

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Յուլիս 12, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ հաճելի ճամբորդութիւն մը, Պէլֆոնթէնի այս դաշտահանդէսին առիթով:

Ճամբորդութեան սակ՝ 80 փրանք:

Մեկնում Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցիէն, Կիրակի, Յուլիս 12, առաւօտեան ժամը 7.30-ին:

Արձանագրութեանց եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել մինչեւ Յուլիս 9, Հինգշաբթի, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ՝ 78 - 49 - 06 - 06 կամ՝ 78 - 75 - 90 - 30 թիւերուն:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՍՑԷԳԻՐ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար - Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը Յակոբ Օյունեանի մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է. - Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Օւկէզեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Ակիւլեան, Ռաֆայէլ եւ Ժան Զորղուեան եղբայրներ, Տէր եւ Տիկին Անթարամեան 100-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Զալըղեան (Կարտանէն) 100 Ֆ. եւ 100 Ֆ. «Յառաջ»ին, Տիկին Փարթամեան 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ - Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին՝ Աղաւնի Պէնեանի մահուան առիթով, Պր. Միսաք Պէնիկեանէ եւ ընտանիքէն 200 Ֆ.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
11-12

SAMEDI-DIMANCHE
11-12 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.528 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.528

ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Անխուսափելի կրկնութիւններ, հաստատելու համար դառն իրականութիւններ: Երեք տարիներ անցեր են: Ե՞րբ:

Յուլիսեան նման առաւօտ մը, Առլէն, յանկարծ գնաց: Մեր առանձնութիւնը աւելցաւ: Ի վերջոյ, ի՞նչ է կեանքը, եթէ ոչ այն մթնոլորտը, զոր կը ստեղծեն ընկերներն ու բարեկամները: Մտերմութիւնը սրտերու: Ապա՛ ցաւը, դեռ բաբախող սրտերու, երբ մէկը կը բացակայի: Ու անհուն կարօտը այդ սրտերուն:

Ոգեկոչել մեր սիրելի Առլէնը, նախընտրաբար, իր մէկ գրութիւնով – վերջինը – ուր կը խօսի նոր մեկնած երէց ընկերոջ մը՝ Յարութիւն Աղայեանի մասին: Հոն, կը խոստանայ, երբ Մարսէյլ երթայ, հանդիպիլ Փըթի – Փուաէ, ուր պիտի չգտնէ *Փրէզիտանը*, փաստիսի գաւաթին առջեւ:

Առլէն Մարսէյլ չգնաց: Գնաց հոն, ուր թերեւս գտաւ Աղայեանը ու միասին փաստիս մը կը խմեն հիմա, մեզի սպասելով:

Ա. Մ.

«ՓՐԷԶԻՏԱՆԸ»

Մարսէյլ, Սէն Շարլ: Շոգեկառքէն իջնող ճամբորդին առջեւ կը բացուի տեսարանը Միջերկրականի մայրաքաղաքին:

Ճերմակի վրայ սեւով ներկուած քաղաք մը: Ծովին կապոյտը պահուըտած ըլլալ կը թուի դէմդ պարզուող անանձնական կառոյցներուն ետեւը: Ակնրախը հոս ճերմակի նմանող երկար սանդուխներն են, որոնք կ'ուղղուին դէպի պուլվար տ'Աթէն:

Ծով, նաւահանգիստ՝ բացակայ են. վերապահուած՝ երկրորդ արարին: Զգուշութեամբ կ'իջնեմ այդ սանդուխներէն որոնք Այզէնշթայնի «Սէն – Փէթերսպուրկ» ֆիլմին մէջի, այլեւս պատմական սանդուխները կը յիշեցնեն: Կը պակսի երախային կառքը որ խելագարուած ամբոխներուն առաջին զոհն էր այդ գլուխ – գործոց ժապաւէնին մէջ: Այզէնշթայն, սանդուխ, եւ ահա՝ պուլվար տ'Աթէն:

Առինքնող ոչինչ ունի այս անհրապոյր պողոտան ուր խանութները կը նմանին Ֆրանսայի որեւէ քաղաքի խանութներուն ու քովէդ անցնող մարդոց մէջ բացակայ են Մարսէլ Փանեօլի նկարագրած Մարիուսները, Սէզարները կամ ալ Կէրինի եզերայրներուն առասպելական «հերոսները»:

Բայց պուլվար տ'Աթէնը բեմը քօղարկող վարագոյր մըն է: Բուն դերակատարները գտնելու համար պէտք է վեր առնել վարագոյրը՝ ծանօթանալու համար անոր այլազան թաքստոցներուն մէջ գործող անձերուն: Երանի պարզ գրօսաշրջիկ մը ըլլայի ու անփոյթ պտըտէի ու պրպտէի այն բոլորը՝ որոնք ժապաւէններու եւ գիրքերու ճամբով հրապուրած էին զիս: Ազգային եւ կուսակցական գործով եկած էի հոս: Այսինքն կոճկուած բաճկոնով եւ փողկապով մէկը՝ որուն քայլերը ստիպողաբար դէպի ակումբ կամ Առաջնորդարան կ'ուղղուին, ուր վստահաբար բացակայ պիտի ըլլային Րէմիւն եւ Փանեօլը, ինչպէս եւ Կէրինի եզերայրներու մութ սխրագործութիւններուն դերակատարները:

– Օրհնեցէ՛ք Սրբազան:

– Աստուած օրհնական:

Արդէն պաշտօնիս մէջն եմ եւ կը զգամ որ գիրքերու զուրս պիտի չգամ այս շրջանակէն: Մնաք բարո՛վ Րէմիւ, Մարսէլ Փանեօլ, Կէրինի. կարելի է օր մը կը հանդիպինք իրարու, հիմա գրաւուած եմ լուրջ գործերով:

– Ինչպէ՞ս է կացութիւնը. ընտրութիւնները ե՞րբ են:

– Ի՞նչ ընտրութիւն. հոս ընտրուածներ կան բայց ո՛չ ընտրութիւն: Սո՞ւրճ մը:

– Մէկ շաքարով:

Սրբազանին մօտ մինչ վարդապետ մը կ'ըլլայ որ աւետարանին խօսքերը մէկդի դրած՝ աւելի մատակարար մըն է. մէկ կամ երկու շաքարով սուրճեր շինելը իր մասնագիտութիւնն է: Քանի՛ քանի գործիչներու սուրճ շինած է:

Ահարոնեան ակումբը հեռու չէ Առաջնորդարանէն: Ընկերներ կը սպասեն ինծի: Բոլորն ալ լուրջ մարդիկ: Պատին վըրայ եռագոյն դրօշակ մը: Կը հարցնեմ թէ ո՞ւր է մեր դրօշակը, այսինքն կարմիրը: Զարմացած երեսս կը նայի: Շինծու ժըպիտները աւելի կը ստուարնան: Արդեօք այս գործիչը կարմի՞ր է: Կը զգջամ հարցումիս: Ինչո՞ւ ս պէտք: Յոնք չինելու եկած եմ, աչք չհանեմ: Անցնինք օրակարգին: Ըստ էութեան եւ ըստ կարգի անվերջ խօսակցութեան դուռը բացուած է: Երկու ժամ վերջ նոյն տեղն ենք:

Զիս զարմացնողը ա՛յն է որ Մարսիլիոյ քաղաքին մէջ Հայերը մնացած են անհաղորդ՝ անոր երգիծական մտայնութեան: Բոլոր խօսակցութիւնները կը յանգին եկեղեցիին խորանին: «Պուլվար Օտտոյի եկեղեցին մերն է, Սէն – Թ'Անթուանինը՝ անո՛նց»: Ժամերով կը խօսին այս մասին. կարծես հայութեան ճակատագիրը տնօրինող հարցեր ըլլային: Խեղճ Վարանդեան, Ահարոնեան, Միսաքեան, Նարդունի քանի՛ քանի անգամներ կշտացած են ա՛յդ խորաններու շուրջ արծարծուած արուեստական խունկերու գոլորշիներուն մէջ:

Եթէ անոնց չեն խնայած, ինծի՞ պիտի խնայեն:

– Խօսք կ'ուզեմ:

Պարթեւ հասակով, ազնուական դիմագիծով, աղ – պղպեղ մազերով անձ մըն է այս մէկը:

– Կ'առաջարկեմ որ այդ զոյգ եկեղեցիները փակենք:

Իրարանցում: – Ինչպէ՞ս թէ. եթէ եկեղեցին փակենք՝ ինչո՞վ պիտի զբաղինք:

Պարթեւ հասակով ընկերը, – Զի քէօֆթէով:

Նախագահը. – Ընկեր Աղայեան, քիչ մը լռութիւն: Այդ օրէն ի վեր հասկցայ արժէքը այդ պատուական Հայուն, Յարութիւն Աղայեանին: Իր ներկայութիւնը մեր կուսակցութեան մէջ անհրաժեշտութիւն մըն էր, քանի չափի զգացումը ունէր եւ գիտակցութիւնը՝ թէ ո՞ւր կը սկսի ու կը վերջանայ լռութիւնը: Ահա փնտըռածս: Մարդ մը՝ որ կը նախընտրէր բուն չիքէօֆթէով զբաղիլ քան թէ մեր եկեղեցիներու խորաններուն նշխարները չի քէօֆթէի վերածել:

Կապը հաստատուած էր: Մարսէյլի մէջ գտած էի մէկը՝ որ Փանեօլ կարդացած էր ու հասկցած զայն: Անկէ ետք, ամէն անգամ Մարսէյլ երթալուս գիտէի թէ Փըթի Փուաէ սրճարանին մէջ կրնայի հանդիպիլ իրեն: Հոն էր ան օրուան գրեթէ բոլոր ժամերուն: Մինչ ուրքի: Ֆրանսացի թէ՛ հայ՝ փրէզիտան *կ'անուանէին զինք: Յարգուած էր բոլորէն ու սիրուած շատերէն: Կուսակցութեան մէջ մնաց պարզ ընկեր մը՝ պաշտօնական դիրքերը գրաւուած ըլլալով լուրջ մարդոց կողմէ: Կ'ափսոսայի որ հրապարակը պարպուած է: Կը մխիթարէր զիս. «կուսակցութիւնը հարիւր տարի եւս կը դիմանայ», ու կ'աւելցնէր, – «պայմանաւ որ անոր զբաղողները երկար ապրին»: Շատեր, լուրջի չէին առներ բառերը. մեղքը իրենց. բան կը սորվէին, եթէ, անշուշտ, բան մը սորվելու փափաք ունենային: Սրճարանին մէջ բառերը հազար բանաձեւեր կ'արժէին: Բայց քանի որ օղիի գաւաթի մը առջեւ ըսուած խօսքեր էին՝ արժէքազուրկ կը դառնային: Քաղաքավար ծիծաղով մը կ'ունկնդրէին, ա՛յդքան:*

Իմաստուններ կան որ դեռ կը հաւատան թէ լուրջ խօսքերը միայն ժողովներու մէջ կ'արտասանուին: Ի՜նչ բարերախտութիւն՝ որ մեր աշուղներու երգերը փողոցներու կամ ալ գինիի գաւաթներու առջեւ երգուած են: Աշուղ Ջիւանի, Սայաթ Նովա եւ... Պարաճանոֆ այդ դասուն կը պատկանին: Յարութիւն Աղայեան մեր օրերու աշուղն էր, որուն խօսքերը փաստիսի պէս ումպ–ումպ կը խըմուէին: Փաստիս չսիրողներուն վարունգ կը հրամցնէր՝ բաղդուկի հաստութեամբ: «Ունենալ, ընկե՛ր, ամէն բան, բայց չունենալ հայրենիք»: Այսպէս կը խօսէր բանաստեղծ Ահարոն Տատուրեան իր քերթըւածներէն մէկուն մէջ՝ գրուած այդ նոյն քաղաքին մէջ, Մարսէյլ: Քառասուն տարի սիրած եմ այդ բանաստեղծը, որ գիտէր բառերուն արժէքը եւ ունայնութիւնը կեանքին: Յ. Աղայեան քիչ գրած է, բայց գինքը լսողները պիտի յիշեն իր պարզ խօսքերուն իմաստութիւնը: Մեզի պէս մարդոց համար Աղայեանը պիտի մընայ քիչերէն մէկը, եզակի անձնաւորութիւն մը, հայ միտքն ու լեզուն ազնուացնող անհատականութիւն մը՝ հայկական Մարսէյլը զեղեցկացնող ու իմաստաւորող միտքը: Նոյն սերունդին չէինք պատկաներ, բայց զիրար լաւ հասկցած էինք:

Երբ Մարսէյլ երթամ՝ պիտի հանդիպիմ Փըթի Փուաէ սրճարանը: Փրէզիտանը *հոն պիտի չըլլայ: Մե՛ղք: Փաստիսի մը գաւաթին առջեւ պիտի վերապրիմ այն վայրկեանները՝ զորս իրեն հետ անցուցած եմ: Պիտի յիշեմ իր թաւ ձայնով ըսած խօսքերը ու պիտի ցաւիմ՝ որ վերջակէտ մը դրուած է այդ իմաստուն խօսքերուն: Իսկ վերջը պիտի անցնիմ մայթին միւս կողմը, հոն ուր կը գտնուի ակումբը, լըսելու համար* ըստ կարգի եւ ըստ էութեան *ըսուած ու հազար անգամ ծամծմուած խօսքերը:*

Իր մահով մեր կուսակցութիւնը ծանր կորուստ մը կը կրէ: Մեր ժողովներու համեմը, որ Այնթապէն եկած էր, բացակայ պիտի ըլլայ այսուհետեւ ու երբ օրակարգերը ճապաղին ու եկեղեցիներու խորանները շուկայի վերածուին, հոն պիտի չըլլայ ան՝ որ զգաստութեան հրաւիրէ բոլորս:

Ազնուական էր իր կեցուածքով, փիլիսոփայ՝ իր կենցաղով: Բարի էր՝ սրտով: Միայն բարեկամներ չունէր, բայց այդ միւսները չէզոքացնելու գաղտնիքը ունէր: Մութին մէջ ըսուած բամբասանքներուն կարեւորութիւն չէր տար: Կը մտածէր, անկասկած, որ կեանքը ճահիճ մըն է՝ ուր պահուած զոհարներ կան: Ու երբ դիպուածաւ գտնէր նման գոհար մը, կը մոռնար ճահիճը ու կ'երգէր կեանքը:

Աղայեանին երգը վերջ գտաւ: Դժուար է հարազատ արձագանգը տալ այդ երգին երանգներուն: Պատուական Հա՛յ մը մեռաւ՝ առանց փողի, առանց թմբուկի: Մարսէյլը քիչ մը եւս ամայացաւ: Սուգի մէջ են իր սիրելի ազգականներն ու զինքը սիրողները: Սուգի մէջ եմ նաեւ ես, որ դեռ երէկ լման էի, իսկ այսօր իր մեկնումով կը զգամ որ չունիմ այն՝ ինչ որ էական էր ինծի համար, ընկեր մը՝ զոր սիրած ու յարգած էի:

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»
Փետրուար 1984

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱՐՏԻՆԻ ՇՐՋԱՆԸ

27 ՄԵՌԵԱԼ

«ԲԱՑԱՍԱԿԱՆ Է ՄԵՐ ԴԱՏԻՆ ՀԱՄԱՐ» Կ'ԸՍԷ ՂԱՍԵՄԼՈՒ

Այս անգամ Փէչէնէքի եւ Եուվալըի մէջ է որ Քիւրտերը անհարեւկչական աւարքներու դիմած են: Մամուլի Անատոլու գործակալութիւնը կը հաղորդէ որ 2 անջատ խումբեր 20 – 25 հոգիէ բաղկացած 16 հոգի սպաննած են (3 կին եւ 2 երախայ) Փէչէնէք եւ 9 գիւղացի հրացանազարկ ըրած են Եուվալը: Հանրակառք մը օդը ելած է ականի մը հանդիպելով եւ հոս ալ մեռեալներ կան, նաեւ վիրաւորներ: Անատոլու գործակալութեան յատուկ թղթակիցը կը պնդէ որ ոտմըը խօզալին համար էր, որ այս արարքներէն քանի մը ժամ առաջ շրջանը կը պտըտէր եւ կոչ ըրած էր ապստամբներուն՝ «Ի սէր Աստուծոյ, ուղիղ ճամբան վերադարձէք»: Ոճրափորձերէն ետք, թռանով վերադարձած է նոյն վայրերը: Քանի մը շաբաթ առաջ ալ, խօզալ Փընարճըք գացած էր, նախորդ ջարդին վայրորդայնին եւ պարծենցաւ. – «Մի՛ վախնաք սափ մը աւազակներէ, իրենց վախճանը մօտ է: Թերեւս 100 – 200 հոգի են, բայց մէկը միւսին ետեւէն կը բռնենք»:

Այս արարքներուն տէր կ'ըլլայ Թուրք աշխատաւորներու կուսակցութեան (մարքս – լենինիստ) զինեալ 3 ճիւղերէն մէկը – Քիւրտիստանի ժողովուրդի ազատագրութեան բանակ–, բայց քրտական բոլոր հոսանքները համաձայն չեն: Օրինակ, Պարզկաստանի քիւրտ դեմոկրատ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Ապտերհաման Ղասեմլու յայտարարած էր որ կատարուածը՝ «բացասական է մեր դատին համար», դեռ առաջին ջարդին վաղորդայնին իսկ Փարիզի մէջ, ուր կ'ապրի, «Լիպերասիոն»ի թղթակցին: Նոյն թղթակիցը՝ Մարք Քրավէց խըմբագրական մը նուիրած էր այս հարցին, Ուրբաթ առտու (Յուլիս 10), ուր նաեւ կ'ըսէ թէ Քիւրտ աշխատաւորներու կուսակցութեան գործած ջարդը կ'արտատաւորէ քիչ ծանօթ դատ մը: Քրտական հարցը նոր չէ, շրջանին ամէնէն հիներէն մէկն է նոյնիսկ: Թուրքիոյ քիւրտ ինքնավար շարժումներու գպումը քանիս – կան Թուականներուն Իթթիհատի վարչակարգին օրերուն, վայրագութեամբ գերազանցուած է միայն իրեն նախորդող Հայերու ջարդերով: Քիւրտ շարժումները, կը գրէ «Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը, կ'օգտագործեն տեղական հակասութիւնները ըստ իրենց տեղական շահերուն: Իրաքի մէջ, Թալապանիի Քիւրտ ժողովուրդի միութիւնը Թեհրանի մէջ միջոցներ կը փնտռէ Պաղտատի դէմ պայքարելու համար: Թուրքիոյ քրտական շարժումը – խորհրդայնամիտ – որու զօրավիգ են Իրան եւ աւելի չեշտուած կերպով՝ Սուրիա, ամէնէն բիրտն է եւ կ'արդարացնէ Անգարայի ծայրայեղ զինումը այդ շրջանին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ սկսաւ զրամ բաժնել եւ ամէնէն առաջ հետազօտութեան համար: Պորտոյի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԱՐՈՒՍԸ

Առաջին անգամ տեսայ Արուս Ոսկանեանին 1935 թուականի գարնանը, երբ լրացել էր իմ 16 տարին: Փողոցով քայլում էր: Զարմանալի հմայիչ այդ կնոջն էին ուղղուած անցորդների հայեացքները: Ինձ համակեց անբացատրելի մի զգացում, չէի կարողանում աչքս կտրել, ուղղակի յամառ կերպով հետեւեցի նրան, մինչեւ անհետացաւ Աբովեանի բակերից մէկում:

Իսկ առաջին ցնցող տպաւորութիւնը նրա արուեստից ստացայ Փափազեանի երեւանեան հիւրախաղերից մէկի ժամանակ:

Վահրամ Փափազեանն Օթելլօ էր, Արուս Ոսկանեանը՝ Դեզդեմոնա, Միքայէլ Մանուէլեանը՝ Եագօ:

Այստեղ էր, որ ես անյուսալիօրէն սիրահարուեցի Դեզդեմոնայի դերակատարուհուն: Դրանից յետոյ յաճախ էի «որսում» Արուսին Աբովեան փողոցի անկիւնում: Արդէն ստոյգ գիտէի, թէ առաւօտեան որ ժամին է նա թատրոն գնում եւ երբ վերադառնում: Ուղեկցում էի նրան թատրոն եւ թատրոնից տուն, հիանում նրանով, բայց հնար չէի գտնում ծանօթանալ հետը, անմատչելի էր ինձ համար: Վախենում էի մօտենալ ու որեւէ բան ասել: Գլխի ընկայ, որ Արուս Ոսկանեանին մշտապէս տեսնելու միակ միջոցը թատրոնում աշխատանքի անցնելն էր: Դարձայ ռեկվիզիտոր եւ մէկ ու կէս տարուայ ընթացքում փորձում էի որեւէ առիթով մօտենալ նրան, խօսել հետը: Ու դարձեալ վարանում էի:

Բայց տեղի ունեցաւ անսպասելին: Թատրոնի բուֆէտում ձիթապտուղ էին վաճառում: Դերասանները հերթ էին կանգնել, յատկապէս ծագումով Պոլսեցիները: Ես առաջին անգամ էի տեսնում ձիթապտուղ եւ տարակուսում էի՝ գնել, թէ ոչ: Խնդրեցի, որ գնորդներից մէկը մի հատիկ տայ ինձ՝ համտես անելու: Բերանս դրի թէ չէ, դուրս թքեցի:

– Սրա համա՞ր էք իրար խառնուել:

Արուսը, որ մօտեցել էր վաճառասեղանին, վրայ բերեց.

– Լսէք, երիտասարդ, եթէ այդպէս հիասթափուեցիք, ձեզ հասանելիք բաժինը ես կը գնեմ: Դէմ չէ՞ք:

Ես իսկոյն գնեցի իմ բաժին ձիթապտուղը եւ տոպրակով յանձնեցի Արուսին: Նա ձեռքով շոյեց մազերս, եւ շնորհակալութիւն յայտնեց: Ես եօթներորդ երկնքում էի:

Յաճախ էի լինում բեմական փորձերին եւ ընկնում երեւակայական մի աշխարհ: Իսկ երեկոյեան, քուլիսների ետեւից, հիանում էի Արուսի խաղով: Բոլոր դերերը սազում էին նրան, դասական կերպարները՝ առաւել եւս:

Նրա հետ մօտիկից շփուելու առիթներ չէի փնտռում, ամէն ինչ զգում ու վերապրում էի հեռուից: Նրան նայելիս, սիրտս միշտ ինչ – որ կծկւում էր, տխրութիւն էր գալիս վրաս, բայց եւ ուրախանում էի, որ այդ հրաշք կինը իշխում է իմ մտքերի ու զգացմունքների վրայ:

Քանի որ աշխատում էի իբրեւ ռեկվիզիտոր, պարտաւորութիւն ունէի ապահովել ներկայացումը զանազան իրերով՝ մատակարարել մէկին ձեռնափայտ, միւսին՝ անձրեւանոց, սեղանին դնել «չուտուող» մրգեր ու «չխմուող» գինիներ:

Շատ սիրեցի թատրոնը, սիրեցի իմ աշխատանքը եւ այլեւս մտքովս չէր անցնում, թէ երբեւէ կարող եմ զբաղուել որեւէ ուրիշ բանով:

Յաճախ եմ յիշում թատրոնի խորհրդաւոր վարագոյրը, խորհրդաւոր այն իմաստով, որ երբ բացւում էր, աչքիս առաջ պատկերանում էր մի այլ կեանք, այլ դարաշրջան՝ ծանօթ ու անծանօթ յոյզերով, ապրումներով ու ճակատագրերով: Երբ բեմում թագաւորը նստած էր իր գահին, իսկապէս թագաւորի նման էր՝ կողքին ունենալով նազելի ու ամօթխած արքայադուստրին: Երբ հարուստ վաճառական էր քայլում բեմով, զգում էիր, որ իրօք հարուստ է: Իսկ երբ վարագոյրը փակւում էր, ամէն ինչ անհետանում էր, եւ մնում էիր ինքդ քեզ հետ՝ քո բաւական անգոյն առօրեայով:

Չէ, հրաշք է թատրոնը: Աւետ Աւետիսեանը, հանում էր իր վաճառականական հանդերձանքները, եւ ես տեսնում էի, որ նա դառնում է ինձ պէս սովորական ու չփոթուած մէկը:

Դրանք մեր թատրոնի ծաղկունքի տարիներն էին, քանքարաւոր հայ արտիստների գործունէութեան ժամանակը: Ինչպէս մոռանաս Ջանանին՝ «Շահնամէ»ում ստեղծած իր շահի կերպարով, կամ Հրաչեայ Ներսիսեանին՝ իր արտիստական ամեհի տարերքով ու վիթխարի տաղանդով: Հայկ Ցամկիկի Կաբանիխան «Ամպրոպ»ում կամ Վաղարշեանի Եգոր Բուլըչովը...: Բայց ամէնից աւելի ինձ յուզում, շլացնում, ոգեշնչում էր Արուսը՝ իր բոլոր դերերում: Նրա դերակատարումների օրերին ես թախանձում էի Սոկրատ անունով յուշարարին, որ թոյլ տայ ինձ ծուարելու իր խցիկում, եւ շունչս պահած հետեւում էի Արուսին, որսում նրա իւրաքանչիւր խօսքն ու հնչիւնը:

Վերջապէս վրայ հասաւ այն երջանիկ ժամանակը, երբ դերասանուհին, նկատելով իմ անսահման սէրն ու հետաքրքրութիւնն իր հանդէպ, պարգեւեց ինձ իր բարեկամութիւնը, ուշադրութիւնը եւ նոյնիսկ մայրական քնքշանքը: Մեր յարաբերութիւնները մաքուր էին, անբասիր: Այլ կերպ չէր էլ կարող լինել երկրպագողի եւ երկրպագութեան արժանի արուեստագէտի միջեւ: Ինձ յատուկ մոլեգնութեամբ ես աստուածացնում էի նրա տաղանդն ու գեղեցկութիւնը:

Մեծագոյն ուրախութիւն էի ապրում նրա հետ զրուցելիս, նախազգալով, որ յետագայում մեր ճանապարհները արուեստում հատուելու են: Ի հարկէ, նա արդէն լիովին ձեւաւորուած արուեստագէտ էր, իսկ ես նոր պիտի ընտրէի իմ ուղին: Առայժմ ես միայն դիտում էի, հիանում, զարմանում ու ներշնչւում:

– Կոլիա, սիրելիս, դու շատ կրքոտ ես, մարդկանց հետ խօսելիս. ձայնդ բարձ – րացնում ու թափ ես տալիս ձեռքերդ: Դա լաւ սովորութիւն չէ: Ասելիքդ նախ ինքդ քեզ ասա, միտքդ յստակեցրու, յետոյ միայն արտայայտիր, առանց կտրուկ շարժումների...:

– Աւա՜ղ, ես այդ սովորութիւնը հօրիցս եմ ժառանգել:

– Բայց կեանքն էլ մարդու մէջ ինչ – ինչ յատկութիւններ է դաստիարակում: Սովորիր այնպէս նայել մարդկանց ու աշխարհին, որ ոչ մի լաւ բան չվրիպի քո ուշադրութիւնից: Աշխատիր լինել դուսպ ու ներողամիտ:

– Ես, երեւի, ձանձրացնում եմ ձեզ:

– Չէ, սիրելիս, ինձ ձանձրացնում են միայն կեղծաւորութիւնը, խելօք երեւալու ճիգերը, իսկ բնական խելքը, թէկուզեւ չզարգացած, շոյում է միտքս ու հոգիս: Դու չափազանց ջահել ես, սակայն շնորհալի եւ բարի: Քեզ հետ շփուելիս, ես ինքս էլ ջահելանում եմ, հոգեպէս թարմանում...

1937 թուականի Յուլիսին ես մեկնեցի Լենինկրադ՝ գեղարուեստից ակադեմիայում ուսանելու: Մինչ այդ աւարտել էի պարարուեստի դպրոցը, մի քիչ փող հաւաքել եւ ստացել Արուսի օրհնութիւնը.

– Կոլիա, քեզ համար դժուար կը լինի, միջոցներդ սուղ են, գիտեմ. բայց իմացիր, դա էլ մեծ փորձութիւն է, որ պիտի յաղթահարես կեանքում:

Առաջին փորձութիւնը չյաղթահարեցի: Ինձ ակադեմիա չընդունեցին, նախապատրաստուած չէի, ինչպէս հարկն էր: Եւ ընդունուեցի ակադեմիային կից գեղարուեստից դպրոցը:

Լենինկրադում ուսման տարիներին ես նամակագրութիւն ունէի Արուսին հետ: Մի անգամ, 1940 թուականին նրանից նամակ ստացայ՝ հրաւիրատոմսի հետ միասին: Արուսի թատերական գործունէութեան 30–ամեայ յոբելեանն էր: Նա գրում էր, որ կարօտում է ինձ եւ յաճախ մտածում իմ մասին: Իմ ուրախութեանը չափ չկար: Ես նորից ու նորից էի կարդում նամակը: Որքան թարմ էին յիշողութիւններն Արուսի մասին, եւ որքան ցաւալի էր գիտակցել, որ չէի մասնակցելու մեծ արտիստուհու յոբելեանին, չէի տեսնելու նրան, չէի լսելու նրա ձայնը: Որովհետեւ պատրաստւում էի ակադեմիայի քննութիւններին: Ստիպուած եղայ բաւարարուել շնորհաւորական մի հեռագրով:

1941 թուականն էր: Պատերազմը սկսուել էր: Ես նորից Երեւանում էի: Եւ իսկոյն այցելեցի Արուսին: Դուռն ինքը բացեց: Գրկախառնուեցինք:

Այդ ժամանակ էր, որ առաջին անգամ միտք ծագեց իմ մէջ ստեղծել Արուսի դիմաքանդակը: Նա համաձայնեց մի քանի սէանս նստել իմ առջեւ: Դա ակադեմիայից յետոյ բնօրինակից իմ առաջին ինքնուրոյն աշխատանքն էր: Չունէի ոչ փորձ, եւ ոչ էլ, բնականաբար, վարպետութիւն: Նայում էի սքանչելի բնորդիս ու ոգեշնչւում: Արուսը կանգնած էր իմ առջեւ իր ողջ ներդաշնակութեամբ ու հմայքով՝ գլուխը բարձր, հայեացքն արտխտիկ: Ես պապանձուել էի ու չէի կարողանում սկսել աշխատանքս:

Քանդակի մեծ վարպետները կարողանում են որսալ նախ ընդհանուր ձեւը, ապա միայն անդրադառնալ մանրամասներին: Իսկ ես կառչել էի մանրամասներից եւ պատճէնում էի ամէն ինչ՝ ձգտելով նմանութեան: Ոչինչ չէր ստացւում: Ուզում էի դադարեցնել աշխատանքը: Այն տանջում էր եւ՛ ինձ, եւ՛ Արուսին:

– Համբերիր տղաս, աշխատիր պարզել սխալդ: Փորձիր: Մի՛ նայիր իմ թոշնած այտերին: Աշխատիր չնկատել դա: Քո առջեւ կանգնած է դերասանուհին, այլ ոչ թէ տարեց կինը: Աշխատիր ներդնել այն, ինչ հանդիսատեսն է զգում դահլիճից, այսինքն ոգին, արտիստուհու ոգին: Դու պիտի ամէն օր ստեղծագործական տարերքի մէջ լինես, ոչ միայն երբ կաւի վրայ դրոշմում ես տեսածդ, այլեւ անգամ անկողին մտնելիս: Իսկական արուեստագէտի միտքը քուն չի մտնում:

Արուսը խօսում էր թատրոնի, գրականութեան, կերպարուեստի մասին, դրանց ընդհանրութիւնների մասին: Եւ ես կամաց – կամաց թօթափում էի ամլութիւնս, փորձելով փոխադրել լսածս ու տեսածս կաւէ նախօրինակի վրայ...:

Արուսի ամենայաջողուած դերերից էր Կրուչինինան Օստրովսկու «Անմեղ մեղաւորներ»ը բեմում: Վերջին արարում կար հոգեկան ներքին լարուածութեամբ լի մի պատկեր, որ ներկայացման գագաթնակէտն էր, եւ որտեղ դրսեւորւում էր Արուսի վիթխարի վարպետութիւնը: Դահլիճը քարանում էր վշտի խորագոյն ապրումից, շատերը սրբում էին արցունքները: Չգիտեմ, թէ մոգական ինչ ուժ էր յորդում բեմից ու ցնցում հանդիսատեսին:

Հերթական ներկայացումից յետոյ Արուսին տուն էի ուղեկցում: Ձմեռնային մեղմ եղանակ էր, փողոցները գրեթէ դատարկ էին: Լուռ քայլում էինք լապտերների կիսալոյսի տակ: Կողքիս Արուսն էր եւ նրա Կրուչինինան:

– Կոլիա, ինչո՞ւ ես այդպէս լուռ ու մունջ: Ներկայացումը քեզ դուր չեկա՞ւ:

– Ես ցնցուած եմ: Բեմի վրայ դուք արտասւում էիք իսկական արցունքներով: Ինչպէ՞ս էք կարողանում:

– Կեանքում ծանր օրեր շատ եմ ունեցել: Այդ պահին ես միացնում եմ իմ վշտերը Կրուչինինայի վշտին, եւ ստացւում է այն, ինչ դու տեսար...

Պատերազմի դժնդակ օրերին բոլոր արուեստագէտները, դերասանները ներգրաււում էին շէֆական աշխատանքներում: Արուսն աշխատում էր գիշեր ու ցերեկ: Պատերազմի աւերածութիւնները, ժողովրդի վիշտը նրա հոգում խոր թախիծ էին ծնել: Թատրոնում ստեղծուել էր արտադրական մի բրիգադ, որ սպասարկում էր սահմանապահ զնդերը, ռազմական կայազօրները եւ հիւանդանոցները: Արուսը ամբողջովին նուիրուել էր այդ աշխատանքին. վիրաւորներն էլ սպասում էին նրան անհամբեր, սրտի թրթիռով: Մասնակցում էր կազմակերպւող համերգներին, միջոցառումներին եւ վիրաւորների հանդիսարահին թողնում իր ջերմ սրտի մի մասնիկը:

Արուսը գօտեպնդելու եւ ոգեշնչելու զարմանալի ունակութիւն ունէր.

– Զինուորների հետ պիտի խօսել ճշմարիտ արուեստի լեզուով: Դա կը զինի նրանց յանուն արդարութեան եւ ազատութեան իրենց մղած մահու ու կենաց պայքարում:

Մեր վերջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ դերասանուհու տանը: Շատ տխուր էր: Երկար խօսեցինք եւ չէինք կարողանում աւարտել մեր զրոյցը ու հրաժեշտ տալ միմեանց: Ես գնում էի շրջան աշխատելու եւ երկար ժամանակ չէի տեսնելու նրան: Մենք բաժանուեցինք եւ ինչպէս պարզուեց՝ առյաւէտ...:

Սիրելի, անմոռանալի Արուս: Դու վաղուց արդէն մեզ հետ չես, բայց իմ հոգուց ու մտքերից անբաժան ես: Որովհետեւ քո հրաշագեղ մարդկային կերպարը եւ քո արտիստական բացառիկ շնորհը, քո պարզ ու բնական կեցուածքը ինձ համար յաւերժօրէն կենդանի, մշտապէս ոգեշնչող եւ արուեստի ու գեղեցկութեան հանդէպ խորագոյն հաւատով լցնող լուսաւոր կէտեր եղան...:

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Յունիս 19 – 21 թուականներու միջեւ կայացած Միւլհայմի գիտաժողովը որ յատկացուած էր սփիւռքեան ինքնութեան հարցին, առիթ մը կ'ըլլայ, որ անդրադառնանք Գերմանիոյ հայ գաղութին պարզած պատկերին: Այս գաղութը նոր դիմագծուած է ու յաճախ չէ որ տեղեկութիւն կը ստանանք անոր կառոյցին ու հոն տարուած գործունէութիւններու մասին: Ուրեմն, կը խնդրենք որ այս մարզին մէջ մեզ լուսաբանէ գաղութին ծանօթ անուն մը՝ Միհրան Տապաղ, որ գլխաւոր կազմակերպիչն էր վերոյիշեալ գիտաժողովին: Ան սիրով կ'ընդառաջէ:

Հ.– Նոր գաղութ մըն է գերմանահայ գաղութը. կրնա՞ք համառօտ տեղեկութիւններ տալ անոր բաղկացուցիչ տարրերուն, անցեալին, ու հոն գործող ազգային կազմակերպութիւններու մասին:

Պ.– Այո, նոր գաղութ մըն է այսօրուան գերմանահայ գաղութը: Եթէ առաջին աշխարհամարտէն առաջ եւ անկէ ետք շատ քիչ թիւով Հայեր կ'ապրէին հոս, որոնք մեծ մասով ուսանողներ կամ վաճառականներ էին, Բ. աշխարհամարտէն ետք հոս հաստատուեցան քիչ թիւով հայ դերիներ: Իսկ այսօրուան գաղութը 20 – 25 տարուան անցեալ մը ունի. կազմուած է ջախջախիչ մեծամասնութեամբ թրքահայերէ, որոնք որպէս օտար բանուորներ եկած ու հոս հաստատուած են. վերջերս անոնց վրայ կ'աւելնան նաեւ պարսկահայեր:

Գերմանահայութիւնը կազմակերպչական կառոյցը խմբած է եկեղեցական եւ մշակութային միութիւններու շուրջ. բայց պէտք է ըսել, թէ գործունէութեան բաժանում մը չկայ այս երկու խումբի կազմակերպութիւններուն միջեւ. այլ, հիմնուած են միութիւններ, որոնք մեր աւանդական հասկացողութեամբ ստանձնած են սա կամ նա պարտականութիւնը, ինչպէս՝ կրօնական, հայերէնի դասաւանդութիւն, մշակութային ձեռնարկներ, կամ ֆութպոլի խումբի կազմակերպութիւն:

Հետզհետէ ինքզինքը ցոյց տալ սկսած է եկեղեցական ու ոչ – եկեղեցական միութիւններու տարբերում մը կազմակերպչական գետնի վրայ:

Գերմանահայերու 99%–ը օտար բանուորներ են, որոնք նիւթական սահմանափակ կարելիութիւններ ունին. անոնք ոչ ալ կ'օգտուին միւս օտար գործաւորներու խումբերուն վայելած իրաւունքներէն, ինչպէս՝ Թուրքերը, Եուկոսլաւները եւ այլն. իրենց երկիրներուն եւ Գերմանիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութիւններու հիման վրայ: Այնպէս որ Գերմանիոյ հայ գաղութը ձգուած է իր շատ սահմանափակ կարելիութիւններուն հետ գլուխ գլխի: Մինչդեռ նման նորակազմ գաղութներ մասնաւոր հետաքրքրութեան պէտք ունին, որպէսզի սերունդներ չկորսուին ու չկրկնուին նոյն սխալները:

Դժբախտաբար մինչեւ այսօր ոչ միայն սփիւռքահայ գաղութներ հետաքրքրուած չեն, այլ նաեւ այս գաղութին պահանջներ–

րան համաձայն կառոյց մը ստեղծելու ծրագրուած աշխատանք ալ չկայ:

Հ.– Ի՞նչ թիւ կը ներկայացնէ այս գաղութը:

Պ.– Մօտաւորապէս 12 հազար Հայեր կ՚ապրին յատկապէս ճարտարարուեստի կեդրոններուն շուրջ, Ֆրանք – ֆուրթ, Քէօլն, Համպուրկ, Պերլին, Շթութկարտ եւայլն: Քէօլնի համայնքը ամէնէն բազմամարդն է: Հոն հետզհետէ աւելի հիմնական գործունէութիւններ կ՚ընդունմարուին:

Հ.– Ի՞նչ կարելի է ըսել եկեղեցական ու դպրոցական կացութեան մասին:

Պ.– Հայերը հոս եկեղեցի չունին, միշտ հիւրաբար կը գործածեն աւետարանական կամ կաթոլիկէ եկեղեցիներ: Ասոնք այն միակ հաստատութիւններն են, որոնք որոշ օգնութիւն մը ցոյց կու տան մեր համայնքին: Ունինք միօրեայ դպրոցներ, որոնք գոհացուցիչ չեն:

Յուսահատեցնող երեւոյթ մըն է թրքախօսութիւնը: Որովհետեւ ընդհանրապէս ծնողները հայերէն չեն գիտեր, գերմանախօս եւ թրքախօս նոր սերունդ մը կը հասնի, ինչ որ գաղութը կը դնէ դրեթէ անլուծելի հարցի մը հետ դէմ դիմաց:

Գերմանիոյ հայ գաղութը մէկ եկեղեցական մը ունի, Յակոբ քհնյ. Կէօքճեանը, որ ստիպուած է Գերմանիոյ բոլոր անկիւնները այցելել ու պատարագել:

Հ.– Իսկ այլ գործունէութիւննե՞ր:

Պ.– Ֆութպոլի խումբերէն զատ աշխուժութիւն ստեղծած են ֆոլքլորի խումբերը, ինչպէս անոնցմէ ինծի ծանօթ Քէօլնի ֆոլքլորի խումբը, որ կ՚աշխատի Մինու Նիքիտայի առաջնորդութեամբ:

Հ.– Ըսուեցաւ որ վերջերս հոս այցելած են Հայաստանի ժողովրդական կարգ մը դէմքեր. նման այցելութիւններ նաեւ այլ գաղութներէ ի՞նչ ընդունելութիւն կը գտնեն համայնքին կողմէ:

Պ.– Շատ լաւ.մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծուի գաղութին մէջ. այս օրերուն կը սպասենք որ «Նաւասարդ» պարախումբը գայ Քէօլն ու ներկայացումներ տայ (*) :

Հ.– Ի՞նչ է խառն ամուսնութիւններու համեմատութիւնը երիտասարդ սերունդին մէջ:

Պ.– Խառն ամուսնութիւններ, մանաւանդ գործաւոր դասակարգին մէջ գրեթէ չկան: Հակառակ որ թրքախօս, կամ գերմանախօս են, երիտասարդներու մէջ զօրաւոր է հայկականութիւնը: Կը խորհիմ, թէ Գերմանիոյ մօտիկ անցեալէն թելադրուած օտարներու քաղաքականութիւն մըն է ասոր պատճառը: Գերմանացիներու յանցաւորի հոգեբանութիւնը պատճառ կ՚ըլլայ որ օտարները դիւրութեամբ չեչտեն իրենց ինքնութիւնը:

**

Նոր գաղութ մը, հապճեպ ուրուագրումով մը. նոյն երեւոյթները, նոյն ցաւերը, ինչպէս քիչ մը ամէն տեղ, ուր հին կամ համեմատաբար նոր հայկական խմբաւորումներ կան. ցրուածութիւն, կազմակերպչական աշխատանքի պակաս կամ բացակայութիւն, զանազան խմբակներու միջեւ հաղորդակցութեան դժուարութիւն, նոր սերունդի օտարախօսութիւնը. ազգակներ, որոնք տեսարանօրէն ձուլումի ամենակարճ ճամբան ցոյց կու տան. ու միւս կողմէ գիտակից անհատներու ու մէկ երկու խմբակներու աշխատանքը, որ կը բանի հակառակ ուղղութեամբ: Մաղթենք, որ հակադիր այս ուժերուն արդիւնքը նպաստաւոր ըլլայ Եւրոպայի այս նոր գաղութին համար, քանի որ այլ փորձառութիւններ ցոյց տուած են, թէ ամէն գաղութ պէտք է իր գլխուն ճարը նայի առանց հեռաքրքրութիւն ու չահադրգռութիւն սպասելու:

Ա. Թ.

(*) Թղթակցութիւնը տե՛ս «Յառաջ» Յուլիս 10-ի թիւին մէջ:

LIVRES REÇUS

CONTES ARMENIENS
racontés par
CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN
Illustrations : *Elo Boudakian*
Préface : Henri VERNEUIL
Editions KIRK, 1987.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱԶԱՏ ԵՍ ՈՒԶԱԾԴ ՄՏԱԾԵԼՈՒ»

Ափրիկեցի գրող եւ բանաստեղծ մը, Պրէյթըն Պրէյթընպախ, որ իր երկրին մէջ եօթը տարի բանտարկուեցաւ իր գրածներուն համար անցեալները կը պատմէր, որ բանտին տնօրէնը սապէս բսած էր իրեն.

– Ազատ ես ուզածդ մտածելու, բայց չըլլա՛յ որ զանոնք գրել փորձես:

Գիրին ուժը ցոյց կու տայ այս նախադասութիւնը: Արդարեւ երբ մտածումը գիրի վերածուի ու բազմապատկուելով, հազարաւոր օրինակներու վերածուելով բաշխուի մարդոց, ուժ կը դառնայ ու կը շարժէ զանգուածները: Կրնայ զանգուածը շարժել իշխանութեանց փափաքած ուղղութեամբ, կրնայ զանգուածը շարժել նաեւ դէպի իշխանութեանց համար անսիրելի ուղղութիւններ: Երկու պարագային ալ ուժ է, օգտագործելի կամ գրպելի:

Ամէնէն յետամնաց ընկերութիւններու մէջ իսկ, ուր անգրագիտութիւն կը տիրէ, ուր գրել – կարդալ գիտցող մարդոց թիւը բարձր չէ, գիրը գաղտնի ուժ մըն է, որ իր դէմ գտած մարդիկը կը վարակէ զանազան միջոցներով եւ կը շաղուէ զանոնք զանազան կաղապարներու մէջ: Ինչ որ կ՚ուզես մտածէ, մտածելու ազատ ես, բայց մի գրեր, կ՚ըսէ բանտին տնօրէնը, որովհետեւ կը մտածէ, թէ մտածումը իր տուփին մէջ հանգչող լուցկիի մը չափ անվնաս է ինքնին, որքան ատեն որ մէկը անկէ կայծ մը չի հաներ եւ առով բան մը չի բանկեցներ:

**

Մտածումը խորհուրդ մըն է, գաղտնի մնացած ապրում, մինչդեռ գիրը, այդ մտածումին մերկացումն է, հրապարակ իջնելը, մարդոց միջեւ բաշխուիլը:

Եթէ մտածող մարդու մը երեսը նայիք, կը հասկնաք թէ այդ մարդը կը մտածէ այդ պահուն, բայց գրեթէ անկարելի է կռահել, վստահ ըլլալ թէ ինչ կը մտածէ: Յաճախ կը հարցնենք մեր խօսակցին.

– Ի՞նչ կը մտածես:

Խօսակցութեան մը ընթացքին յանկարծ մեր խօսակիցը կը կենայ, բաներ մը մտածել կը սկսի: Ի՞նչ: Աստուած գիտէ: Երբեմն ալ, խօսակցութեան մը ընթացքին, կ՚անդրադառնանք որ մեր խօսակիցը բացակայ է, մեզ մտիկ չըներ եւ թաղուած է իր սեփական մտածումներուն մէջ:

– Ի՞նչ կը խորհի արդեօք:

Մարդու կեանքին մէջ շրջաններ կան, նոյնիսկ պահեր կան, երբ պատրաստ ենք շատ բան զոհելու, գիտնալու համար թէ ինչ կը մտածէ մեր դիմացինը: Մէկզմէկու դարպասող զոյգեր, մէկզմէկ սիրել կարծող երիտասարդներ, նոյն տան մէջ բնակող եւ ընտանիք կազմող այր ու կինը, հայր մը եւ զաւակ մը, մինչեւ իսկ երկու սրտակից բարեկամներ, կամ ընդհակառակն, երկու ոխերիմ թշնամիներ, երբեմն որքան պիտի ուզէին գիտնալ, թէ իրականութեան մէջ ի՞նչ կը մտածէ դիմացինը: Մտածումը խորհուրդ մըն է, եւ մարդ յաճախ կրնայ իր մտածածին ճիշդ հակառակը հրապարակել: Թերեւս կ՚ատէ դիմացինը, բայց կրնայ «կը սիրեմ քեզ» ըսել: Թերեւս ընդհակառակն կը պաշտէ դիմացինը, բայց «չեմ սիրեր քեզ» ըսել:

Մտածումը խորհրդաւոր ըլլալէ զատ, անփոխանցելի ալ է մասամբ: Արդեօք մարդ կրնա՞յ լրիւ դիմացինին բացատրել թէ ճիշդ ու ճիշդ ինչ կը մտածէ: Մարդ, իր մտածումին երկնակամարը լուսաւորող երփներանգ հազարաւոր զոյները կրնա՞յ նոյնութեամբ դիմացինին ցոլացնել, այնպէս ինչպէս շարժանկարի գործիքը կը ցոլացնէ սպիտակ պաստառին: Նկարագրելու եւ արտայայտելու ինչպիսի ճարտարութիւն, մանաւանդ յղելու ինչ մեծ կարողութիւն պէտք է ունենայ մարդ, որպէսզի իր արագընթաց մտածումները նոյնութեամբ փոխանցէ ուրիշի մը, առանց հաղորդակից դարձնէ ուրիշ մը:

Ասոր փոխարէն, նոյնիսկ եթէ զոյգն չափով փոխանցուի ուրիշին, կամ գիրի կամ արուեստի գործի վերածուի, մտածումը կը դադրի խորհուրդ մը ըլլալէ եւ կը դառնայ հանրային ապրանք: Կը դառնայ չօշափելի առարկայ, տեղ կը գրաւէ տարածութեան մէջ, կը գոյատեւէ պարապութեան մէջ: Եթէ գիրի կամ արուեստի գործի չվերածուէր, պիտի անհետանար երթար, պիտի կորսուէր առանց հանրային դեր մը խաղալու մարդոց կեանքին մէջ:

**

Բայց որքա՞ն իրաւես է արդեօք բանտին տնօրէնը, երբ իր թշնամիին կ՚ըսէ. – Ինչ որ կ՚ուզես մտածէ, բայց մի՛ գրեր: Մտածումը իսկապէս տուփին մէջ հանգչող լուցկիի ցպիկի մը չափ անվնա՞ս է:

Չեմ կարծեր:

Մտածումն ալ նոյնքան պէտք է մտահոգէր վերեւ յիշուած բանտի տնօրէնը, ինչպէս նաեւ աշխարհի բոլոր բանտերուն տնօրէնները: Մտածումն ալ, մինչեւ իսկ երբ գիրի կամ չօշափելի առարկայի չի վերածուիր, զէնք մըն է մարդոց ձեռքը: Մտածող մարդը միշտ ուժ մըն է, չարերուն համար մտահոգիչ, բարիներուն համար սփոփարար: Տասը հայրենակիցներ որոնք քով – քովի նստած կը մտածեն առանց մէկզմէկու հետ բան խօսելու, շատ աւելի մտահոգիչ ուժ են, քան թէ այն միւս տասը հայրենակիցները, որոնք քով – քովի նստած, իրարու հետ խօսելով, ոչինչ կը մտածեն: Եւ այն որ կը գրէ առանց մտածելու, հազար անգամ աւելի տխմար ու անվտանգ է, քան թէ այն որ չի գրեր, բայց կը մտածէ:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԿ ՊԱԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վերջերս «Յառաջ»էն իմացայ, որ Պէյրութի մէջ իր մահկանացուն կնքած է ուսուցիչ եւ դաստիարակ Հայկ Պալեան: Որբացեալը եղած է կողակիցս՝ Յակոբ Մարկոսեանի, նախկինորած ուսուցիչը՝ Ճպէյլի որբանոցը: Յաճախ կը խօսէր իրեն մասին, նշելով թէ Հայկ Պալեան եղաւ մանկութիւն չունեցող հայ որբուկներու հոգիները լուսաւորող ուսուցիչներէն մին, որ սիրտ ու հոգի հատուց սորվեցնելու համար հայ լեզուն ու դրականութիւնը, նոյն ատեն վառ պահելով իր աշակերտներու հոգիներուն մէջ հայօրէն ապրելու վճռականութիւնը:

Հակառակ իր պաշտօնավարութեան կարճ ժամանակաշրջանին, Հայկ Պալեան՝ շնորհիւ իր հաղորդական բնաւորութեան, յաջողեցաւ որբերու հոգիներուն մէջ ցանել հայասիրութեան սերմերը, որոնք յետագային պիտի արդիւնաւորուէին ու այդ որբերը պիտի դառնային մեր ազգային կեանքի գեղակալար դէմքեր, կեանքի մէջ յաջողած մարդիկ եւ իրենց ազգային աւանդութիւններուն կառչած Հայեր:

Հայկ Պալեանի յիշատակը անթառամ պիտի մնայ ոչ միայն իր դաստիարակած սերունդի, այլեւ ամբողջ Հայութեան հոգիներուն մէջ:

Հ. ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 27-ի ընդհանուր ժողովէն ետք նորակազմ վարչութիւնս իր առաջին նիստը գումարեց Յուլիս 4, Շաբաթ օր ու կազմեց իր դիւանը. –

Նախագահ՝	Գրիգոր Պըլտեան
Փոխ – նախագահ՝	Մարկ. Նշանեան
Քարտուղարներ՝	Արփի Թոքոյեան, Զուլալ Գազանճեան
Գանձապահ՝	Խաչիկ Տէրտէրեան
Հաշուեքննիչ՝	Կարապետ Տաքէսեան
Խորհրդական՝	Տիգրան Պալեան

Ամէն տեսակ թղթակցութեան համար Ընկերակցութեանս հասցէն կը մնայ՝

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

մինչեւ փոստարկղի մը ապահովումը:

Կնիք

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ազգ. Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յունիս 13-ին, տօնուած է «Ասպարէզ» օրաթերթի 79րդ տարեդարձը՝ ճաշ – պարահանդէսով, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 650 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Գէորգ Պեալիկեան: Խօսք առած են թերթին անգլերէն բաժնի խմբագիրը՝ Սերժ Սամոնեանց, խմբագիր Արօ Փօզիկեան եւ տնօրէնը՝ Ժան Գոսպեան: Հանդէս եկած են երգիչներ՝ Լաչէ եւ Գառնիկ Սարգիսեան: Եղած են նուէրներ թերթին:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ քաղաքային քոլէժի սրահին մէջ, Յունիս 21-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան «Րուբէն» Ուխտի կազմակերպած «Յեղափոխական երգերու երեկոյթ»ը, որուն ներկայ եղած են 1200 հոգի: Հանդէս եկած են Գառնիկ Սարգիսեան, Ճորճ Թիւթիւնճեան եւ Յարութ Փամպուքճեան:

**

ՖԼՈՐԻՏԱՅԻ մէջ Ս. Կարապետ վանքի հողի օրհնութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 7-ին: Ներկայ եղած են Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան, վանքին բարերարը՝ Սարգիս Սողանալեան, իր կնոջ, զաւկին եւ մօր հետ: Վէմքարի օծումէն ետք բարերարն ու իր որդին՝ Կարօ Սողանալեան փորած են հողը եւ վէմքարը զետեղած անոր մէջ: Այս կատարուած է Մարիամ Սողանալեան Հանգստեան Տան հիմնօրհնէքը: Խօսք առնելով Մեսրոպ Արք. ի մէջ այլոց նըշած է. – «Այսօր, Ֆլորիտայի այս հողին վրայ կատարեցինք հողի օրհնութիւնը կառոյցի մը, որ թէ՛ իբրեւ երազ եւ տեսիլ, թէ՛ իբրեւ յղացք եւ ապագայի իրագործում՝ եզակի է Սփիւռքի պատմութեան մէջ: Միայն եկեղեցի չէ, միայն դպրոց չէ, միայն մարզարան չէ, այլ՝ ամբողջը միասին: Այս հողաշերտը, որ կը կրէ Ս. Կարապետի անունը, իր մէջ պիտի պարփակէ ե՛ւ վանք ու վանատուն, ե՛ւ մշակոյթի տուն եւ մարզարան, ու նաեւ հանգստեան տուն՝ մեր ծերունիներուն համար, որոնք պիտի գան իրենց կեանքի ոսկի աշունը վայելելու Ս. Կարապետի հովանիին տակ»: Շահէ վրդ. Փանոսեան կարդացած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կոնդակը, ուղղուած՝ բարերարին մօր՝ Մարիամ Սողանալեանի, զոր պարգեւատրած է Կիլիկիա Իշխանուհի զարդանշանով:

**

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Յառաջդիմասէր»ի «Լէյլէկեան» սրահին մէջ, Յունիս 6-ին, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69-րդ տարեդարձը: Բացումը կատարած է Մարի Անթուանէթ Քեսթանեան: Յանուն Երիտասարդականի ուղերձ մը արտասանած է Թամար Աղնաւուրեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Բանախօսած է Աթէնքի «Ազատ Օր» օրաթերթի խմբագիր Յովսէփ Պարաղեան: Տօնախմբութիւնը վերջ գտած է խրախճանքով:

**

ՖՐԵԶՆՕՅԻ «Հոլիտէյ Ինն» պանդոկին մէջ, Յունիս 26 – 28, տեղի ունեցած է Հ. Օ. Մ.-ի Միացեալ – Նահանգներու արեւմտեան շրջանի 67-րդ պատգամաւորական ժողովը: Մասնակցած են 23 մասնաճիւղերէ 40 պատգամաւորներ: Բացման նիստին ողջոյնի խօսք արտասանած են Թեմին առաջնորդը՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, Թեհրանի Հայոց առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան, Հ. Օ. Մ.-ի Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ Ալիս Մաթէոսեան եւ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի կողմէ Վաչիկ Գիւրջեան: Ժողովը գրաղած է կրթական, ընկերային ծառայութեանց եւ այլ մարզերու վերաբերեալ հարցերով: Յունիս 27-ի իրիկունը, տեղի ունեցած է խրախճանք մը, կազմակերպութեամբ Ֆրեզնոյի «Սոֆիա» մասնաճիւղին: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած է Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան երգչախումբը:

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ է, ուր շրջապտոյտ մը կը կատարէր, որ նախարարարապետը կարգ մը միջոցառումներ յայտարարեց եւ որոնց գլխաւորները կը վերաբերին տուրքերու զեղչերուն, գլխաւորաբար այն հաստատութեանց եւ ձեռնարկութեանց որոնք մեծ ներդրումներ կ՚ընեն հետազօտութեան համար: Ընդհանուր ձեւով, կառավարութիւնը 500 միլիոն ֆրանքի վարկ կը բանայ: Նախ Քրէտի էնփօ – ռըշէրշին, այլ խօսքով, կը վերաբերի տարեկան աճին այն ծախսերուն, զորս ձեռնարկ մը կը յատկացնէ հետազօտութեան: Սակը 50% է, ինչ որ կը նշանակէ թէ, երբ ձեռնարկ մը մէկ միլիոն ֆրանքի յաւելում ընէ հետազօտութեան տրամադրած իր դրամագլուխին մէջ, 500 հազար ֆրանքի վարկ կը ստանայ, տուրքերու գանձի վրայ: Այս կարգադրութիւնը 1983–ին եղած է ընկերվարական կառավարութեան կողմէ եւ մեծ յաջողութիւն արձանագրած: Այսօր, այս հարցը 2700 ձեռնարկներ կը շահագրգռէ:

ՅՈՒԼԻՍ 14–ի Ազգային Տօնին առթիւ (Երեքշաբթի) բազմաթիւ պետական հաստատութիւններ փակ են նաեւ Երկուշաբթի, Յուլիս 13–ին, ինչպէս դրամատուները: Թղթատարի սպասարկութիւնները կը բանին Շաբաթ օրուան նման, այսինքն՝ կէս օր: Գրասենեակները կը փակեն ժամը 12–ին եւ ցրւում չկայ կէս օրէ ետք: Ճամբաներու վրայ ալ խճողում կը նախատեսուի, քանի որ երկար շաբաթավերջ մը կը զուգադիպի արձակուրդի մեկնումներուն: Ութ միլիոն կառքեր ճամբայ կ՚ելլէին Ուրբաթ օր իսկ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ, փոխադարձութեան սկզբունքէն մղուած, որոշած են վճարովի վիզա հաստատել Ֆրանսացիներուն համար: Ցարդ, վիզան ձրի էր, բայց Օգոստոս 1–էն սկսեալ 100 ֆրանք պիտի արժէ: Միւս կողմէ, որեւէ վիզայի տեւողութիւն սահմանափակուած պիտի ըլլայ երեք տարուան համար, մինչ նախապէս աւելի երկար ժամանակաշրջանի համար կը տրուէին:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ԵՐՐՈՐԴ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ ԻՐ ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԸՆԷ ԼԻՈՆԻ ԴԷՄ

Ֆութպոլի դաշնակցութիւնը հրատարակեց արդէն Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան խաղացանկը: Ծանօթ է որ, առաջին անգամ ըլլալով, հայկական ակումբ մը պիտի մասնակցի այս մրցաշարքին. Վալանսի ծագումով Հայ Երիտասարդութեան Մարզական Միութիւնը: Խաղերը կը սկսին Օգոստոս 15ին: Հայ Մարզականին առաջին մրցակիցը պիտի ըլլայ Լիոնի արհեստավարժ խումբին պահեստին, Վալանսի մէջ: Իսկ Ֆութպոլ Քլիպ Վալանսի հետ առաջին մրցումը, պէտք պիտի ըլլայ թերեւս բանել՝ բախումը, նախատեսուած է Սեպտեմբեր 26–ին:

Մինչ այդ՝ Հայ վարիչներուն համար կազմակերպչական աշխատանքներ չեն պակսիր: Ակումբին տարեկան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցած է Յուլիս 3–ին Հ. Բ. Ը. Մ.եան սրահին մէջ: Ժողով՝ խանդավառ մթնոլորտի մէջ, քանի որ անցեալ մրցաշրջանը եղաւ փառաւոր ակումբին մէկէ աւելի խումբերուն համար:

Խանդավառութիւն անշուշտ, բայց վարիչները չեն անգիտանար որ դժուարութիւններ պիտի չպակսին իրենց մօտիկ ապագային: Վերելքը կը պարտադրէ նոր ճիգեր, նոր զոհողութիւններ:

Անցեալ մրցաշրջանին պիւտճէն եղած է 118 միլիոն սանթիմ, կայ 16.7 միլիոնի բաց մը...

Քաղաքապետութեան նպաստը եղած է 25 միլիոն սանթիմ: Փոխ – քաղաքապետ՝ Ժան Սուեփանեան մեզի ըսաւ որ 87 – 88–ի շրջանին համար այդ նպաստը զգալի չափով պիտի բարձրանայ:

Ժողովին ընթացքին որուն ներկայ էր իբրեւ քաղաքապետութեան ներկայացուցիչ՝ Ժան Սուեփանեան քաջալերած է՝ «Շարունակեցէք լաւ արդիւնքներ ձեռք բերել ու քաղաքապետութիւնը պիտի ըլլայ ձեր կողքին»:

Ահա Հայ Մարզականին նոր վարչութեան կազմը. –

Պատուոյ նախագահ՝ Ժան Ժամագործեան, նախագահ՝ Փիէր Պօյաճեան, պատուիրակ նախագահ՝ Արթիւր Արթինեան, փոխ – նախագահներ՝ Ժէրար Սարգիս – եան, Ժան Քլօտ Պալթայեան, ընդհանուր քարտուղար՝ Ժորժ Մալիքեան, փոխ–քարտուղար՝ Ժան – Փիէր Շանալ, վարչական քարտուղար՝ Ժէրար Փորթէյլ, գանձապահ՝ Դանիէլ Տէր – Պօղոսեան, փոխ – գանձապահ՝ Էտմոն Մալիքեան:

Առոնց կողքին կան ալ անշուշտ ուրիշ նուիրեալ մարզասէրներ, որոնք պիտի շարունակեն օժանդակել վարչութեան, քանի որ ակումբը, ինչպէս անցեալ տարիներուն, վերստին դաշտ պիտի հանէ, ամէն շաբաթ, տասնէ աւելի խումբեր, ախոյեանական մրցումներուն համար:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Այրի Տիկին էլիզ Մանուտեան,
Այրի Տիկին Մանուկ Մանուտեան,
Օր. Արուսեակ Մանուտեան,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Ազատնի Աւետեան,
Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մանուտեան եւ զաւակները՝ Վարդգէս եւ Իշխան,
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները եւ բարեկամները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր, խնամիին, ազգականին եւ բարեկամին՝

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒՏԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 8–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Յուլիս 15–ին, ժամը 14.30–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սեւրանի գերեզմանատունը:

ave. du Gal. Leclerc

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին մօր՝ Տիկին Է. Մանուտեանի, այրիին, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցնել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին գրել չէքեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ են: Ասիկա՝ շատ հասկնալի (հաշուապահութեան և ֆիսքի) պատճառներով:

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանր աշխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող գումարներու վրայ:

Վարչութիւնը ստիպուած է ուրեմն ետ դրկել նուիրատուին, «Յառաջ»ի անուան գրուած եւ ուրիշին սահմանուած չէքերը:

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի:

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Լեա Կառէնէն, Տիկին Էգիկեան իր ամուսնոյն՝ Մամաս Էգիկեանի մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարեկամներուն, նոյն առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գափուճեան 300 ֆրանք, նոյնպէս «Յառաջ»ին: Մոնմորանսիի համազատեան տան կը նուիրեն Տէր եւ Տիկին Տ. Տէվէճեան 500, Տէր եւ Տիկին Քիւթալեան 300 Ֆ., իրենց հօր եւ մեծհօր յիշատակին:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CARZOU
L'œuvre lithographique
1957 - 1986
jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire
de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi
de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

ARMENIE 87
REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
—— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER ——
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du 1er au 14 AOUT Du 05 au 18 SEPTEMBRE
Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

— *RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS* —

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Camp
DE LA
FRA - Nor Seround

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.
Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.
Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.
Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.
GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT
Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF: CASTELNAUDARY
Prix : 1 semaine: 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.
Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
14
MARDI
14 JUILLET
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.529
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNEE — No 16.529

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՈՒ ԱՆՈՒՆԴ ԿԸ ԳՐԵՄ

Հաւանաբար, աշխարհի բոլոր լեզուներուն մէջ, ոչ մէկ բառ այնքան գործածուած է եւ այնքան մաշած գործածումէն: Եւ սակայն, ի՛նչ անոյշ բառ է՝ ազատութիւն: Բոլոր մեծ յեղափոխութիւնները, բոլոր մեծ յեղաշրջումները, իբրեւ հիմնական նշանաբանը ունեցած են այդ մէկ հատիկ կախարդ — բառը՝ ազատութիւն: Բառ մը, պարզ ու այնքան անոյշ, որ ամբոխներ խելագարած է, երազ տուած խուցին մէջ տառապող դատապարտեալին, ապագայ խոստացած կալանաւորին եւ մանաւանդ յոյս ներշնչած ճնշուած ժողովուրդներուն:

Ի՞նչ է մարդուն շնորհուած կեանքը առանց ազատութեան: Բայց, յանուն անոր, ի՛նչ ոճիրներ կը գործուին, պիտի բսէր Տիկին Ռոլան, երբ կառափնատ կ'առաջնորդուէր Ֆրանսական Յեղափոխութեան օրերուն:

Անոր տարեդարձն է այսօր, որ կը տօնուի նոյն աւանդական փնտուրական տողանցքով աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտային վրայ, ուր կը յաջորդեն ժողովրդական բացօթեայ պարահանդէսները ու հրավառութիւնները:

Տարիներու ընթացքին բան մը փոխուեցաւ ու անցեալի խանդավառութիւնը մարեցաւ: Մնաց երբեմնի ուրախ ու անհոգ խրախճանքներուն: Նախապատերազմեան «Յուլիս 14»երը ու — րիշ համ մը ունէին կ'ըսեն երէցները: 1945-ին է անկասկած որ, յանկարծ Յուլիս 14-ի Ազգային տօնը դատաւ արտակարգ ոգեւորութիւն մը: Զորս տարուան սեւ օրերէ ետք, ժողովուրդ մը ամբողջ, փողոցէ փողոց, չէր գար բր գոհունակութիւն, կը պարէր, կ'երգէր իր վերագտած ազատութիւնը: Ու տարիները յաջորդեցին իրարու, բայց խանդավառութիւնը հետզհետէ նուազեցաւ: Այսօր, նոյն տողանցքները, նոյն պարահանդէսները, նոյն հրավառութիւնները, բայց, բան մը կը պակսի: Չկայ նոյն ուրախութիւնը: Ֆրանսա, թէեւ, երջանիկ երկիր մըն է, հակառակ իր դժուարութիւններուն, գործազրկութեան, տնտեսական հոգերուն, եթէ նոյնիսկ Ֆրանսացին միշտ չի գիտակցիր իր բախտին: Եւ մանաւա՛նդ ունի կարեւորագոյնը՝ ազատութիւնը, զոր ազատութիւնն ալ ունի չափազանց գործածելու:

Անդին, աշխարհի տարբեր անկիւններ, մարդիկ կը շարունակեն իրենց պայքար — ը յանուն այդ ազատութեան: Զիլէն Հարաւի Ափրիկէ, Թուրքիայէն Պարսկաստան, եւ դեռ Ռումանիա, Խորհ. Միութիւն ու այնքան, այնքան երկիրներու մէջ, հազարաւոր մարդիկ կը մնան արեւի լոյսին կարօտով, խոնաւ խուցերու խորը, պարզապէս անոր համար որ կը կարծէին պատ մտածելու իրաւունքն ունենալ:

Մօտ երկու դար է, որ Ֆրանսա իր Յեղափոխութեամբ մարդկային իրաւանց եւ ազատութեան ճամբան ցոյց տուաւ աշխարհին, բայց երկու դարերը չբաւեցին, որպէսզի համայն մարդկութիւնը տէրն ըլլայ իր տարրական իրաւունքներուն: Պատերազմներ մղուեցան, յաղթանակներ տարուեցան, եւ յաճախ շատ բան չփոխուեցաւ, երբեմն ալ երկիրներ իրենց ազատութիւնն իսկ կորսնցուցին՝ վկայ՝ արեւելեան Եւրոպա:

Այսօր, սակայն տօն է: Ազատութեան տօնը, բռնութեան դէմ պայքարին յաղթանակը: Ու կարեւորն այն է, որ հոս ալ, ինչպէս ամէն տեղ, բռնատեղծին հետ, կարենանք միշտ գրել քու անունդ՝ ազատութիւն:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

5 ՄԻԼԻԱՌԵՐՈՐԴ մարդն է որ ծներ է Շաբաթ օր, Յուլիս 11-ին Զագրէպ: Պարզ է որ ոչինչ կը հաստատէ նման թուար — կում մը, բայց, միացեալ ազգերու բնակչութեան հիմնարկը որոշած էր որ Յուլիս 11-ին պիտի ծնի այդ 5 միլիառերորդը եւ նշանակեց Զագրէպ ծնած այդ մանուկը: Ոչ մէկ ձեւով կարելի է ճշգրիտ թիւ մը ունենալ աշխարհի բնակչութեան եւ սխալը աւելի քան հաւանական է: Բազմաթիւ երկիրներ ոչ մէկ մարդահամար ունին եւ պէտք է նկատի առնել թէ վայրկեանը 150 երախայ կը ծնի եւ տարին՝ 20 միլիոն: Բայց, վիճակագրութիւնները էֆս բաքետրա վճիռներ կուտան: Այս տարեշութեամբ, այլ ծնունդներ ալ կը յիշուին. — Ամէնէն խոշոր մանուկը ծնած է Թուրքիա, 1961-ին, 11 քիլօ կը կշռէր, ամէնէն փոքրը՝ Մեծն — Բրիտանիա՝ 283 կրամ կը կշռէր (1938), զարուս ծնունդը տեղի ունեցած է Աւստրալիա, 1971-ին, երբ կին մը մէկ ծննդաբերութեամբ ինը զաւակ ունեցած է: 25 տարիէն, աշխարհի բնակչութիւնը 7 միլիառի պիտի հասնի:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ վարչապետը՝ Ալեքսանտր Լիաշկօ պաշտօնանկ եղած է վերջերս: Իրեն կը յաջորդէ փոխ — վարչապետը՝ Վիտալի Մասոլ: Ցատկանշական կը նկատուի այս փոփոխութիւնը, որովհետեւ Ուկրանիա, ցարդ, կայուն Հանրապետութիւն մը կը նկատուէր, որ երկու տարի է կը «տոկար» կորպաչովեան հոսանքին:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը նոր կոչ մը ըրած է ազգային միասնականութեան, որպէսզի, ըսած է Ամին Ճեմայէլ. — «Զախողին Ռաշիտ Քարամէի մարդասպաններուն նպատակները»: Փարիզէն, ուր «աքսորական» կեանք մը կ'ապրի, Ռեմոն Էտտէ հեռագրով մը նոր վարչապետին — Հըսի — կ'ուզէ որ ան անմիջական միջոցներ ձեռք առնէ կասեցնելու համար լիբանանեան ոսկիին անկումը, ապա թէ ոչ՝ հրաժարի:

ԷՍԹՈՆԻՈՅ մէջ, ձերբակալուած է զինուորական կոմիսարը, որ կաշառակեր մըն էր եւ 1000 ռուբլիի (11 հազար ֆրանք) փոխարէն կարգադրութիւններ կ'ընէր, որպէսզի զինուորական ծառայութեան կանչուողները, իրենց ծառայութիւնը Աֆղանիստան չընեն: 500 ռուբլիի փոխարէն ալ, կրնային խուսափիլ Չերնոբիլի շրջակայքը մաքրելու աշխատանքներէն հիւլէական գործարան արկածին վայրը: Լուրը կը հաղորդէ Սթոքհոլմի օրաթերթ մը՝ Տակընս Նիհէթէր:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ 9 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ արտայայտած դոհունակութիւնը, 15 օրուան այցելութիւն մը կատարելէ ետք Հարաւի Ափրիկէ, բաւական իրարանցում ստեղծեց: Արդարեւ, մեծամասնութեան պատկանող այս խորհրդարանականները մեծապէս կը գնահատեն նախագահին քաղաքականութիւնը եւ ափարթհէյտ չեն նկատած: Կը վստահեցնեն թէ ամենայն ազատութեամբ ամէն բան տեսած են եւ փակ դուռի առջեւ չեն գտնուած: Անընդունելի է, ուրեմն, տնտեսական պատիժները» զորս կարգ մը երկիրներ կը կիրարկեն փրեթորիայի նկատմամբ: Այս պատուիրակութիւնը կազմուած էր 3 Իր — Տէ — Էֆ-ներէ, 3 ԷՈՒ — Փէ — ԷՌ-է եւ 3 Ազգ. Ճակատէ: Այս երեսփոխանները դատապարտեցին նաեւ Տիկին Միթերանը, որ յարմար նկատած էր մասնակցիլ Տաքարի վեհաժողովին, որ կը համախմբէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Քիւրտ ըլլալ Թուրքիոյ մէջ

«Երանի անոր, որ «Թուրք եմ» կ'ըսէ». Թուրքիոյ արեւելեան գօտիին մէջ ուր ութ միլիոն Քիւրտեր կ'ապրին, Քէմալ Աթաթիւրքի վերագրուած այս լոզունգը ամէն տեղ է. բոլոր քաղաքներու մուտքին, նոյնիսկ սեպ լեռներու կողերուն վրայ, սպիտակ քարերով կազմուած հսկայ տառերով արձանագրուած է նոյն խօսքը: Ամէն տեղ ներկայ այս լոզունգը բնակչութեան կը յիշեցնէ, թէ այդ վայրերը կը գտնուին Թուրք Հանրապետութեան գերիշխանութեան ներքեւ:

Արեւելեան շրջաններու մէջ (չգործածելու համար «Քիւրտիստան» բառը) տեւական ներկայ է զօրքը. յատկապէս Իրանի, Իրաքի եւ Սուրիոյ սահմանամերձ վայրերուն մէջ: Հոս չուրջ տասը տարիէ ի վեր պատերազմական վիճակ հռչակուած է ու պատերազմ մը, որու ոչ ոք կը համարձակի անունը տալ, կը հրահրի քիւրտ բանուորական կուսակցութեան (ՓՔՔ) զինեալ արարքներով, 1983-էն ի վեր: Մեռեալներու պաշտօնական թիւը 600 է, սակայն իրական թիւը աւելի պէտք է ըլլայ: Հոս, օր չանցնիր, որ զինեալ բախում տեղի չունենայ:

Տեղւոյն բնակչութիւնը որ մնացած է զօրքին ու անջատողականներու միջեւ, շատ տրամադիր չերեւիր մասնակցելու զինեալ պայքարին, որու հետամուտ է ՓՔՔ-ն: «Առանց Սուրիոյ աջակցութեան ՓՔՔ շատոնց մէջտեղէն վերցուած կ'ըլլար. Թուրք բանակը զօրաւոր է ու ճնշումը հոս շատ մեծ է» կ'ըսէ Քիւրտ մը: Մինչդեռ Հարցը խորունկ արմատներ ունի ու քաղաքական բրտութիւններով չի բացատրուիր կացութիւնը:

Թուրքիոյ մէջ քրտական Հարցը տնտեսական երեսակ մըն ալ ունի: Մինչ երկրին արեւմտեան կողմը հասած է միջերկրականեան Եւրոպայի խեղճուկ մակարդակին, քրտական արեւելքը անտեսուած ու մոռացութեան մատնուած, ոչ մէկ զարգացում արձանագրած է: Սղերդի մէկ գիւղին մէջ 850 բնակիչներ կ'ապրին 2000 այծերէ բաղկացած հօտի մը հովուութիւն ընելով, ու ընկոյզի, պիստակի արտադրութեամբ: Դպրոց մը կը գործէ 1967-էն ի վեր, ուր արեւմուտքէն եկած ուսուցիչ մը տարին վեց ամիս Թրքերէն կը սորվեցնէ. լեզու մը, որ օտար է այս գիւղացիներուն: Բժիշկը 80 քմ. հեռու կը գտնուի. մեծ է ծնունդներու համեմատութիւնը. միջին հաշուով ամէն ընտանիք վեց զաւակ ունի: Շահու աղբիւրները շատ սահմանափակ են. «բազմաթիւ ընտանիքներ Պոլիս ու Անգարա մեկնեցան հաստատուելու: Շատ մը երիտասարդներ Սաուտի Արաբիա կ'երթան, շինարարութեան մէջ աշխատելու» կ'ըսէ գիւղապետը տրխրութեամբ:

Անգարայի կառավարութիւններուն կողմէ երկարատեն անտեսուած արեւելքի տարածուն թշուառութիւնը այսօր ծանօթ է բոլորին: Թ. Էօզալի պահպանողական կառավարութեան գլխաւոր ջանքերէն մէկն է քրտական շրջաններու տնտեսապէս բարւոքումը: Եփրատի ու Տիգրիսի վրայ կառուցանելի ամբարտակներ կարելի պիտի դարձնեն ելեքտրականութիւն արտադրել, իսկ հիւսիսային Միջագետքի ոռոգումը առիթ պիտի տայ պտուղ — բանջարեղէն ու բամպակ արտածելու մերձաւոր Արեւելքի երկիրները: Սակայն այս բոլորին հանդէպ սկեպտիկ է քիւրտ տարրը:

Թուրք աջակողմեան, նաեւ զինուորական շրջանակները խլրացուցած են ընկերվար — ժողովրդավարներու 1970ական թուականներուն զարգացուցած թէզը. երկրին մէջ քրտական Հարց գոյութիւն չունի. կայ տնտեսական յետամնացութեան պարագայ մը, որ արեւելքի բնակչութիւնը ապստամբութեան կը մղէ պետութեան դէմ:

Քրտերէնը 1924-էն ի վեր արգիլուած է. նոյնիսկ քիւրտ բառը: Պաշտօնապէս, արեւելեան շրջաններու մէջ կան «լեռնական Թուրքեր»: Նոպելեան մրցանակի թեկնածու Թուրք մեծ գրող Ե. Քէմալ, որ ծնած է Ատանա, քիւրտ ընտանիքի մը մէջ, բոլոր իր երկերը գրած է Թրքերէն: «Եօլ» եւ «Սիւրիւ» ժապաւէններու հեղինակը, բեմադիր Ե. Կիւնէյ աքսորականի կեանք ապրած է Փարիզ, քրտական իր ինքնութիւնը հռչակած ըլլալուն համար: Մինչդեռ քրտերէնը լայն գործածութիւն ունի արեւելեան շրջաններու մէջ: Քաղաքներու մէջ արեւմուտքցի մը կրնայ սա տեսակ դիտողութիւն մը լսել. «գիտէք, քրտերէնը հնդեւրոպական լեզու մըն է, Թրքերէնի պէս չէ. մենք անոնցմէ աւելի մօտ ենք ձեզի»:

Որպէսզի Քիւրտերը իրենք զիրենք «երջանիկ» նկատեն Թուրք ըլլալով, տակաւին երկար ատեն ոչինչ կրնայ փոխարինել ժանտարմներու թողը:

(քաղուած՝ «Լիպերասիոն»էն)

ՅՈՒՆԻՍ 18-Ի
ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Յուլիս 9-ին, Հինգշաբթի իրիկուն չուրջ 1000 հոգի (ըստ Փրովանսալի՝ 1500) հաւաքուած էին, Փալէ տէ Քոնկրէ տօնելու համար եւրոպական Խորհրդարանի պատմական քուէարկութիւնը:

Յաջորդաբար խօսք առած են ընկերվարական երեսփոխան՝ Անրի Սաալ, որ շեշտած է թէ ոչինչ կրնայ կասեցնել արդար դատի մը յաղթանակը, ապա՝ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ տոքթ. Ռոպէր Վիկուրու, համայնավար երեսփոխան՝ Վէնսան Փորելլի, ընկերվարական՝ Իվէթ Ֆիւյէ, Մարսէյլի յոյն համայնքի նախագահ՝ Ժորժ Ֆոթիատես, Հայ գաղութին կողմէ՝ Իվ Արթինեան, Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ՝ Ռօզ — Մարի Ֆրանկիւլեան: Համակրական գիր մը գրկած էր Էմիլ Լու:

Հաւաքոյթին նախաձեռնողն էր Պուշ տիւ Ռոնի հայկական կազմակերպութեանց միացեալ ճակատը:

**

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ իրիկուն, աւելի քան հազար հոգիի ներկայութեան, նման հանրաժողով մըն ալ տեղի ունեցաւ Սամուէլ — Մուրատեան վարժարանը, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի Յանձնախումբին:

Յաջորդաբար խօսք առին Լուի Պայօ (համայնավար), Անրի Սաալ (ընկերվարական) Ալֆրէտ Քոսթ — Ֆլէօրէ եւ յանուն Հայ Դատի Յանձնախումբին՝ Արա Գրիգորեան: Ֆրանսացի երեսփոխանները շեշտեցին թէ իրենց աշխատանքին կողքին այս յաջողութեան մեծապէս նպաստած են նաեւ Հայերու յարատեւ ճիգերը: Ելոյթներուն յաջորդեց գեղարուեստական բաժին մը:

ՅՈՒԼԻՍ 14-Ի Ազգային Տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երեքշաբթի օր (Չորեքշաբթի, Յուլիս 15-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Յուլիս 16, Հինգշաբթի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՕՐՀԱՍ»

«Ք. Ա. 782: Մենուայի որդի Արգիշտի արքան հազար մեծ բարձրութեամբ սարահարթի մը վրայ քաղաքաշինութեան աշխատանքներով զբաղած էր: Գիտէ՞ք արդեօք, թէ որպէս քաղաքավայր ընտրուած շրջանը մօտ 80 ջերմաստիճանի փոփոխութիւններու ենթակայ էր:

«Այսօր տակաւին կարելի է քալել Էրեբունիի հնադարեան սալարկուղիէն. հոն յետագային երեւան եկած են մշակոյթի ու կրօնական ճարտարապետութեան անկրկնելի յուշարձաններ, ինչպէս՝ Զըւարթնոցը, Գառնին, Գեղարդը եւայլն:

«Երեւանի մասին է խօսքը. քաղաքը՝ որ ամէն շրջանի կրած է թշնամիին առաջին հարուածները. անկէ ամէն անգամուն մնացած է քարակոյտ մը, ու ամէն անգամ ալ բնակիչները վերստին՝ քարը – քարին դրած ու վերակառուցած են ոստանը:

«Պետական տիպի հասուկենտ շէնքերով ... հարթակտուր, միօրինակ, գերազանցապէս չթրծուած աղիւսից տնակների մի ամբողջ խառնակոյտ...» այսպէս կը բնութագրէ զայն քսանական թուականներուն Մարիէտտա Շահինեան: Նոյն ձեւով զայն կը տեսնէ նաեւ ճարտարապետ Ալ. Թամանեան, որ քաղաքին առաջին գլխաւոր յատակագիծը կը պատրաստէ 150 հազար բնակիչներու համար: Երկրորդ ծրագրի պատրաստութեան ընթացքին (1938) քաղաքի բնակչութիւնը հասած էր 350 հազարի:

Այս աճին զուգահեռ, աշխատող նորանոր ձեռքերու պահանջ կը ստացուի, ու գիւղերը կը դատարկուին, գիւղերու բնակչութիւնը կը հոսի դէպի կեդրոն ու կը սկսին դատարկուիլ գիւղեր: 1947-ին մայրաքաղաքի բնակիչներու թիւը բարձրացած է 450 հազարի. իսկ յիսունական թուականներուն կը պարզուի, որ Մ. Շահինեանի նկարագրած «գաւառական փոքրիկ քաղաքը» «ուղղակիօրէն անկառավարելի է»: Հետզհետէ գործատուներ կը յայտնուին, որոնց դէմ կ'արտայայտուին գրողները:

«Ու 1968-ին, երբ Հայաստան հանդիսաւոր կերպով կը նշէ Արգիշտի արքայի կառուցած ամրոցի 2750-րդ տարեդարձը, քաղաքը արդէն 697 հազար 311 բնակիչ ունի: Իսկ 70-ական թուականներու վերջաւորութեան (գլխաւոր յատակագծի ժամկէտէն քան տարի առաջ) կը ծնի միլիոներորդ Երեւանցին»:

Հայաստանի տասներկուերորդ մայրաքաղաքին մասին այս տեղեկութիւնները տալէ ետք, «Օրհաս» խորագրուած իր յօդուածը կը շարունակէ Զօրի Բալայեան («Գրական թերթ», Յունիս 26) անակնկալ կերպով բիրտ հաստատումով մը. «միլիոներորդ Երեւանցին կարող էր եւ մեռած ծնուել»...:

Այս մռայլ հաւանականութեան տունտուողը արտադրական կաուչուկի գործարանն է, որու ծխնելոյզէն ելլող թունաւոր նիւթերը, ինչպէս կ'ըսուի առողջապահութեան նախարարութեան զեկուցագրին մէջ, «օժտուած են ... սուր թունաւորման լայն լուսակով, ախտահարում են օրկանների եւ կենսագործունէութեան համակարգերու մեծ մասը». ու այս զեկուցագիրը ոչ գաղտնի է, ոչ ալ պատրաստուած «պաշտօնական օգտագործման» համար: Այլ, ան պարզապէս դըրւած է աստիճանաւորներու սեղաններուն վրայ: Հոն կ'ըսուի տակաւին, թէ քաղաքին մթնոլորտին մէջ մնացող թունաւոր նիւթերը «ազդում են զարգացող սաղմի վըրայ եւ հարուցում պտղի կենսագործունէութեանն անհամատեղելի մի շարք այլափոխութիւններ»:

Այսքան լուրջ նկատառումներ սակայն, չեն կրնար խզել լռութիւնը բժիշկներու, քաղաքի մեծամեծներու, գրողներու, լըրագրողներու, երբ նոյնիսկ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի լիակատար նիստին ընդդունուեցաւ, թէ «անհրաժեշտ է լըջօրէն ու հաստատակամօրէն ձեռնամուխ լինել շրջակայ միջավայրի մաքրութեան պահպանմանը»: Քանի որ Երեւանի մէջ օդի ապականութիւնը երբեմն այնպիսի աստիճանի կը հասնի, որ «թարմ օդ դուրս գալու հաւանականութիւնն իսկ կորցնում է իմաստը»:

Այսքան ծանրակշիռ կացութեան մը պատասխանատու այս ձեռնարկութիւնը ինչո՞ւ կը կառուցուի Երեւանի կեդրոնական մասին մէջն իսկ, հարց կուտար Զ. Բալայեան, ու կը հակադարձէ անմիջապէս.– «չի՛ կարելի կաուչուկի կոմպինատ ունենալ միլիոնանոց քաղաքի կեդրոնում. այն պատճառով որ նախատեսուած երեք հազար թոնի փոխարէն, քանի մը պատիկ աւելի թափօններ» կ'երթան ապականել Երեւանցիին շնչած օդը, այրուած մթնոլորտը: «Այս մասին լռելն անբարոյականութիւն է» կը գոչէ Բալայեան:

Քիմիական արդիւնաբերութեան նախարարութիւնը որպէս «դարման» կ'առաջարկէ կաուչուկի ձեռնարկութեան շուրջ մէկ քիլոմեթր լայնքով առողջապահական գօտի մը ստեղծել: Թէ ի՛նչ աստիճանի ազդեցիկ միջոցառում է այս, Բալայեան կ'ըսէ.– «մեզ մօտ պարզապէս սովոր է Պետութեան հաշուին անհեթեթութիւններ թոյլ տալու կիրքը»: Եւ կը մանրամասնէ «անհեթեթութիւն» կոչածը. այդ մէկ քիլոմեթրնոց գօտին ստեղծելու գործը կը կարօտի շուրջ քառորդ միլիառ ռուբլիի, ու այս նպատակին յատկացումը տարեկան միայն երկու միլիոն ռուբլի կրնայ ըլլալ. ինչ որ կը նշանակէ, թէ մէկ քիլոմեթր լայնութեամբ վերոյիշեալ գօտին հարիւր տարիէն միայն կարելի կ'ըլլայ ստեղծել...:

Այս անհեթեթութեան առջեւ յօդուածագիրը այլ առաջարկ կը բերէ.– «ձեռնարկութիւնը հանել քաղաքի սահմաններից»: Մեծածախս քայլ անշուշտ, բայց ո՛չ աւելի սուղ, քան վտանգին մշտական սպառնալիքին ենթակայ մարդոց ճակատագիրը:

Կայ տակաւին այլ բան. արուեստական կաուչուկ պատրաստելու համար ահռելի ձեռնարկութեան մը կառուցումը կը սկըսի. անշուշտ միշտ Երեւանի կեդրոնը...: Իսկ առ այժմ վտանգաւոր այս նախանիւթը հեռուէ փոխադրող հսկայ կառքերով կը բերուի հոն: Ու Զ. Բալայեան չի մոռնար, որ «վերջերս միայն նորին մեծութիւն պատահականութիւնը քաղաքը փրկեց անխուսափելի աղէտից»:

Յօդուածը կ'անդրադառնայ տակաւին Երեւանի բնակչութեան աճին, որու թիւը 2000 թուականին պիտի հասնի մօտ 1,5 միլիոն հոգիի: Ու քաղաքաշինութեան տեսանկիւններով, այդքան բնակիչի համար 22 հազար հեկտար հող պէտք է, Երեւան 11 հազար հեկտար ունի միայն: «Եւ այլեւս ո՛չ մի սանթիմեթրի յոյս»: Կայ տակաւին բնակարանի ու այլ կարգի շէնքերու տագնապը:

*

Հրապարակայնութեան ներկայի աշխոյժ շրջանն է, որ առիթը կուտայ նման ցաւեր մատնացոյց ընելու. ու որքան մտատանջող են ներկայացուած հարցերը, որքան դժուար լուծելի, միւս կողմէ ուրախացնող են նման իրապէ՛ս սրտցաւ արտայայտութիւններ ու մամուլին մէջ անոնց յատկացուած լայն սիւնակները:

Անկասկած, Զ. Բալայեանի մատնանշած պարագաներուն ամէնէն ծանրակշիռն ու տագնապեցնողը կաուչուկի գործարանին ներկայութիւնն է Երեւանի քթին տակ, ու անոր մշտական սպառնալիքը երկրի բնակչութեան մէկ երրորդին:

Լաւը, կամ պարագայական լուսատես, այլ շատոնց մաշած դարձուածքներով գոհանալու շրջանը փակուած է, ու այսօր հասարակական գործիչ ու մամուլ կը կատարեն իրենց պարտականութիւնը. հապա՞ պատասխանատուներու դատակարգը: Վերջերս յաճախ կը կարդանք նման հրապարակումներ, մերկացումներ հայաստանեան մամուլին մէջ. ու մարդ կ'ուզէ հարց տալ, թէ ե՞րբ կը կարդանք նաեւ գործելու որոշումի մը մասին: Միայն ախտաճանաչումը կատարել չի բաւեր ախտը դարմանելու: Արդեօ՞ք ժամը չէ հնչած տակաւին աքսորելու այն «ոչընչով չարդարացուած հանդգնութենէն» զոր մատնանշած է Մ. Կորբաչով, Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի լիակատար նիստի իր զեկուցումին Հայաստանի վերաբերեալ տողերուն մէջ: Ան ըսած է տակաւին.– «...Վերակառուցման օգուտի մասին շատ են խօսում, բայց գործնականում քիչ բան է արւում մարդկանց ամենահասարակ կարիքները բաւարարելու համար»:

Ճիշդ է, որ բացառիկ պարագաներու մէջ միայն գործը կուգայ առանց խօսքի, կամ անկէ առաջ. սակայն յատկապէս մթնոլորտի ապականութեան վերոյիշեալ երեւոյթին առջեւ, հեռու եւ մօտիկ բոլոր շրջանները կը սպասեն «գործ»ին որ վերջնականապէս պիտի զինաթափէ Երեւանի հորիզոնին փռուած սպառնալիքը:

Ա. Թ.

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԳԱՆՁ ՄԸ

Եգիպտոսի ամէնէն առեղծուածային քաղաքն է Թանիս, որ կը գտնուի Տելթայի հիւսիս-արեւելեան կողմը. մոռացութեան մատնուած շրջան մը, զոր հիները երկար ատեն անիծեալ նկատած են: Այն միջադէպերը, որոնք պատահած են Թութանխամոնի դամբանին բացումին ընթացքին, թարմ են տակաւին յիշողութիւններու մէջ: Այս նոյն շրջանին մէջ է, որ 1939 – 40ին Մոնթէ եւ իր խմբակը կը յայտնաբերեն Թանիսի նշանաւոր գանձը: Բ. աշխարհամարտի օրերն էին ու Եւրոպայի հետաքրքրութիւնը դարձած էր այլուր: Տասը տարիէ ի վեր կը տեւէին Մոնթէի աշխատանքները, որոնց արդիւնքը կ'ըլլայ երկու փարաւոններու դամբաններու յայտնաբերումը:

Մոնթէ ծնած է 1885-ին. կանուխ տարիքէն կը հետաքրքրուի Եգիպտոսի ժողովուրդին ու անմական ազգաբնակչութիւններու յարաբերութեամբ: Աւարտելէ ետք ուսումը, 1915-ին Գահիրէ կ'երթայ. ապա, աշխարհամարտէն ետք եգիպտագիտութեան փրոֆ. կը նշանակուի Սթրազպուրկի համալսարանին: 1928-ին կը հակի Թանիսի հարցին վրայ. ինք համոզուած է, որ այս շրջանին մէջ ապրած են Եգիպտոսի իշխանները, ու Թանիս կառուցուած է Իսրայէլացիներու Եգիպտոսէն ելքի պատմութեան. ուրեմն յոյս ունի Սողոմոնի տաճարին համբաւաւոր գանձը գտնելու: Արդարեւ Ք. Ա. 925 թուականին Թանիսի իշխանաւորն է, որ Երուսաղէմի տաճարը թալանած է:

Երբ Շամփոլիոն տքնաջան աշխատանքներէ ետք կը յայտնաբերէ դարերէ ի վեր անհետացած լեզուի մը բանալին, հոնկէ կը գտնուին երկու սփինքսներ, որոնք այսօր Լուվրի մէջ կը ցուցադրուին: 1860-ին կը սկսին ծաւալուն աշխատանքները. Թանիս Եգիպտոսի երրորդ քաղաքը կը հռչակուի Մեմփիսէ ու Թեպէէ ետք: 1884-ին նոր անէծք մը կ'իջնէ քաղաքին վրայ ու առանց որոշ պատճառի մոռացութեան կը մատնուի ան: Ու հոնկէ հանուած արձանները կը մնան աւազներու տակ:

Պէտք կ'ըլլայ սպասել մինչեւ 1929 թըւականը ու Մոնթէի, որպէսզի նախկին մայրաքաղաքը կենդանանայ ու անգնահատելի տեղեկութիւններ հաղորդէ Եգիպտոսի ու ասիացի ժողովուրդներու յարաբերութեան մասին:

1928-ին Մոնթէի կը յանձնուի ստանալ ուսումնասիրելու պարտականութիւնը. ան վախը ունի մէկ կողմէն, անորոշ սահմաններով ընդարձակ շրջանի մը մէջ ապարդիւն կերպով սպառելու իր ուժերը, սակայն մեծ է հետաքրքրութիւնը ու գործի կը սկսի: Աւազակոյտերուն մէջ կը գտնէ կրանիթէ զանգուած մը, որ սփինքսի մը խոյակն էր. ուրեմն սխալած չէր:

Ֆուատ Ա. որ Եգիպտոսի թագաւորն է մինչեւ 1936, ու մեծապէս հետաքրքրուած է իր երկրի անցեալով, ջերմապէս կը քաջալերէ պեղումները: Մոնթէ 1929 Մայիսին արդէն նախանշաններ կը յայտնաբերէ, որոնք կ'ըսեն, թէ ուղիղ ճամբու մէջ է գործը. կը գտնէ Ռամզէս Բ. ի երկու արձանները. մէկը՝ աստուածուհի Անթայի հետ: Անթա քանանացի աստըւածուհի մըն է, զոր պատուած են նաեւ Եգիպտացիները:

Պեղումներու ընթացքին ամէնէն դըժուար լուծելի հարցերէն մէկը կ'ըլլայ պեղումները կատարող խմբակին կեցութիւնը, տեղ մը, որ անբնակելի է Եւրոպացիներու համար, ուր ճամբայ չկայ ու 40 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի քիչ մը կարեւոր առաջին քաղաքը:

Հակառակ բոլոր նախնական պայմաններուն, անփորձ գործաւորներու, գողերու մշտական ներկայութեան, ընտանեկան միջավայր մը կը կազմուի պեղումները կատարող խմբակին անդամներուն միջեւ:

1939 տարուան Մարտին, մինչ աշխարհը կը տառապէր պատերազմական մթնոլորտի մը մէջ, Մոնթէի խումբը Օզորքոն Բ.ի դամբանը բանալու աշխատանքին ձեռնարկած է, սակայն կը տեսնեն, որ այս մէկը արդէն թալանուած է: Մոնթէ կ'անցնի ուրիշ դամբանի մը. անձկութեամբ կը սպասեն, գիտնալու համար, թէ արդեօք այս եւս բացուա՞ծ է արդէն: «Երբ գործաւորները վերցուցին դամբանը ծածկող սալաքարերը, կը պատմէ Մոնթէ, հոր մը յայտնուեցաւ, որու խորը պատ մը կը փակէր դամբանի մուտքը: Պատէն քար մը հանելով պարապ ու անզարդ նրբանցք մը մտայ, յետոյ մեռելական իրերով լեցուն սենեակ մը...: Մուտքին աջ կողմը բազէի գլուխով արծաթէ մեծ դագաղ մը կար»: Ան իր աչքերուն առջեւ ունի երեք հազար տարուան մոռացութեան թաղուած աշխարհ մը: «Սենեակին մնացեալ մասը առարկաներով լեցուն էր. մետաղական արձաններ, ծաղկամաններ, պրոնզէ գործիքներ...»:

Հակառակ իրենց անհամբերութեան, կը սպասեն որ վերին հսկողութիւն հաստատուի, պարպելու համար դամբանը. կը հասնի Ֆարուք թագաւորը, անկէ ետք միայն կը բացուի արծաթէ դագաղը, ուր հանգչողը անծանօթ մնացած թագաւոր մըն է, որ կը կոչուի Շէշանք Բ.: Հակառակ բազէի գլխով դագաղին, թագաւորին մահադիմակը շատ արտայայտիչ ու մարդկային է, ազնուական գիծերով: Վեց մեծ մանեակներ կը պատեն վիզը:

1940, Մարտ 7-ին Շէշանք Բ.ի գանձը կը տարուի Գահիրէ, ցուցադրուելու համար եգիպտական թանգարանին մէջ: Մոնթէ հոն կը վերադառնայ միայն 1945-ին, ոչ մէկ անէծք կը ծանրանայ հնախոյզներու վրայ, սակայն ոչ ոք արժանի յարգանքը կը մատուցանէ Մոնթէի, որ կը թաղուի մոռացութեան մէջ:

Ահա, անոր յայտնաբերած ոչ շատ ծանօթ միջանկեալ Գ. շրջանի գանձն էր որ կը ցուցադրուէր վերջերս Կրան – փալէի սրահներուն մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՎԱՂԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ամենէ մը ի վեր արդէն, Հ. Բ. Ը. Մ.ը կը ջանայ իր ճիւղաւորումները աճեցնել Ֆրանսայի հարաւային շրջանին մէջ: Այս ուղղութեամբ ճիգ կը տանի մանաւանդ Անդրանիկ Պէշլիշեան, պատուիրակ մըշակոյթի եւ ընկերային հարցերու եւ պատասխանատու [illegible] այդ շրջանի կազմակերպութիւններուն: Նպատակն է զարկ տալ երիտասարդական խումբերու:

Այդ էր դրդապատճառը հաւաքոյթի մը՝ որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 5-ին, Վալանսի Հիւսիսեան սրահին մէջ: Հոն էին Լիոնէն, Մարսէյլէն, Կրընոպլէն, Վիէնէն, Մոնթելիմարէն, Մոնփըլիէէն, Ավինեոնէն եկած հարիւրի մօտ տղաք եւ աղջիկներ:

Ամէնէն աւելի բաղձանքով էր Լիոնի պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Տէր եւ Տիկին Էքմէքճեանի: Բնականաբար Վալանսի մասնաճիւղը եւս իր մասնակցութիւնը բերած էր այս հաւաքոյթին: Աստր յաջողութեան համար ջանք չէին խնայած տեղական վարչութիւնը՝ որուն կը նախագահէ բժիշկ՝ Ժան – Նոէլ Կօշկարեան եւ անշուշտ՝ Տիկնանց Յանձնախումբը՝ որ կազմակերպեց սպասար-

կութիւնը, գոհացում տալով երիտասարդ աշխարժալիներու կէս օրին:

Հրաւիրուած էին նաեւ քանի մը անձնաւորութիւններ, երէցներ՝ որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր խօսքը ուղղեց նոր սերունդին, յորդորելով շարունակել գործի, ի բարօրութիւն Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ հայութեան: Խօսուեցաւ թէ՛ հայերէն եւ թէ՛ ֆրանսերէն:

Կատարելով բացումը, Անդրանիկ Պէշիշեան (*) նշեց որ, իր շրջանին մէջ, ժամանակ, երիտասարդական շարժումը կը ծաղկի: Յիշեց որ վերջին տարիներուն երիտասարդներն էին որ արթնցուցին Սփիւռքը:

Յակոբ Գասպարեան, պատասխանատու-վարիչ Ֆրանսայի Շրջանային Վարչութեան, նկատել տուաւ որ երիտասարդներու վերադարձը դէպի իրենց արմատներն է եւ վերջացուց իր խօսքը ըսելով. – «Համբայ բացէք մեր երիտասարդներուն առջեւ»:

Ժան Շարլ Գրիգորեան, ԱԷն – Շամոնի ընկերվարական փոխ – քաղաքապետը, հաստատեց՝ «ոչինչ կարելի է ընել առանց երիտասարդներու գործակցութեան»:

Ժան Սահակեան, փոխ – քաղաքապետ – եւ նաեւ՝ նախագահ Վալանսի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան – շեշտը դրաւ հայ լեզուի պահպանման վրայ:

Բժիշկ Գոհարեան, նախագահ Վալանսի միջ – յարանուանական Ազգային Միութեան, ստորագծեց հայապահպանման համար՝ կարեւորութիւնը եկեղեցիին եւ լեզուին:

Յակոբ Կօշկարեան, փոխ – նախագահ Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին, հրաւիրեց երիտասարդները շարունակել պայքարը ի նպաստ Հայ Դատին:

Կարապետ Բաղթոպետրոսեան, նախագահ Լիոնի Թէքէեան Մշակութային Միութեան, ըսաւ որ Յունիս 18, յաղթութիւնն է բոլոր Հայերուն: Նոյնպէս անդրադարձաւ այդ օրուան ընթացքին ցոյց տրուած միասնականութեան ամթի, իր գլխաւոր յուզումը վերյիշեց Սուքիաս Սուքիասեան, որ, Վիէնի մէջ, տարիներէ ի վեր, կը պայքարի, ի նպաստ հայապահպանման:

Ինչպէս կը տեսնուի, մթնոլորտը ջինջ ազգային էր, երբեմն նոյնիսկ ազգայ – նական ... եւ, իրաւացիօրէն, տաղ երիտասարդութեան:

Այս հաւաքոյթին ընթացքին, քննուեցան երկու ծրագիրներ: Առաջինը՝ ուսանողներու խումբի մը սահղծումը Հ. Բ. Ը. Միութեան շունչին տակ, ինչպէս՝ որ կայ Ամերիկայի եւ Միջին – Արեւելքի մէջ: Օրիորդ Ժոէլ Ֆէլլահեան (Լիոն), անտեղի դրաւ ներկայիս, երիտասարդներու կազմակերպութիւններու կողքին, ուրիշ մըն ալ աւելցնել: Իր կարծիքը համանութեան արժանացաւ ներկաներուն մեծամասնութեան կողմէ:

Երկրորդը՝ 1988–ի Զատկին կազմակերպել Եւրոպայի Հ. Բ. Ը. Միութեան մարզական խաղերը: Դրական որոշում: Այդ մասին ծրագիր պիտի ներկայացուի Շրջանային Վարչութեան:

Խօսք առնուեցաւ նաեւ զանազան քաղաքներու ներկայացուցիչներուն: Յանդիճ էր Ավինիոնէն տիկնոջ մը ելոյթը, ըսաւ. – «Ես Ֆրանսուհի եմ. երկու ամիս առաջ կորսնցուցի հայ ամուսինս: Հոս եկայ իրեն համար, զաւակներուս համար...», ու նշեց Ավինեոնի մէջ՝ ուր նօսր է Հայութիւնը, իրենց հանդիպած դժուարութիւնները:

Կէս օրուան ճաշը որուն կը նախագահէր Նարեկ խաչակիր քահանայ Վարդանեան, առիթ եղաւ զօրացնելու հայկական մթնոլորտը՝ ճաշացուցակով, նուագով, պարով ու երգերով: Տիկին Պէշիշեան ամէնէն աւելի ծափահարուեցաւ:

Տաքը հեղձուցիչ էր: Պարեցին սակայն:

Հաւաքոյթը ցրուեցաւ ժամը 15.ին մօտ: Անդրանիկ Պէշիշեան, ըսաւ մեզի. – «Կարեւորը՝ երիտասարդ Հայեր ու Հայուհիներ միատեղ բերելն էր եւ քաջալերել զանոնք, որ արտայայտուին ազգային հարցերու շուրջ»: Ընդհանուր առմամբ, առաջին յաջող հաւաքոյթ մը՝ որուն պիտի յաջորդեն անկասկած ուրիշներ: Արդէն, յառաջիկայ Օգոստոսի առաջին երկու շաբաթներուն, Նիսի Փարք Իմփէրիալ լիսէին մէջ, Հ. Բ. Ը. Մ.ը կը կազմակերպէ մշակութային համախմբում մը: Յառաջիկայ տարի ալ ծրագիր կայ, նոյնպէս Նիսի մէջ, փէսթիվալի մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

(*) Անդրանիկ Պէշիշեան, այս հաւաքոյթին առթիւ, կազմած է ֆրանսերէնի թարգմանուած գրքոյկ մը, որ կուտայ լայն ծանօթութիւններ Հ. Բ. Ը. Մ.եան ծագումին եւ ներկայ գործունէութեան մասին: Կ'առաջարկէ նաեւ շարադրական մրցում մը: Առաջին մրցանակ՝ 500 Ֆր.:

ԲԱՆԲԵՐ՝
ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ ՄԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ապրիլ 1–ին, Լոնտոնի մէջ, սկսած է լոյս տեսնել նոր պարբերաթերթ մը՝ «Բանբեր», ազգային, քաղաքական: Այս առաջին թիւը խմբագրականէ մը զատ, ուր Հայ Դատի նուիրուած էջեր, հարցազրոյց մը՝ Լոնտոնի եկեղեցական խորհուրդի ատենապետ՝ Յակոբ Փաշամուշեանի հետ եւ գաղութին վերաբերեալ զանազան նիւթեր, ինչպէս նաեւ արտատպումներ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Հայ Կեդրոնի «Մելքոն Փափազեան» սրահին մէջ, Մայիս 9–ին, նշուած է Կեդրոնին 10–րդ տարեդարձը: Բացումը կատարած է Սերոբ Մանճեան: Հանդիսութիւնը վարած է Հրանդ Մարգարեան, որ իր խօսքին մէջ անդրադարձած է նաեւ Կեդրոնի դերին՝ գաղութի կեանքին մէջ: Հայ Կեդրոնին մէջ համատեղուած են Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ամէնօրեայ դպրոցը, Հ. Օ. Մ.ի Նիւ – Եորքի բոլոր մասնաճիւղերը, Համազգայինը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան կրտսեր եւ երէց միաւորները եւ Հ. Յ. Դ.ն, որոնց ներկայացուցիչները յաջորդաբար խօսք առած են: Կեդրոնի հիմնադրութեան օրերէն յուշեր պատմած է Մուշեղ Ա. քահանայ Տէր – Գալուստեան, որ վարած է նաեւ հանդանակութիւնը, որմէ գոյացած է վեց հազար տոլար:

**

ՊՈԼՍՈՅ Լուսաւորչեան Սանուց Միութեան կեդրոնատեղին, Յունիս 30–ին, տեղի ունեցած է երգի ու պարի երեկոյթ մը, Միութեան քառասնամեակի հանդիսութեանց շրջագիծին մէջ: Երկու ժամ տեւած յայտագրի առաջին բաժնին մէջ մենանուագած են խմբերգներ, 15 հոգինոց երգչախումբի մը կողմէ, ղեկավարութեամբ եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ Վահէ Հալաճեանի: Երկրորդ բաժնին ներկայացուած են ժողովրդական պարեր, առաջնորդութեամբ Վարդան – Արի Իւսթիւնի: Նուագախումբը ղեկավարած է Վարդգէս Իւչգարտէշ:

**

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Կաթողիկէ Աւետման Ս. Աստուածածնի Եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 6–ին, պատարագած է վիճակաւոր Ռափայէլ Եպիսկոպոս Պայեան, իր քահանայագործութեան քսանամեայ յոբելեանին առթիւ: Արարողութեանց նախագահած է գլխի կաթողիկէ – պատրիարք՝ Ստեփանոս Բ. Ղաթթաս: Ներկայ եղած են բարձրաստիճան եկեղեցականներ, որոնց կարգին առաքելական թեմի առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեան եւ պապական նուիրակը: Յաւարտ պատարագի, եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը:

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ռիւշըր Իպէլ» սրահին մէջ, Յունիս 7–ին, տեղի ունեցած է Վաչէ Մանկրեանի դաշնակի նուագահանդէսը: Յայտագիրը բաղկացած է Տէպիւսիի, Ա. Խաչատրեանի, Մոցարթի, Շոփէնի, Լիսթի գործերէ: Ընդառաջելով ներկաներու փափաքին դաշնակահարը նուագած է իր յօրինումներէն:

ԳՆԱԼԸԻ Եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 28–ին, աստուածաշնչեան հոգւոյն մատուցուած պատարագով եւ ապա աշխարհիկ հանդիսութեամբ բացուած է Կաղզուրման Կայանի 22–րդ տարեշրջանը: Պատարագած եւ քարոզած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան: Յաւարտ արարողութեանց Կայանի բացօթեայ խաղավայրին մէջ սարքուած է ճաշ մը: Ձեռնարկը վարած են Նազարէթ Պալ եւ Պարոյր Նալպանտ: Խօսք առած է Գարակէօզեանի հիմնադիրներէն եւ Կայանի վարչութեան ատենապետ Նըշան Գարա, նշելով ի մէջ այլոց, թէ այս տարի Կայանը ունի աւելի քան 200 աշակերտներ: Տնօրէնուհի Տիկին Ժաքլին Էրմէն իր խօսքին մէջ շեշտած է, թէ Կայանը գաղութին «անմահ գործերէն մէկն է, որով հպարտ կը զգանք»: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած՝ արտասանութիւններէ եւ երգերէ, որոնց կարգին՝ «Սուտ է, սուտ է»ն: Հաւէլ Բանքին մէջ Շնորհք Պատրիարք սրամիտ մէջբերումով մը նշած է. – «Բիչ առաջուան երգիչը, որ «Սուտ է, սուտ է» կ'երգէր, այդ է որ սուտ է, որովհետեւ կան բաներ, որոնք իրական են, ինչպէս այս Կայանը, որ 22 տարիէ ի վեր կը շարունակէ իր գոյութիւնը: Բարիքը սուտ չէ: Բարիք ըրէք. օր մը այդ բարիքը ձեզ պիտի գտնէ: Հայ ժողովուրդը միշտ բարեգործ եղած է, Մեծն Ներսէսէն ի վեր»:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Վուտսայտ հայաշատ քաղաքամասի Հայ Կեդրոնի «Մելքոն Փափազեան» սրահին մէջ, Յունիս 6–ին, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69–րդ տարեդարձը: Ճաշի ընթացքին գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած ժողովրդական պարեղանակներէ եւ յեղափոխական երգերէ, զորս մեկնաբանած են Վարուժան Վարդանեան եւ Գառնիկ Սարգիսեան: Բանախօսած է փրոֆէսէօր Շաւարշ Թորիկեան:

**

ՀԷԼԻՈՊՈԼՍՈՅ «Յուսաբեր» ակումբի 25–ամեակին առթիւ, Յունիս 14–ին, «Ալ Կումհուրիէ» սրահին մէջ տեղի ունեցած է հայկական երգի ու պարի փառատօն մը, հովանաւորութեամբ Հայ յարանուանութեանց պետերուն: Բացումը կատարած են Թովմաս Կորկիսեան եւ Միհրան Կարապետեան: «Սարդարապատ» պարախումբը ներկայացուցած է հայկական եւ արաբական ժողովրդական պարեր: Եղած են երգեր, զուգերգներ, դաշնակի վրայ նուագներ: Հանդէս եկած է «Սարդարապատ»ի պարուսոյց, արտասանող եւ երգչուհի Շաքէ Յովակիմեան:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ
Ա
Ց
Ր
Ի
Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Նախ տեղի ունեցաւ ութ տառերով մականունիս դասական ներկայացումը, այդ տառերուն ընկերացող իր 36 «անհունօրէն փոքր»–ներով: Յանկարծ, ձայն մը հրամայեց, որ ինքզինքս ներկայացնեմ ժուաներէն. էնտոնէզցի ըլլալու համար հարցը կը կայանար ֆրանսերէն ռաքի մը իւրաքանչիւր ձայնաւորէն առաջ Աւ տառերը աւելցնելու մէջ: Այսպէս «անուն» բառը կը վերածուէր «Աւ ան Աւ ուն»ի: Ու իմ ուսանուլս որ Մալաքեան էր կը փոխակերպուէր «մաւալաւաքաւեաւն»ի. անհրաժեշտ էր նաեւ այս ձեւով արտասանել 72 «անհունօրէն փոքր»ներու շարք մը, որ անհունօրէն կ'երկարէր, որովհետեւ ամենափոքր սխալ մը պարագային իսկ, կը սկսէին վերսկսիլ:

Տակաւին պէտք եղաւ որ երդեմ կած'աններու երգացանկէն եղանակներ, սեղանի մը վրայ մէկ ոտքով կանգնած, մինչ միւս ոտքովս 90 աստիճաննոց անկիւն մը պէտք է կազմէր հորիզոնական դիրքով: Պտուտակի նման կլոր կլոր դարձայ, ռուսական ոճով պարեցի, ուանդական բարբառով արտասանեցի ... ու ափիս մէջ սեղմած ժըլթանոյս, որ կը յիշեցնէր ինծի սպասողներուն խռովքը, մինչ ես յօղաւոր խամաճիկ մը որպէս, որու չուանները նախկիններուս ձեռքն էր, Կինյոլ կամ Փոլիշինել կը ներկայացնէի. այս ներկայացումը կը տեւէր «երեք փոքր շրջան, ապա կը մեկնէինք»:

Այն ատեն, ինծի մնացած ամբողջ համարձակութեամբս, յարգալիր կեցուածքով մը ըսի, թէ ժամանակը հասած էր հրաժեշտ տալու այս մեծայարգ համախմբումին, եթէ ժամը 18–ի հանրակառքը փախցնել չէի ուզեր:

Որոշեալ ժամու մը մեկնելու այս պարտաւորութիւնը կ'ենթադրէր տրուած ժամադրութիւն մը, ինչ որ հարցումներու նոր տեղատարափի մը պատճառ դարձաւ միակ նիւթի մը շուրջ, «աղջկան, որ ինծի կը սպասէր»:

Ամէն խուսափումէ հեռու պատասխաններէս, որոնք կը սահմանափակուէին «այո» եւ «ոչ»երով, կամաց – կամաց ծնաւ երեւակայական անձնաւորութիւն մը. Հէլէն կը կոչուէր ան, 18 տարեկան էր, կապուտաչեայ, բարեձեւ, քնքուշ ու մտացի էակ մըն էր ան որ անձկութեամբ կը սպասէր զիրար վերագտնելու ժամուն:

Այս ամբաստանեալ վկային յայտնուելէն ետք մեծապատիւ հաւատաքննիչներու առեանս, հրաժեշտ առնելու դիտաւորութիւնս նկատեց անընդունելի միջամտութիւն մը, ազատ արձակելու իրենց միայն վերապահուած իշխանութեան մէջ: Աւելին, անոնք վկայութեանս մէջ ձեւի որոշ արուեստականութիւն մը նշմարեցին, մինչ խորքին մէջ պինդ գլուխ մը կը ներկայանար իրենց, զոր պէտք էր անմիջապէս կարգի բերել:

Հասկնելով որ մտահոգութիւններու միակ առարկան հանրակառքն էր, դատապարտուեցայ անոր երկաթէ գիծերէն 50 մեթր երկարութիւն մը մաքրել ատամթուղթով, մինչեւ երկաթի հետքօսիտին անհետացումը, զոր հասարակ լեզուով ժանգ կը կոչեն: Ապա պէտք էր շփէի ու մաքրէի գիծերու այս մասը «մինչեւ որ փայլէին»:

Նիւթը վերջ գտած էր:

×

Դահիճը ընկերացաւ ինծի, մինչեւ պատիժի գործադրութեան վայրը:

Էքցիները, որոնք վարժ էին կած'աններու նման փորձերուն, խնդալով կ'անցնէին: Սակայն պատահական այցելուները մայթին եզերքը կանգ կ'առնէին ու ապշահար կը դիտէին երկաթագիծերու վրայ ծռած այդ տկարամիտը, որ քանի մը քառակուսի սանթիմեթր ապակեթուղթի օգնութեամբ կը փորձէր յամառ ժանգը քերել երկաթագիծերու, որոնք կ'երկարէին մինչեւ Մարսէյլ:

Արշխական բարձրորակ իրագործումներու գործադիրս բազմութեան խառնուած եւ անտարբեր, գիս այնպիսի առանձնութեան մը կը դատապարտէր, որ ալ աւելի կը շեշտէր մտային խանգարումս ու ձեռնարկիս յիմարութիւնը: Անցորդներ իրենց ցուցամատը կ'ուղղէին քունքերուն, պտուտակաձեւ յատկանշական շարժումով մը, ակնարկելով ուղեղիս խախտած ըլլալուն:

(Շար. 126)

(Տար. Ա. Էջէն)

Հարաւի Ափրիկէի հակափարթհէյտ այլ-տակամորթերը եւ սեւ ընդդիմադիրներու կազմակերպութեան ղեկավարները :

ՊՈՒԼՈՆԵԼ – ՊԻՅԱՆՔՈՒՐԻ ժանտարմերիի դէմ ոճրափորձ մը գործուած է Կիրակին Երկուշաբթի լուսնալիք գիշերը : Կը կարծուի որ Քորսիքացիներուն գործն է : Զոհ չկայ, բայց նիւթական վնասները մեծ են :

ՊԱՍՔ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒՆ դէմ ոստիկանական լայնածաւալ գործողութիւն մը առաջին արդիւնքներ տուաւ, բայց Երկուշաբթի օր, հետապնդումը կը շարունակէր գտնելու համար գլխաւոր սպարդուխը՝ Ֆիլիփ Պիտար : Նախապէս, ձերբակալուած էր Իփարէթարաքի պատասխանատուներէն մէկը իր մեղսակիցին հետ : Ըստ կարգ մը տեղեկութեանց, ծրագրած էին ահաբեկչական արարք մը գործել Ֆրանսայի Շրջանին դէմ, որ շրջանը կը ժամանէր Երկուշաբթի :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ նոր բողոք մը բարձրացուց Ֆրանսայի դէմ, որովհետեւ Ֆրանսացի ոստիկաններ շատ գէշ վերաբերում ցոյց տուեր են, Ժընեւի օդակայանը, Պարսիկ դիւանագէտի մը նկատմամբ : «Իրան» կ՚ըսէ Պարսիկ պաշտօնատար մը, «չի կրնար հանդուրժել այս յարձակումը եւ իր հակազդեցութիւնը կ՚որոշէ ըստ Ֆրանսական լուսաբանութիւններուն» :

ԹՈՒՐՔԵՐԸ, Կիրակի օր ժամը 15–էն 19, իրաւունք չունէին դուրս ելլելու : Այս պարտադրանքին պատճառն էր մարդահամար մը, որ կը կատարուի Սեպտեմբեր 6–ին հանրաքուէին համար, որ կը վերաբերի Սահմանադրութեան մէկ յօդուածին փոփոխութեան (քաղաքական պարագլուխներու եղած արգելքին ընտրութեանց ներկայանալու) : 250 հազար պաշտօնատարներ տունէ – տուն կը կատարէին այս աշխատանքը : Ով որ տունը չէ մնացած, 10 հազար Թրքական ոսկիի տուգանքի կ՚ենթարկուէր :

ՓԱՐԻԶԻ Մութիւալիթէի սրահին առջեւ, 170 հոգի ձերբակալուած եւ հարցաքննուած են, միայն մէկ հոգի որ դանակ կը կրէր, վար դրուած է : Քրիստոնեայ Աշխատաւորներու Միութիւնը հանրաժողով մը կազմակերպած էր, Շաբաթ օր : Միութիւնը կը բողոքէ Ալ – Էռ – Էմ–ներու բիրտ վերաբերումին դէմ եւ իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ հաւանական արտաքսումներու մասին, որովհետեւ կ՚ըսէ, Թուրքիա պիտի ղրկուին «ուր իրենց կեանքը վտանգի տակ է» :

ԱՎԻՆԵՈՆԻ փառատօնին, Շաբաթ գիշեր, Քլօտէլի «Սուլիէ տը Սաթէն»ը ամբողջութեամբ ներկայացուեցաւ, այսինքն տասը ժամ տեւեց, երեք դադարով : Հանդիսականները չեն քնացած, ինչ որ բացառիկ երեւոյթ մը կը նկատուի (մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկան Քլօտէլն է...) եւ արժանիքը կ՚երթայ առաւելապէս Լիւտմիլա Միքայէլի :

**

ՓԱՐԻԶԻ 14ՐԴ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ԴԷՄ ԳՈՐԾՈՒԱԾ ՈՃՐԱՓՈՐՁԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ահմետ Կիւնկէօրմիւշ, 34 տարեկան, Հոլանտա հաստատուած, կը պնդէ որ միշտ կարգին կեանք մը վարած է, ինչ որ կարծիքը չէր Փարիզի դատարանին, որ զինքը 6 տարի բանտարկութեան (2ը՝ յետաձգումով) դատապարտեց Հինգշաբթի օր, Յուլիս 9–ին : Իրեն դէմ եղած մեղադրանքը երկու ոճրափորձերու կը վերաբերէր՝ մին Փարիզի, միւսը Ալֆորվիլի մշակոյթի տան դէմ (1983, Յուլիս 27) :

Բացուած քննութիւնը արդիւնք չէր տուած, երբ 1983 Նոյեմբերին, հոլանտացի ոստիկաններ կը տեղեկացնեն ֆրանսացի իրենց պաշտօնակիցներուն, որ Թըմբեցուցիչի խնդրով մը մեղադրուած Թուրք մը՝ Ալի Երմազ երկու մեղսակիցներ կ՚ամբաստանէ, որ զինքը Փարիզ տարած են Յուլիսին, բայց ոչ Թմբեցուցիչի համար, ինչպէս կարծած էր սկիզբը : Տեղւոյն վրայ, կ՚անդրադառնայ որ Ահմետ Կիւնկէօրմիւշ եւ Ահմետ Ուսթուրսիւրմէլի ոճրափորձի խօսք կ՚ընեն եւ պայթուցիկ ունին : Ֆրանսայի յանձնուած 1986, Յունիս 5–ին, կատարելէ ետք Թմբեցուցիչի դատապարտումը, Կիւնկէօրմիւշ կ՚ուրանայ : Եթէ, Փարիզ եկած է երկու Թուրք ընկերներու հետ՝ «փարփէօն գնելու համար էր» : Եկած Թըռչակով չի յիշեր, մեկնած Թուականը՝ լաւ կը յիշէ, Յուլիս 26–ին էր : Չի հասկնար Թէ Երմազ ինչո՞ւ զինքը կ՚ամբաստանէ, բայց, կ՚աւելցնէ որ ան արդէն իրեն դէմ վկայած էր, Հոլանտա, Թմբեցուցիչի պատմութեան մէջ : Իր պաշտպան փաստաբանն ալ Երմազէն նամակ մը մէջտեղ կը հանէ, ուր ան կը յայտնէ Թէ, Կիւնկէօրմիւշի հետ, մեկնած է Փարիզէն Յուլիս 26–ին : Փարիզի դատական իշխանութեան հակահաբեկչական ճիւղին պետը՝ Ալէն Մարսօ, յատկապէս եկած է պահանջելու համար Կիւնկէօրմիւշի դատապարտումը, 4–էն 5 տարի բանտարկութեան, 5 տարի ալ փախստական ընկերոջը : Կը յայտարարէ.– «Ֆրանսա երկրորդ կարգի վրայ է ոճրափորձերու քանակութեամբ, Լիբանանէն ետք» :

Ժամ մը խորհրդակցութենէ ետք, դատարանը, որու կը նախագահէ Ժաք Տիւքօ, ազատ կը Թողու Թուրքը Ալֆորվիլի ոճրափորձին համար, բայց 6 տարի բանտարկութեան կը դատապարտէ (2 տարին յետաձգումով) Փարիզի ոճրափորձին համար : Ուսթուրսիւրմէլի, ի բացակայութեան 7 տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի եւ 5 տարի կեցութեան արգելքի :

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր 19 մասնաճիւղերով կը գուժէ իր վարչութեան վաստակաւոր անդամ, ժրաջան գանձապահ՝

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒՏԵԱՆԻ

դառնակսկիծ կորուստը որ պատահեցաւ Յուլիս 8–ին :

Եւ իր խորազգած ցաւակցութիւնները կը յայտնէ սգացեալին ընտանիքին :

**

Հ. Օ. Միութեան կեդրոնական վարչութիւնը խոր ցաւով կ՚ողբայ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան անդամ՝

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒՏԵԱՆԻ

մահը եւ իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ Ֆր. Կապոյտ Խաչին եւ սգացեալին ընտանեկան պարագաներուն :

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ԿԱՅՐԱԹ»Ի 3 – 2

Յուլիս 9–ի եւ 10–ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Դինամօ Մ. – Տորպեդօ	2 – 1
Դնեպր – Դինամօ Կ.	1 – 0
Մետալիստ – ԲԿՄԱ	2 – 1
Դինամօ Թ. – Դինամօ Մինսկ	3 – 1
Արարատ – Կայրաթ	3 – 2
Նեֆթչի – Զէնիթ	2 – 1
Սպարտակ Մ. – Շախտեօր	3 – 0

**

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

1 / 16 ԱՒԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ «ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ԱՏՈՄՄԱՇԻՆ»Ի 6 – 2

Խորհրդային Բաժակի 1 / 16 աւարտականներու շրջագիծին մէջ տեղի ունեցած առաջին խաղերը ցոյց տուած են, որ վարի դասակարգի խումբերը պատրաստ են պայքարելու իրենցմէ զօրաւոր մրցակիցներու դէմ : Այսպէս, Մոսկուա տեղի ունեցած երկու խաղերու ընթացքին նըշանակուած են միայն մէկական կոլեր. Մոսկուայի Սպարտակը յաղթած է Ռիգայի «Դաուգավա»ի, իսկ ԲԿՄԱ՝ Լուցկի «Տորպեդօ»ի :

Երեւանի «Արարատ»ը ընդունած է Վոլգոդոնսկի «Ատոմմաշին»ը : Հայ մարզիկներու առաւելութիւնը ակներեւ եղած է : Միջնապահներու գործողութիւններու շընորհիւ անոնք առաջին կիսախաղին իսկ յաջողած են երեք կոլ նշանակել՝ 23–րդ, 34–րդ եւ 44–րդ վայրկեաններուն : Կոլերը նշանակած է Վերանեան : Երկրորդ կիսախաղի սկիզբը, 2 վայրկեանի ընթացքին մրցակիցները նշանակած են 2 կոլ. սակայն «Արարատ»ի տղաքը դարձեալ տիրապետելով խաղին՝ երեք կոլ եւս յաջողած են արձանագրել, երկուքը՝ շնորհիւ Մխիթարեանի, մէկը՝ Խաչատրեանի : Այսպէսով, «Արարատ» 6 – 2 արդիւնքով յաղթած է «Ատոմմաշին»ի :

Պր. Խաչիկ Նաճարեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մաքրուհի Ապրիլեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ապրիլեան եւ զաւակները (Թէքսաս),
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ներսէս Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ապրիլեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Երջանիկ Ապրիլեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մարիամ Պայրամեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Խաչոն Թէրզեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Եղիա Նաճարեան եւ զաւակները (Երեւան),
խոր վիշտով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, եւ հարսին՝

ԺԱՆԷԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

դառնակսկիծ մահը՝ որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Յուլիս 9–ին անակնկալ եւ կարճատեւ հիւանդութենէ մը ետք, 49 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 17, ժամը 14–ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
6 ter, rue Charlot, 75003 Paris
եւ մարմինը կը փոխադրուի Թիէ – Փարիզի գերեզմանատունը :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

ՍԷՆ – Թ՚ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Յուլիս 19, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28–ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Իր քրոջ՝
ՏԻԿԻՆ ԳԱՐՏԻՆԷ ՄՈՋԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ժամկոչեան)
Թաղման յիշատակին, Տիկին Արմինէ Խըտըշեան 2000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

VIENT DE PARAITRE

Deux spécialistes réputés de l'histoire du christianisme, Gérard CHOLVY, professeur à l'Université de Montpellier III et Yves - Marie HILAIRE, professeur à l'Université de Lille III, viennent de publier le tome II de leur monumentale *Histoire religieuse de la France contemporaine* (1880 - 1930).

Il est intéressent de noter que, dans le chapitre que les auteurs consacrent à «La reconstruction matérielle et spirituelle» après la Première Guerre Mondiale, ils réservent des passages intéressants aux communautés immigrées, comme les Russes, les Polonais et les Arméniens. Concernant les Arméniens, ils en soulignent le témoignage de peuple martyr, le remarquable apport liturgique au sein du christianisme en France et l'activité constructrice à Paris, Marseille et Lyon. Quelques figures de «pionniers» - Mgr. Balakian, les bienfaiteurs Mantacheff ou Khorassandjian, les Pasteurs Ghazarossian et Barsumian, Mgr. Bahabanian -y sont citées.

Il est heureux de constater que, dans cet ouvrage qui va faire autorité, le caractère spécifique du christianisme arménien en France soit reconnu.

Editions Privat
Bibliothèque Historique
14, *rue des Arts* — 31068 *Toulouse cédex*
Prix : 170 Frs. (tome II).

CARZOU
L'œuvre lithographique
1957 - 1986
jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

Camp DE LA **FRA - Nor Seround**

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.

Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.

Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.

Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.

GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT

Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF: CASTELNAUDARY

Prix : 1 semaine: 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.

Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
16

JEUDI
16 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.530 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.530

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ

Քրտական վերջին յարձակումներու առթիւ մինչ Թուրքիոյ նախարարապետը ցաւակցական խօսքերով ու ամբոխավարական արտայայտութիւններով կ'ուզէ լէյը զարձնել, ընդդիմադիր պարագլուխներն ու քաղաքական բեմի նախկին դէմքերը խառնիւ կը քննադատեն կառավարութեան ապիկարութիւնն ու անփութութիւնը :

Քաղաքական նախկին դէմք՝ Պիւլէնթ Էճէվիթ բսած է թէ կնոջը՝ Ռահշան Էճէվիթի կուսակցութիւնը ատենին մանրամասն տեղեկագիր մը ներկայացուցած է հարաւ-արեւելեան Անատոլուի կացութեան մասին թէ՛ Հանրութեան, եւ թէ Հանրապետութեան, Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահութիւններուն ու վարչապետութեան, սակայն ոչ պատասխան ստացած է, ոչ ալ որեւէ հակազդեցութիւն տեսած : Ան շեշտած է նաեւ այն պարագան, որ հարցը հակառակ եւրոպական Խորհրդարաններու մէջ խօսակցութեան նիւթ դառնալուն, Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովին չէ բերուած : Ու կառավարութիւնը ապահովութեան հարցին մէջ նախ պատասխանատու է Ազգ. Ժողովին : Էճէվիթ ամբաստանած է Էօզալը, որ «մէկ կողմէն ազգ. միասնականութիւն կը քարոզէ, իսկ միւս կողմէ կրցածը կ'ընէ քանդելու համար ազգ. միասնականութիւնը» :

Քաղաքական նախկին դէմք՝ Սիւլէյման Տէմիրէլ եւս անդրադառնալով քրտական պարբերական յարձակումներուն, հարց կուտայ. – «Ինչ պիտի ընէ Պետութիւնը եթէ պատերազմի մտնէ. արդեօք Թուրք Պետութիւնը ե՞րբ պիտի հասկնայ հարցին կարեւորութիւնը» : Ապա շեշտելով որ այս դէպքերը նոր չեն, ու կը շարունակուին ութ տարիէ ի վեր, կը գոչէ. – «Չէք կրնար Թուրք հայրենակիցը յեղուզակներու գթասրտութեան լքել. սթափեցէ՛ք պարոններ. յեղուզակները ապարէզ կը կարդան ձեզի» :

Ընդդիմադիր կուսակցապետ՝ Է. Ինէօնիւ եւս խիստ արտայայտութիւն մը ունեցած է. մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին ան հարկաւոր նկատած է Ներքին նախարարին հրաժարումը : Ինէօնիւի համաձայն, կառավարութիւնն ալ պէտք է Ազգ. Ժողովին ներկայացնէ կեանքի ապահովութեան համար ծրագրած միջոցները ու վստահութեան քուէ պահանջէ : Ան տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Ազգ. Ժողովի նախագահին հետ ու առաջարկած որ ժողովը բացառիկ նիստի հրաւէր ուղղէ :

«Ժողովրդավար ճամբայ» կուսակցութեան նախագահն ալ հարաւ-արեւելեան Անատոլուի դէպքերը նկատած է «հանրապետական շրջանի մեծագոյն վրտանգը» : Ճիշտօրուք եւս անփութութեամբ ամբաստանած է Էօզալը :

Թուրք մամուլը եւս հարկաւոր կը նըկատէ հարցը անյապաղ տանիլ Ազգային ժողով, առանց քննադատութենէ վախնալու :

**

Երեքշաբթի օր հրապարակուած հրովարտակի մը համաձայն, Թուրք կառավարութիւնը մինչեւ շաբթու վերջ ներկայացուցիչ մը պիտի նշանակէ, պաշտօման վիճակի պահպանումին հսկելու համար հարաւ-արեւելեան շրջանը : 67 գաւառներու պատասխանատուութիւնն ունեցող այս կառավարիչին նշանակումը հետեւանք է Քիւրտերու վերջին յարձակումներուն :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅՈՒԼԻՍ 14-Ը

«ՍԻՐԵՑԷՔ ԶՄԻՄԵԱՆՍ»
ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ՄԻԹԵՐԱՆ

Ինչպէս ամէն Յուլիս 14-ի, Նախագահ Միթերան, որու պաշտօնավարութեան այս եօթնամեակի վերջին Յուլիս 14-ն էր, արտայայտուեցաւ հեռատեսիլի Ա. կայանէն, աւանդական տողանցքէն ետք, ժամը 13-ին : Որեւէ ձեւով, Մուրուզիի ծուղակը չինկաւ եւ նախագահական իր հաւանական թեկնածութեան մասին, յստակ ոչինչ ըսաւ : Մինչեւ վերջին օրը Նախագահ կը մնայ : Մինչեւ այն ատեն, պիտի շարունակէ կատարել իր պարտականութիւնը, այսինքն ապահովել հիմնարկներու լաւ ընթացքը եւ արդէլք հանդիսանալ աւելորդ եւ ծանրակշիռ սագնապներու : Կասսի եւ Հարաւի Ափրիկէի դէպքերուն միաժամանակ պատահիլը՝ շատ կը գտնէ (առաջինը կը վերաբերի Թաղապետական ընտրութիւններու, ուր ալ թեկնածուն Ազգ. ճակատի անձեր ունէր իր ցանկին վրայ, միւսը՝ 9 երեսփոխաններու «բարի վարուց» վկայականն է՝ Պոթայի) : Ֆրանսա անկում չունի, ըստ Միթերանի, այլ միայն ակարութեան պահեր : Եւ այս Ազգ. տօնին առթիւ, իր գլխաւոր պատգամն էր՝ «Սիրեցէք զմիմեանս», որ «ուրիշ մը ըսած էր ինձմէ առաջ» (ուրիշը՝ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ Յիսուս...) :

Օրուան տողանցքը աւանդութեան կողքին բէճնոլոժիի ցուցադրութիւն էր, տասնեակ հազարաւոր հանդիսականներու ներկայութեան (մեծ էր զբօսաշրջիկներու թիւը) : Քիչ մը խորթ կը թուէր ոմանց, Նախագահին աջին՝ Հիսէն Հապրէի ներկայութիւնը : Ի վերջոյ, յիշողներ կան որ Չատի նախագահը 3 տարի «բանտարկուած» էր Ֆրանսուազ Քլօթրի եւ թէ իր մարդիկն էին որ չարչարելէ ետք, սպաննած էին հրամանատար Կալուիէնը : Բայց, քաղաքականութիւնը ինչե՜ր ընել կուտայ : Այս դէպքը, Հիսէն Հապրէի վերաբերեալ ծաղրանկարի մը նիւթ հայթայթած էր, Չորեքշաբթի օր, Քանար Անշէնէի : Հիսէն Հապրէ կ'ըսէ Կորճիի՝ «Հոդ մի ըներ, քանի մը տարիէն պատուոյ հիւր կ'ըլլաս Յուլիս 14-ին» :

**

Էլիզէի աւանդական կառոյցն – Փարթիին 6000 հիւրերուն մէջ, աչքի զարկած է Նախկին Նախարար Նուչիի ներկայութիւնը :

Փարիզի քաղաքապետարանին մէջ ալ, Շիրաք ճաշ մը կուտար 1500 զինուորականներու, այս ալ, ըստ իր հաստատած աւանդութեան :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՐԶՐՈՒՄԻ Փարսիկ փոխ – հիւպատոսը կամացուկ մը Թուրքիայէն հեռացաւ, առաջքն առնելու համար դիւանագիտական միջադէպի մը : Սկզբունքով, պէտք է դատարան ներկայանար Օգոստոս 18-ին եւ կրնար մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ, հակաթուրք քարոզչութեան ամբաստանութեամբ : Նախընտրելի գտնուեցաւ թոյլ տալ որ մեկնի :

ՊԱՐՍԻԿՆԵՐԸ կ'ամբաստանեն Թեհրանի Ֆրանսայի հիւպատոսը, որպէս՝ լըրտես, տարածքամի, թմրեցուցիչի եւ հրնութեանց շահատակութեան ցանցի մը մասնակցող եւ օժանդակող փախստական հակայեղափոխականներու» : Պարզ է, որ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութիւնը հերքեց եւ յայտնեց թէ այս ամբաստանութիւնները կը միտին Կորճիի համապատասխան հարց մը ստեղծել :

ԱՆՆԸՍԻԻ (Հօթ – Սավուա) մօտ, Կոան Պորնանի մէջ, Յուլիս 14-ի ահաւոր փոթորիկը աւեր գործած է Պոնի վրանաբնակիչներուն, հեղեղը քշած տարած է վրանները եւ կառք – բնակարանները, յայտնութեան տեսարաններ պարզելով : Չորեքշաբթի առտու, 14 մեռեալի, 31 անհետացածներու եւ 40 վիրաւորներու մասին կը խօսուէր, բայց ստոյգ չէին թիւերը, այնքան ահաւոր բնոյթ ունի պատահածը :

ՔԱՐԱՇԻԻ (Փաքիստան) կեդրոնը աննախընթաց ոճրափորձ մը գործուած է, թակարդ – կառքի մը միջոցաւ, որ պայթած է : 80 մեռեալ եւ աւելի քան 200 վիրաւոր կայ :

ԻՍՐԱՅԷԼ ժամանեց, 20 տարի է առաջին անգամ ըլլալով, խորհրդային պատուիրակութիւն մը, որ շուրջ 3 ամիս Թել – Ավիվ պիտի մնայ եւ հիմնէ հիւպատոսարանական գրասենեակ մը :

ԳԵՐՊ. ԼԸՖԷՎՐ, աւանդապաշտ եպիսկոպոսը, որ դէմ է Վատիկան Բ.ի եւ Պապին վարած ներկայ (թոյլ) քաղաքականութեան եւ ամէն կրօնքի հետ լեզու գըտնելու սկզբունքին, Հռոմ գնաց եւ ժամ ու կէս տեսնուեցաւ կարդինալ Ռացինկէրի հետ, նախագահ հաւատոյ վարդապետութեան ժողովին : Ոչինչ յայտնի է փոխանակուած խօսքերէն, բայց պարզ է որ «վերջին կարելիութիւնն» էր գերպ. Լըֆէվրի համար, բանադրութեան մը

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ
ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԵՐՈՒՆ
ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄԸ

Մեր նախորդ թիւով, արձագանգած էինք Աւմէտ Կիւնկէօրմիւշի դատավարութեան եւ դատապարտութեան : Ստորեւ առանձին թղթակցութիւն մը այդ դատին մասին. –

**

Հինգշաբթի, Յուլիս 9-ին, Ալֆորվիլի եւ Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տուները կը ներկայանային պատժական 14-րդ ատեանի առջեւ : Աւմէտ Կիւնկէօրմիւշ, 33 տարեկան, Հոլանտա բնակող Թուրք քաղաքացի է : Կ'ամբաստանուի, որ 1983 Յուլիս 27-ին, առտուան ժամը 4-ին Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան առջեւ ռումբ մը պայթեցուցած է : Անշուշտ մինակ չէր եւ իր գործակիցը՝ Աւմէտ Իսմթինսիրմէլի, 53 տարեկան, դեռ փախստական է, սակայն, կառքը վարողը՝ Երմազ, Հոլանտա բանտարկուած է :

Կիւնկէօրմիւշ ծնած է Եոզկաթ՝ 1954ին : Այս մէկը ստոյգ է : Իր երթեւեկները, սակայն, Ֆրանսայէն Հոլանտա աւելի անյայտ են : Ըստ իրեն՝ առաջին անգամ Ֆրանսա եկած է զպրոցին հետ. ո՛չ, ըրխալեցաւ, ծնողքին հետ : Երկրորդ անգամ եկած է եղբօր տունը : Դժբախտաբար եղբօր տարիքը մոռցեր է, իրմէ 10 – 15 տարի մեծ է : Վերջապէս գացեր է Հոլանտա ապրելու. հոն կ'ապրի 19 տարիէ ի վեր, թերեւս քիչ մըն ալ աւելի. չի գիտեր :

Այս դատին մէջ ոչ մէկ բան ստոյգ է, բացի՝ դէպքէն : Ամբաստանեալին անցեալը արդէն պղտոր է եւ քանի մը տարի առաջ ալ բռնուած է հաշիշի առեւտուրի պատճառաւ եւ Ֆրանսայի մէջ նոյնիսկ կրնար երեք դատապարտութիւններու ենթարկուիլ :

Դատարանին Նախագահը կը պնդէ, թէ ինչպէս այսքան յաճախ Ֆրանսա եկած է եւ բերում չի գիտեր : Ինչո՞ւ եկած է 1984 Յուլիս 22-ին :

Կ. – Բարեկամներուս ընկերացայ. Երմազ կ'ուզէր անուշահոտեր գնել :

Նախագահ. – Երմազ կը հաստատէ, որ ձեզմէ փոխ դրամ ուզած է, հազար ֆլորին, դուք ալ առաջարկած էք որ այդ դրամը կուտաք, պայմանաւ որ ձեզ եւ Իսմթինսիրմէլը Փարիզ տանէր կառքով :

Կ. – Լուր չունիմ :

Ն. – Ե՞րբ Ֆրանսա եկաք :

Կ. – Չեմ գիտեր, բայց Յուլիս 26-ին վերադարձայ :

Անշուշտ նախագահը կը զարմանայ որ յիշողութիւնը կը վերաբերի միայն վերադարձին եւ ոչ՝ գալուն : Ասկէ զատ կը ճշդէ, որ պանդոկին սենեակը մինչեւ Յուլիս 27-ը վճարուած էր, արդեօք սուղ սենեակ մը կը վարձէ՞ք, երբ արդէն գիտէնք որ կէսօրէ ետք պիտի մեկնինք :

Այս դատին մէջ հաստատապէս ամէն ինչ տարօրինակ է, որովհետեւ, վերջապէս, Կ.ի բուն բարեկամներն են որոնք զինքը մատնած են, օրինակ՝ Երմազ : Տարօրինակ ընկերներ : Ինչ որ է, Կ. կը բռնուի 1984-ին, հոլանտական ոստիկանութեան կողմէ : Խուզարկութենէ կը հաստատուի, որ ան եւ իր գործակիցները այդ երկու դէպքերուն պատասխանատուներն են : Ֆրանսա յանձնումը կը պահանջէ :

Դատը սկսաւ ժամը 17-ին եւ տեւեց մօտ 2 ժամ, թարգմանի օգնութեամբ : Ներկայ էին 25 – 30 Հայեր. ոչ մէկ Թուրք : Հարկ է նշել, որ մշակոյթի տուները մէկ շաբաթ առաջ միայն լուր ունեցան այս դատին մասին : Տուժող կողմին փաստաբանը՝ մէթր Պալեան, ատեանին առջեւ երկու կէտեր պաշտպանեց : Առաջինը՝ գործուած արարքը ուղղուած հայ գաղութի մշակոյթի վայրին դէմ, երկրորդը՝ բարոյական ազդեցութիւնը հայ գաղութին վրայ, Ալֆորվիլ եւ Փարիզ :

Կ.ի փաստաբանը կ'ընդունի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ իրաւունքը իր մըշակոյթը բարձր պահելու, բայց կը պաշտպանէ իր յաճախորդը եւ անոր անմեղութիւնը կը շեշտէ : Դատախազը կը հաստատէ դատին անորոշ նշանակութիւնը եւ փաստերուն անբաւարարութիւնը, սակայն կը դատապարտէ կոյր գործողութիւնները ֆրանսական հողի վրայ :

Խորհրդածութիւնները տեւեցին մէկ ժամէ աւելի եւ ատեանը դատապարտեց Կիւնկէօրմիւշը 6 տարուան բանտարկութեան (2 տարին յետաձգումով) եւ 5 տարուան բնակութեան արգելքի՝ ֆրանսական հողին վրայ :

Անկասկած, այս հարցը ամբողջապէս լուծուած չէ :

Գ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԻՐ ԾՆՆԴԵԱՆ 95-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ԳՈՐԾԻՉԸ

Երկարամեայ յեղափոխական ու քաղաքական բեղուն գործունէութեան շրջան մը ետեւը ձգած Հրաչ Փափազեան, 1960 Օգոստոս 16-ին, Լիբանանի հայաբնակ ամարանոցներէն՝ Շթօրայի մէջ աւանդեց իր հոգին, յետ երկարատեւ ու տաժանելի հիւանդութեան։

Աւազանի անունով Կարապետ – Կարպիս, Հրաչ Փափազեան ծնած էր Եոզկաթի մէջ, 1892 Յունիս 19-ին։

Եօթը տարեկանին կը փոխադրուի Սեբաստիա, ուր հինգ տարի մնալէ ետք, 1904-ին, կը ղրկուի Պոլիս իր ազգականներուն մօտ եւ հոն ալ կը ստանայ իր կրթութիւնը։ 1910-ին, կը մտնէ Հ. Յ. Դ.-ի շարքերը Պոլսոյ մէջ եւ մինչեւ 1922 կ'ունենայ բեղուն գործունէութիւն։ 1922-ի աշնան, կը հեռանայ Պոլսէն ու կ'անցնի Յունաստան եւ 1926-ի վերջերը՝ Հալէպ։

Ի յարգանս հանգուցեալ մեծ Հայուն եւ ի յիշատակութիւն անոր արդիւնաշատ վաստակին, հոս կ'ուզեմ փակագիծ մը բանալ, նախ ներկայացնելու համար Հրաչ Փափազեանի կուսակցական – յեղափոխական պատասխանատու գործունէութեան երկարամեայ շրջանը, սկսելով համաշխարհային առաջին պատերազմի գինադադարի անմիջական վաղորդայնէն, երբ դաշնակցական պատկան մարմիններու ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Պոլսէն փախստական կամ Պոլիս պահուըտած հայակեր ճիւաղներու հետքերը գտնելու, եւ գանոնք պատժելու հրամայական անհրաժեշտութեան վրայ։ Կը փնտռուէին նուիրեալներ, որոնց պիտի վստահուէին այդ հետապնդումները եւ անոնց յաջորդելիք ահաբեկումները։ Ուրիշներու կարգին Հրաչն ալ եղաւ ընտրեալներէն մէկը եւ աւելի քան երկու տարի, Հ. Յ. Դ.-ի Պոլսոյ Կեդր. Կոմիտէին հերթապահութիւնը վարելով հանդերձ, կատարեց նաեւ իրեն վստահուած այլ պարտականութիւններ, որոնց գլխաւորներն էին ջարդարարներու հասցէները գտնել եւ բնակավայրերը ճշդել, ինչպէս նաեւ մասնակցիլ՝ Պոլիս կամ այլուր ապրող հայանուն մատնիչներուն հաշուեյարդարը կազմակերպելու աշխատանքներուն։

Պոլսոյ Իրաւաբանական համալսարանի ուսանողներէն եւ 1914-ի ընթացաւարտներէն էր Հրաչ, երբ պատերազմի հռչակումէն յետոյ զրկուեցաւ զինուորական վարժարան, պահեստի սպայ դառնալու համար։ Հազիւ սպայի աստիճանը առած, փախաւ եւ պահուըտեցաւ, նախ Պոլիս եւ ապա, պատերազմի վերջին տարին, Թուրք սպայի մը ինքնութեան ժապաւով կրցաւ հասնիլ Հալէպ եւ դարձեալ կրցաւ ընդհուպ իր հետքը։ Զինադադարին, Հալէպ էր եւ 1919-ին վերադարձաւ Պոլիս։ Աչքերով տեսած էր Մեծ Եղեռնը եւ սիրտը լեցուած էր վրէժխնդրական կատաղութեամբ։ Կային բնականաբար ընելիք գործեր, որոնց իրեն ալ պէտք էր բերէր իր մասնակցութիւնը։ Կապուեցաւ դաշնակցական պատասխանատու մարմինին, որ կը ղեկավարէր այս ուղղութեամբ տարուող բոլոր աշխատանքները Պոլսոյ եւ արտասահմանի մէջ։ Եւ ստանձնեց պարտականութիւններ, որոնց մէջ ի յայտ բերաւ սպառնջուող բոլոր ընդունակութիւնները։

Գործի մարդ էր Հրաչ Փափազեան եւ օր մըն ալ, իր առաջարկով, իրեն վստահուեցաւ ամէնէն պատասխանատու աշխատանքներէն մէկը, Պերլինի մէջ։

Թալէաթի ահաբեկումէն յետոյ անցած էր չուրջ վեց ամիսներ։ Պերլինի մէջ, ուր խմբուած էր ջարդարարներուն խումբը, անկարելի կը դառնար գտնել հետքը տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիր կոչուող բորենիին, որուն գանկին մէջ ալ պէտք էր մխուէր վրիժառու ահաբեկիչին գնդակը։

Պերլին գտնուող հայ հետախոյզները կրցած էին երեւան հանել հետքը Տրապիզոնի ջարդարար կուսակալ Ճէմալ Ազմիին, որ սիկարէթի խանութ մը բացած էր հոն։ Կրցած էին գտնել նաեւ հետքերը Պոլսոյ ոստիկանական տնօրէն եւ ապա Պէյրութի կուսակալ Ազմիին եւ տասր կարգին նաեւ ուրիշներու, բայց տակաւին, անյայտ կը մնար Պէհաէտտինին թաքստոցը։ Յաջողումը կրնար ձախողեցնել անոր դէմ արձակուած մահավճիռին գործադրութիւնը, որովհետեւ մէկ օրէն միւսը կրնար ան հեռանալ Պերլինէն։ Ասկէ զատ, կարեւոր էր բուն խոլ ոճրագործներուն շրջապատէն իմանալ անոնց մշակած ծրագիրներն ու տեղեկանալ անոնց շարժումներուն, որպէսզի բաւ աչմ ձեռք առնուէին անհրաժեշտ միջոցները։

Եւ Հրաչն է, որ կ'առաջարկէ Պոլսոյ պատասխանատու մարմինին. – Թուրքի ծպտումով երթալ Պերլին եւ հոն սահեցնել ջարդարարներու շրջանակին մօտենալու եւ անոնց հետ մտերմանալու պատեհութիւնը։ Լաւ Թրքագէտ եւ Թրքախօս, մօտէն ծանօթ Թրքական բարքերուն եւ կրօնական սովորութիւններուն, այլեւ մեծապէս պարարիլն եւ շրջահայեաց, Հրաչ՝ ունէր առաջադրուած գործը լաւագոյն արդիւնքով գլուխ հանելու ինքնավստահութիւնը։ Ուրեմն առաջարկը կ'ընդունուի եւ Հրաչ կ'անցնի գործի։ Ամէնէն առաջ կը Թլփատուի։ Եւ ապա, քանի մը շաբթուան ընթացքին կը ստանայ Թաղային մուխթարի մը հաստատագիրը, կը հանէ անցագիրը, կը վերջացնէ օրինական ձեւակերպութիւնները եւ արդէն պատրաստ է ճամբայ ելլելու դէպի Պերլին։

«Թուրք» է այլեւս, հարիւրէն հարիւր, թէ՛ իր խօսակցութեամբ, թէ՛ իր արտայայտած մտածումներով եւ թէ՛ շարժումներով։ Անունն ալ Մէհմէտ Ալի։ Կեսարիոյ այս ինչ գիւղէն, հարուստ այլ մեռած Թուրքի մը զաւակը, որ յանձնուած է նոյնպէս հարուստ իր Ռիզա հօրեղբօրը հոգածութեան։ Հիւանդ է եւ դարմանման ճար մը գտնելու համար, հօրեղբայրը կը ղրկէ զայն Պերլին, որպէսզի վայելէ մասնագէտ գերմանացի բժիշկներուն խնամքը։ Գրպանը լեցուն է դրամով եւ պատրաստ է ներմական ամէն զոհողութեան, միայն թէ գտնուի իր հիւանդութեան դարմանը...։ Եւ որովհետեւ ան ծանօթ է Պերլինին եւ գերմաներէնին, կը փնտռէ այնտեղ իր «ազգակից» Թուրքերը, որպէսզի աջակցին իրեն բարոյապէս։

Այս է կազմուած ծրագիրը եւ ի գործադրութիւն այս ծրագրին, 1921-ի աշնանավերջին, Հրաչ Պոլսէն կը մեկնի Պերլին։ Այնտեղ են արդէն կատարուելիք նոր ահաբեկումներու կազմակերպիչները եւ հետախոյզները։ Դեկտեմբերին հոն կը հասնի Պէհաէտտինը սատկեցնելու պարտականութիւնը ունեցող ահաբեկիչ Արամ Երկանեանը, այն սքանչելի երիտասարդը, որ արդէն երեք յաջող ահաբեկումներ գլուխ հանած էր Թիֆլիսի մէջ, 1919 – 20 Թուականներուն։ Քանի մը ամիս յետոյ Պերլին է նաեւ Սայիտ Հալիմի ահաբեկիչը՝ Արշաւիր Շիրակեանը, որուն գործը պիտի ըլլայ սատկեցնել Ճեմալ Ազմին։

Ու ահա, Հրաչն ալ Պերլինի մէջ։ Սկզբնական քանի մը զգուշաւոր տեսակցութիւններ իր ընկերներուն հետ, հրահանգներուն եւ ժամադրավայրերու ճշդում եւ ապա հրապարակային հանդիպումներու վերջնական խզում իր եւ անոնց միջեւ։ «Թուրք» մըն է ինք եւ իր տեղը Թրքական շրջապատն է։

Ցոյց տրուած է իրեն Ճեմալ Ազմիի խանութը։ Եւ օր մըն ալ կը մտնէ խանութէն ներս։ Ազմիի տղան Էքմէլն է այնտեղ։ Կը ծանօթացնէ ինքզինքը, կ'ընէ իր պատմութիւնը եւ կը խնդրէ անոր աջակցութիւնը երիտասարդ ազգակցի մը, որ հիւանդ է եւ դարմանումի պէտք ունի։ Էքմէլի վերաբերումը կ'ըլլայ շատ սիրալիր իր այս ՎԱԹԱՆՏԱՇԻՆ հանդէպ։ Կը բարեկամանան եւ շատ չանցած, բարեկամութիւնը կը յանգի մտերմութեան։ Էքմէլն է, որ կը տանի զինք մասնագէտ բժիշկներու եւ գիշերներն ալ հաճոյքի կեդրոնները, ուր ընդհանրապէս Մէհմէտ Ալին է, որ կը ծախսէ։ Խօսակցութիւններ կը տաքնան։ Էքմէլ կը պատմէ իրեն Թուրք ջարդարարներու ծրագիրներուն մասին։ Կ'իմանայ, որ կը պատրաստուին անոնք մէկիկ – մէկիկ անցնիլ Անգարա եւ Պուխարա։ Էնվէր, տոքթ. Նազըմ, Մուստաֆա, Սթրֆ, Ազատ եւ ուրիշներ անցած են արդէն, բայց տակաւին Պերլին կը մնան Պէհաէտտին Շաքիրը, Պոլսոյ ոստիկանապետ՝ Պետրին, Վանի կուսակալ Ճէվտէթը, Ազմին եւայլն։ Կ'իմանայ նմանապէս, որ Պէհաէտտին Շաքիր վերադարձած է Պուլկարիայէն, ուր գացած էր զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու Մուստաֆա Քէմալի համար։

Յաճախ կ'այցելէ խանութ։ Ճէմալ Ազմին առանց նուազագոյն կասկած ունենալու իր անդրանիկ զաւկին ընկերոջ ինքնութենէն, ցոյց կուտայ իրեն հանդէպ հայրական վերաբերում։ Այնտեղ կը հանդիպի ուրիշ ջարդարարներու ալ։ Եւ կը լսէ անոնց խօսակցութիւնները։ Ամէն ինչ կարգին է. երբ օր մը կը պատահի անախորժ անակնկալ մը։

Ճէմալ Ազմիին խանութը գտնուած պահուն, ներս կը մտնէ Պոլսոյ իրաւաբանական վարժարանի Հրաչի դասընկերներէն Թուրք երիտասարդ մը։ Էքմէլ կը ծանօթացնէ Մէհմէտ Ալին։ Եւ երբ այս վերջինը կը մեկնի (օրեր յետոյ Էքմէլն է որ կը պատմէ) Թուրքը կ'ըսէ անոր, Մէհմէտ Ալին շատ կը նմանէր Պոլսոյ իր մէկ դասընկերոջ, որուն անունն էր Կարապետ Փափազեան (Հրաչը ինքը) ... կասկածն է, որ կը ծագի Էքմէլի մտքին մէջ, թէ արդեօ՞ք Մէհմէտ Ալին, ծպտուած Հա՞յ մըն է։ Էքմէլ, Մէհմէտին ինքնութիւնը ճշդելու համար կը դիմէր տոքթ. Նազըմի, եւ Հրաչ՝ պարզաբանութեամբ, պատշաճ պատասխաններ տալով անոր հարցումներուն, տոքթ. Նազըմ եւս, Հրաչը կ'ընդունէր որպէս կատարեալ Թուրք մը Կեսարիայէն։ (Հոս յիշեմ որ այս տոքթ. Նազըմն յետագային կախուեցաւ Իզմիրի մէջ Մուսթաֆա Քէմալի հրամանով)։ Էքմէլ բարեբախտաբար չի կրնար համոզել ինքզինքը այս կասկածին ուղղութեամբ եւ չուզեր մտքէն անցընել, թէ իր այնքան մտերիմ ընկերը, կրնար այդպիսի մէկը եղած ըլլալ։ Իրարու նմանող մարդիկ քի՞չ կան աշխարհի երեսին։ Հրաչ յաջորդական օրերուն, իր շփումներով կը հաստատէ, թէ ոչ իսկ Ճէմալ Ազմին հաւատացած էր նման ենթադրութեան մը։ Կարելի՞ էր այդքան կեղծիք, երբ Մէհմէտ Ալին ամէն տեղ ի յայտ կը բերէ Թուրքի հարազատութիւնը։ Երբ օրինակի համար, Մարտ 15-ին, որ բոլոր Թուրք ջարդարարներուն եւ անոնց ընտանիքներուն հետ ներկայ կը գտնուի Թալէաթի սպանութեան առաջին տարելիցին առթիւ կատարուած հոգեհանգիստին, ինքն ալ կ'աղօթէ Մոլլային հետ եւ Թալէաթին կնոջ մխիթարական քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ, Էքմէլին հետ կը մեկնի տունէն...։

Եթէ նոյն իսկ կասկածը խորանար եւ Ազմիները ուզէին ստուգել Պոլսէն, թէ կա՞յ իրապէս Կեսարիոյ շրջանին մէջ, Ռիզա Պէյ անունով հարուստ վաճառական մը, որուն զաւակը Պերլին ղրկուած ըլլայ բուժուելու համար – վտանգ կա՞ր, որ յայտնուէր Հրաչին ինքնութիւնը։ Գուցէ, բայց մինչեւ ձեռքէ – ձեռք այդ պատասխանին ստացումը, շատոնց սատկած պիտի ըլլային երկու ջարդարարները եւ Հրաչն ալ անհետացած պիտի ըլլար հրապարակէն։

Խականը այն էր, որ շնորհիւ Էքմէլի հետ ունեցած իր մտերմութեան, Հրաչ յաջողած էր ստուգել Պէհաէտտին Շաքիրին Թաքստոցը եւ երեկոյ մը, ճաշարանի մը մխարանին մէջ, տեղեկացուցած էր յուրր ահաբեկչական խումբի ղեկավարին, Շահանին։

Գործը գիւրացած էր այլեւս եւ օր չանցած պիտի գործադրուէին ահաբեկումները։ Այդպէս ալ եղաւ։ Եւ Ապրիլ 17-ի կէս գիշերին, երկու կարինները, Պեյլնի Ուլանտ փողոցին վրայ, մէկ – մէկ գնդակով գետին փռեցին բորենիներէն երկուքը՝ Պէհաէտտին Շաքիրն ու Ճէմալ Ազմին։

Յաջորդ առաւօտուն կանուխ, Էքմէլն էր, որ հեռաձայնով, Մէհմէտ Ալիին կը հաղորդէր իր հօրը եւ Պէհաէտտինին բոպանութիւնը... – ՄԷՀՄԷՏ ԱԼԻ, ԷՐՄԷՆԻԼԷՐ ՊԱՊԱՄԸ ՎԷ ՊԷՀԱԷՏՏԻՆ ՇԱՔԻՐ ՊԷՅԻ ՎՈՒՐՄՈՒՇԼԱՐ ԿԷՋԷՆ ԱՔՇԱՄ...

Մէհմէտ Ալին անշուշտ, չաւրեր ինքզինքը։ Կը ցաւակցի Էքմէլին, կը սգայ սգացողներուն հետ, կ'օգրայ կորուստը երկու սպաննեալներուն, որոնցմէ մէկն ալ իր «պապա»ն է, կ'ընկերանայ անոնց ընտանիքներուն եւ բարեկամներուն, երբ անոնք կ'երթան դիազննարանին մատուռը, ուր դիակները երկնցած են սպիտակ սաւաններուն տակ, կը նկարուի նոյն իսկ անոնց հետ այնտեղ, եւ ամբողջ պաշարումը պահած, քանի մը օր ետքն ալ կը մասնակցի շնորհաւոր հրէշներու յուղարկաւորութեան։

Հրաչ՝ կատարած էր իր պարտականութիւնը մեծ ճարտարութեամբ եւ իր անձն իսկ վտանգելու գնով, բայց դարձեալ իր մասին կասկածներ չարթնցնելու, այլեւ Թրքական շրջանակներէն նոր տեղեկութիւններ ալ ստանալու նպատակով, բաւական ժամանակ մը չհրաժեշտեց ան Էքմէլի ընկերակցութենէն։ Եւ երբ ամէն ինչ պատրաստ էր իր ալ մեկնումին համար, հրաժեշտ առաւ Էքմէլէն եւ թըրքութեան իր դիմակը Պերլին ձգած, վերադարձաւ Պոլիս 1922-ի Մայիսի վերջերը, հայ ազատարդու միսոնը ձակտին...։

Մեր այս պատմած դրուագը, ամէն պարագայի տակ, կը կազմէ Հրաչի յեղափոխական գործունէութեան լաւագոյն մէկ էջը։

Իր ընկերներէն, հերոս՝ Արշաւիր Շիրակեան հետեւեալը կ'ըսէ այս առթիւ. – «...Արտաքնապէս անխռով, սրտին քար դրած, օրերով մտիկ կ'ընէր ջարդարարներուն անմարդկային պատմութիւններուն, հայկական կոտորածի անլուր դէպքերուն եւ գազանավայել մանրամասնութիւններուն։ Օր մը դահլիճին մէջ, այդ անխիղճ հանըմներն ու գազան պէյ ու էֆէնտիները հաճոյքով ու ծիծաղներ արձակելով կը պատմէին թէ, ինչպէս Ճէմալ Ազմին, հպարտութեամբ իրենց հաղորդած է սա աներեւակայելի իրէշութիւնը։

– Տրապիզոնի Հայերուն երկսեռ առողջ ու սիրուն մանուկները զատեցի, մէկ քանին, 10 – 13 տարեկան, նուէր տուի տղոց, իսկ միւսներն ալ կողովներու եւ սնտուկներու մէջ տեղաւորել տալով ծովը թափել տուի։

– ՊՈՒ ՍԷՆԷ ԽԱՄՍԻ ՋՕՂԱԼՏԸՆ, աւելցուցած էր նեւաղը ծիծաղելով։ Հրաչ՝ կամ Մէհմէտ Ալի այդ ամէնը կը լսէր անխռով արտաքնապէս, այլ ներքնապէս չարչարուելով ու տանջուելով։

Ջիղերը քայքայուած էին, ինչպէս կը զգայի ու կը տեսնէի ամէն հանդիպումին։

Տարիներ անցած են այդ ահաւոր օրերուն վրայէն։ Երբեմն կ'անդրադառնամ, որ առանց «Մէհմէտ Ալի»ին կամաւոր զոհողութեան, հաւանաբար հրէշները չգտնէինք եւ անոնք ազատէին մեր վրիժառու գնդակներէն, ինչպէս ազատեցան շարք մը արիւնարբու իթթիհատականներ, Նազըմը, Մուամմէրը եւայլն...»։

Արշաւիր Շիրակեան իր «Կտակն էր Նահատակներուն» գրքին մէջ տեղ մը կ'ըսէ նաեւ. – «Անսիրելի դարձած էր այդ գազանի որջը այցելող շարք մը բարձրաստիճան Թուրքերուն, որոնք հոն հաստատուած էին կամ կուգային կ'անցնէին, ինչպէս նաեւ սիրելին՝ հանըմներուն։ Մէհմէտ Ալին քանիցս «Քավալիէ» եղած է նոյնիսկ Թալէաթ Փաշայի այրիին»։

Տեսնել իր ժողովուրդին նահատակութիւնը, իր կարգին քաշկռտուիլ եւ տառապիլ Թաքստոցէ – Թաքստոց, կատաղօրէն ատել ոճրագործները, եւ սրտին քար դրած, ատամները սեղմած, ներսիդին եռացող ընդվզումը զսպած, դառնալ ԹՈՒՐՔ եւ ամիսներով, գիշեր ու ցերեկ ապրիլ այդ ոճրագործներու անմիջական շրջապատին ու մտերմութեան մէջ, ունենալ մեր պաշտելի նահատակներուն տեսակն յաճախանքը եւ հակառակ այս բոլորին կեղծել, խաղել, «փառաբանել» Թուրքն ու «անիծել» խային Հայը – իրապէս շատ էր այս խոովքն ու տառապանքը, կեանքի բեմին վրայ իրեն վիճակուած այս դերասանութիւնը թանկագին ընկեր Հրաչին համար, զոր ճանչնալու բախտը ունեցած էի միայն յետագայ Թուականներու սկիզբը Հալէպի «ԱՐԵՒԵԼՔ»ի խմբագրատան մէջ։ Քար ըլլար՝ կը ճաթէր։ Բայց Հրաչ տոկաց, պահեց իր պաղարիւնն ու վճռականութիւնը եւ մնաց արի, յանուն իր ստանձնած պարտականութեան եւ յանուն սուրբ գործին, որ մեր նահատակներուն արեան արդար հատուցումն էր եւ հայակեր բորենիներուն ալ վճռական պատուհասումը։

Ինքնակամօրէն նետուեցաւ ան այդ արդարադատ արկածախնդրութեան մէջ եւ դուրս եկաւ պատուով։ Անով ալ ձգեց իր լուսաւոր հետքը, որ յետագային տաւնել եւս բուսաւորուեցաւ, իր հանրային եւ կուսակցական բազմամեայ գործունէութեան հետ կապուած ուրիշ դրուագներով։

Զ. Ս.

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԿԱՐՄԻՐ ԳԻ՞ՐՔ» ՍԵՒԱՆԻ ԻՇԽԱՆԻՆ

Հարցական այս խորագրով «Սովետական Հայաստան»ի մէջ հրատարակուած (Յունիս 25) յօդուածը ստորագրած է Ռ. Մայիլեան, Երեւանի համալսարանի կենդանաբանութեան ամպիոնի վարիչը: «Կարմիր գիրք»ը ցանկն է կենդանական կամ բուսական այն տեսակներուն, որոնց գոյութեան շարունակականութիւնը վտանգուած է, ու սեռը գտնուող պատուած է անհետանալու: Ռ. Մայիլեան «Կարմիր գիրք»ի մէջ արձանագրուելու վտանգ կը նշմարէ Սեւանի իշխան ձուկին համար, որու գոյութիւնը սպառնալիքի ենթարկուած է լճին ջուրի մակարդակին նուազումը արգիլելու եւ այլ պատճառներով կատարուած միջամտութիւններու պատճառով:

«Սեւանի իշխան»ը հայի համար նախ եւ առաջ հայրենիքի մասնիկն է. թէկուզ փոքրիկ մասնիկը» կը գրէ Մայիլեան: Ու մեկնած այս տեսակէտէն, իրաւացի կը նկատէ նախկին հետազօտողները, որոնց յոգնոցն էր «Սեւանում ամէն ինչ՝ յանուն իշխանի», իսկ բոլորովին անարգար գտնելով ժամանակակիցները, որոնք կը յայտարարեն թէ «Սեւանում ամէն ինչ խմելու ջրի համար է»: Հիմնաւորելու համար ալ այս գաղափարը, կ'աւելցնէ. – «Իշխանի գոյութիւնը խմելու ջրի լաւագոյն չափանիշն է»: Ուրեմն, այս հաստատումով արդէն կը ժխտուին բոլոր այն ջանքերը, որոնք ի գործ կը դրուին Սեւանը որպէս ըմպելի ջուրի աղբիւր պահպանելու մտահոգութեամբ, եւ որոնք կը վնասեն իշխանի գոյութեան:

Անոր գոյութեան նախ վնասած է Սեւան – Հրազդան ջրէջքը, որ խախտած է բնական բազմացումի պայմանները: Դարմանելու համար վնասը կը կառուցուին ձկնաբուծական գործարաններ, սակայն կարելի չըլլար կատարել դարման բերել հարցին: Պատճառներու մէջ կան մեծ դեր ունեցող պարագաներ. հոն, «սեպտինգուման մասնակցել են ոչ լաւատեղեակ մարդիկ կամ ոչ գիտակ մասնագէտներ» կ'ըսէ յօդուածագիրը, «ուստի զարմանալի չէ, որ իւրաքանչիւր հիմնական նորոգումից եւ վերակառուցումից յետոյ բարեխառնել է առանձին մարդկանց, եւ վատացել ձկների վիճակը»: Անկէ զատ իշխանի հարցը ծանրացած է ջրամբարներու առողջապահական վիճակի վատթարացումով ու պաշարները սկսած են մեծ քանակութեամբ պակսիլ:

Որքան մեծցած է վտանգը, այնքան բազմացած է Սեւանի խնամատար կազմակերպութիւններու թիւը. ու Ռ. Մայիլեան հարց կու տայ. – «բայց չէ՞ որ յայտնի է, որ շատ խնամողների առատութեան պէպքում երեխան անխնամ է մնում: ... Ուրեմն, աւելի լաւ չէ՞ «Իշխան» անունով մէկ միասնական գիտա – արտադրական միաւորում ստեղծել՝ նրան յանձնարարելով հաւանութեան հարցերի եւ՛ մշակումը, եւ՛ ներդրումը»:

Ոչ լաւատեղեակ մարդիկ – ոչ գիտակ մասնագէտներ – ջրամբարներու առողջապահական վիճակի վատացում – բազմաթիւ, բազմազան կազմակերպութիւններու ապարդիւն խնամատարութիւն – անտարբերութեա՞ն, թէ հիմնաւոր պատճառներէ յառաջ եկած յապաղում – ահա այս բոլորը Սեւանի իշխանը բերած են Կարմիր գիրքին մէջ արձանագրուելու վտանգին սեմին:

Ուրեմն վտանգո՞ւած վերջնապէս իշխանի գոյութիւնը. «ոչ, կը պատասխանէ Ռ. Մայիլեան, առայժմ կարելի է փրկել իշխանը, հետեւաբար՝ նաեւ Սեւանը որպէս խմելու ջրի աղբիւր»: Եթէ անշուշտ հրապարակայնութեան ներկայ թափը բացուի օգտակար ու անհրաժեշտ գործունէութեան շրջանի մըն ալ վրայ:

Ա. Թ.

Կիւթենպերկեն առաջ

Հակառակ այն իրողութեան, որ Կիւթենպէրկի կը պատկանի «մեր» տպագրութեան գիւտը (1436), չենք կրնար ուրանալ թէ այս մարզին մէջ եւրոպական տաղանդը յայտնուած է սախականէն շատ ուշ ժամանակի մը յապաղումով: Արդարեւ մեր մտածումները տպագրուած թերթերով տարածելու գաղափարը ունենալէն եօթը դար առաջ Չինացիները ձեռնարկած էին այս մարզի փորձերու:

Անծանօթ մնացած մէկն է, որ տակաւին չորրորդ դարուն խորհած է փորագրուած քարերով էջեր բազմացնելու մասին. յետոյ իրեն հայրենակից ուրիշ մը, որ 300 տարի ետք, սրբազան բնագիրներ փորագրելով տախտակի վրայ ու զանոնք մելանոտելով, գտած է միջոցը անհուն թիւով բազմացնելու տուեալ բնագիր մը:

Ութերորդ դարուն այս ձեւով «կը տպագրուէին» պուտտայական աղօթքներու գրութիւնները. 100 տարի ետք նոյն մեթոտով կը տարածուէին համրութեան մէջ Թաոյական սուրբերու առաքինութիւնները, ինչպէս արարչութեան հրաշալիքները:

Հետաքրքրական է, Չինացի մըն է նորէն, որ 1041 թուականին մտածած է շարժուն գիրերու մասին: Սակայն ոչ պարզ թուղթ ու թանաք, հազարաւոր խորհրդանշաններ կը պարունակէր իրենց գրութիւնը, ու այդ պլոքները դժուար էր դասաւորել վերստին գործածելու համար, այդ մեթոտն ալ մէկդի դրուեցաւ ու փորագրուած տախտակներու գործածութեան անցան: Այդ շրջանի աշխատանոցներուն մէջ վարպետ գործաւոր մը կրնար օրական 2000 էջ պատրաստել. «մեծ» տպաքանակներու շրջանը բացուած էր արդէն:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կաթողիկոսարանի մայր տաճարին մէջ, Յունիս 21-ին, կատարուած է աբեղայական ձեռնադրութիւն: Պատարագած է Կոմիտաս Ծ. Վրդ. Օհանեան: Ձեռնադրութիւնը կատարած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոս՝ Մուշեղ Սրկ. Մարտոյեանը վերակոչելով Նաւասարդ քահանայ, իսկ Արա Սրկ. Թօփուզեանը՝ Նշան քահանայ: Իր քարոզին մէջ խօսքը ուղղելով նորընծաներուն Հայրապետը ըսած է ի մէջ այլոց. – «Այսօր Ս. Հոգւոյն շնորհքին ներգործութեամբ դուք դարձաք քահանայ. բայց պէտք է ըլլաք քահանայ ձեր կեանքով եւ գործով, որովհետեւ Աստուծոյ տուածը դուք ձեր մարդկային ճիգով պէտք է գիտնաք արժեւորել»: Յաւարտ պատարագի տեղի ունեցած է վեղարի տուչութիւնը: Նորընծաներուն կնքահայրը եղած է Մարտիրոս Փոլեան:

*

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ մէջ, Յունիս 25-ի իրիկունը, տեղի ունեցած է Դպրեվանքի 57րդ կրթական տարեշրջանի ամավերջի հանդէսը: Ներկայ եղած են Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, միաբանութիւնը, ծնողքներ եւ բարեկամներ: Տարեկան տեղեկագիրը կարդացած է տեսուչը՝ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան: Դպրեվանքը անցնող տարեշրջանին ունեցած է 58 աշակերտներ՝ 8 դասարաններով. 12 եկեղեցականներ եւ 12 աշխարհականներ մաս կազմած են ուսուցչական կազմին: Բացի դասաւանդութիւններէ, Դպրեվանքը ունեցած է նաեւ դաստիարակչական եւ գեղարուեստական երեկոյթներ. աշակերտներ մասնակցած են գաղութի հայ կեանքին: Հանդիսութեան աւարտին ներկաները այցելած են աշակերտներու մէկ տարուան աշխատանքով կազմուած նկարչական ցուցահանդէսը:

[illegible] արուեստ

Պարսկահայ նկարիչ՝ Ռոպէր Սիմոնեանց իր գործերը կը ներկայացնէ, առաջին անգամ ըլլալով Ժընեւի մէջ, մինչեւ Օգոստոս 29 (Հաւաս Փէնթա, Օթէլ Փէնթա, Ավինիւ – Լուի – Բազայի, Բուէնթըէն):

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔ ԱՐԻՆԵՐ ՈՒ ԳԱՆՁԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Ս. Վանտրիյլ աբբայարանի գանձին գտնուիլը մէկն է այն արկածախնդրութիւններէն, որոնց համար կ'ըսուի, թէ շատ գեղեցիկ են իրական ըլլալու համար: Այս մասին ահա թէ ինչ կ'ըսէ աբբայարանի քրոնիկը: «1954 Մարտ 11-ին դայլիկները առօրեայ գրօսանքի ելան, իրենց հսկիչին հետ, որ «բնութեան գանձերու մրցում» մը կազմակերպած էր (ծաղիկներ, կոկոններ), աբբայարանը շրջապատող անտառին մէջ:

Շրջափակի պատին երկայնքին ծակ մը կը նշմարէ Ժան – Փիէռ Մազէ ու կը հարցնէ իր ընկերներուն. – «Ի՞նչ կ'ըսէք, իրական գանձ մը փնտռե՞նք»: Ցփիկով մը քար մը տեղէն կը հանեն. մուկի յքուած բոյն մըն է ուր քանի մը կաղիններ կան միայն: Սակայն գաղափարը մէջտեղ դրըւած է անգամ մը, ու տղաքը կը շարունակեն քննել պատը, «կասկածելի ծակ մը» գտնելու յոյսով: Ժան – Փիէռ այս միջոցին կը նշմարէ, որ պատին վրայ քար մը յատուկ նշաններ ունի: Կը հանեն տեղէն, ու հողէ աման մը կը գտնեն, որ կապարէ թերթով մը փակուած է: «Իրական գանձ մը գտա՛նք» պոռալով բզուկը կը տանին հսկիչ վարդապետին: Ան աչք մը նետելէ ետք նկատելով կարեւորութիւնը, կը սպասէ որ վկաներու ներկայութեան բացուի ու արձանագրուի պարունակութիւնը. խաղին հմայքէն տարուած, դայլիկները կը սկսին մանրազնին քննութեան ենթարկել պատը, ու կը գտնեն առաջինին յար եւ նման երկրորդ գանձ մը եւս: Երկու հողէ ամանները առած, հսկիչ վարդապետը կը վերադառնայ աբբայարան: Երջանիկ խուզարկուները այդքանով չեն գոհանար, կը գտնեն երրորդ մըն ալ: Երեք ժամուան ընթացքին հինգ քար քակած են պատէն ու երեք գանձ գտած»:

Գտնուած գանձը կը բաղկանար 501 ոսկեդրամներէ, որոնք մնացած էին Լուդովիկոս ԺԵ.ի ժամանակէն: Օրէնքը կ'ըսէ, թէ նման պարագայի մը գտնուած գանձը կէս առ կէս կը բաժնուի գտնուած վայրին տիրոջ ու գտնողներուն միջեւ: Աբբայարանը կ'որոշէ իր բաժինը ծախել, ինչպէս նաեւ գտնող երեք տղոցմէն մէկը. ոսկեդրամները աճուրդի կը դրուին 1955 Մարտ 3-ին, Տրուօ սրահին մէջ: Աճուրդը մեծ յաջողութեամբ կը կը պսակուի: Իւրաքանչիւր ոսկեդրամի կ'ընկերանայ վաւերաթուղթ մը, ուր արձանագրուած է գտնուած վայրը, նաեւ անխարդախ ըլլալու պարագան:

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Հոն, ճամբուն վերջաւորութեան, հանրակառքին վարորդը դրբաւեց իր տեղը: Գնացքը դանդաղօրէն շարժեցաւ, կառախումբը տողանցեց աչքերուս առջեւէն. ժամը 18-ի հանրակառքն էր, որ կը մեկնէր:

Յաջորդը կը մեկնէր ժամ մը ետք:

Ձեռքերս այդ կարմիր – արճադոյն փոշիով պատած, երկաթէ գիծերուն երկայնքին մէկ մեթր միայն յառաջացած էի ժանգին դէմ խաչակրութեանս մէջ: Ժամը 19-ի հանրակառքը արդէն յայտնուած էր գիծին ծայրը: Ինծի կը մնար տակաւին 48 մեթր ... երբ յանկարծ, ներումի արժանացայ:

Նախկինը եկաւ ազատագրելու զիս պարտադիր աշխատանքէս, դէպի Հելէնը բարի վերադարձ մաղթելով:

Սկսայ վազել դէպի հանրակառքս. դէպի Թիւրնէր ծառուղիի երեք Հելէններս:

– 56 –

Լուսնակ գիշեր էր Մարսէյլի վրայ:

Աստղազարդ երկինքի մը տակ, որ միշտ աւելի նուազ մութ կը թուի քան այլուր, մեր գնացքը առաւ աջի վերջին գիծը, դէպի Վիէօ Փորի թերմինիւսը:

Առաջին բաժանեակէն, ուր կը գտնուէի, եւ որ կը յորդէր բազմութեամբ, կայանէն 100 մեթր անդին, ճանչցայ հօրս միայնակ ուրուականը: Ձեռքս պատուհանէն դուրս հանեցի, տեղեկացնելու համար ներկայութիւնս: Սկսաւ ձեռքի լայն շարժումներ ընել, գոչելով.

– Մի՛ մտահոգուիր ... հոգ չէ ... գալ տարի կը յաջողիս:

Պարոն Անձանիի հեռաձայնը որ հնչած չէր, նախորդ հանրակառքէն բացակայութիւնս, իրեն համար բօթաբեր գուժկաններ էին:

Բայց իրապէս, ահա ա՛յս էր հայրս, ջնջել, մոռնալ, ձախողութեամբս կրած յուսախաբութիւնը, զբաղելու համար միայն անփառունակ վերադարձի մը տխրութեամբս:

Հրմշտկելով, կոխկռտելով շուրջի ճամբորդներս, փորձած էի դլուխս ծռել, զինքը սարահովցնելու համար, սակայն պղպղատէ պըտծերուն վրայ մեր թաւալումին դղրդիւնը խեղդած էր ձայնս:

Երբ վերջին պաշտօնեան վար առաւ հանրակառքին ձողը, զայն մինչեւ առաւօտեան մեկնումը անշարժութեան մատնելու համար, միայն հայրս ու ես մնացած էինք, ամայի թերմինիւսին մէկ փայտէ նստարանին վրայ:

Տեղի չունեցան սրտի այն անտեղի զեղումները, որոնք կը վերջանան ողջագուրումներով, կամ կռնակին տրուած ձեռքի հարուածներով: Ուրախութեան մեր բոցավառումները ներքին էին ու լուռ: Երբ կ'ելլէինք նստարանէն, ան պարզապէս ըսաւ ինծի.

– Է՛հ, կը տեսնե՞ս, այս իրիկուն գեղեցիկ նուէր մը ըրիր մեզի:

Մայրս մեր ծառուղիին ծայրն էր, հոն, հանրակառքի կայանը: Խանութի դրան առջեւ նշմարեցի մեր Գայեանէ պահակը, ոտքի մատներուն վրայ բարձրացած, լաւագոյնս տեսնելու համար մեր ժամանումը: Ցուցափեղկին յենած, հոն էր նաեւ կահագործ Վալ – գէնը: Դիմացի շէնքին առաջին յարկէն պատուհան մը բացուեցաւ: Պարոն Անձանին յայտնուեցաւ գիշերանոցով. այդ օրը խանութը շատ ուշ գոցեր էր, իր հեռաձայնին քով մնալու համար:

Ծառուղիի զառիվերին վրայ մեր ճամբու ընթացքին, մնջկատակի իր տաղանդով թրծուած հօրս շարժումները առանց որեւէ խօսքի, աւետիսը տուին: Լսեցի մեր խանութպանին ձայնը, որ դէպի կինը դարձած, որ անկասկած անկողին մտած էր արդէն, կը պոռար.

– Ռո՛զ, Մալաքեաններուն տղան յաջողեցաւ:

Այն ժամանակներն էին տակաւին, երբ մեր դրացիներուն մէկ ուրախութիւնով կը հրճուէինք:

Խանութին առջեւ, հայրս չեմ գիտեր, թէ ի՛նչ կարծեց ինքզինք, երբ ըսաւ.

– Ես երբեք չմտահոգուեցայ, գիտէի որ պիտի յաջողէր:

(Շար. 127)

(Շար. Ա. էջէն)

սպառնալիքէն խուսափելու ։ Ծանօթ է, որ վճռած է եպիսկոպոսներ օծել, յաջորդութիւնը պատրաստելու համար ։

ՏԱՔԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ պատճառ եղան որ բանտարկեալներ տանիքները բարձրանան, ինչպէս օրինակ՝ Յլէօրի – Մերոժիս, Երեքշաբթի օր, բողոքելու համար իրենց պայմաններուն դէմ ։

⁂

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ԶԷՆԻԹ»Ի
2 – 1

Յուլիս 13–ի եւ 14–ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Սպարտակ – Դնեպր	2 – 2
Դինամօ Կ. – Շախտեօր	0 – 0
Մետալիստ – Դինամօ Մ.	1 – 1
ԲԿՄԱ – Տորպեդօ	1 – 1
Գուրիա – Դինամօ Մինսկ	2 – 1
Արարատ – Զէնիթ	2 – 1
Նեֆթչի – Կայրաթ	6 – 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէ Սպարտակ 25 կէտով, որուն կը հետեւին Դնեպր եւ Տորպեդօ 21–ական, Ժալգիրիս 20 կէտով եւլն.։

⁂

ՌՈԲԵՐ ԷՄՄԻԵԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՍԱՑԱԾ
ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Նորվեկիոյ մայրաքաղաքը տեղի ունեցած թեթեւ մարմնամարզութեան «Կրան Փրի» միջազգային մրցումներուն, լենինականցի Ռոբեր Էմմիեան 8,18 մեթր ցատքելով առաջին հանդիսացած է ։

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Յուլիս 19, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ
Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն ։

Պր. Խաչիկ Նաճարեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մաքրուհի Ապրիլեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ապրիլեան եւ զաւակները (Թէքսաս),
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ներսէս Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Ապրիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ապրիլեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Երջանիկ Ապրիլեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մարիամ Պայրամեան եւ զաւակները (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Խամօն Թէրզեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Եղիա Նաճարեան եւ զաւակները (Երեւան),
խոր վիշտով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, եւ հարսին՝

ԺԱՆԷԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

ցաւակալից մահը՝ որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Յուլիս 9–ին անակնկալ եւ կարճատեւ հիւանդութենէ մը ետք, 49 տարեկանին ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 17, ժամը 14–ին Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
6 ter, rue Charlot, 75003 Paris
եւ մարմինը կը փոխադրուի Թիէ – Փարիզին գերեզմանատունը ։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԿԱՄ
Հանդէս Վերլուծական, թիւ 3 – 4
(Զօրեան Հիմնարկի գործակցութեամբ)
հետեւեալ բովանդակութեամբ.–
Զարեհ Խրախունի Իսթանպուլահայ գրականութիւնը
Զարեհ Խրախունի Ստուեր եւ Արձագանգ, Ուղիներ
Պետրոս Ալահայտոյեան Հին սրբութիւններու յայտնագործումը
Գրիգոր Պըլտեան Հատուածներ Հօր
Պրիւնօ Սաֆայեան Տքերթներ Ե.
Յակոբ Օշական – Նիկողոս Սարաֆեան Նամականի
Վահէ Օշական Մահէն անդին
Մարկ. Նշանեան Բանաքաղութիւնք ի ձէնջ
Նիկողոս Սարաֆեան Վէնսէնի Անտառը, Բ.
Մարկ. Նշանեան Գրական կանդնումը
Ֆրիտրիխ Նիցչէ Ողբերգութեան ծընունդը, գլուխ 1 – 10 թարգմանուած գերմաներէնէ, ծանօթութիւններով
Հատորին գինն է՝ 200 Ֆ., ներառեալ առաքման ծախքերը ստանալու համար, դիմել՝
Revue GAM
3, rue Philippe Hecht
75019 PARIS
et Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, rue Mr. le Prince
75006 PARIS

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Մարտիկ Տակառեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, այս Կիրակի, Յուլիս 19–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին Տարօն աշխարհի Եղեռնի 72–րդ տարելիցին առթիւ, նահատակ Տարօնցիներու յիշատակին ։

Ի գիտութիւն նահատակներու յիշատակը յարգողներուն ։

⁂

Այս առթիւ Պր. Մ. Տակառեան 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տէսինէն՝ գերասան Թրաշոս 200 Ֆ.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արսինէ Խաչեան իր սիրելի Շաֆէ Պէշիկթաշլեանի մահուան 5–րդ տարելիցին ի յիշատակ 300 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ։

⁂

Պր. Յարութիւն Շիրվանեան իր զարմիկին՝ Միքիճան Շիրվանեանի յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ Իսկի դպրոցի շինութեան ֆոնտին եւ 200 Ֆ. «Յառաջ»ին ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին ։

Nœud d'Or
Restauration et Entretien de Tapis Anciens
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ
ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ
VOS TAPIS
A NEUF
A. BAJAKJIAN (Ց. ՊՋԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare 2e cour à gauche
75009 PARIS Tél. : 42. 81. 33. 21

TRANSTOURS UCFAF
(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE —
• Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté •
★ PLACES LIMITEES ★

DU 08 AU 22 AOUT
7500 F.
15 jours dont 9 à EREVAN
08 Août : PARIS/LENINGRAD
09 Août : LENINGRAD
10 Août : LENINGRAD/EREVAN
10 Août : EREVAN
10 au 19 Août : EREVAN
19 Août : EREVAN/TBILISSI
20 Août : TBILISSI
21 Août : TBILISSI/MOSCOU
22 Août : MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE
7460 F.
15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE
7300 F.
15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

MARSEILLE

DU 08 AU 21 AOUT
7240 F.
14 jours dont 12 à EREVAN
08 Août : MARSEILLE/MOSCOU
09 Août : MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août : EREVAN
20 Août : EREVAN/MOSCOU
21 Août : MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE
7240 F.
14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ
Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
17
VENDREDI
17 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.531 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.531

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ – 7 – 9)

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90ԱՄԵԱԿԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի Մ. Գորկի Թատրոնին մէջ, Յունիս 29-ին, նշուած է Եղիշէ Չարենցի ծննդեան 90-ամեակը, կազմակերպութեամբ Խորհ. Միութեան Գրողներու Միութեան, Հայաստանի Մշակոյթի Նախարարութեան եւ Գրողներու Միութեան: Ներկայ եղած են խորհրդային կուսակցական եւ պետական դէմքեր, խորհրդային հանրապետութիւններէ պատուիրակութիւններ: Հայաստանի պատուիրակութիւնը բաղկացած է Կարէն Դեմիրճեանէ, նախագահ Հրանտ Ոսկանեանէ, վարչապետ Ֆադէյ Սարգսեանէ, գրողներէ:

Երեկոյթին բացումը կատարած է Խորհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան Ա. քարտուղար Վլատիմիր Կարպով՝ նշելով. – «Այսօր խորհրդային բազմազգ գրականութեան մեծ տօնն է եւ այդ տօնը մեզի բերած է հայ ժողովուրդի անուանի զաւակ Եղիշէ Չարենց, անոր հրաշունչ եւ արեւավառ քերթողութիւնը: Ան գոհուեցաւ, երբ ընդամէնը 40 տարեկան էր, իսկ այսօր, հոս հաւաքուածներս հանդիսաւորութեամբ կը նշենք անոր ծննդեան 90-ամեակը»: Ապա անդրադառնալէ ետք Չարենցի քերթողութեան արժէքին՝ ան շեշտած է ի մէջ այլոց. – «Չարենցի ստեղծագործութիւնը տակաւին իսկապէս չէ դարձած ռուս ընթերցողի սեփականութիւնը: Ես հեռու եմ թարգմանիչ բանաստեղծներու կատարած ամբողջ աշխատանքի վրայ խաչ քաշելու միտքէն: Բայց, կը կրկնեմ, Չարենցի շռայլ ու անկրկնելի տաղանդը տակաւին ամբողջովին չէ դարձած ռուս ընթերցողի սեփականութիւնը, որուն արժանի է անոր ստեղծագործութիւնը: Ասիկա շատ լուրջ թերութիւն է: Ես ցաւով կը խօսիմ այդ մասին: Ռուս գրողներս պարտք ունինք Չարենցի հանդէպ, հայ գրականութեան հանդէպ: Եւ Գրողներու պէտք է արմատապէս վերակառուցենք մեր աշխատանքը նաեւ այս մարզին մէջ: Մենք պէտք է նախ եւ առաջ թարգմանենք ազգային գրողներու լաւագոյն գործերը եւ այդ ընենք բարեխղճօրէն»:

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ռոբեր Արզումանեան իր խօսքով շեշտած է Չարենցի գրականութեան համամարդկային արժէքը: Բանաստեղծ Միխայիլ Դուդին խօսելէ ետք Չարենցի տաղանդին մասին՝ ըսած է. – «Մենք գիտենք, որ յիսուն տարի առաջ իր ծաղկման գագաթնակէտին ողբերգաբար լռեց Չարենցի ձայնը: Ստորութիւնը եւ վախը ըրին իրենց նողկալի գործը: Անոնք խեղդեցին հայ ժողովուրդի լաւագոյն երգիչներէն մէկուն երգը եւ հայ ժողովուրդը մինչեւ այսօր չի գիտեր, թէ ուր է իր լաւագոյն երգչին գերեզմանը»: Ուկրանիոյ Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Իվան Դրաչի եւ Վրաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Գէորգի Ցիցիշվիլիի ելոյթներէն ետք խօսք առնելով Հրաչեայ Յովհաննիսեան ըսած է. – «Չարենցի, ինչպէս որ ուրիշ շատ նշանաւոր բանաստեղծներէ՝ Պուշկինի, Լերմոնտովի, Շելլիի, Պայրընի, Պետեֆիի, Մայակովսկու, Լեննինի ֆիզիքական կեանքը կարճատեւ էր, այն տեւեց ընդամէնը քառասուն տարի: Եւ ինչպէս որ այդ նշանաւոր բանաստեղծները, Չարենցը եւս աշխարհէն հեռացաւ ոչ բնական վախճանով»: Ապա անդրադառնալէ ետք Չարենցի վայելած ժողովրդականութեան

Հր. Յովհաննիսեան աւելցուցած է. – «Տասնամեակներ են անցել, բայց այսօր էլ իմ սերնդի ներկայացուցիչներից իւրաքանչիւրը հպարտ է, որ մօտիկից տեսել է Չարենցին, որ եղել է նրա բախտաւոր ժամանակակիցը»: Ազրպէյճանի Գրողներու Միութեան վարչութեան Ա. քարտուղար Անար ըսած է, թէ Չարենց զաւակն ու երգիչն է այն ժողովուրդին, որ տակաւին Ե. դարուն ստեղծեց իր ազգային այբուբենը եւ զայն պահպանեց երկար դարերու բոլոր փոթորիկներու եւ արհաւիրքներու մէջ:

Փակման իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք ճառախօսներուն՝ Չարենցի նկատմամբ իրենց ցուցաբերած համակրանքին եւ անոր յիշատակին գնահատման համար, Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Վարդգէս Պետրոսեան ըսած է. – «Մեր հիանալի երեկոյթը յոբելենական այն հանդիսութիւններին եզրափակիչ ակորդն է, որոնք նուիրուած են Եղիշէ Չարենցի՝ Հայաստանի ազգային մեծ բանաստեղծի, յեղափոխութեան հանճարեղ տարեգրի, գգայուն քնարերգուի եւ բոցաշունչ տրիբունի, հայ գրականութեան իմաստուն ծերունու եւ յաւերժ պատանի «Փանդրահեր տըղայ»ի» ... «Ասում են, թէ իւրաքանչիւր մարդու մէջ առկայ է իր ժողովրդի մանրապատկերը: Չարենցի մարդկային կենսագրութեան մէջ, բանաստեղծական ճակատագրում մեր ժողովրդի ճշմարտացի պատկերն է ցեղասպանութիւնից դէպի վերածնունդ, յուսահատութիւնից դէպի յոյս, Նայիրի երկրի բազմադարեան ուսիլքներից մինչեւ Սովետական Հայաստանի իրական հրաշքը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՒԱՍԻ արմատական քաղաքապետը՝ Հերվէ տը Ֆոնմիշէլ արտաքսուեցաւ իր կուսակցութենէն, վերջին ընտրութիւններու առթիւ իր կնքած համաձայնութեան համար Ազգ. Ճակատին հետ: Կուսակցութեան Բիւրօն այս որոշումը տուաւ 6-ի դէմ 16 ձայնով, երկար նիստէ մը ետք: Պատուոյ նախագահը՝ Ժոզէֆ Ֆօռ դէմ է արտաքսման, մինչ նախագահը՝ Անտրէ Ռոսինօ կ'արդարացնէ այս որոշումը իր վարած պայքարով բոլոր ծայրայեղութեանց դէմ: Քաղաքապետը կը զարմանայ այս որոշումին առթիւ, զոր «անձնասպանութիւն» կը նկատէ կուսակցութեան մը համար որ միշտ հանդուրժողութիւն քարոզած է: Քաղաքապետին համար հարցը ընտրութիւնը շահիլն էր:

ԱՆՆԸՍԻԻ մերձաւոր Կռան – Պորնանի բանակումին արկածէն կարելի էր խուսափիլ, որովհետեւ Շրջապատի նախարարութիւնը նախատեսած էր անոր փակումը, վայրն ալ «կարմիր գօտի» հռչակելով, որովհետեւ նախընթացներ (1879 – 1936) կային: Աղէտին հաշուեկշիռը ժամէ ժամ կը ծանրանար եւ Հինգշաբթի օր, արդէն 20 դիակ գտնուած էր, մինչ դեռ 18 անհետացածներ կային եւ 10 վիրաւորներ:

ԷՎԷՆԸՄԱՆ ՏԻՒ ԺԷՕՏԻ շաբաթաթերթին համաձայն, որ կ'արձագանգէ Միթերանի մօտիկ խոստովանութիւններուն, Նախագահը կողմնակից չէ պաշտօնավարութեան շրջանը 7-էն 5 տարիի իջեցնելու առաջարկ մը ընելու հանրաքուէով: Կը նախընտրէ 7 տարի, ոչ նորոգելի, «երկու անգամ, նոյն անձը, փափաքելի չէ» կ'ըսէ, բայց ինք որ շատ կը սիրէ երկդիմի ըլլալ, կ'աւելցնէ. – «Ասիկա չի նշանակեր թէ պիտի չներկայանամ»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Նախարարաց Խորհուրդը լուծեց պասք Իփարէթարաք շարժումը, ինչ որ այլեւս զայն ապօրինի կը դարձնէ եւ դատաւորներուն ալ թոյլ կուտայ դատապարտել անոր անդամները:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ (Տրիպոլիս եւ Պաալպէք) մէջ երկու ռմբափորձ եւս գործուած են, պայթուցիկներով լեցուն 2 կառքերու միջոցաւ: 7 մեռեալ կայ եւ 55 վիրաւոր: Շրջանը սուրիական բանակի հսկողութեան ներքեւ է:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, խորհրդային մամուլին առջեւ, խիստ կերպով ճաղկեց սթալինեան մաքրագործումները (1937 – 38), շեշտելով թէ ձեռք առնուած միջոցները ոչ կրնային արդարացուիլ, ոչ ալ ներման արժանանալ: Դէպերու կարծիքով, ընտրուած տարիներն ալ գիտուածի արդիւնք չեն նկատուիր եւ կը կարծուի որ յետին մտքեր ալ կան: Այդ տարիներուն Սթալինի ձեռնարկած մաքրագործումներուն հաշուեկշիռը 800 հազար մեռեալ է (կարեւոր թիւով կուսակցական պատասխանատուներ): Նոյն տարիներուն Սթալին կը գլխատէր նաեւ կարմիր Բանակի սպայակոյտը: Հաւանական կը նկատուի նաեւ որ ճամբայ մը կը բացուի դէպի պատուի վերահաստատումը Տրոցկիի:

ԲԱՔՈՒԻ (Ազրպէյճան) Տնտեսական ուսումներու հիմնարկին փակումը որոշեցին խորհրդային իշխանութիւնները, որովհետեւ անդրադէտ ուսանողներ կը «յաջողէին» մուտքի քննութիւնները կաշառքի շնորհիւ: Ըստ «Պրաւդա»ի 60 ուսանողի վրայ միայն չորսը յաջողած են թուաբանութեան գործողութիւն մը լուծել:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ բանտերու հարցը օրէ օր մտահոգիչ կը դառնայ, քանի Ֆլէօրի – Մերոժիսէն ետք, քաղաքէ քաղաք, բանտարկեալներ բողոքի ցոյցեր կ'ընեն, ամէն տեղ գերբնակչութիւնը անտանելի ըլլալով: Փոնթուազի մէջ, օրինակ 93 խուցեր կան միայն 401 բանտարկեալի համար: Քանի (Քալվատոս) բանտին մէջ ալ դատապարտեալ մը անձնասպան եղած է, ինքզինքը բակը նետելով: Այս դէպքն ալ աւելի ծանրակշիռ կը դարձնէ մթնոլորտը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԼՈՂ

ՔՐԻՍԹՈՖ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Լողի մէջ բարձր արդիւնքներ ձեռք բերելու համար հասակաւոր ըլլալը կարեւոր է. մանաւանդ՝ կարճ հեռաւորութիւններու վրայ: Այս տեսակէտով, Քրիսթոֆ Գալֆայեան հեռու է առաւելութիւն ունենալէ: Իր գլխաւոր մրցակիցներէն մէկը, զոր օրինակ Սթեֆան Քարոնը, իրմէ 25 սանթիմեթր աւելի բարձրահասակ է:

Այդ արգելք չեղաւ սակայն, որ անցեալ շաբաթ, Գալֆայեան, Սթրազպուրկի մէջ, Ֆրանսայի ախոյեանութիւններուն ընթացքին, յաղթէ համբաւաւոր մրցակիցին 50 մեթր ազատ լողի մէջ: Գալֆայեան՝ 23,61, առաջին, Քարոն՝ 23,69, երկրորդ:

Իւժինցի հայանուն մարզիկը – մայրը ֆրանսուհի է – մասնակցեցաւ նաեւ 100 մեթր լողի՝ ուր Քարոն յաղթեց, Գալֆայեան 4-րդ էր 51,89-ով, եւ 200 մեթրի՝ ուր դասուեցաւ երկրորդ. ժամանակ՝ 1 վայրկեան 53,10: Ընդհանուր առմամբ սքանչելի արդիւնքներ 18ամեայ այս մարզիկին համար՝ որ յառաջիկայ ամիս հրաւիրուած է մասնակցելու նաեւ Եւրոպայի ախոյեանութիւններուն, նորէն ըՍթրազպուրկի մէջ: Արդարեւ ընդունուած է Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ ուրիշ 22 լողորդներու հետ, մանչ եւ աղջիկ:

Քանի մը օր հանգչելէ վերջ, Քրիսթոֆ Գալֆայեան պիտի շարունակէ ուրեմն իր մրցումները, նպատակ ունենալով դասուիլ Եւրոպայի լաւագոյն արագ լողացողներու շարքին մէջ: Հակառակ վերեւ յիշուած յաջողութիւններուն, տեղին չէ սակայն շատ լաւատես ըլլալ, որովհետեւ Եւրոպայի ախոյեանութիւններուն մակարդակը ընդհանրապէս բարձր կ'ըլլայ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Աբովեանի «Կոտայք»ը իր դաշտին վրայ ընդունած է Ռիգայի «Դաուգավա»ն, որ խմբակին ամէնէն զօրաւոր խումբերէն մին է: Հիւրերը 43-րդ եւ 52-րդ վայրկեաններուն մէկական կոլ նշանակելով յաղթական հանդիսացած են:

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Լենինականի «Օլիմպիա»ն իր դաշտին վրայ ընդունած է «Ղարաբաղ»ը եւ 1-ի դէմ 3 կէտով յաղթական հանդիսացած: «Օլիմպիա»ի կոլերը նշանակած են Ալեքսանեան (69-րդ վայրկեան), Յովսէփեան (73-րդ վայրկեան) եւ Մկրտչեան (88-րդ վայրկեան): Մրցակիցներու միակ կոլը նշանակած է Ադամեան:

Կիրովականի «Լոռի»ն իր դաշտին վրայ ընդունած է Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը: Խաղը վերջ գտած է հաւասար (2 – 2) արդիւնքով:

**

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ԵՈՒՐԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Միջազգային վերջին երկու մրցումներու ընթացքին անյաջող արդիւնքներ ձեռք ձգելով ծանրաբարձներ Եուրի Սարգսեան եւ Օգսէն Միրզոյեան յուսախաբ ըրած էին իրենց համակիրները: Անոնք նոյնիսկ չէին կրցած մասնակցիլ Մայիսին Ռէնս տեղի ունեցած Եւրոպայի ախոյեանութեան, ինչ որ վիրաւորած է աշխարհի նախկին ախոյեաններու արժանապատուութիւնը եւ անոնք աւելի յամառ մարզումներով որոշած են դարձեալ կրել Խորհ. Միութեան ազգային խումբի տարազը: Ու յաջողած են: Արխանգելսկ (Դաշնակցային Ռուսիա) տեղի ունեցած, Խորհ. Միութեան 62-րդ ախոյեանութեան, որուն մասնակցած են նաեւ Լեհաստանի, Պուլկարիոյ, Հունգարիոյ եւ Եթովպիոյ ներկայացուցիչները, Հայաստանի երկու պատուիրակները հանդէս եկած են 60 քիլօ ծանրութեան դասակարգէն եւ ոսկէ մետալի համար պայքար մղած իրարու դէմ: Ի վերջոյ յաղթած է Եուրի Սարգսեան, ընդհանուր արդիւնքով բարձրացնելով 307,5 քիլօ: Օգսէն Միրզոյեան 305 քիլոյով արժանացած է արծաթէ մետալի:

ԻՐ ԾՆՆԴԵԱՆ 95–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՎ

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ԳՈՐԾԻՉԸ

Հրաչ՝ 1922–ին հեռացաւ Պոլսէն եւ անցաւ Յունաստան, ուր, ինչպէս ըսինք, զբաղեցաւ ազգային, քաղաքական եւ կուսակցական աշխատանքներով: Ընդմիջումներով մնաց ան Աթէնք եւ Սելանիկ մինչեւ 1926–ի վերջերը եւ ապա կուսակցական գործով հաստատուեցաւ Հալէպ, ուր արդէն գտնուած էր ընտանիքը:

Սուրիոյ մէջ Հրաչ Փափազեան ապրեցաւ ամբողջ երեսնամեակ մը եւ ունեցաւ յաճախ անմոռանալի գործունէութիւն մը, քաղաքական, ազգային, կուսակցական եւ հասարակական բոլոր ճակատներու վրայ:

Կչիռք ունեցաւ իր դատողութիւնն ու խօսքը ո՛չ միայն հայկական կեանքէն ներս, այլ մանաւանդ պետական շրջանակներու մէջ, սուրիացի ժողովուրդին մղած ազատագրական պայքարներու ժամանակաշրջանին, մանաւանդ: Մահէն յետոյ արաբ մեծամեծներու եւ արաբական մամուլին արտայայտութիւնները Հրաչ Փափազեանը ոգեկոչելու պծով, պերճախօս ապացոյցն էին այն սիրոյն ու յարգանքին, զոր կը վայելէր ան սուրիական շրջանակներու մէջ: Միեւնոյն սիրոյն, յարգանքին ու վստահութեան արժանացած էր ան իր կենդանութեան, երբ երկիցս 1932–ին եւ 1943–ին ընտրուած էր երեսփոխան սուրիական խորհրդարանին, Հալէպէն: Ան անդամակցեցաւ նաեւ ազգային վերին մարմիններուն եւ եղաւ ամենամօտիկ գործակիցը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս՝ Զարեհ Ա.–ին երբ ան Բերիոյ Թեմի Առաջնորդն էր այդ շրջաններուն: Յաճախ ճամբորդեց արտասահման (Լիբանան, Եգիպտոս, Իրան, Իրաք, Եւրոպա եւայլն). գլխաւորաբար կուսակցական գործերով: Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյին անդամակցեցաւ 1947–էն մինչեւ 1959 եւ մասնակցեցաւ կուսակցական գրեթէ բոլոր ընդհ. ժողովներուն 1923–էն սկսեալ, նաեւ 1959–ի գումարուած ընդհ. ժողովին:

Հրաչ Փափազեան ունեցաւ քաղաքական եւ մանաւանդ յեղափոխական գործիչի մը պահանջած բոլոր յատկութիւնները: Ծրջահայեաց էր, գաղտնապահ, սակաւախօս եւ համեստ: Այլեւ վճռական, փորձառու եւ իրատես: Չէր գիտեր յողնիլ ու յուսահատիլ: Չէր սիրեր երեւիլ կամ գովեստ ու գնահատանք լսել իր անձին մասին: Խօսքերը արժէք չունէին իրեն համար: Կարեւորը, ամէն բանէ առաջ, գործն էր եւ գործի վերածուելիք մտածումները կամ կարծիքի փոխանակութիւնները: Այսպէս ապրեցաւ ան իր արդիւնաշատ կեանքը, որուն կարգ մը այլ դրուագներն ալ պիտի տամ առանձին:

Մահը բաժինն է բոլոր մահկանացուներուն:

Երանի սակայն անոնց, որ մինչեւ այդ ճակատագրական պահը լիովին կատարած կ'ըլլան իրենց պարտականութիւնները եւ այդպէս հրաժեշտ կուտան անցաւոր կեանքին: Հրաչ Փափազեան եղաւ անոնցմէ մէկը: Ինք գնաց, բայց անունը մնաց Հայոց Պատմութեան:

Հրաչ Փափազեան, կամքէ անկախ պատճառներով Պէյրութ փոխադրուած էր 1957–ին, երբ համբոյրէն իր ներսինին փորձ հիւանդութիւնը սկսած էր արդէն գործել իր աւերը: Իր կեանքին վերջին ամիսները եղան ծանր տառապանք մը իրեն համար: Եւ այդ տառապանքով ալ փակեց իր աչքերը:

Ազգային յուղարկաւորութիւն կատարուեցաւ իրեն, նախագահութեամբ՝ ԶԱՐԵՀ Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ, որ այդ առթիւ խօսեցաւ յուզիչ դամբանական մը, եւ եռագոյնով ծածկուած դագաղը յանձնուեցաւ հողին: Ու Հրաչ Փափազեան եւս հրաժեշտ տուաւ անցաւոր կեանքին, արժեցնելով զայն բառ ամենայնի, յօգուտ իր ժողովուրդին, որուն ծառայեց աւելի քան քառասնամեակ մը, զմայլելի եւ անայլայլ անձնուրացութեամբ մը եւ երկարամեայ յեղափոխական ու քաղաքական բեղուն գործունէութեան շրջան մը ետեւը ձգած:

Հրաչի հայրենասիրութեան փաստը ականջն, Փարիզէն կուտայ, նշանաւոր Վահան Փորթուգալեան, ֆրանսական ատեաններու երբեմնի նախագահը, հայ կամաւորական գունդերու հին սպան՝ որ Բ. Աշխարհամարտին պաշտօնով գտնուած էր Սուրիա, հետեւեալ ուշագրաւ յայտնու– թիւնը կ'ընէ ան. –

«...1940–ի սկիզբն էր, Զօր. Վէյկան ֆրանսական ուժերու Միջերկրականի եւ Միջին – Արեւելքի վերին հրամանատարը, յարձակում մը կը պատրաստէր խորհ. Միութեան դէմ, թրքական գործակցութեամբ եւ այս առթիւ իր սպայակոյտէն երկու բարձրաստիճան սպայ կ'ուղարկէ Հալէպ: Այս վերջինները Հալէպի մէջ փափաք յայտնած էին տեսակցիլ հայ հակախորհրդայիններուն (այսինքն դաշնակցականներուն) հետ, կ'ուզէին իմանալ թէ Հայերը յանձն կ'առնէի՞ն ապստամբութիւն յառաջացնել Հայաստանի մէջ դիւրացնելու համար արշաւող բանակին մուտքը:

– Ստացած էին բացասական պատասխան: – Հայերը նկատի ունենալով իրենց բնակավայր Միջին – Արեւելքի անկայուն վիճակը եւ աննախատեսելի ելեւէջները: – Հրաչ Փափազեան, իր մահկանացուն կընքեց: Այժմ կրնանք առանց անպատեհութեան եւ յաղագս պատմական ճշմարտութեան յայտնել թէ ինքն էր պարագլուխը, որ առանց ազդուելու վերին հրամանատարին աշխարհահռչակ հմայքէն եւ ներշնչուելով միայն հայրենիքի շահէն մերժեց իր կուսակցութեան մասնակցութիւնը ծրագրուած բախտախնդրութեան»:

*

Հրաչ Փափազեան ընկերակցութեամբ համդուցեալ ընկ. Յակոբ Սիմոնիի (Տասնապետեան) շրջան մը զբաղեցաւ նաեւ Տէրսիմի քրտական ապստամբութեամբ, որովհետեւ այդ շարժումը ուղղուած էր Թուրքին դէմ:

Այս յանկեաց մարդը մեծ դեր ունեցաւ նաեւ Հալէպի Համազգայինի հիմնադրութեան մէջ 1930–ին:

Մեծ դեր ունեցաւ նաեւ Հալէպի Ազգ. Քարէն Եփփէ Ճեմարանի հիմնադրութեան մէջ 1947–ին, երկար ժամանակ մասնակցելով նաեւ անոր խնամակալութեան: Իրեն շատ սիրելի այդ հաստատութեան, շրջան մը, մնայուն այցելուն էր: Միշտ կը խնամէր Ճեմարանի ծաղիկները, այժմու Ճեմարանի եւեւի ծառաստանին առաջին ծաղիկները, ինք տնկած է, իր ձեռքերով:

Հրաչ Փափազեան հիմնադիրն ու արտօնատէրն էր նաեւ գաղութիս մեծագոյն օրաթերթին՝ «ԱՐԵՒԵԼՔ»ին: Շրջան մը եղաւ անոր պատասխանատու տնօրէնը:

Ան միշտ սերտ կապեր ունեցած է սուրիական պետական վարիչներուն հետ եւ դարձած գործակիցը, արաբական աշխարհի քաղաքացիին, Սուրիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Շուքրի Քուաթլիի: Իր խօսքը կշիռ ունէր սուրիացի Արաբին մօտ եւ սերտ գործակից մըն էր Ազգային կուսակցութեան (Քըթլէթ կամ Հըզպ էլ Ուաթանի): Ճիշդ ատոր համար գլխուն միշտ կը կրէր արաբական փէսը:

Խօսքը կշիռ էր նաեւ Ազգային Իշխանութեան մէջ, Գաւառական, Քաղաքական եւ Ազգ. ընդհանուր ժողովներուն մէջ, Հալէպէն մինչեւ Պէյրութ եւ Անթիլիաս:

Հրաչ Փափազեան սակայն երբեք գրող չէր, ճառախօս չէր, հրապարակի սովորական ամփոփեալ ԱԺԻԹԱԹԷՕՐներէն չէր, պարզապէս գործող էր, կը գործէր ազգին ու հայրենիքին համար: «ՅՈՅՑ» չկար իր գործունէութեան մէջ, զերծ էր ցուցամոլութեան հիւանդութենէն: ՆԵՐԱՆՁՆԱԿԱՆ թերեւս նաեւ ԱՆԱՆՁՆԱԿԱՆ լուռ – մնջիկ աշխատող մըն էր: ԵՍ մըն չէր, ՄԵՆՔ մըն էր:

*

«ՍԻՆԷՊԷԼ» արտօնատու շաբաթաթերթը, որ ազգայնական հակում ունեցող թերթ մըն էր, ընկ. Հրաչի մահուան առ-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՄԻԱՅՆ ԽՕՍՔԵՐ ՈՒ ԳՈՒՄԱՐԱԾ ԹՂԹԵՐ»

Խորհրդային Միութեան ու նաեւ Հայաստանի մէջ բացուած հրապարակայնութեան շրջանը, ծանօթ է, որ քննադատական տողերով կ'ողողէ Հայաստանեան մամուլը: Սակայն յատուկ է նաեւ բոլորին, թէ որքան ալ ուրախացնող ըլլայ քննադատութեան այս ազատ ու առողջ թափը, ինքնիրեն անկարող է դրական շօշափելի արդիւնքներ տալու: Քննադատութիւնները կարդալէ, լսելէ, անոնցմով պարզուող հարցերու տեղեակ դառնալէ

Թիւ 1960–ի Օգոստոսի թիւերէն մէկուն մէջ կը գրէր. – «... Ան մասնակցած էր Սուրիական Ազգային բոլոր գործերուն երկու մեծ ղեկավարներ՝ Իպրահիմ Հանանոյի եւ Սաատալլա Ճապրիի կողքին: Հրաչ Փափազեան եղաւ սուրիական խորհրդարանի մէջ, արաբ ժողովուրդի Ազգային ազատագրական դատին համար նուիրեալ պայքարող մը, արաբ մեծ ղեկավարներու կողքին» :

Հրաչ Փափազեանի գործակիցներէն եւ Խորհրդարանի ընկերներէն նախկին նախարար տոքթ. Ապտիւլ Ռահման Քէյեալի՝ անոր մահուան առթիւ բսած է. – Հրաչ Փափազեանի մահով ոչ միայն հայ ժողովուրդը, այլ Սուրիան ու ամբողջ արաբ աշխարհը կորսնցուց մեծ ղեկավար դէմք մը: Անանձնական էր Հրաչը, ուշիմ, հեռատես, գործունեայ եւ ուղղամիտ: Մենք զինքը ճանչցանք 1943–ին, սուրիական խորհրդարանին մէջ եւ անոր մէջ տեսանք ղեկավար մը բարձր արժէքներով օժտուած, որ անհուն նուիրումով փարած էր հայրենիքի ազատագրութեան եւ վերելքին» :

Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան դատական կեդրոնական նախարար Ֆախէր Քէյեալի իր կարգին բսաւ. – «...Հրաչ Փափազեան, առաքինութիւններով օժտուած մեծ ղեկավար մըն էր» :

Օր մը Հալէպի Հ. Մ. Ը. Մ.ի ակումբի բակին մէջ, ֆութպոլի անտեղի պարտութենէ մը վերջ, երբ երիտասարդութիւնը ակումբին մէջ կը վիճէր, ինք՝ ի տես երիտասարդութեան յուզման, հանդարտեցնելու համար անոնց գրգռուած ջիղերը, խօսք առաւ եւ քանի մը բառեր բսաւ, որոնց մէջ շեշտեց, թէ պէտք չկար իրար անցնելու, որովհետեւ պարտութիւնները, յաղթանակներու կ'առաջնորդեն: Այդպէս էր, եթէ քանի մը բառ ըսէր, ԲԱՆ մը կ'ըսէր, պատգամ մը կուտար ...

Մարզասէր էր Ընկ. Հրաչը: Միշտ անպակաս էր Հ. Մ. Ը. Մ.–ի մեծ հանդիսութիւններէն, Միջ – Մասնաճիւղային հանդիպումներէն կամ միջազգային ֆութպոլի մրցումներէն: 1958–ին, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի Հալէպի մասնաճիւղի ֆութպոլի խումբը քաջալերելու համար Գահիրէի մէջ անգամ, Ահլիի մարզադաշտն էր մեզի հետ....:

*

Հանգիստ կը մաղթեմ այնքան տառապած հոգիիդ ու կը փափաքիմ որ արդիւնաշատ կեանքդ օրինակ դառնայ մեր երիտասարդութեան, որպէս զի գործդ շարունակողներ միշտ գտնուին հայ կեանքի մէջ:

Հրաչ Փափազեան խօսքի ու գրիչի մարդ չէր: Կը ցաւիմ, որ ինք եւս այլ վեթերաններուն նման, լոյս չտեսած պատմութիւն մը շալկած իջաւ գերեզման: Պատմութիւն մը, որ ներշնչման եւ ցեղային հպարտութեան աղբիւր կրնար ըլլալ նոր սերունդի համար :

Յարգանք արդիւնաշատ իր վաստակին:

Զ. Ս.

«Օշական» պարբերաթերթ

(Շար. 2 եւ վերջ)

նաք, կուղայ գործնականին որոնումը՝ դարմաններու սպասումը:

Այս մասին արտայայտութիւններ կը մէկտեղէ «Պրաւդա»ի թղթակից Ե. Առաքելեանի գրոյցը, զոր կատարած է Երեւան. ան լոյս տեսած է նոյն թերթի Յունիս 29–ի թիւին մէջ:

«Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի վերակառոյց նիստին կուսակցական կազմակերպութեան հասցէին հնչած քննադատութիւնը, մեզի համար անսպասելի չէր, կ'ըսէ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի անդամ, քարտուղար Թ. Ներսիսեան: Ան կը շարունակէ. – «Քանի՛ քանի լիակատար նիստերուն լսած եմ. – ժամանակն է վերջ տալու կաշառակերութեան, շահագիտութեան ուրիշ ժխտական երեւոյթներու: Ճիշդ խօսքերը խօսք կը մնային, եւ կեանքն ալ, նոյնը: Ոչ միշտ կը համընկնէին խօսքերն ու գործերը: Իսկ առանց հանրապետութեան կուսակցական կոմիտէներու, նախարարութիւններու եւ գերատեսչութիւններու գործնական աշխատանքին արմատական վերակառուցումը անհնար է»:

Զրոյցին այլ մասնակից մը Ա. Բարխուդ, կը շարունակէ. – «Թերահաշուումները, թերակշռումները, գնորդը խաբելը իրատեսակ չափանիշ դարձած էին: Ես ճակատի քրտինքով կը վաստկիմ իմ աշխատանքային ռուբլին, որպէսզի աշխատավարձիս 12 – 15%–ը այդպէսով խանութը՞ ձգեմ: Աւելին ըսեմ. – ինծի տարեց մարդուս, աղջնակ – վաճառողուհին կարծես կրկին թուարանութիւն կը «սորվեցնէ», որպէս թէ հաշուել չեմ գիտեր :

Փականագործ Մ. Սիմոնեան հարց կուտայ. – «Ի՞նչ վերակառուցումի մասին խօսիլ կարելի է, եթէ տաքին խանութներու վաճառասեղաններէն անհետացած են լեմոնատը, հանքային ջուրը, մրգահիւթերը: Եւ առհասարակ մեր հարաւային հանրապետութեան մէջ: Ի՞նչ է, նոյնպէս վնասո՞վ են: Ո՛չ, անպատասխանատուութեան արդիւնք: Եթէ տարրական բաներու մէջ կարգ ու կանոն չկայ, ապա կարելի՞ է, արդեօք լուրջ խօսիլ մեծ չափի վերակառուցումներու մասին:

«Հրապարակայնութիւնը հիմա կը զարգանայ. Թերութիւններու մասին բաց կը խօսին ու կը գրեն: Սակայն, չէ՞ որ միայն ատով թերութիւնները չեն վերնար: Անոնք, որոնք վարժուած են ապօրինի կերպով դրամ դիզելու, չեն ալ հետաքրքրուիր. մարդոց այս տեսակը շատ ծանօթ է իրաւապահ մարմիններու: Բայց, ահա թէ ո՛ւր է դժբախտութիւնը. մանր ձկնիկները կ'որսան, իսկ շնաձուկերը յաճախ չեն նկատեր: Այո, հանրապետութեան պաշտպանողական մթնոլորտին մէջ տակաւին շատ են չլուծուած հարցերը» կ'ըսէ ճարտարագէտ՝ Ս. Աղոյեան:

«Լոյս» միաւորման կուսկոմիտէի քարտուղար Վ. Դաշեան կ'անդրադառնայ Կորբաչովի զեկուցման մէջ Հայաստանի հասցէին կատարուած քննադատութեան.

«Խօսքով եւ թուղթի վրայ կատարուած վերակառուցումը ամբողջ հանրապետութեան կուսակցական կազմակերպութեան աշխատանքի ոճ դարձած բարեհոգութեան արդիւնք է: Մէկ հետեւութիւն կ'ելլէ. մեզ բոլորիս՝ Հայաստանի համայնավարներուս, աշխատաւորներուս հարկ է հաստատակամօրէն եւ վճռականօրէն կարգ ու կանոն հաստատել մեր ընդհանուր տան մէջ»:

Ա. Բ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՍՄԵՆԱՑԻՔ
(Ուսումնասիրութիւն)

Գրեց՝ ԲԱԲԳԷՆ ՎՐԴ. ԹՕՓՃԵԱՆ

Բ. տպագրութիւն, Մոնրէալ 1987

C. I. C. A. M.

COMITE INTERNATIONAL DES COLLEGES ARMENIENS MEKHITARISTES

ASSEMBLEE GENERALE ORDINAIRE DU 3 JUILLET 1987

PROCES VERBAL

L'an mille neuf cent quatre vingt sept, le trois Juillet à dixneuf heures, les membres du C. I. C. A. M., association régie par la loi de 1901, se sont réunis au Collège Samuel Moorat de Sèvres en assemblée générale ordinaire sur convocation faite conformément aux dispositions statutaires.

Sont présents ou représentés :
Monsieur Vahé JAZMADARIAN
Monsieur Agopig MANOUKIAN
Monsieur Michel DERYEGHIYAN
Monsieur Daron BOGOSSIAN
Madame Arpik MISSAKIAN
Monsieur Setrak SANDJIAN
Monsieur Georges DERYEGHIYAN
Monsieur Zoulal KAZANDJIAN
Monsieur Alain MARCEROU

Soit 9 membres sur les 12 que compte l'Association.

Après émargement de la feuille de présence l'Assemblée est ouverte.

Elle est présidée par Monsieur Vahé JAZMADARIAN.

Le secrétariat est assuré par Monsieur Alain MARCEROU.

Messieurs Daron BOGOSSIAN et Zoulal KAZANDJIAN sont désignés en qualité de scrutateurs.

Le Président et le Secrétaire déposent sur le bureau et mettent à la disposition de l'Assemblée :
— les convocations,
— les pouvoirs des membres représentés,
— le rapport du conseil d'administration et les annexes relatives à la situation financière de la Congrégation Mekhitariste,
— les comptes annuels de l'association,
— le texte des résolutions soumises à l'approbation de l'assemblée.

ORDRE DU JOUR :

1. Quitus moral,
2. Quitus financier,
3. Renouvellement partiel du Conseil d'Administration,
4. Fixation du barême des cotisations.

RAPPORT DU CONSEIL D'ADMINISTRATION :

Le Président rappelle que lors de la constitution du C. I. C. A. M. la situation financière de la Congrégation Mékhitariste et du Collège Moorat Raphael de Venise était désastreuse et qu'à cette époque de graves dangers mettaient en péril la survie même de ces deux joyaux du patrimoine culturel de la Nation Arménienne.

Au cours des trois années notre Association a déployé des efforts très intenses pour remplir le mandat de gestion et d'assainissement qui lui avait été confié.

Son action a couvert de nombreux domaines tels que :

- la reconstitution des faits,
- l'information et la sensibilisation de l'ensemble de la Communauté,
- la contestation des dettes qui n'étaient pas justifiées,
- la conduite d'un nombre important de procès,
- la négociation de compromis avec nombre de créanciers et en particulier avec les établissements bancaires,
- la collecte de fonds tant pour financer les actions légales et les diverses collaborations externes que pour secourir directement la Congrégation,
- la réorganisation, l'assistance à la gestion et le contrôle du patrimoine de la Congrégation et du Collège.

A l'issue de ces trois années nous nous réjouissons des fruits de cette action. En effet si la tâche que s'était fixée notre Association n'est pas encore terminée l'amélioration de la situation patrimoniale de la Congrégation et du Collège est spectaculaire. L'ensemble des dettes ayant été ramené de 38 Milliards de Lires à 4,5 Milliards à ce jour. Les dangers ont été écartés grâce à la compétence professionnelle et au dévouement de nos membres.

Toutefois ces résultats pour extraordinaires qu'ils soient doivent être parachevés. Il nous reste encore à réaliser à court terme deux objectifs :

- appurer les dernières dettes restantes qui se montent à environ 4.5 Milliards de Lires,
- assurer à la Congrégation et au Collège un revenu régulier qui couvre leur budget.

Ce n'est qu'à ce moment là que notre Association pourra avoir la totale satisfaction d'avoir «sauvé VENISE», et dans la sérénité retrouvée consacrera son assistance à la bonne gestion du patrimoine et à l'épanouissement de l'œuvre des Pères.

Après présentation par le Trésorier des comptes la discussion est ouverte.

A l'issue de la discussion le Président met successivement au vote les résolutions suivantes :

1ERE RESOLUTION

L'Assemblée Générale vote à l'unanimité des membres présents et représentés le quitus moral.

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԷՆ եաք, ուր ժամանած էր Յունիս 15-ին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ՝ Կարլէն Դալլաքեան Յունիս 16-ին անցած է Մոնթէվիտէօ: Օդակայանէն առաջնորդուած է Ս. Ներսէս Շնորհալի Եկեղեցի: Յաջորդ օրը ան այցելած է Հ. Բ. Ը. Մ.ի հաստատութիւններն ու մարմնակրթարանը: Իրիկունը Հայ Կեդրոնի վարչութիւնը ընդունած է զինք: Յունիս 18-ին Կարլէն Դալլաքեան ծաղիկ դրած է Զօր. Արթինկասի յուշարձանին. ապա այցելած Հայկական հրապարակ: Իրիկունը տուած է մամուլի ասուլիս մը, որուն ներկայ եղած են «Արմենիա» «Կոմիտաս» եւ «Թէքէեանի Ձայն» ձայնասփիւռի կայանները, «Հայկական Բեմ» եւ «Յուշարար» թերթերը: Ժամը 20-ին, հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.ի կեդրոնը, ուր Կարլէն Դալլաքեան ծանօթացած է Ուրուկուէյի հայ գաղութին: Մասնաւորաբար երիտասարդութեան ուղղուած իր խօսքով ան անդրադարձած է Հայաստանի վերջին եօթանասունամեայ նուաճումներուն:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան գործադիր կոմիտէն Յունիս 30-ին գումարած է նիստ մը, որուն ընթացքին քննարկուած են յառաջիկայ գործունէութեան վերաբերող կարգ մը հարցեր: Այս տարի, Օգոստոս 31-ին, կը լրանայ հայ ժողովուրդի ազգային – ազատագրական պայքարի անուանի դէմք՝ զօրավար Անդրանիկի մահուան 60-ամեակը: Այս թուականը կը զուգադիպի նաեւ պուլկար ժողովուրդի պատմութեան մէջ կարեւոր այլ թուականի մը՝ Պալքանեան պատերազմի 75-ամեակին, որ հոկտեմբերին պիտի նշուի Պուլկարիոյ մէջ: Ծանօթ են ազգային հերոս Անդրանիկի ու անոր ղեկավարած հայկական կամաւորական ջոկատի մեծ ծառայութիւնները Պալքանեան պատերազմի մէջ: Ժողովը որոշած է այս զոյգ յոբելեանները նշել հոկտեմբերին՝ Սոֆիա, Վառնա, Պլովդիւ եւ այլ քաղաքներու մէջ հանդիսութիւններով:

**

ՄՈՆՐԷԱԼ գացած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայոց առաջնորդ Տիրայր Արք. Մարտիկեան: Յունիս 21-ին, ան պատարագած ու քարոզած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ: Յաւարտ արարողութեանց, «Մարի Մանուկեան» սրահին մէջ տրուած է ճաշ մը: Սեղանը վարած է Վահէ Բէթիլ: Խօսք առած են Ծխական Խորհուրդի ատենապետ Անդրանիկ Շիրինեան, Թեմական Խորհուրդի ատենապետ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան, հոգեւոր հովիւ Բարթող Ա. քհնյ. Խըրքաճեան, թեմին առաջնորդը (էջմիած – նական) Վազգէն Եպիսկոպոս Քէչիշեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Մոնրէալ կեցութեան ընթացքին Տիրայր Արք. այցելած է Ալեք Մանուկեան վարժարան, Հ. Բ. Ը. Մ.ի կեդրոնը, Թէքէեան Մշակութային Միութիւն եւ «Ապագայ» շաբաթաթերթի խմբագրատուն:

2EME RESOLUTION

L'Assemblée Générale approuve à l'unanimité les comptes de l'Association.

Le Trésorier ayant donné communication du rapport de Monsieur TCHERPACHIAN concernant la collecte faite par le Comité de Collecte de la Région Parisienne, l'Assemblée donne quitus à Monsieur TCHERPACHIAN et remercie le dit Comité pour son travail et son dévouement.

3EME RESOLUTION

Conformément à l'article 14 des statuts il est procédé au renouvellement partiel du Conseil d'Administration.

Sont candidats :
— Monsieur Michel DERYEGHIYAN,
— Monsieur Georges DERYEGHIYAN.

Tous deux recueillent 9 voix et sont élus Administrateurs.

A l'issue du renouvellement partiel du conseil celui-ci est composé de :
— Monsieur Vahé JAZMADARIAN,
— Monsieur Agopig MANOUKIAN,
— Monsieur Michel DERYEGHIYAN,
— Monsieur Daron BOGOSSIAN,
— Madame Arpik MISSAKIAN,
— Monsieur Setrak SANDJIAN,
— Monsieur Georges DERYEGHIYAN,
— Monsieur Zoulal KAZANDJIAN,
— Monsieur Alain MARCEROU.

4EME RESOLUTION

Sur proposition du Conseil d'Administration l'Assemblée fixe à 1.000 francs et plus la cotisation annuelle. Cette résolution est adoptée à l'unanimité.

Plus aucune question ne figurant à l'ordre du jour, l'Assemblée est cloturée à 20h35.

– «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ –

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont, Paris, 1985

Մայրիկ ու Գայեանէ կը զսպէին իրենց ծիծաղը, բայց կարծեցի թէ Վազգէն պիտի պայթէր: Թեւէս քաշեց, զիս խումբէն հեռացնելու համար եւ Մարսէյլցիի զօրաւոր շեշտով ու իր սուր ձայնով յայտնեց, սովորական հանդիսաւոր ոճով:

– Կը փչէ կոր: Հիմա թեւեր առած է. պէտք էր կէսօրէ ետք տեսնել զինքը: Ձիթապտուղ մը սեղմած գիտցած տեղդ, ամբողջ ձըմրան ճէքի պաշարդ կ'ապահովէիր:

Շատ պնդեցինք որ ընթրիքի մնայ մեզի հետ բայց վճռական կերպով մերժեց.

– Աստնք պահեր են, զորս ընտանեօք պէտք է ապրիլ:

Եւ մեր նրբանկատ Վազգէնը իր աշխոյժ քայլերով իջաւ Թիւրնէյրի ծառուղիէն վար:

Երկաթէ փեղկի մը բուռն դղրդոցը բեկանեց թաղին լռութիւնը:

– 57 –

Հայրս խոհարարի իր ամբողջ տաղանդը ի գործ դրած էր պատրաստած ճաշին վրայ, որ վկան էր իր վճռական ինքնավստահութեան, հակառակ անորոշ վերջաւորութեան մը:

Անօթի չէի: Սակայն այնքան կոյր ու անխախտ վստահութեան մը դիմաց պարտադրեցի ախորժակս եւ համտեսեցի այն բոլորը, որոնք արդիւնքն էին իր մասնագիտութեան. ամէն մէկուն համար հիացիկ բացագանչութիւն մը կ'արձակէի:

Երբ կարգը սուրճին եկաւ, հայրս իրիկուան իր սիկարէթը վառեց – օրական երկու հատ միայն կը ծխէր – ապա, ծանրօրէն տուփը երկարեց, հատ մըն ալ ինծի հրամցնելով:

Արեւմուտքի համար այնքան սովորական ու առօրեայ այս արարքը Հայուն քով հանդիսաւոր բան մը կը դառնար, ու կը նշանակէր թէ հայրը իրաւունք կուտար զաւկին, այդ պահէն սկսեալ «չափահաս» մարդ նկատուելու: Հօրը ներկայութեան ծխել, այդ հանդիսաւոր վայրկեանէն առաջ, նշան էր յարգանքի պակասի, որմէ մինչեւ այդ իրիկունը կամովին խուսափած էի կը բաւէր, տուն մտնելէ առաջ ձգմել վերջին սիկարէթս:

Երկար ատեն այդ սովորութիւնը ծիծաղելի, եւ քիչ մըն ալ կեղծիք նկատած էի, քանի որ տունը կը կասկածէին անշուշտ, թէ դուրսը կը ծխէի ... մինչեւ ծխախոտի դէմ մեծ պայքարի այն օրը, երբ միջոցներ կ'առաջարկէին նուազեցնելու համար վնասակար նիքոթինին չարիքները: Այն ատեն, այդ աւանդութեան մէջ կը գտնէի գեղեցիկ խորամանկութիւնը, որ հօր հանդէպ յարգանքի պատրուակին տակ թոքերը կը պաշտպանէր – գոնէ որոշ ժամանակ մը – քանի մը հազար սիկարէթէ. ճիշդ ինչպէս կրօնական «ծոմերը» կը ձգտէին պահեցողութեամբ նուազեցնել քոլեսթերոլի քանակութիւնը:

Մեր սեղանին բմպելին միշտ ջուրը եղած էր:

Գայեանէի ախոյեին վրայ տատանող շամփանիի շիշին հետ Բալըզոսլ մուտք կը գործէր Մալաքեաններու տունէն:

Գիտէինք թէ գոյութիւն ունէր այդ շիշը, զոր կը պահէինք կարեւոր առիթի մը, սակայն այնքա՜ն երկար ատեն անցած էր, որ մոռցած էինք այլեւս թէ ո՛ւրկէ եկած էր, եւ Աննա մօրաքոյրս որ մեր տան մատակարարն էր, հոն չէր այլեւս յիշեցնելու համար այդ պարագան:

Կը մտածէինք, թէ ժամանակը որ կ'անցնէր, նպաստաւոր էր մեր շամփանիներին, քանի որ ինչպէս ծանօթ է, գինիները մնալով կ'ազնուանան:

Հօրս շուրջը հաւաքուած հազար ու մէկ խորհուրդ կուտայինք ու կը հսկէինք պայթումին ազդեցութիւնը թեթեւցնելու միտող իր խոհեմ շարժումներուն: Շիշը հակած էր վար, հաւանական պայթումէ մը պահպանելու համար մեր լամբերը: Զգուշօրէն կը քակէր ոլորուն մետաղէ թելը որ ամո՛ւր միացուցած էր խցանը շիշին վիզին: Գայեանէ մօրաքոյր ու Մայրիկ արդէն իրենց աչքերը գոցած էին, պատրաստուելու համար անմիջական պայթումէն եւ անոր հետեւելիք ժայթքէն: Մեր գաւաթները պատրաստ էին բեցուելու հեղուկով, որ պէտք է ցայտէր պղպջակներու ճնշումին տակ՝ որոնք անհամբեր եռքով մը պիտի սպասէին իրենց ազատագրումին:

Այս բոլորէն ոչինչ պատահեցաւ:

(Շար. 128)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԼԻԶԲՈՆԻ ՀԻՆԳԵՐՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 19, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, անոնց նահատակութեան 4–րդ տարելիցին առթիւ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ֆրէնկեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին՝ Աղաւնի Սարաֆեանի (Պանդրմացի) մահուան առթիւ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Սպանդար Սարաֆեան, Այրի Տիկին Սիւզան Սարաֆեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան, Կիրակի, Յուլիս 19, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց քրոջ եւ տալոջ՝

ՕՐ. ՆՈՒԷՐ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դր. Մարտիկ Տակաւեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ, այս Կիրակի, Յուլիս 19–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին Տարօն աշխարհի Եղեռնի 72–րդ տարելիցին առթիւ, նահատակ Տարօնցիներու յիշատակին։

Ի գիտութիւն նահատակներու՝ յիշատակը յարգողներուն։

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտոյտներու տատասութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ձեռն շրջապտոյտ Հայաստանի անշարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes

կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06

Այս կը տանք պայմանագրութիւնները։

CARZOU

L'œuvre lithographique
1957 - 1986

jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire
de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi
de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28–ԻՆ

Camp
DE LA
FRA - Nor Seround

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.

Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.

Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.

Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.

GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT

Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF: CASTELNAUDARY

Prix : 1 semaine: 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.

Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

— — — — — — — — — — — — — — —

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

— — — — — — — — — — — — — — —

U. G. A. B.

1ER CONGRÈS DES JEUNES DE FRANCE

LYCEE DU PARC IMPERIAL

A NICE

Du 1ER au 10 Août

organisé par le comité local de Valence

1ER Août : Arrivée au lycée

2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérand père D. Djéredjian.

3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.

9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice

10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au : (16) 75 56 33 74 à Valence

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“ Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն ”

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԳԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
18-19

SAMEDI-DIMANCHE
18-19 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.532 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.532

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք մտաւորականներու ընկերակցութիւնը խորհրդակցական ասուլիս մը կազմակերպեր է Պոլսոյ Լեթափ Մարմարա պանդոկը մտքերու փոխանակութիւններ ունենալու համար Յունիս 18ի եւրոպական խորհրդարանի որոշումին մասին: Հոն յայտնուած մտքերը, որոնց կ'արժագան – գենք ստորեւ, միայն շատ ողբալի գաղափար մը կրնան տալ թուրք մտաւորականներու մասին ···

*

Հաւաքոյթին մասնակցած էին ծանօթ մտաւորականներ, որոնք առաւելաբար կը գրաղին վերջերս հայկական հարցով:

Աստղմէկ փրոֆ· Նեվզատ Եալչընթաշ բաւ, որ եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ տրուած վերջին որոշումը կը յիշեցնէ Սեվրի Դաշնագրին տրամադրութիւնները եւ իր ճակատագիրով ալ պիտի նմանի անոր, այսինքն ժամանակի ընթացքին պիտի կորսուի երթայ, առանց որեւէ շօշափելի արդիւնքի ձեռքբերման: «Թէրճիւման»ի աշխատակիցներէն էրկուն կ'ըսէ ալ պնդեց, որ Սթրազպուրկի մէջ տրուած որոշումը արդիւնք է անգամներու ենթագիտակցութեան մէջ «Մահմետական Թուրքիայի» մը հանդէպ ստեղծուած ժխտական տրամադրութիւններուն եւ պարագան հարկ է արժեւորել հետեւաբար այդպիսի պայմաններու լոյսին տակ: Միմ Քէմալ Էօքէ ալ իր կարգին պնդեց, թէ ներկայիս պատահած դէպքերուն շատերը հետեւանք են առաջին աշխարհամարտի տարիներուն անյաղթելի մնացած առեղծուածային ապացոյցներուն, նկատելով որ ամէն ինչ ըրին այդ օրերուն Թուրքիան բաժան – բաժան ընելու համար, բայց չյաջողեցան, այդ պատճառաւ ալ հիմա նոր պայմաններ ստեղծելու կը հետամտին բոլորն ալ: Ասիկա պաուղն է միեւնոյն մտայնութեան եւ այս պարագան անժխտելի իրականութիւն մըն է այսօր:

Ատենախօսներէն Փրոֆ· Տօքթ· Նեվզատ Եալչընթաշ բաւ, որ կառավարութիւնը պէտք է հրաժարի պարտուողական հոգեբանութեամբ մը մօտենալէ Արեւմուտքին եւ նոր քաղաքականութիւն մը որդեգրելու է արեւմտեան նպատակներուն հանդէպ: Եալչընթաշ պնդեց նաեւ, որ եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ տրուած որոշումը իրաւունքներու բռնաբարում մըն է գերիշխան Պետութեան մը ներքին խնդիրներուն միջամտութեամբ, իսկ Էրկուն կ'ըսէ ալ բաւ որ երրորդ աշխարհամարտի մը հեռանկարներէն վախնալով, Եւրոպա պինդ փարած է այսօր Եւրոպական Միութեան գաղափարին, այդ պատճառաւ ալ երբեմն անգիտակցաբար կ'ուղղուի դէպի այնպիսի որոշումներ, որոնք միմիայն կոչուած են արեւմուտքին տնտեսական ու քաղաքական շահերը պաշտպանելու, առանց որեւէ տրամաբանական հիմունքի: Արդէն եւրոպական Հասարակաց Շուկան ալ հիմնուած է այդպիսի մտահոգութիւններէ թելադրուած: Նոյնն է պարագան նաեւ եւրոպական Խորհրդարանին համար: «Ամէն ինչ կը տնօրինուի Եւրոպայի պատմութեան համաձայն: Այս պատմութիւնն ալ համառօտելու համար բաւական է գործածել քանի մը բառ միայն· – Մահմետական Թուրքիայի մը պատճառած վախը: Ասիկա ենթագիտակցական մերձեցում մըն է, ուր շատ դժուար է տրամաբանութիւն փնտռել եւ փիլիսոփայական ու պատմական արդարադատութիւն գտնել: Իսկ այսօրուան Թուրք Արտաքին նախարարութիւնը ի վիճակի չէ այդ արգելքներէն անցնելու, քանի տէր չէ ատոր համար անհրաժեշտ պայմաններուն: Մինչդեռ, ամբողջ աշխարհ ի սրտէ կը փափաքէր, որ Թուրքիա յաջողէր անդրադառնալ այդ արգելքը, դժուարութիւնները յաղթահարելով եւ իր արժանի եղած իրաւունքը ստանալով»:

«ՀԱՅԵՐԸ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԿԸ ՄՂԵՆ»

Տոց· Տօքթ· Միմ Քէմալ Էօքէի կարծիքն ալ այն է, թէ արտասահմանի մէջ յառաջ տարուած ահաբեկչական գործունէութիւնները Հայոց կողմէ մղուած հոգեբանական պայքարի մը այլազան հանգրուաններն են: Այս առթիւ պնդեց, որ արեւմտեան Պետութիւնները Հայերը միշտ օգտագործած են օսմանեան կայսրութիւնը քայքայելու համար, եւրոպական Խորհրդարանի կողմէ տրուած վերջին որոշումն ալ այդ իրողութիւնը կը փաստէ, քանի որ առանց շօշափելի եւ համոզիչ փաստի համոզիչ ապացոյցի Թուրքիան կը պարսաւեն, կը մեղադրեն, նոյնիսկ զայն նզովելու աստիճանին կը հասնին: Ասիկա ալ առաջին համաշխարհային պատերազմէն մնացած վրիժառութեան անյագուրդ կիրքի մը շարունակութիւնն է, Թուրքը կարծանելու, փճացընելու միտող եւրոպական դարաւոր մտայնութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի արեւելագիտութեան հիմնարկը հրատարակած է Մամոյէ Դարվեշեանի «Արեւելեան Հայաստանի Քրդերի անասնապահական տնտեսութիւնը (ըստ 19–րդ դարի երկրորդ կէսի – 20–րդ դարի սկզբի նիւթերի)» աշխատութիւնը: Հեղինակը մանրամասնօրէն վերլուծած է Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի, ինչպէս նաեւ Միջին ու Առաջաւոր Ասիոյ քրտական բնակավայրերու ազգագրական տուեալները: Խորհ· Միութեան մէջ ուշադրութիւն կը դարձուի փոքր ժողովուրդներու եւ ազգութիւններու, այդ կարգին նաեւ Քիւրտերու, ինքնատիպ մշակոյթի զարգացման ու տարածման: Կը բաւէ նշել, որ քրտական բանահիւսութեան առաջին գիտական հրատարակութիւնը աշխարհի մէջ դարձաւ «Նաուկա» հրատարակչականի կողմէ 70–ական թըւականներուն լոյս ընծայուած երկհատորեակը: Հայաստան ապրող քիւրտ գիտնականներ Ջալիլներու ընտանիքի պատրաստած այդ հրատարակութեան մէջ մտած է Խորհրդային Միութեան, Իրանի, Իրաքի, Սուրիոյ Քիւրտերու բանահիւսութիւնը: Երեւանի մէջ քրտերէն լոյս ընծայուած է Խաչատուր Աբովեանի «Քրդերը» աշխատութիւնը, որով մեկուկէս դար առաջ համաշխարհային գիտութեան մէջ մտաւ քրտագիտութիւն բուն հասկացողութիւնը:

Հայաստանի մէջ, ուր կ'ապրին աւելի քան յիսուն հազար Քիւրտեր, բոլոր պայմանները ստեղծուած են անոնց ազգային զարգացման համար: Անցեալ դարուն Հայաստան հաստատուելով Քիւրտերը գրագած են գիւղատնտեսութեամբ: Ներկայիս կան քիւրտ բժիշկներ, մանկավարժներ, մտաւորականութեան ներկայացուցիչներ, երեսփոխաններ: Հայաստանի մէջ լոյս կ'ընծայուի «Ռիա Թազա» ազգային թերթը, ամէն օր քրտերէն հաղորդումներ կը տրուին ձայնասփիւռէն: Արեւելագիտութեան հիմնարկին մէջ կը գործէ քրտագիտութեան կեդրոն· Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ կայ քրտական բաժանմունք մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ – ՖՐԱՆՍԱ ԽԶՈ՞ՒՄ

Թեհրանի վերջնագրին ի պատասխան, Ֆրանսա ցոյց տալու համար թէ վճռած է ոչ մէկ զիջում ընել, ամրապնդեց ոստիկանական ուժերու ներկայութիւնը Փարիզի դեսպանատան շուրջ: Պարսիկները 72 ժամուան (մինչեւ Շաբաթ իրիկուն) պայմանաժամ տուած են Ֆրանսայի, որպէսզի վերցնէ դեսպանատունը շրջապատող իր ուժերը, հակառակ պարագային, որոշած են խզել դիւանագիտական յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ:

Արտաքին նախարարը՝ Ժ· Պ· Ռեմոն, որ շրջապտոյտ մը կը կատարէր Ափրիկէ, կարճ կապեց եւ Փարիզ վերադարձաւ Հինգշաբթի իրիկուն:

Այս էր մթնոլորտը Ուրբաթ առտու եւ ֆրանսական հեռատեսիլի լրատուութեան խօսնակն իսկ, լրիւ գաղափար տալու համար այն արտակարգ միջոցներուն մասին – տանիքներէն՝ կոյուղի – որոնք առնուած են պարսկական դեսպանատան շուրջ, ըսաւ թէ որպէսզի կործի կարենայ փախուստ տալ, պէտք է «օդի հոսանքի» վերածուի:

**

ԹՈՒՐՔԻԱ ՌԱՏԱՐ ՊԻՏԻ ՉԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

-○-

Թուրքիա վերջնականս ջնջեց ստորագրութիւնը այն պայմանագրին, զոր ունէր Ֆրանսայի հետ, ռատար գնելու համար Թոմսընէն, իր օդակայաններուն համար: Ծանօթ է, որ Ֆրանսա, Յունիս 18–ի վաղորդայնին, ցնոր տնօրինութիւն յետաձգած էր պայմանագրութեան ստորագրութիւնը, սակայն, երբ Միչէլ Նուառ Անգարա գացած էր (հետն ալ նամակ մը տանելով Էօզալի, ուր Շիրաք կ'ըսէր թէ իր կառավարութեան հետ կապ չունի եւրոպական Խորհրդարանին որոշումը) համաձայնագիր մը ստորագրուած էր երկու երկիրներու միջեւ, Յուլիս 17–ը ճշդելով պայմանագրութեան ստորագրութեան որպէս թուական (300 միլիոն ֆրանքի կը վերաբերի): Յուլիս 16–ին իսկ, Թրքական օդակայաններու ընդհ· տնօրէնի կցորդը յայտարարեց թէ միջազգային Շուկայի վրայ առաջարկներու կոչն ալ ջնջուած է եւ թէ ուրիշ մը պիտի ընեն, յետագային:

Միչէլ Նուառ, Անգարայէն վերադարձին, պարծենցած էր թէ ամէն ինչ կարգադրուած է եւ թէ Յուլիս 17–ին, Թոմսընի հետ պայմանագրութիւնը կը ստորագրուի:

Ըստ Տնտեսական Գործակցութեան եւ Զարգացման Կազմակերպութեան (Օ – Ս – Տ – Է) Թուրքիա մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրած է (6%) ներքին հում արտադրութեան մէջ (Փ – Ի – Պ): 1986–ին ալ կազմակերպութեան 24 երկիրներու բարձրագոյն աճը (8%) Թուրքիոյ կը պատկանէր:

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ՉԵՆ ՀԱՆԴԱՐՏԻՐ

Հարաւ – արեւելեան Անատոլուի մէջ քրտական հարցը հետզհետէ կը ծաւալի ու դրեթէ առօրեայ դարձած յարձակումները Զօրեքշաբթի առաւօտ վերածուած են զինեալ բախումի մը: Մարտինի մօտ, Մավալ լերան վրայ քիւրտ հրոսակներու դէմ Թուրք զինեալ ուժերը ամբողջ օր մը պայքարած են, նաեւ օգնութեան կանչելով ուղղաթիռներու միաւորներ:

Բախումներու ընթացքին Թուրք զօրաբաժինէն երկու զինուոր մեռած են, իսկ նախայարձակները սահմանը անցնելով գացած են Իրաքի հիւսիսակողմեան շրջանները, թրքական ուղղաթիռներ միջոց մը հետեւած են անոնց իրաքեան հողին վրայ:

Քրտական սաստկացող յարձակումներուն պատճառով Զօրեքշաբթի օր տեղւոյն վայրը փութացած է ապայակոյտի փոխ – նախագահ ու ցամաքային ուժերու հրամանատարը՝ զօր· Ն· Թօրումթայ, ու քննութիւններ կատարած Սուրիոյ եւ Իրաքի սահմաններուն վրայ:

Վերջին այս բախումներու ընթացքին նկատուած է, որ Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութեան մարտիկները միանալով Թուրք Համայնավար կուսակցութեան մարքսեան – լենինեան կազմակերպութեան, կը ջանան իրենց պայքարը ծաւալել նաեւ հարաւ – արեւելեան շրջաններէ դուրս: Այսպէս, Կարսի մէկ գիւղը, նոյն երեկոյեան յարձակումի ենթարկուած է: Անջատողական ուժերը խափանարարութեան դիմած են նաեւ պայթուցիկ զետեղելով կամուրջի մը տակ, որ իրարու կը միացնէ Թուրքիայէն Իրաք երկարող երկաթուղագիծերը:

Յայտնի է, թէ քրտական յարձակումներու պատճառաւ յատկապէս ընդդիմադիր ճակատը ծանրօրէն կը քննադատէ Էօզալի կառավարութիւնը, չեշտելով այն կէտը, որ հարցը Ազգ· Մեծ Ժողովին ներկայացնելէ կը խուսափի: Լրագրողներու այս մասին ուղղած հարցումին, պատասխանելով Թուրքիոյ նախարարապետը ըսած է· – «Հարցը շատ կարեւոր է· կը խորհիմ, որ այս մասին շատ գրելով, տեսակ մը քարոզչութիւն կ'ընենք իրենց ի նպաստ· զիրենք աւելի մեծ ցոյց կուտանք, քան ինչ որ են: Մենք հետըզհետէ կը դիմենք անհրաժեշտ միջոցառումներուն: Արդէն պաշարման վիճակի շրջանային կուսակալութեան մասին օրէնքը հրատարակուեցաւ Պաշտօնաթերթին մէջ»:

Էօզալ չի փափաքիր, որ մամուլը այս մասին իր յաճախակի հրատարակութիւններով այն կարծիքը ստեղծէ հանրութեան մօտ, թէ խնդրոյ առարկայ շրջաններու մէջ տիրապետող ուժ է յեղուզակի ներկայութիւնը:

**

Յուլիս 17–ի Թուրք մամուլէն կը տեղեկանանք, թէ շրջանային կուսակալ նըշանակուած է Տիգրանակերտի կուսակալը՝ Հ· Քոզաքչըօղլու: Ան ծանօթ է որպէս ահաբեկչութեան մասնագէտ· իր վարչական շրջանը կ'ընդգրկէ Պինկէօլը, Տիգրանակերտը, Էլազըղը, Հաքքեարին, Մարտինը, Սղերդը, Թունճէլին եւ Վանը:

**

Էօզալ Դամասկոս գնաց, երկու օրուան պաշտօնական այցելութեան: Ուրբաթ օր,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԺԱՌԱՆԳԸ

ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Մութը – մթին մեկնում էինք դաշտ՝ հնձելու, վարելու կամ մի ուրիշ անհըպարական գործի: Քունս դեռ չեմ առել, խռով եմ, դժուարութեամբ իբր՝ դէ, տեսէք ինչքան է մեղք խեղճ երեխան, եւ որքան էք դուք անխիղճ, մագլցում եմ սայլը, թաղւում խոտի մէջ: – Ջանս դուրս գայ..., – քթի տակ ու անհամարձակ մայրս է ասում:

Հայրս չպէտք է լսի, որովհետեւ խիստ կը զայրանայ, որովհետեւ տանել չի կարողանում, երբ տղամարդուն մեղքանում են: Մայրս տեղաւորում է կողքիս, կոշտ կարպետի տուար քաշում վրաս: Շնորհակալ եմ, բայց ես չկամ, վերջ, քնած եմ, ինչ ուզում էք արէք:

– Ժառանգ..., – հայրս է, եզան հետ խօսում է: Ամբողջա ժառանգն այնքան է սեւ, որ սեւութիւնից պսպղում է. գլխին զոյգ կիսալուսին կոտոշներ՝ հզօր ու ահարկու, ծայրերը սուր ու սպիտակ:

– Դէ, քեզ տեսնամ, գնացի՛նք ... խօսք գործ չասո ունենք...:

Կարպետի տակ ծուարել եմ. քնած եմ – քնած չեմ, ինձ հետ է հօրս թաւթանձր ձայնը, եզների առողջ, կուշտ տնքոցները, մեր սայլի այնքան ծանօթ ճռռոցը...: Եկեղեցու տակից մտնում ենք էլ աւելի մութ ձորը, կարմիր կամուրջն անցնում ու բարձրանում Լոռուայ հարթավայրը: Հանդի սառը քամին զարկում է քթիս...: Հաճոյքից ժառանգը առոյգ փնչացնում է, հայրս առոյգ փնչացնում է, ես կատուաձագի փռշտոց եմ տալիս:

– Ժառա՛ – ա՛ – ա՛նգ ... – ի՞նչ է ուզում ժառանգից, չգիտեմ, բայց ձայնի մէջ խնդմնդոց կայ. յուզմունքի պահին է այդպէս լինում: Վաղորդեան պաղ օդը անկշտում լցնում է թոքերը ու յանկարծ աղմկոտ, հուժկու դուրս շպրտում լայն կոկորդից:

– Օ – հէ՜ հէ՜յ..., – հեռուից հեռու սարերն արձագանգում են, – հէ՜ – հէ՜է՜է՜...

Հէնց այնպէս է աղմկում, հաճոյքի համար, դաշտին, սարերին, եզներին, աշխարհին խառնուելու համար: Ջահել է, առողջ: Ուրախանում է ... Յետոյ շուռ է գալիս, մտրակի երկար կոթով թխթխկացնում չոր կարպետը:

– Տղայ, հէ՜յ...: Մորդ փէշի տակից դուրս արի...:

Ոչ շարժւում եմ, ոչ ձայն հանում: Բայց նրա պէտքը չէ. ինքը համոզուած է՝ լոյսը որ բացուեց, տղամարդը պիտի ոտքի վրայ լինի:

– Հօ – հէ՜յ, տղայ...: Սարերը զարթնում են, լոյսի հետ լուսացի...

Երկար ու բարակ մտրակն օդում խաղացնում է: Մտրակը նրա ձեռքին մի հրաշագործ բան է, օդը կտրատում, սուլում, շաչում – շառաչում է, դրաքորաքում, պայթում, ճայթում: Հօրս մտրակախաղերը, տղայական խաղերը...: Իմ ուշքը գնում է դրա համար. կարպետի տակից թրթուրասոյ եմ տալիս...:

– Կաթնոտեց, երկինքը կաթնոտեց ... Հրէ՜ – հա՜ ... Ո՞նց ա շաղւում – փարւում, մտիկ արա, է՜...:

Սայլի առաջնամասում բոլոլ մէկ կանգնած է. սիրում է այդպէս ինքն իրեն ցուցադրել, երեւակայել: Տաքուկ բունս թողած կառչում եմ նրա ծնկանն ու պինդ փաթաթւում: Նայում եմ վեր. փայլ ու գոյն կորցրած մի քանի աստղ է մնացել, որ ուզենամ կը հաշուեմ: Ձիան խոշոր փաթիլներ են, հալւում – չքանում են աչքիս առաջ: Ու յանկարծ ինչ – որ մի լեռան կատար կրակւում է, բոց դառնում, ցոլքուն է տալիս երկար շիթերով: Յետոյ դեղին ու հաստ թոկերով, սարերի գագաթները կապւում են իրար ու դրանց վրայ ճօճուելով յայտնւում է ԱՐԵՒԸ ... Երեւում է արեւը իր հիացարհուր տեսքով...: Թառում է ամենաբարձր սարի ուսին...: Նայում է մեզ...:

– ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ ... ԵԿԵԼ ԵՆՔ ՄԵՐ ԳՈՐԾԻՆ...

– ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ ... ՎԵՐԻՆ ԻՐԱԽՈՒՆՔՈՎ ԲԱՐՈՎ ԷՔ ԵԿԵԼ ՁԵՐ ԳՈՐԾԻՆ...

Հոգատաշատ մօրս սայլը ճօճանինջ է արել, գանթում է նստած տեղը, բայց ԱՐԵՒԸ պեծոտ ճառագայթով կրակում է կոպերին. ցնցւում է, մեղաւոր նայում դէսուդէն: Ես ծիծաղում եմ: ԱՐԵՒԸ դանդաղ պոկւում է տեղից, լողում դէպի վեր՝ կապոյտ երկինք...

Հմայուել է հայրս, բոլոլ մէկ ձգուել դէպի վեր ... Բարձրահասակ, երկարոտ է, վիթխարի ուժի տէր: Հունձ անելիս, մէջքին կպած թաց շապիկի տակից տեսնում էի նրա ձիգ ողնաշարի ամէն մի ողը առանձին – առանձին, խոշոր ու շարժուն...

– Սարերը քնից բեզարել են, է՜...

Տակնից նայում եմ իրեն. զարմացած եմ, բայց չեմ ծիծաղում, հայրս հաւատում է՝ ես էլ եմ հաւատում – սարերը քնում, արթնանում են: Արթնանում են լայնալանջ դօշերն ուռչացնելով, տնքալով – վրչալով, յօրանջելով...:

Լուսաբացին հանդերում օդը զարմանալի համ ունի. ծաղիկների գիշերուայ ցօղն է գոլորշիանում, աշխարհը լցնում բոյրով: Զարթնում է բնութիւնն ամէն առաւօտ, հավայ երեխայի նման ճմլկոտելով, նորածնի սքանչանք ու հոտ արձակելով...:

Հօրս կողքին եմ, մօրս կողքին եմ, նրանց մէջ եմ, նրանց հետ քոլ, ծաղիկ, քար ու սար, մեր ժառանգ եզը, ԱՐԵՒԸ ինձ համար են, եւ իրենք առանց ինձ պակաս ու ցատ էին լինելու ... Իրենցից եմ ծլել...

– Օ – հէ՜ – հէ՜ – հէ՜յ – յ – յ..., – ձէն է տալիս հայրս:

– Օ՜ – հէ՜ – հէ՜ հէ՜ յ – յ..., – ծղրտում եմ ես: Հէնց այնպէս ենք ձայնում. ցեղի նոյն արեան պահանջով, թող լսուի...: Ժառանգն ականջները խլշկոտում է: Սեւ մորթու տակ մկանները խաղում են, պար են բռնել, եռքը բլթբլթում է ներսում, լուծը ծուլէ ծուլ է անում՝ իբր ինձ չմոռանաք ...

**

Հացը դեռ տաք էր, մոխրահամ, եւ շատ համեղ: Բոքոնը ձեռքիս նստած եմ գերանի վրայ: Հսկայ ծառաբուն է գերանը՝ ժառանգն է դուրս քաշել անտառից. մենակ: Մի ամբողջ ձմեռուայ փետ ենք անելու: Մանր – մունր բաների հետ հայրս գլուխ չունէր. մտել է անտառն ու ադահարար ջոկել:

– Սրան մի շաբաթում վեր կը դցե՞ս, – ծաղրել են ընկերները:

– Չէ, մի օրում:

– Պա՜հ...

– Բա՜...

– Յետո՞յ ... էս խորխորատից ո՞վ ա հանելու, տօ խելքի տոպրակ:

– Ժառանգը:

– Պա՜հ...

– Բա՜...

«Մարդու փորձն ու գործիքը պէտք է իրեն սազի»: Ասում էր հայրս ու յատուկ պատուիրում էր՝ կացինը սովորականից մեծ, լինգը հաստ, բահը լայն, գերանդին երկար ... Ժառանգը՝ հսկայ:

– Փղի ուժ ունի, հաւատա՜..., – պարծենում էր ու պարծենում պահած եզով:

Օրը վերջացել է: Խաղաղ երեկոյ է, Լոռուայ երեկոյ...: Հացը ծամելով նայում եմ վերեւ. աստղերը զարդ ոսկեայ հատիկներ...: Առաւօտեան բուռ – բուռ շաղ ենք տալու մեր շալպտուրիկ հաւերի առաջ:

Կշտացայ: Պառկում եմ գերանի վրայ: Ոչինչ չեմ մտածում. բան չունեմ մտածելու: Սուտասփռա երեկոյ է, աշխարհը լիքը աստղեր, մեր բակից ծխի հոտ է գալիս, ես կիսամերկ ու բոպիկ, բայց օդը տաք է, հողը տաք է, ժառանգի բերած գերանը լայն, յարմար, անտառահոտ ... Մեր կովը բացօթեայ է կապած, պառկել է իմ կողքին ու ես նիրհիս մէջ արդէն լսում եմ, թէ ինչպէս է ծամում իր յաւերժական ծամօնը ... յաւերժական ...

**

Տարուայ բոլոր ժամանակներում Լոռին հրաշք, իսկ աշնանը հէքեաթի սկիզբ է: Աշնանային իր կախարդանքներով գնալու է, գնալու, հասնելու է, մտնելու է խոր ձմրան մէջ. հէքեաթաւէտ Լոռուայ ձմրան մէջ...

Թւում է աշնանը բնութիւնը կանգ է առնում ինքն իր անեղծածով հիանալու, ինքն իրեն զմրուշխնելու համար ... Սարալանջերի անտառները՝ հազարագոյն, աղբիւրների քչքչոցները՝ քնքուշ, մեղմ, դաշտերի հողը՝ փխրուն...: Հողը ոտքի տակ փռուած, բերքի հետ հասունացել, ճկճկուել, պատրաստ է որորուելու, բացուելու, ի ցոյց դնելու մի ողջ ամառ թաքցրած հրաշալիքները ... Իսկ հայրս, ճակատին քրտինքի խոշոր կաթիլներ, ժպտադէմ է...: Լոռում բերքահաւաք է: Հայրս ու հողը հրաշալի զոյգ էին. հողը սիրում էր նրան, նրա ցանածը դուրս էր գալիս. քրտնում ու ժպտադէմ է, քրտինքը շաղ է տալիս հողին ու այդպէս գումարւում են, բնական ու պարզ դառնում են Մի...:

Ինչո՞ւ եմ յիշում իմ շատ հեռաւոր մանկութեան այդ օրերը: Չգիտեմ: Հէնց այնպէս: Ոչ մի արտառոց բան:

Ամէն իրիկնադէմ աթարակրակ ենք անում, կարմիր կրակ ենք անում, կարտոֆիլը խորովում: Կարտոփը կամ կարտոլը, ինչպէս կ'ասէր Լոռեցին...

Մայրս մատներին փչելով քերում է կեղեւի այրուած տեղերը, երկարուկ պալարները սարքում կարմրաթուշիկ հարսներ, խնոցու կարագը քսում ենք մաութներին ու...

Խնոցին չկայ, կովը չկայ, հայրս էլ չկայ արդէն. ժառանգի անունն է մնացել, յուշեր են մնացել...:

Եզները քաշում են պոկէ – պոունկ բարձած սայլը: Ժառանգի լուծընկերը՝ նոյնպէս խոշոր մի կենդանի, մէջքը կորացրել է, ծնկներին զօռ է տալիս, շարշարւում է շնչակտուր: Փնտռեց ու փնտռեց, հայրս տարին մէկ փոխեց ու այդպէս էլ ժառանգին հաւասարը չգտաւ, չճարուեց, չկար, չկար:

Ժառանգը լայն ու հաստ կճղակները խրում է փխրուն հողի մէջ, տղայական չարութեամբ ետեւի աջ ոտքով հողը շպրտում է մեր կողմը, թոզ հանում: Բեռն ի՞նչ, ծանրութիւնն ի՞նչ՝ մի ամբողջ օր ազատ է եղել, արածել է ուզած տեղը, մրափել պուրաը տաք գետնին տըռւած, անտառի թուփտներից հոտոտ, աղբիւրի հեռքով գնացել ծարաւը յագեցրել է սառն ու զուլալ ակունքից, հզօր վիզը դարաւոր կաղնիների բներով է քորել:

– Հլա՜ սրան, հլա՜ սրա դժութիւններին, հլա՜ ինչքան եմ երես տուել..., – իբր բարկանում է հայրս, բայց հպարտանալն այնքան է շատ, որ հազիւ է թաքցնում՝ հաճոյքից խեղդւում է, բեկբեկւում է ձայնը տարօրինակ երանգներով... Ժառանգը ծանր գլուխը թեքում է, հօրս հասցէին օդը պղպահարում, իբր նեղանում ես՝ նեղացի, քեզ ով է բանի տեղ դնողը, իբր՝ դեռ շնորհակալ կաց, որ սրան, այսինքն զուգընկերոջը, ակի տակ չեմ կոխում...:

Մթան թանձրանալու հետ անխտաեւ ժառանգն աներեւութանում է, ու նրա պոզերի սպիտակ ծայրերը ինձ համար դառնում են թռչկոտացող լուսատտիկներ ... Տերեւուքի փափուկ խուրձի վըրայ թեք տուած, հայրս դնդնում է իր սիրած «Վարդ կօշիկ», մեր ընթացքին չի հետեւում ժառանգը, գիտի, որ ձմրան պաշարը տանում ենք տուն:

Շարժուելուց առաջ դեռ, հանգչող կըրակի հետ խաղալիս գտել եմ երկարուկ, տաքուկ, մոխրի մէջ դամն առած մի կարտոֆիլ: Ձեռքիս է, խաղում եմ հետը, յետոյ եմ ուտելու...: Մեր առջեւից գնացող մի ուրիշ սայլի ենք հասնում, դէմ ենք առնում ու յարմարւում նրա ընթացքին:

– Հօ՜, հա, հօ՜..., – վարոցն ու եզներն չխնայելով, թարսուել է սայլապան Ուհաննէսը, մեր առջեւից գնալը պատիւ է համարում, ճամբայ չի տալիս: Հօրս ընկերն է թէեւ, ու մթան մէջ խիստ յարմար է ուրիշի ետեւից գնալը, բայց ... Բայց դնդնոցը կտրւում է, թեքւում դէպի աջ – հը՞, հատա՞ր, կտրուեցի՞ր, խալխի պոչ ես՞..., – մտրակը ճօթայընում է ժառանգի փորատակերին: Ամենավիրաւորական բանը նրա համար, խոցւում է ժառանգը, փռշտոցով լուծը թափ է տալիս, ընկերոջը հրում, ձախ մղւում, պոկւում ու համարեա քառատըրոփ շրջանց անում: Ուհաննէսի եզները հուշտ են լինում մի կողմի վրայ...:

– Խաբար դա՛... – յաղթական հռհռում է հայրս:

– Խաբարդա՜ ա՜ – ա՜..., – քրքջում եմ ես: Մեր թիկունքից արդէն լսում ենք Ուհաննէսի հայհոյանքները: – Դու ե՞րբ տես մարդ դառնալ, Ջանջալանց շու՛, ե՞րբ տես լրջանալ, թո՛ւ, թո՛ւ...:

Մեր պէտքը չէ: Խնդխնդում ենք, հըրճւում ենք՝ ես, հայրս, ժառանգը...

Դեռ տաք կարտոֆիլը ջարդում եմ. երկու կէս է լինում: Սրտում, խոշոր բըրինձի հատիկներ՝ բուռս են լցւում: Մի քիչ տալիս եմ հօրս:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԿԵՍԱՐԻԱ ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ՝ ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ

Կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ տօնախմբութիւնն ու մատաղօրհնութիւնը Կիրակի, Յուլիս 5-ին, աւելի քան հարիւր ուխտաւորներու ներկայութեամբ եւ Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ կատարուեցաւ Կեսարիոյ մէջ: Ուխտագնացներու կարաւանը Երկուշաբթի վերադարձաւ, մինչ Պատրիարքը գնաց դէպի Իսքէնտէրուն:

«Մարմարա»յի փոխ – խմբագիր Օր. Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, որ մասնակցած էր ուխտագնացներու խումբին, հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ. –

Իսկապէս անմոռանալի պահեր ապրեցանք, բոլոր անոնք որ բախտը ունեցանք մասնակցելու այս ուխտագնացութեան: Ըէյսալ զբօսաշրջական ընկերութիւնը լաւ կազմակերպած էր եւ գիտակից էր իր պաշտօնին: Ուխտագնացներու խումբը ճամբայ ելաւ Նարլըգափուի եկեղեցիէն, ուր եկած էր նաեւ Պատրիարքարանի Դիւանապետ Մեսրոպ Եպիսկոպոս որ բարի ողջերթի խօսք մը արտասանեց, ըսելով որ ասիկա զբօսաշրջութիւն չէ, այլ ուխտագնացութիւն մը:

Կատարուեցաւ աղօթքը եւ ապա խումբը ճամբայ ելաւ, ու հանգիստ ճամբորդութենէ մը ետք Ուրբաթ առաւօտ հասաւ Կեսարիա եւ կարճ հանգիստէ մը վերջ գնաց Իւրկիւպ եւ Կէօրէմէ, ուր տեսաւ ժեռաժայռ եկեղեցիները եւ այլ տեսարժան վայրերը: Ուրբաթ գիշեր Պատրիարքն ալ հասաւ Կեսարիա եւ իջեւանեցաւ Թուրան պանդոկը:

Ուխտագնացութեան ընթացքին, Պատրիարք Հօր, իր մինիպիւսին մէջ, կ'ընկերանային նաեւ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Արման: Շաբաթ առաւօտ, Արամ Հայր Սուրբը, Պաւլ, Միւռոն եւ գաւառի հոգեւոր հովիւ՝ Վարագ Քահանայ Հայրերը, միանալով Պատրիարք Հօր, քննեցին Կեսարիոյ Եկեղեցիին տանիքն ու լուսարանը: Մեր հոգեւոր Պետը նորոգութեան համար թելադրութիւններ ըրաւ եւ հրահանգեց որ պատերուն ծեփերը փոխուին:

Այս քննութիւններէն վերջ Շաբաթ առաւօտ կատարուեցաւ ժամերգութիւն եւ մատուցուեցաւ պատարագ, ի յիշատակ Գիւտ Նշխարացն Հօրն Մերոյ Գրիգոր Լուսաւորչի: Ժամերգութեանց եւ պատարագին մասնակցեցան երաժիշտ Կարպիս Ձամուչեանի գլխաւորութեամբ երգեցիկ դպիրներ: Պատարագը մատոյց Արամ Հայր Սուրբը, Գէաքճեան Սարկաւագ Վերաբերումը ըրաւ, Ս. Սեղանին սպասարկեցին Սէմէրճեան, Գէաքճեան, Մաչալեան սարկաւագները: Նախ քան պատարագ մուտքը, կատարուեցաւ մատաղներու օրհնութիւնը: Օրուան քարոզը տուաւ Պատրիարքը, որ ողջունեց ժողովուրդը եւ զիրենք նկատեց երջանիկ հաւատացեալներ, որոնք ուխտի եկած էին այս թէեւ փառաւոր, բայց միաժամանակ հեռաւոր, մենաւոր ու աղաւոր եւ մաքուր աւեր եկեղեցին: Եկած ենք, ըսաւ Շնորհք Պատրիարքը, իր զաւակներէն զրկուած այս եկեղեցիին քիչ մը մխիթարութիւն տալու: Այս եկեղեցին երբեմն լեցնող ժողովուրդին տեղ անոր անշունչ ու անխօս պատերուն քիչ մը կենդանի շունչ եւ ջերմութիւն տալու համար: Ստոյգ է որ, շարունակեց, մեր եկեղեցիներուն շէնքերը, իբրեւ նիւթական կառոյցներ, թէ իսկ ըլլան գեղեցիկ, բայց ի վերջոյ անկենդան քարեղէն կառուցուածքներ են: Բայց անգամ մը որ օծուին, ու Աստուծոյ փառքին եւ Սուրբ

մը անունին ընծայուելին խրախան, բուն ապրող եւ շնչող եկեղեցիով, այսինքն հաւատացող ժողովուրդով, կարծես թէ քարեղէն շէնքերն ալ կը կենդանանան եւ կը նոյնանան զիրենք լեցնող ժողովուրդով։ Մէկը (շէնքը) իբրեւ մարմին, եւ միւսը (ժողովուրդը) իբրեւ հոգի եւ կեանք։ Այդ է որ տեղի կ'ունենայ պաշտամունքի այս պահուն, սիրելի ժողովուրդ։

Ապա յիշեցուց, թէ հեռաւոր այս եկեղեցին ընծայուած է անունին եւ յիշատակին մեր մեծագոյն Սուրբին, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին, որ թէեւ այսօրուան Էջմիածին քաղաքը ծնած է, բայց այս քաղաքին մէջ սնած, աճած, և անցուցած է իր մանկութիւնը, երիտասարդութիւնն ու չափահասութիւնը, քրիստոնէական մաքուր ու բարձր շրջանակին մէջ իր կարգին դառնալու համար հարազատ եւ ամբողջական քրիստոնեայ հաւատացեալ մը։ Իր կրօնքին, իր լման տուրքը վճարելէ յետոյ իր մէջ զգացած է կոչումը իր կեանքը ամբողջութեամբ նուիրելու հոգեւոր վերակենդանութեան համար ժողովուրդի մը որուն թագաւորը կեանքէ զրկած էր իր Փիզիքական հայրը։

Ապա անդրադարձաւ ուխտաւորի մը պարտականութիւններուն, ըլլայ այդ Աստուծոյ տան մէջ, կամ անկէ դուրս, որ կը պահանջէ լրջութիւն եւ գայթակղութեան պատճառ չըլլալ ոեւէ մէկուն, ըլլայ այդ ոչ կրօնակից հայրենակիցներուն, բայց նաեւ իրենց գաւառացի կրօնակիցներուն, որոնցմէ շատեր որքան ալ հեռու մնացած ըլլան իրենց եկեղեցիներէն, չեն կորսնցուցած իրենց խոր յարգանքը եւ երկիւղածութիւնը, զոր կը տածեն եկեղեցիներու շէնքերուն հանդէպ։

Պատրիարքը մաղթեց որ ընդունական ըլլայ ուխտաւորներու ուխտը եւ մօտ օրէն ալ իրագործուի եկեղեցւոյ վերանորոգութիւնը։

Եկեղեցական արարողութենէն ետք Պատրիարքը մէկ քանի ընկերակիցներով շրջեցաւ մերձակայ վայրերը, անցաւ Թալասէն, ձիւնածածկ Էրճիյէս լեռը ելան։

Շաբաթ գիշեր ժամը 17·30–ին կատարուեցաւ Լոյս Զուարթի արարողութիւն, նախագահութեամբ՝ Պատրիարքին։

Կիրակի առաւօտ կարճ ժամերգութենէ մը վերջ, հոգեւորականները, լրիւ զգեստաւորուած, մուտք գործեցին եկեղեցի։ Պատրիարքը փառաւոր թափորով առաջնորդուեցաւ Կեսարիոյ սքանչելի եկեղեցին ներս, ստեղծելով վեհ մթնոլորտ, որ կը վերացնէր ներկայ ուխտաւորները։ Ուխտաւորներն ալ Պատրիարք Հօր թելադրած ձեւով կարգապահ ու յուզուած էին։ Նոյն հոգեւորականներն ու սարկաւագները կը սպասարկէին Խորանին։ Դարձեալ քարոզեց Պատրիարքը, որ նախ կրկին ծանրացաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի վրայ։ Յայտնեց, թէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ թէեւ հալածանքներու ենթարկուեցաւ, բայց քարոզեց Քրիստոնէութիւնը եւ տարածեց զայն։ Քրիստոնէութիւնը սիրոյ կրօնք է, ըսաւ ան, ինչպէս որ մկրտութեան ընթացքին հաւատք, յոյս եւ Սէր կը խնդրէ երախան։ Ապա ծանրացաւ այս երեքին վրայ եւ լայն ներշնչեալ մեկնաբանութիւններով փոխանցեց օրուան խորհուրդը, շեշտելով որ մենք մեր ուրոյն դիմագծութիւնը շատոնց կորսնցուցած պիտի ըլլայինք, եթէ չունենայինք Քրիստոնէութիւնը։

Կատարուեցաւ ընդհանուր խոստովանանք, Արամ վարդապետի կողմէ, ապա բոլոր ուխտաւորները Հաղորդութիւն ըստացան եւ պատարագը շարունակուեցաւ շատ գեղեցիկ տպաւորութեան մը մէջ, յանգելու համար Հոգեհանգստեան պաշտօնին, որու ընթացքին յուզիչ շեշտով մը յիշատակուեցան Սիրականեան, Աղաճանեան, Պաղտասարեան, Պալեան, Պօղոսը, Սվազլը, Նարխօզլու, Զատրճեան, Քէչեան, Ապաճեան, Գէսթէքեան, Զաքըրճեան, Մխաքեան, Ալիքսանեան, Պալօղլու, Սվաճեան, Գունտաքճեան, Սամթըրճեան, Օֆլազ Չէլիք, Գէտիկէրլի, Ուզուր ընտանիքներու, ինչպէս նաեւ այս եկեղեցիին մէջ քարոզած, պատարագած, ծառայած եւ այս եկեղեցիին սատարած բոլոր ննջեցեալներու ի յիշատակ։

Պատարագէն վերջ Պատրիարքը կրկին թափորով Խորհրդարան առաջնորդուեցաւ, մինչ պարտէզը կը սարքուէր Սիրոյ Սեղան։

Սիրոյ Սեղանի վրայ Կարպիս Սէմէրճեան բացման խօսք մը ըրաւ եւ մատնանշեց որ եկեղեցին կանգուն պահելու համար նորոգութեան ձեռնարկուած է եւ ուխտաւորները հրաւիրեց իրենց նուէրները կեդրոնացնել այս նպատակին։ Պատահմամբ Կեսարիա գտնուած գերման մէկ – երկու զբօսաշրջիկներ ալ հետեւեցան այս ուխտագնացութեան եւ Սիրոյ Սեղանին, հիացան ու իրենց նուէրներով մասնակցեցան։ Եկեղեցւոյ բակը այնքան լեցուն էր, որ կարելի չեղաւ բոլորը նստեցնել Սիրոյ Սեղանին շուրջ։ Տեղւոյն վրայ արդէն գոյացաւ կոկիկ գումար մը։

Սիրոյ Սեղանէն վերջ ուխտաւորները լեցուեցան երեք օթօպիւսներու մէջ եւ Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ գացին տեղւոյն Հայոց գերեզմանատունը ուր ընդհանուր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ հոն ննջողներու հոգւոյն ի հանգիստ։ Յատուկ աղօթք մը կարդաց Պատրիարքը եւ ուխտաւորները արցունքոտ աչքերով հետեւեցան այս ոգեկոչման արարողութեան, նայելով խոտով ծածկուած քանի մը շիրմաքարերուն, որոնք դեռ մնացած են գերեզմանատան մէջ։

Ատկէ վերջ Պատրիարքը եւ ուխտաւորները մէկզմէկու բարի ճանապարհ մաղթեցին եւ արցունքներու մէջ բաժնուեցան Կեսարիայէն։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ ԼԵՑՈՒՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Երկուշաբթի, Յուլիս 6–ին, Հայ Դատի Յանձնախումբը կազմակերպած էր երեկոյթ մը, տօնելու համար ժողովուրդին հետ միահամուռ, Յունիս 18–ի յաջողութիւնը։ Ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումը ամէն Հայու սրտին մօտ պահանջ մըն է եւ Լիոնի Հայերը մեծ թիւով եկած, լեցուցած էին Փալէ տը Քոնկրէի սրահներէն մէկը։ Եկած էին նաեւ շրջակայ վայրերէ։ Ոտքի մնացողներ շատ եղան։ Բեմը զարդարուած էր զոյգ եռագոյններով, ծաղիկներով։ Օդը հեղձուցիչ էր սրահին մէջ։ Ոչ ոք մտածեց ետ դառնալ։

Սկիզբը, բեմին վրայ, Վահէ Մուրատեան մինակն էր։ Վահէ Մուրատեան, ծագումով Վանեցի, Յանձնախումբին պաշտօնաթերթ՝ Ֆրանս – Արմէնի ամսաթերթին խմբագիրն է եւ, բնականաբար, նուիրեալ մը Հայ Դատին ի սպաս։ Իր գոհունակութիւնը յայտնեց ի տես լեփ – լեցուն սրահին – թերեւս աւելի քան հազար հոգի՝ որոնց մէջ գաղութին կրօնական պետերը – եւ տուաւ երեկոյթին յայտագիրը։ Ըսաւ որ Եւրոպայի Խորհրդարանին անդամներէն երեքը քիչ յետոյ պիտի գան ու տեղ գրաւեն բեմին վրայ։ «Մեր հիւրերը» ըսաւ «անոնցմէ են՝ որոնք անկասկած պիտի մտնեն, ապագային, Հայոց պատմութեան պանթէոնին մէջ»։

Երբ Անրի Սաքլի (ֆրանսացի), Էրնէսթ Կլին, Վիլի Քիւփէրս (պելժ), ընկերակցութեամբ Ժիւլ Մարտիրոսեանի, Գէորգ Քէփէնէկեանի եւ Վարուժան Գըրիգորեանի, ներս մտան սրահէն, ժողովուրդը, ոտքի, երկարօրէն ծափահարեց զանոնք։ Պահ մը՝ որ կը կարծենք, պիտի մնայ երկար իրենց յիշողութեան մէջ։

**

Ցուցադրուեցաւ նախ, մօտ կէս ժամ, ժապաւէն մը՝ որ շուտով խանդավառեց սրահը, երբ ներկաները տեսան եւ լսեցին թէ ի՛նչ մեծ համոզումով օտարներ կը պաշտպանեն Հայ Դատը, արդարութիւնը։ Լսուեցան նաեւ ուրիշներ՝ որոնք փորձեցին, բայց չյաջողեցան վիժեցնել տալ հայանպաստ բանաձեւը։

Խօսք տրուեցաւ յետոյ, կարգաւ, սրահին մէջ ներկայ, երեք խորհրդարանականներուն։

Վիլի Քիւփէրս յայտնեց որ, իբրեւ Ֆլաման մօտիկ է Հայերուն, որովհետեւ, ինչպէս Հայերը, Ֆլամաններն ալ, դարեր շարունակ, տառապած են թշնամի լուծի տակ։ Պահանջեց (հայերէն) «Ազատութիւն Հայաստանի»։

Էրնէսթ Կլին, որ անկասկած շատ է պրպտած պատմութիւնը, յիշեց որ 1915 Դեկտեմբեր 20–ին, ընկերվարական – երեսփոխան մը հարցապնդած է, Ռայխսթակի մէջ, գերման կառավարութիւնը ջարդերուն մասին՝ որուն զոհ կ'երթային Հայերը։ Կառավարութեան ներկայացուցիչը ջանացած է «վրան գոցել»։ Կրնանք հետեւցնել մեր կողմէ, որ գերման վարիչները ամբողջովին ծանօթ էին Թուրք կառավարութեան ոճիրներուն։

Էրնէսթ Կլին եզրակացուց «Հայերու վէրքը կը սկսի սպիանալ Յունիս 18–էն ի վեր։ Սփիւռքի վարիչներուն առջեւ կը բացուի նոր գործունէութիւններու ճամբայ»։

Անրի Սաքլի ընդգծեց այն յամառ աշխատանքը՝ որուն լծուեցան, առանց ընդմիջումի վեց տարիներէ ի վեր, հայ երիտասարդները, իրենց կողքին։ «Երբ մենք, երբեմն կը հասնէինք յուսահատութեան դուռը, Հայ Դատի Յանձնախումբին վարիչները իրենց յարատեւ դիմումներով, նոր թափ մը կուտային մեր գործունէութեան ու կը շարունակէինք»։ Ֆրանսացի երեսփոխանը որ նախագահն է Եւրոպական Խորհրդարանի ընկերվարական խումբին, յորդորեց ըՍփիւռքը որ գործէ միասնական ճիգերով։ Գոչեց՝ «Կեցցէ Հայաստան», հայերէն։

Յանձնախումբին կողմէ խօսեցան Հիլտա Զօպոյեան եւ Միհրան Ամթապլեան։ Տիկին Զօպոյեան հաստատեց որ Եւրոպայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումով նոր էջ մը բացուեցաւ մեր դատին համար։ Ակնարկեց միասնականութեան։ Ըսաւ՝ «բոլոր հոսանքները յարգելի են. միասնականութեան համար պէտք է գործ. չի բաւեր խօսքը։ Ժողովուրդն է որ պիտի որոշէ թէ ով կը գործէ ...»։

Միհրան Ամթապլեան, պատմականը ընելէ վերջ Յանձնախումբին տարած գործունէութեան, ըսաւ որ Յունիս 18–ի քուէարկութիւնը եւրոպական Խորհրդարանին վարկը բարձրացուց։ Հայերը դիրք ունին աշխարհի բոլոր կողմերը եւ պիտի ծանօթացնեն ամէն տեղ Խորհրդարանին տուած վճիռը։ Նիստին ժապաւէնը արդէն կը ցուցադրուի Միացեալ – Նահանգներու մէջ։

Հայ Դատի Յանձնախումբը նամակ ղրկած է Եւրոպայի 12 երկիրներուն Արտաքին նախարարութիւններուն, խընդրելով որ, Թուրքիոյ հետ ունեցած յարաբերութիւններուն մէջ, նկատի ունենան Խորհրդարանին քուէարկած բանաձեւը։

Փակելէ առաջ հանրաժողովը, Վահէ Մուրատեան թուեց, մի առ մի, անունները բոլոր այն անձերուն, որոնք երկար տարիներ աշխատեցան յաջողցնելու համար ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը։ Յիշեց նաեւ Սօլիտարիթէ – Ֆրանքօ – Արմէնիէնը յանձին իր նախագահին։ «Աշխատեցաւ մեզի հետ» ըսաւ։

Հաւաքոյթին ներկայ էին շրջանին երեսփոխաններէն շատեր, մանաւանդ ընկերվարականները՝ որոնց մէջ Լուի Մէրմազ, Հայերու բարեկամ Վիէնի քաղաքապետը։ Լիոնի քաղաքապետ՝ Ֆրանսիս Քոլոն, նախարարներ՝ Միշէլ Նուար եւ Ալէն Քարինեոն ղրկած էին համակրական ուղերձներ։ Վիլէօրպանի փոխ – քաղաքապետ – երեսփոխան Ժան – Ժաք Քէյրան խօսեցաւ ի բացակայութեան Շարլ Էռնիւի՝ որ ապաքինման մէջ էր։

Երեկոյթը շարունակուեցաւ երգերով։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ ուշ գիշերին, տողորուած, կը կարծենք, երախտագիտական զգացումներով հանդէպ այն մը տղոց եւ աղջիկներու, որոնք, յաճախ մէկդի դնելով իրենց անձնական գործերը, ամէն վնաս եւ վտանգ աչք առնելով, աշխատեցան տարիներէ ի վեր որպէսզի յարգուի մէկուկէս միլիոն զոհերու յիշատակը, միջազգային մակարդակի վըրայ, որպէսզի ապահովուի հայութեան պահանջներէն մէկուն իրականացումը։ Ու ներկաներէն ոմանք – կը յուսանք շատեր – ուզեցին նիւթապէս օժանդակել Հայ Դատի Յանձնախումբին. օժանդակութիւն՝ որուն ան շատ պէտք ունի, թէ՛ անցեալ եւ թէ՛ ապագայ գործունէութիւններուն համար անհրաժեշտ մեծ ծախքերուն պատճառաւ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Մշակութային Սիս Միութեան «Արմէն» թատերախումբը, Յունիս 18–ին եւ 19–ին, ներկայացուցած է «Թակարդը» թատերախաղը, «Ա. Մանուկեան» սրահին մէջ։ Խօսք առնելով Միշա Հայրապետեան յայտնած է, թէ թատերախումբը յետագային պիտի բեմադրէ «Ողջակիզուածը», «Խաւարումը», «Աստուծոյ 12 օրը», «Մեր քաղաքը» եւ «Արմենոյը»։

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Յունիս 3–ին, իր մահկանացուն կնքած է տոքթ. Նուպար Քիւփէլեան։ Եղած է ծանօթ անուն մը գաղութին, գործօն անդամ հայ կեանքի մէջ։ Նախկին ֆրանսահայ (Մարսէյլ), տոքթ. Քիւփէլեան Բ. Աշխարհամարտի տարիներուն մասնակցած է ֆրանսական ազատագրական շարժումին։

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «Անահիտ» Միութիւնը, Յունիս 18–ին, տօնած է Մայրերու Օրը, «Սուքիասեան» սրահին մէջ։ Բանախօսած է Սեդա Կարապետեան։ Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած է «Զուարթնոց» մանկական երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Տիկին Անժէլ Ոսկանեանի։

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ համալսարանականներու ընդհանուր միութեան կեդրոնին մէջ, Յունիս 19–ին, դասախօսութիւն մը տըրուած է տոքթ. Յակոբ Քրաչեան՝ «Ատամնաբուժութեան պատմութիւնը՝ սկիզբէն մինչեւ այսօր» նիւթին շուրջ։

**

ՊԼՈՎԴԻՒԻ Ժողովրդական Բանակի Տունը, Յունիս 20–ին, տեղի ունեցած է համերգ մը, նուիրուած Կոմիտասի։ «Երեւան» կազմակերպութեան ղեկավար դէմքերէն Գրիգոր Գրիգորով խօսած է Կոմիտասի կեանքին ու գործին մասին, շեշտելով անոր դերը հայկական ժողովրդական երգերու հաւաքման մէջ։ «Արամ Խաչատրեան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Անթոն Քալքանովի, մեկնաբանած է «Կալի երգ»ը, «Գութանի երգ»ը, «Հայաստան»ը, «Անձրեւ եկաւ»ը եւ այլ խմբերգներ։ Յայտագրին մասնակցած են նաեւ ջութակահարուհի Արուս Պալթայեան, դաշնակահար Սարգիս Պալթայեան, դաշնակահարուհի Էֆի Ֆերմանեան եւ նոր կազմուած Եռեակը։ Համերգին ներկայ եղած է Հայաստանէն՝ Գ. Ջիթչեան։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ԺԻՐՔԱ
–ԺԻՐԱՅՐ ԽԱՉԻԿԵԱՆ–

ԻՒՆԷՍՔՕՅԻ անձնակազմի միջազգային ընկերակցութեան նախաձեռնութեամբ, Յունիս 23–էն 30, ԻՒՆԷՍՔՕՅԻ Փարիզի կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ Ժիրքայի գործերու ցուցադրութիւնը։ Նկարիչին առ – էվոլիւթիֆը հրապուրած է ամէն մէկ այցելու այն աստիճանի, որ ԻՒՆԷՍՔՕՅԻ պատասխանատուները այս ցուցահանդէսը նկատած են կազմակերպութեան մշակութային տարին նշող դէպք մը։

Բացումին ներկայ եղած է Տիկին Տանիէլ Միթերան, որ ներկայացուած քառասուն պաստառներէն մէկը ընտրած է իր նախագահած՝ « Ֆրանս – Լիպերթէ» հիմնարկին համար։

Յանուն կազմակերպիչ մարմնին, Պր. Տաս քանի մը խօսքով շնորհակալութիւն յայտնած է Տիկին Միթերանի, որ իր ներկայութեամբ ցոյց տուած է այն հետաքրքրութիւնը, զոր ունի մշակութային այս ձեռնարկին նկատմամբ։

Յիշենք որ, Ժիրքա (Ժիրայր Խաչիկեան) ծնած է Պարսա եւ մանկութենէն ցոյց տուած իր հակումը գծագրութեան մարզին մէջ, զինքը առաջնորդած է ճարտարապետութեան դպրոցը։ Առաջին ցուցահանդէսը, երկու ուրիշ ուսանողներու հետ, տուած է 1963–ին։

(Շար. Ա. էջէն)

դեռ յայտնի չէր թէ ի՞նչ արդիւնք տուած են իր տեսակցութիւնները, բայց մեկնումէն նախօրեակին, կ'ըսուէր թէ, նախարարապետ Թ. Էօզալ կրնայ ընդունիլ համաձայնութիւն մը ջուրի շուրջ, եթէ փոխադարձութեան հիման վրայ, Սուրիա գործակցի ապահովութեան մարզին մէջ: Այն վարկածը կայ միշտ, որ Սուրիա զօրավիգ է ԱՍԱԼԱ-ի եւ ՓՔՔ-ի («Լը Մոնտ», Յուլիս 17) ահաբեկչական արարքներուն: Քիւրտ ղեկավար Էօճալան քաղաքական ապաստան կը վայելէ Սուրիա, 1980-էն ի վեր: Էօզալի գլխաւորած պատուիրակութիւնը 113 հոգիէ կը բաղկանար, ի շարս որոնց Ներքին նախարար եւ Ապահովութեան ապասարկութեանց պատասխանատուները: Կը թուի որ երկու երկիրները նոր էջ մը կ'ուզեն բանալ իրենց յարաբերութեանց մէջ: Առաջին այցելութիւնն է Թուրք նախարարապետի մը Օսմանեան կայսրութեան երբեմնի գաւառին եւ որու հետ ալ աւելի ձգտուած են կապերը, Ալեքսանտրէթի սանճաքին (Հաթայ) յանձնումով Թուրքիոյ 1939-ին, Ֆրանսացիներու կողմէ: Կ'ըսուէր թէ պիտի չխօսէին այս մասին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ - ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նախագահը՝ Էրիք Հոնէքէր պաշտօնական այցելութիւն մը պիտի կատարէ Պոն, Սեպտեմբեր 7-էն 11: Այս լուրը շատ մեծ տպաւորութիւն ունի եւ կարեւորութեամբ կ'արձանագրուի, մանաւանդ, արեւմտեան - գերման մամուլին կողմէ, որ առաջին հանգրուան մը կը տեսնէ դէպի մեծ հաշտութիւնը եւ, օր մըն ալ՝ վերամիացումը երկու Գերմանիաներու: Բանիցս յետաձգուած, այս այցելութիւնը, ի վերջոյ կարելի դարձաւ, անկասկած, շնորհիւ Կորպաչովի: Վերջերս, արեւմտեան - Գերմանիոյ նախագահը Ֆոն Վայցէքէր Մոսկուա կ'այցելէր, ինչ որ հաւանաբար մեծ դեր խաղացած է այս որոշումին առընչութեամբ:

ՖՐԱՆՔՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ռազմական թոանի շինութիւնը այլեւս իրականութիւն է եւ համաձայնութիւնը ստորագրուեցաւ Լիւքի (Վառ) թռանի վարժարանը, երկու երկիրներու Պաշտպանութեան նախարարներուն կողմէ:

ՌԵԺԻՆ, չի հանդուրժեր որ Լը Փէն համարձակի ոտք կոխել Սէն - Թրոփէզ, մանաւանդ Փափակայօ ճաշարան - սրճարանը, որ կը գտնուի ճիշդ ու ճիշդ իր գիշերարոյնին՝ Նիու - Ճիմիզի տակը. ուրեմն որոշած է փակել իր հաստատութիւնը: Մեծ իրարանցում ստեղծուած է, բայց Տիկին Ռեժին Շուքրուն, կը պատասխանէ որ Հրեայ է, Զիւպէրպէրկ ծնած է, հակացեղապաշտ է եւ իրեն հետ խօսող կը համեմատի կատարուածի: Տեղւոյն Թաղապետական խորհրդատուն, որ անդամ է Ազգ. ճակատին «անհասկընալի» կը գտնէ Ռեժինի հակազդեցութիւնը, ճշդելով որ Ազգ. ճակատի մէջ բազմաթիւ Հրեաներ կան եւ թէ իր գրասենեակին (փաստաբան) մէջ, գործակիցն ալ Հրեայ է: Ժան - Մարի Լը Փէն, Փափակայոյի քովիկէն եւք, համրաժողով մը կազմակերպած է Փոռ - Կրիմօ: Չար լեզուներ կ'ըսեն թէ, իրականին մէջ Ռեժին չէր յարմարած Սէն - Թրոփէզի եւ շատ բան ալ չի կորսնցներ, քանի որ աւելի քան տասնեակ մը նման հաստատութիւններ ունի աշխարհի մէջ: Ռեժին կը յիշեցնէ որ իր գիրքին մէջ չեշտած է թէ Լը Փէն աւելի դիւրին էլիզէ կը մտնէ քան՝ իր մօտ: Գալով Լը Փէնի, կը խընդայ եւ «դէպք մը» չի նկատեր եղածը:

ՀԱՐԱՒԻ - ԱՓՐԻԿԷԻ կառավարութիւնը խորհրդակցութեան համար ետ կանչեց Փարիզի իր դեսպանը: Ծանօթ է որ Նախագահ Միթերան մերժած էր զինքը ընդունիլ, երբ նոր նշանակուած էր եւ պարտէր դեսպանաց իր հաւատարմագիրը ներկայացնել: Ֆրանսայի Նախագահը կը պահանջէր որ, նախ ազատ արձակուի այն Ֆրանսացին - Ալպերթինի - որ բանտն է:

ԿԱՏԱ ԿԱՄՍԿԻ, 12 տարեկան, ճատրակի արտակարգ հանճար մը կը նկատուի:

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8.45-ին:

Պատարագ, ժամը՝ 10-ին:

**

ՇԱՐՎԻԼՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Ե. Պ.եան:

Ադամեանի հոգ.ին առթիւ. - Օր. Փիէրէթ Ադամեան 400, Օր. Անահիտ Հացագործեան 300 Ֆ.:

Բոմէսի հոգ.ին առթիւ.- Տիկին Արաքսի Փիրանեան եւ զաւակները 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մարաշլեան 100, Տիկին Պալըկեան 50, Պ. Օննիկ Ճէրէնեան 100, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 100 Ֆ.:

Թադէոսեանի հոգ.ին առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Ժագ Շէլէլէկեան 100 եկեղեցւոյ դպրոցին եւ 100 Հ.Բ.Ը.Մ.եան դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան 100 եւ 100 Հ. Բ. Ը. Մ.եան դպրոցին, Տիկին Մարիամ Պոլոյեան 100, Տէր եւ Տիկին Այթիւր Աչճիպաշեան 100, Տիկին Արաքսի Պապանեան 100 Հ. Բ. Ը. Մ.եան դըպրոցին, Տիկին Գոհար Քիւլպասթեան 100 Հ. Բ. Ը. Մ.եան ամառնային ճամբարին, Տէր եւ Տիկին Զալըգեան 100 եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Ստեփանեան 200, 100 Եկեղեցւոյ դպրոցին եւ 200 Հ.Բ.Ը.Մ.եան դպրոցին, Տիկին Ազնիւ Թէլլէր 200, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան 200, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 200, Տիկին Ազնաւուրեան 100, Տիկին Շահում 200, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապաեան 100 Ֆ.:

(Շար.)

1987-ի պատանիներու (ճիւճիըը) ախոյեան ըլլալէ ետք, 35 մեծ վարպետներու յաղթած է Էսթոնիա: Մեծ ախոյեանի հունտ մը, կը հաստատէ Կարի Գասպարով: Կատա, կրճատումն է Կայատուլլահի, գալով իր մականունին՝ Կամսկի, իր մեծ հօր՝ Ռահիմով, որ Թաթար թատերախումբ մը հիմնած է, ծածկանունն է: Ծնած է սիպերական քաղաք մը՝ Նովոկուզնէցք, բայց ճարտարագէտ հայրը, երբ նկատած է տղուն բացառիկ շնորհները, որոշած է Լենինգրադ փոխադրըւիլ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պոմէթի բանտն է, այս անգամ, որ ծանր միջադէպեր պատահած են եւ քանի մը բանտարկեալ ալ վիրաւորուած են, արկածով: Ոմանք ապստամբելով կրակի տուած են բաժանմունքներ, որու հետեւանքով քիչ մը աւելի կը խճողուին խուցերը...:

UNE MESSE ANNIVERSAIRE
sera célébrée
le Dimanche 19 Juillet
en l'église St. Jean - Baptiste
15, rue Jean Goujon, Paris
A LA MEMOIRE
DES 5 DE LISBONNE
à l'occasion du 4e anniversaire
de leur action.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

ՎԻԷՆ. - Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը փնտռէ հայերէն եւ ֆրանսերէն գիտցող կարող ուսուցիչ - ուսուցչուհիներ: Հետաքրքրուողները կրնան գրել հետեւեալ հասցէին. -
La Croix Bleue des Arméniens de France
9, rue du Cirque — 38200 VIENNE

U. G. A. B.

1ER CONGRÈS

DES JEUNES DE FRANCE

LYCEE DU PARC IMPERIAL

A NICE

Du 1ER au 10 Août

organisé par le comité local de Valence

1ER Août : Arrivée au lycée

2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérend père D. Djéredjian.

3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.

9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice

10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au :
(16) 75 56 33 74 à Valence

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
—— EN BOEING 727 ——
—— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER ——
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du 1er au 14 AOUT — Du 05 au 18 SEPTEMBRE
Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
21
MARDI
21 JUILLET
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.533 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.533

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ ԿԸ ՄՆԱՆ

Որքան ալ տրամաբանական նկատուի Ֆրանսայի առած քայլը Պարսկաստանի նկատմամբ, դէպքերու այսքան յանկարծակի եւ արագընթաց յեղաշրջումը չի կրնար որոշ զարմանք չպատճառել: Ճիշդ է, Ֆրանսայի բոլոր հոսանքները – նոյնիսկ եթէ համայնավարները Պէմոլ մը կը դնեն, ինչպէս գրել կու տայ «Լը Մոնտ» - բացառիկ միաձայնութեամբ կ'ողջունեն տրուած վճռական որոշումը:

Բայց, ամէն բան չի բացատրուիր դիւրութեամբ, երբ գիտենք որ, 1986 Մարտէն ի վեր, երբ նոր մեծամասնութիւնը իշխանութեան գլուխ եկաւ, իր գլխաւոր քաղաքականութիւնը եղաւ կանոնաւորումը՝ Իրանի հետ յարաբերութեանց: Այսօր կը պարզուի որ, այդ ուղղութեամբ տարուած բոլոր ջանքերը ի դերեւ ելան, Իրան, շատ հաւանաբար տէրը չեղաւ իր յանձնառութեանց եւ պահը հասաւ երբ Ֆրանսայի համբերութեան բաժակը յորդեցաւ: Այս, այսպէս ըլլալով հանդերձ, կը հաստատուի պարզապէս, որ Ֆրանսա զոհն է իր իսկ հակասութեանց եւ թէ այսօրուան ստեղծուած կացութիւնը, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ քաղաքականութեան մը ձախողութիւնը:

Կարելի՞ է համոզել, ինչպէս քանիցս կրկնեցին Միթերան թէ Շիրաք, որ «Իրան բարեկամ մեծ երկիր մըն է», թէ Իրան – Իրաք պատերազմը չի վերաբերիր Ֆրանսայի, երբ միաժամանակ Ֆրանսա չի դադրիր զէնք եւ զինամթերք ծախելէ Իրաքի:

Ազումը, անխուսափելի էր, անկասկա՛ծ: Ինչ որ նաեւ անխուսափելի է, այն վտանգաւոր կացութիւնն է, որ ծնաւ այդ հապճեպ թուացող խզումէն: Ի վերջոյ, ո՞չ ոքի համար գաղտնիք է, Թեհրանի դերը թէ՛ պատանդներու հարցին մէջ, թէ՛ արեւմտեան երկիրներու ահաբեկչութեան: Ոչ ոք կ'ակնկալէ որ Թեհրան մեծ կարեւորութիւն տայ Վիէննայի համաձայնագրին, ինչ կը վերաբերի դիւանագիտական աւանդութեանց եւ օրէնքներուն: Արդէն իսկ, իշխանութիւնները յայտարարեցին թէ ֆրանսացի դիւանագէտները պիտի դատուին որպէս լրտես, մինչ ճիհատը, Պէյրութի մէջ, կը սպառնայ ընդառաջահարել ֆրանսացի երկու պատանդներ, անոնք որոնք դիւանագէտի հանգամանք ունին:

Շատը՝ շատ էր եւ եկաւ ժամը, երբ Ֆրանսա այլեւս չէր կրնար հանդուրժել, որ խաղի գայ: Երբ, Թեհրան վերջնագիր կու տար Ֆրանսայի եւ կը սպառնար խզել յարաբերութիւնները, Միթերան եւ Շիրաք ժամ մը խորհրդակցութենէ ետք, կը համաձայնէին կանխելու համար այդ խզումը եւ գոնէ, յանուն ազգային արժանապատուութեան, Ֆրանսայի վերապահելու նման քայլի մը նախաձեռնութիւնը: Տարբեր չէր կրնար ըլլալ երկրի մը հակազդեցութիւնը, երբ կը շարունակուին սպառնալիքները, խաղերը, խոստումներու դրժումները: Բայց, այսքանը չի բաւեր ամէն բան լուսաբանելու համար: Պղտոր շատ բան կայ: Եւ քաղաքականութեան մը ձախող վախճանը բացատրութեան կը կարօտի: Շրջանէ մը ի վեր, դէպքերը աւելի մեծ են՝ քան դէմքերը: Այդ իսկ պատճառաւ, որքան ալ բարդ ըլլան ծագած ծանրակշիռ կացութեան մը բուն դրդապատճառները, որոնք չեն կրնար սահմանափակուիլ Կորճիի մը պարագայով, ուշ կամ կանուխ հարկ է պատասխաններ գտնել մնացած հարցականներուն:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԿԱՆԽԵՑ ՈՒ ԽԶԵՑ ԻՐԱՆԻ ՀԵՏ

ԻՐ ՇԱՀԵՐԸ ՍՏԱՆՁՆԵՑ ԻՏԱԼԻԱ

ԹԵՀՐԱՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԴԱՏԵԼ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԸ

ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարսկական պայմանաժամը կանխելով, Ֆրանսա, Ուրբաթ օր խզեց իր յարաբերութիւնները Իրանի հետ: Այս որոշումը յայտարարուեցաւ, Միթերան – Շիրաք շուրջ մէկ ժամ խորհրդակցութենէ ետք: Ըստ Վիէննա ստորագրուած միջազգային համաձայնագրին դիւանագիտական մարմիններու վերաբերեալ, երկու երկիրները հինգ օրուան ընթացքին, պէտք է ձգեն որ մեկնին դեսպանատուներու եւ հիւպատոսարաններու այն անձերը, որոնք դիւանագէտի հանգամանք ունին: Ֆրանսական որոշումին զօրավիգ եղան արեւմտեան Պետութիւնները, ընդհանրապէս, գլխաւորութեամբ՝ Միացեալ – Նահանգներու, բացի արեւմտեան – Գերմանիայէ, որ կը դատապարտէ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը Միջին – Արեւելքի մէջ: Ցարդ, հետեւեալ երկիրները խզած են արդէն Իրանի հետ՝ Եգիպտոս, Միացեալ–Նահանգներ, Չիլի, Լիբանան, Թունուզ, Մաւրիտանիա:

Երկուշաբթի օր, երկու մայրաքաղաքներուն մէջ, դեսպանատուներու պաշարումը ամրապնդուած էր: Նախորդ իրիկունը Արտաքին Նախարարը՝ Ժ. Պ. Ռեմոն կը կրկնէր թէ Կորճիի պարագան բանակցելի բան մը չէ, բայց կասկած չկայ թէ բանակցութիւններ կը տարուին եւ թէ Կորճիի դիմաց կայ Փոլ Թորի, դեսպանատան Ա. քարտուղարը, որ կըրկին հրաւիրուած էր ներկայանալու էվինի բանտին իսլամական դատարանին առջեւ եւ մերժած էր: Որքան ալ վճռականութիւն ցոյց տայ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարը, ինչպէս բրաւ հեռատեսիլի Բ. կայանէն, Կիրակի իրիկուն, անդին սակարկութիւնները կը շարունակուին, դիւանագէտներու փոխանակումին համար:

Նախագահ Միթերան, Շաբաթ օր, ակնարկելով Ֆրանքէ-Իրանեան կացութեան վատթարացման, գոհացաւ ըսելով. – «Ամպեր, փոթորիկներ, ամպրոպներ, քիչ մը ամէն տեղ կան, աշխարհի մէջ, Ֆրանսա չի կրնար անտարբեր ըլլալ...»: Նախագահը Ֆիւլոզ (Էնի Նահանգ) գացած էր «Ժերթրիւտ Շթայն» առաջին Հանդիպումներուն ներկայ ըլլալու:

Ամէն պարագայի մէջ, այս ամբողջը որեւէ ձեւով չի նպաստեր Ֆրանսայի, որ եթէ համակեցութեան գետնի վրայ (Միթերան – Շիրաք) համերաշխ պատկեր մը կը պարզէ այս հարցին առթիւ, չի կրնար բոլորովին ծածկել իր ներքին տարակարծութիւնները: Կը յիշուի որ, քանիցս Ժ. Պ. Ռեմոն, ջղագրգիռ՝ «Փաքուային հարցուցէք» կը պատասխանէր, երբ իրեն հարց կը տրուէր թէ ինչո՞ւ այսքան արագ ընթացաւ ամէն ինչ, վերջին շաբաթները:

× Արտաքին նախարարը, Շաբաթ առտու, ընդունեցաւ պատանդներու ընտանիքները, որոնք ոչ մէկ յայտարարութիւն ըրին: Պարզ է, որ անոնց մտահոգութիւնը աւելի մեծ է, ներկայիս: Պէյրութի մէջ, արդէն, Հըզպոլլան եւ իրանամէտ այլ խմբակներ կը սպառնան Ֆրանսայի, ամբողջ աշխարհի մէջ: Հըզպոլլան կ'ըսէ թէ այս խզումը «հրէշային սխալ մըն է» եւ թէ Ֆրանսա դաս չէ քաղած Ամերիկայի գլխուն եկածէն:

Լիբանանցի Ուլեմաներու Համախմբումն ալ (որու հրահանգներուն կը հետեւին լիբանանցի շիի ծայրայեղները) ազդարարեց Ֆրանսայի, որ իր բոլոր դեսպանատուներն ու շահերը վտանգի տակ են, աւելցուց նաեւ թէ «բոլոր մահմետականներու պարտականութիւնն է պայքարիլ Ֆրանսայի դէմ»:

Լիբանանի մէջ, բացի վեց պատանդներէն, վտանգուած են նաեւ ՖԻՆԻՒԼ-ի ֆրանսական ուժերը, այսինքն 522 սաղաւարտաւորները:

× Լոնտոնի մէջ, Պարսիկ նախկին նախարար մը (Շահին) մահափորձի ենթարկուեցաւ Շաբաթ օր եւ արարքին տէր եղան «Իսլամական Յեղափոխութեան Պահապանները»: Հաւանական կը նկատուի որ մեռած ալ ըլլայ, թէեւ Երկուշաբթի առտու չէր ճշդուած:

⁂

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ՁԵՒԻ «ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ» ՀԱՐԱՒ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Քիւրտիստանի աշխատաւորներու կուսակցութեան գործողութեանց յարաճուն յաւելումը պատճառ չեղաւ, որ Յուլիս 19-ին, չորս նահանգներու մէջ, վերնայ պաշարման վիճակը, ինչպէս նախատեսուած էր: Կը փոխարինուի նոր ձեւի պաշարման վիճակով մը՝ «քաղաքային» բընոյթ ունեցող, ըստ մամուլին որակումին: Ութ գաւառներու մէջ՝ Վան, Հաքքեարի, Սղերդ, Մարտին, Տիարպէքիր, Պինկէօլ, Խարբերդ եւ Թունճելի «Համադրումի կառավարիչ» մը արտակարգ միջոցներ կը վայելէ եւ որոնց գործադրումը վերծ է դատական որեւէ հետապնդումէ: Կ'իշխէ ոստիկանական բոլոր ուժերուն վրայ, ի հարկին կրնայ բանակը կանչել եւ նաեւ հետապնդումի ձեռնարկել դրացի գաւառները: Իրեն կապուած են տեղեկատուութեանց սպասարկութիւնները եւ կրնայ ցրուել կամ համախմբել բնակիչները: Այս պաշտօնին կոչուեցաւ Տիարպէքիրի կուսակալը, որ առենին ձերբակալած էր Մէհմէտ Ալի Աղճան, որպէս մարդասպանը «Միլլիյէթ»ի խմբագրապետին: Ընդդիմադիրները կողմնակից չեն այս կարգադրութեան, որ կրնայ խրտչեցնել գինուորականները, քանի որ տեսակ մը «գեր - կուսակալութիւն» է որ կը ստեղծուի:

⁂

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Թուրքիոյ նախարարապետ Թ. Էօզալի հարաւ – արեւելեան Անատոլուի քրտական բախումներուն առընչութեամբ մամուլին ուղղուած ամբաստանութիւնները զայրոյթ պատճառած են ընդդիմադիր ղեկավարներու: Անոնք գրեթէ միաձայն, կ'ըսեն, թէ Էօզալ փոխանակ յանցաւորներ փնտռելու, պէտք է մարէ հարաւ – արեւելեան շրջաններու հրդեհը, ու մտածէ այդ վայրերու բնակչութեան կեանքի ապահովութեան մասին:

«Բարօրութեան կուսակցութեան» նախագահը, որ Տիգրանակերտ կը գտնըւէր, ըսած է, թէ այս արարքներուն ետին ԱՍԱԼԱ-ն կը գտնուի, ու որպէս գործիք կը ծառայեցնէ ՓՔՔ-ն: Ան պնդած է նաեւ, թէ հայկական այս կազմակերպութիւնը իր նպատակին հասնելէ ետք մտադիր է պայքարի մարզէն դուրս ձգելու Քիւրտերը: Ան նկարագրած է նաեւ հարաւ – արեւելեան Անատոլուի ժողովուրդին կեանքի դժուարին պայմանները, ու աւելցուցած, որ «ճնշում բանեցնել, ու Թրքերէն խօսելու պարտադրել մարդիկ, որոնք Թրքերէն չեն գիտեր, ոչ մէկ բան կը լուծէ»:

⁂

ԱՆԳԱՐԱ – ԴԱՄԱՍԿՈՍ

Գալով Էօզալի սուրիական ճամբորդութեան, ըստ առաջին տեղեկութեանց, համաձայնագիր մը կնքուած է երկու երկիրներու միջեւ, որ կը նախատեսէ իրենց գործակցութեան ամրապնդումը, վերջ տալու համար սահմանակից միջադէպերուն: Ծանօթ է, որ ըստ Անգարայի, Սուրիա յենարան կը ծառայէ քիւրտ ահաբեկիչներուն: Սուրիա ասոր փոխարէն, ձեռք ձգած է երկվայրկեանը՝ 500 խորանարդ – մեթր ջուրի հայթայթումը, մինչեւ որ համաձայնութիւն ըլլայ Եփրատի ջուրերու բաշխումին շուրջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ մէջ, նախարարապետին ընկերային – դեմոկրատ կուսակցութիւնը ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ Կիրակի օրուան ընտրութիւններուն, բացարձակ մեծամասնութիւն ապահովելով, ձայներու շուրջ 52%ով, Խորհրդարանին մէջ (250 աթոռ): Իր դիրքը կը պահէ ընկերվարական կուսակցութիւնը, նաեւ համայնավար կուսակցութիւնը, կը նահանջէ դեմոկրատ քրիստոնեայ կուսակցութիւնը, որ գլխաւոր զոհը կը նկատուի: Այս յաջողութիւնը ժողովրդական հանրաքուէ մըն է Անիպալ Քավաքօ Սիլվայի եւ իր ազատական, կեդրոն – աջ քաղաքականութեան համար: Հոն ալ, նման Ֆրանսայի, համակեցութիւն կը տիրէ, քանի որ նախագահը ընկերվարական Սոարէշն է:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ, տեղատարափ անձրեւներու ստեղծած ցեխի ծովը, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, աղէտ պատճառած է, հողը սահած տարած է տուներ եւ պանդոկ մը, Պերկամոյի եւ Սոնտրիոյ շուրջ: Առժամեայ հաշուեկըշիռի մը համաձայն, Երկուշաբթի առտու, մեռեալներու թիւը 14 էր եւ տասնեակներով վիրաւոր կար: Մաժէօր լիճն ալ յորդեցաւ եւ ողողումներ կային նաեւ Լոքարնոյի շուրջ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ներման օրէնք մը հրապարակեց, Հանրապետութեան 38-րդ տարեդարձին առթիւ, ջնջեց նաեւ մահապատիժը: Արեւելեան պլոքի առաջին երկիրն է, որ կը ջնջէ պահապատիժը: Ներումէն կ'օգտուին բոլորը, բացի այն դատապարտեալներէն, որոնց յանցանքները կը վերաբերին մարդկութեան դէմ ոճիրի, լրտեսութեան կամ մարդասպանութեան:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկու նախարարներ պաշտօնանկ եղան: Անոնք են՝ Լէոնիդ Խոթրուն, մեքենայական շինութեանց նախարար եւ Սերգէյ Աֆանասիէվ, ծանր մեքենաներու շինութեան եւ փոխադրութեան: Պատճառը «տկար արդիւնքներ»ն են:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կարգ մը մայրանոցներու մէջ, առնէտներ նորածիններու վրայ կը յարձակին. հաստատութեանց առողջապահական վիճակը աղէտալի ըլլալով: Այս երեւոյթը պատճառներէն մէկը կը նկատուի նորածիններու մահերու աճին 1986-ին: Առողջապահութեան նախարարը եւ իր կցորդը պաշտօնանկ եղած են, այլ պատասխանատուներ ալ ազդարարութիւններ ստացած:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԺԱՌԱՆԳԸ

ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

... Հոլ արա, եզօ ջա՛ն, ջա՛ն, ջա՛ն...

Այսպէս ու սրա նման, երկար – ձիգ դարեր երգել ենք: Ապաւինել ենք նրա ուժին, վստահել հանապազօրեայ հացը մեր:

...Ախպե՛ր ջան, եզօ ջա՛ն ... ցորենը ինձ, դարմանը՝ քեզ...

Անմռունչ քայլեց մեզ հետ մեր կեանքի բաւիղներով, ծառայեց հաւատարիմ, անդաւաճան, թանեց ու թանեց...: Լուծը դրինք վիզը, քշեցինք ուր ցանկացանք, երբ ցանկացանք. չոր, սառնամանիք, անձրեւ, ցեխ...: Քամեցինք ուժերի վերջին կաթիլը, իսկ երբ սպառուեց, հատաւ, ծերացաւ, դուրս չարինք, դէն չգցեցինք...: Կաշին տոնաման սարքեցինք, ոտները...:

... – Եզօ ջա՛ն, ախպեր ջա՛ն ... Ակօ՛ս արա...

Արեւածաղիկը հասել էր: Բաթաները խղճու դեղնութեամբ մի քանի սայլարեռ կիտուած են մեր բակում: Փայտէ կարճ թակոցներով թխկացնում ենք դրանց կլոր – լխուկ մէջքներին՝ սերմը թափում գետնին փռած կարպետների վրայ: Մեր տան դիմաց այն ժամանակ մանկատունն էր. Եղեռնի սարսափներից ինչ – որ հրաշքով փրկուած երեխաներ: Երամ – երամ լցւում էին մեր բակը, իբր օգնելու, քնչումից բզբզում էին ու հայդա, գրպաններն ու ծոցները լիքը, ծլկում: Ես օգնում էի, որ «գողութիւնն» աննկատ անցնի, մայրս փնթփնթում էր, հայրս աչքերը վրան ոլորում, – Թող տանեն... Քոռացի՛ ... Իրանց տունը չի՝ իրանց երկիրն ա...

Դատարկ բաթաներից արդէն մեծ բուրգ էր գոյացել: Ազատ արձակած կով ու հորթ եւ ի հարկէ մեր զոյգ եզները իրար խառնուած ուտում էին ագահաբար, ախորժելի չմփչմփոցով: Երկտարեկան, չաղ սիրունիկ, կարմիր մի երինջ ունէինք, բուրդը կոխրձելով վերեւացաւ, ընկաւ ժառանգ եզան առաջը: Սա լուծը քաշելիս չէր հանդուրժում իրենից առաջ ընկողներին, չէր զիջում եւ ուրիշ տեղերում: Վիրաւորւում էր նրա արժանապատուութիւնը: Մէկ, – երկու դժգոհ փնչացնելով թեթեւ պոզահարեց, այնպէս, կողքանց, կարծես հասկացնելով, թէ՝ տեղդ ճանաչի ... Բայց պնդերես էր կարմիր երինջը, լկտուած...: Ու յանկարծ աղխոզորմ, սարսափազդու մի բառաչոց տարածուեց թաղով մէկ: Ժառանգն այդ ահարկու կենդանուն պոզերի վրայ առնելով բարձրացրել էր օդ. հիմա թափ էր տալու գլուխն ու վերջ:

Վազ տուի, անհարկուած կպայ մօրս փէշից: Որբանոցի երեխաները խելագար ճիչերով ու վայնասուններով, ցրիւ եկան մի ակնթարթում, պատերի տակ չորացան...:

– Հէ՛յ – հէ՛յ, ժառանգ..., – որոտաց հայրս բղզապատառ:

Արձանացաւ ժառանգը...: Փշաքաղուած մի լռութիւն տիրեց մեր բակում: Զարհուրելի այդ տեսարանից, վտանգի սպառնալից, բոլորն ասես ընդարմացան: Անձոռնի ձեւ ընդունած, երինջն էր միայն լեզուն դուրս գցել, աչքերում մահ, տարօրինակ մկկում էր այծի պէս, օգնութիւն հայցում շրջապատից: Եւ մէկ էլ չէկլիկ Ոսկին, որբերից ամենասիրուն աղջիկը, փռուել էր գետնին, գլուխը թաքցրել մի քարի տակ ու «չէ – չէ» ասելով դողում էր հիստերիկ լացի մէջ:

– Չէ – չէ, չէ – չէ...:

Կարծրացաւ հօրս հայեացքը, դաժանացաւ, սեւումութ տխրութիւն կար սեւ եզան հանդէպ. պրկուեց, լարուեց տեղում ու գոռաց, որոտաց կրկին, կատաղած, պահանջկոտ, անողորմ ու սպառնալի...

– Ժառա՛նգ – ա՛նգ...

Ու հրաշքը կատարուեց ... Բիրտ ու անվախ այդ եզը երինջին զգուշութեամբ դրեց ցած: Պարզուեց կեանքը: Յաղթահարեց իր մէջ սպանելու անսանձական տենչը, բայց ալեկոծուած էր խիստ. երկար պոչը ջղային զարկից կողերին, գլուխը թափահարելով նետուեց դէպի ցանկապատն ու բառաչեց, բառաչեց խիկական գազանի նման մոլեգնած, ամէն անգամ փրփրած դունչը դէպի երկինք ըղպրտելով ... Չէր հանդարտւում, երկաթեայ պայտերով պատռում էր գետինը, ու վայրի էր տեսքը, վախենալու էր, օտար էր...:

– Անտէր մնամ քեզ, – շշնջաց մայրս, – երեխաս ոնց վախացրեց...

Այդքան սփրթնած հօրս երբեք չէի տեսել: Այդ օրը ժառանգին այլեւս չաշխատացրեց, չհեռացաւ կողքից: Ղաչաւին ձեռքին թիմարում էր փորատակերը, մաքրում պարարտ մէջքը քրտինքից ու ղաչերի փոշուց, սառը ջրով լուանում նրա խոշոր աչքերն ու հետն էլ ինչ – որ խօսում, երգում ... Մարդացնում էր նորից...:

Ժամանակ առ ժամանակ ըմբոստութեան պէս մի բան ծառս էր լինում ժառանգի մէջ, արթնանում – փոթորկւում էր նրա թմրեցրած արիւնը, որ բողոք էր դառնում կարծես, թէ՝ ինչո՞ւ ես այն չեմ՝ ինչ որ կամ. ինչո՞ւ չէք թողնում...: Երբեմն արարքներ էր անում, որ եզանը յատուկ չեն, երբեմն հարազատի պէս մտերմիկ կանգնում էր Մարալ կովի կողքին՝ աչքերում խորը թախիծ, անյոյս կարօտ, շփոթմունք, երբեմն այսպէս ցնցւում էր նրա ողջ էութիւնը...:

Ցնցուեց եւ որբերի կոշտ ու ցուրտ աշխարհը, դառը կորիզ նրանց կեանքը: Ճիչ – աղաղակով, ծղրտոցով, փոքրիկ գիշատիչների նման յարձակուեցին փրկուած երինջի վրայ. փարւում էին պարանոցին, իրար ձեռքից խլում, քաշքըշում, փաղաքշում: Խենթացել էին ուրախութիւնից, ասես սրանից հարազատ երբեք ոչինչ չեն ունեցել. կորցրել ու գտել են ահա...:

Յետոյ բերնէ բերան արին այս դէպքը, պակաս – պատառ լրացրին, դարձրին հրաշք հէքեաթ՝ լաց լինող երինջներով, խօսող եզներով, գթութիւնով...: Ու արդէն պատմում էին իրար բարի վախճաններով հէքեաթներ...:

– Իմաստուն ա, – ասում էր հայրս, – ամէն բան գիտի: Խօսք գցես ակօսը՝ կը գնայ, էլ ծուել չկայ: Ուստա էր, այ տա...: Նրա արած գործի մէջ հարամութիւն չկայ: Լծուե՞ց՝ հասկանում ա ինչ գործի ենք գնում, ուր ենք գնում ... Ու բեզարել չկայ: Գիշերուայ ճամբէքին գայլի հոտը հեռուից առնում էր, ինձ իմաց անում: Արձակում էի: Ահը կարծր պոզերը սրում էր ու մռնչալով կորչում էր խաւարում, գնում ընդառաջ ... Դէ, դել ես՝ գիմացի: Բա՛...: Առաւօտը ծէգին, որձակները չկանչած զարթնում էի, որ չաղոտ խոտերում արածացնեմ, որովհետեւ աշխատաւոր էր, յատուկ էր, մի հատիկ էր ... Իմ կամեցող – չկամեցողին էլ էր ջոկում: Մինը կար. մի աւազակ, գող շան որդի...: Շատ վնաս տուեց: Մի օր մթնաշաղի հետ հասայ Քարի գլուխը, տեսնեմ հրէ դէզը կոխկ կանգնացրել ա: Ըհը՛ ... Ժառանգին արձակեցի, ասի՝ էս էն ա, մնացածը դու գիտես ... Շուռ տուեց, չաղ տուեց, աւերեց դէզը ... Ծաղկոտ տեղերը կերաւ, կշտացաւ, վերջում էլ պոչը անկեց ու մէջտեղին մի լաւ ... Բա՛ ... Էքսի օրն էդ մարդն եկաւ ինձ գտաւ: – Գանգատ եմ անելու, դէզս դու ես փչացրել...

– Չէ, ասի, ես չեմ:

– Բա էլ ո՞վ...

– Ժառանգը...

. .

– Բա՛...

Տարիներ շարունակ յիշում էր, պատմում էր դարմանալի միամիտ հաւատով, տղայական ոգեւորութեամբ, որբանոցի երեխաների նման ժառանգին առասպել դարձրած:

Վա՛ր – վա՛ր արա, ախպէր ջա՛ն...

Իմ մերն ու քու Մակա տատը...: Անիրաւը շուտ մեռաւ, դու չես յիշի: Հա, ի՞նչ էի ասում: Ժառանգը արշարութիւնից նոր էր դուրս եկել, լուծը չէր սիրում, դժուարանում էր, ախր անհաշտ էլ էր: Մի օր համբերութիւնս հատացրեց, ջղրուած ճուացի վրէն: Որ ճուացի, սա կատաղեց, մռնչաց ու պոզը խրեց կռնատակս: Տէր Աստուած, էլ էն ի՞նչ ձէն հանեցի, էլ չեմ յիշում, ցաւից աչքերս մթնեցին...: Երկաթի սամին ձեռքս էր, էլ չհասկացայ արածս՝ տուի: Սա վրայ պրծաւ...: Խփում եմ սրտեղին հասնի, ուզում եմ թէ սպանեմ...: Ես գոռում եմ, ինքը գոռում ա, նեղում ա ինձ, ուր որ ա մեխելու ա գոմի պատին ... Մակա տատդ հասաւ, մէջ ընկաւ, մեզ մի կերպ բաժանեց, եզանը կոթով...: Ու տեսնեմ լաց ա լինում...:

– Էդ ում համար ես լաց լինում, – հարցրի:

– Ե՞ս եմ քեզ ծնել, – ասում ա, – անխիղճ շուն ... Այ, անաստուած կին ... Արիւնը ծոցս ա լցրել, չէ՞ս տեսնում: Բա՛ ... Եզան դարդին էր ... Բա՛ ... Լաց էր լինում...:

... Քաշի՛ր, քաշի՛ր ուղիղ մառաղ, եզօ ջա՛ն...

...Գութանը չլինէր աշխարհն ինչ էր...

*

– Տղայ, զարթնիր՝ կովն էս գիշեր ծնել ա... Վերջին խօսքերի վրայ սայթաքում է, ձայնը կերկերում է, դառնում խնդխնդոց ու չես հասկանում՝ լացն է զսպում, թէ ծիծաղը ... մի հարցնող լինի՝ ի՞նչ ես ուրախանում, այ մարդ: Քանի՞ ծնած կով կը լինես տեսած, չսովորեցի՞ր, չընտելացա՞ր, չձանձրացա՞ր: Հայրդ, պապդ, պապիդ պապը, հիմա ո՞ւր հասանք...: Տեսել են, անդիր են արել, հէնց կով ծնեցնելով են ապրել. հիմա ի՞նչ ես տղայի նման թրթռում, ի՞նչ ես խառնուել...: Հէրն էլ անիծած: Կով է էլի, ծնեց՝ ծնեց. իրեն գործն է, ուզում է ծնի, ուզում է չծնի ... Դեռ գիշերն էլ չես քնում, հսկում ես, որ մենակ չմնայ, դեռ վերջում էլ աւելացնում ես խնդալով: – Մի վեր կաց, տես, պեծը հորթի ճակատին, ինչքան ա սիրուն, ինչքան ա մօր նման, այ տա, հօրն էլ ա նման...

Ռանչպար էր...

– Մե՛ղր, մե՛ղր ... լաւ մե՛ղր...

Կիզիչ արեւի տակ խաշուելով, օրուայ թունդ շոգին, աներեւակայելի մեծ մի խրձակապ խոտ մէջքին, բերել հասցրել է տեղ, շուռ է տուել գոմի առաջ, ինքը կռնակը հարեւանի տան պատին դէմ արած, ձեռքերը ծնկներին պպզել, մտահաւաք – մռայլոտ թութուն է քաշում:

– Մե՛ղր, մե՛ղր ... անարատ մե՛ղր..., – քրտնած, բարակ մի ձայն մեր փողոցով բարձրանում է վերեւ: Մայրս դաշտի լուացքաջուրը պատշգամբից շփում է դուրս, օճառոտ ձեռքով տրորում ճակատը, արեւից աչքերը կկոցելով նայում է ձայնողի ետեւից: – Հողեմ ձեր գլուխը, չէ – չէ մի անարատ ... Անարատ բան թողի՞ք..., – կարգին յուզւում է մայրս: Նրա հետ ի՞նչ գործ ունի. ինչ է ինքն իրեն ուտում:

Խաղաղաւէտութիւն էր. կոլեկտիւացում գեղեցիկ էր, գրաւիչ էր...: Հայրս դէմ չէր: – Աշխարհովն ա, այ տա...: Է՛ս ա..., – սայլը, գութանը, ամէն սարքուկարգ ու ժառանգին տարաւ դարձրեց համայնական: Ժառանգի հետ գնաց՝ մենակ եկաւ. խռոված:

– Ի՞նչ կը լինի, որ ամէն մարդ իր ա եզը բանացնի: Չէ, ասել էին, վերեւից հրահանգ կայ. ու ժառանգին կցել էին Մնացականին:

– Էդ ո՞նց, էդ ինչի՞ ... Դա ո՞վ ա, որ ժառանգին բանացնի...: Դրա պահած մի լուծ եզը երկու պոզ ունեն մի պոչ...: Իրենը տուէք իրան...:

– Մե՛ղր, մե՛ղր ... Լաւ մե՛ղր..., – էլ աւելի նուաղած, անզօր ձայնը ծորում է ցած, վերջնականապէս յուսահատ եռեւէջով մօտենում մեր դրանը: Կապոյտ գոյնի խամրած կճուճը շալակին, ծերացող մարդ: Նստեց քարին, գդակը հանեց, թեթեւացած շունչ առաւ: Դեղին, երկարուկ էր գլուխը, ու չգիտեմ ինչու ես մտածեցի՝ որդնոտ սեխ է ... Ճաղատը արխալուղի փէշով սրբեց: Ծոյլ – ծոյլ մի քիչ առեւտուր արին: Մօրս անխօս հերտատութեանը չափ չկար: Իրաւացի էր՝ մեղր էր նրանով միայն, որ ծորում էր, մնացածը յայտնի չէր ... Ծերուկը իր ապրանքը չէր գովում, անտարբեր նստած հանդարտւում էր: Սառը ջուր ուզեց ինձնից, խոշոր կումերով խմեց, ողորմի տուեց մեր անցաւորներին, փողն առաւ ու գնաց:

Հայրս նորից սուզուել էր մտքերի խորխորատները. ծխախոտը նորից փաթթեց, անսպասելի աչքերը խոժոռեց վրաս, – պիտի առնէի՞նք ... մեծ մարդ ա, էս շոգ – կրակին արեւի տակ քարշ ա գալի...:

Ոչինչ չեմ պատասխանում, բայց ամբողջ տեսքովս ասում եմ, որ համաձայն եմ:

– Էս մարդուն ճանաչում եմ ... Լէջանեցի ա...: Զարչի ա դառել. անճարար էր շան որդին ... Հա ... բա էս ո՞նց կը լինի...:

Անիծեալ քրտինքը վերեւից գլորւում, սողում է ու նորից մտնում նրա աչքի մէջ: Խեղճ հայրս անօգնական ճմճմացնում է, ճմճմացնում է կոպը ու դարձեալ մի աչքը փակում, դառնում մի աչք հանած...

Յանկարծ ծիծաղում է:

– Անունը մեղր ա, կերէք...:

*

Ձորում, կամուրջից մի քիչ վեր, հէնց գետի ափին «Մթերման գրասենեակ»ի գոմն էր: Ցանկապատել էին նրա առաջամասը, դարձրել փարախ: Տաւարը քշում էին այդ տեղ, մի քանի օր պահում ... Դրանք նոյն տեղում պարսում էին, անիմաստ հունչում մինչեւ պորտերը հասնող լորամ ցեխը...

Հայրս հեռուից է նկատել ժառանգին:

– Տեսայ, հրէն պատի տակ կանգնած, գլուխը քաշ արած: Համա էլի ջոկւում էր մէջներին. տար էր ... Մօտ գնացի դարպասին, ձէն տուի ճանաչեց: Հռնչաց, դէս – դէն արաւ, ճամբէն բացեց, մօտեցաւ: Կանգնել ենք դարպասի երկու կողմը, մտիկ ենք անում իրար: Ասի՝ Ժառանգ...: Ասի՝ պառաւեցիր, հատար ... քո ճամբէն վերջացաւ...: Ասի՝ դարդ մի անի, չէ որ մորթիդ լաւն ա, հրէն քանի ջուխտ տոնաման ա դուրս գալու ... Քանի՛ – քանի մարդ էդ տոնամաններով ման ա գալու երկրի երեսին, քանի ճամբայ ա կտրելու...:

Գլուխը բարձրացրեց, մզզաց, մռգաց...:

Աշխատաւոր էր: Մեծ: Գործին տէր էր...:

*

Չէի յիշի այս ամէնը, եթէ իմ կեանքի երկար ճանապարհին չհանդիպէի մարդկանց, որ լծկան են եղել ու մեզ ժառանգութիւն են թողել լծկանութիւնը:

Կը մեռնէին այս յուշերը, եթէ ճշմարտութիւնը, որ նախ եւ առաջ ու նախ եւ յետոյ գործ է՝ քրտինքով շաղախուած, երբեք հաստատուած չլինէր մեծերի հաւատամքով, կեանքով ու մահով: Բեմը ռանչպարի գործ է՝ արշալոյսից մինչեւ վերջալոյս. բեմը դաշտ է, խոնաւութիւն է սիրում՝ արցունքի, մաղսանող քրտինքի կաթիլներ: Առանց դրա հացը կիսատ է...:

Վիզդ դէմ տուր, ուղիղ գնա արա, եթէ ուժ ունես, գնա, քաշիր, մեծ թէ փոքր տառերով քանդակիր անունդ գերդաստանիդ, ցեղիդ, ազգիդ յիշողութեան մէջ...: Բանիր անմռունչ ու դարձիր անխոնջ Աճէմեան, Հրաչ ու Աւետ. Գուրգէն Ջանիբեկեան, Վաղարշեան ու Փափազ: Ու Գուլազեան Օլգա, ու Թադեւոս Սարեան: Ու շատերը, ու այսօրուայ իմ սերնդակից ընկերները, որոնց մասին խօսելու պարտք ունեմ առանձին:

... Ակօսդ քաշի՛ր, վա՛րդ արա ... Ուղի՛ղ մառաղ...:

(Շար. 2 եւ վերջ)

ԺԶ. դարու ՍԻՏԱ-Ն ֆրանկախտը

1494 Սեպտեմբեր 1-ին Ֆրանսայի Շարլ Ը. Թագաւորը իր բանակին գլուխն անցած Իտալիա կը մտնէ: Յունուար 28-ին զօրքը արդէն կարգապահութեան բոլոր կանոնները մոռցած է երբ կ'ուղղուի դէպի Նափոլի, հետեւորդ պոռնիկներու եւ սառահակներու բազմութեան մը առջեւէն: 1495, Փետրուար 22-ին Ֆրանսական բանակը քաղաք կը հասնի, ուր հանդիսաւոր կերպով մուտք կը գործէ նաեւ Մայիս 12-ին, Թագաւորը: Ան զգեստաւորուած է Բիւզանդիոնի կայսեր նման ու կը գտնուի չորս ազնուական ձիեր լծուած կառքի մը մէջ: Սակայն հազիւ ութ օր ետք Շարլ Ը. կը հեռանայ Նափոլիէն, ոչ միայն այն պատճառով որ օժանդակ սպանական զօրք հասած է Սիկիլիա, այլեւ՝ որովհետեւ քաղաքը անհանդուրժելի վայր մը դարձած է:

Ֆրանսացիները այդ քաղաքէն իրենց

հետ կը տանէին Վերածնունդի սերմերը եւ նոր, ու մինչ այդ անանուն հիւանդութեան մը մանրէն: Սարսափելի ախտ մըն է ան, որ Ֆրանսացիներ «Նափոլիի ախտ» կը կոչեն, իսկ Իտալացիները՝ «Ֆրանկախտ»:

Այս հիւանդութեան առաջին նկարագրութիւնները եկած են Ֆորնուի ճակատամարտէն (Յուլիս 5, 1495): Վենետիկեան զօրքերու բժիշկը կը պատմէ, թէ բազմաթիւ այրեր տեսած է, որոնք իրենց դէմքին ու մարմնին վրայ թարախոտ բշտիկներ ունէին: Քանի մը օր ետք հիւանդները իրենց թեւերուն, սրունքներուն եւ ոտքերուն մէջ զօրաւոր ցաւեր կը զգային: Այս նոր հիւանդութիւնը շուտով յայտնի կ'ըլլայ, թէ վեներական ախտ մըն է. – 1495 – 1496 տարիներուն տեսնուած է Իտալիոյ քաղաքներու մեծ մասին մէջ: Անոր պատճառած աւերի ցաւերը, ու յաճախակի մահեր պատճառ կ'ըլլան որ յայտնուած վայրերու բնակչութիւնը ահ ու դողի մատնուի, ինչպէս այսօր պարագան է ՍԻՏԱյի:

Ամէնէն աւելի ազդուող երկիրներէն մէկը Ֆրանսան կ'ըլլայ: 1497–ին գրեթէ ամբողջ երկիրը համաճարակէն վարակուած է:

Սակայն 1495–ի վերջաւորութեան այս հիւանդութիւնը ամէնէն ուշագրաւ մուտքը կը գործէ Գերմանիա. առաջին պարագաները կը տեսնուին Նիւրընպերկ եւ Սթրազպուրկ: Այս վերջինին մէջ կը խօսուի ախտի մը մասին, զոր ոչ ոք կը ճանչնայ, իսկ եկեղեցականներ իրենց պահեստին վրայ բազմած կը գանգատին քաղաքերու խաթարումէն, որ պատճառ դարձած է այս հիւանդութեան տարածումին:

Տասը տարի չանցած հիւանդութիւնը կը հասնի Եւրոպայի չորս ծագերը. մինչեւ Անգլիա ու Դոնի ափերը: Ամէն նոր երկիր որ կը վարակուի անկէ, զայն կը մկրտէ իր դրացի երկրին անունով, զոր կ'ամբաստանէ – յաճախ իրաւամբ – անոր փոխանցիչը ըլլալով: Այսպէս՝ Ռուսեր զայն կը կոչեն «լեհախտ», Լեհեր՝ «գերմանախտ», իսկ Գերմանացիներ՝ «ֆրանկախտ» եւայլն:

Օկսպուրկէն երիտասարդ կղերական մը լատիներէն գրքոյկ մը կը հրատարակէ 1496–ին այս հիւանդութեան մասին, ուր մեծ մասով կը խօսի աստղագիտական նըկատումներու մասին: Կը ջանայ ցոյց տալ, թէ մոլորակներ, յատկապէս Սատուրնոս ու Արուսեակ, որքան կարեւոր դեր կը կատարեն Նոր ախտին պատճառներու բացայայտումին մէջ: Անկէ զատ, գիրքին վերջին մասին մէջ միայն տեղ տրուած է դիտարկումներու, հոն կ'ըսուի թէ հիւանդութիւնը փոխանցելի է, համաճարակներու շրջանին պէտք է ըզգուշանալ հանրային բաղնիքներ յաճախելէ եւայլն: Սակայն այս գրքոյկին արժէքը այլ տեղ կը կայանայ. ան Ֆրանկախտի մասին գրուած ամենահին գործն է: Իր շրջանին մեծ հետաքրքրութեան կ'արժանանայ ու նաեւ կը հրատարակուի գերմաներէն լեզուով:

Հեղինակը, Կրիւնփէք ինք եւս կը վարակուի. երկրորդ հատորի մը մէջ ան թարգմանը կ'ըլլայ տիրող ահ – սար – սափին ու կը նկարագրէ ԺԵ. դարուն տիրող ծանր կացութիւնը: Իսկ իր պարագան կը ջանայ ծածկել իր շրջապատէն. սակայն իր դալկութիւնը կը մատնէ զինքը ու կը ստիպուի խոստովանիլ դժբախտութիւնը: Ու անմիջապէս կը գրէ. «Հազիւ տեղեկացած, սիրելի բարեկամներս կռնակ դարձուցին ինծի, այնպէս, կարծէք թշնամիներէ հալածուած ըլլային, անոնք ոչ իսկ մտածեցին մարդկային զօրակցութեան ու բարեկամութեան մասին»:

Յետագային Կրիւնփէք իր ցաւը կը մոռնայ պահ մը, նկարագրելու համար Մաքսիմիլիէնի զինուորները, որոնք կը տառապէին նոյն ախտով: «Անոնք իրենց ոտքէն գլուխ ծածկուած են կարմիր ատամաններով: Պատերազմի դաշտին վրայ լքուած իրենց մահուան կը սպասէին: Անոնք փոխանակ գանգատելու իրենց տաժանելի վիճակէն, կը ծիծաղէին իրենց իսկ կացութեան վրայ: Ուրիշներ, ընդհակառակն, կը հառաչէին, կուլային, կ'ողբային...»:

Բոլոր անոնք որոնք յետագային եւս գրեցին այս հիւանդութեան մասին, համակարծիք գտնուեցան սեռային արարքին դերին վրայ, անոր փոխանցման մէջ:

Իսկ պապին բժիշկը կ'ըսէ, թէ անօգուտ է վարակուածներու հետ շփումէ խուսափիլ, քանի որ ախտը ամէն տեղ է:

Յետոյ միջոցառումները կը կեդրոնանան, հիւանդները բուժելէ աւելի, առողջ բնակչութիւնը ախտէն զերծ պահելու մէջ: 1496 Մարտ 6–ի Խորհրդարանական վճիռով կ'ըսուի թէ վարակուած այն անձերը որոնք փարիզաբնակ չեն, քսանչորս ժամուան մէջ պէտք է ներկայանան Սէն – Ժագ կամ Սէն – Տընիի դուռները, արձանագրուելու, ու ապա մեկնին քաղաքէն: Կրկին վերադառնալ միմիայն բուժուելէ ետք. անհնազանդներ կախաղան պիտի հանուին: Իսկ վարակուած Փարիզցիները եւս պէտք է քսանչորս ժամուան մէջ ներկայանան, յետոյ քաշուին իրենց տուները, կամ Սէն – Ժէրմէն – տէ – Փրէի այս ախտին յատկացուած շէնքը: Անկէ ոչ շատ հեռու կը գտնուի բորոտներու բուժարանը. Ֆրանկախտի համաճարակին սաստկած սարսափին մասին գաղափար մը տալու համար կարելի է ըսել, թէ բորոտները կը բողոքէին իրենց մօտ այդքան վտանգաւոր հիւանդութենէ մը տառապողներու խմբուելուն: Սակայն հակառակ մահապատիժի սպառնալիքին, այս միջոցառումները շատ բանի չեն ծառայեր:

Կրիւնփէքի հայրենակից մը՝ Ֆոն Հիւթըն եւս գիրք մը կը գրէ այս հիւանդութեան մասին. անոր գործը, մեծ յաջողութիւն կը գտնէ, ո՛չ այն պատճառով որ բուժիչ միջոցառումներու մասին կը խօսի, այլ նաեւ իր անկեղծութեան ու կատարած քննադատութիւններուն համար: Հիւթըն համոզուած լուտերական մըն է, որ նախ կ'ուզէ հաշուեյարդարի նստիլ եկեղեցիին հետ. կը ծաղրէ կրօնաւորները, որոնք կ'ըսեն թէ այս պատուհասը աստուծոյ կողմէ ղրկուած է որպէս պատիժ: Իրեն համար բժիշկներն ալ աւելին չեն արժեր: Անոնք կը խուսափին հիւանդներու մօտենալէ ու գործը կը ձգեն վիրաբոյժներու: Անոնք մեղիկով պատրաստուած բաղադրութիւններ կը գծծէին ու հիւանդները բարձր ջերմութեան մէջ կը պահէին 25 – 30 օր. բուժում մը, որու հետեւանքով հիւանդը կը տկարանար ու փրկուողներու համեմատութիւնը 1% կ'ըլլար հազիւ: Այնքան տառապալից էր բուժումի այս եղանակը, որ շատ մը հիւանդներ կը նախընտրէին մահը:

Հիւթէն եւս սարսափելի տառապանքներ կ'ունենայ, ու մինչ իր բարեկամները խորհուրդ կու տան անձնասպան ըլլալու, ան կը դիմէ կայաղենիով բուժումի մը: Հաիթի կղզիէն բերուած ծառ մըն է կայաղենին, որու փայտը փոշիի վերածուելով դեղ մը կը պատրաստուի. հիւանդը շատ տաք սենեակի մը մէջ ամէն օր կը պարտադրուի անկէ խմելու եւ քրտնելու. ամիս մը ետք կը վերագտնէ իր առողջութիւնը:

Մեղիկով եւ կայաղենիով բուժումի կողմնակիցներուն միջեւ պայքար մը ծայր կու տայ, որ կ'աւարտի մեղիկին յաղթանակով:

Ա. Թ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ Ա. եւ Լ. Կիւլէսերեան թատերասրահին մէջ, Յունիս 26–ին, Կարլէն Դալլաքեան հանդիպում մը ունեցած է Մարի Մանուկեան վարժարանի Տորիս Զրմոզեան երկրորդական բաժնի աշակերտութեան հետ: Ողջոյնի խօսք արտասանած է տեսուչը՝ Գէորգ Մարաշլեան: Կարլէն Դալլաքեան անդրադառնալով Հայաստանի կրթական կեանքին նշած է, թէ կան 1500 վարժարաններ, կէս միլիոն աշակերտութեամբ: Այս վարժարաններուն 1300–ը զուտ հայկական ուսուցմամբ կը ծառայեն, իսկ մնացեալը՝ օտար լեզուներու դասաւանդման: Այս օտարալեզու վարժարանները ռուսերէնի, անգլերէնի, ֆրանսերէնի, գերմաներէնի, արաբերէնի եւ պարսկերէնի բաժանմունքներ ունին, որով այդ վարժարաններէն շրջանաւարտ մը կատարելապէս կը տիրէ այդ լեզուներուն:

Նոյն օրը Կարլէն Դալլաքեան հանդիպում մը ունեցած է Թեմին առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեանի հետ: Ներկայ եղած է հոգեւորական դասը: Իրիկունը ան ծանօթացած է Արժանթինի հայ արուեստագէտներու՝ նկարիչ, լրագրող, խմբավար, երգահան, բանաստեղծ: Խօսք առնողներ անդրադարձած են արուեստագէտները ի մի համախմբող կեդրոնի մը չգոյութեան, արուեստներու հանդէպ եղած անտարբերութեան եւ չհաղորդակցութեան պակասին: Խօսուած է նաեւ լեզուի ուսուցման համար վարժարաններէն ակնկալուած արդիւնքին անբաւարարութեան մասին:

Յունիս 30–ին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահը ներկայ եղած է Հայկական Միութենական Խորհուրդի լիագումար ժողովին: Բացումը կատարած է Խորհուրդին նախագահը՝ Կրեկորիօ Հայրապետեան: Խորհուրդին ցարդ տարած աշխատանքներուն մասին խօսած է Մկրտիչ Անաղ:

Յունիս 29–ին, «Ամթրալ» թատերասրահին մէջ տեղի ունեցած է գեղարուեստական երեկոյթ մը: Ներկայ եղած են Թեմակալ առաջնորդը, Խորհրդային Միութեան եւ Միացեալ – Նահանգներու հիւպատոսները, տեղական մամուլի ներկայացուցիչներ եւ աւելի քան 1200 հանդիսականներ: Յայտագրին մասնակցած են Հ. Բ. Ը. Մ.–ի «Շնորհալի» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիանա Սարաֆեանի, Հայ Կաթողիկէ համայնքի «Արարատ» պարախումբը, ղեկավարութեամբ Ճորճ Թորիկեանի, «Կոմիտաս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Մաքրուհի Եօլճէաքեանի: Խօսք առած է Վահան Գալֆայեան ողջունելով Կարլէն Դալլաքեանի ներկայութիւնը: Բեմ բարձրանալով Կարլէն Դալլաքեան ներկայացուցած է Հայաստանի այսօրուան իրականութիւնը, վերլուծած բնակչութեան պարզած վիճակը՝ քաղաքական – համայնքային – տնտեսական, մշակութային ու կրթական ամբողջութիւնը, ձեռք ձգուած նուաճումներն ու ապագայի ծրագիրները: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է «Արաքս» երգչախումբի երգով, ղեկավարութեամբ Ժան Արմուսեանի:

Յուլիս 1–ին Կարլէն Դալլաքեան այցելած է Մխիթարեան վարժարան եւ Հ. Օ. Մ.–ի Տիարպէքիրեան Հանգստեան Տուն:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Ձեզչուած տրամագիծով խցանը, թնթոկած շիշի վիզին մէջ, այլեւս ոչինչ կը զայէր:

Ըստ մեր նախատեսութիւններուն գինին իրապէս հինցած էր:

Այնքան հինցած էր նոյնիսկ, որ հայրս մեր գաւաթներուն մէջ դեղին ու մածուցիկ օշարակ մը լեցուց: Գինին համտեսող սպասեակ մը ձեռքի յայն շարժումով ան մեզ կեցուց «գաւաթը բարձրացնող»ի դիրքին մէջ ու ինքզինքը զոհեց համտեսողի դերին համար: Շրթունքները հազիւ թաթխած էր ըմպելիին մէջ, որ յաջորդող դէմքի սարսափելի ծամածռութիւնը վերջնականապէս որոշեց մեզմէ այդ նեկտարին սահմանուած ապագան: Հայրս եզրակացուց, թէ այս նշանաւոր «շամփանեկ»ը, որուն մասին այնքա՜ն կը խօսէին, սոսկալի բան մըն էր միայն:

Բացօթեայ արարողութիւնը սահմանափակուած էր բացումով մը միայն եւ խղճալիօրէն կը յանգէր մեր գաւաթներուն, սակայն մենք շամփանեկի փրփրուն զուարթութեան պէտք չունէինք, քանի որ տունը արդէն կը թրթռար մեր ուրախ տրամադրութեամբ:

Նոր աւարտած էի ապագայ դպրոցիս ուրախ աւանդութիւններուն պատմութիւնը, անշուշտ զանց առնելով կրած արտառոց նեղութիւններս, երբ մեղսակցութեան մը գրեթէ աննշմարելի նշանները երեւցան Գայեանէի եւ հօրս դէմքերուն վրայ, որոնք Մայրիկին ուղղուած էին:

Իրենց աչքերու շարժումներուն ընտելացած պէտք է ըլլար մարդ, տեսնելու համար ազդանշանը, որով իւրաքանչիւրը կը յայտնէր միւսին, թէ ժամանակը հասած է:

Մայրս գնաց եւ սպասեղարանի գզրոցէն նուրբ թուղթի մը խաթթուած քառակուսի, փոքրիկ տուփ մը բերաւ, զոր ինծի տուաւ ըսելով պարզօրէն.

– Մեր երեքին կողմէ փոքր յիշատակ մըն է. բարով գործածես:

Արեւմերեան սովորութեամբ, նուէրին պէտք է մաղթանք մը ընկերանար, ուր իր հաստատ տեղը կ'ունենար երջանկութիւնը:

Տուփը բացի. թաւշպատ խորքի մը վրայ կը հանգչէր փառաւոր մատանի մը՝ «իրական ոսկիէ», ինչպէս կ'ըսեն համեստ զարդավաճառատուներու մէջ: Լայն, տափակ ճանկով մատանիին վրայ փորագրուած էին անունիս սկզբնատառերը:

Երեքն ալ հոն էին, դիմացս, վեհանձնութեամբ բաբախող իրենց սրտերով ու փախուորած աչքերով, ուր կը կարդացուէր հարցում մը. «արդեօք պիտի սիրէ՞»:

Շատ կը սիրէի այդ մատանին, բայց նուէրին անհամեմատական չափը եւ անտրամաբանական զոհողութիւնը, որ եղած էր զինը վճարելու համար, եղած տեղս գամած էին զիս ու սառեցուցած երախտագիտական զեղումներս: Զայն մատիս անցուցի: Հանդիպեցաւ միայն անհրաժեշտ ընդդիմութեան մը. չափը կատարեալ էր:

Այս ուրախ զուգադիպութիւնը ոչինչ կը պարզէր դիպուածին: Քանի մը ամիս առաջուան յիշատակ մը յիշեցուց ինծի այն իրիկունը, երբ մեր ուսերիչ բարեկամը՝ Կարպիս, պատրուակելով, թէ մատներուն ձեւը մարդուս նկարագիրը ցոյց կու տայ, քննած էր մեր ձեռքերը, յամենալով յատկապէս իմինիս վրայ. եզրակացնելով, թէ արուեստագէտի մատներ ունիմ, ինչ որ ապագայ ճարտարագէտի մը համար ծիծաղելի թուած էր ինծի, ան չափած էր անկասկած մատնեմատիս տրամագիծը:

Խնդացի, մտածելով իմ «թուլբերան» Գայեանէին, որ այնքա՜ն քաջութեամբ պէտք է պայքարած ըլլար այս գաղտնիքը պահելու համար: Հիացած անհարկիս գեղեցիկ մատանիէս չէր բաժնուեր, բաները կը կուտակուէին, ապա կը խառնէին գլխուս մէջ այն վախով, որ յանկարծ մանրուքի պիտի վերածուէին:

Այսու ամօթխածութեանս այս լռութիւնը խզելու եւ սրտիս զեղումին ազատ ընթացք տալու համար թեւաբաց մօտեցայ Գայեանէին, իբրեւ թէ կ'ուզէի համբուրել զինքը: Երեսս փակցուցի իր երեսին ու յանկարծ զայն առի «Կապոյտ Դանուբ»ի եղանակով յօրինուած վալսի յորձանքի մը մէջ, զոր կ'երգէի «փամ, փարփամ, փամ; փամփամ» եղանակով մը:

(Շար. 129)

Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան,

Տէր և Տիկին Ժորժ – Տոմինիք Սեզարի,

Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Մանուկեան,

Ռաֆայէլ, Լօռ եւ Քառոլ,

Այրի Տիկին Կարապետ Հէքիմեան,

Այրի Տիկին Գէորգ Դաւիթեան եւ զաւակները,

Տիկին Կիւրի Խարլաքեան,

Տէր եւ Տիկին Ներսէս Խարլաքեան եւ զաւակները,

Տիկին Ժանէթ Խարլաքեան,

Այրի Տիկին Յովհ. Փէչիմէնեան,

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Փէչիմէնեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տէր – Ազարեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Կղեմէս Հէքիմեան եւ զաւակները,

Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան,

Այրի Տիկին Յակոբ Առաքելեան եւ զաւակները,

ինչպէս նաեւ Ամթապլեան, Փոստանճըեան, Մանուկեան, Սեզարի եւ Գալայճեան ընտանիքները, ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր, քրոջ, տալոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԿՐՏԻՉ ՀԷՔԻՄԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մարի Խարլաքեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 11ին, 60 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Յուլիս 15–ին, ժամը 15·45–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Պուա – Քոլոմպի գերեզմանատունը:

Monsieur Méguerditch Hékimian,
Monsieur et Madame Georges Dominique Cesari,
Monsieur et Madame Patrick Manoukian, Raphaël, Laure et Carole,
Madame Veuve Garabed Hékimian,
Madame Veuve Kevork Tavitian et ses enfants,
Madame Gury Kharlakian,
Monsieur et Madame Nercès Kharlakian et leurs enfants,
Madame Jeannette Kharlakian,
Madame Veuve Ohannès Petchimenian,
Monsieur et Madame Vasguen Petchimenian et leurs enfants,
Monsieur et Madame Varoujan Derazarian et leur fils,
Monsieur et Madame Gueremès Hékimian et leurs enfants,
Monsieur Méguerditch Hékimian,
Madame Veuve Agop Arakelian et ses enfants,
Les Familles Amtablian, Postadjian, Manoukian, Cesari et Kalaïdjian,
ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME MEGUERDITCH HEKIMIAN
(née Marie Kharlakian)

leur épouse, mère, grand-mère, sœur, belle-sœur, tante, nièce, cousine et parente;
survenu le 11 juillet, dans sa 60e année, à Colombes (Hauts-de-Seine).

La cérémonie religieuse a été célébrée le Mercredi 15 juillet à 15h45, en l'église apostolique arménienne, 15, rue Jean - Goujon à Paris 8e, suivie de l'inhumation dans le caveau de famille, au Cimetière de Bois - Colombes.

4, rue d'Aywaille, 92700 Colombes

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԼԵԻՈՆ ՄՈՂԵԱՆԻ

Թարմ յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տամլամեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մողեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Մողեան հետեւեալ նուէրները կ՚ընեն. –

1000 Ֆր. Իսիի Եկեղեցւոյ դպրոցին, 1000 Ֆր. Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանին, 1000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 1000 Ֆր. Կարմիր Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Ե. Պ.եան:

Մարի Տէր – Պօղոսեանի մահուան առթիւ. – Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւնը 500 Ֆ. Եկեղեցւոյ դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան 200, Դարբինեան ընտանիք եւ Գասաքեան ընտանիք 800, Տէր եւ Տիկին Ժան Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանտիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Խայիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Հանրի Մալաքեան 200, Պ. Տրդատ Տէր – Պօղոսեան 1000 Սահակ – Մեսրոպ երգչ.ին, 2000, Տիկին Զ. Տօնապետեան 400 Ֆ. Համազգայինի դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ժաք Տօնապետեան 500 ֆրանք Սահակ – Մեսրոպ երգչ.ին, Նոնի – Թէլէպօնատօ եւ Վէրնէ – Կօշի ընտանիքներ 500, Բարսեղ Մաչոյեան ընտանիք 300, Օր. Հաթէմեան 200 եկեղեցւոյ դըպրոցին, Տէր եւ Տիկին Մաթիէօ Մօրիս 200 Համազգային վարժարանին, Պր. Խաչատուր Զաքար 300, Տիկին Երանուհի Քէօնճեան 100 Համազգային վարժարանին, Տիկին Քարտէյազ 100, Սարաճեան – Արթինեան ընտանիքներ 200 Համազգային վարժարանին, Տիկին Խայիկեան 100 Ֆ. Սահակ – Մեսրոպ երգչ.ին, Տէր եւ Տիկին Լուիզ Տիլանեան 500 Համազգային Վարժարանին, Մարի – Ռոզ Սանթէրեան ընտանիք 150 Ֆ.:

24 Ապրիլ 1915–ի Եղեռնին առթիւ Շարլ Տէօմէճեան 100 Ֆ. Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին:

Պր. Հայկ Կէօզիւրեան իր որդիին Ժան Գլօտի ամուսնութեան առթիւ 500 Ֆ.:

Կիւրիւնեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Լուսիկ Միհրան – եան 250, ԺԱՖ–ին 250 Ֆ.:

(Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Միքայէլ Մատոյեան ընտանիքը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Շիրվանեան ընտանիքին՝ Միրիճան Շիրվանեանի մահուան առթիւ եւ անոր յիշատակին 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

Նուպար Անէմեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տօնէլ Տօնէլեան կը նուիրեն Ռատիօ – Ազգ–ին 500 Ֆ., եւ 250 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վրժ.ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

⁂

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աղաճեան 500 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Պ. Չոլաքեանի մահուան առթիւ:

PARIS - EREVAN
par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտոյտներու ատաղձութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ձամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ծոփ շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ:

Արձանագրութեանց համար դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes

կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06

Այս կը ստանաք պայմանագրութիւնները:

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ժամերգութեան ժամը՝ 8·45–ին:

Պատարագ, ժամը՝ 10–ին:

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբիս կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

U. G. A. B.

1ER CONGRÈS
DES JEUNES DE FRANCE
LYCEE DU PARC IMPERIAL
A NICE
Du 1ER au 10 Août
organisé par le comité local de Valence

1ER Août : Arrivée au lycée

2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérend père D. Djéredjian.

3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.

9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice

10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au : (16) 75 56 33 74 à Valence

Camp
DE LA
FRA - Nor Seround

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.

Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.

Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.

Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.

GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT

Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF: CASTELNAUDARY

Prix : 1 semaine: 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.

Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
22

MERCREDI
22 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.534 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 62e ANNÉE — No 16.534

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄԱԿ-Ը ԿԸ ՀՐԱՀԱՆԳԷ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՎԵՐՋ ՏԱԼ ԻՐԱՔ-ԻՐԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

15 անդամներու միաձայնութեամբ է, որ Ապահովութեան Խորհուրդը հրահանգեց Իրաքի եւ Իրանի դադրեցնել եօթը տարի տեւող իրենց պատերազմը։ Իրան անմիջապէս ժխտական պատասխան տըւաւ, պահանջելով որ նախ ճշդուի որ յարձակողը Իրաքն էր։ Ապահովութեան Խորհուրդը այս պահանջին կցած է պատժիներու տնօրինում, եթէ մէկն ընդունիլ չըլլայ։ Այս որոշումը, առաջին անգամ ըլլալով, կը տրուի հինգ մեծերու (Միացեալ — Նահանգներ, Մեծն — Բրիտանիա, Չինաստան, Ֆրանսա, Խորհ. Միութիւն), միաձայնութեամբ, ինչ որ կը նշանակէ թէ մէկ կողմ դրած են իրենց մրցակցութիւնները։ Հետաքրքրական է անշուշտ նկատել որ, այս հինգերուն մէջ են երկու երկիրներուն զէնք հայթայթողները։ Եւ կարելի չէ համաձայն չըլլալ «Իւմանիթէ»ի հետ, որ Երեքշաբթի օր կը գրէր թէ պատերազմին վերջ տալու համար, կը բաւէ որ հրահանգի տեղ, երկիրները զէնք չծախեն...։ Մնաց որ, ցարդ, հրադադար հրահանգող եօթը բանաձեւեր քուէարկուած են Ապահովութեան Խորհուրդին կողմէ, որոնք մնացած են ձայն բարբառոյ յանապատի։ Այս բանաձեւն ալ, որ հաւանաբար, նոյն ճակատագիրն ունենայ, վեց ամիսներու բանակցութեանց պտուղն է (5 մեծերու միջեւ) եւ սակայն «պատմական» որակուեցաւ ամերիկեան պատուիրակութեան կողմէ։ Այս, ընդհանրապէս մոռցուած, պատերազմը եօթը տարուան ընթացքին մէկ միլիոն երիտասարդի կեանքը խլած է։ Իրաք սրտագին կոչ ըրած էր Միացեալ — Նահանգներուն եւ Խորհրդային Միութեան որ մէկ կողմ դնեն իրենց տարակարծութիւնները եւ աշխատին ելք մը գտնել այս պատերազմին։ Բայց, այս կոչն իսկ, Թեհրանի համար, կը նշանակէ որ Ապահովութեան Խորհուրդը կողմ կը բռնէ։ Եւ որպէսզի յստակ ըլլայ թէ, Իրան ոչ մէկ կարեւորութիւն կու տայ այս պահանջ — բանաձեւին, Կիրակի գիշեր իսկ (տարօրինակութեան առաջ) իրաքցի հիւրը ընդդիմադիրներու օժանդակութեամբ կեռվայի նոր գործողութեան մը ձեռնարկեց իրաքեան հողամասին վրայ իսկ եւ զոր մկրտեց՝ «Ֆաթհ 8»։

**

ՖՐԱՆՍԱ — ԻՐԱՆ

Ֆրանսա եւ Իրան կը շարունակեն իրենց բանակցութիւնները դիւանագէտներու վերադարձի կարգադրութեանց առըն — չութեամբ։ Անհկա պատճառ չէ, սակայն, որ Իրան չշարունակէ սպառնալ եւ նախագահ Խամէնէի չյայտարարէ. — «Մէկ քայլ չենք նահանջեր»։

✕ Արտաքին նախկին նախարար Փամփիուրի օրով, Արտաքին Առեւտուրի նախկին նախարար Միթթերանի օրով, Միշել Ժոպէր հարցազրոյցի մը ընթացքին («Քոթիտիէն տը Փարի», Յուլիս 21) կը յայտարարէ որ Ֆրանսայի վարած քաղաքականութիւնը Իրանի հետ փոփոխուր եւ անիրատես էր եւ եւ թէ Ֆրանսա կորսնցուց իր կարելիութիւնները մուտ բանակցութեանց մէջ։ Ժոպէր դեռ կ'ըսէ. — «Շիրաք կառավարութեան արժանիքն է ջնջած ըլլալ «գործ պատ»ին խօսակիցները, բոլոր կիսապաշտօնական շփումները։ Բնականոն քաղաքականութիւն մը վարեց։ Բայց, սա էր հարցը՝ պէտք է՞ր ընել։ Պատասխանը՝ ո՛չ է։ Շատոնց թելադրեցի որ Ֆրանսան իր յայտարարութիւնները համապատասխան ընէ իր գործերուն»։

✕ Ֆրանսա տրամադիր է զէնք ծախելու Քուէյթի եթէ այս վերջինը նման դիմում մը կատարէ։

✕ Ֆրանսական կառավարութիւնը թելադրեց Ֆրանսական նաւերուն Ծոցի շրջանէն խուսափիլ։ Բացարձակ արգելք չդրաւ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ հարաւը բախումները վերսկսած են շիիներուն եւ Պաղեստինցիներու միջեւ։ Այս վերջինները կ'ամբաստանեն Ամալը որ դաւ մը կը սարքէ, որու նպատակն է Պաղեստինցիները արտագաղթի մղել, չիի գօտի մը ստեղծելու համար։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ որպէս «նոր դարաշրջանի մը սկիզբը» կ'ողջունէ Անգարայի եւ Դամասկոսի միջեւ գոյացած համաձայնագիրը, գլխաւորաբար ապահովութեան հարցերու շուրջ, քանի որ Սուրիա յանձն կ'առնէ այլեւս կայան չծառայել քիւրտ անջատողականներուն։

ԾԽԱԽՈՏԸ պիտի սղէ 2% Օգոստոս 1–էն սկսեալ։Այս յաւելումը պիտի ծառայէ մասամբ գոցելու ընկերային ապահովութեան բացը։ Կ'ակնկալուի որ 500 միլիոն Փր. բերէ տարին։ Այլ խօսքով՝ պէտք է ծխել գոցելու համար ընկերային ապահովութեան բացը, որ հետեւանք է գլխաւորաբար բառ վիճակագրութեանց, ծխախոտին ստեղծած հիւանդութեանց։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ բնակչութեան թիւը 23 միլիոնի հասած է։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ «Լէյտի Չաթըրլէի սիրահարը»՝ միշտ արգիլուած է, որովհետեւ գրական «ձախողութիւն» մըն է։ Ալեքսանդր Տիւման ալ կը մեղադրուի որպէս մէկը որ կ'ապականէ երիտասարդութիւնը, թէեւ հրատարակչական գրասենեակին պետը կը հերքէ թէ անոր, Նիցչէի եւ Սարթրի գործերը արգիլուած ըլլան, այլ կ'ըսէ թէ թարգմանութիւններու վատորակ ըլլալն է որ պատճառ եղած է զանոնք վերցնել հրապարակէն։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ քանակը դգալի յաւելում կրած է Ֆրանսայի մէջ եւ մահուան առաջին պատճառն է 35 տարեկան վար անձերուն համար։ 1985ին, Ֆրանսայի մէջ 12 հազարի հասած էր անձնասպանութեանց թիւը, և 120 հազարի փորձերը։ 1986–ին, առաջին վիճակագրութիւններու համաձայն, 12.500–էն աւելի է. եւ այս առընչութեամբ, խումբ մը անձնաւորութիւններ կը բողոքեն կարգ մը հրատարակութիւններու դէմ, որոնք անձնասպանութեան «դեղագիր» ալ կու տան (խնդրոյ առարկայ է, մանաւանդ Ֆրանսա լոյս տեսած հատոր մը՝ «Սիւիսիտ, մոտ տ'անփլուա»)։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 10 – 16)

«ԱՐԱՐԱՏ» — «ԶԷՆԻԹ» ԽԱՂԸ (*)

Յուլիս 14–ին «Արարատ» իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր Լենինգրադի «Զէնիթ»ը, որու կը յաղթէր 1–ի դէմ 2 կէտով։ Ընթացիկ ախոյեանութեան մէջ սակայն Երեւանցիներու 9–րդ յաղթանակն էր։ Երկու խումբերը դասաւորման մէջ բոլորովին տարբեր դիրքերու վրայ գտնուելով, տարբեր ակնկալութիւններ ունէին հանդիպումէն։ «Զէնիթ» նախավերջին տեղը գրաւելով, դաշտ իջած էր անպայման յաղթելու մտադրութեամբ։ Մարզական նոյն տրամադրութեամբ մտած են իրենց խաղը նաեւ «Արարատ»ի տղաքը։ Առաջին կիսախաղը անցած է սուր գրոհներով, սակայն առանց կոլի։ Քոչարեան եւ Պօղոսեան կոլ նշանակելու երկու առիթներ կորսնցուցած են։ Երկրորդ կիսախաղին Երեւանցիները արագացուցած են խաղին թափը։ 51–րդ վայրկեանին Ալբեր Սարգսեան յաջողած է փետուրի մը կոլի վերածել։ 16 վայրկեան ետք Յովհաննէս Պօղոսեան հաշիւը դարձուցած է 2 – 0։ 89–րդ վայրկեանին Լենինգրադցիները կոլ մը նշանակած են եւ խաղը վերջ գտած է «Արարատ»ի յաղթանակով (2 – 1)։ Այս խաղէն ետք «Արարատ» 19 կէտով կը գրաւէր 5–րդ տեղը։

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Յուլիս 16–ի թիւով։

**

ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՆՈՐ ՆԻՒԹԵՐԸ

Ջաջուռ գիւղի Մինաս Աւետիսեան Թանգարանը հանգրուանած է «Եայլաքում» կտաւը, որ ողբացեալ նկարիչին առաջին գործերէն է, ստեղծուած՝ բարձրագոյն մասնագիտական կրթութիւն ստանալէ եւ Հայաստան վերադառնալէ ետք։ Թանգարանը հարստացած է շուրջ քառասուն գործերով, որոնք կը վերաբերին նկարիչին վաղ շրջանին կամ ուսանողական տարիներուն։ Անոնք էթիւտներ են, դիմանկարներ ու էսքիզներ։ Թանգարանին մէջ կը հաւաքուին նաեւ Մինաս Աւետիսեանի կեանքին ու արուեստին մասին փաստաթուղթեր, իրեն նուիրուած գիրքեր ու այլ նիւթեր, զորս կը տրամադրեն նկարիչին մտերիմները, հարազատներն ու արուեստակիցները։ Թէեւ Թանգարանը կը գտնուի մեծ ճամբաներէ հեռու, լեռնային գիւղի մը մէջ, սակայն եւ այնպէս կ'ընդունի բազմաթիւ այցելուներ, արտասահմանէն եկած հիւր արուեստագէտներ, զբօսաշրջիկներ, ճամբորդներ։ Վերջերս Թանգարանը ընդունած է քառասուն հազարերորդ այցելուն։

**

ԵՐԳԻՉ ԲԱՐՍԵՂ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ՄՐՑՈՒՄԻՆ

Սան – Փաւլօ տեղի ունեցած վոքալիսթներու միջազգային մրցումին Բ. մրցանակի արժանացած է Երեւանի օփերայի մեներգիչ Բարսեղ Թումանեան։ Ծանօթ է, որ հայ երգիչը անցեալ տարի Մոսկուա տեղի ունեցած Չայքովսքի միջազգային մրցումին Ա. մրցանակով պարգեւատրըւած էր։ Բարսեղ Թումանեան 1977–ին մըտած է Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցը եւ աշակերտած Արշաւիր Կարապետեանի։ Երկու տարի ետք Տալլինի մէջ (Էսթոնիա) տեղի ունեցած համամիութենական մրցումին արժանացած է «Յոյս» մրցանակին։ 1981–ին պարգեւատրուած է Անգըլոկովկասեան 6–րդ մրցումին Ա. մրցանակով. նոյն տարին՝ Հոլանտայի մէջ արժանացած է Գ. մրցանակի։ 1982–ին մեկնած է Միլանօ եւ հանդէս եկած Լա Սքալա թատրոնին մէջ։ Պուսեօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած «Վերտիական ձայներ» միջազգային մրցումին հանդիսացած է դափնեկիր։

**

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ

Խորհ. Միութեան Թղթատարի նախարարութիւնը, Եղիշէ Չարենցի ծննդեան 90–ամեակին առթիւ, հրապարակ հանած է թղթատարական պահարան մը, որուն վրայ կայ բանաստեղծին դիմանկարը եւ ռուսերէն ու հայերէն մակագրութիւն մը։ Այս երրորդ անգամն է, որ թղթատարական պահարան մը կը նուիրուի Չարենցի։

**

ՀՆԴԻԿ ՀԻՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Երեւան այցելած են սովետա – հնդկական փառատօնին մասնակցող հնդիկ հիւրերը։ Այս առթիւ, «Լոյս» ձեռնարկութեան մէջ տեղի ունեցած է հանրաժողով – համերգ մը։ Հիւրերը այցելած են կոմերիտմիութեան կեդրոնը, արտա – սահմանի երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայ – կական ընկերութիւն եւ երիտասարդութեան պալատ։

**

ԹԻՖԼԻՍԻ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումի նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան, պրեզիտիումի պատուոյ գիր յանձնած է Թիֆլիսի Զաքարիա Փալիաշվիլի թատրոնի խումբին, Երեւանի մէջ ունեցած ներկայացումներուն ի գնահատութիւն։

**

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԷՐԸ ԱԲԽԱԶԻՈՅ ՀԱՅԿ. ԴՊՐՈՑԻՆ

Աբխազիոյ Սուխումի շրջանի Գումիստա գիւղի «Յարութիւն Չաքրեան» հայկական միջնակարգ վարժարանի գրադարանը ստացած է 12.200 գիրք։ Դպրոցին աշակերտները եւ գիւղին գրասէր հասարակութիւնը այսուհետեւ լայն կարելիութիւն կ'ունենան մայրենի լեզուով գրականութիւն ընտրելու։ Գիրքերը դպրոցին նուիրած է Լենինականի գրադարաններու համակարգի խումբը։

**

ԳՈՒՐԳԷՆ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Ստեփանակերտի դրամատիկ թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է մանկագիր Գուրգէն Գաբրիէլեանի ծննդեան 60–ամեակին նուիրուած յոբելենական երեկոյթ մը։ Բացումը կատարած է Ատրպէյճանի Գրողներու Միութեան լեռնային Ղարաբաղի բաժանմունքի վարիչ – քարտուղար Վարդան Յակոբեան։ Մեծարեալին կեանքն ու գործը ներկայացուցած է բանաստեղծ Սոկրատ Խանեան։ Արմէն Յովհաննիսեան իր խօսքին մէջ շեշտած է, թէ Գ. Գաբրիէլեան ժողովրդականութիւն վայելող բանաստեղծ է, որ ունի նաեւ իր յատուկ տեղը խորհրդահայ մանկագրութեան մէջ։ Մեծարեալը հեղինակն է նաեւ աւելի քան 60 երգերու, որոնցմէ մաս մը մեկնաբանած է «Ղարաբաղ» համոյթը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ ԼՈՒԾԵԼ ՀԱՐՑԵՐԸ»

«Սովետական արուեստ» ամսագրի Մայիսի թիւը կ'արձագանգէ Խորհ. Միութեան Ճարտարուեստագէտներու Միութեան Ե. համագումարին. ճարտարուեստի մարզին մէջ եւս ձեռնարկուած է աշխատանքի ու ստեղծագործական վերակառուցումի: Առաջարկուած մօտէլին մէջ կը նախատեսուի ստեղծագործութեան ու արտադրական վարչական կարգաձեւը փոխարինել տնտեսական — հաշուարկային գործելակերպով, ձգտիլ ինքնաբաւութեան ու եկամուտի ինքնապահովման, ամրապնդել աշխատանոցներու արտադրական կարողութիւնը ու վերջ տալ ստեղծագործական գործընթացի ենթակայութեան արտադրութենէն, լայն իրաւունքներ պարգեւել ստեղծագործական միութիւններու եւայլն:

Ամսաթերթը կու տայ նաեւ այս մասին համառօտ կարծիքներ Հայաստանի արուեստագէտներու: Անոնց արտայայտութիւններուն մէջ գլխաւոր կէտերը կը կազմեն շրջանային, օրինակ՝ անդրկովկասեան համակարգի մը ստեղծումը, տնտեսական կազմակերպութիւն, ինքնուրոյն մօտէլի մը մշակումը:

Տնտեսական կազմակերպութեան մը նպատակը պիտի ըլլայ հետեւիլ ժապաւէններու ցուցադրութեան, ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ. այսօր, «Սովէքսպորտ Ֆիլմ»էն կարելի չէ գիտնալ, թէ քանի գործեր գնուած են ու փոխարէնը ինչ վճարուած: Յետոյ Հայաստանի պարագային կարեւոր է նաեւ ճանչնալ ու գոհացնել ջանալ Սփիւռքի պահանջները. Սփիւռքի մէջ ապրողները առհասարակ ծանօթ չեն հայ ճարտարուեստի գործերուն:

Իսկ գալով շրջանային, այսինքն՝ անդրկովկասեան հանրապետութիւններու միասնական համակարգ մը ստեղծելու, հոս կը յայտնուին թեր ու դէմ կարծիքներ. ճեշտուածը ընդհանրապէս այն է, որ նման համակարգ մը չի յարմարիր Հայաստանի ճարտարուեստին, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէ բեմադիր Բագրատ Յովհաննիսեան «մեր տնտեսութիւնները գտնւում են անհաւասար վիճակներում: Վրացիներն այսօր ունեն ինչպէս ստեղծագործական, այնպէս էլ տնտեսական որակեալ բազա: Իսկ մենք, այնքան էլ լաւ վիճակում չենք: Մենք պէտք է ինքնուրոյն լուծենք մեր հարցերը»: Ինքնուրույն լուծել մեր հարցերը, ըստ Բ. Յովհաննիսեանի, կը նշանակէ «օգտուելով վերակառուցման ընձեռած հնարաւորութիւնից, ճշդրտել, թէ ինչն է ձեռնտու մե՛ր կինոստուդիայի համար»:

Նման համեմատութիւն կը կատարէ նաեւ Ալ. Մկրտչեան. «մենք ունենք ընդամէնը չորս ֆիլմ, պէտք է դարձնել տասը, ունենք օգտմելի աշխատանոց. եթէ «Վրացֆիլմ»ը ունի կինոդէպօ-րոց, խաղական կինոստուդիա, հինն էլ պահել է, ոչ թէ մեզ նման քանդել. էլ ի՞նչ համեմատութեան մասին է խօսքը»:

Աշխատանոցի անբաւարարութեան, աւելի կազմակերպուած ըլլալու անհրաժեշտութեան մասին կը խօսի նաեւ Հենրիկ Մալեան: «Այսօրուայ ստուդիան, կարելի է ասել, քաոսային վիճակում է, եւ ոչ ոք չի հասկանում, թէ ինչ է արւում, ինչպէս է արւում, ինչ է լինելու մեր վաղուայ օրը»: Ան կը խոստովանի, որ «մինչեւ հիմա հեշտ էր մեզ համար ապրելը՝ ամէն հարցում կառչում էինք Մոսկուայից: Հիմա մեզ հնարաւորութիւն է տրուել գտնել մեր մօտէլը ... Բոլորս շփոթուած ենք»: Սակայն եւ այնպէս «շրջանային միաւորում ստեղծելը սխալ է, մենք այլեւս ուրիշներին ապաւինելու հարկ չունենք. մենք պէտք է իրարից կառչենք. ի վերջոյ, մենք այնքան անզօր չենք, որ չկարողանանք մեր կինօն վերստեղծել»:

«Հայֆիլմ»ի յատկապէս աշխատանոցներու ոչ գոհացուցիչ կացութեան մասին արտայայտուած էին հայ բեմադիրներէն անոնք, որոնք հայ ֆիլմերու Փարիզի ապրիլեան փառատօնին առթիւ քաղաքս կը գտնուէին:

Իսկ վրացական նոյն մարզի յաջողութիւններուն ու առաւելութիւններուն մասին կը վկայեն արդէն անոնց ժապաւէնները, որոնք տեղ ունին միջազգային պաստառներու վրայ: Անշուշտ հպարտառիթ երեւոյթ է, սակայն ոչ բաւարար արդար, ամբողջական գոհունակութեան աղբիւր, նշել թէ հայ է ծագումով Փարաջանեան մը, կամ Փելեշեան մը: Իսկ անդին «Հայֆիլմ»ի աշխատանոցներու ընծայած կարելիութիւններով պատրաստուած ժապաւէններու միջեւ, օտար շրջանակներու մէջ մեր արուեստին մասին խօսեցնող սակաւաթիւ գործերը ընդհանրապէս արդիւնք են անհատական յատկութիւններու. տաղանդի, աշխատութեան, համբերութեան:

Հիմա որ վերակառուցումի ընդհանուր թափը առիթը կու տայ հաշուեյարդարի մը, ու կազմակերպուելու, լրացնելու թերիները, զանոնք մատնանշող փորձառութիւնն ու մինչեւ այսօրուան արդիւնքները, բացթողութիւնները, պէտք է բաւարար ըլլան ճիշդ ուղեգիծը տալու մեր այս քիչ մը անտեսուած արուեստի բնագաւառին:

* * *

Անշուշտ, հոս, դարմաններու մասին մտածելէ առաջ, կայ երեւոյթին պատճառները պրպտելու անհրաժեշտութիւնը: Մշակոյթի այս մարզը չէ՞ վայելած հարկաւոր գուրգուրանքը, մեր տաղանդը հոս անբաւարա՞ր է մրցակցութեան տոկալու. չե՞ն ստեղծուած աւելի արդիւնաւոր աշխատանքի մը պայմանները. ինչո՞ւ: Ասոնց, ու դեռ նման հաւանական ու բազմաթիւ այլ հարցումներու կարենալ պատասխանելու համար, անհրաժեշտ է այդ շրջանակին պատկանիլ, ճանչնալ տուեալները, ճշգրիտ գնահատումը ընել քննադատութիւններու, անաչառ մօտեցումով կշռադատել լոյս աշխարհ եկած գործերը, ու բաղդատականներ ընել, եզրակացութիւններու յանգիլ. այս բոլորէն ետք միայն կարելի կ'ըլլայ դարմաններու մասին մտածել, միջոցառումներ, ձեւեր առաջարկել եւայլն:

Գաղտնիք չէ թէ «Հայֆիլմ»ի աշխատանոցները իրենց ընծայած թէքնիք ու ընդհանրապէս նիւթական սահմանափակումներով կը սանձեն մեր բեմադիրներու աշխատանքը. ուրեմն հարթուելիք գլխաւոր խոչընդոտը նիւթական է. եւ այս մարզին մէջ կը կայանայ կ'ենթադրեմ Վրաստանի գլխաւոր առաւելութիւնը, որ յաջողած է ձայնը լսելի դարձնել միջազգային շրջանակներու:

Նկատելով որ ճարտարուեստը պետական ձեռնարկ է Խորհրդային Միութեան մէջ, հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ արուեստի այս մարզին կատարուած յատկացումներու համեմատութիւնը Հայաստանի ու Վրաստանի մէջ. արդեօք հոն ալ ա՞յլ մարզ մը անտեսուած կը մնայ ճարտարուեստին վայելած գուրգուրանքին պատճառով:

Ամէն պարագայի, առիթն է որ տեղին ախտաճանաչում մը կատարուի, ու անհատական գոհողութիւններու, պատահական յաջողութիւններու շրջանակէն դուրս հանուի այս արուեստը, որ կրնայ լաւագոյն ծանօթացումն ու քարոզչութիւնը ընել Հայու տաղանդին:

Ա. Թ.

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ Ի ԽՈՐՈ՜Ց ՍՐՏԻ...

(17, rue Denfert-Rochereau)

Մօտաւորապէս 60 տարին ի վեր, վերոյիշեալ թիւը եւ փողոցը քանդակուած է մտքիս եւ հոգւոյս մէջ. եւ ամէն անգամ որ հանրակառքը անցնի այն հրապարակէն, ուր բաշերը փռած, հպարտօրէն կանգնած է պրոնզեայ առիւծը եւ ուրկէ կը սկսի Տանֆէռ-Ռոշըրօ պողոտան, սրտի սեղմում մը կ'ունենամ ու կարօտով կը փնտռեմ փողոցին ձախ կողմը գտնուող 17 թիւը կրող երբեմնի հնամենի շէնքը, ուր կը բնակէր երգուհի Օր. Մարգարիտ Բաբայեան: Մեր երիտասարդութեան խանդավառ օրերուն, արուեստի հուրը եւ հայ երգի սէրը մանաւանդ, շաբաթը մէկ-երկու անգամ զիս կը փոխադրէր Փարիզի 19-րդ թաղամասէն 5-րդ թաղամաս: Գեմպեթայի Փլաս-տէ-Ֆէթ-էն կը հասնէի Շաթլէի կայարանը, սանդուխներէն վեր բարձրանալով, վայրկեան մը ցանկութեամբ կը դիտէի ձախին կանգնած Սառա-Պէռնար թատրոնը եւ երանի կու տայի այն արուեստագէտներուն, որոնք բախտը ունէին անոր բեմը բարձրանալու:

Ապա հանրակառքով, կտրելով Սէնի կամուրջը, Սէն-Միշէլ հրապարակը եւ Լիւքսէմպուրկի պարտէզը, կը հասնէի Օպսերվաթուար: Յաճախ կը փախցնէի հանրակառքը եւ քալելով, ձախ թեւիս տակ սեղմած երգեցողութեան տետրակը եւ աջ ձեռքովս ալ բռնած 4-5 տարեկան աղջիկս, Անահիտը, զոր ճարահատ, երբեմն հետս կը տանէի. շնչասպառ, կը հասնէինք Տանֆէռ-Ռոշըրօ փողոցը եւ կը կենայինք թիւ 17 շէնքին առջեւ: Հնադարեան վանքի մը մուտքը յիշեցնող խոշոր դռնէ մը ներս կը մտնէինք, քարերով սալայատակուած բակը, որուն խորը կանգնած էր երկյարկանի փայտէ պատշգամներով շէնք մը: Ձախ կողմի դռնէն ներս մտնելով կը բարձրանայինք առաջին յարկ եւ սրտատրոփ կը զարնէի աջ կողմի յարկաբաժնի դուռը: Տարեց, փոքրիկ կին մը կը բանար դուռը, ժպիտը երեսին: Տիկին Բաբայեանն էր. մայրը Մարգարիտ Բաբայեանի: Նիհար եւ ջղուտ, անոր մերկ ոտքերը, ամառ թէ ձմեռ պատսպարուած էին կաշիէ բաց սանդալներու մէջ:

Նստած նախասենեակի բազմոցին, պահ մը կը սպասէինք որ նախորդ աշակերտը լրացնէր իր դասը: Խելացի եւ զարգացած կին մըն էր Տիկին Բաբայեան, որ արդար հպարտութեամբ կը պատմէր իրենց ազնուատոհմի մտաւորական ծագումը: Ամուսինը, ծանօթ բժիշկ մը եղած էր անցեալին: Ընտանեօք գաղթած էին Կովկասէն եւ հաստատուած Եւրոպա. նախ Գերմանիա, ապա Ֆրանսա: Ունեցած էին երեք աղջիկ զաւակներ, երեքն ալ արուեստի հուրով բռնկած: Մէկ աղջիկը նկարչուհի էր, ամուսնացած ֆրանսացի բժիշկի մը Դր. Բառոնէլի հետ: Միջնիկը, Արաքսիա Բաբայեան դաշնակահարուհի էր եւ ամուսնացած էր Փարիզի Օփերայի տնօրէն՝ Դր. Լալուայի հետ: Իսկ Մարգարիտ Բաբայեան, օժտուած գեղեցիկ ձայնով, տարիներով եղած էր Փարիզի քոնսէռ-քոլօնի մեներգչուհին, ինչպէս նաեւ արուեստակիցն ու մտերիմ բարեկամուհին, հանճարեղ Կոմիտաս Վարդապետի:

Մինչ Տիկին Բաբայեան կը պատմէր, սենեակին դուռը կը բացուէր յանկարծ եւ դուրս կ'ելլէր նախորդ աշակերտը, զոր քաղաքավարութեամբ ճամբու կը դնէր Տիկին Բաբայեան: Օր. Բաբայեան մեզ տեսնելով, ուրախ բացականչութիւն մը կ'արձակէր «բարո՜վ, Արմինէ, մա ժանթիյ, երեխա՞ն էլ բերած էք»: (Օր. Բաբայեան սովորութիւն ունէր այդպէս կոչելու իր աշակերտները): «Ներս համեցէք խնդրեմ»: Գրկելով բազմոցին վրայ կը նստեցնէր աղջիկս, շոյելով անոր շէկիկ մազերը խոշոր թուղթ մը եւ մատիտ դնելով ձեռքը, կ'ըսէր. — «Դէ՛հ, նկարիր բալիկս»: Մարգարիտ Բաբայեան, միջահասակ, կլորիկ, թուխ, սեւ, վառվռուն աչքերով, լայն ժպիտը երեսին համակրելի անձնաւորութիւն մըն էր: Իսկ իր դասատուութեան սրահը, արուեստի փոքրիկ տաճար մըն էր: Մուտքի դրան աջ կողմը զետեղուած էր լայնանիստ պոչաւոր սեւ դաշնակը, որուն առջեւ զետեղուած էր ուսուցչուհիին շարժուն աթոռը: Ձախ կողմը խոշոր բազմոց մը, որուն քովի փոքրիկ դուռը, հաւանաբար ննջասենեակ կը տանէր: Սենեակին խորը, լուսամուտներուն առջեւ, դրուած էին աթոռներ, բազկաթոռներ: Սեղանին վրայ զետեղուած էին գեղարուեստական իրեր եւ ծաղկամաններ: Սենեակին աջ պատին վրայ, ճիշդ մուտքի դրան դիմաց, աչքի կը զարնէին երկու մեծադիր նկարներ: Մին, տարեց կնոջ մը, մայր Բաբայեանին գլուխը, իսկ միւսը, իր երգուհւոյն աղջկան. հաւանաբար գործը իրենց հարազատին:

Չեմ մոռցած մանաւանդ Օրիորդ Բաբայեանի նկարը: Մութ գոյն մինչեւ գետնակը գոց շրջազգեստով մը, նստած աթոռի մը վրայ արմուկը կռթնցուցած սեղանին, գլուխը կախ, կզակը ափին մէջ կը մտածէ: Սակայն ինչ որ ամենէն աւելի տպաւորած էր զիս եւ դրոշմուած հոգւոյս մէջ, սենեակին աջ կողմը, դաշնակին հաւասար բարձրութեամբ, պատին վրայ զետեղուած, ոտքի կանգնած սեւազգեստ կրօնաւորի մը լուսանկարն էր եւ անոր ձեռքով գրուած, երկու-երեք կարգ ձայնանիշերու վրայ, հետեւեալ ժողովրդական երգին բառերը — «Ջուր կուգայ վերին սարէն, սարն ալրեւլէն, կը կաթի մարմար քարէն կաթկաթ ծորելէն»: Ընթերցողը գուշակեց անշուշտ թէ լուսանկարը կը ներկայացնէր, սուրբ եւ անմահ Կոմիտաս Վարդապետը իր դաշնաւորած երգի պատառիկներով: Հանճարեղ կրօնաւորին այդ լուսանկարը, թէ՛ երգուհւոյն Մարգարիտ Բաբայեանի եւ թէ՛ իր աշակերտներուն պաշտամունքի առարկան էր, աշխատանքի մղիչ ուժը, ցեղին ոգին եւ ձայնը յաւերժացնող: Երբեմն, իմ դասընթացքներուն, ներկայութիւնը կը վայելէի երկու հայ մեծ գրագէտներու, Աւետիք Իսահակեանի եւ Արշակ Չօպանեանի, որ, մանաւանդ, կը սիրէր լսել հայ բանահիւսութեան գոհարներէն «Արօրն ու Տատրակը», զոր դաշնաւորած էր Կոմիտաս Վարդապետ: Իսկ Աւետիք Իսահակեան, անմիջական դրացին էր Օր. Բաբայեանի: Իր կնոջ եւ զաւկին հետ, կը բնակէին նոյն տան եւ նոյն յարկին վրայ:

1970-ական թուականներուն Հայաստան գտնուած միջոցիս, Արմէնիա հիւրանոցին մէջ, քանի մը անգամ հանդիպած եմ Աւետիք Իսահակեանի զաւկին, որ կարօտով կը յիշէր Փարիզը, Տանֆէռ-Ռոշըրօ փողոցը եւ իր մանկութեան երջանիկ օրերը...

Օր. Բաբայեան մասնաւոր հոգածութիւն մը ցոյց կու տար ինծի: Առաջին անգամ, Արշակ Չօպանեանի յանձնարարականով եկած էի դասի: Գիտէր ծագումս եւ կը սիրէր մանաւանդ Տարօնի երգերը: Կ'ուզէր որ անոնք փրկուին կորուստէ եւ օր մը հանգչին հայրենի հողի վրայ: Կը հիանար մանաւանդ, «ոյր խեղդուած եարոջ» տաղին, զոր յաճախ երգել կու տար ինծի. «Բամբին կլաւ, կրա՜ն, կրան, զարկեց տարաւ Մշու բերդան, Մշու հաւքեր թեւաւորան, իմ եարոջ տան սեւաւորան չորորա՜ գլխին, չորորա՜, իմ եար վըր ծովուն կ'երերայ...»: Կը յիշեմ, անգամ մը անձրեւի բռնուած էի, ոտքէս մինչեւ գլուխս թրջուած, ուշացած եւ յուզումով հասայ Օր. Բաբայեանի բնակարանը: Մայրը հոն չէր, ինքը բացաւ դուռը, զիս տեսնելով ջրաթաթախ, բացականչեց. — «Վա՜յ Արմինէ, մա ժանթիյ, էս ի՞նչ վիճակ է». անմիջապէս ներս առաջնորդեց, նստեցուց բազմոցին շրջազգեստս եւ գուլպաներս հանեց, տարաւ քովի սենեակը չորցնելու. ծածկոց մը նետեց ուսերուս եւ ելեքտրական գործիք մըն ալ բերելով, սկսաւ կռնակս տաքցնել. այդ օրը չկրցի երգել...: Զարմացած, անդադար շնորհակալութիւն կը յայտնէի:

Օր. Բաբայեանի դասաւանդութեան եղանակը իւրայատուկ էր: Մեծ երգեցողութեան սիրահար մըն էր: Ձայնավարժութեան իր յատուկ կանոնները հրատարակած էր մեծածաւալ հատորով մը որ գնահատուած էր ֆրանսացի երաժիշտներու կողմէ: Հմուտ էր արեւելեան ժողովրդական երգերու: Հրէական սիրուն երգ մըն ալ ինծի սորվեցուցած էր, որուն երկու տողերը միայն մնացած է մտքիս մէջ: «Հիննէյ մաթով, ումանայիմ, շեվեթ ախիմ կամ եաճադ»: Սպանացի երգահան Ալքազիի ղեկավարութեամբ, տեղի կ'ունենային աշակերտներու տարեվերջի հանդէսները: Օր. Բաբայեանի աշակերտները մեծամասնութեամբ օտարներ էին: Իր մնայուն սաները իր քեռորդիներն էին: Բառոնէլ եւ Լալուա ընտանիքի մեծ ու փոքր անդամները: Բժշկական ուսանող, երիտասարդ Բառոնէլ, աչքառու «պասս» մըն էր, կարող եւ մնայուն ուժ մը իր երգուհւոյն մօրաքրոջ: Ֆրանսացի ծանօթ երգիչ Տըրէն, որ օժտուած էր թենորի շատ գեղեցիկ ձայնով մը, Օր. Բաբայեանի առաջին փայլուն աշակերտը եղած էր, երկար ժամանակ: Կարօտով եւ յուզումով կը յիշեմ, Մարգարիտ Բաբայեանի հայ

աշակերտները: Իրիս Պիլպիլեան, անոնց վրան, կատարեալ փոքրիկ սոխակ մըն էր եւ Մարգարիտ Բաբայեանի աշխատանքին պտուղը···: Երկար տարիներ եղած էր անոր հաւատարիմ եւ սիրական աշակերտուհին:

Երգիչ Փօլ Տըրէնի հետ, Իրիս Պիլպիլեան, կը մեկնաբանէր Փրանսացի եւ իտալացի երգահաններու ամենադժուար կտորները: Երկուքն ալ ունէին զօրաւոր թէքնիք:

Արուսեակ Ալպան, թխադէմ հայուհի մըն էր· օժտուած խնկնաւէտ ձայնով մը եւ ունէր երգելու իւրայատուկ շնորհք: Այս տողերը գրողը, որ կ'երգէր միայն հայերէն, Կոմիտաս Վարդապետի եւ Տարօնի ժողովրդական երգերէն: Երկու համակրելի եւ գեղաձայն հայ երիտասարդներ, Խաչատուր Փափազեան եւ Տէվէճեան կը լրացնէին այդ տարիներուն, Օր. Բաբայեանի հայ աշակերտներու ցանկը: Յետագային, բանաստեղծուհի Մառի Աթմաճեան եւս դարձած էր աշակերտուհին, անուանի երգուսոյցին: Կը յիշեմ նաեւ Մարգարիտ Բաբայեանի աշակերտներու տարեվերջի հանդէս մը որ, ափսո՜ս, ինծի համար վերջինը պիտի ըլլար: Ունկնդրութիւնը տեղի պիտի ունենար Նարամ գիշեր մը· Սքօլա Քանթօրումի սրահին մէջ: Թէեւ յայտագրին վերջին մասին մէջ պիտի երգէի, սակայն եւ այնպէս, ուշ մնացած էի···: Յունիսի տաք ու պայծառ իրիկուն մըն էր, փոքրիկ աղջկանս ձեռքէն բռնած, Շաթըլէն քալելով, հեւ ի հեւ, հասանք համերգասրահ, որ լեցուած էր ծանօթ մտաւորականներով: Անմիջապէս բեմ բարձրացայ: Պիտի երգէի տարօնական, երկու պարերգ, «Եարխօ եւ Դըլօյլօյ»ը: Դաշնակին առջեւ նստած էր Մարգարիտ Բաբայեան, իսկ անոր քով, աթոռի մը վրայ, դաշնակահարուհի Գոհարիկ Ղազարոսեան որ դարձ ձեռքին եւ ժպիտը երեսին, պիտի ընկերակցէր: Պարերգները գտած էին իրենց հարազատ մեկնաբանութիւնը եւ խանդավառութիւն ստեղծած սրահին մէջ: Ներկաները ծափերով, կրկնութիւն կը պահանջէին:

Կը յիշեմ նաեւ՝ որ դասաւանդութենէն վերջ, ամառուան երկար օրերուն, երբեմն քալելով կը վերադառնայի մինչեւ Շաթըլէ: Կ'անցնէի Լիւքսամպուրկի պարտէզէն: Ծառերու ազդեցութեան տակ, կ'երգէի կամացուկ· «Brahma, dieu des croyants, maître de la cité sainte, n'entends-tu pas mes longs sanglots...» ուսանողներ, խնդալով, եռեւ կը դառնային: Արագ շրջապտոյտ մը կը կատարէի, անցնելով մարմարեայ թագուհիներու առջեւէն: Առաւօտներէն իջնելով անպայման կ'այցելէի աջ կողմը գտնուող փոքրիկ աւազանին եւ սիրահարներու պուրակին, ուր ծառերու շուքին տակ նստած կ'երազէին ուսանողուհիներ, բաց գիրք մը իրենց ծունկերուն: Վերադարձին, դուրս ելլելէ առաջ, անպայման կը փնտռէի, ցանկապատին եռին, պարտէզին աջ կողմը թաքնուած Ֆլոպէռի կիսանդրին, որուն առջեւ պահ մը կեցած, կ'ոգեկոչէի Էմմա Պովարին: Ապա, կու գայի հանգչելու, ծաղիկներով շրջապատուած Ժոռժ Սանտի արձանին մօտիկ նստարանի մը վրայ, դիտելով աղաւնիները, որոնք չորրորդէն կը բարձրանային դրագիտուհիին մարմարեայ ալիքաւոր շրջազգեստին ծալքերէն, թառելու գլխուն եւ ապա մազերուն:

Ծագեցաւ ընդհանուր պատերազմ, ցրուեցան Օր. Բաբայեանի աշակերտները, հրեայ անոնցմէն ոմանք, ղրկուեցան Գերմանիոյ կիզարանները, իսկ Ֆրանսացիները, պատերազմի ճակատ: Օր. Բաբայեան մատնուեցաւ տխուր հոգեվիճակի մը: Գրաւման շրջանին, լսելով որ նեղ կացութեան մատնուած է, ուզեցի այցելել իրեն: Պատերազմի այդ օրերուն, ամէն վայրկեան կը սպառնար խանգարել Փարիզի երթեւեկութիւնը: Միտքս դրած էի սակայն, ամէն գնով տեսնել զինք: Ներքնուղիով ճամբայ ելայ, սակայն, դրեթէ քալելով հասայ Տանփէր Ռոշըրօ փողոց· բարձրացայ առաջին յարկ եւ անձկութեամբ զանգ տուի: Դուռը ուշացումով բացուեցաւ: Օր. Բաբայեանն էր, գունատ եւ չքմած: Նախ չճանչցաւ զիս. յետոյ վանելով յիշողութիւնը «ա՜խ, էդ դո՞ւ ես Արմենէ»· ներս մտանք, սեւեր հագած էր, մայրը մեռած, տունը ամայացած էր: Ըսի թէ ինչով կրնամ օգտակար ըլլալ իրեն: Շնորհակալութիւն յայտնեց եւ ըսաւ թէ իր քեռորդիները զօրավիգ կանգնած են իրեն: Ուշացած էի, հոգիս դառնութեամբ լեցուն՝ բաժնուեցայ ընդմիշտ սիրելի երգուսոյցս՝ Մարգարիտ Բաբայեանէն եւ 17, ռիւ Տանփէր Ռոշըրօյէն: Օր. Բաբայեանի կեանքին վերջին տարիներուն, մանաւանդ հիւանդութեան շրջանին, իրեն օգտակար հանդիսացաւ իր նախկին աշակերտուհիներէն բանաստեղծուհի Մառի Աթմաճեան:

*

Օր. Մարգարիտ Բաբայեան մահկանացուն կնքեց 1986 Հոկտեմբերին: Կը յիշեմ յուղարկաւորութիւնը, որ տեղի ունեցաւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Եկեղեցին լեցուն չէր: Հոն էին սակայն իր հարազատները, հաւատարիմ աշակերտները եւ քանի մը ծանօթ արուեստագէտներ, որոնց կարգին, ճանչցայ ջութակահար Ֆիլիփ Աղաբաբեանը:

Պատշաճ արարողութիւն մը կատարուեցաւ Եկեղեցւոյ դպրաց դասի կողմէ: Կուռ դամբանական մը խօսեցաւ Մարսէյլէն՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, արտասուալի մահաձօն մը կարդաց բանաստեղծուհի Մառի Աթմաճեան, խոր յուզումով Տէր – Ողորմեան երգեց Իրիս Պիլպիլեան, իսկ երգէոնը նուագեց, երաժիշտ Արա Պարթեւեան:

Երախտաշատ երգուսոյցին մարմինը պիտի հանգչէր Փարիզի մօտիկ արուարձաններէն Մրտոնի գերեզմանատունը իր ընտանեկան դամբարանին մէջ: Եկեղեցին դուրս առջեւ, բացի մեռելակառքէն, որուն մէջ նստած էին իր հարազատները, օթօքառ մը տրամադրուած էր յուղարկաւորներուն, սակայն, հոն բարձրացան, երեք հոգի միայն· Իրիս Պիլպիլեան, Արմենուհի Գեւոնեան եւ Օր. Սրապեան:

Ճամբայ ելանք դէպի Մրտոն, կէսօրը անցած էր երբ հասանք գիւղին գերեզմանատունը եւ կեցանք բերանը բաց փոսին առջեւ, այնքան յուզուած էի, որ չեմ յիշեր ծիսակատար քահանային դէմքն ու ինքնութիւնը:

Կը յիշեմ սակայն, Մրտոն գիւղին բնակիչներէն դերձակ՝ Սարգիս Գոչեան, որ ծաղիկներով վազած եկած էր, յարգելու համար երգուսոյցին յիշատակը: Փոսին շուրջ հաւաքուած լուռ կ'արտասուէին իր հարազատները, մանաւանդ երգիչ – բժիշկ՝ Քառապանէչը: Իսկ իր երկու հաւատարիմ աշակերտները, Իրիս Պիլպիլեան եւ այս տողերը գրողը, կը հեկեկային ի խորոց սրտի, յիշելով անցեալը եւ Սքօլաքանթօրումի երաժշտական անմոռանալի երեկոյթները···:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Ֆրանսահայ գաղութը ունի պատանիներու եւ մանուկներու համար ամառնային արձակուրդի կայաններ: Հաւանաբար ամէնէն հինը եւ ծանօթը Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի կայանն է, ստեղծուած 1935–ին եւ 1953–էն ի վեր հաստատուած Ժիւռայի մէջ, Պէլֆոնթէն: Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներուն, Ֆրանսայի զանազան շրջաններէն եւ այս վերջին տարիներուն Լիբանանէն, կ'ընդունի շուրջ երեք հարիւր մանուկ, որոնք հոն կը գտնեն ոչ միայն հող մը, շէնք մը, զբօսնելու վայրեր, այլ մանաւանդ միջավայր մը եւ մթնոլորտ մը:

Ներկայ եղանք, Յուլիս 12–ին, «Կայանի այցելութեան օր»ուան եւ հասանք ճիշդ դրօշակներու պարզումի պահուն: «Յառաջ Նահատակ» ազգ. խմբերգի մեկնաբանումով բարձրացան Ֆրանսական եւ Հայկական եռագոյնները, իրենց կողքին ունենալով Կապոյտ Խաչի գլխանշանը կրող դրօշակը: Ծնողքներ, բարեկամներ մեծ թիւով, անհատական կառքերով բայց նաեւ յատուկ հանրակառքով փութացած էին իրենց զաւակները տեսնելու եւ նոյն ատեն քաջալերելու Կապոյտ Խաչի ձեռնարկը:

Արեւը ներկայ էր ժամադրութեան, ինչ որ առաւել գեղեցկութիւն մը կու տար շրջապատող զալարագեղ բնութեան, առաւել ջերմութիւն կը բերէր ներկաներուն սիրտերուն մէջ որոնք խումբ – խումբ, հոս ու հոն, կը ճաշէին, կը զրուցէին: Ոմանց համար ալ, այս օրը, առիթ եղաւ ընկերներ եւ բարեկամներ վերագտնելու եւ զրուցելու երէկէն այսօր, ինչ որ միշտ հաճելի պահեր կը ստեղծէ:

Կէսօրէն վերջ, ժողովուրդը համախմբուեցաւ դիտելու եւ ունկնդրելու համար Կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած գեղարուեստական յայտագիրը: Խմբերգ, մեներգ ընտրուած յեղափոխական երգացանկէ, հայկական պարեր, խամաճիկներու թատրոն, քունկ – ֆուի շարժումներ կը կազմէին էականը յայտագրին: Գիտենք թէ որքան դժուար է տասը օրուան մէջ պատրաստել հանդէս մը, բառին բուն իմաստով, անոր համար ալ բարեացակամ ենք, նկատելով թէ կարեւորը երախաներուն շրթներուն վրայ մեսրոպեան բարբառին ծաղկումն է, դէմքերուն վրայ ազգային հպարտանքի շեշտերն ու արտայայտութիւններն են: Մանուկ բուսածը, ամէն բանէ առաջ, պէտք է ապրի իր աշխարհին մէջ, իր հետաքրքրութիւններով եւ երազներով: Յայտագրի պատրաստութեան ժամանակ, հարկ է նկատի առնել իրերու այս հոգեբանական երեւոյթը: Նախապէս, հանդէսի բացման խօսքը արտասանեց Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան նախագահուհին՝ Հելէն Մերճանեան: Ցաւով յայտնեց անակնկալ մահը Շրջ. Վարչութեան գանձապահ՝ Մանուկ Մանուսեանի եւ խնդրեց ներկաներէն վայրկեան մը լռութիւն անոր թարմ յիշատակին: Ապա, բարի գալուստի եւ շնորհակալութեան խօսքերէ յետոյ ներկայացուց Կայանը: Հարիւր եօթանասուն երախայ կը մասնակցին Յուլիսին եւ շուրջ հարիւր քան Օգոստոսին, որոնց մէջ աւելի քան տասնեակ մը Լիբանանէն հրաւիրուած մանուկներ: Բացատրեց Կայանին նպատակը ուր հաճելին եւ օգտակարը զիրար կ'ամբողջացնեն եւ ըսաւ թէ Կապոյտ Խաչը միշտ կ'ապաւինի իր ժողովուրդին վրայ եւ ժողովուրդէն եկածը կը վերադարձնէ ժողովուրդին: Հելէն Մերճանեան մէկ առ մէկ ներկայացուց Շրջ. Վարչութեան ներկայ անդամները եւ Հ. Օ. Մ.-ի ներկայացուցիչը՝ Մարի Գորգիկեան:

Խօսք առաւ Կայանին տնօրէնը՝ Միսաք Օզանեան յատկապէս շնորհակալութիւն յայտնելու համար «մոնիթէօր»ներու անձնակազմին որ գիտակցութեամբ եւ նուիրումով կը տանի աշխատանքը եւ հոգածութեամբ կը զբաղի երախաներով: Նոյնպէս շնորհաւորեց բոլոր անոնք, որոնք պատրաստած էին դաշտահանդէսի գեղարուեստական յայտագիրը:

Յետոյ տեղի ունեցան նուիրատուութիւններ, Ստեփան Չաքրեանի թամատայութեամբ, որոնց գումարը բարձրացաւ վաթսունըվեց հազար ֆրանքի:

«Օր»ը շարունակուեցաւ մինչեւ ժամը 19·30, երբ Կայանի մանուկները կայմերուն շուրջ հաւաքուած վար առին դրօշակները երգելով «Մշակ Բանուոր» եւ ապա մտան ճաշարահ:

Այցելուները բաժնուեցան հաւաքական օր մը ապրած ըլլալու եւ ծնողքները իրենց զաւակները ուրախացուցած ու անոնց եւ իրենց հաճոյք պատճառած ըլլալու գոհունակութեամբ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Հ. Բ. Ը. Մ. - 80 Միլանոյի մէջ

ՄԻԼԱՆՕ.– (Յատուկ).– Հինգշաբթի Մայիս 28, նշանակալից օր մը եղաւ Միլանոյի հայութեան համար: Այդ օրը նշուեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան 80–ամեակը, եւ միանգամայն ներկայացուեցաւ մեր անմոռանալի բարեկամ Զաւէն Մնաթքեանի յիշատակին նուիրուած, Վահան Տէրեանի բանաստեղծութիւններու իտալերէն թարգմանութիւնը:

Իրիկուան ժամը 9–էն սկսեալ «Հայ Տուն»ի մէջ իրենց պաշտօնին վրայ էին յոբելենական մարմնի անդամները, որոնք խնդումերես կը դիմաւորէին գաղութիս հայ եւ իտալացի մշակութային, կրթական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Ներկայ էին նաեւ տեղւոյն օտար լեզուներու Փաքիւլթէի տնօրէնը ու դասախօսները: Օրուան պատուոյ հիւր՝ Միլանօ քաղաքի 10 տարուան քաղաքապետ՝ Եւրոպայի Սթրազպուրկի Խորհրդարանի անդամ – երեսփոխան՝ Գարլօ Թոնիոլի ջերմօրէն շնորհաւորեց այս ձեռնարկը եւ իր անկեղծ մաղթանքներով քաջալերեց միութեանս բարեսիրական գործունէութիւնը:

Սրահը կը յորդէր ծաղկեփունջերով, բեմը յարդարուած էր գեղեցկօրէն եւ ճաշակով: Բեմի երկու կողմերը դրուած էին Ալէք Մանուկեանի եւ Պօղոս Նուպար Փաշայի լուսանկարները, իսկ ճակատին՝ Միութեան սկզբնատառերը եւ Վահան Տէրեանի դիմանկարը, արդիւնք Օր. Անի Մէքիքէրի եւ Հայկ Ալեքսանեանի բծախնդիր աշխատանքին:

Յայտագիրը սկսաւ Տոքթ. Տիգրան Ալաքսանեանի խօսքերէն բացման խօսքով: Ան հակիրճ եղանակով մը տուաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան պատմականը ըսելով·

«···Այս իրիկուան հանդիսութիւնը մեզի կը հրամցնէ պատեհութիւն մը, միասնաբար անցնելու, ընկերական համակրական մթնոլորտի մը մէջ, մի քանի ժամեր մոռնալով մեր առօրեայ հոգսերն ու դժուարութիւնները: Այս առիթը ստեղծուեցաւ փոքրիկ գրքոյկի մը ծնունդով, ինչպէս ամէն ծնունդ, այս մէկն ալ մեզի բերաւ ուրախութիւն եւ յոյս:

Միլանոյի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղը կը խթանէ ու կը քաջալերէ այսպիսի գործեր, նպատակ ունենալով ծանօթացնել իտալացի հանրութեան մեր վաղեմի ու ժամանակակից գրականութիւնն ու մշակոյթը:

Այս գրքի ներկայացումը այսօր, նուէր մըն է մեր Միութեան պանծալի 80–ամեայ յոբելեանին առթիւ:

Գահիրէի մէջ 1906 թուականին ծնունդ առաւ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը: Ծնաւ մեր ժողովուրդին համար ողբերգական շրջանի մը մէջ երբ մեր հողերը, մեր բնաշխարհը, մեր ձեռքերէն կը յափշտակուէր, երբ մեր ժողովուրդը բարբարոսաբար կը տեղահանուէր եւ ապա կը ջարդուէր:

Այս անցնող 80 տարիներու ընթացքին մնացեր է հաստատ ու անխախտ առատօրէն բաշխելով հայկական կրթական հաստատութիւններուն, ազգային հայրենական ձեռնարկներուն, մշակութային իրագործումներուն: Ներկայիս ան իր 22·000 անդամ – անդամուհիներով, բազմատասնեակ դպրոցներով, մասնաճիւղերու ցանցով կը ծաւալի ամէնուր, ներարկելով պանդուխտ հայութեան բաբախող սրտին, հայօրէն գոյատեւելու հաւատք եւ կենսունակութեան հոգի, իբր սկզբունք ունենալով զօրավիգ կանգնիլ Մայր Հայրենիքին եւ կողքին կենալ մեր հաւատքի օրրան Սուրբ Էջմիածնի ու իր Աստուածատուր գահակալին, չմոռնալով ծանօթացնել Հայութիւնը եւ Հայ Դատը օտարներուն:

Կը մաղթենք մեր Միութեան ամենայն բարիք, ջերմ զգացումներով կը շնորհաւորենք անոր ցկեանս նախագահ, մեր բոլորին սիրելի, մեծ հայրենասէր՝ Ալէք Մանուկեանը, որ 34 տարիներէ ի վեր անշահախնդիր եւ իր բոլոր իմաստութեամբ ու փորձառութեամբ կը ղեկավարէ Միութիւնը»:

Ապա բեմ բարձրացաւ փրոֆ. Պայքար Սըվազլեան: Հակիրճ նկարագրականով մը ներկայացուց Վահան Տէրեանի կեանքն ու բանաստեղծութիւնները եւ թէ ինչպիսի դժուարութիւններով եւ զոհողութիւններով բանաստեղծը իր ժողովուրդին ներկայացուցած է իր զգացական եւ հոգեկան աշխարհը· իրականութեան մէջ պատմելով իր կեանքի պատմութիւնը:

Ասոր յաջորդեց Տիկին Ճիովաննա Ռոզզա, որ խօսեցաւ լեզուական եւ ոճային դժուարութիւններու մասին, որոնց հանդիպած են Վահան Տէրեանի բանաստեղծութիւններու թարգմանութեան ընթացքին:

Գեղարուեստական բաժինն, մաս կազմեցին Օր. Տաթեւիկ Հայրապետեան, դաշնամուրով նուագելով Կոմիտասէն կտորներ: Օրիորդներ՝ Փարթաչչի Զինզիա, Ֆուլվիա Խմէճեան, եւ Գրիգոր Սէֆէրեան կարդացին Վահան Տէրեանի բանաստեղծութիւնները իտալերէնով: Վերոյիշեալ բանաստեղծութիւնները հայերէնով կարդաց Տիկին Կէկէլ Խաչատուրեան: Օրուան անակնկալն էր, Միութեանս համակիր իտալացի Ջերրուտի Էնրիքոյի ընթերցումը հայերէն լեզուով: Ընթերցումներու շարքը ամբողջացուց Տիկին Ալին Ալեքսանեանի ընթերցումը՝ Տէրեանի բանաստեղծութեան ֆրանսերէն լեզուով:

Գաղութի հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան բրաւ երեկոյի եզրափակիչ խօսքը: Թելադրեց աշխատիլ քաջութեամբ, պայքարիլ եւ յոյս տալ բոլորին, որ մեր ժողովուրդը կը գտնուի իր Մայր Հայրենիքի կողքին, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ ծոցին մէջ: Գնահատեց Հ. Բ. Ը. Միութիւնը եւ ջերմօրէն շնորհաւորեց անոր 80–ամեակը:

Ապա Միութեանս Տիկինները յանձնեցին օրուան յայտագրին մաս կազմողներուն, Կոմիտասի եւ Սայաթ Նովայի շքանշանները եւ նուէրներ:

Իսկ բոլոր ներկաները խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ հիւրասիրուեցան զովացուցիչներով եւ խմորեղէններով:

Գոհունակութեան անխառն զգացումներով եւ գնահատելով կազմակերպիչները, ներկաները բաժնուեցան իրարմէ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 26, Վարդավառ է։ Տօն է պայծառակերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի Թափօր Լերինն։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երկուշաբթի, Յուլիս 27, յիշատակ է Մեռելոց։

Նոյն Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

**

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, ժամը 10-ին պատարագ։

Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԷՔՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8.45-ին։

Պատարագ, ժամը՝ 10-ին։

**

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՐԴԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբիս կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի։

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց։ Ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց։

Camp
DE LA
FRA-Nor Seround

Toi qui as entre 15 et 22 ans, retiens tes dates de vacances pour un camp pas comme les AUTRES qui se tiendra du 2 au 22 Août.

Où ? A Palleville (Près de Toulouse), dans un domaine verdoyant de plusieurs hectares, doté de deux bâtiments confortables, ainsi qu'un bar - discothèque à l'intérieur du camp.

Comment? Dans une ambiance arménienne, vous pourrez partager, avec plus d'une centaine de jeunes de 15 à 22 ans, votre dynamisme, vos idées, vos loisirs, votre enthousiasme et votre créativité.

Quelques activités : Tennis, football, volley, équitation, natation, cours d'arménien, discussions, danses, chants, journal, radio, vidéo.

GRANDE FETE CHAMPETRE LE 16 AOUT

Adresse : CAMP DE LA F.R.A. NOR SEROUND 1987
Domaine de la Landelle — Palleville 81700 PUYLAURENS
Tél. : 63 75 04 62 / Station SNCF: CASTELNAUDARY

Prix : 1 semaine : 1200 F. / 2 semaines: 2200 F. / 3 semaines: 2500 F.

Pour tous renseignements : Tél. : 42 46 66 29 (de 18 à 19h)
Adressez ce coupon au NOR SEROUND, 17, rue Bleue — 75009 PARIS

— — — — — — — — — — — — —

NOM Prénom
Adresse Tél
Date et lieu de naissance Période

— — — — — — — — — — — — —

U. G. A. B.

le COMITÉ LOCAL de VALENCE organise

LE

1ER CONGRÈS DES JEUNES DE FRANCE

LYCEE DU PARC IMPERIAL

A NICE

Du 1ER au 10 Août

1ER Août : Arrivée au lycée

2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérend père D. Djéredjian.

3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.

9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice

10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au : (16) 75 56 33 74 à Valence

PARENTS

PENSEZ A L'EDUCATION DE VOS ENFANTS

DONNEZ LEUR

— L'opportunité d'apprendre l'arménien,
— de suivre un enseignement de qualité,
— de recevoir nos valeurs morales traditionnelles
— et ainsi d'assurer la continuité de notre culture.

INSCRIVEZ LES AU

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

EXTERNAT — INTERNAT — MIXTE

Maternelle / Primaire / Secondaire — Enseignement Bilingue Arménien — Français

Transport : Ramassage scolaire assuré à domicile.
Métro - SNCF - Autobus: Pont de Sèvres

Frais de scolarité : Dispositions particulières accordées aux élèves méritants.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանըրի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ Առաջնորդարանի բացման արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1987 Սեպտեմբեր 21-ին, բարերարութեամբ՝ պրիւսելաբնակ՝ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ապաճեանի, Լիբանանէն, Ուրուկուէյէն եւ Ֆրանսայէն պատուիրակութիւններ ներկայ պիտի ըլլան։ Սոյն հանդիսութեան ներկայ ըլլալ ուզող Այնթապցիները կը հրաւիրուին անյապաղ կապ պահել համբարձական գրասենեակներու հետ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Ե. Պ.եան։

Շիրէճեանի հոգ.ին առթիւ. – Այրի Տիկին Շիրէճեան 200, Արթօ Տէր – Մինասեան 100, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Քէրէչեան 100 Ֆ., 100 Սահակ – Մեսրոպ երգչ.ին, Տէր եւ Տիկին Հայկ Սէմէրճեան 100 Սահակ – Մեսրոպ երգչ.ին, Տէր եւ Տիկին Ժան Տէր – Մովսէսեան 100, Տէր եւ Տիկին Մովսէս Տէր – Մովսէսեան (Փայի – Փարնիա) 200, Տիկին Մարի Շրստեան 100 Ֆ.։

Հայկ Տէր – Պօղոսեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ժան Սարգիսեան 200, Տէր եւ Տիկին Տէր – Զաքարեան 100, Տէր եւ Տիկին Ջամանդեան 100 Ֆր. 100 ԺԱՖ-ին, Տէր եւ Տիկին Արգումեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սարգիսեան 100։

Տիկին Ազատուհի Պալեան 200 Ֆ. աղքատներուն։

Սոնիա Պօղոսեան – Չէօմլէքեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Հրաչ Այտըն 150, Տիկին Լուսինէ Թալասլեան 200 Եկեղեցւոյ դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Էքէր 200 Եկեղեցւոյ դպրոցին, Պր. Անդրանիկ Գալուստեան 500, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան 500 Ֆ., Մի Ոմն 200, Տիկին Աղնաւուրեան 50 Ֆ.։

Մարգուվանլեան հոգ.ին առթիւ. – Տիկին Ալոյեան 50, Տէր եւ Տիկին Արաէն Մարգուվանլեան 250 Ֆ., 250 Ֆ. Կարմիր-Խաչին։

Արծրունի Չրքաշեանի դերեզման օրհնութեան առթիւ՝ Տիկին Էլիզ Չրքաշեան 1000 Ֆ., 1000 Ֆ. Հ.Բ.Ը.Մ.եան, 1000 Ֆ. հայկական ծերանոցին, 500 «Յառաջ»ին, եւ 500 «Աշխարհ»ին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

attribue
2 bourses d'étude annuelle pour l'année 1987

Bourse ARAM KHATCHATOURIAN : 15.000 F
Bourse ARCHAM BABAYAN : 15.000 F

Conditions de candidature :
- Etre inscrit dans un Conservatoire National de Région ou une Ecole Nationale de Musique.
- Etre du niveau préparatoire supérieur.
- La Fondation tiendra compte de la situation matérielle et sociale du candidat.
- Date limite de dépôt des dossiers : 31 Octobre 1987.

PIECES A FOURNIR
- Certificat de récompense.
- Fiche d'Etat Civil.
- 2 Photos d'Identité.
- Certificat d'Imposition fiscale, personnelle et parentale.

Selon les types de candidature, le jury se réserve le droit de répartir entre les candidats le montant de la bourse.

Les dossiers doivent être adressés à :
FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN :
Conservatoire National de Région
2, Place Carli — 13001 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները. –

Ովսաննա Ասատուրեանի (ծնեալ՝ Վանեցեան) մահուան առթիւ. – Պ.Պ. Մանուկ Կիւլքասեան 100, Ժաքօֆ Ասատուրեան 1000 Ֆ., Տոքթ. Ժագ Դարբինեան 1000, Պ. Ռոժէ Դարբինեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Պօյաճեան 500 Ֆ. «Յառաջ»ին, Պ. Մեսրոպ Քասքասեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Թէրզիպաշեան 200, Պ. Լուսար Թէրզիպաշեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրոէրեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Քասքասեան 300, Զաքարեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէրտէրեան 300, Պ. Յակոբ Ասատուրեան 100, Պ. Փօլ Կակոսեան 100, Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան 100, Պ. Թորոս Վարդապետեան 100, Քէնտիրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Արամ Հանոյեան 200, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Էտէն 100, Աթոյեան ընտանիք 500 Ֆ.։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
23
JEUDI
23 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.535
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.535

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 10 – 16)

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՕՓՈՒԶԵԱՆԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայ – արաբական առնչութիւններու մարզէն ներս, Արեւելքի հայկական գաղութներու ուսումնասիրութեան գործին մէջ իր վաստակը ունի Հայաստանի ակադեմիայի Արեւելագիտութեան Հիմնարկի աւագ աշխատակից Յովհաննէս (Օննիկ) Թօփուզեան: Անոր գրիչին կը պատկանին «Հայերի մասնակցութիւնը Սիրիայի եւ Լիբանանի ազգային – ազատագրական շարժումներին (1925 – 1958 թ. թ.)», «Եգիպտոսի հայկական գաղութի պատմութիւն (1805 – 1952 թ. թ.)» ուսումնասիրութիւնները եւ բազմաթիւ յօդուածներ:

Վերջերս Հայաստանի ակադեմիայի հրատարակչականը լոյս ընծայած է Յ. Թօփուզեանի «Սիրիայի եւ Լիբանանի հայկական գաղթօջախների պատմութիւն (1841 – 1946 թ. թ)» ստուար աշխատութիւնը: Տիրապետելով քանի մը լեզուներու, հեղինակը լայնօրէն օգտագործած է տեղական եւ արտասահմանի մամուլի կարեւոր տուեալներ, պաշտօնական փաստաթուղթեր, մենագրութիւններ, դիւանային նիւթեր: Գիտական այս հարուստ նիւթի օգտագործումը նպաստած է թեմայի լուսաբանումին: Գիրքին մէջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայկական գաղութներու կարեւոր ժամանակաշրջանի հարցերը կը քննարկուին արաբական այդ երկիրներու պատմութեան հետ սերտ կապի մէջ: Մասնաւորաբար կը ներկայացուին հայ գաղթականներու հոսքը արաբական երկիրներ, ֆրանսական հոգատարութեան հաստատումը եւ հայկական համայնքներու իրաւական դրութիւնը, ընկերային – տնտեսական եւ մշակութային կեանքի զարգացումը, հայ քաղաքական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը:

Աշխատութեան մէջ կը քննարկուին հայ – արաբական յարաբերութիւնները, Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայերու մասնակցութիւնը ազգային ազատագրական շարժումներուն, անոնց կապերը Հայաստանի հետ, ներգաղթը:

Յովհաննէս Թօփուզեան իր աշխատութեան մէջ կը խօսի Հայերու ցեղասպանութեան, Մուսա Լերան հերոսամարտին, օսմանեան բռնակալութեան դէմ Հայերու եւ Արաբներու միացեալ պայքարի, հայկական գաղութներու մշակութային կեանքի, դպրոցներու եւ մամուլի մասին:

ԳՈՐԻՍԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ

Գորիսի քաղաքապետ ընտրուած է «Միկրօշարժիչ» գործատան խառատ Հայկազ Հայրապետի Արզումանեան: Ծնած է Գարսկաստանի Կիւվտարա գիւղը, բանուորի ընտանիքի մէջ. չորս տարեկանին (1946) ընտանեօք ներգաղթած է Հայաստան: Հայկազ Արզումանեան աւարտած է Գորիսի միջնակարգ վարժարանը:

ՆՈՐ ՄԱՅՐՈՒՂԻՆԵՐՈՒ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

Գորիսի կեդրոնէն դէպի հեռաւոր երկու գիւղեր՝ Խոզնավար եւ Վաղատուր տանող ճամբու շինարարական աշխատանքները սկսած են: Ասիկա կը դառնայ շրջանի գլխաւոր մայրուղիներէն մին: Կառուցին կը կառուցուի դժուարամատչելի սարալանջերուն եւ շինարարները յաճախ կը հանդիպին ստորերկրեայ ճահճուտներու, որոնց բարձումը մեծ դժուարութիւններ կը յարուցանէ: Շինարարներու ծրագիրը կ'ընդգրկէ նաեւ քարաշէն – Խնածախ – Խոզնավար, ինչպէս եւ Սիսիանի շրջանի Դարբաս – Լեռնաշէն գիւղերու ճամբաներու կառուցումը:

ԱԿԱԴ. ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՐՔ ՄԸ

Մոսկուայի «Գիտելիք» հրատարակչականը լոյս ընծայած է «Ակադեմիկոս Յովսէփ Օրբելի» գիրքը, որուն հեղինակն է լենինգրադցի գիտնական, պատմաբան Կարէն Իւզբաշեան: Հեղինակը Օրբելին առաջին անգամ տեսած է 1939–ին՝ Երեւան: Այդ օրը տեղի կ'ունենար «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպի հազարամեակին նուիրուած հանդիսաւոր նիստը: Յովսէփ Օրբելի մասնաւոր հմայք տուած էր յոբելենական հանդիսութիւններուն: Ժողովին մասնակցողները ողջունելու համար բեմ ելած պիոներներու մէջ էր նաեւ Կարէն Իւզբաշեան: Այդ առաջին հան – դիպման անջնջելի տպաւորութիւնը մընաց յաւէտ :

Յովսէփ Օրբելիի մասին շատ գրուած է: Անոր անունը մտած է Հայաստանի, Լենինգրադի, ամբողջ Խորհ. Միութեան գիտութեան ու մշակոյթի պատմութեան մէջ: Իրեն մասին կը գրեն հայագէտներն ու վրացագէտները, իրանագէտներն ու քրտագէտները, հնագէտներն ու պատմաբանները: Կարէն Իւզբաշեանի աշխատութիւնը ոչ միայն սիրոյ ու ակնածանքի տուրք է Յովսէփ Օրբելիի՝ իբրեւ իր մեծ ուսուցիչն ու դաստիարակը, այլեւ սրտայոյզ պատում մը գիտնականի կեանքին մասին, որ անբաժանելի է իր գործերէն:

Գիրքը կը սկսի Յովսէփ Օրբելիի ըն – տանիքի, մանկութեան ու պատանեկութեան, Պետերբուրգի համալսարանը ուսումնառութեան տարիներու մասին էջերով: Այնուհետեւ էջ առ էջ կը բացայայտուին անուանի արեւելագէտի, հըռետորի, ղեկավարի կեանքն ու գործը: Գլուխներու վերնագրերը միայն շատ բան կրնան ըսել ընթերցողին՝ «Նիկողայոս Մառ: Անիի պեղումները: Վանի ժայռախմբի պեղումները», «Պետական էրմիտաժի ղեկավարը», «Էրմիտաժի վերականգնումը»:

Յովսէփ Օրբելի մեծ աւանդ ունի արեւելագիտութեան տարբեր ճիւղերու զարգացման ասպարէզին մէջ: Իր աշխատանքին արդիւնքները զգալի են նաեւ այսօրուան գիտութեան մէջ: Ան եղած է ուսուցիչն ու դաստիարակը անուանի տասնեակ գիտնականներու, որոնցմէ շատեր այսօր ալ կը շարունակեն իր գործը:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան այցելած է Պոսթընի «Նոր երգով միասին» երգչախումբը որ Խորհրդային Միութիւն հրաւիրուած էր Խորհ. Միութիւն — Միացեալ – Նահանգներ մըշակութային կապերու շրջագիծին մէջ: Ամերիկացի երգիչները հիւրընկալուած են «Հայրեն» երիտասարդական երգչախումբին կողմէ: Հանդիպումի մը ընթացքին մեկնաբանուած են հայ եւ ամերիկացի երգահաններէ գործեր: Հայաստանի Նկարիչներու Տունը երկու երգչախումբերու մասնակցութեամբ տեղի ունեցած է համերգ մը, որ վերջ գտած է «Երեւան – Էրեբունի» երգով, մեկնաբանուած միացեալ երգչախումբին կողմէ: Պոսթընի երգչախումբին ղեկավարը Ճէնէթ Մք Կին ըսած է, թէ երգչախումբը հիմնուած է մասնաւորաբար այս ճամբորդութեան նպատակով: Նախքան Երեւան գալը խումբը համերգներ տուած է Մոսկուա եւ Եարոսլաւ, իսկ Երեւանէն ետք հանդէս կուգայ նաեւ Լենինգրատ եւ Տալլին :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐԸ

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆ

Իրան, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, պաշտօնապէս ալ մերժեց ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւը, զոր անարդար կը գտնէ, քանի որ չի դատապարտեր Իրաքը, որ նախայարձակն է, ինչ որ սխալ ալ չէ: Յատկանշական է որ, լուռ ու մունջ այս կացութիւնը լաւագոյնս կ'օգտագործէ Խորհ. Միութիւն, որ Արեւմուտքի պէս օրը–օրին ռազմավարութիւն չի ճշդեր, այլ երկար ժամանակի վրայ քաղաքական ժամանակացոյցը պատրաստած է: Դիպուած չէր, անշուշտ, որ մինչ Նիւ – Եորքի մէջ, բանաձեւ կը քուէարկուէր, Մոսկուայի մէջ կ'ընդունուէր Իրանի փոխ – նախարար մը եւ քանի մը շաբաթ առաջ ալ, արտաքին քաղաքականութեան թիւ 2–ը՝ Վորոնցով, Թեհրանի մէջ կը յայտարարէր որ Մոսկուա դէմ է զինուորական ամրապնդման Ծոցի շրջանը:

Ներկայիս, Ուաշինկթըն ապարէզ կը կարդայ եւ Չորեքշաբթի օր վճռած էր Ծոցը անցընել տալ քուէյթեան երկու քարիւղատար նաւերուն, որոնք ամերիկեան դրօշակի պաշտպանութիւնը (?) կը վայելեն, հակառակ պարսկական ազդարարութեան: Եւ մինչ Փարիզէն Թեհրան կը շարունակուէր խուլերու զրոյցը, Պէյրութի մէջ, մանաւանդ՝ Պեքաա, հակաֆրանսական կատաղութիւնը ամէն ձեւով կ'արտայայտուի: Հեզպոլլայի 5000 ծայրայեղներ – կին – այր – պատանի – կը տողանցեն մահ խոստանալով Ֆրանսացիներուն, «ահաբեկչութիւնը միակ լուծումը» հռչակելով պատասխանելու համար Ֆրանսայի ու կրակի տալով ֆրանսական Եռագոյները:

Լիբանանեան ուժերը հրաւիրած են Ֆրանսացիներուն մնացորդացը որ քրիստոնեայ գօտի ապաստանին: Անդին, ցուցարարները կը պոռան – կը կանչեն՝ «Շիրաք, ըսէ՛ Միթերանի որ ահաբեկիչները ամէն տեղ են: Շիրաք, ըսէ՛ Միթերանի որ Իրան չի կրնար նուաստացումի ենթարկուիլ»: «Այսօր կը սկսի ճիհատը (սուրբ պատերազմ)» յայտարարած է Շէյխ Թուֆայլի 20 հազար հոգիի առջեւ:

✕ Փարիզի մէջ, երեք Լիբանանցիներ ձերբակալուեցան, առջի օր, եւ դեռ կը հարցաքննուէին: Կը թուի որ կապ ունեցած են Սեպտեմբերի արիւնալի ռմբափորձին հետ (ռիւ տը Ռենն): Մինչեւ որ կարգադրութիւն մը ըլլայ, Փարիզի պարսկական դեսպանատունը կը մնան 45 հոգի, որոնց ճաշը, օրը երկու անգամ – 13.30–ին եւ 20–ին, կը բերուի «Մէզոն տ'Իռան»էն, յետ ճաշացուցակին վրայ եղած ապսպրանքին: Տնօրէնը հաստատեց որ ֆրանսական կառավարութիւնը ապահովութիւն տուած է, որ...ինք (այսինքն՝ մենք) պիտի վճարէ...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԻՊՐՈՍԻ կառավարութիւնը առաջարկած է իր ուժերը ցրուել եւ զէնքի բոլոր ապսպրանքներն ալ ջնջել, եթէ Թուրքիա իր բանակը քաշէ կղզիէն: Կը մնայ ըսպասել եւ (չ)յուսալ...:

ԺԻՎՊԷՐ ՄԻԹԵՐԱՆ, Նախագահին կրտսեր տղան, կառքի արկած մը ունեցած է Սպանիա, Երեքշաբթի օր, իր երկու աղջիկներուն հետ: Դիմացէն եկող կառքի մը վարորդ կինն է, որ կորսնցուցած է ղեկը եւ բախում ունեցած: Կինը, տեղն ու տեղը մեռած է, Նախագահին տղան եւ աղջիկները վիրաւորուած են, մէկ աղջնակը բաւական ծանր վիճակի մէջ էր, բայց անմիջական գործողութիւն մը փրկած է 6 տարու աղջնակը: Միթերան, կինն ու հարսը Լաչէէն միսթէռով անմիջապէս փութացած են Սպանիա, ուրկէ Նախագահը վերադարձած է քանի մը ժամ ետք, մինչ զինուորական հիւանդանոց – օդանաւ մը Ֆրանսա կը բերէր վիրաւորներն ու ընտանիքը:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ մէջ, անցեալ շաբթուան ահաւոր մրրիկ մը քշած տարած է հարիւրաւոր տուներ եւ ողողումներ ստեղծած: Երկու մեռեալ կայ :

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ ծուլութեան մասին շատ կը խօսուի, այս միջոցին եւ գլխաւոր պատճառը կը նկատուի երկրին անկումին, տնտեսական վատթարացման, մանաւանդ արտաքին առեւտուրի մարզին մէջ, ուր չի կրնար գլուխ բռնել իր գլխաւոր մրցակիցներուն՝ Ճափոնի, Գերմանիոյ: Ճափոնցիներէն ետք, ամէնէն աշխատասէրներն են՝ Զուիցերացիները, որոնց աշխատանքի ժամանակացոյցը ամէնէն երկարն է եւ ուր գործադուլութիւնը միայն 1% է: Պաշտօնապէս, Զուիցերացիք շաբաթական 45 ժամ պէտք է աշխատին (գրասենեակ, ճարտարարուեստ) եւ 50 (հողագործութիւն): Տարեկան 4 շաբաթ է արձակուրդի շրջանը: Սենտիքաները չեն պայքարիր, որովհետեւ արդիւնք չի տար, թէեւ վերջին համագումարին առաջարկ բերին որ հանրաքուէ մը կատարուի, 40 ժամի իջեցնելու համար աշխատանքի շաբաթական տեւողութիւնը: Բայց նման փորձ մը եղած էր քանի մը տարի առաջ եւ ժողովուրդը զանգուածային մեծամասնութեամբ մերժած էր...:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ՍԻՏԱՆ ոճիրի բնոյթ առած է եւ այն անձերը, որոնց արեան բաղադրութիւնը դրական է եւ հակառակ առոր սեռային յարաբերութիւններ կ'ունենան, առանց նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնելու կրնան դատուիլ: Այսպէս, Ֆրանսացի մը (ծագումով թունուզցի) «մարդասպանութեան փորձ»ի համար դատուած է Միւնիխէնի դատարանի մը կողմէ, որովհետեւ առանց կանխարգելիչի յարաբերութիւն ունեցած էր իր բարեկամուհիին հետ: «Մտային անպատասխանատու» նկատուած է եւ յիմարանոց փոխադրուած: Շատ աւելի ծանր պարագայ մըն է 2000 «արիւնահոս» (?) (hémophile) անձերու պարագան, որոնք ՍԻՏԱ–է վարակուած են, որովհետեւ 1985 Հոկտեմբերէն առաջ, երբ դեռ քննութիւն չկար, վիրուսը կրող արիւն ստացած են: Քննութիւն բացուած է, բայց անշուշտ անօգուտ է: Այլեւս ոճիրի գէնքի մը վերածուած է հիւանդութիւնը եւ ոմանք այդ նկատառումով կը գործածեն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ՄԱՍՈՒՆՔ

Ես բախտ եմ ունեցել ծանօթանալու Սարդարապատի ճակատամարտի վերջին երկու օրուայ վիճակը ցոյց տուող ռազմական քարտէզի երկու տարբերակի՝ գծուած, ի՞նչ էք կարծում, ո՞ւմ ձեռքով: Յակոբ Կոջոյեանի: Մեր այն մեծ նկարչի, որին ռուս մի լաւ քնարերգակ ողեշունչ բնութագրութիւն է նուիրել՝ ասելով. – «Աղքատ է աշխարհի ամէն մի պատկերասրահ կամ թանգարան, որը Յակոբ Կոջոյեանից կտաւ չունի»:

Հարուստ է մեր ազգային – պետական պատմական արխիւը: Նրա կուտակած ու մշակած, բարեխղճութեամբ հետազօտողների տրամադրութեան տակ դրուող վաւերագրական գանձերի առատութիւնը կը շարժի շատ աւելի հին ու հռչակաւոր նմանատիպ հաստատութիւնների նախանձը ... Բայց մեր հարազատ արխիւն ինձ կրկնակի է հարազատացել, կրկնակի հարուստ ու թանկագին է դարձել այդ երկու քարտէզներով: Մեր գեղանկարչութեան մեծ վարպետի ձեռքի տակից ելած երկու անօրինակ ու աննախադէպ ստեղծագործութեամբ: Չէ՞ որ այդ քարտէզները ո՛չ միայն անզուգական ձեռքով գծուած ռազմագիտական վաւերականներ են, այլեւ մի անհերքելի վկայութիւն այն մասին, որ երիտասարդ Յակոբ Կոջոյեանը սերտ առընչութիւն է ունեցել հայ ժողովրդի Սարդարապատեան հերոսամարտին:

Կոջոյեան անմիջապէս մասնակցե՞լ է ճակատամարտին: Այս հարցն անպատասխան պիտի մնայ այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ մասնակցութիւնը հաստատող անհերքելի տուեալներ չկան: Մեծ նկարչի կենսագիրներն այնքանը գիտեն, որ նա 1915 – 17 թուականներին որպէս գինուոր եղել է Արեւմտեան Հայաստանում, ապա 18-ին մասնակցել է Անիի աւերակները հետազօտող արշաւախմբին: Սակայն այս վերջինը կարող էր լինել միայն Անին Թուրքերից յետ խլելուց յետոյ, ուրեմն նաեւ Սարդարապատեան ճակատամարտից յետոյ: Իսկ ի՞նչ էր անում ճակատամարտի օրերին, ինչո՞ւ մեծ մարդու կենսագրութեան մէկ տարին սպրդել է կենսագիրների աչքից:

Քարտէզների վրայ նկարչի ինքնութիւնը վկայուած է այսպէս. – «Գծագրել է ռազմական գերատեսչութեան աստիճանաւոր Յ. Կոջոյեանը»:

Քարտէզների ճշգրտութիւնը հաստատում է «Հայկական դիվիզիայի աւագ ադիւտանտ պոդպոլկովնիկ Ահարոնեանը»:

Առաջին քարտէզում ներկայացուած է պատերազմող կողմերի դասաւորութիւնը Մայիսի 27-ի ժամը 15-ին: Այստեղ երկաթգծի ուղղութեամբ պատերազմական գիծը գտնւում էր Արաքս կայարանից արեւելք, քանի որ կայարանը դեռեւս Թուրքերի ձեռքին էր: Կայարանից հարաւ, մինչեւ Արաքս գետի եղէգնուտները, համարեա ուղիղ գծով, դասաւորուած էին Թուրքական երկու գնդեր՝ ամրացուած քրտական հեծելազօրով ու տեղական մահմետական բաշիբոզուկներով: Կարա-Պուրուն կայարանում, Արաքսի թիկունքում, պահեստային ուժեր կային, որոնք օգնութեան պիտի հասնէին Արաքսցիներին, եթէ սրանք չդիմանային հայկական զորքերի ճնշմանը: Երկաթգծից հիւսիս, մինչեւ Արագածի փէշերը, Թուրքերի Կելիպոլու կամ Տարտանեյեան դիվիզիայի գնդերն էին զբաղեցնում: Այստեղ էին՝ հարաւից հիւսիս՝ 106րդ, 107րդ եւ 108րդ գնդերը, որոնք աջից ու ձախից օժանդակ ուժեր էին ստացել Քարաբէքիր փաշայի դիվիզիայից: Վերջինիս մէկ գօրագունդն էլ Թալիշից հարաւ – արեւմուտք գտնուած Ներքին Քալակուտ գիւղից արեւելք բաւական երկար գիծ բռնած սպասում էր Մակուի գնդից մնացած հայկական գումարտակին: Նրանից հարաւ նորից շրջանցումով դէպի թշնամու թիկունքն էր շտապում Երզնկայի գնդից կազմուած գումարտակը՝ Խնուսի գնդի մնացորդների հետ: Գրաւոր աղբիւրներն ու փաստաթղթերը ոչինչ չեն ասում, եւ ականատեսներ էլ չկան, որ պատմեն, թէ ինչպէ՛ս է պատահել, որ գնդապետ Կարօ Ղասաբբաշեանը (նոյն ինքը՝ Հասան Փաշայեանը) իր 600 – 700 հոգիանոց գումարտակը, նախորդ օրուայ հերոսական զօրաշարժից յետոյ, նորից բաժանել է երկու մասի: Չէ՞ որ Կոչի եւ Խզնաուզի մօտ Երզնկայի ու Մակուի գնդերի մնացորդներից կազմուած զօրաջոկատո՛վ կատարեց զօրաշարժը: Նրա հետ էր ռազմաճակատի հրամանատար Դանիէլ բէկ Փիրումեանի աւագ որդին՝ պոդպոլկովնիկ Միքայէլը: Նրանք երկուսով գումարտակը տարան վճռական յարձակման եւ թշնամուն այնպիսի հարուած հասցրին թիկունքից, որ նրա շարքերը երերացին, ասկեարները՝ խուճապի մատնուած, չգիտէին դէպի ո՛ւր դարձնեն իրենց հրացանների փողերը, երբ թիկունքից յանկարծական համազարկերով Հասան Փաշայեանի քաջերն էին շշմեցրել, ճակատից էլ, ճանապարհին ամէն ինչ ջարդելով, առաջ էին շարժւում Պօղոս բէկ Փիրումեանի մահապարտները:

Մայիսի 27-ի ժամը 15-ին, ըստ առաջին քարտէզի, Մակեդոնի ու Թռուցիկ Յովսէփի հեծեալ ջոկատները նորից դիրքեր էին գրաւել Արաքսի ափին, Կարա – պուքեանտ բլրի մօտերքում, Ղուրդուղուլիից (Արմաւիր) հարաւ – արեւմուտք: Հաւանաբար, նրանք այդ օրը խնդիր էին ունեցել կասեցնելու թշնամու առաջխաղացումը գետափով: Արաքս կայարանից արեւելք նոր յարձակման անցած Թուրքերի դէմ կանգնած էին Պերեկրեստովի պարտիզանները: Իսկ նրանից հիւսիս ամբողջ ճակատով թուրքական 36-րդ դիվիզիայի դէմ ճակատում էին Պօղոս բէկ Փիրումեանի գնդի գումարտակները, առաջինը՝ հիւսիսում, երկրորդը՝ կենտրոնում, երրորդը՝ հարաւային եզրում: Նրանց թիկունքում պահեստի ուժերն էին դասաւորուած՝ մի վաշտ Իգդիրի գնդից, միւսը՝ Կարսի գնդից:

Այսքանը Մայիսի 27-ի ժամը 15-ին:

Երկրորդ քարտէզը ներկայացնում է հակառակորդի ուժերի, աւելի ճիշդ՝ միայն Հայոց զօրքի դասաւորութիւնը Մայիս 27 – 28-ի գիշերուայ առումով: Ասում եմ՝ միայն Հայո՛ց զօրքի, որովհետեւ այնտեղ քարտէզի սահմաններում, այլեւս Թուրքեր չկան. Նրանք խուճապահար, կոտորուելով ու գերի ընկնելով մէջտեղից վերացել էին, եւ քարտէզագիր – նկարիչը յարմար է գտել ցոյց տալու միայն յաղթանակած, հայրենի հողը քիլոմեթր առ քիլոմեթր ազատագրող հայ զօրքի դասաւորութիւնը: Այնտեղ զօրքի մի մասը պահեստային է՝ Մակուի գնդի մնացորդները Թալիշում, Երզնկայի գնդից կազմուած գումարտակն ու Հինգերորդ գնդի երկրորդ գումարտակը՝ Զէյնի – գոլի ու Թուլքի – Թափայի սարաւոտներում: Ճակատի կենտրոնական մասում Մահապարտների (Հինգերորդ գնդի) առաջին ու երրորդ գումարտակները Թուրքերի Տարտանեյեան դիվիզիայի նախկին գնդերին հալածելով հասել են Ղարա – պուրուն գիւղի ու Ղարա – պուրուն բլրի մօտերքը: Աջ թեւում Պանդուխտի հեծեալ ջոկատը, Ներքին Թալիշն անցնելով, Թուրքերին հետապնդում է Քիւլ – Թափայի արեւմտեան սարոտներում: Ձախ թեւում գնդապետ Պերեկրեստովի պարտիզաններն են առաջ գնում՝ արդէն նուաճած Մաստարա եւ Ղարա – պուրուն (քարակերտ) կայարանները: Թուրքերը ոչ թէ նահանջում, այլ ճողոպրում են՝ լքելով իրենց դիրքերը, զէնքերն ու զինամթերքը, պարէնն ու կողոպուտով կուտակած հարստութիւնները:

Մայիսի 29-ի երեկոյեան Թիֆլիս հասաւ Երեւանեան ռազմաճակատի հրամանատար գեներալ Մովսէս Սիլիկեանի հեռագիր – զեկոյցն այն մասին, որ «Երկօրեայ յամառ մարտերից յետոյ Սարդարապատի ուղղութեամբ Թուրքերը, թեւերից շրջանցուած ու ջարդուած, յետ են շպրտուել բոլոր դիրքերից: Մեր զօրքերը հետապնդում են եւ արդէն հասել են Ղարաղուլա կայարանի ու Սողութլու (Սառնաղբիւր) գիւղի գիծը: Թուրքերի կորուստները նշանակալից են...»:

Զօրավարը Թիֆլիսի Հայոց ազգային խորհրդի նախագահի տեղակալ Կարճիկեանին հաղորդելու բարի լուր ունէր նաեւ Երեւանեան ճակատի միւս ուղղութեան՝ Բաշ – Ապարանի ուղղութեամբ երկու գունդ զօրք ու թնդանօթներ ունեցող հակառակորդը, որ նեղել էր մեր առաջապահ հեծեալ ջոկատներին Կարախոր գիւղ – Ղարաքիլիսա գծի վրայ, երկօրեայ յամառ մարտերից յետոյ, Մայիսի 29-ի երեկոյեան դէմ, գլխովին ջարդուած յետ է շպրտուել ... Զօրքի ոգին հրաշալի է:

Այս պահին մեր զօրաջոկատներն գրաւեցնում են ուժեղ դիրքեր եւ սահմանագաման գիծն են հաստատում: Գեներալ Սիլիկեան»:

Հայոց զօրքը հետապնդում էր խուճապահար թշնամուն:

Սարդարապատեան ռազմաճակատի յաղթանակով ոգեւորուած հայ ժողովուրդը, տեղացի ու գաղթական, կին ու տղամարդ, ծեր ու երեխայ, ապրում էր այն ցնծութիւնը, որ չէր տեսել դարեր ի վեր: Չէ՞ որ պետական ինքնուրոյնութիւնը կորցնելուց յետոյ առաջին անգամ Հայը յաղթել է իր թշնամուն, յաղթել է Թուրքին՝ բոլոր հին ու նոր թշնամիներից ամենադաժանին ու ամենաերդուեալին: Եւ այդ յաղթանակը դրոշմուած է երկու քարտէզների վրայ, որոնք Յակոբ Կոջոյեանի ձեռքի գործն են, գծուած նրա հուժկու տաղանդի վարպետութեամբ, նրա ցնծուն հոգու երանգներով:

Եղել է նաեւ երրորդ քարտէզը, աւելի ճիշդ՝ առաջինը, որը ռազմաճակատի վիճակն է ցոյց տուել Մայիսի 24-ի առումով, այսինքն, երբ 22-ին բուն Սարդարապատում ձեռք բերուած Հայոց առաջին յաղթանակից յետոյ Թուրքական զօրքերն այս ու այնտեղ մատաղ են կացել՝ պատրաստուելով նոր արշաւանքի ու աւերածութիւնների, իսկ հայ զօրքը՝ առաջին յաղթանակով ոգեպնդուած ու աշխարհազօրային ջոկատներով համալրուած, ծրագրում էր յետագայ վճռական ճակատամարտի մանրամասները: Քարտէզի տեղը գրուած է նրա սեւ – սպիտակ լուսանկարը, իսկ բնագիրն անհետացել է: Սարդարապատեան ճակատամարտի երրորդ քարտէզի՝ այդ սրբազան մասունքի, իսկական տեղը մեր պետական–պատմական արխիւն է, միւս երկու քարտէզների եւ մեր ժողովրդի պատմութեան միլիոնաւոր թանկագին վաւերագրերի կողքին: Անհետացած բնագիրը պէտք է անպայման յայտնաբերուի եւ յանձնուի արխիւի տնօրինութեանը:

Յուսանք եւ սպասենք:

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

ՔԱՄԻՔԱՁՆԵՐԸ

Քամիքազներու երեւոյթը (բառացիօրէն՝ Աստուծոյ հովը) նոր է պատմութեան մէջ: Բ. աշխարհամարտի Ճափոն քամիքազները հեռու էին նախնական տիպարներ ըլլալէ, որոնք վտանգուած երկրի մը փրկութեան համար անձնազոհութեան կը դիմէին կոյրկուրայն: Ասկէ զատ, անոնց կազմակերպչական ու վարչական կառոյցն ալ անջատ ազդակ մըն է զիրենք այնքան ազդու եւ ինքնատիպ դարձնող:

Քամիքազներու որպէս մարմին կազմակերպումը կ՚ըլլայ 1944 Հոկտեմբերին, երբ Ճափոն արդէն գրեթէ պարտուած է:

Հզօր բանակի մը գլուխն անցած զօր. Մաք Արթըր կը պատրաստուի ցամաքահանում կատարել Փիլիփփեան կղզիները. մինչդեռ Փիլիփփեաններու գրաւումը ճափոնական կղզեպարը կ՚անջատէ Ինտոնեզիոյ քարիւղի կենսական աղբիւրէն:

Յուսահատական այս կացութեան մէջ, Ճափոն ցամաքային ու ծովային զինուորականներ ու շարքային զինուորներ նախընտրելի կը նկատեն մահը, քան՝ անպատուութիւնը: Ուրիշներ, թէեւ անհրաժեշտ չեն տեսներ նման անձնազոհութիւն մը «պատուի համար» սակայն կը մտածեն, որ այս ծայրայեղ արարքը կրնայ չաւէտ ըլլալ, Ամերիկացիները, կը խորհին անոնք, պատրաստ չեն նման հերոսական դիմադրութեան մը փոխարէնը վճարելու, ու հաշտ չեն ըլլար Ճափոնի գրաւումին համար միլիոն մը Ամերիկացիի մահուան:

Հոկտեմբեր 15, 1944-ին Փիլիփփեաններու ներխուժումէն առաջ պարզ ծովակալ մը իր անձնական նախաձեռնութեամբ ծովակալ Հէլսէի սաւառնակիր նաւերուն դէմ յարձակումի կ՚անցնի ու իր օդանաւով բարձրէն կը խոյանայ «Ֆրանքլին» նաւուն վրայ, հոն ջախջախուելով:

Անհատի մը խելակորոյս մէկ արա՞րքն է այս. սակայն 1942-էն ի վեր առաջարկներ եղած են կազմակերպելու նման անձնազոհութեան մը պատրաստ զօրամասին մը: Ի վերջոյ սպայակոյտը կը զիջի:

Հոկտեմբեր 17, 1944-ին փոխ – ծովակալ Օնիշի Մանիլա կ՚երթայ. ան քամիքազներու տեսաբանն է. Ի վերջոյ հասած է ժամը, հակառակ կարգ մը ծովային բարձրաստիճան զինուորականներու, քամիքազներու խմբակներ կազմելու:

Պարզ է իր տրամաբանութիւնը, Ամերիկացիները օդային մարզի տէրն ու տիրականն են, շնորհիւ իրենց սաւառնակիր նաւերուն: Ու ճափոնական ռմբակոծիչները անոնց մօտենալու հնարաւորութիւն չունին:

Ինչ որ ռմբակոծիչները չեն յաջողիր իրենց դասական յարձակումներով, քամիքազները պիտի իրագործեն: Որովհետեւ ոչինչ կրնայ արգելք ըլլալ օդաչուի մը, որ կը զոհէ իր կեանքը եւ փոխանակ հեռուէն ռումբ մը արձակելու, բառացիօրէն, զայն կը տանի զետեղելու իր թիրախին, հոն ինք ալ ջախջախուելով: Պարթումին վրայ պիտի աւելնայ նաեւ վառելանիւթի ընդունարանին հրավառումը. քանի մը հարիւր անձնասպան – օդանաւներ բաւարար են բոլոր սաւառնակիր նաւերուն հաշիւը մաքրելու:

Հոկտեմբեր 17-ի երեկոյեան ծովակալ Օնիշի անակնկալօրէն կը հասնի Մանիլայէն 30 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող Քլարք Ֆիլտ սաւառնակայանը: Երեսուն տրամադրելի օդանաւեր կային միայն: Գիշերն իսկ կը հաւաքէ հրամանատարները ու կը պարզէ յառաջատական կացութիւնը: Ան կ՚ըսէ. – «Ամերիկեան սաւառնակիրները մէջտեղէն վերցնելու միակ միջոցը ձեր սաւառնակներուն 250 քկ. ռումբեր բեռցնել, ու զայն երթալ բախել է այդ նաւերուն: Անշուշտ, խօսքս միայն կամաւորներու մասին է»:

Բոլոր սաւառնորդները խանդավառ կ՚արձանագրուին, 201րդ ջոկատը «Քամիքազ» կոչուած գործողութեան չափանիշ պիտի հանդիսանայ: Այս անունը կը տրուի այնուհետեւ երիտասարդ կամաւորներու: Սակայն առաջին փորձերը սպասուած արդիւնքը չեն տար, ու բազմաթիւ ճափոնական օդանաւեր կը փճանան առանց ակնկալուած արդիւնքը տալու: Յետոյ սակայն յամառ յարձակումներ ամերիկեան սաւառնակիրներու վրայ, նկատելի վնասներ կը պատճառեն: Կամաւորներու թիւը կ՚աւելնայ. հազարաւոր երիտասարդներ կը դիմեն օդանաւորդ դառնալու փափաքով:

Սակայն հակառակ քամիքազներու արձանագրած յաջողութեան ու ամերիկեան ուժերու կրած վնասին, Փիլիփփեանները ամբողջութեամբ կը գրաւուին, 1945 Յունուար 9-ին ծովակալ Օնիշի ռազմադաշտ կը մղէ իր վերջին քամիքազները ու Ֆորմոզա կը քաշուի իր սպայակոյտին հետ:

Հինգ հարիւր քամիքազներ Փիլիփփեաններու մէջ կը փճացնեն 25 սաւառնակիրներ, 6 դրահաւորներ եւ տասնեակ այլ նաւեր: Եթէ նոյնիսկ չեն կրնար արգելք ըլլալ կղզիներու գրաւումին, ցոյց կու տան իրենց ահաւոր վճռականութիւնը:

Քամիքազներու անձնազոհութեան այս արարքը բնական բան մը կը համարուի Ճափոնի մէջ. ընտանիքները հպարտանքով կը նկատեն քամիքազ զաւակ մը ունենալ, որու լուսանկարն ու մազէն կտրուած փունջիկ մը, հրաժեշտի վերջին նամակին հետ կը դրուի նախնիներու աւանդական սրբարանին վրայ:

Ամերիկացիներու յարատեւ յարձակումներուն դէմ նոյնիսկ դպրոց-օդանաւեր կը վերածուին քամիքազի: Նոյնիսկ լիսէականներ փութով կը մարզուին որպէս օդաչու:

Վերջին արարը Ճափոնի գրաւումը պիտի ըլլայ. Ամերիկացիներ պատրաստ են ահռելի կորուստներ դիմագրաւելու: Ճափոնական հինգ հազար սաւառնակներ պատրաստ են քամիքազի, նաեւ ընդծովեաներ եւայլն: Միլիոնաւոր զինեալներ ու ոչ զինուորականներ պատրաստ են գերագոյն նուիրումի:

Ճափոն ղեկավարները ամէն բան նախատեսած են, բացի ատոմական ռումբը:

Ծովակալ Օնիշի, քամիքազներու ստեղծիչը անձնասպան կ՚ըլլայ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ սպաներ: Հաշուեկշիռը ահաւոր է. ծովուժի 2630, իսկ ցամաքային ուժերու 1985 սաւառնակ փճացած են: 317 նաւեր յարձակում կրած են, անոնցմէ 40-ը՝ ընկղմած:

Միայն ԱՄՆ ու նման երկիր մըն է, որ կրնայ տոկալ այս աստիճանի կորուստներու ու շարունակել յաղթանակին հետամուտ մնալ: Բան մը, զոր երբեք չէին կրցած երեւակայել Ճափոնի քաղաքական ու զինուորական ղեկավարները:

Ա. Թ. Թ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԼԱՒ ՔԱԼԵԼԸ

Սրտի հանրածանօթ ամերիկացի մասնագէտ Տոքթ. Փօլ Տտայլ Ուայթ կը գրէր քալելու մասին. – «Ամէնէն դիւրին մարզանքը, ամէն բանէ աւելի մատչելի. եւ գրեթէ ամէն տեղ դիւրաւ իրականացնելի, եւ մինչեւ իսկ յառաջացած տարիքին»:

Խելոյն ըսենք թէ պանդխտող, թափառող քալուածքը փոխանակ օգտակար ըլլալու, շատով կը յոգնեցնէ ենթակաները:

Հին ասացուածք մը կ'ըսէ. – «Երկու բժիշկ ունիմ՝ ձախ ոտքս եւ աջ ոտքս»:

Տոքթ. Ուայթ կ'աւելցնէ. – «Ութ քիլոմեթր լաւ քալուածք մը շատ աւելի ազդու է առողջ չափահաս մարդու մը մարմնական զանազան դժուարութեանց յաղթահարելու համար, քան աշխարհի բոլոր դեղերն հոգեկան մօտեցումները»:

ՔԱԼԵԼԸ Կ'ԱՐԱԳԱՑՆԷ ԱՐԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն օր կանոնաւորաբար եւ լաւ քալուածքով քալելու բարիքներէն ամէնէն կարեւորը այն է, որ այդ պարզ ու դիւրամատչելի մարզանքը կ'աւելցնէ թթուածինի սպառումը, սրտի գործունէութեան աշխատանքը եւ կ'արագացնէ արեան շրջագայութիւնը:

Քալելուն պատճառով շարժման մէջ դրուած մկանները կը գործեն տեսակ մը օժանդակ փոմփի մը նման, եւ կը նպաստեն արեան դէպի սիրտը մղումին: Եւ որովհետեւ սրունքներու մկանները ամէնէն կարեւոր, ամէնէն մեծ եւ ամէնէն ուժեղ մկաններն են, իրենց աշխատանքին արդիւնքն ալ մեծ կարեւորութիւն կը ստանայ:

Միւս կողմէ, մեր մարմնի արեան շրջագայութիւնը կատարող խողովակներուն մեծամասնութիւնը մանր մազերակներ են, որոնց երկարութիւնը մօտաւորապէս 95.000 քիլոմեթր է, եթէ ետեւէ ետեւ շարելու ըլլանք բոլոր մազերակները:

Մասնագէտները հաստատած են, թէ մազերակները ընդհանրապէս գրեթէ գոց վիճակի մէջ կ'ըլլան, եթէ մկանները հանգիստի մէջ են. եւ յիսուն անգամ աւելի բաց մազերակներ կան, երբ մկանները շարժման մէջ են:

Ինչ որ կը նշանակէ, թէ օրական մէկ ժամ մը կանոնաւոր արագութեամբ քալելը մեծապէս կ'աւելցնէ արեան շրջագայութիւնը մարմնի բոլոր մասերուն մէջ:

ՔԱԼԵԼԸ ԿԸ ՊԱՅԾԱՌԱՑՆԷ ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ԿԸ ՆՊԱՍՏԷ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՐԵԼԱՒՈՒՄԻՆ

Հինգերորդ դարուն, Յոյները այն կարծիքին էին, որ քալելը մեծապէս կը նպաստէր իրենց պայծառամտութեան. տրամաբանութեան հարցերն ու փիլիսոփայական խնդիրները աւելի դիւրաւ կը լուծուէին քալելու ընթացքին քննուելով: Աւելի, անշուշտ ճեմարանները, այսինքն բարձրագոյն այն վարժարանները, ուր դասատու եւ ուսանողներ, հարցերը միատեղ կը քննէին՝ ճեմելով.

Տոքթ. Ուայթ կ'աւելցնէ. – «Անշուշտ հաւանաբար անդրադարձած էիք, թէ քալելը կ'աւելցնէ նաեւ ուղեղի արեան շրջագայութիւնը, ուստի կը նպաստէ մտքերու յստակացումին, աւելի մեծ քանակութեամբ թթուածին բերելով ուղեղի բջիջներուն»:

Եւ վերջապէս, փորձով տեսնուած է, թէ լաւ քալուածքը մեծապէս կը նպաստէ տրամադրութիւնները փոխելու, պայծառացնելու մթագնած երկինք մը: Փորձեցէք դուք ալ, եթէ կ'ուզէք, բարեկամի մը հետ վիճաբանութենէ մը ետք, կամ ընտանեկան կռիւէ մը ետք, փոխանակ տունը մնալով սրտին ծամելու եւ յուսահատ լարումի տեղի տալու, դուրս ելէք տունէն, առանց ջղայնութեան, առանց դուռը զարնելու ձեր ետեւէն, ընդհակառակն՝ բացատրելով ձեր նպատակը, եւ կէս ժամի չափ քալեցէք բաւարար արագ քայլուածքով մը, եւ պիտի տեսնէք թէ շուտով պիտի հանդարտին ձեր ջիղերը եւ պիտի վերագտնէք աւելի խաղաղ տրամադրութիւններ:

Ըստ տոքթ. Ուայթի, իրիկունները երկար ու լաւ քալելը լաւագոյն քնաբերն է. աւելի լաւ՝ քան խմիչքը կամ քնաբեր դեղահատները:

ՔԱԼԵԼԸ ԿԸ ՎԵՐԱՑՆԷ ՅՈԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգամ մը որ ամէն օր կանոնաւոր քալելը սովորութիւն դառնայ, շուտով ըզգալի կը դառնան անոր բարիքները: Լաւ քալողները կ'անդրադառնան մէջքի ցաւ բուժուածքը, մինչեւ անգամ յառաջացած տարիքին, որովհետեւ մէջքի մկանները տեւաբար գործօն ու պրկուած վիճակի մէջ ըլլալով, լաւ կը պահպանեն ողասիւնը եւ յոգնութեան ու ցաւի առիթ չեն տար:

Քալելը կը մաքրէ մարմինը, կը գործածէ պահեստներ, թոյլ չի տար յոգնեցնող նիւթերու ամբարումը մկաններուն մէջ:

Կարելի չէ պնդել, անշուշտ, որովհետեւ փաստերը դժուար է, սակայն կը թուի թէ ամէն օր կանոնաւոր քալելը կ'երկարաձգէ կեանքի տեւողութիւնը, մարմինը առողջ պահելով:

Երբ վարժութիւնը ձեռք կը բերէք քալելու, եւ ամէն օր, կանոնաւորաբար, առնուազն մէկ ժամ քալելու, կը սկսիք ըզգալ թէ աշխարհի մասին, ձեր ունեցած տեսողութիւնը անգամ փոխուած է. կը սկսիք աշխարհին նայիլ լաւ մաքրուած ապակէ – պատուհաններու մէջէն, ու պայծառ կը տեսնէք զայն՝ փոխանակ մըշուշոտ ու մթին տեսնելու:

ՈՒԻԼԻԸՄ ԿԻՊՊՈՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ ՆԻՍ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). – Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեանի ծննդեան 50-ամեակին եւ կուսակրօն քահանայութեան օծումին 25-րդ տարեդարձին զոյգ առիթներով, Նիսի եւ շրջակայքի Հայոց Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը, կրօնական եւ աշխարհիկ պաշտամունք – հացկերոյթ կազմակերպեց՝ հովանաւորութեամբ՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, որուն ներկայացուցիչը՝ Գարեգին Վրդ. Պէքճեան ներկայ գտնուեցաւ:

Նախ առաւօտուն, Կիրակի, Յուլիս 12-ին, Նիսի Սուրբ Աստուածածինի մատուռին մէջ, քառաձայն պատարագ կատարուեցաւ գլխաւորութեամբ խմբավար Խաչիկ Երլմազեանի: Ապա, Քանատայի Հայոց Առաջնորդ Վազգէն Եպիսկոպոս Քէչիչեան, պատարագիչը, իր քարոզին մէջ ընդգծեց, թէ հասուն եւ առատ սերմերը կը ծաղկին պարարտ հողերու վրայ: Հոս, ըսաւ ան, արդարաբեր հող կար եւ, հետեւաբար, սերմը իր հունձքը տուաւ յորդաբուխ:

Կէսօրին, Փլացա պանդոկի սրահին մէջ 300-էն 400 հոգի ներկայ գտնուեցան ի յարգանս մեր հոգեւոր հովիւին: Սարքուած ճոխ սեղաններու շուրջ խօսք առաւ Նիսի երեսփոխան – քաղաքապետին ներկայացուցիչը, քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ՝ Ժ. Քալզա, որ դըրուատիքը հիւսեց հայկական միասնականութեան պահպանումին ուղղութեամբ՝ յայտնի մեր գաղութին մէջ: Եւ, այս առիթով Նիս քաղաքի շքանշանը յանձնեց Տարօն Ծ. Վրդ.ին: Խօսք առաւ այս վերջինը յիշեցնելով, թէ այս արժանիքը ամէնէն առաջ կ'երթայ հայ գաղութին, որուն ծառան կը մնայ ան, ինչպէս միշտ: Ան նմանապէս սիրով ընդունեցաւ ոսկեայ խաչ մը՝ նուէր Վազգէն Եպիսկոպոս Քէչիչեանէ:

Տրակինիանէն, հայր Պուայէ, զարմանք ներկաներուն, անթերի հայերէնով, – ինքնուս –, խօսքերով եւ Աւետարանէն կատարուած մէջբերումներով համաբակաց գիծ մը հաստատեց Աստուածաշնչական եւ հայկական արժանիքներուն միջեւ: Գովաբանեց մեր եկեղեցականին աշխատանքները: Եւ, իբրեւ երախտագիտական արտայայտութիւն, արքանըկար մը նուիրեց անոր:

Երգչուհի Վարդուհի եւ երգիչ Անդրանիկ Մինասեան, – ըսած ենք այլ առիթներով, – իրենց գեղեցիկ ձայներով՝ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեանի, չորս քնարական երգեր ներկայացուցին, – Քնարական, Հովիւի երգը, Դու իմ հպարտ հայ աղջիկ եւ Իմ Երեւան: Միշտ ալ հաճելի է ըսել զանոնք:

Տիկին Մարի Փօլատեան, ինչպէս միշտ, իր յատուկ առոգանութեամբ եւ շեշտաւորումներով արտասանեց «Եկեղեցին Հայկական»ն ու «Լուսաւորչի Կանթեղը»:

Կարպիս Սայապալեան, Մարսէյլէն, սրտաբուխ խօսքեր ուղղեց թէ՛ մեր գաղութին եւ թէ՛ Վարդապետին հանդէպ:

Օրիորդ Մարի – Ժոզէ Տոլոբեան իր անոյշ ձայնով երգեց: Ապա Վէհանոյշ Պապիկեան հայկական մենապարեր ներկայացուց:

Գնահատելի կը գտնենք Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը, որ իր նիւթական եւ բարոյական քաջալերութեամբ զօրավիգ կեցաւ մեր գաղութին միասնական ոգիին եւ սատար սատարող Ծայրագոյն Վարդապետին աշխատանքներուն, միաձոյլ, զանոնք ընդհանուր յայտարարի բերելով:

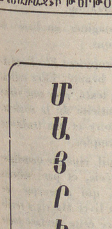
Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷ ժամանած է Յուլիս 4-ին, Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, դէպի Աւստրալիա ուղեւորութեան ընթացքին: Ան Աւստրալիա կը մեկնէր որպէս պետը Միջին – Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի Պատուիրակութեան: Գահիրէ կատարած իր այս առաջին այցելութեան ընթացքին Գարեգին Բ., Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ խօսք ուղղած է եգիպտահայ գաղութին, ու քաջալերած անոր եռանդուն մասնակցութիւնը մեր ազգային կեանքին: Նոյն օրերուն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը հանդիպում ունեցած է նաեւ Ղպտիներու Պատրիարքին հետ: Գահիրէէն Գարեգին Բ.ի գլխաւորած պատուիրակութիւնը մեկնած է Սինկափուր, ուր դիմաւորուած է Ասիոյ Քրիստոնէական Խորհուրդին կողմէ:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Գայեանէի «ո՛չ»երը կը նշէին, թէ ան կահ – կարասին կը զարնուէր եւ մեր անկանոն վալսէն տապալող աթոռները կը հաստատէին, թէ ոչ ես, ոչ ալ ինք պարել գիտէինք, սակայն կարեւորը զուարճն էր: Մեր յեղաշրջեալ, ինքնաբուխ վալսերու պարտադրած երեքնոց չափը: Ես առանձինն, ըլլալով թէ՛ Նուագարանային համոյթը, թէ՛ երգահանը, բաւ էր, որ երաժշտութիւնս յարմարցնէի մեր ձախաւեր քայլերուն: Յանպատրաստից այս պարին մէջ կար քիչ մը թարանթէլ, պոււ մը մազուրքա, կտոր մը չարլսթոն, որոնք բոլորը եկած միացած էին յորձանապտոյտ այս շարժումին գիրկը:

Երբ մեր շրջապատը սկսաւ մեզմէ աւելի արագ դառնալ, եւ գըլխու պտոյտ զգացինք, Գայեանէ, որ այնքան կը խնդար իր առաջին այս պարին, սկսաւ պոռալ.

– Կեցի՛ր, պիտի իյնամ:

Այն ատեն գրկեցի Մայրիկս ու շարունակեցի պարել:

Ճիշդ այն պահուն երբ պարընկերը իր ընկերուհիին ձեռքը կը բռնէ, տեսայ ու չանթահարեց զիս. մօրս մատին վրայ չկար ամուսնական, հին ոճով իր լայն մատանին: Նայուածքս զողունի քննեց հօրս մատները, անոր մատանին եւս անյայտացած էր:

Այն ատեն միայն հասկցայ թէ ի՛նչ արժած էր մատանիս:

×

– 58 –

Յունուար 5, 1980:

Քսան տարեկանի այդ պարէն ի վեր քառասուն տարի անցած է:

Այս իրիկուն կը դիտեմ ճերմակ, գեղեցիկ ձեռքը, որ ասեղով կատարուած աշխատանքի մը հին հետքերուն աղուականութիւնը կը կրէ: Նուրբ մատներուն վրայ ամուսնութեան մատանիին բացակայութիւնը անձնուրացութեան անջնջելի կնիքը դրած է հոն:

Պիտի մեռնի Մայրիկս:

Դէմքը խաղաղ, ինքնայօժար կը սպասէ այս վախճանին, որուն պատրաստուած էր այնպէս, իբրեւ թէ խաչակրութեան մեկնէր:

– Ութսուն տարեկանին, կ'ըսէր, այլեւս անտեղի է աւելի երկար ապրիլ:

Ուրախութեամբ կը թուէր, բոլոր մանրամասնութիւններով, ցանկը այն բաներուն, զորս պարտ էինք ընել իր մեկնումէն ետք. իր ընտրած հագուստէն մինչեւ ... բայց երբեք չէինք ձգեր որ մինչեւ ծայրը պատմէ:

Բաւական դժուարութիւն քաշած էի իրեն պարտադրելու համար իր գեղեցիկ բնակարանը:

Դժուարին ժամանակներէ պահած էր վաղուան վախը ու գաղափարս կը նկատէր «խենթութիւն մը, զոր պիտի չըմբռնէր»:

Պէտք եղաւ արձակուրդէն վերադարձին, կատարուած իրողութեան առջեւ դնել զինք: Իր ունեցածը արդէն տեղաւորած, զինքը դիմաւորած էի քիչ մը անհամ կատակով մը:

– Ա՛ս կամ ծերանոցը. ո՞ր մէկը կը նախընտրես:

Զայն կրկին կը տեսնեմ, երբ առաջին անգամ իր հիւրասենեակը կը մտնէ: Դրան սեմին անշարժ, շլացած իր աչքերը մերթ կը սեւեռէին անգլիական կահ – կարասիին, մերթ պատի թուղթին բնապարզերը կրող կրկնակի վարագոյրներուն, անկէ մեծղի հեռատեսիլին, կամ ցած սեղանով hi–fi կազմածին ու պահարանի մը մէջ դրուած դժուար տարիներու իր առաջին կարի մեքենային, որմէ երբեք չէր ուզած բաժնուիլ զայն գործածելու համար միմիայն իր թոռնիկներուն կարերուն:

Երկչոտ քայլերով յառաջացաւ սենեակին մէջ, հաստ կապերտին վրայ թեթեւակի կոխելով, զայն աղտոտելու վախը պարտկող քայլերով:

Բաց պատուհանէն դիտեց տունս, որ կանգնած էր իր բնակարանին դիմաց: Իրարմէ բաժնուած էինք հարիւրամեայ ծառերով ու ծաղկազարդ, մեր գեղեցիկ պարտէզով միայն: Լեռակներու բոյրը կը լեցնէր ամբողջ սենեակը:

(Շար. 130)

Պ. Նուրհան Ֆրէնկեան,

Տէր եւ Տիկին Հեռվէ Լը Կալէ տը Տինէօր,
Եան եւ Շառլոթ Լը Կալէ տը Տինէօր,

Տիկին Մոնիք Ֆրէնկեան,
Տիկին Քոռին Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Հարոլտ Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիկ Ֆրէնկեան,

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Ճի Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Աքսել Փափազեան,
Պ. Մարաք Փափազեան,

Եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, եղբօրաղջկան, քրոջաղջկան՝

ՏԻԿԻՆ ԿԼՈՐԻԱ ԱՆԱՀԻՏ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 18-ին, 57 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 24, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Եպիսկոպոս Նագգաշեանի:

Թաղումը տեղի կ'ունենայ նոյն օրը Ֆրէնկեան գերդաստանի ընտանեկան դամբարանը՝

Boursault (Marne)

Ժամը 15·30-ին կրօնական արարողութիւն մը կը կատարուի Պուրսոյի Եկեղեցին, Միւռոն Վրդ.ի եւ Հայր Շառլ Վիշըրայի կողմէ:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Նուրհան Ֆրէնկեանի:

Monsieur Nourhan Fringhian, son père

Monsieur et Madame Hervé Le Gallais de Dineur, ses enfants
Yann et Charlotte Le Gallais de Dineur, ses petits-enfants

Madame Monique Fringhian
Madame Corinne Fringhian
Monsieur et Madame Harold Fringhian
Monsieur et Madame Frédéric Fringhian
ses frères et sœurs

Prosper, Christian, Alexandre, Jully, Thomas, Nicolas, Caroline, Sophie - Clémentine, Mathilde, Jeanne, ses neveux et nièces

Monsieur et Madame Boghos Fringhian
Monsieur et Madame Djy Fringhian
Monsieur et Madame Axel Papazian
Monsieur Marac Papazian, ses oncles et tantes

Et toute la Famille

ont la douleur de vous faire part du décès de

Madame Gloria Anahid Fringhian

survenu le 18 juillet, dans sa 57e année.

Les obsèques seront célébrées le Vendredi 24 juillet à 10 heures 30 précises, en la Cathédrale Apostolique Arménienne (15, rue Jean Goujon, Paris 8e), par Monseigneur Kude Nacachian, Prélat des Arméniens de Paris.

L'inhumation aura lieu le même jour dans le Mausolée de la Dynastie Nourhan Fringhian à Boursault (Marne).

A 15 heures 30 un service religieux sera célébrée en l'église de Boursault par les Révérends Pères Muron Kewikian et Charles Vicherat.

83, quai d'Orsay, 75007 PARIS
Château de Boursault, Boursault
51200 EPERNAY

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 26, Վարդավառ է: Տօն է պայծառակերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի Թափոր Լերինն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երկուշաբթի, Յուլիս 27, յիշատակ է Մեռելոց:

Նոյն Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, ժամը 10-ին պատարագ: Կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԷՔՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·45-ին:

Պատարագ, ժամը՝ 10-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբիս կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը, իր բոլոր անդամուհիներով, ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Եպրաքսէին, զաւակներուն եւ թոռներուն, նոյնպէս Պր. Յարութիւն Շիրվանեանի եւ զաւակներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, զարմիկին՝ Միհրեան Շիրվանեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի, Իսիի մասնաճիւղը իր բոլոր անդամուհիներով ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Խորէն Կիւրիւնեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Կիւրիւնեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Զուարթ Փեհլիվանեանի, զաւակներուն եւ թոռնիկին, նաեւ Դարբինեան ընտանիքին, իրենց մօր, մեծ-մօր, հօրեղբօրկնոջ, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջաղջկան՝ Մաքրուհի Կիւրիւնեանի մահուան առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 – 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ Վարժարանի 1987-88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանըբի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը-Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10-էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43-81-01-72

● ● ● ● ● ● ● ●

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

● ● ● ● ● ● ● ●

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

Les «CONTES ARMENIENS» racontés par Chaké Der-Melkonian Minassian comblent une lacune puisque, hormis quelques publications partielles, d'ailleurs souvent épuisées, il existe peu de livres présentant un florilège de contes et de légendes arméniens, et en restituant la richesse et l'originalité profonde.

La littérature arménienne compte un très grand nombre de récits étonnants et merveilleux, et qui expriment avec un humour particulier le courage et la bravoure, la ruse et la malice, l'amour et l'amitié.

Mais en même temps, camme le remarque fort justement Henri Verneuil dans une belle et pénétrante préface, les «Contes Arméniens» gardent cette dimension humaine, ce réalisme vrai plus fortement marqués que dans la plupart des contes occidentaux.

Il fallait choisir. Le choix de Chaké Der Melkonian Minassian s'est porté sur une douzaine de contes.

Si l'épopée des «PREUX DE SASSOUN» semble difficile à situer dans le temps, la plupart des récits sont nés de l'imagination de poètes et de conteurs contemporains auxquels il ne restait plus qu'à puiser dans les histoires qu'on racontait dans les villages et qui se sont transmises de génération en génération.

On ne pouvait imaginer un livre de contes sans illustrations.

Celles que nous proposent Elo Boudakian sont d'une rare beauté. Elles collent merveilleusement au texte, avec une vérité du trait, une authenticité de la couleur, une fidélité à l'histoire et aux traditions dont on a peu d'exemples.

C'est Henri Verneuil, cinéaste mondialement connu et apprécié, et par ailleurs merveilleux conteur, qui a accepté de préfacer le livre. Son livre Mayrig a révélé un écrivain vrai. Avec cette préface toute en finesse et en notations subtiles, Henri Verneuil révèle un grand sens de la concision et une justesse d'analyse remarquables.

Ce livre de «CONTES ARMENIENS» racontés avec tant de talent par Chaké Der-Melkonian Minassian intéressera tous les publics jeunes et vieux, arméniens et non arméniens.

Un livre qu'il faut avoir dans sa bibliothèque. Absolument.

Une publication des Editions KIRK. Collection Diasporas.

144 pages — Format 21 × 28.

Couverture couleur - 60 illustrations quadrichromie.

Prix public : 150 Frs. TTC.

U. G. A. B.
le COMITÉ LOCAL de VALENCE organise LE
1ER CONGRÈS DES JEUNES DE FRANCE
LYCEE DU PARC IMPERIAL
A NICE
Du 1ER au 10 Août

1ER Août : Arrivée au lycée

2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérend père D. Djeredjian.

3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.

9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice

10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au :
(16) 75 56 33 74 à Valence

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տիկին Մարի-Ժանն Խաչատուրեանէ 200 Ֆ. փոխան ծաղկեպսակի, Տիկին՝ Էլիզ Գույումճեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Իսիի Ս. Մարիամ-Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկի. – Տիկին Մաքրուհի Կիւրիւնեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Ժորժ Դարբինեան 200 Ֆ., Օր. Անահիտ Դարբինեան եւ Տիկին Նուարդ Դարբինեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Միսաք Պէնկեան եւ զաւակները 300 Ֆ.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
24

VENDREDI
24 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.536 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.536

ՄԻՇՏ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Թուրքիոյ հարաւ – արեւելեան ութ քաղաքները ընդգրկող շրջանի մը լիազօր կառավարիչի մը նշանակումը, ու ահաբեկչութեան դէմ խիստ միջոցառումներ, այնպէս կը թուի, թէ հեռու են խաղաղեցնելէ ստեղծուած վրդովումը, ու հարցը կը շարունակէ մամուլը զբաղեցնող գլխաւոր նիւթերէն մէկը մնալ։

Մէկ կողմէն, լուրերու բաժնին մէջ բաւական տեղ կը տրուի լիազօր կառավարիչ Քոչաքճըօղլուի շփումներուն, ծրագրած գործունէութեան, պարագայ միջոցառումներու, ինքնութեան քննութիւններու, շրջանը [illegible] ընողներու խիստ հսկողութեան եւայլն, միւս կողմէ, մամուլը կ'արձագանգէ բաւական տարբեր տեսակէտներու։ Այս տեսակէտները կը պարզուին, առանց նոր կարգադրութիւններէ թելադրուած գոհունակութեան զգացում մը ցոլացնելու։

Այս բոլորին մէջ ամէնէն զարմանալին կը մնայ նախարարապետ Թ. Էօզալի տեսակէտը, որ պարզապէս կրկնութիւնն է թէեւ ցարդ իր ունեցած արտայայտութիւններուն, այս հարցին նկատմամբ։ Ան, զարմանք առթելով նոյնիսկ մամուլին, կը յայտարարէ, թէ չի խանգարուիր երկրին միութիւնն ու միասնականութիւնը, ու մինչ դրացի երկիրներու մէջ արիւն կը հոսի, Թուրքիա խաղաղ ու հանդարտ կը շարունակէ իր վերելքը. Թուրկութ Էօզալ, կ'աւելցնէ նոյնիսկ, թէ «շուրջի դրացիները հիացումով կը դիտեն» Թուրքիան։

Անհեթեթ լաւատեսութեան մը այս խարխուտ դիմակն ալ անշուշտ, կը մեկնի սակայն որոշ հաշիւներէ։ Հաշիւներ, որոնք ըստ երեւոյթին, մամուլին մէջ յայտնուած տարարնոյթ մտահոգութիւններէ այլ տեղ հանել կ'ուզեն, կամ գոնէ այդ պատրանքը ստեղծելու միտումը ունին։

Այդ տարարնոյթ մտահոգութիւնները կարելի է համառօտ կերպով սահմանել, որպէս իրապաշտութեան ձգտում, որպէս դէպքերը իրենց մերկութեան մէջ տեսնելու, լուծումի տանող օգտակար միջոցներ առաջարկելու կեցուածք։ Այսպէս, «Միլլիէթ» օրաթերթի Յուլիս 22–ի թիւին մէջ Մէհմէտ Ալի Պիրանտի յօդուածին խորագիրն իսկ կը թելադրէ «Այլեւս ուրիշ նկատումով մօտենալ քրտական հարցին»։ Ան «ջայլամի քաղաքականութիւն» կ'որակէ մինչեւ այսօրուան իշխանութիւններու կեցուածքը քրտական հարցին նկատմամբ ու շեշտելով, թէ ահաբեկիչներու հալածանքը բաւարար չէ հարցը լուծելու, հարկաւոր կը նկատէ վերջ տալ շրջանի տնտեսական ճարտարարուեստական անտեսումին։

Քիւրտ փոքրամասնութեան նկատմամբ «նոր» դիրքորոշում մը կը մատնեն նաեւ նոյն թերթէն Թ. Էրճէլի տողերը, ուր հաւանական կը նկատուի ընդդիմադիր պարագլուխ Է. Ինէօնիւի հետ նոյնիսկ նախարարապետ Էօզալի քրտական ծագում ունենալու պարագան. ու այս կէտը Էրճէլի համաձայն, ոչ թէ վրդովում, այլ գոհունակութիւն պէտք է պատճառէ։ Գոհունակութիւն, որ պէտք է յանգի «եղբայրութեան, իրարմով ամբողջանալու, փոխանակ անջատումի բաժան – բաժան ըլլալու». ու ամբողջացումի որպէս օրինակ կը տրուի Ալպանացիներու, Լազերու, Վրացիներու պարագան։

Քիւրտ տարրը «սիրաշահելու», զայն հալածուած, անտեսուած, անջատողականութեամբ, ահաբեկչութեամբ ամբաստանուած զանգուածէ մը տարբեր բան նկատելու ձգտում կը նշմարուի նաեւ Է. Ինէօնիւի մօտ, որ Կարսի մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան յայտարարած է. – «Հարաւ – արեւելեան մեր շըրջանին մէջ ահաբեկչական արարքներ գործուեցան. ակներեւ է որ ջանք կը թափուի կարգ մը քաղաքներ անջատելու. սակայն ոչ մէկ ուժ կը զօրէ նման իրագործումի մը։ Ես խստիւ կը հակառակիմ արեւելքի մէջ քրտերէն խօսողներէ կասկածող մտայնութեան։ Անկախութեան պատերազմին իսկ տարբեր լեզուներ խօսող մեր հայրենակիցները մեզի հետ ուս – ուսի պայքար մղած են։ Անջատողական քաղաքականութեան մը հետամուտ չըլլանք»։

Քիւրտերու 10 – 12 միլիոն գնահատուած թիւ մը կ'ապրի Թուրքիոյ մէջ. փոքրամասնութիւն մը, որ կը ներկայացնէ ընդհանուր բնակչութեան մօտ 20–25%–ը. անգամ մը եւս ահաբեկչութիւնը անհրաժեշտ միջոց հանդիսացաւ [illegible], թէ անտարբերելի է քրտական հարցի պարագայ մը։ Այս հարցին հանդէպ ցոյց տրուած կեցուածքը, որ անցաւ կեղեքումի, լռութեան, անտեսումի, արհամարհանքի հանգրուաններէն, այսօր հասած ըլլալ կը թուի իրապաշտութեան ու «սիրաշահելու» թափի մը։ Թէ այս նոր դիրքորոշումը ի՛նչ իմաստ կ'ունենայ զինեալ պայքարի ձեռնարկած ժողովուրդի մը կեանքին ու յետագայ ռազմավարութեան մէջ, ժամանակը ցոյց պիտի տայ։

Աքտէմիրի մէջ, Քիւրտերը նոր յարձակում մը ըրած են եւ ութ հոգի մեռած է։ Նոր կառավարիչին նշանակումէն եւ պաշարման վիճակին վերցուելէն ի վեր, քրտական նմանօրինակ առաջին յարձակումն է։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՐՄՈՒԶԻ ՆԵՂՈՒՑԷՆ, առանց որեւէ խոչընդոտի, անցան քուէյթեան երկու քարիւղատար նաւերը, պաշտպանուած ամերիկեան նաւատորմիղով, որ պատրաստ էր միջամտելու։ Իրանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Խամենէի յայտարարած է, սակայն. – «Մեր երկիրը, երբ որ անհրաժեշտ նկատէ, պիտի հարուածէ Միացեալ – Նահանգներու եւ Քուէյթի ախրահռչակ գինակցութիւնը։ Իրան երբեք պիտի չընդունի պարտադրուած խաղաղութիւն մը եւ պիտի շարունակէ պատերազմը մինչեւ յարձակողին պատիժը եւ իրաքեան բաասական վարչակարգին տապալումը»։

ԻՐԱՆԸ, իբրեւ ահաբեկիչ ամբաստանող 60 էջնոց թղթածրար մը յանձնուեր է Շիրաքին, ամիս մը առաջ Տէ – էՍ – Թէ–ին կողմէ, ըստ «Լիպերասիոն»ի (Հինգշաբթի, Յուլիս 23)։ Բաւարար փաստաթուղթեր կան, որոնք հարկ եղած ապացոյցներ ալ կուտան, թէ 1986 Սեպտեմբերի Փարիզի ոճրափորձերը Խոմէյնիի հրահանգով գործուած են։ Խոմէյնիի քաղաքական ծրագիրն է՝ իսլամական յեղափոխութեան արտածումն եւ այդ առընչութեամբ, բոլոր միջոցները ի զօրու են։ Իսլամական Խորհուրդն է որ լաւագոյն միջոցները ցոյց կուտայ, ի շարս որոնց՝ ահաբեկչութիւնը եւ հրամանը կը սպասէ Խոմէյնիէն։ Այս վերջինը արտօնելու համար ահաբեկչութիւնը փաթվա մը կը հանէ (կրօնական հրովարտակ որ կ'արտօնէ ահաբեկչութիւնը)։ Այս թղթածրարը կը նկարագրէ նաեւ Ղոմի համալսարանին դերը այս գործին մէջ։ Հոն, 6 հոգինոց Խորհուրդի մը ղեկավարութեան տակ, 3000 ուսանողներ, բաժնուած են երկու ճիւղերու։ Մէկը՝ միայն Իրանցիներուն վերապահուած, միւսը՝ օտարներուն։ Հոս է որ կը պատրաստուին, կը դաստիարակուին իսլամական յեղափոխութեան քատրեր ու երբ «վկայուած» են կը ղրկուին աշխարհի բոլոր կողմերը։ Մասնաճիւղեր ալ բացուած են արտասահման։ Ցարդ 6000 շըրջանաւարտ եղած է այս շատ «յատուկ» վարժարանէն, քանի մը տասնեակ՝ Ֆրանսա հաստատուած։ Միշտ Իրանի վերաբերեալ, էվէնըման տիւ ժէօտին ալ բաւական հետաքրքրական յայտնութիւն մը կ'ընէ։ Արդարեւ, կը գրէ որ 1984–էն իսկ (ընկերվարական վարչակարգ) Ֆրանսա քանի մը հազար թոն պայթուցիկ ծախած է Իրանի։ Շիրաքի օրով ալ շարունակուեր է, (ինչ որ կը նշանակէ թէ Փարիզի ոճրափորձերուն պայթուցիկները Ֆրանսան հայթայթած է)։ Շաբաթաթերթը կ'եզրակացնէ. – «Մարտ 16–էն առաջ, ձախ կողմը նախարարներ ստեցին, աջ կողմն ալ՝ միշտ ճըշմարտութիւնը չըսուիր»։

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ, 120 հոգինոց գիւղի մը բնակիչները քիւրտ հրոսակներու յաճախակի յարձակումներուն փախչելով իրենց տունն ու տեղը, եւ գաղթած են աւելի ապահով նկատուած այլ շրջաններ։ Միւս կողմէ նոր նշանակուած լիազօր կառավարիչը գործի անցած է, ու անձնաթուղթի խիստ քննութիւն կը կատարուի շրջանին մէջ. արդէն իսկ բազմաթիւ անձեր հսկողութեան տակ առնուած են ինքնութեան թուղթ չունենալով։

ԱՆՐԻ – ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՌԷ մեռաւ 68 տարեկանին։ Գրագէտ, արուեստի քննադատ, թէ ծնած էր Թուլուզ։ Ազատագրումին հրապարակագրութեան նուիրուած։ Շարժանկարի բեմանիւթեր ալ գրած է։ Հեղինակ էր բազմաթիւ հատորներու։

«ԱՔՍԻՈՆ ՏԻՐԵՔԹ»Ի երկու անդամ եւս ձերբակալուած են։ Մէկը՝ Ռընօ Լէկը մասնագէտներէն մէկը կը նկատուի ահաբեկչական խմբակին պայթուցիկ պատրաստողներուն։ Ձերբակալուած է Մինխէնի մէջ, քիչ ետք ալ, երկրորդ մը՝ Լիոն։

ՌՈԺԷ ՄԱՍԻՓ, լրագրող, նախկին խմբագրապետ Ֆիկառօ–ի արտաքին քաղաքականութեան բաժնին, մեռած է 83 տարեկանին։ Հեղինակ էր նաեւ կարգ մը հատորներու, ինչպէս՝ «Ահա Եւրոպան», «Տը Կօլ եւ Եւրոպան», «Գերմանիա, սովորականէն դուրս Ցոյն մը»։ Կնոջը հետ ալ, 1981–ին, ստորագրած է «Դարուս անցորդները», ուր նկարագրած են ինչ որ տեսած ու սիրած են։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, գործազրկութեան համեմատութիւնը 3,7%–էն, 1975–ին, բարձրացած է 10,7%–ի 1987–ին։

227 ՎԻԷԹՆԱՄՑԻ գաղթականներ, երկու ամսուան ծովային ճամբորդութենէ մը ետք, Ռուան հասան առջի օր։ «Աշխարհի բժիշկներ»ու կազմակերպութեան մէկ հին նաւով է, որ համայնավար վարչակարգէն խոյս տուող այս Վիէթնամցիները Ֆրանսա հասան, ուր ապաստան տրուեցաւ իրենց։ Ապահով չէ, որ՝ Ֆրանսա դրախտ ըլլայ, բայց գոնէ վերջն է դժոխքին, կ'ըսեն։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ հակաճեմայէլ ճակատ մը կազմուած է, որու զօրավիգ է Սուրիա։ Մկրտուած՝ «Ազատագրումի եւ միաւորումի ճակատ», այս ճակատը կը համախմբէ Պէրրիի Ամալը, Ճումպլաթի յառաջդիմական ընկերվարական կուսակցութիւնը (տիւրզի), Լիբանանեան Պաասը եւ համայնավար կուսակցութիւնը։ Նպատակն է համախմբել ամբողջ ընդդիմութիւնը եւ պահանջել Ճեմայէլի մեկնումը։

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, Տրամադիր է նաեւ իր հողամասին ասիական կողմի հիւլէական հրթիռներու ամբողջութիւնը վերցնել։ Ինտոնեզիական Մերտեքա օրաթերթին եղած է այս յայտարարութիւնը, Մոսկուայի մէջ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 10 – 16)

ՀԵՆՐԻԿ ԻԳԻԹԵԱՆԻ ՀԵՏ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ՄԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ «ՊՐԱՒԴԱ»Ի ՄԷՋ

«Պրաւդա»ի մէջ լոյս տեսած է թերթին Երեւանի թղթակից Նուրի Առաքելեանի ունեցած հարցազրոյցը Հենրիկ Իգիթեանի հետ։ Արծարծուած են ժամանակակից կերպարուեստի թանգարանին, հայ նըկարչութեան վերաբերեալ հարցեր։

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ Է ՓԵՐԿՈԼԵԶԻԻ ՕՓԵՐԱՆ

Լենինականի Ա. Մռաւեանի Թատրոնին մէջ Կարա – Մուրզա երաժշտական ուսումնարանի ուսուցչական եւ ուսանողական ուժերով ներկայացուած է Փերկոլեզիի «Սպասուհի – տիրուհի» կատակերգական օփերան, բեմադրութեամբ եւ ղեկավարութեամբ Ստեփան Սուքիասեանի։ Թատրոնը անկէ առաջ քանի մը անգամ բեմադրած էր «Անուշ»ը։

ԱՐԵՒԻՍ ԳԻՒՂԻ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Բ. Աշխարհամարտի տարիներուն խորհրդային բանակին մաս կազմած են նաեւ Սիսիանի շրջանի Արեւիս գիւղէն Հայեր։ Հեռաւոր այս լեռնային գիւղէն անոնք գացած են կռուելու Վոլգայի ափերը, Ուկրանիոյ տափաստանները, Բելոռուսիոյ անտառները եւ Մերձպալթիքի ճահճուտները, թշնամին հետապնդելով հասնելով մինչեւ Եւրոպայի կեդրոնը։ Բոլոր Արեւիսցիներուն չէր վիճակուած տօնելու յաղթանակը։ Անոնցմէ 42–ը զոհուած են։ Համագիւղացիները անոնց նուիրուած յուշարձան մը կանգնեցուցած են գիւղին մէջ։

ՃԱՏՐԱԿԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Մեր օրերուն ճատրակը իրաւամբ կարելի է համարել մարդոց մտաւոր կեանքի անբաժան մասը։ Ամէն տարիքի անձ ենթակայ է այդ հնաւուրց եւ իմաստուն խաղի հմայքին։ Վերջին տասնամեակներուն ճատրակը Հայաստանի մէջ մեծ ժողովրդականութիւն ունեցած է եւ մտած գրեթէ ամէն տուն, ամէն օճախ, իսկ միջազգային, համամիութենական եւ հանրապետական մրցաշարքերը դարձած են ճատրակի արուեստի տարածման լաւագոյն միջոցը։ Նկատի առնելով ճատրակի մեծ դերը երախաներու մտաւոր զարգացման մէջ եւ հանրակրթական դըպրոցներու մէջ անոր տարածման անհրաժեշտութիւնը, Լուսաւորութեան նախարարութիւնն ու մարզանքի պետական կոմիտէն որոշած են դպրոցներու 3–րդ դասարաններու աշակերտներուն ուսուցանել ճատրակը։ Այս տարի, Սեպտեմբեր 1–էն կը սկսի ճատրակի ուսուցումը, դպրոցական դասաժամերէ դուրս։

ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

– 1897, ՅՈՒԼԻՍ 25 –

Ամէն ամառ, տարագիր հայ հասարակութիւնը հաւատարմօրէն կը համախմբուի ծառախիտ պարտէզներու, անտառներու, զուլալ ու սառնորակ աղբիւրներու եզերքը եւ խանդավառութեամբ կ'ընծայէ իր յարգանքի տուրքը հայ հերոսներու անթառամ յիշատակին: Այդ հանդիսութիւնները, բացի մեր Ազատագրման Շարժման ականաւոր դէմքերու եւ դէպքերու ոգեկոչումէն, ուրիշ կարեւոր նպատակներու ալ կը ծառայեն ու պէտք է ծառայեն: Անոնց միջոցաւ մեր նորագոյն սերունդը շատ դիւրութեամբ կրնայ ծանօթանալ յեղաշրջման զանազան հանգրուաններուն, որոնց սաղմին մէջ ուռճացաւ Մայիս 28-ին ծնած Հրաշափառ Անկախութիւնը:

«Խանասորի Արշաւանք»ը մէկն է մեր յեղափոխութեան ամէնէն հոյակապ սխրագործութիւններէն, որոնք լուսաւոր էջ մը բացին մեր պատմութեան մէջ ու սրբեցին ընդմիշտ մեր ճակտին քսուած ստրկութեան մուրը:

Մեր անկախութեան կործանումէն մինչեւ իննըսունական թուականները, հայ ժողովուրդը, հակառակ իր պատմական անցեալին, ճանչցուած էր իբրեւ մեղկ, ապիկար ազգ մը որ միայն խնդրել, աղերսել գիտէ: Ի՜նչ գռեհիկ հակադրութիւն: Անոր քրիստոնէական եղբայրութեան ու մարդկային սրբազան սկզբունքներու անկեղծօրէն նուիրումը, նկատել ստրկացում: Ճանչցանք, ուշ, շատ ուշ, մեր ըմբռնումներու սխալը: Դառն ու տաժանագին փորձերէ վերջ միայն զգացինք «երկաթէ շերեփ»ին անհրաժեշտութիւնը: Դէպքերը մեզի ցոյց տուին՝ Րաֆֆիներու, Խրիմեաններու, այլ մանաւանդ, Քրիստափորներու քարոզութեանց ճշմարտութիւնը: Այո՛, հարուածել պէտք էր, միայն հարուածել, ամբողջ աշխարհին զգացնելու մեր գոյութիւնը: Փա՜ռք, հազար փառք՝ տարածող այդ օրհնեալ բազուկին: Խանասորը արիւնարբու ոսոխին գլխուն իջած առաջին հարուածներէն մէկն եղաւ: Ի՞նչ է «Խանասոր»ը: Ո՞րկէ ծագում առաւ ան:

1895 – 96-ի համատարած հայկական սարսռազդեցիկ ջարդերէն վերջ, Վասպուրականի ինքնապաշտպանութեան մեր խումբերը, Թուրք կառավարութեան հետապնդումներէն խուսափելու համար, երբ կը ստիպուին անցնիլ Պարսկաստան, Խանասորի դաշտէն ոչ հեռու, Սուրբ Բարթողոմէոս Առաքեալի վանքին դիմաց եւ Գարահիսար լերան ստորոտը, կը պաշարուին արիւնռուշտ Մազրիկցիներէն, որոնց աշիրաթապետն էր տխրահռչակ Շարաֆ – բէգը, եւ անհաւասար կռիւէ մը վերջ, գրեթէ բոլորն ալ կը կոտորուին: Այս դէպքը մեծ ցնցում առաջ բերաւ յեղափոխութեան շարքերուն մէջ: Սուգի մէջ էին Հայոց աշխարհն ու հայ ժողովուրդը: Իր գաղափարական անմերման առաջնորդներուն՝ Պետոյի, Աւետիսեանի եւ Մարտիկի նահատակումը իրենց խումբերու քաջերուն հետ, որոնք իրենց հերոսական կռիւներով հսկայական վնասներ հասուցեր էին կարմիր գազանի հորդաներուն եւ հաւանական ջարդէ փրկեր Վանի հայութեան ստուարագոյն մասը, տխրութեան ծանր վարագոյր մը կը քաշէ իր յոյսի արշալոյսին դիմաց:

Մտահոգութեան մատնուած էր նաեւ Հ.Յ.Դ.ը: Այս անակնկալ հարուածը շատ ծրագիրներ խորտակած էր: Անել վիճակ մը ստեղծուած էր: Նոյնիսկ մեր օտար բարեկամներէն շատեր, որոնք մեծ յոյսեր դրած էին Հայ Յեղափոխութեան վրայ, յուսահատութեան մէջ կ'ընկղմին ու պահ մը այնպէս կ'ենթադրեն թէ Գարահիսար լերան լանջերուն վրայ իր վերջին շունչը փչեց Ան:

Պէտք էր վերականգնել կացութիւնը, աւելին եւ յոյս ներարկել թմրած հոգիներէն ներս, զգացնել մանաւանդ հայ եւ օտար թերահաւատներուն թէ հայ յեղափոխութիւնը ասուպ մը չէր: Կարելի՞ էր հոգին հաւասարացնել սխրապանծ Արարատը, կարելի՞ էր ցամքեցնել մեղտահոս, կամրջընկէց Արաքսը: Նոյնպէս եւ հայ ժողովուրդի Ազատութեան Ոգին որ Արտաշէսներէն, Տիգրաններէն, Վարդաններէն, Դաւիթ – Բէգերէն եւ Իսրայէլ Օրիներէն ներշնչուած էր հայ յեղափոխութեան, կարելի չէր խեղդել ժողովուրդին մէկ մասին արեան մէջ:

Հայ ժողովուրդը, իր մրրկայոյզ անցեալին մէջ, շա՜տ աղէտներ էր տեսած: Անիկա տոկացեր էր Ճէնկիզ – Խաներու, Լէնկթիմուրներու կոտորածներուն եւ, Փիւնիկի նման՝ յարութիւն էր առեր, աւեան Ջարդը պէտք չէր ընկճէր զայն: Բայց, ինչպէս որ մէկ դար առաջ մեր Ազատագրական Շարժման առաջին խօսնակը՝ անզուգական Աբովեանը կ'ողբար իր սրտառուչ «Վաթանի Երգ»ով, կենսատու շունչ մը անհրաժեշտ էր՝ իր քնախտէն սթափեցնելու այս թմրած ժողովուրդը, հուժկու ձեռք մը՝ մահամերձ վիրաւորը վերցնելու:

Աբովեան չէր սխալած: Կէս դար չանցած՝ իր գուշակութիւնները կ'իրականանային: Հայ դարաւոր տառապանքներու երկունքէն՝ նոր օրերու Վահագնը՝ Հ.Յ.Դ.ը կը ծնէր: Ան իր փրկարար շունչով կենդանութիւն եւ յոյս սփռեց ողբաւորող սրտերէն ներս, իր արօրէ բազուկով՝ յաւիտենական ստրուկին գոյութիւնը պաշտպանեց:

Դաշնակցութիւնը անդուլ մտածեց ուժգին հակահարուածի մը մասին, այնպիսի հակահարուածի մը՝ որուն հետքերը անջնջելիօրէն դրոշմուէին պատմութեան մէջ: Եւ այդ հակահարուածը անիկա յղացաւ իր ամէնէն կորիճ, ամէնէն գաղափարամոլ մարտիկներէն՝ Նիկոլ Յովհաննէսեանի եռուն ուղեղին մէջ, այն Նիկոլին՝ զոր թշնամին Դուման (Փոթորիկ) յորջորջեց: Եւ արդարեւ Նիկոլը, մեր վիպական դիւցազներուն՝ Սուրբ Սարգիսի եւ Սասունցի Դաւիթին նման, մրրկասաստ կ'արշաւէր ու վա՜յ այն տաճիկին որ իր մահաբեր հարուածներուն տակ կ'իյնար:

Նիկոլը երբ իր ծրագրին յատակագիծը ներկայացուց, ուրախութեամբ ողջունուեցաւ: Երկար ու մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւններէ վերջ, անցան Արշաւանքի պատրաստութեան:

Դաշնակցութիւնը, աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած իր մարմիններուն միջոցաւ, զօրաշարժ յայտարարեց: Կարճ ժամանակամիջոց մը բաւական եղաւ, որ իրարմէ հարիւրաւոր մղոններով անջատուած զանազան երկրամասերէն, անսպասելի ստուգութեամբ՝ համախմբուէին բազմաթիւ անձնուրացներ հայրենիքի սրբազան բագնին կամաւոր ողջակէզը դառնալու տենչանքով: Նպատակը կը խօսէր բոլորին սրտին եւ ամէնքն ալ կը փութային ազգային նուիրական դատին առաջին նահատակը դառնալու նախանձելի պատուին արժանանալ:

Արշաւախումբը պատրաստ էր: Հրամանատարներ, զինուորներ ու ձիաւորներ՝ ընդամէնը 250 հոգի: 250 բուրումնաւէտ ծաղիկներ պոկուած Հայաստանի ամէն դաշտերէն, ուխտեալ դատախազներ՝ որ կ'երթային գազանաբարոյ թըշնամիէն իր ոճրագործութեանց համարը պահանջելու, ամէն դասակարգէ ու խաւէ բաղկացած ընտրանի մը՝ որ կը փութար իր արիւնով ազգային պատուի նախատինքը ջնջելու: Անոնց մէջ կային բանուորներ, գիւղացիներ, արհեստաւորներ, ուսանողներ, մտաւորականներ, բըժիշկներ, նոյնիսկ ... կղերականներ՝ գլխաւորութեամբ ասպարապետ Վարդանի: Հոն էր առիւծասիրտ Իշխանը (Յովսէփ Արղութեան) փոխ – հրամանատարի պաշտօնով: Դումանը՝ զոր ամէնքն ալ կը կարծէին Արշաւանքին հաւանական ղեկավարը, իբր գլխաւոր յղացողը անոր: Գերագոյն մարմինը, սակայն նկատելով որ անոր ծայրայեղ խիզախութիւնը գուցէ որոշ ձախողանք պատճառէր գործին, յետնապահի պաշտօն միայն տուած էր: Ընկերներէն շատեր, որ ծանօթ էին անոր յանդուգն նկարագրին, պահ մը ենթադրեցին թէ անիկա անպայման պիտի ըմբոստանար այդ նշանակման դէմ: Այդպէս չեղաւ սակայն: Անիկա, գառնուկի մը հեզութեամբ, ենթարկուեցաւ վերին կարգադրութեան: Որքան փառասէր, նոյնքան ալ կարգապահ էր: Անոր համար գործի յաջողութիւնն էր կարեւոր եւ ոչ թէ անձնական փառքը: Պատիւ իրեն, պատիւ նաեւ Դաշնակցութեան՝ որ գիտէր սանձել ու պայմաններու հետ հաշտեցնել ամէնէն ըմբոստ նկարագիրներն անգամ:

Հոն էին Քրիստափոր Օհանեանը, Արշաւախումբի Ֆէտայի բժիշկը, Դաշնակցական խրոխտ Խէչօն, Գալուստ Ալոյեանը, – Խանասորի Եղիշէն – այլ անուամբ՝ Թորոս, նախկին ճեմարանական, որ, մէկդի նետելով գրիչը, նուիրուեցաւ զինագործութեան: Յեղափոխութեան բերած իր տուրքը անգնահատելի է: Արշաւանքի առընչութեամբ անոր հեղինակած երգերը, «Մենք անկեղծ զինուոր ենք» եւ «Խանասոր»ը շատ գեղեցիկ կերպով կը պատկերացնեն այդ օրերու հոգեբանութիւնը: Անոնք մինչեւ այսօր ալ կը պահեն իրենց թարմութիւնը եւ հանդէսներու մէջ ու ընտանեկան յարկերէն միշտ կ'երգուին, ոգեւորելով հայրենաբաղձութեամբ տոգորուած սրտերը: Հոն էր հռչակաւոր Եփրեմը, պարսկական սահմանադրութեան ապագայ հիմնադիրը, պարզ տասնապետի աստիճանով միայն: Հոն էր Պետրոս Սէրէմճեանը, կամ Պուլկարացի Պետօն, դեռ անյայտ զինուոր այդ ատեններ, յետագային պուլկարական բանակի փայլուն սպայ եւ Հայ – մակեդոնական գործակցութեան առաջնակարգ դէմքերէն մին:

Հոն էր Կարօն, Արիստակէս Զօրեանը՝ խիզախ եւ տոկուն – եղբայրը Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Ռոստոմի – դեռ նոր նշանուած գաղափարական օրիորդի մը՝ չքնաղ Մարօյին հետ, որ Արշաւանքի նախօրեակին անձնասպան կ'ըլլայ, որպէսզի հայրենիքի սրբազան զոհարանին ողջակիզէ իր սիրած երիտասարդը, սիրոյ զգացումներէն տարուելով, չունենայ ընկրկումներ:

Անձնազոհութեան ու հայրենասիրութեան ինչ սքանչելի օրինակ: Հազուադէպ են ազգերու պատմութեանց մէջ նըման սրտառուչ դրուագներ եւ բոլորովին անզուգական են մեր Մարօները: Կարօն չընկրկեցաւ երբեք: Սիրականին մահուան բօթը ալ աւելի հրահրեց իր վրէժը: Անիկա կռուեցաւ կատաղօրէն: Յարձակման մէջ յառաջապահ, նահանջի պահուն վերջապահ՝ ան դարձաւ Արշաւանքին կեդրոնական դէմքը:

Հոն էին նաեւ Տէր Գրիգոր ու Վարդան քահանաներ – Արշաւանքի զոյգ Ղեւոնդ Երէցները: Շատախցի Օհանը, Մոկացի Ախպէրը՝ հարիւրապետի պաշտօններով ու դեռ քանիներ, որոնց իւրաքանչիւրին վիպական կեանքն ու մղած հերոսական կռիւները կրնային մեծ ազգերու բարձրաստիճան զօրավարներուն իսկ նախանձը գրգռել:

Ամբողջ գիշեր մը քալելէ վերջ, հայկական փոքրաթիւ բանակը դիրք կը բռնէ Արաուլ լերան լանջերուն վրայ ու անհամբեր կը սպասէ վճռական վայրկեանին: Յուլիս 25-ի լուսաբացին, յարձակման ազդանշանը տրուելուն՝ Արշաւախումբը մէկ մարդու նման կը խոյանայ Քիւրտերու վրանաքաղաքին վրայ եւ օրհնեալ մօսինները կը ճարճատին լեռներու ահեղագոռ արձագանգներուն հետ կազմելով դժոխային համանուագ մը: Թողունք ինքը Արշաւանքին մասնակցող Ֆէտայի – բանաստեղծը նկարագրէ այդ անհաւասար կռիւը. –

– «Կարկուտ տեղաց խանասորայ դաշտումը,
Ֆէտայիներ Դաշնակցական, վրէժխնդիր՝ զոռում են:
Սոսկաց Քիւրտը, լեղապատառ Մազրիկցին,

Այո, մինչեւ իրենց այդ օրհասական վայրկեանը, Մազրիկցին, անպատիժ՝ միայն ջարդած էր, աւերած ու կողոպտած: Անոր երազ իսկ չէր կրնար թուիլ որ իր յաւիտենական ստրուկը՝ փլան երբեւիցէ պիտի յանդգնէր գլուխ վերցնել եւ իր դէմն ելլել: Ուստի, չէր հաւատար թէ իր մարմինը ծակծկող մօսինի գնդակները անարգ բայային ձեռքով արձակուած ըլլային:

– «Եաման Աստուած, ֆէտան եկաւ, ո՞ւր փախչեմ»:
Ասաց որդւոյն՝ կրծքին սեղմած, լեղապատառ Քրտուհին:

Նոյնպէս սարսափի մատնուած քրտուհին գիտէր միայն որ ստրուկ բայան իրենց համար կը տքնէր օրն ի բուն, գիտէր նաեւ որ իր ամուսինն ու եղբայրը հայկական գիւղերու վրայ կատարած իրենց թալանի արշաւներէն դժգոհ, կ'առեւանգէին նաեւ գեղանի Հայուհիներն եւ իրենց անասնական կիրքերը յագեցնելէ վերջ, կը մորթէին: Մազրիկուհի, ահաբեկ՝ կը զգայ թէ հայ ֆէտային ալ, իրեններուն նման, կողոպուտի եկած է եւ կամ պիտի առեւանգէ զինք ու սրախողխող ընէ: Արիասիրտ ֆէտային, սակայն, կը հանդարտեցնէ զինք՝ չքնաղ ասպետի մը նման գոչելով.

– Մի՛ վախենար, հանգիստ եղիր, բաջի ջան,
կանանց երբեք ձեռք տալու չէ վրիժառու քաջ ֆէտան»:

Ազդեցիկ են, չափազանց, այդ երկու տողերը: Անոնց մէջ կը պատկերանայ հայ ֆէտային իր հոգիին ամբողջ վեհութեամբ: Երգի այդ բեկորէն կ'իմանանք մենք թէ մեր ազատագրական պայքարին հերոսները բոլորովին տարբեր են եղած այլ ազգերու զինուորներէն՝ ոչ միայն քաջութեամբ, այլեւ նկարագրով: Հայդուկին համար ամարդութիւն է բռունցք բարձրացնել տկար, անպաշտպան էակներու վրայ: Հայ Յեղափոխութեան ոգին այդ ներշնչումով դաստիարակած էր զինք: Բայց, փոխարէնը ան իր վրէժի բոլոր ցասումը թափեց գազանաբարոյ կուրմանճին վրայ, որ երբեք չէր խնայած Հայուհիներուն, մինչեւ իսկ օրօրոցի մանուկներուն:

Արշաւանքին զոհ գացին անմահ Կարօն եւ ուրիշ 18 քաջեր, Արաուլի լանջերուն վրայ: Բայց, անզօրութեան էր դատապարտուած հայ ժողովուրդի պատուհասներէն մէկը՝ Մազրիկ ցեղը: Պետօներու, Մարտիկներու, Աւետիսեաններու եւ անհամար նահատակներու վրէժ գոռացող ոսկորները մասամբ խաղաղած՝ կը հանգչէին յաւիտենականութեան քաղցր քունով:

Հայ Յեղափոխութիւնը գոհ էր...

ՄՈԳԻ

«Յառաջ» 1947 Յուլիս 25 – 26

ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90 ԽԱՆԱՍՈՐ - 90

ՅՈՎՍԷՓ ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ

(ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԻՇԽԱՆԸ)

Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Յովսէփ Արղութեան – Երկայնաբազուկ ծընած է Լոռիի Սանահին գիւղը, 1863–ին: Աւարտած է Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանը: Վաղուց եւ գաղափարական երիտասարդ, կը նուիրուի ուսուցչութեան: Դաշնակցութեան հիմնադրութենէն առաջ, կազմուած էր «Երիտասարդ Հայաստան» խմբակը, որ ուսումնասիրութիւններ կը կատարէր Թրքահայաստանի մասին ու յեղափոխական ծրագիրներ կը մշակէր: Այս խմբակին կողմէ՝ Արղութեան, ուրիշ երկու ընկերներու հետ, 1889ի ամառը ուխտի կ'երթայ Մուշի Սուրբ Կարապետ Վանքը ու կը վերադառնայ հայ կեանքէն խոր տպաւորութիւններով: Իսկ 1890–ին, Ս. Զաւարեանի եւ Յովհ. Նազարեթեանի հետ, ուսուցչական ու յեղափոխական քարոզչութեան նպատակով կը մեկնի Տրապիզոն. իրենց շուրջը կը հաւաքուի երիտասարդութիւնը: Թուրք կառավարութիւնը ի վերջոյ գաղտնիք կը ձերբակալէ ու կը հեռացնէ Ռուսաստան. հոն երկուքը կ'աքսորուին Բէչնէւի կողմերը, Զաւարեան տարիով մը, իսկ Արղութեան՝ վեց ամիսով:

Աքսորէն վերջ, 1892–ին, Արղութեան կ'երթայ Փարիզ, ուր երկու տարի կը նուիրուի ուսուցչութեան, նոյն ատեն յեղափոխական գործունէութեան՝ Երուանդ Տաչրեան անունով: Քանի մը անգամ կ'անցնի Վան, զէնքի փոխադրութեան գործով: Իսկ 1897ի ամառը կը մասնակցի Խանասորի արշաւանքին, իբրեւ օգնական հրամանատար Վարդանին, եւ կը կատարէ առաջնակարգ դեր. այդ խիզախ ձեռնարկին գովքը բերին հայ աշուղները.

Աջից՝ Վարդանը, ձախից՝ Իշխանը,
Գրաւեցին Հաղբակ, տարածեցին
սարսափ.
փա՜ռք Դաշնակցութեան...

Արշաւանքէն ետք, Թուրք կառավարութեան պահանջով, Պարսիկները կը ձերբակալեն Արղութեանը ու կը յանձնեն Ռուսերուն, որոնք զինք կը նետեն Մետեխի բանտը, ուր կը մնայ տարիուկէս: Անկէ վերջ՝ կ'աքսորուի Հիւսիսային Ռուսաստան՝ Վոլոգդա, կտրուած հայ կեանքէն: 1899–ին կ'ամուսնանայ Օր. Սաթենիկ Մատինեանի հետ, որ իր գաղափարակից ընկերուհին էր ու կը գործէր Ծաղիկ անունով:

1903–ին, աքսորը վերջանալով, Իշխան կը վերադառնայ Թիֆլիս: 1904–ին, փոխարքայ Կալիցինի մահափորձի առթիւ, կը բանտարկուի 6 ամիս: 1905–ին, Հայ – Թաթարական կռիւներու միջոցին, կը մասնակցի ինքնապաշտպանութեան գործին, միաժամանակ նշանակալից դեր կը կատարէ հաշտութեան յանձնախումբին մէջ:

1908–ի վերջերը Դաշնակցութեան դէմ սկսուած հալածանքներուն առթիւ, ուրիշներու հետ կը բանտարկուի ինքն ալ եւ կը տարուի Նովոչերկասկ: Երկու տարի ետք ազատ կ'արձակուի երաշխաւորութեամբ, Ահարոնեանի եւ Խաժակի հետ: Վերջինները երբ դատուին կ'անցնին արտասահման, Իշխան դարձեալ կը բանտարկուի մինչեւ դատավարութեան վախճանը:

Համաշխարհային առաջին պատերազմին՝ ղեկավարներէն մէկը կ'ըլլայ հայ կամաւորական շարժման ու կը ստանձնէ 6րդ գունդի հրամանատարութիւնը, կը մասնակցի Ռեւանդուզի ճակատամարտին, ուր գոհ կացին Քեռին եւ ուրիշ կամաւորներ:

Երբ ստեղծուեցան երեք անկախ հանրապետութիւններ Անդրկովկասի մէջ, Իշխան վարեց Վրաստանի Ազգային Խորհուրդի նախագահութիւնը, ապա՝ 1919–ին՝ ընտրուեցաւ Հայաստանի Խորհրդարանին անդամ: Նախագահեց Երեւան գումարուած՝ Հ. Յ. Դ. 9րդ ընդհ. ժողովին: Այցելեց Ղարաբաղ կանխելու համար հայ ատրպէյճանական բախումները: Աւելի վերջ, դեսպան նշանակուեցաւ Թեհրանի մէջ ուր արժանաւորապէս ներկայացուց Հայաստանի Հանրապետութիւնը: 1922էն յետոյ անցաւ արտասահման: Բոլորովին քայքայուած էր իր առողջութիւնը ու 1925 Հոկտեմբեր 15–ին Փարիզի Շաւիլ արուարձանը, նիւթական ծանր պայմաններու մէջ, մեռաւ հայ յեղափոխութեան ռահվիրաներէն այս մէկն ալ, այնքան արկածալից կեանք մը վարելէ ետք:

Իսկ իր կինը՝ գաղափարական, յեղափոխական Ծաղիկը մեռաւ 1930, Դեկտեմբեր 12–ին՝ Փարիզ, երկարատեւ հիւանդութենէ մը ետք:

Իշխան կը պատկանի յեղափոխական առաջին սերունդին: Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն ինքն էր, որ աւելի երկար ապրեցաւ, մասնակցելով հայ կեանքի քառասուն տարուան վերիվայրումներուն: Խանասորի Իշխանը, Կովկասի աքսորականը, կամաւորական գունդի հրամանատարը, Հայաստանի դեսպանը Պարսկաստանի մէջ ու ի վերջոյ տարագիր՝ Եւրոպա, հաւատարմօրէն ծառայեց հայ յեղափոխութեան: Ինչպէս յաղթանակի, նաեւ պարտութեան օրերուն, Իշխան գիտցաւ բարձրէն նայիլ կեանքին վրայ ու կրել ամէն տեսակ զրկանքներ:

Գ. ԼԱՋԵԱՆ

«ՈԶՆԻ»Ի ՄՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԱՆՆՊԱՏԱԿ ՀԵՌՈՒՍՏԱՑՈՅՑՆԵՐ

Եթէ ուզում էք հեռուստացոյց գնել, մի շտապէք խանութներն ու հանրախանութները: Եկէք մեզ մօտ՝ Շամշադինի շրջան գիւղ Պառաւաքար: Որ տունն էլ մտնէք՝ ձեզ կ'առաջարկեն հեռուստացոյցներ՝ էժանացուած գներով: Որովհետեւ բոլորն էլ ցանկանում են ազատուել անօգուտ զոյքից: Իսկ թէ վերջապէս Պառաւաքարը ե՞րբ կանոնաւոր կ'ընդունի հեռուստատեսային հաղորդումները, առայժմ ոչ մի յոյս չկայ:

ՄԻ ԽՈՒՄԲ ՊԱՌԱՒԱՔԱՐՑԻՆԵՐ

ԿԱՏԱԿԱՍԷՐ ԲՈՒՆՁՔԱՄԱՐՏԻԿԸ՝ Վ. ԵՆԳԻԲԱՐԵԱՆ

– Ամսթերտամում ձկնորսները 50 ամ.ից պակաս ձկներին նորից ծովն են գցում, – ասաց մէկը:

– Մեզ մօտ ձկան կերն էլ են որսում, – նկատեց Ենգիբարեան:

– Հոլանդիայում վարորդական իրաւունքն ստանում են մէկ տարի սովորելուց եւ մէկ տարուայ էլ պրակտիկայից յետոյ, – ասաց առաջնորդը:

– Մեզ մօտ աւելի լաւ է, – միջամտեց Ենգիբարեան, – մի զանգով ստանում են:

– Եթէ Ամսթերտամում պատուհանների վրին ծաղիկներ չկան, ուրեմն՝ տանտէրերը տանը չեն, – բացատրեց առաջնորդը:

– Եթէ այդպէս նայենք, ուրեմն՝ Երեւանում ոչ մէկը տանը չէ..., – հայերէն ասաց Ենգիբարեանը:

ՄԻ ՔԱՆԻ ՅՈՒՇ ՄԻ ՔԱՆԻ ՓՈՒՇ

ՍՕՍ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ

– 1 –

«Որտե՞ղ է Սփիւռքը», – ասաց մէկը, զարմացայ, մտածելով որ երեւի կատակում է: Տեսնելով, որ լուրջ է հարցնում, դիտմամբ պատասխանեցի. – «Եգիպտոսի եւ Սիբիրայի միջեւ»: Նա աւելի լրջացաւ. «Իսկ ո՞րն է մայրաքաղաքը»: «Կիլիկիան», – դիտմամբ ասացի ես:

Նա սեղանին զարկեց օրուայ լրագիրը եւ ասաց.

– Տես թէ ինչ կոպիտ սխալ են թոյլ տուել. «Կեանքը Սփիւռքում» խորագրի տակ գրուած է՝ ԱՄՆ, Ֆրանսիա: Որտե՞ղ Սփիւռքը, որտե՞ղ Ամերիկան ու Ֆրանսիան:

– 2 –

Շիրվանզադէի յոբելեանի օրերին որոշեցինք մի լրագրողի ձեռ առնել: Զանգահարեցինք գրականութեան թանգարանի անունից եւ ասացինք.

– Արխիւում յայտնաբերել ենք հազուագիւտ մի նկար. Փարիզի սրճարաններից մէկում Շիրվանզադէի «Քաոս» վէպից հատուածներ է կարդում Շէքսփիրին, Տիւրբրոյին, եւ Վոլթէրին: Հնարաւո՞ր է այդ նկարը տպագրել ձեր թերթում:

– Ի՜նչ խօսք, ի՜նչ խօսք, հետաքրքիր է, բերէք..., – լրջօրէն յուզուեց նա, – յանկարծ չտանէք ուրիշ խմբագրութիւն...

– 3 –

Չարենցի 60–ամեակի առթիւ այլազգի գրողներից մէկը հեռագիր է տուել Չարենցի անունով ու ցանկացել նրան «երկար տարիների կեանք եւ ստեղծագործական նորանոր յաջողութիւններ»: Գրողների Միութեան այն ժամանակուայ քարտուղար Յակոբ Սախալեանը պատասխանել էր. – «Խնդրում ենք ուղղել հեռագիրը, Չարենցը մահացել է 1937 թուականին:

– 4 –

Մի օր մեզ մօտ եկաւ Շիրազը եւ սկսեց իր սովորական սրամտութիւնները: Ես դիմեցի նրան.

– Մի բանաստեղծութիւն արտասանեմ, ասա, թէ ո՞վ է գրել:– Եւ արտասանեցի իր «Թաղադրում» յայտնի բանաստեղծութիւնը:

Շիրազը ձեռքը դիտմամբ դրեց ճակատին եւ մտասոյզ տեսք ընդունեց: Մի քանի րոպէ այդպէս մնալուց յետոյ յանկարծ մատը պարզեց մեզ եւ թափով ասաց.

– Ծօ իդիկ Կէօթէ՛ն է գրել...

– 5 –

Հրաչեայ Քոչարը պատմում էր, թէ ինչպէս ինքը եւ մի ընկեր զբօսնելիս են լինում փողոցում, երբ նրանց է մօտենում Շիրազը եւ, սովորութեան համաձայն, չի թողնում զրուցեն իրենց հետաքրքրող հարցի շուրջը: Ուր գնում են, Շիրազը նրանց հետ գնում է: Վերջապէս Քոչարը կատակով ասում է.

– Յովհաննէս, ասա ո՞ւր ես գնում, որ մենք գնանք հակառա՛կ ուղղութեամբ:

– Է՜, կ'երթա՞ք:

– Այո, կ'երթանք:

– Էդ դէպքում՝ ես կ'երթամ դէպի կոմունի՛զմ, – պատասխանում է Շիրազը:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ Ա Յ Ր Ի Կ

ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont, Paris, 1985

Լռիկ, եկաւ նախիլ բազմոցին ծայրը: Տէր չէր ըլլար իր սեփականութեան. կարծես այցելութեան մը եկած էր: Հայեացքը անորոշութեան մէջ կորսուած, պարզապէս բաց էր ինծի.

– Որքա՜ն պիտի ուզէի որ հայրդ, Աննան ու Գայեանէն տեսած ըլլային այս ամէնը:

Շրթունքները կը սեղմէր, անոնց դողը արգիլելու համար: Պահ մը ես պայքարեցաւ մեր հինգ հոգինոց երջանկութեան կարօտին դէմ, ապա թարթիչներու ծայրերը կուտակուած մարգարտանման կաթիլները սկսան սահիլ այտերուն վրայ. մօր մը անսպառ այդ արցունքները, որոնք գոնէ պահիկ մը ձեզ կը հաւատացնեն Աստուծոյ գոյութեան:

Ծածկելու համար խմիններս, ծռեցայ բազմաթիւ կոճակներով իր հեռաձայնին վրայ եւ սկսայ բացատրել, թէ ինչպէս կը գործածուէր:

– Երբ թիւ մէկին վրայ կոխես, սպասուհին կը պատասխանէ, թիւ երկուքը վրասենեակս է, թիւ երեքը տղոց յարկն է, չորսը՝ հիւրասենեակը, հինգը, վեցը, եօթը...

Գլուխը շարժեց, առանց լսելու արդիականութեան այս հրաշալիքները: Յանկարծ դէմքը երջանկութեամբ պայծառեցաւ. լսած էր կանչերը իր երկու թոռնիկներուն, որոնք դէպի իր տունը կը վազէին պոռալով.

– Մայրի՛կը եկաւ:

Այդ օրուան ճելակներու բուրումէն, չորցած ծաղիկներու բոյր մը կը ծփայ միայն այս իրիկուն:

Այս տան մէջ, զոր իր չաքարամանը կը կոչէր, կարասները պահած էին նոր ըլլալու փայլը, որպէս թէ երբեք գործածուած չըլլային. բազմաթիւ բարձերէն մին միայն, կէս կոնքի մը ձեւով թեթեւօրէն կքած, տարիներու իր ներկայութեան հետքերը կը կրէ:

Հոն կը նստէր, իր յիշատակներուն մէջ կորսուած, մինչեւ այնքա՜ն սպասուած պահը, երբ թոռնիկները դպրոցէն վերադարձին կուգային զինքը համբուրելու:

Անոր քովէն կուգային կարկանդակներով, զորս յատկապէս իրենց համար պատրաստած կ'ըլլար. թոռնիկին համար նուշով, թոռնուհիին համար ընկոյզով, որովհետեւ ան տարիկա կը նախընտրէր:

Բայց օրուան երկու կարեւոր պահերը ճաշի ժամերն էին, երբ ամէնքս քով – քով կուգայինք:

Գրասենեակիս պատուհանէն կը տեսնէի զայն, երբ պարտէզը կ'անցընէր թոռնիկին ձեռքէն բռնած. ան տասը տարեկան իր հասակով արմպխի հովեր կ'առնէր, որպէս թէ ըսել ուզէր. «Քա՛նի որ հոս եմ, ոչինչ կրնայ պատահիլ Մայրիկին»:

Հպարտ իր երիտասարդ ասպետով, կը յառաջանար դանդաղօրէն, չքեղ քալուածքով մը, գետինը ծեծող իր արծաթէ գունտով գաւազանին առանակով:

Վարդագոյն այտերով, կարճ տափատով աղեկի մը, ու անոր յենած մետաքսէ ծոպերով իր սեւ ուսնոցին փաթթուած ալեհեր կնոջ մը կազմած անսովոր այս զոյգը, պարտէզի բազմազան դալարիքին մէջ կը գծէր մեծ վարպետի մը պատկերը: Պաստառ մը, օդին համաձայն ամէն անգամ լոյս կը փոխէր:

Ամէնօրեայ Թրնուարեան պահն էր:

Պատուհանէս կը տեսնէի այդ ճամբուն վրայ Մայրիկին ծերանալը, ամէն անգամ որ պարտադիր կանգ կ'առնէր շունչը վերագտնելու համար:

(Շար. 131)

Պ. Նուրհան Ֆրէնկեան,

Տէր եւ Տիկին Հեռվէ Լը Կալէ տը Տինէօր,
Եան եւ Շառլոթ Լը Կալէ տը Տինէօր,

Տիկին Մոնիք Ֆրէնկեան,
Տիկին Քորին Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Հարոլտ Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիկ Ֆրէնկեան,

Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Ճի Ֆրէնկեան,
Տէր եւ Տիկին Ակսել Փափազեան,
Պ. Մարաք Փափազեան,

Եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ, եղբօրաղջկան, քրոջաղջկան՝

ՏԻԿԻՆ ԿԼՈՐԻԱ ԱՆԱՀԻՏ ՖՐԷՆԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 18-ին, 57 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 24, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Եպիսկոպոս Նագդաշեանի:

Թաղումը տեղի կ'ունենայ նոյն օրը Ֆրէնկեան գերդաստանի ընտանեկան դամբարանը՝

Boursault (Marne)

Ժամը 15·30-ին կրօնական արարողութիւն մը կը կատարուի Պուրսոյի Եկեղեցին, Միւռոն Վրդ.ի եւ Հայր Շառլ Վիշըրայի կողմէ:

Monsieur Nourhan Fringhian, son père

Monsieur et Madame Hervé Le Gallais de Dineur, ses enfants
Yann et Charlotte Le Gallais de Dineur, ses petits-enfants

Madame Monique Fringhian
Madame Corinne Fringhian
Monsieur et Madame Harold Fringhian
Monsieur et Madame Frédéric Fringhian
ses frères et sœurs

Prosper, Christian, Alexandre, Jully, Thomas, Nicolas, Caroline, Sophie - Clémentine, Mathilde, Daine, ses neveux et nièces

Monsieur et Madame Boghos Fringhian
Monsieur et Madame Djy Fringhian
Monsieur et Madame Axel Papazian
Monsieur Marac Papazian, ses oncles et tantes

Et toute la Famille

ont la douleur de vous faire part du décès de

Madame Gloria Anahid Fringhian

survenu le 18 juillet, dans sa 57e année.

Les obsèques seront célébrées le Vendredi 24 juillet à 10 heures 30 précises, en la Cathédrale Apostolique Arménienne (15, rue Jean Goujon, Paris 8e), par Monseigneur Kude Nacachian, Prélat des Arméniens de Paris.

L'inhumation aura lieu le même jour dans le Mausolée de la Dynastie Nourhan Fringhian à Boursault (Marne).

A 15 heures 30 un service religieux sera célébrée en l'église de Boursault par les Révérends Pères Muron Kewikian et Charles Vicherat.

83, quai d'Orsay, 75007 PARIS
Château de Boursault, Boursault
51200 EPERNAY

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊԱՆԵԽՕ. — Գ. Թուֆանեան 300 Ֆ.:
ՆԻՕՅԻ. — Ա. Գույումճեան 100 Ֆ.:
ԻՍԻ. — Տիկին Ա. Ճանիկեան 100 Ֆ.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ՝ ՀՕՄ-ի կեդրոնական վարչութեան, Կապոյտ Խաչի 19 մասնաճիւղերուն, Հ.Յ.Դ. Կեդրոնական Կոմիտէին, Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդի կեդրոնական վարչութեան, Փարիզի Հայ Դատի Յանձնախումբին, Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանսի, «Կամք» օրաթերթին, որոնք հեռագրով, հաղորդագրութեամբ եւ նուիրատուութեամբ մասնակից եղան իր սուգին՝ Շրջանային Վարչութեան անդամ - ընկեր՝ Մանուկ Մանուկեանի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Կը ծանուցանենք, առ ի գիտութիւն Պր. Գրիգոր Տիգրան Եախուպեանի բարեկամներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն, որ Շրջանային Վարչութիւնս, բստ հանգուցեալի վերջին փափաքին, կատարեց մեռելատան եւ թաղման յարակից բոլոր կարգադրութիւնները. Շրջանային Վարչութիւնս թաղման արարողութիւն կատարել տուաւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, որմէ յետոյ, հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Ընդառաջելով հանգուցեալին փափաքին, Շրջանային Վարչութիւնս նաեւ հոգեհանգիստ խնդրեց ննջեցեալի եւ իր ծնողներու հոգւոյն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 26, Վարդավառ է: Տօն է պայծառակերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի Թաբոր Լերին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երկուշաբթի, Յուլիս 27, յիշատակ է Մեռելոց:

Նոյն Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, ժամը 10-ին պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԷՔՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·45-ին:

Պատարագ, ժամը՝ 10-ին:

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց: Ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեբի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10-էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս Ը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

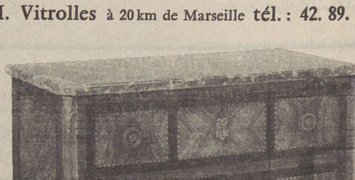
Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ
25-26

SAMEDI-DIMANCHE
25-26 JUILLET
1987

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 600 Ֆ․ — Վեցամսեայ : 310 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 700 Ֆ․ — Հատը : 4,00 Ֆ․

LE NUMERO : 4,00 F

62՝րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.537
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.537

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ԱՂՕԹՔ

Այս առաւօտ, ոգեկոչումը՝ անդառնալի սիրոյ մը․ Վարդավառը խորհրդանիշն է հայ ժողովուրդի մերժումին՝ մոռնալու հրաւէրներու, մոռնալու պարտադրանքներու դէմ : Վարդավառ, նախնիներուս ցնծութեան, սիրոյ ու գեղեցկութեան աստուածուհի Աստղիկի պանծացումին օրը : Անոնք գարերով ծափ ու ծաղիկ տարին, առաք հասկեր նուիրեցին դիցուհիին, անկէ խնդրելով արգասաբերութիւն, ծլում ու ծաղկում իրենց արտին ու այգիին : Իրենց ցնծութեան միացուցին պաղատանքը՝ իրենց հողը գերծ տեսնելու ամէն աղէտէ :

Ու գարերով Աստղիկի ժպիտը ծաւալեցաւ անդաստանէ — անդաստան, եղաւ ցորեն, խաղող, վարդ, հաց ու գինի :

Յետոյ, երբ ժամանակները գոյն փոխեցին, Աստղիկի, Վահագնի բագինները վերածուեցան խորաններու, որոնց վրայ եկաւ բազմիլ անկարեկիր ու օտար Աստուած մը․ անծանօթ՝ Հայուն ալ, անոր արտ ու անդաստանին ալ :

Ու ժողովուրդը բագիններու փոխարէն, միշտ ծաղիկով, ուրախութեան կայլակներով բեռնաւոր, մատաղցու խոյերու կոտոշներէն բռնած, սպիտակ աղաւնիներով, այս անգամ բռնեց տաճարներու, վանքերու ճամբան, իր աղօթքը, պաղատանքը տանելով իրեն ցոյց տրուած նոր հասցէներու նոր տէրերուն : Բարձրացաւ Ս․ Կարապետի գաւիթավը, Տարօնի աշխարհին համար խաղաղութեան, բերրիութեան աղօթքն ընելու : Ու հոն, դէպի երկինք բարձրացող չարականներու միալար արձագանգումին, անժպիտ սուրբերու մատուցուած խունկի քուլաներուն, շրթունքներէ, սրտերէ բխած աղերսանքի, փառաբանութեան ոլորտին մէջ շարունակ ծածանեցաւ հեթանոս Աստղիկին պատկերը․ աւելի՛ քան հեռուն թառած Աստուածը նոր օրերու, սիրոյ դիցուհի գեղեցիկն Աստղիկ ուղղուեցան միշտ բոլոր մրմունջները, յուսալի սպասումները․ ծնծղան ու սրբազան երգեցողութիւնները ձայնակից ծաղկած աշխարհի մը հրճուանքին, անոր փառքը չեփորեցին․ մատաղներու արիւնը անոր օրհնութիւնով բեռնաւոր գնաց ոռոգել մեր արտն ու պարտէզը : Ու ասիկա տեւեց մինչեւ այն օրը, ուր ո՛չ Տարօն մնաց Հայուն համար արեւուն տակ, ոչ Ս․ Կարապետի բարձունքը մագլցող Տարօնցի : Վարդավառի սպիտակ աղաւնիները կարմիրի ներկուած թռան աշխարհի չորս ծագերը, անլուր բաներ պատմելու : Ու երբ չմնաց նաեւ ոչ արտ, ոչ արտին բարօրութեան աղօթարար արտաւոր, Աստղիկի ուրուականը ի սպառ ջնջուեցաւ մեր աշխարհէն, երթալ իր տեղը գրաւելու համար կորսուած դրախտի մը հէքեաթի էջերուն մէջ :

**

Այս առաւօտ նախնիներուս հաւատքը արտիս, ես կը դիմեմ դարձեալ Աստղիկին․ արտ չունիմ, ոչ ալ ծառաստան կամ այգի, որոնց բերքը իր օրհնութեան շիթերով լիար բերրի :

Ես կ'աղօթեմ իրեն, որ քարքարուտ սեպ ու ժայռաբեկորին համար, որ հողէս ինծի մնացածն է այսօր, ան տայ բոլոր բարութիւններն ու անսպառ ընէ հոնկէ հաւատքը՝ հանդէպ ցեղիս մօրին ու բազուկին : Ես կ'աղօթեմ տակաւին իրեն, որ անկէ դուրս Վարդավառի սպիտակ աղաւնիներ թռցնելու համար պուտ մը կապոյտ երկինք փնտռող տարագիր Տարօնցիին, Վանեցիին, Կիլիկեցիին, Սեբաստացիին, Կեսարացիին ու բոլոր միւսներուն տայ տոկալու ուժ, ոտքի մնալու զօրութիւն ու թարմացնէ կորսուած աշխարհներու անոնց կարօտը :

Այս առաւօտ Վարդավառի առաւօտ է․ Աստղիկի տօնը․ ու վստահ եմ դիցուհին կը լսէ աղօթքս :

Ա․ Թ․

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ բացի բոլոր մրցանիշները պիտի կոտրէ 1988–ին, քանի որ 33,6 միլիառ կը նախատեսուի : Յանցաւորները կը նկատուին հիւանդութեան եւ ծերութեան սնտուկները եւ Մարտէն առաջ, կառավարութիւնը միջոցներ պիտի առաջարկէ : 1986–ին, բացը 19,9 միլիառ էր, 1987–ին՝ 13,8 է նախատեսումը եւ 33,6՝ 1988–ին :

ՓԱՐԻԶ կը փորձէ Իրանի հետ խզումին կանոնաւորումը ապահովել եւ այս առընչութեամբ Արտաքին նախարարը նամակ մը գրկած է Գերմանիոյ Արտաքին նախարարին, որպէսզի միջամտէ Պարսիկ նախարարապետին մօտ, որ պաշտօնական հիւրն է Պոնի կառավարութեան : Նախարարապետը, սակայն, Թորի – Կորճի փոխանակումի վրայ կը պնդէ, ինչ որ Ֆրանսա չընդունիր : Միւս կողմէ, Փարիզու հերքեց թէ ֆրանսական հակալրտեսական տնօրէնութիւնը (Տէ – էՍ – Թէ = Հողամասի Ապահովութեան Տնօրէնութիւն) գաղտնի թղթածրար մը յանձնած ըլլայ Շիրաքին, ինչպէս կը գրէր «Լիպերասիոն» Հինգշաբթի օր : Ներքին նախարարը աւելցուց նոյնիսկ․ – «Երբեք ուղղակի խնդրոյ առարկայ չենք ըրած Իրանը», ինչ որ ծաղրանկար մըն ալ ներշնչած էր «Մաթէն»ի, Ուրբաթ օր, ուր Փասքուա կ'ըսէ․ – «Ոչ, բան մը չի գիտեր Խոմէյնի, ճգնաւորութեան եւ խոկումի մէջ թաղուած կ'ապրի այդ սուրբ մարդը» :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹՈՄՍԸՆ (ազգայնացած) ընկերութիւնը աշխարհի թիւ 3–ը պիտի դառնայ ելեկտրոնիկի ասպարէզին մէջ, ճափոնական Մաթսուշիթայի եւ հոլանտական Ֆիլիփսի ետին, գնելէ ետք ամերիկեան Ճէնըրալ Էլեկտրիքի ելեկտրոնիկ ճիւղը : Ասոր փոխարէն ալ, Թոմսըն Ամերիկացիներուն կը ծախէ իր բժշկական (շողագիտական) ճիւղը : Բայց, երկու ճիւղերը նոյն տարողութիւնը չունին եւ Թոմսըն պարտի 5 միլիառ վճարել ամերիկեան ընկերութեան : Աշխատանքի ընդհ․ համադաշնակցութիւնը (Սէ – Ժէ – Թէ) կը դատապարտէ «Ազգային հարըստութեան այս նոր լքումը», եւ կը շեշտէ, որ այս կարգադրութիւնը «ծանրակշիռ վնաս մը կը սուղծէ ֆրանսացի աշխատաւորներուն եւ թեքնոլոժիին համար» :

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, պաղեստինցի ծաղրանկարիչ մը (քուէյթեան Ալ Քապաս թերթին աշխատակից) գնդակ մը ստացած է դէմքին Քէնզինկթընի փողոցի մը մէջ :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ կեդրոնը շուրջ հարիւր Թաթարներ նոր ցոյց մը ըրած են Խրիմ վերադառնալու արտօնութիւն պահանջելով : Յուլիս 9ին, ապահովութիւն տրուած էր իրենց, որ պետական յանձնախումբ մը կազմուած է Գրոմիկոյի նախագահութեան տակ հարցը քննելու համար, բայց Թաթարները շատ վստահութիւն չունին յանձնախումբին բուն նպատակներուն վրայ :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, իսլամական Ճիհատը հերքեց թէ երկու պատանդ գնդակահարելու սպառնալիք ըրած ըլլայ, բայց շեշտեց թէ այն պարագային ուր իր պահանջներուն գոհացում չտրուի, ոչ մէկ ֆրանսացի պատանդ ողջ դուրս կ'ելլէ Պէյրութէն :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ տօթէն 28 հոգի մեռած է անցեալ Կիրակիէն ի վեր : Աթէնքի մէջ, ջերմաչափը 44 աստիճանի հասած էր : Մէթրոյի բացօթեայ գիծն ալ որ Փիրէա կը տանի, ընդհատուած է, երկաթագիծերու ընդլայնումին պատճառաւ : Չորեքշաբթի օր միայն, 17 հոգի մեռած է սրտի թէ շնչառութեան անհանգստութեանց հետեւանքով (49–էն 83 տարեկան) : Իշխանութիւնները կոչ ըրած են ժողովուրդին որ ջուրը խնայէ :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 10 – 16)

«ԴԻՊԼԻՊԻԴՕ»Ի ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ԽԱՄԱՃԻԿՆԵՐՈՒ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

Յովհաննէս Թումանեան խամաճիկներու թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է «Դիպլիպիդօ»ի առաջին ներկայացումը, ըստ Աղասի Այվազեանի թատերախաղի : Նիւթը հետեւեալն է․ հարազատները կը բաժնեն իրենց մէջ տակաւին ողջ մարդու մը ժառանգութիւնը․ այդ մասին իմանալով մարդը կը յայտնէ, թէ իր ամբողջ ունեցուածքը կտակած է ոմն Քարամպոլի Այս լսելով «ժառանգորդներ»ը կը սկսին փնտռել քարամպոլը, որպէսզի զայն սպաննեն կամ ստիպեն հրաժարիլ ժառանգութենէ : Բեմադիրն է Ա․ Համջեան, նկարիչը՝ Ա․ Սարգսեան, երաժիշտը՝ Ա․ Վարդանեան, պարուսոյցը՝ Կ․ Մարտիրոսեան, բանաստեղծը՝ Յ․ Յովէեան :

**

ՇԱՐԱ ՏԱԼԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՇԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Երեւանի Դերասաններու Տունը տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթ մը, նուիրուած Շարա Տալեանի : Երգի վարպետին, թատերական եւ երաժշտական դէմքին մասին զեկուցումով հանդէս եկած է Ցիցիլիա Բրուտեան : Շարա Տալեան համբաւաւոր հայ աշուղական գերդաստանին կը պատկանի․ մանկութենէն դաստիարակուած է աշուղներ Ջիւանիի եւ Շերամի միջավայրին մէջ : Կրթութիւնը ստացած է Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանը, աշակերտելով Գրիգոր Սինիի եւ Սպիրիդոն Մելիքեանի : Շարա Տալեան օժտուած էր զօրեղ ձայնով (թէնոր, յետագային՝ պարիթոն) : 1912–ին՝ Ալեքսանդրապոլ, Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայի առաջին ներկայացման մէջ հանդէս եկած է Սարոյի դերով, մնալով այնուհետեւ այդ դերին անգերազանց մեկնաբանը :

Պետերբուրգի երաժշտանոցը աւարտելէ ետք ան հանդէս եկած է Անդրկովկասի կարգ մը քաղաքներու խումբերուն մէջ իբրեւ երգիչ, դերասան : 1924–ին Շարա Տալեան մէկն էր անոնցմէ, որոնց ջանքերով Լենինականի մէջ ներկայացուեցան օփերաներ եւ օփերէթներ, որոնց մէջ Շարա Տալեան հանդէս եկած է Հայկանոյշ Դանիէլեանի, Լեւոն Իսեցկի – Յովհաննիսեանի հետ՝ Ալեքսանդր Մելիք – Փաշայեանի նուագակցութեամբ : 1927–ին տեղափոխուելով Երեւան՝ ան հիմնած է «Հայ աշուղներ» համոյթը, յետագային՝ «Սայաթ Նովա» հայկական գուսանական համոյթը : Շարա Տալեան Սայաթ Նովայի, Շիրինի, Ջիւանիի, հայկական ժողովրդական երգերու, հայ միջնադարեան տաղերու լաւագոյն մեկնաբանն էր : Երգահան Մուշեղ Աղայեանի հետ ան դրի առած է, կազմած եւ խմբագրած Սայաթ Նովայի երգերը եւ հաւաքած ու կազմած է Ջիւանիի երգերու առաջին ձայնագրային հաւաքածոները : 1933 – 1954 թուականներուն ան իբրեւ առաջնակարգ մեներգիչ Երեւանի օփերային մէջ մարմնաւորած է աւելի քան 30 դերեր :

**

ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՀԱՄԱԴՐՈՅԹ ՄԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինականի մէջ երախաներու գեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնը օժտուած է նոր համադրոյթով մը, որ ԺԹ․ դարու արհեստանոց մը եղած է, վերահաստատուած մասնագէտներու կողմէ : «Կումայրի» պատմա – ճարտարապետական արգելավայր – թանգարանի պատուէրով շինարարները նորոգած են կամարակապ շինութիւնները եւ ճարտարապետական կառոյցներու համոյթը ամբողջացնելու նպատակով աւելցուցած երկրորդ յարկը : Շինութիւնը կը զարդարեն քանդակագործ Զ․ Կոչտոյեանի «Պեգասի հետ» եւ նկարիչ – զարդիչ Հ․ Հայրապետեանի «Կերպարուեստ» գործերը : Առաջին յարկի կամարակապ դահլիճը վերածուած է ցուցասրահի, ուր բացուած է կեդրոնի սաներու նկարչական աշխատանքներու ընդարձակ ցուցահանդէսը : Շուրջ տասնամեակէ մը ի վեր Լենինականի մէջ կը բանի մանկական գեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնը, որ ունի լաւագոյն պայմաններ՝ պարասրահներ, փորձի սենեակներ, արուեստանոցներ, դահլիճ : Կերպարուեստի, կիրառական արուեստի, պարարուեստի, երաժշտական ու երգչախմբային արուեստի 14 արուեստանոցներու 30 խումբերու մէջ կ'ուսանին շուրջ հազար երախաներ :

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Վարդէ զգեստ կարեցէ՜ք
Վարդէ սյսակ շարեցէ՜ք
Վարդենիներ վառեցէ՜ք
Վարդով շուրջպար պարեցէ՜ք

Հայն ուրիշի նման չէ
– Ինչպէս հիւղը վրան չէ –
Խինդն ու պարը լման չէ
Երբ տէրտէրը վկան չէ

Վարդի թերթեր թափեցէ՜ք
Վարդի անոյշ եփեցէ՜ք
Վարդով շաֆար ծեփեցէ՜ք
Վարդաջուրով լափեցէ՜ք

Այսօր նախնեաց մեծ տօն է
Խոր դարերէն մեզ ձօն է
Ծեր արմատը միշտ հոն է
Ոստերն ամբողջ կոկոն է

Վարդի կոկոն քաղեցէ՜ք
Վարդը ծամով մաղեցէ՜ք
Վարդով ծոցեր տաղեցէ՜ք
Վարդերու տակ թաղեցէ՜ք

Մեհեաններն լռած չեն
Ասպետները մեռած չեն
Հին սիւները ծռած չեն
Բորբ բառերը սառած չեն

Ոգիներով յորդեցէ՜ք
Ջոհի դանակ սրցուցէ՜ք
Խոյ ու աքլոր մորթեցէ՜ք
Աղաւնիներ թռցուցէ՜ք

Սէր ու հաւատք անեառ են
Ժամ ու խորան սօս ծառ են
Քէն ու պայքար սոսկ եառ են
Տէ՛րն ու մերոնք պայծառ են

Ծաղկեայ օրոց փռեցէ՜ք
Թափօր եղէ՜ք, շարք կեցէ՜ք
Տէր հայր, խաչով սփռեցէ՜ք
Ջուր, լոյս եւ յոյս սրսկեցէ՜ք :

ԶԱՐԵՀ ԽՐԱԽՈՒՆԻ

14 — 7 — 1960

ԳՐՔԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

CATALOGUE DES «INCUNABLES» ARMENIENS (1511 / 1695)
OU
CHRONIQUE DE L'IMPRIMERIE ARMENIENNE, *par R. KEVORKIAN*,
Patrick CRAMER Editeur, Genève, 1986.

Բազմարժէք՝ եւ իր տեսակին մէջ բազմազիմի աշխատութիւն մըն է այս «Ցուցակ Հայ Հնատիպներու» գործը, որ Ռ. Գէորգեան կը դնէ ընթերցողին առջեւ: Անոր իսկական նշանակութիւնը կը թելադրուի հատորին ենթախորագիրով, որ մեզի կը խոստանայ «Հայ տպագրութեան ժամանակագրութիւն» մը, ԺԶ. եւ ԺԷ. դարերու երկայնքին: Բայց հակառակ իր անհրաժեշտօրէն խիստ ու գիտական ներկայացումին, աշխատանքը մեզի կ'առաջարկէ ճամբորդութիւն մը ժամանակին մէջ, դէպի մեր ուշ Միջնադարը, դէպի Նախասփիւռքեան Սփիւռք մը, դէպի այն նորոգումի ընդարձակ ձեռնարկը, որ կը սկսի տպագրութեան արհեստին իրացումով: Այս երկու դարերը, պատմութեան մէջ իրենց անօրինակ դաժանութեամբ ծանօթ՝ կը կազմեն նոյն ատեն մշակութային ենթակազմածի հիմնումի անսովոր ճիգ մը, տենդ մը եւ կը պատրաստեն անկասկած ԺԹ. դարու Զարթօնքը: Ժամանակն է ասիկա, երբ ձեռագիրը, կղերը, կրօնքը, գրաբարը դանդաղօրէն տեղի կուտան տպագիրին, աշխարհականին, աշխարհաբարին առջեւ եւ որուն մանրապատումն է, որ կը գրուի այստեղ:

Գէորգեանի հատորը կը բացուի Փրոֆ. Ժան–Փիէր Մահէի երկլեզու (անգլերէն–ֆրանսերէն) ընդարձակ եւ ինքն իր մէջ ահագին նիւթ բովանդակող յառաջաբանով, ուր հեղինակը կը ներկայացնէ «Հայ առաջին տպագիր գրքերու ոգին»: Շատ լուրջ, մանրամասն – (այնքան որ յառաջաբան մը կ'արտօնէ) – եւ ինքն իր մէջ բաւ, առանձին աշխատութիւն մըն է ասիկա հայ տպագրութիւնը ոաքի հանող մտայնութեան, զայն կազմաւորող գաղափարախօսական կազմածին վերլուծմանը յատկացուած: Հնատիպ հատորներու բովանդակութեան քննութեամբ, ըլլան ատոնք շատ ծանօթ Ուրբաթագիրքը, Կիպրիանոսը կամ Տաղարանն ու Աշխարհացոյցը, եւ դեռ Պղինձէ քաղաքին պատմութիւնը, թէ անթիւ աղօթագիրքերը, հանելուկի, առակի նուիրուած հրատարակութիւնները, հեղինակը կը կապէ այս արտադրութիւնը ժամանակի հայ վաճառականութեան, խօճաներուն հետ, որոնց մտաւոր պէտքերը չեն սահմանափակուիր միայն կրօնական հատորներով: Հայ տպագրութեան նախնական զօրավիգներէն մին, միւսն ըլլալով Եկեղեցին, վաճառական դասակարգը՝ Արեւմուտք տպաւորուած կամ Օսմանեան կայսրութեան ծովային քաղաքներուն մէջ, կը փնտռէ ո՛չ միայն ժամանցի նիւթ, այլ նաեւ գործնական գիտելիքներ. գիրքէն կը պահանջէ քիչ մը աւելի առօրեայ պէտքերու գոհացում: Ինչ որ տպագրիչը կը մղէ, տպելու լեզուական կամ առեւտրական հրատարակութիւններ: Այսպէս է որ Ամստերդամ տպաւորուած Ղուկաս Վանանդեցի կը հրատարակէ իր Գանձ Չափոյ կշռոյ թուոյ եւ դրամից աշխարհի հատորը, որը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ վաճառականական ձեռնարկ մը, «ի պէտս վաճառականաց» մը:

Աշխարհականացման այս շատ որոշ ձգտումին առընթեր կայ, դեռ գոյութիւն ունի կրօնական արտադրութիւնը: Փրոֆ. Մահէ, ինչպէս գրքին հեղինակը աւելի անդին, ցոյց կուտայ թէ ինչպէս Արեւմուտք հաստատուող հայ տպագրութիւնը իր առաջին քայլերուն իսկ կը բախի Հռոմէական եկեղեցւոյ յարուցած դժուարութիւններուն: Հայ տպագրութիւնը թէ՛ կուսախնձորն է, թէ՛ ալ միջոցը այն «գաղափարախօսական պայքարին, որ կը հակադրէ Հռոմէական եկեղեցւոյ միսիոնարները Հայ եկեղեցւոյ հեղինակութեանց» (Ներածութիւն, էջ՝ ԺԹ): Անհուն ճարպիկութիւն ու ձեռներէցութիւն պէտք է հայ կղերին ու տպագրիչին, որպէսզի կարենայ դիմագրել այս հին ու նոր պայքարին: Տպագրութիւնը սակայն կը յաջողի զանցել այս խոչընդոտները, կրօնական պայքարէն անդին կատարել մշակութային աշխատանք, որուն արդիւնքը պիտի ըլլան Ոսկան Երեւանցիի Աստուածաշունչը (1666), Վանանդեցիներու Ա. Դաւրիժեցիի պատմութիւնը (1668) կամ Խորենացիի պատմութիւնը (1695):

Ռ. Գէորգեանի աշխատանքին գլխաւոր մասը կազմուած է աւելի քան 200 հատորներու ցուցակէ մը: Կը տրուին մեզի ո՛չ միայն հատորին մասին անհրաժեշտ տեղեկութիւններ – խորագիր, տպագրիչ, տեղ, թուական, բովանդակութիւն, եւայլն – այլեւ ու մանաւանդ բոլոր յիշատակարանները: Ծանօթ է ձեռագրական յիշատակարաններու կարեւորութիւնը. նուազ ծանօթ են հնատիպներու յիշատակարանները: Գէորգեան հրատարակած է բոլորին բնագիրները եւ կատարած անոնց ֆրանսերէն թարգմանութիւնները, իրենց ծանօթագրութիւններով: Այս էջերը, ըստ իս, մեծապէս շահեկան են, ոչ միայն իբրեւ պատմութեան արխիւային աղբիւր, այլեւ որպէս անմիջական վկայութիւններ մարդոցմէ, դէպքերէ, գաղափարներէ: Կան յիշատակարաններ, որոնք մեզ կ'առաջնորդեն ուղղակիօրէն տպագրիչին կենսագրութեան, արհեստանոցին, շրջապատին:

Հատորին գլխաւոր արժանիքներէն մէկն է, ըստ իս, զուտ գիտական, չոր ու ցամաք աղբիւրին վերարտադրութեան հետ, անոր պարզումը, ժամանակի պատկերացման մը ի խնդիր եւ մշակութային այն «համարկումին», որ տպագրութեան իրացումը կը կազմէ: Յայտնի է, որ ԺԶ. եւ ԺԷ. դարերուն՝ հայ տպագրութիւնը կը ծնի Արեւմուտքի մէջ՝ Իտալիա, Ֆրանսա, Հոլանտա եւ միայն յետոյ՝ կը տեղափոխուի Պոլիս ու Նոր–Ջուղայ: Իսկական անդաստական, խախուտ կեանք մը ունի ասիկա, հաստատութեանց բարիքէն բոլորովին զուրկ, ենթակայ՝ նախաձեռնողի ճակատագրին եւ արեւմտեան աշխարհի այլազան ճնշումներուն: Գէորգեան կը յաջողի քայլ առ քայլ հետեւիլ տպարաններու եւ տպագրիչներու հետքերուն, յիշատակարաններու կամ այլ, մանաւանդ օտար ու քիչ օգտագործուած աղբիւրներու շնորհիւ կը վերակազմէ հայ գրքին քաղաքական, կրօնական, գաղափարական պատմութիւնը, որը ի վերջոյ մշակութային ամբողջին յայտնարարն է: Դէպքերու, դէմքերու, մանրամասնութիւններու հանդէպ ընկալուչ կեցուածք մը կարելի կը դարձնէ այս կենդանի վերականգնումը ժամանակին, ուրկէ բացակայ չէ արդիական մեկնաբանութիւնը: Այսուհետեւ հեղինակը չի մոռնար գրքին նիւթեղէն եզրերը. – ձեւաւորումը, գրատեսակները, զարդերը, պատրաստութիւնը, գինը, վերջապէս ցրուումն ու ընթերցողները, եզրեր՝ որոնք բոլորն ալ վերջ ի վերջոյ կը տանին մշակութային կազմածին եւ կը լուսաւորեն մարդը: Խտացեալ կերպով բռնած՝ Ցուցակի հատորները բաշխուած են ըստ տպարանի, քաղաքի ու թուականի, ըստ նաեւ ուղղութեան: (Կաթողիկէ հրատարակութիւններ, Արեւելագիտութիւն, եւայլն): Ասիկա կը ստեղծէ որոշ անխուսափելի թերեւս, աշխարհագրական ցրուումին համապատասխանող սխուում մը, որ կը նեղէ միուղի ընթերցումը: Պարզ է. այս հատորը վէպ մը չէ, ոչ ալ փոփոխողնէջ պատմութիւն մը, որ կարդաս մէկ շունչով ու մոռնաս:

«Ցուցակը» կը կազմէ ամբողջական պատկերը հայ տպագրութեան, սկիզբէն մինչեւ Վենետիկի Մխիթարեան արտադրութիւնը: Անիկա շատ առատ նիւթ կը հայթայթէ մասնագէտներու փաղանգին իր մանրամասն ու խղճամիտ տուեալներով եւ նպաստով մինչեւ հիմա կատարուած աշխատանքին: Հատորը սակայն աւելի է քան մասնագիտական ցուցակ մը: Իբրեւ այս՝ կրնայ հետաքրքրել հայ գրքով հետաքրքրուող ընթերցողը, եթէ այս մէկը նախասիրութիւն մը ունի դէպի ճշգրիտն ու վաւերականը:

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»ի պատմութիւնը

Ե. ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ
(1978 — 1987)

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊԱԳԱՅԻ ՍՊԱՍՈՒՄՈՎ

«Արարատ» 1978–ի մրցաշարքը սկսաւ նոր մարզիչ Ն. Գուլիայեւի գլխաւորութեամբ: Առաջին հանդիպումներուն իսկ անյաջողութեան մատնուելով, «Արարատ»ի ղեկավարութիւնը ստիպուեցաւ խումբ վերադարձնել փորձառու վեթերաններ Ս. Աբրահամեանը, Ն. Մեսրոպեանը եւ Ա. Անդրէասեանը: Այդ քայլը դրական ազդեցութիւն ունեցաւ, սակայն ընդհանուր առմամբ այդ տարի «Արարատ»ի խաղը հեռու էր գոհացուցիչ ըլլալէ: Երթի խաղերուն տկար արդիւնքներ ցուցաբերելուն հետեւանքով խումբին մարզիչը պաշտօնէ արձակուեցաւ: Դարձի մրցաշարքին «Արարատ» պաշտօնական մարզիչ չունէր. այդ պարտականութիւնը ստանձնած էր Լ. Զախարով:

1979–ին «Արարատ»ը մարզելու հրաւիրուեցաւ Ի. Բեցա, որ կրցաւ խումբին մարտունակութիւնը բարձրացնել: Խումբը կազմուած էր առաւելաբար երիտասարդ մարզիկներէ՝ Աշոտ Խաչատրեան, Ա. Քերոբեան, Ռոբեր Գալստեան, Բ. Մելիքեան, Անդրանիկ Խաչատրեան, Խ. Յովհաննիսեան եւայլն: «Արարատ» յաջող արդիւնք ձեռք ձգեց, գրաւելով 7–րդ տեղը: Յաջորդ մրցաշարքին Երեւանցիները մէկ աստիճան նահանջեցին դասաւորման մէջ:

1981–ին խումբը զիջեցաւ իր դիրքերը: Դարձեալ «Արարատ»ի համակիրները տաղնապալի օրեր ապրեցան: Յաջորդ տարին, խումբին գլխաւոր մարզիչ նշանակուեցաւ հայկական ֆութպոլի լաւագոյն ներկայացուցիչներէն Արկադի Անդրէասեան, որ մարզիչի իր մկրտութիւնը ստացած էր Աբովեանի «Կոտայք»ի մէջ, երեք տարի յաջողութեամբ աշխատելով այդ խումբին հետ: Բնաւորութեամբ խստապահանջ մարզիչը իր գործունէութիւնը սկսաւ խումբին ալբելակերպի ու խաղի կարգապահութեան ամրապնդումով, ինչ որ բարերար ազդեցութիւն թողուց «Արարատ»ի խաղարկութեան վրայ:

1982–ի ախոյենութեան անդրանիկ հանդիպումին «Արարատ» Օդեսայի մէջ յաղթեց «Չերնոմորեց»ի, որմէ ետք տարաւ քանի մը յաղթանակներ եւս, որոնց շնորհիւ դանուեցաւ առաջատարներու շարքին, քանի մը շրջան նոյնիսկ գլխաւորելով դասաւորումը: Յետագային խումբին մէջ հարցեր ստեղծուեցան, մեքենան խանգարուեցաւ, ինչ որ պատճառ եղաւ, որ մրցանակներու յաւակնող խումբը կէտեր կորսնցնելով գոհանար 5–րդ տեղով: Յամենայն դէպս, ասիկա կարելի է մեծ յաջողութիւն նկատել, քանի որ նախորդ տարուան հետ բաղդատելով «Արարատ» ինը աստիճան բարձրացած էր դասաւորման մէջ: Կարեւոր է նաեւ այն՝ որ զգալի կերպով բարձրացած էր խումբին եւ կարգ մը մարզիկներու խաղին մակարդակը: Խորէն Յովհաննիսեան Հայաստանի մարզիկներէն առաջինը եղաւ, որ Խորհրդային Միութեան հետ մասնակցեցաւ աշխարհի ախոյենութեան աւարտական մրցումներուն:

«Արարատ»ի խաղը մեծ յոյս կը ներշնչէր մարզասէրներուն: Սակայն, ինչպէս յաճախ պատահած էր խումբին հետ, այս անգամ ալ յոյսերը չիրականացան: 1983–ին Երեւանցիները դարձեալ յայտնուեցան 14–րդ դիրքի վրայ: Ախոյենութեան սկիզբը ոչ ոք կրնար զուշակել դէպքերու նման ընթացք մը, քանի որ «Արարատ» սքանչելի մեկնարկ ունեցաւ: Իր դաշտին վրայ յաղթելով Կիեւի «Դինամօ»ի (2 – 1), «Մետալիստ»ի (1 – 0), «Արարատ» զիջեցաւ Մոսկուայի «Տորպեդօ»ի, բայց այնուհետեւ երեք անընդմէջ յաղթանակ տարաւ ԲԿՄԱ–ի, «Ժալգիրիս»ի եւ Խորհրդային Միութեան ախոյեան Մինսկի «Դինամօ»ի դէմ եւ 6 խաղերէ 10 կէտ շահելով գլխաւորեց դասաւորումը: Այս արդիւնքները շատերուն իրաւունք կուտային ենթադրելու, որ «Արարատ» անպայման կը դառնայ մրցանակակիր: Սակայն, այնուհետեւ եօթը խաղերէ ոչ մէկ յաղթանակ տանելով, աւելին՝ ի՛ր իսկ դաշտին վրայ պարտութիւններ կրելով, «Արարատ» տխուր վերջաբան ունեցաւ եւ յայտնուեցաւ դասաւորումը եզրափակողներու շարքին մէջ:

Եւ դարձեալ մարզիչներու կազմի փոփոխութիւն, որ այս անգամ աւելի արագ ընոյթ կրեց: Երեք տարուան ընթացքին երեք անգամ փոխուեցաւ խումբին ղեկավարութիւնը: 1984–ին, տասը տարուան ընդմիջումէ ետք, «Արարատ»ը կրկին գլխաւորեց Նիկիտա Սիմոնեան. յաջորդ մրցաշրջանի սկիզբները զինք փոխարինեց Լ. Զախարով: Սակայն ան ալ նոյն բախտին արժանացաւ՝ իր տեղը զիջելով Արկադի Անդրէասեանի: Այո՛, այդ տարիներու «Արարատ»ը աւելի շատ վիշտ պատճառեց, քան ուրախութեան պահեր պարգեւեց իր համակիրներուն, մտահոգուելով միայն իր դիրքի պահպանութեամբ բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Խումբէն հեռացուեցան առաջնակարգ քանի մը մարզիկներ:

Այս տարուան մրցաշարքին «Արարատ»ի գործերը նկատելի կերպով կարգաւորուած են: Մարզիկները կը ձգտին աշխատասիրութեան, եռանդի միջոցաւ լրացնել տակաւին նկատուող վարպետութեան պակասը: Երբ կայ ձգտում՝ կ'ըլլան նաեւ յաջողութիւններ: Խումբին համակիրները կը սպասեն:

Հայկական ֆութպոլի յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ լոյս ընծայուած մեր յօդուածաշարքին մէջ առաւելաբար խօսուեցաւ Հայաստանի ամէնէն զօրաւոր խումբի՝ Երեւանի «Արարատ»ի անցած ուղիի, անոր լաւագոյն ներկայացուցիչներու մասին: Սակայն հայկական ֆութպոլի տարեգրութեան մէջ իրենց արժանի տեղը ունին նաեւ Հայաստանի վարպետ միւս խումբերը: Շուրջ 30 տարի (1958 – 1986) համամիութենական ախոյենութիւններուն («Բ» ենթախումբ, երկրորդ դասակարգ) մասնակցած է Լենինականի «Շիրակ»ը: Հայաստանի երկրորդ քաղաքը ֆութպոլի լաւագոյն աւանդութիւններ ունի: Շիրակի դաշտավայրը կը հանդիսանայ հայկական ֆութպոլի օրրան: Այսօր, ցաւով պէտք է նշել այն փաստը, որ խափանուած են երբեմնի լաւ աւանդութիւնները:

12 տարուան ընդմիջումէ ետք (1960 – 1974) դարձեալ համամիութենական ախոյենութեան մասնակցողներու կարգին է Կիրովականի «Լոռի»ն: Տարբեր տարիներ Խորհրդային Միութեան «Բ» ենթախումբի ախոյենութեան մասնակցած են Ղափանի «Լեռնագործ»ը (1964 – 1970), Երեւանի «Բուրեվեստնիկ»ը (1960), «Նայիրի»ն (1961 – 1963), «Արաքս»ը (1966 – 1967), «Աւտոմոբիլիստ»ը (1969 – 1970), Հոկտեմբերեանի «Սեւան»ը (1965 – 1970), Էջմիածնի «Արաքս»ը (1968): Բ. դասակարգի մրցաշարքին Հայաստանը ներկայացուցած են Երեւանի ՖԻՄԱ–ն (1975 – 1978), «Արարկիր»ը (1979 – 1980), որ 1981–ին վերակոչուեցաւ «Սպարտակ» եւ կը պաշտպանէ Հոկտեմբերեանի մարզական պատիւը, Արտաշատի, այնուհետեւ Աշտարակի «Օլիմպիա»ն (1982 – 1986) եւ Աբովեանի «Կոտայք»ը (1978 – 1984), որ երրորդ տարին ըլլալով հանդէս կուգայ առաջին դասակարգէն:

Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՄՏԱՍԵՒԵՌՈՒՄՆԵՐ

Անժխտելի իրողութիւն է որ կանայք, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ իրենց ներկայութեամբ կը փայլին բազմաթիւ ասպարէզներու մէջ, մասնաւորաբար հանրային սպասարկութեանց կեդրոններուն: Բայց մանաւանդ, սա վերջին ժամանակներուն, անոնք կը տիրապետեն, այրերէն շատ աւելի, հեռատեսիլի աշխարհին մէջ, անոր ամբողջական կայաններով: Բայց ոչ միայն, օրուան յայտագիրները ներկայացնող, այսինքն խօսնակները, այլեւ լրատուութեան կալուածներուն մէջ: Եթէ ուշադրութիւն ընծայէք, օրուան լուրերը հաղորդող լրագրողը, քաղաքական, ընկերային եւ այլ տեսակի դէպքերու անցուդարձերը յայտարարած պահուն, երբ ձայնը կուտայ, մասնաւոր թղթակցի մը, աւելի ճիշդ բանք խօսակցի մը, ընդհանրապէս կին մը կ'ըլլայ այս վերջինը: Փոքր օրինակ մը, Սէուլի եւ Հայիթիի վերջին արիւնահեղ դէպքերուն նկարագրութիւնները իգական ձայներն էին որ կ'արձանագրէին: Անոնք մուտք գործած են եւս,

մարզական ճիւղերէն ներս։ Անցեալները, կանացի փափկասուն ձայն մըն էր որ, ամէնայն ախորժակով եւ խանդավառութեամբ, նկարագրականը կը ներկայացնէր, մարզական խաղերու ամէնէն կատաղի, բիրտ մակարդակին՝ կոփամարտի մէկ մրցումին։ Մինչ քիչ վերջ, արական ձայն մըն էր որ կը ներկայացնէր, կնոջական հանդերձեղէններու, ներքնազգեստներու, ծովափներու յատուկ այլեւայլ նորաձեւութեանց նմոյշները ... «oli onu թու վիւ», ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք։ ... Յունիսի եւ Յուլիսի ընթացքին, տեղի կ'ունենային, ինչպէս իւրաքանչիւր տարի, թէնիսի կարեւորագոյն հանդիպումներ։ Առաջինը՝ Փարիզ, Ռոլան Կարոսի մէջ։

Կիներու բաժնին մէջ, աշխարհի թիւ մէկ ամերիկացի Մարթինա Նավրաթիլովա յախուռն պայքարէ մը վերջ, պարտութեան կը մատնուէր 18–ամեայ Գերմանուհի՝ Ըշթիֆէ Կռաֆի կողմէ։ Այրերու ընդհարումին, թիւ մէկ չեխ ախոյեան Իվան Լենտըլն էր որ կը յաղթահարէր Շուետացի Մաթ Վիլանտէրի։ Սակայն մէկ ամիս վերջ, բոլորովին հակոտնեայ արդիւնքի մը կը յանգէր, այս անգամ, Ուիմպըլտընի (Անգլիա) բախումները։

Փարիզի երկու յաղթականները, կը գլեանուէին յաջորդաբար։ Նավրաթիլովա Փարիզի իր ձախողութեան վրէժը կը լուծէր, նոյնինքն գինք յաղթահարող՝ Կռաֆը պարտութեան մատնելով, մինչ Ռոլան Կառոսի այր յաղթականը, Իվան Լենտըլ, իր կարգին կը պարտուէր աւստրալիացի՝ Փաթ Գաշի կողմէ։ Այդ հրջաններուն, առաջին անգամ ըլլալով, տեղի կ'ունենար Ռըկպիի համաշխարհային մրցաշարքը։

Ֆրանսայի Ազգային խումբը քիչ մնաց գլուխ գործոց յաղթանակ մը տանէր, երբ պարտութեան մատնելէ վերջ Աւստրալիացիք, կը հասնէր վերջնականին, ընդդէմ հռչակաւոր Նոր – Զէլանտայի, որ սակայն չարաչար պարտութեան պիտի մատնէր զիրենք վերջնականին մէջ, ի դերեւ հանելով արդարօրէն սնուցած յաղթութեան դափնեպսակի իրենց յոյսերը։ Պէտք է ըսել որ, Ֆրանսացիք շատ աւելի պատուաբեր արդիւնքներ ի ձեռք կը բերեն Ռըկպիի կալուածին մէջ, քան՝ ոտնագնդակի։ Անոնք քանիցս ընդհանուր յաղթանակներու տիրացած են հաւկթաձեւ գնդակի խաղարկութեան մէջ, քան կլոր գնդակին ... չէ պատահած երբեք որ Ֆրանսայի Ազգային խումբը, կամ ֆրանսական խումբեր շահին աշխարհի կամ եւրոպական զանազան տեսակի ոտնագնդակի բաժակի մրցումներ, մինչ ուրիշներ քանիցս շահած են զանոնք։ Գալով Ֆրանսայի հեծանիւի հրջանին, որ այս տարի տարօրինակօրէն ծնունդ կ'առնէր... բարեբախտաբար հեռու Պերլինէն – յառաջիկայ տարի ալ, ինչո՞ւ չէ Հռոմէն, ու միւս տարի գուցէ՝ Մատրիտէն եւ չարունակաբար.... այսպիսով Ֆրանսայի հրջանը եւս հաւասարիմ յաճախորդ մը կը դառնայ եւրոպական Շուկային։ Ան միշտ նոյն պատկերը կը ցուցաբերէ։ Այսինքն թէ, յաղթանակի որոշումը լեռնային հանգրուաններն են, կամ ընդդէմ ժամացոյցի մաքառումները, ողորկ հանգրուանները անակնկալ մը չեն ցուցաբերեր, ընդհակառակն կը պատահի որ ամէնէն վերջիններէն մին այդ տեսակի վազքին առաջինը հանդիսանայ բայց առանց վախ պատճառելու վերջին յաղթանակի յաւակնութիւնը տանող գօրաւորներու։

Ամառնային մտասեւեռումներս, զիս կը տանին շատ հին տարիներու, այն եղերական պահուն, չեմ յիշեր 1924–ին կամ 25–ին, երբ այն ատենի կոփամարտի միջին ծանրութեան Պոլսոյ ախոյեան մեր հայրենակից՝ Բագարատ, կը մրցէր ամերիկացի ծովային Պաթլինկ Քելլիի դէմ, մինչ Բագարատ դեռ առաջին րոպէներուն, ձեռք էր բերած կէտերու առաւելութիւն մը. բայց յանկարծ ուժասպառ իր վատնած չարունակական ճիգերուն հետեւանքով, սոսկալի հարուած մը կը ստանար հակառակորդին կողմէ, որ զինք գետին կը տապալէր, ուշաթափ, քանի մը վայրկեան վերջ, ձայնափիւռը կը հաղորդէր որ քաջարի կոփամարտիկը աւանդած էր իր հոգին։ Այդ վայրկեանին, հանդիսականներուն, բայց մանաւանդ հայ հանդիսականներուն յուզումն ու ընդվզումը իր լրումին էր հասած։

...Բաւական օրեր արեւն ալ յաղթականօրէն փայլելէ վերջ մայրաքաղաքիս երկինքին վերեւ, յանկարծ ինք եւս կը մատնուէր պարտութեան, ամպ, անձրեւ, անձրեւներու կատաղի տեղատարափին հարուածներուն տակ, բայց, այս առաւօտուն, հեռատեսիլի դարձեալ կանացի քնքուշ ... ձայն մը կ'աւետէր թէ, վաղն իսկ, կորուսեալ արեգակը վերստին պիտի յաղթահարէ իր ճառագայթներուն ... տեղատարափով։ Երկնային մարզական ընդհարումի տեսարան մըն ալ այս...

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ – ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նշան Փալանճեան ճեմարանի պարտէզին մէջ, Յուլիս 2–ին, տեղի ունեցած է նախակրթարանի եւ միջնակարգի ամավերջի հանդէսը։ Բացումը կատարած է Տիկին Ա. Քիւրքճեան։ Յայտագիրը բաղկացած է հայերէն եւ ֆրանսերէն երգերէ, արտասանութիւններէ եւ թատերական պատկերներու ներկայացումէ։ Ճեմարանի արեւմտեան բաժինը այս տարի ունեցած է 83 աշակերտ՝ 25–ը մանկապարտէզ, 33–ը՝ նախակրթարան եւ 25–ը միջնակարգ։ Պուրճ Համուտի ճեմարանը ունեցած է 617 աշակերտ՝ 153–ը մանկապարտէզ, 238–ը՝ նախակրթարան, 152–ը՝ միջնակարգ եւ 74–ը՝ երկրորդական բաժնին մէջ։

Ճեմարանի Պուրճ Համուտի բաժնի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յուլիս 4–ին։ Այս բաժնէն հրջանաւարտ եղած են 24 աշակերտներ։ Տնօրէնը՝ Հրաչ Տասնապետեան, իր խօսքին մէջ նշած է, թէ յառաջիկայ ուսումնական տարեշրջանին միջնակարգ եւ երկրորդական բաժինները կը փոխադրուին նոր կառուցուող ճեմարանի համադրոյթը։

*

ՀԱԼԷՊԻ Քարէն Եփփէ ազգային ճեմարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 20–ին, ճեմարանի հրջափակին մէջ։ Ներկայ եղած են պետական անձնաւորութիւններ, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ եւ շուրջ երկու հազար հանդիսականներ։ Ճեմարանին երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ժիրայր Րէխեանի, մեկնաբանած է հայերէն եւ արաբերէն խմբերգներ։ Տնօրէնը՝ Անդրանիկ Խաչատուրեան, կարդացած է ուսումնական տարեշրջանի տեղեկագիրը, որմէ կը պարզուի, որ անցնող տարեշրջանին ճեմարանը ունեցած է 1146 աշակերտ – աշակերտուհի։ Ճեմարանի 40–ամեակի հունձքը եղած է 133 հրջանաւարտ։ Վկայականներու բաշխումը կատարած եւ հուսկ բանքը արտասանած է առաջնորդը՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան։

*

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ աչագուրկներու եւ խուլերու հաստատութեան սրահին մէջ, Յունիս 25–ին, տեղի ունեցած է վարժարանին ամավերջի հանդէսը։ Տնօրէնուհին՝ Մանիկ Մաքինեան, տեղեկութիւններ տուած է աչագուրկներու եւ խուլերու դպրոցներու դրութեան եւ աշխատանքին մասին։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած արտասանութիւններէ եւ տրամախօսութենէ, մասնակցութեամբ խուլ աշակերտներու։ Հաստատութիւնը տուած է երեք հրջանաւարտներ։ Հուսկ բանքը արտասանած է Խնամակալութեան ատենապետ վեր. Աբրահամ Սարգիսեան։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Քէօլնի Երաժշտանոցին մէջ, Յուլիս 14–ին տեղի ունեցաւ «Մէնտէլսոն Մրցանակ»ի 1987–ի դափնեկիրներու նուագահանդէսը։ Վարձատրուողներէն մէկն էր նաեւ լիբանահայ ջութակահար Արա Մալիքեան, որ ելոյթ ունեցաւ դաշնակահարուհի՝ Մէրի Տրիխսի ընկերակցութեամբ։

Բացարձակ յաջողութեամբ մեկնաբանելով Շթրաուսի, Ռաւէլի եւ Պագանինի ստեղծագործութիւնները Արա Մալիքեան արժանացաւ ունկնդիրներու խանդավառ գնահատանքին։

Այս առթիւ, հակիրճ հարցազրոյցով մը, կարելիութիւն ունեցանք իր կենսագրութիւնը ամփոփելու, հետեւեալ ձեւով. –

Արա Մալիքեան՝ ծնած է 1968–ին Պէյրութ։ Յաճախած է Փալանճեան ճեմարան։ Ծանօթ է արաբերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն եւ գերմաներէն լեզուներուն։ 1976–ին ջութակի նախնական ուսումը ստացած է իր հօրմէ՝ Ժիրայր Մալիքեանէ։ 1983 եւ 1984–ին (Իտալիա) Սիէնայի մէջ հետեւած է ջութակի կատարելագործման դասընթացքներու Ֆրանքօ Ճուլլիի մօտ։ 1984–ին Հանովէրի Երաժշտանոցին մէջ սկսած է իր ուսումը փրոֆ. Ե. Էլլէրմանի մօտ։ 1988–ին հրջանաւարտ պիտի ըլլայ։ Անկէ յետոյ, ծրագրած է հետեւիլ երկու տարուան մասնագիտացումի դասընթացքներու։

Բազմաթիւ ելոյթներ ունեցած է Լիբանանի, Կիպրոսի եւ Գերմանիոյ մէջ։ 1985–ին մասնակցած է Ամերիկայի «Ասբէն» երաժշտութեան փառատօնին։ Դարձեալ 1985–ին է, որ Հանովէրի Երաժշտանոցի «Բաջալերման Մրցանակ»ը շահած է։ Իր ջութակը որ 200 տարուան է, կը պատկանի Էսփէրլէ Վարպետին։

Արա Մալիքեան կը խոստանայ ապագայ մը որ կարելի է խանդավառիչ նկատել։ Հայկական երաժշտութեան հանդէպ իր ունեցած հետաքրքրութիւնը եւ մեկնաբանութիւնը շատ տպաւորիչ է։ Միշտ համեստօրէն ան իր պատրաստակամութիւնը կը յայտնէ մասնակցելու նաեւ հայկական ձեռնարկներու։

Ա. Գ.

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՅ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Տեսակ մը պչրանքով կը փորձէր արդարացնել այդ դաղարնեը, դաւազանը ուղղելով ծառի մը գագաթին, կամ պալատի կարդ մը ծաղիկներուն։ Իբրեւ թէ կարծիքը հարցնելու համար իր թռնիկին, որ մեծ շարժումներով կը պատասխանէր իրեն։

Եւ ապա զոյգը կ'անցնէր յաջորդ վարդի կոկոնի մը, որ փուշերը կը ցցէր իր թերթիկներուն փթթումը պաշտպանելու պատրուակելով, դաղտնօրէն հանդարտեցնելով իր սրտի դողը։

Այս երկխօսն լռութիւն կայ միայն եւ մահը, որ կը յածի։

Իր բազմոցին մօտը, աքածուէ տախտակը, զոր ծունկերուն վրայ կը տեղաւորէր խաղի թուղթերը տարածելու համար, այլեւս պիտի չգործածուի սահմանեալ կանոններով «բախտ բանալ»ու, որ հակառակորդ ճշգրիտ խարդախութիւններու շնորհիւ անրա՛ւ յաջողակութիւններ կը գուշակէր մեր ծրագիրներուն, որոնք անշուշտ կ'իրագործուէին երկուքի վրայ մէկ համեմատութեամբ միայն։

Դարաններուն վրայ ալպոմներու դէզեր. լուսանկարներով ու տարիներու ընթացքին հաւաքուած յօդուածներով կազմուած կեանքի այս գիրքերը, կը հանդիսանային տագնապեցնող ծերութեան իմ հայելին։

Իր ցած սեղանին վրայ խոհարարական իր տետրակը, ծանրաբեռնուած, խոհարարապետին՝ հօրս սրբագրութիւններով, որ անդադար կը փոխէր ալիւրի, շաքարի, կարագի եւ խմորի չափը, կամ հաւկիթներու սպիտակուցը դուրս կը ձգէր, որոշ բարելաւումներու համար։

Իր համեստ գրադարանէն, ուր Աթալա, Դարերու Հէքեաթը, Թշուառները եւ Մատամ Պովարի կ'ապրէին բարի դրացնութեամբ մը, դուրս քաշեցի այն, ինչ որ կը մնար ժամանակով մաշած ու կազմը քայքայուած գիրքէ մը, հայ բանաստեղծութեան ծաղկաքաղ մըն էր։ Ծալուած էջերը կը նշէին իր նախասիրած քերթուածները։

Գիրքէն դուրս ինկաւ հոն պահուած նամակ մը։ Պահարանին վրայ գրուած էր. – «Զաւակիս. կարդալ՝ մահէս ետք»։

Գրպանիս խորը կը սահեցնէի յետ մահու այդ ձայնը, որ ինծի պիտի խօսէր տակաւին։ Գիրքը բացուած էր արնագոյն կարմիրով ընդգծուած քանի մը տողի վրայ.

Մենք խաղաղ էինք մեր լեռների պէս,
Դուք հողմերի պէս խուժեցիք վայրագ։
Մենք ժեր դէմ ելանք մեր լեռների պէս
Դուք հողմերի պէս ոռնացիք վայրագ։

Բայց մենք յաւերժ ենք մեր լեռների պէս
Դուք հողմերի պէս կը կորչէք վայրագ։

Կեանքի վերջին այդ գիշերուան մէջ, լուսաւորուած իր գիշերային լուսամփոփով, որպէս նաւու մը լուսարձակը՝ որ կը ծակէ խաւարը, դժուարին օրերու իմ կորիճ Մայրիկս ա՛լ չի պայքարիր։ Խաղաղօրէն ան կը սպասէ այն վայրկեանին, երբ պիտի թողու իր մարմինը, մեկնելու համար իրականութիւններէ ալ անդին, ու ես պիտի մնամ իմ կասկածներովս, «մահէն ետք ոչի՛նչ»ներովս, մարմարեայ սառած սալաքարովս ու մոխրահամ ոչինչովս։

Նիցցա, 1985, Մայիս 7

(Շար. 132 եւ վերջ)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մանուկ Մանուկեանի *մահուան տարելիցին*, *Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Մարսէյլի չորս մասնաճիւղերը՝ Սօսէ Մայրիկ, Ձաւօ Շանթ, Լոյս Սասունի եւ Նայիրի, կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝* 1000 Ֆ. *լիբանանահայ մանուկներու ֆոնտին*, 1000 Ֆր. *Մարսէյլի Հայ Դատի Յանձնախումբին :*

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Կ Ա Մ

Հանդէս Վերլուծական, Թիւ 3 – 4

(*Զօրեան Հիմնարկի գործակցութեամբ*)

հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Զարեհ Խրախունի *Իսթանպուլահայ գրականութիւնը*

Զարեհ Խրախունի *Սոուեր եւ Արձագանգ, Ուղիներ*

Պետրոս Ալահայտոյեան *Հին սրբութիւններու յայտնագործումը*

Գրիգոր Պըլտեան *Հատուածներ Հօր*

Պրիւնօ Սաֆայեան *Տքերթներ Ե.*

Յակոբ Օշական – Նիկողոս Սարաֆեան *Նամականի*

Վահէ Օշական *Մահէն անդին*

Մարկ. Նշանեան *Բանաքաղութիւնք ի ձէնչ*

Նիկողոս Սարաֆեան *Վէնսէնի Անտառը, Բ.*

Մարկ. Նշանեան *Գրական կանդնումը*

Ֆրիտրիխ Նիցչէ *Ողբերգութեան ծընունդը, գլուխ* 1 – 10 *թարգմանուած գերմաներէնէ, ծանօթութիւններով*

Հատորին գինն է՝ 200 Ֆ., *ներառեալ առաքման ծախքերը ստանալու համար, դիմել՝*

Revue GAM
3, rue Philippe Hecht
75019 PARIS
et Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, rue Mr. le Prince
75006 PARIS

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

Տէր եւ Տիկին Տորք Տէր – Յակոբեան 500 Ֆ., *Պր. Վահան Մոստիչեան* 500 Ֆ. *կը նուիրեն Իսիի Եկեղեցւոյ պայծառութեան, փոխան ծաղիկի, Տիկին* Գարտինէ Մոզեանի *մահուան առիթով :*

Ինչպէս նաեւ՝ Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Մանուկեան 100 Ֆ. *կը նուիրեն Եկեղեցւոյ պայծառութեան փոխան ծաղիկի, Տիկին* Ժանէթ Նաճարեանի (*ծնեալ՝ Ապրիլեան*) *մահուան առիթով :*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «*Յառաջ*»ի վարչութեան աշխատանքը :

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ :

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Թէեւ քանիցս կրկնած ենք, բայց ըստ երեւոյթին հարկ է անգամ մը եւս յիշեցընել մեր ընթերցողներուն որ պէտք չէ «Յառաջ»ի անունին գրել չէքեր, որոնք ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ *են : Ասիկա՝ շատ հասկնալի (հաշուապահութեան և փիսքի) պատճառներով :*

«Յառաջ»ի վարչութիւնը յաւելեալ ծանրը աշխատանք մը կը տանի ընդունելով նուէրներու փոխանցումը, օգտակար ըլլալու համար բարեսիրական կազմակերպութեանց եւ դիւրացնելու համար նուիրատուներու գործը, բայց, պարզ է որ տուրք ալ չի կրնար վճարել իրեն չպատկանող գումարներու վրայ :

Վարչութիւնը ստիպուած է ուրեմն ետ գրկել նուիրատուին, «Յառաջ»ի անուան գրուած եւ ուրիշին սահմանուած չէքերը :

Ջերմապէս կը խնդրենք, որ այս պարագան նկատի առնուի :

Շնորհակալութեամբ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
«ՅԱՌԱՋ»Ի

ՎՐԻՊԱԿ.– Արմենուհի Գեւոնեանի յօդուածին մէջ.– *Յիշատակները ի խորոց սրտի* («Յառաջ», Յուլիս 22) Մ. Բաբայեանի մահուան թուականը պէտք է ըլլայ 1968 Հոկտեմբեր (եւ ոչ անշուշտ 1986, Գ. էջ, Բ. սիւնակ) :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԻԷՆ. – Սողոմոն Թիլպեան ի դնահատութիւն Հրաչ Փափազեանի նուիրուած յօդուածի հրատարակութեան 50 Ֆ. :

ՎԱՐԴԱՎԱՌ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Յուլիս 26, Վարդավառ է : Տօն է պայծառակերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ Մերոյ ի Թափօր Լերինն :

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ :

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Երկուշաբթի, Յուլիս 27, յիշատակ է Մեռելոց :

Նոյն Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի :

Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ վասն Համօրէն Ննջեցելոց :

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կիրակի, ժամը 10–ին պատարագ :

Կը պատարագէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԷՔՃԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, տօն է Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: *Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի :*

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8.45–*ին :*

Պատարագ, ժամը՝ 10–*ին :*

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 26, պատարագ կը մատուցուի :

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Եկեղեցւոյս «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Արբահամեանի :

Իսկ Յուլիս 27, Երկուշաբթի, յիշատակ է Մեռելոց : Ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ վասն համօրէն Ննջեցելոց :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն :

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
—— EN BOEING 727 ——
—— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER ——
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU

Du **05** au **18 SEPTEMBRE** Du **03** au **16 OCTOBRE**
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du **22 AOUT** au **04 SEPTEMBRE**
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

VOYAGE DU 3 AU 18 SEPTEMBRE
accompagné par VAROUJAN SARKISSIAN

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
28
MARDI
28 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 600 Ֆ․ — Վեցամսեայ : 310 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 700 Ֆ․ — Հատը : 4,00 Ֆ․

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.538
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.538

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՑԱՒԵՐ

Ազգային գետնի վրայ, գոնէ Փարիզի մեր գաղութին համար, շաբաթավերջի զգլացուցիչ լուրն էր՝ «Ռատիօ – Ազգ»ի արտօնութեան նորոգման մերժումը «Հաղորդակցութեան եւ ազատութեանց ազգային յանձնախումբին կողմէ»։

Ճիշդ է, Ուրբաթ օր, արձակուած վճիռները շատ դժգոհութիւններ պատճառեցին, զարմանքին յաջորդեց վրդովումը շատերու համար, բայց մեզ հետաքրքրողը մէ՛կ արտն է։

Հայ գաղութին չի մերժուիր ձայնասփիւռի մը արտօնութիւնը, անշուշտ, այլ կը փոխուի անոր «տանտէրը»։ Այլ խօսքով, «Ազգ»ը կը թողուի ի նպաստ «Այբ»ի մը, որու մասին, առ այժմ, ոչ մէկ գաղափար ունինք, բացի այն տեղեկութենէն, որ արտօնատէրը առեւտրական անհատ մըն է։

Վեց տարի է, հարիւրամեայ կազմակերպութիւն մը՝ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը գէշ – աղէկ (յաճախ աւելի գէշ քան աղէկ, բայց սա պահուն, այդ ալ չէ հարցը) կ՚ապահովէր այդ հաղորդումները, վերջին շրջանին օրական ութ ժամ։

Ցաւալի է որ, Յանձնախումբը իր որոշումները տուած է, առաւելաբար, մղուելով առեւտրական մտահոգութիւններէ։ Բայց, կասկած չկայ որ նախընտրութեան մը, քանի որ պարզապէս նախընտրութեան հարց մը կայ այստեղ, այլ դրդապատճառներ ալ պէտք է ունենայ։ Ըստ երեւոյթին «Այբ»ի թղթածրարը աւելի լաւ «պաշտպանուած» էր կամ «Ազգ»ինը բնաւ պաշտպանուած չէր։ Այլապէս, որեւէ ձեւով կարելի չէ տրամաբանական գտնել որ անհատ մը աւելի կշիռ ներկայացնէ քան գաղութին այս հնամեայ, դեռ աւելին՝ առաջին հանրօգուտ հաստատութիւնը։

Ուրեմն, ի՞նչ է եւ ո՞ւր է բուն հարցը։ Ոչ ուրիշ տեղ քան այս գաղութին – աւելի հեռուն երթալով՝ ա՛յս ժողովուրդին – անտէր – անտիրական վիճակը։ Տեղական խաբուած, le cocu magnifique դարձած այս ժողովուրդը, ե՞րբ, ո՞ւր եւ ինչպէս պիտի կարենայ ինք ալ արտայայտուիլ, ի՛ր խօսքը ըսել, ի տես եւ ի լուր գործուած բոլոր ապիկարութեանց եւ որոնց դարմանումին համար միշտ իրեն կը դիմուի։

Ցաւը մեծ է եւ ընդհանուր։ Բայց, այսօր կը կեդրոնանանք մեր տեղական հարցերուն վրայ, որոնք սակայն մէկ երեսն են, սփիւռքեան ընդհանուր գոյավիճակին՝ իշխանութեան բացակայութեան։ Փարիզի մէջ, երէկ՝ Ազգային Տան մը՝ այսօր՝ Ռատիօ – Ազգ–ի մը գլխուն եկած փորձանքները, թէկուզ բոլորովին տարբեր համեմատութիւններու վրայ, կուգան միայն հաստատել, թէ որքան կը յաջողինք մեր անհատական նախաձեռնութեանց մէջ, այնքան կը ձախողինք մեր հաւաքական գործունէութեանց մէջ։

Կը բաւէ ոեւէ Հայու, անցնիլ ռիւ տը – Թրեվիզի թիւ 32–ի առջեւէն ու տեսնել այն հոյակապ շէնքը որ մէկ տարուան մէջ փոխարինեց 25 տարի ախտոտ վիճակի մէջ պահուած մե՛ր ազգային տունը, առնուազն ամօթ զգալու համար։ Հոս, կամ հոն, տրուած բոլոր պատճառաբանութիւնները աւելորդ են։ Իրողութիւն մը կայ։ Այս ժողովուրդը միշտ ներկա՛յ կը պատասխանէ, երբ դիմում կ՚ըլլայ իրեն, նիւթապէս, բարոյապէս։ Բայց, ոչ մէկ դիմող պարտք կը սեպէ, նաեւ, հաշուետուութիւն մը ընել իրեն։ Ու իր ճակատագիրը ձգուած է բախտին ու պատահականութեանց։

Օր մը, այս գաղութը – դեռ չենք ըսեր Սփիւռքը – տէր մը պիտի ունենա՞յ, գիտակից եւ պատասխանատու, որ մտահոգութիւնն ունենայ մեր ազգային ցաւերուն։

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍԱՍՏԿԱՆԱՅ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՃԱՄԲՈՐԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ

ՄԻՆՉ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐԸ ԿԸ ԲԱԶՄԱՆԱՆ

Իւ – Աֆրիքի Տէ – Սէ – 10, կ՚ապահովէր Պրազավիլ – Փարիզ գիծը։ Ճամբայ կ՚ելլէր Հինգշաբթի իրիկուն, ճիշդ այն քաղաքէն, ուր կը գտնուէր Ֆրանսայի նախարարապետը, Ֆրանսախօս քաղաքապետներու վեհաժողովին մասնակցելու համար։ Ուրբաթ, վաղ առաւօտեան օդանաւը թեքնիք էջք մը կը կատարէ Հռոմ եւ մեկնումէն անմիջապէս ետք է, որ օդահէնը զէն ի ձեռին կը մտնէ օդաչուին խցիկը ու կը սպառնայ։ Կ՚ուզէ որ օդանաւը Պէյրութ երթայ։ Օդաչուն կը մերժէ, վառելանիւթը չի բաւեր ու ժամ առաջ, օդանաւը էջք կը կատարէ Ժընեւ – Գուէնթրէնի օդակայանը։ Դեռ 146 ճամբորդները տեղեակ չեն բուն անցած – դարձածէն։ Քիչ ետք, սակայն, ամէն բան պիտի պարզուի։ Օդահէնը բոլոր անցագիրերը պահանջած է, ու կը զատէ 64 Ֆրանսացիները, վերադարձնելով Բրիտանացիներուն, Ամերիկացիներուն, Գերմանացիներուն, Աֆրիկեցիներուն, Պելժերուն անցագրերը։ Միաժամանակ բանակցութիւններ կը տարուին, օդահէնը 10 վայրկեան պայմանաժամ կուտայ, վառելանիւթ պահանջելով, հակառակ պարագային, մի առ մի պիտի սպաննէ պատանդները։ Ջղագրգիռ է, թուղթ մը կը ներկայացնէ, ուրկէ յայտնի կ՚ըլլայ թէ Իսրայելացի բանտարկեալներու հետ փոխանակուած արաբ մըն է՝ Ալի Մոհամէտ Հարիրի, 21 տարեկան, շիի Լիբանանցի մը։ Կը պահանջէ Գերմանիա բանտարկուած Համատէ եղբայրներու կամ Ֆրանսա դատապարտուած Իպրահիմ Ապտալլահի ազատ արձակումը։ Փարիզէն, Փանտրօ անմիջապէս Ժընեւ գացած է, եւ «տագնապի դահլիճ»ին կը նախագահէ Շալանտոն, քանի որ Շիրաքէն զատ, Պետական նախարար՝ Պալատիւր եւս կը բացակայի (Անթիլլ է)։

Օդահէնը անհամբեր է, եւ կը կրակէ 27–ամեայ Ֆրանսացիի մը վրայ, որ տեղն ու տեղը կը մեռնի։ Մթնոլորտը լարուած է եւ աննախընթաց դէպք մը կը պատահի, երբ ճամբորդները կ՚իմանան թէ Պէյրութ երթալու հարց կայ։ «Պէյրո՞ւթ, երբեք» կ՚ըսեն ու յանկարծ կը դիմեն ինքնապաշտպանութեան, կը ջանան «օգնութեան ելքը բանալ, մինչ քոնկոցի սթիւըրտ մը կը փորձէ օդահէնին ձեռքէն ատրճանակը խլել։ Կը յաջողի, ծանրօրէն վիրաւորուելով։ Շուրջ երեսուն ճամբորդ ալ վիրաւորուած է, դուրս նետուելով օդանաւէն, բայց գլխաւորաբար կոտրուածքներ են։ Օդահէնը ձերբակալուած է եւ Պէյրութէն Հեզպոլլահ կը սպառնայ զուիցերական հաստատութիւններ ոճրափորձի ենթարկել, եթէ օդահէնը Ֆրանսայի յանձնուի։ Մինչ այս ողբերգութիւնը տեղի կ՚ունենար Ժընեւ, Պէյրութի փողոցներուն մէջ, 5000 մոլեռանդներ – կին, պատանի, ծեր – կը տողանցէին խենթացած ամբոխի նման, հակաֆրանսական լոզունգներ պոռալով։ Բաներն ալ ամբողջ ծրագիր մը կը պարզէր, կոչ ընելով նաեւ «ինքնասպան – յարձակումներ» գործելու համար։ «Ամերիկացի մը չէ, զոր կ՚ուզենք առեւանգել, այլ՝ ամբողջ Ամերիկան։ Ֆրանսացի մը չէ, զոր կ՚ուզենք առեւանգել, այլ՝ ամբողջ Ֆրանսան ծունկի բերել» աւելցուցած է շէյխը։

Ճիշդ այս մթնոլորտին մէջ է, որ Հանրապետութեան նախկին նախագահը, այժմ՝ Արտաքին Յանձնախումբի նախագահ՝ Ժիսքար տ՚Էսթէն, խօսք կուտայ։ Կառավարութեան կ՚ըսէ թէ ինչ պէտք է ընէ, ինչ որ աւելի դիւրին է, կ՚ըսէ «Լը Մոնտ», քան՝ ընել։ Շիրաք ապահովութեան արտակարգ միջոցներ կը հրահանգէ Ֆրանսան, Ֆրանսացիք եւ Ֆրանսական հաստատութիւնները պաշտպանելու համար։ Ծոցին մէջ ական մը կը պայթի քուէյթեան Պրինճթըն քարիւղատար նաւուն անցքին, նիւթական վնաս պատճառելով։ Ուաշինկթըն, առայժմ, չուզեր հակազդել, մինչ Ռաֆսանճանի, Ուրբաթ օրուան աղօթքը կ՚ընդհատէ լուրը տալու համար ժողովուրդին եւ նախախնամութեան դերը տեսնելով միջադէպին մէջ։ Ամբոխն ալ կը պոռայ՝ «Պարսից Ծոցը Ռէկընի գերեզմանն է»։

** Ֆրանսական նաւատորմին հրահանգ տրուած է կազմ ու պատրաստ ըլլալ դէպի Ծոց ուղղուելու համար, ի հարկին։ Կառավարութիւնը կը ճշդէ որ նախազգուշական միջոց է միայն։

** Թեհրանի մէկ օրաթերթը կը սպառնայ Ֆրանսայի, ճշդելով որ ոչ մէկ պատանդ ողջ պիտի մնայ։

**

ԱԶԱՏ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՐԱՐ ԱՆՑՈՒՄ ՍՏԵՂԾԵՑԻՆ

«ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ»ԻՆ ՏԵՂԸ Կ՚ԱՌՆԷ «ՌԱՏԻՕ ԱՅԲ»

300 թեկնածու, նորեր եւ հիներ եւ ասոնց դիմումներուն փոխարէն «Հաղորդակցութեան եւ ազատութեանց ազգ․ յանձնախումբը» (Սէ – էՆ – Սէ – էԼ) կը շնորհէ 96 արտօնութիւն (39–ը՝ Փարիզ եւ շրջակայք)։ Անմիջապէս որ ցանկը լոյս տեսնէ Պաշտօնաթերթին մէջ, տրուած ալիքներով (ֆրեքանս), անոնք որ արտօնուած չեն պիտի չկարենան այլեւս սփռել։

Ծագած աղմուկը մեծ է, քանի որ ծանօթ կայաններ արտօնուած չեն այլեւս, ուրիշներ տէր կը փոխեն (Հայերու յատկացուած արտօնութիւնը Ռատիօ – Ազգէն կ՚անցնի Ռատիօ – Այբ–ի մը) եւ մանաւանդ, յստակ կը թուի որ առեւտրական ձայնասփիւռներն են, որ նպաստաւորուած են։ Շաբաթավերջի թերթերը լայն արձագանգ կուտային ստեղծուած կացութեան, որ ոմանց համար դայթակղեցուցիչ է։ Դուրս դրուածներու մէջ են՝ Ռատիօ Սոլէյլ, Իսի է մէնթընան, Կէ (միասեռականներու կայանը) եւայլն, եւայլն։ Եւ ոչ ոք կը համոզուի, երբ յանձնախումբին նախագահը՝ տը Պռօյլ կ՚ըսէ թէ նկատի առնուած է բազմազանութիւնը։ Շատեր վճռած են շարունակել սփռումները, նկատի չառնելով արգելքը, խորհելով նաեւ թէ իշխանութիւնները կը խուսափին ոստիկանական միջամտութիւններու ձեռնարկելէ, երբ ընտրութիւնները կը մօտենան։

Ռատի – Ազգ ալ կոչ կ՚ընէ իր ունկնդիրներուն, որ բողոքի նամակներ գրեն իրեն կամ Սէ – էՆ – Սէ – էԼ–ի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ տօթէն մեռնողներու թիւը 600–ը անցած է, ըստ Երկուշաբթի առտուան լուրերուն։ Տաքէն զատ (46 աստիճան է) Աթէնքի աղտոտութիւնն ալ աւեր կը գործէ եւ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հռչակած է, ի տես աղէտալի կացութեան։ Թաղումները Կիրակի օր ալ արտօնուեցան բացառաբար, մինչ Աթէնացիները, որքան կրնան դէպի կղզիները փախած են։ Նոյն տօթն է Թուրքիա, երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանը, ջերմաստիճանը 50 աստիճանի հասած է եւ խոնաւութիւնն ալ, Պոլսոյ մէջ 40–էն 80 աստիճանի բարձրացած է եւ քաղաքն ալ «խոնաւ դժոխք» մկրտուած։ 100 տարի է որ նման տաք չէր տեսնուած։ Տօթին զոհ են նաեւ հարաւային – Իտալիա, Եուկոսլաւիա, Պուլկարիա, Իսրայէլ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ հեծանիւով, վերջ գտաւ Կիրակի օր, իրլանտացի Սթեֆըն Ռոշի յաղթանակով։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Յուլիս 25–ի եւ 26–ի խաղերու արդիւնքներն են․ –

Դնեպր – Մետալիստ	2 – 0
Շախտեոր – Տորպեդօ	1 – 2
Դինամօ Մ․ – Սպարտակ	1 – 1
Կայրաթ – Գուրիա	1 – 0
Զէնիթ – Դինամօ Թ․	1 – 1
Ժալգիրիս – Արարատ	2 – 0
Դինամօ Մինսկ – Նեֆթչի	1 – 3
ԲԿՄԱ – Դինամօ Կ․	0 – 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէ Սպարտակ 26 կէտով, որուն կը հետեւին Դնեպր եւ Տորպեդօ 23–ական, Ժալգիրիս 22, Արարատ, Մետալիստ եւ Շախտեոր 19–ական, Դինամօ Կ․ եւ Դինամօ Մ․ 18–ական, Դինամօ Մինսկ եւ Նեֆթչի 17–ական, Կայրաթ, Դինամօ Թ․ եւ ԲԿՄԱ 15–ական, Զէնիթ 13 եւ Գուրիա 11 կէտով։

*

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ԱՏՈՄՄԱՇ»Ի
ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ 1/8 ԱԽԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Խորհրդային բաժակի 1 / 16 աւարտականներու դարձի մրցումին, Երեւանի «Արարատ»ը Վոլգոդոնսկի մէջ 2–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է տեղւոյն «Ատոմմաշ»ի։ Ծանօթ է, որ երթի հանդիպումին «Արարատ» իր դաշտին վրայ 6 – 2 արդիւնքով յաղթական հանդիսացած էր։ Առաջին կիսախաղին դաշտին տէրերը նշանակած են առաջին կոլը, որուն պատասխանած է Խաչմանեան, հաւասարեցնելով հաշիւը։ Երկրորդ կիսախաղին, Երեւանցիները տիրապետած են խաղին եւ Մխիթարեան իրարու ետեւէ երեք անգամ դրաւած է մրցակիցներու բերդը։ Խաղը վերջ գտած է «Արարատ»ի յաղթանակով (4 – 2)։

(Շար․ը Դ․ էջ)

ՆՍՏԱԿԵԱՑ – ՏԵՂԱԲՆԻԿ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՔՈՉՈՒՈՐ – ԵԿՒՈՐ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

ՄԱԿԻՉ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ (*)

Համընդհանուր ճշմարտութիւն է, որ հայ ժողովուրդը պատկանում է աշխարհի հնագոյն քաղաքակիրթ ժողովուրդների թւին: Նա տեղաբնիկ է եւ կազմաւորուել է Հայկական լեռնաշխարհում, որը հանդիսացել է մարդկային քաղաքակրթութեան բնօրրաններից մէկը:

Երկարատեւ ուղի է անցել հայ ժողովուրդը եւ ապրել հասարակական – տնտեսական բոլոր հանգրուանները: Այդ ուղին եղել է դժուարին, բայց եւ հերոսական: Նրանով հետաքրքրուել են մարդկութեան լուսաւոր մտքերը եւ ընդգծել, որ համաշխարհային պատմութեան մէջ իր արժանի ու պատուաւոր տեղն ունի հայ ժողովուրդը: Ռուս ականաւոր գրող եւ գիտնական Վ. Բրիւսովը նշել է. – «Ես համոզուել եմ, որ Հայերի ճակատագրում ընդգծուած է համընդհանուր պատմութեան ամենանշանաւոր էջերից մէկը, որը նոր լոյսով է լուսաւորում պատմագիտութեան մի շարք հարցեր ... Հայաստանի պատմութիւնն արժանի է նոյնպիսի ուսումնասիրութեան, ինչպիսին ամենանշանաւոր ժողովուրդների պատմութիւնը, որոնք իրենց ինքնուրոյն աւանդն ունեն մարդկութեան մշակոյթի մէջ, չբացառելով ո՛չ Եգիպտացիներին, ո՛չ Յոյներին, ո՛չ Հռոմէացիներին, ո՛չ էլ արդի Եւրոպայի ժողովուրդներին»:

Պատմական Հայաստանը, որն ունեցել է 400 հազար քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն, գտնուելով Արեւելքի ու Արեւմուտքի սահմանագծին, կարեւոր դեր է կատարել ժողովուրդների կեանքում, նրանց փոխյարաբերութիւնների ու միջազգային առեւտրի ասպարէզում: Պատահական չէ, որ Հայաստանը յիշատակուել է ոչ միայն գանազան ժողովուրդների հնագոյն պատմիչների երկերում, այլեւ […]ղեմի քարտէզներում, ինչպիսիք են […] հեղինակ Հ. Միլեթացու Աշխարհի քարտէզը (Ք. Ա. Զ. դար), Աշխարհի Բաբելոնեան քարտէզը (Ք. Ա. Ե. դար) եւ այլն: Միաժամանակ Հայաստանը իր ռազմավարական դիրքով ու տնտեսական հարստութեամբ համարեա մշտապէս դարձել է կռուախնձոր բազմաքանակ նուաճողների համար, եղել է պատերազմների թատերաբեմ, որի հետեւանքով շատ է հեղուել ժողովրդի արիւնը, իսկ երկիրն է թալանուել ու աւերուել: Կործանարար հողմերի նման Հայաստանով են անցել բարբարոսական ցեղերը, պարսկական, բիւզանդական, արաբական, սելջուկ – թուրքական, մոնղոլ – թաթարական եւ – այլ նուաճողներ:

Չնայած այդ ամէնին, հայ ժողովուրդը երբեք չի կորցրել իր արիութիւնը եւ ոչ միայն անձնուէր պայքարով պաշտպանել է իր գոյութիւնն ու հայրենիքը, այլեւ ցուցաբերել բացառիկ կենսունակութիւն, […]կացել ու առաջ ընթացել, ստեղծել է ինքնուրոյն պետականութիւն, մշակոյթի հրաշալի կոթողներ, որոնք հարստացրել են համաշխարհային քաղաքակրթութիւնը:

Մի ժամանակ եղել է այն սխալ կարծիքը, թէ իբր Հայերը (նրանց նախորդները) եկւոր են: Գիտական այդ թիւրիմացութիւնը դարձաւ քաղաքական […]լտոտ զէնք յատկապէս իրո՛ք եկւոր Թուրքերի ձեռքին, որպէսզի «ապացուցեն» իրենց, այսպէս կոչուած, «հնամենի տիրապետութիւնը» Հայերի երկրում: Այժմ այդ վարկածը վերջնականապէս […]տուել է, հերքելով նաեւ Թուրք «պատմագիտութեան» յօրինած բացայայտ կեղծիքը:

Հայերէնը պատկանում է հնդեւրոպական լեզուաընտանիքին, եւ գիտութեան […] տուեալները հաստատում են որ դրա նախահայրենիքը եղել է ոչ թէ […]րոնական կամ հարաւ – արեւելեան Եւրոպայում, ինչպէս ենթադրում էին նախկինում, այլ Հայկական լեռնաշխարհում ու Փոքր Ասիայում, Իրանական բարձրաւանդակի հիւսիս – արեւմուտքում: Այդ մեծ տարածքի վրայ էլ Ք. Ա. 5 – 4-րդ հազարամեակներում տրոհւում է նախամայր լեզուն եւ հնդեւրոպական ցեղախմբերը կա՛մ մնում են տեղերում (Խեթական, յունական, հայկական, իրանական) եւ կա՛մ շարժւում դէպի (Հնդկաստան) ու արեւմուտք (Եւրոպա):

Հայերի տեղաբնիկութիւնը հաստատուում է նրանց լեզուով, ժամանակի կեանքի, բուսական ու կենդանական աշխարհի արտացոլումով, նիւթական ու մշակութային արժէքներով, որոնք հաւաստի են դարձել հնագիտական պեղումների արդիւնքներով ու զանազան յայտնագործումներով, ինչպէս նաեւ մարդաբանութեան տուեալներով: Հայկական լեռնաշխարհում ու յարակից շրջաններում դեռ վաղնջական ժամանակներից տարածուած էր «արմենիտ» կամ առաջաւոր ասիական մարդաբանական տիպը, որի կրողները ներկայումս Հայեր են: «Արմենիտ» տերմինը գիտական շրջանառութեան մէջ է մտցրել յայտնի մարդաբան Ֆ. Լուշանը: Նա արմենական է համարում «բարձր ու կլոր գլուխ, տափակ ծոծրակ ու արծուի ռունգ ունեցող եւ թխադէմ մարդաբանական յատկանիշներով ժողովուրդներին, որոնք ... վաղուց գրաւեցրել էին Առաջաւոր Ասիան»:

Հայերը, որպէս էթնոս, որպէս ժողովուրդ, ձեւաւորուել են հայկական լեռնաշխարհում: Ըստ աւանդութեան, Հայերի անուանադիրը Հայկն է, նրանց մեծ նախորդը, իսկ օտարները Հայերին կոչել են արմէններ՝ Հայկի յաջորդներից Արամի անուամբ: Հայերի ինքնանուանումից պիտի բխէր նրանց երկրի անունը՝ Հայք կամ Հայաստան (օտար լեզուներով՝ Արմէնիա): Ք. Ա. Բ. հազարամեակի կէսերին խեթական արձանագրութիւններում յիշատակւում է Հայասան, որպէս Հայերի երկիր, իսկ «Հայասա» տեղանունը կազմուած է «հայ» հայերէն անունից եւ «սա» խեթական տեղանուանային վերջածանցից: Նշանաւոր գիտնական Գ. Ղափանցեանը Հայասան համարել է Հայերի բնօրրանը եւ գրել նոյնանուն աշխատութիւն:

Հայկական լեռնաշխարհում ապրող ցեղերն աստիճանաբար միաւորւում են ցեղային միութիւնների մէջ, որոնք յետոյ կազմում են հայ ժողովուրդը: Դրան համընթաց սկզբում ստեղծւում են զանազան պետական – քաղաքական կազմաւորումներ եւ ապա՛ ինքնուրոյն պետականութիւն: Այդ երկարատեւ պրոցէսը համընկնում է նախադարեան համայնական կարգերի քայքայման եւ ստրկատիրական հասարակարգի ձեւաւորման հետ: Ք. Ա. Թ. – Զ. դարերում ստրկատիրական հզօր պետութիւն էր Արարատեան (Վանի) թագաւորութիւնը «Ուրարտու»ն, որն ունէր ժամանակի զարգացած տնտեսութիւն ու մշակոյթ: Դրան հետեւում է Երուանդունիների թագաւորութիւնը, երբ Հայաստանը դառնում է առաւել միալեզու (հայերէն) հայ ժողովրդի երկիր: Այն ընդարձակւում է Արտաշէսեան հարստութեան ժամանակ եւ իր հզօրութեան գագաթնակէտին հասնում Տիգրան Բ. Մեծի օրօք (Ք. Ա. 95 – 55), երբ պայքար է մղւում հռոմէական աշխարհակալման դէմ:

Այնուհետեւ, Ա. – Դ. դարերում իշխում էին հայ Արշակունիները, երբ Հայաստանը թեւակոխում է ֆէոդալական հասարակարգի շրջանը: Այստեղ 301 թուականին քրիստոնէութիւնը հռչակւում է պետական կրօն, իսկ 405 – 6-ին հանճարեղ Մաշտոցն ստեղծում է հայ նոր գիրը, որը ոչ միայն զարկ է տալիս հայ դպրութեան ու մշակոյթի զարգացմանն ընդհանրապէս, այլեւ դառնում հայապահպանութեան հզօր միջոց: Հայերը բազում թշնամիների դէմ պայքարել են ոչ միայն զէնքով, այլեւ գրչով, յետամնաց զաւթիչներին հակադրել են իրենց հարուստ մշակոյթը, ազգային անխառն դիմագիծը: Այդ ամէնը ձախողել է օտարների կողմից բանի ձուլման քաղաքականութիւնը:

Հայկական Պետականութիւնն ընդհատումներով պահպանւում է մինչեւ ԺԴ. դարը: Արշակունիների թագաւորութեան վերացումից յետոյ (428) Հայաստանը բաժանւում է Պարսկաստանի ու Բիւզանդիայի միջեւ, եւ հայ ժողովուրդը մղում է երկարատեւ ազատագրական պայքար օտար նուաճողների դէմ: Դրանց մէջ էին նաեւ Արաբները (արշաւեցին Հայաստան Է. դարի կէսերից), որոնց դաժան լուծը Հայերը թօթափում են Թ. դարում, ստեղծւում է Բագրատունիների թագաւորութիւնը, իսկ աւելի ուշ՝ ԺԱ. – ԺԴ. դարերում Կիլիկիայի հայկական Պետութիւնը:

Արդէն ԺԱ. դարից սկսւում են սելջուկ – Թուրքերի մահատարած ու աւերիչ արշաւանքները, որոնք վերջ ի վերջոյ հասցրին օսմանեան Թուրքիայի ստեղծման: Այն դարձաւ աշխարհի ամենաբիրտ բռնապետութիւնը, որի տարածքում էր նաեւ Արեւմտեան – Հայաստանը: Այնտեղ դժոխային կացութիւն ստեղծուեց շատ ժողովուրդների, այդ թւում ու յատկապէս Հայերի համար: Օտար – բերկրեայ զաւթիչների ապատականութիւններից Հայերը ենթարկուել են բազում արհաւիրքների, բայց ամենաաղէտաբերն եղել է Թուրքական զուլումը, որի դէմ դարեր շարունակ կենաց ու մահու պայքար է մղել հայ ժողովուրդը: Ֆրանսիացի նշանաւոր գրող ու քննադատ Քամիլ Մոկլէրը գրել է. – «Մինչեւ հիմա կարծում ենք, թէ Հայերն անպաշտպան զոհեր են, որոնք արժանի են մեր կարեկցութեան: Դա սխալ կարծիք է: Նրանք առիւծ են թուրք քոչեւորների դէմ եւ շատ թանկ են ծախում իրենց կեանքը: Կարծում էինք, թէ նրանք արժանի են միայն մեր արցունքներին, բայց հիմա գիտենք, որ արժանի են նաեւ մեր հիացմունքին:

**

Այժմ տեսնենք, թէ ովքե՞ր են Թուրքերը, եւ որտեղի՞ց յայտնուեցին «Թուրքական բոբեները» Փոքր Ասիայում ու Հայկական լեռնաշխարհում: Ամէն մի ժողովուրդ ունի իր անունը, որը կապւում է նրա ծագման հետ: Առասպելական պատումով Թուրքերը սերում են գորշ գայլից: Գուցէ դա դժուար է ապացուցել, բայց որ, իրօք, Թուրք զաւթիչները գորշ գայլն են դարձրել իրենց խորհրդանշանը եւ գործնականում էլ դրսեւորել գայլային կատաղի յատկանիշներ, հանդէս եկել որպէս գիշատիչներ, գազանաբարոյ ջարդարարներ, վեր է ամէն մի կասկածից: Այդ է ապացուցում նրանց արիւնոտ պատմութիւնը, այն է, որ նրանք անհամար զոհեր ու զրկանքներ են պատճառել շատ ժողովուրդների եւ խոչընդոտել պատմութեան առաջընթացը:

Թուրքերը սկզբում եւ երկար ժամանակ կոչւում էին «Թիւրքեր», այժմ էլ նրանք այդպէս են անուանում իրենց: Հին «Թիւրք»երի մասին առաջին տեղեկութիւնները հաղորդում են Ե. դարի չինական աղբիւրները: Չինական հիերոգլիֆներում նրանք անուանւում են «Թու – քիւ», այսինքն «Թիւրք+իւթ»: «Թիւրքեր», ընդ որում, յոգնակի «իւթ» վերջածանցը մոնղոլական է: Ինչպէս նշել է Թրքագէտ Լ. Ն. Գումիլյովը, «հին Թուրքական լեզւում բոլոր քաղաքական տերմինները ձեւակերպուել են մոնղոլական յոգնակի թուով»: «Թիւրքեր» էին կոչւում Մոնղոլիայում եւ Ալթայում դեգերող մոնղոլատիպ Թուրքալեզու քոչւորական ցեղերը: «Թիւրք» անունը գուցէ եւ ունի իրանական ծագում: Ըստ Աւեստայի (հին Իրանցիների նախախալամական՝ գրադաշտական «սուրբ» գիրքը), այն քոչւոր սակերը (իրանական լեզուախմբին պատկանող ցեղեր), որոնք գնացին հեռաւոր արեւելեան երկրներ, կոչուեցին «Թուրեր՝ իրենց արագավազ ձիերով», իսկ նրանց գրաւեցրած տարածքն անուանեցին Թուրան. «Թուրերը, – գրել է Թրքագէտ Դ. Երեմեւը, – Թիւրքացման ժամանակ կարող էին իրենց անունը տալ Թիւրքերին ... Իրանական «Թուր»ի վերածումը Թիւրքական «Թիւր»ի օրինաչափ է (այսպէս, «Թիման»ը ծագել է «Թուման»ից), իսկ «կ», «ք» վերջաւորութիւնը բնորոշ է Իրանցիների ու Թիւրքերի էթնիկական անուանումներին, ինչպէս օրինակ, տաջիկ, կումիկ եւայլն...: Ի դէպ, մի քանի Թուրք ժողովուրդներ «Թիւրք» բառն արտասանում են «Թիւրիկ»: Աւելի ուշ՝ յետին Թուով Թուրքերն իրենց անունն արհեստականօրէն մեկնաբանեցին «ուժեղ», «ամուր» բառերով: Վերջինիս մէջ գլխաւոր ճշմարտութիւնն այն է, որ Թուրք զաւթիչները եղել են, իրօք, «ուժեղ», «ամուր» ջարդարարներ ու աւերողներ եւ դա հաստատւում է նրանց անհամար հրոսակային արշաւանքներով ու դաժան տիրապետութեամբ: Սովետական յայտնի Թրքագէտ Ա. Միլլէր, չեշտելով Թուրքերի յետամնացութիւնը հպատակեցուած ժողովուրդների նկատմամբ, նշել է, որ «նոյնիսկ «Թուրք» բառը տիրող դասակարգերը գործ էին ածում սոսկ «ռամիկ»ի, որպէս Թուրքական «գեղջուկ»ի, «բռի մարդ»ու խորայատուկ նշանակութեամբ»:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Պատմական գիտութիւնների դոկտոր, փրոֆ. Մակիչ Արզումանեանը բազմաթիւ աշխատութիւնների հեղինակ է: Դրանցից են «Հայաստան. 1914 – 1917», «Արիւնքիքից վերածնունդ», «Նաւէնը եւ Հայաստանը» գրքերը, որոնք նուիրուած են հայ ժողովրդի պատմութեան առաւել բարդ շրջաններին ու կնճռոտ հարցերին: Անուանի գիտնականն այժմ նախապատրաստում է նոր աշխատութիւն, որտեղ լուսաբանում է Հայերի եւ մոնղոլարապէս, արեւմտահայութեան դժոխային վիճակն ու ազատագրական պայքարը թուրքական բռնատիրութեան դէմ: Այս էջերը դրուագներ են այդ աշխատութիւնից:

Après le vote au Parlement européen

Quelque semaines après le vote historique du Parlement européen, il nous est apparu important de tirer les enseignements de la victoire du 18 juin et de tracer les perspectives qui découlent de cet événement.

Sur l'action des organisations arméniennes au Parlement européen

La première considération résulte d'un constat : Solidarité Franco - Arménienne et le Comité de la Défense de la Cause Arménienne ont été les seules organisations arméniennes à intervenir directement sur le terrain du Parlement européen durant toute la procédure d'examen de la question arménienne; leurs efforts respectifs ont permis le succès du 18 juin.

Ce constat ne doit, en rien, occulter la contribution de toutes les autres organisations arméniennes.

En second lieu, S.F.A. a été, à partir de Mars 1986, l'artisan de l'unité d'action avec le C.D.C.A; celle-ci a pris la forme d'une coopération politique active (publication de communiqués de presse, envoi de délégation auprès de parlementaires, tenue de conférences de presse, organisation de la réunion publique du 4 juin 1987).

Cette coopération indispensable au regard de la conjoncture difficile que traversait l'étude du dossier arménien (Juin 86 : manœuvre de procédure à la Commission politique visant à enterrer le rapport de Mr. J. Vandemeulebroucke) revêt, à plus d'un titre un caractère exemplaire. Nous avons fait la preuve que l'unité lorsqu'elle se réalise dans la dynamique d'un combat politique, peut donner les meilleurs résultats; car la réussite du 18 juin réside aussi, tous les parlementaires qui ont supporté notre cause s'accorderont à le dire, dans la mise en œuvre de cette politique unitaire.

Face à toutes les difficultés rencontrées, face à l'imposant dispositif de propagande turque, il fallait faire ce choix et agir avec le seul souci de l'efficacité.

Enfin, faut-il le souligner, ce succès qui s'intègre dans le cadre d'un mouvement de renouveau national amorcé depuis une quinzaine d'années, a été rendu possible grâce à la mobilisation de toute notre communauté.

La diaspora, en portant massivement la revendication arménienne, a révélé à la Communauté internationale toutes les potentialités qu'elle recèle. La victoire politique enregistrée le 18 juin à Strasbourg lui appartient.

Aussi, à l'heure des bilans, un devoir

de modestie s'impose à chacun; «l'histoire» retiendra, certes, le rôle joué par chacune des organisations présentes au Parlement européen; elle retiendra surtout qu'à la date du 18 juin, la question arménienne a de nouveau fait irruption sur la scène internationale.

A propos du vote lui-même

Ce succès, nous avons aujourd'hui peine à le réaliser tant la situation politique s'est avérée indécise jusqu'au dernier moment. Il ne doit pourtant rien au hasard; nous le devons, mais faut-il encore le rappeler, à la détermination d'un homme, Jäak Vandemeulebroucke, au Parti socialiste français, au Parti communiste français ainsi qu'à tous ceux, membres du Centre des Démocrates Sociaux ou du R.P.R. pour qui les droits de l'homme ne sont pas de vains mots.

Et, contrairement à ce qu'ont pu affirmer nos adversaires, tout au long des débats, l'audience du Parlement européen est sortie renforcée de cette épreuve; en reconnaissant le génocide arménien, il a apporté aux 7 millions d'Arméniens disséminés à travers le monde cette légitime réparation morale tant attendue depuis 70 ans et a justifié sa véritable vocation de défense des droits des peuples à leur existence, à leur histoire et, à leur dignité. L'engagement ferme et résolu de ces parlementaires ne peut, en soi, expliquer l'issue positive d'un vote qui s'annonçait, tout le monde en était conscient, incertain.

Une brève analyse des rapports de force fait, aisément, apparaître l'existence d'une majorité conservatrice sensible aux exigences de la Turquie.

Aussi, pour comprendre ce qui s'est passé le 18 juin, il est nécessaire de prendre en compte deux données :

La première relève de la procédure et renvoie, en fait, au vote de la Commission politique le 25 février dernier; la majorité qui s'y était alors dégagée, souvenons nous en, était hostile à toute reconnaissance du génocide mais le rapport adopté, inacceptable du point de vue de son contenu, était néanmoins transmis en session plénière.

Cette étape marque un tournant décisif dans la procédure d'examen de la question arménienne au Parlement européen.

La discussion, jusque là limitée dans le cadre restreint d'une commission sujette aux sombres manœuvres du lobby pro - turc, allait se dérouler au grand jour. Le Parlement européen, appelé à débattre publiquement du génocide arménien, pouvait-il prendre la responsabilité d'en nier la réalité?

Nous le savons aujourd'hui, bon nombre de parlementaires français de la majorité, tenus par des engagements électoraux à l'égard de la Communauté arménienne de France, ont préféré s'abstenir lors du vote plutôt que de se discréditer en cautionnant délibérément le mensonge (2 parlementaires R.P.R. étaient présents - aucun des 12 libéraux français pour la plupart affiliées au Parti républicain n'ont participé au vote).

Les divergences d'appréciation apparues sur ce sujet au sein du bloc Démocrate - chrétien, Conservateur, Libéral et Gaulliste prédominant au Parlement européen rendait difficile un vote majoritaire contraire à la vérité historique.

La deuxième concerne la Turquie elle-même; celle-ci a commis une erreur mamanifeste en posant, en avril, de façon prématurée, sa candidature à la Communauté européenne; elle a cristallisé contre elle les réticences de ses plus fidèles soutiens communautaires, conscients des problèmes politiques et économiques que ne manquerait pas d'engendrer une telle adhésion.

Il est probable que cette demande officielle ait provoqué, pour les mêmes raisons, une certaine désaffection parmi les parlementaires connus pour leur sympathie pro - turque (Allemands, Démocrates - chrétiens...).

Dans ce contexte, rien ne pouvait plus, dès lors, empêcher le Parlement européen de prendre une position conforme à la morale et à la justice la plus élémentaire.

Sur les enjeux politiques à venir

Le vote de la résolution «Sur une solution politique de la question arménienne» au Parlement européen constitue un événement d'une portée politique considérable; il représente, à l'évidence, un point d'appui essentiel à partir duquel peuvent être envisagés les développements institutionnels de notre question.

— En demandant au Conseil européen d'obtenir de la Turquie la reconnaissance du génocide

— En posant cette même reconnaissance par la Turquie comme l'un des préalables à une éventuelle adhésion de ce pays à la Communauté européenne

— En invitant les Etats membres à instituer une journée commémorant les génocides et les crimes contre l'humanité commis au XXe siècle

la résolution nous indique clairement la voie à suivre; elle nous incite à poursuivre, avec constance, notre travail dans le cadre européen afin que la Communauté européenne reprenne à son compte la revendication de reconnaissance du génocide; à cet égard, nous attendons de la France qu'elle joue un rôle actif dans ce processus et déploierons nos efforts dans ce sens.

Nous nous trouvons aujourd'hui engagés dans une action de longue haleine qui, pour aboutir, implique la construction de nouveaux rapports de force.

Le 18 juin, le Parlement européen, par sa prise de position, a signé 64 ans après le Traité de Lausanne, le premier acte de reconnaissance politique de la question arménienne; celle-ci, à travers sa dimension humanitaire, risque d'affecter durablement les relations entre la Turquie et le monde occidental. L'évolution positive de l'affaire arménienne aux U.S.A. (Adoption dans une Commission du Congrès d'une résolution proposant de faire du 24 avril une journée de commémoration du génocide arménien) avait déjà révélé, au mois d'avril dernier, l'exaspération des dirigeants turcs (report de la visite officielle du Général Evren aux U.S.A.); les réactions de la Turquie, après le vote du 18 juin, sont tout autant significatives; par son attitude agressive et outrancière, elle a démontré à quel point ses conceptions de la démocratie et des droits de l'homme étaient éloignées des valeurs communes des Etats membres de la Communauté; l'Europe a pris la véritable mesure de l'esprit d'ouverture dont se prévalent les autorités turques.

Toute avancée politique sur le terrain de la reconnaissance internationale du génocide ne peut, par ailleurs, qu'exacerber les contradictions internes à la Turquie; celle-ci est en effet confrontée à un véritable dilemme qui la conduit soit à persister dans son refus d'assumer son histoire et à opérer un repli sur elle-même, soit à reconnaître le crime de génocide commis à l'encontre des Arméniens mais alors rendre possible la remise en cause des fondements de l'Etat - Nation turc.

Ces considérations émises ne manqueront pas de susciter quelques controverses dans notre microcosme politique, notamment à propos de l'absence de toute évocation de nos droits nationaux; il ne faudrait pas y voir un quelconque renoncement de notre part. Nul ne saurait, en effet, ignorer l'existence d'un contentieux entre les Arméniens et la Turquie; le combat politique que nous menons nécessite, cependant, la détermination de priorités.

Pour l'heure, et pour quelque temps encore, la reconnaissance du génocide demeure l'une des revendications principales à avancer au plan institutionnel, et ce pour au moins deux raisons :

— D'une part, parce que dans ce domaine, en dépit des progrès accomplis ces dernières années, rien n'est définitivement acquis (l'évolution de la position française depuis mars 1986 le prouve amplement) et il importe que la vérité historique soit admise par la Communauté internationale toute entière (O.N.U.).

— D'autre part, parce que cette revendication s'avère être un enjeu politique essentiel, point d'affrontement principal avec la Turquie; elle reste un facteur de dénonciation permanente d'un Etat qui **refuse de se conformer aux règles du droit** international et de souscrire aux principes de la démocratie. Ce choix stratégique permet d'assurer la permanence du problème arménien au sein des instances internationales, en effet dans le contexte actuel, toute autre demande politique, ouvertement formulée n'aurait guère de chance d'y être recevable voire crédible. L'insertion dans des documents internationaux de références au contentieux arméno - turc doit cependant être recherchée et la résolution sur la question arménienne votée au Parlement européen nous fournit là un exemple intéressant; car, en préconisant un dialogue politique entre les délégués représentatifs des Arméniens et la Turquie, l'Assemblée de Strasbourg a admis implicitement l'existence de différends entre ces deux parties.

Qu'il nous soit enfin permis, à ce propos d'émettre quelques observations sur cette notion de dialogue.

La première a trait aux conditions à partir desquelles ce dialogue peut s'instaurer; il nous semble que l'acceptation par la Turquie de la réalité du crime de 1915 constitue, en soi, un préalable à toute discussion; pour nous, le dialogue avec des représentants de l'Etat turc ne saurait en aucune manière porter sur l'histoire; ce débat appartient précisément aux historiens et experts qui ont, à diverses reprises, conclu leurs travaux en qualifiant les massacres de 1915 de génocide.

La deuxième observation concerne la question plus complexe de la représentation arménienne ou pour être plus conséquent avec nous mêmes de la diaspora arménienne.

Cette question a été, en maintes circonstances, soulevée lors des débats au Parlement européen; pour tout dire, l'absence d'une institution représentative de la diaspora arménienne a même été savamment utilisée par la diplomatie turque dans le but évident de nuire à nos intérêts.

A cette argumentation, nous avons toujours répondu de la façon suivante : la diaspora arménienne est diverse; il existe en son sein des organisations politiques structurées au plan international; nul doute que celles-ci; confrontées à la situation évoquée précédemment, sauraient prendre leurs responsabilités et former une délégation commune représentative des Arméniens de la diaspora. Cette réponse qui a l'avantage de traduire une simple réalité ne peut, de toute évidence, éluder ce problème fondamental pour l'avenir de notre cause; la nécessité d'une structure représentative s'impose aujourd'hui plus que jamais. En France, une telle idée doit pouvoir se concrétiser autour d'un projet; notre association ne se dérobera pas à cette tâche.

Le vote du 18 juin au Parlement européen a ouvert des perspectives nouvelles pour la question arménienne. Gardons nous cependant des excès de triomphalisme; évitons les pièges de la surenchère; en un mot, sachons aujourd'hui maîtriser notre succès pour mieux assurer les victoires de demain.

Cette réflexion politique à laquelle nous nous sommes livrés, aura peut-être le mérite de provoquer un débat si nécessaire dans notre communauté; elle fixera, en tout état de cause, la ligne de conduite de notre association pour la période à venir.

CHRISTIAN DER - STEPANIAN
Président de Solidarité
Franco - Arménienne

le 20 / 7 / 87

ԻՍԻԻ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 12ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՃԱՇԸ

Կիրակի, Յունիս 28, Իսի լէ Մուլինոյի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ օծման 12–րդ տարեդարձն էր: Առաւօտուն պատարագեց եւ քարոզեց Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նաղգաշեան: Եկեղեցին ներկայ էին Բըլամարի քաղաքապետ Ժան – Փիէռ Ֆուրշ, Իսիի եւ Բլամարի փոխ – քաղաքապետները՝ Մարտիրոս Գարակէօզեան եւ Կարօ Քէհեյեան եւ հոծ բազմութիւն մը:

Յաւարտ արարողութեանց մատաղի բաշխումէն ետք՝ Ս. Նիկոլա Եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ – հանդիսութիւն մը: Ողջոյնի խօսք արտասանեց Նուրհան Ֆրէնկեան: Հոգեւոր հովիւը՝ Միւռոն վարդապետ Գըլըճեան, իր խօսքին մէջ շեշտեց ետք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դերը՝ անցեալին, անդրադարձաւ նաեւ ներկայիս մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ անոր առաքելութեան, թելադրելով ներկաներուն նախանձախնդիր ըլլալ մեր պապենական աւանդութիւններու պահպանման: Յանուն Հոգաբարձութեան խօսք առնելով (ֆրանսերէն) տոքթ. Վիգէն Կարապետեան անդրադարձաւ եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման, նշելով որ այդ ճանաչումով կարելի չէ լուծուած նկատել հայկական հարցը, քանի որ «Հայկական խնդիրը, նաեւ միւս ցեղասպանութիւնն է, ճերմակ հագած, կեղծ բարեկամ եւ դաւաճան՝ որ մեզ կը քնացնէ. ան՝ մեր ինքնութեան ցեղասպանութիւնն է այս սփիւռքի մէջ, ուր մենք ապաստանած ենք ո՛չ քմայքով ու նորութեան սիրոյն, այլ՝ չմեռնելու համար»: Ապա տոքթ. Կարապետեան կարեւոր նկատեց սփիւռքի մէջ ցրուած Հայութեան հաւաքումը մեր եկեղեցիներուն եւ դպրոցներուն շուրջ:

Յանուն Իսիի ենթանախարար – քաղաքապետ Անտրէ Սանթինիի խօսք առնելով կցորդը՝ Մարտիրոս Գարակէօզեան, փոխանցեց քաղաքապետին համակրանքը հայ համայնքին նկատմամբ եւ յիշեցուց թաղապետական խորհուրդին ընդունած բանաձեւը (Յունիս 25–ին) Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին վերաբերեալ:

Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկաւ Ֆէրիդիւղի Սանուց եւ Բարեկամաց Միութեան Երգչախումբը:

Անգամ մը եւս հաւաքուեցաւ Իսիի եւ շրջակայքի մեր ժողովուրդը եւ անգամ մը եւս զգացուեցաւ թէ ի՛նչ ուժ կրնայ ներկայացնել այս ժողովուրդը՝ տեղացի եւ այլ վայրերէ նոր եկած Հայերով, ամէն տարիքի, միջավայրի եւ հոսանքի: Այս համայնքը իր կարողականութիւնը եւ ծարաւը կ՚արտայայտէ իր մասնակցութեամբ ամէն ձեռնարկի, մասնաւորաբար մեր եկեղեցւոյ նախաձեռնութիւններուն: Մեզի կը մնայ այս արդար ծարաւը յագեցնել, հանդէսներէն եւ հաճելի հաւաքոյթներէն անդին, ամենակարեւոր ձեռնարկով՝ հայկական դպրոցի կառուցմամբ: Մօտ ատենէն նաեւ կը հաղորդենք դպրոցին շինութեան օրացոյցը եւ հանգրուանները, սկսելով, անշուշտ, մանկապարտէզի բացումէն՝ 1988 Սեպտեմբերին:

Վ. Կ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԻՊՐԱՀԱՅ Նարեկ ազգային վարժարաններու ամավերջի միացեալ հանդէսը (Նիկոսիոյ, Լառնաքայի եւ Լիմասոլի ճիւղերուն) տեղի ունեցած է Յունիս 20–ին: Տնօրէնը՝ Վարդան Թաշճեան, ներկայացուցած է ուսումնական տարեշրջանի տեղեկագիրը: Երեք վարժարանները տուած են 15 շրջանաւարտ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՍՈՖԻԱՅԻ Խորհրդային գիտութեան եւ Մշակոյթի Տունը, Յուլիս 8–ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանէն ժամանած հիւրերու հետ: Ողջոյնի խօսք արտասանած է Ալեքսանդր Սաւչենկօ: Խումբին ղեկավարը՝ Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի գլխաւոր խմբագրի տեղակալ Յովհաննէս Այվազեան, ծանօթացուցած է ներկաները Հայաստանի նոր նուաճումներուն: Հանդէս եկած է «Արեւիկ» համոյթը: Սունդուկեան թատրոնի դերասանուհի Լալա Մնացականեան արտասանած է Զարենցէն, Սահեանէն, Սեւակէն քերթուածներ: Ներկաներ դիտած են Իջեւանի պատանիներու նկարչական գործերով եւ Անդրանիկ Քոչարի լուսանկարներով կազմակերպուած ցուցահանդէսը:

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Հայ Մշակութային «Արարատ» Միութեան սրահին մէջ, Յունիս 4 – 6, ներկայացուած է Վրէժ Իսրայէլեանի (Հայաստանէն) «Դատարկ շրջանակ» թատերախաղը, Զաւէն Թորոսեանի բեմադրութեամբ: Բացումը կատարած է Ռոբեր Բեգլերեան:

(Շար. Ա. էջէն)

1 / 8 աւարտականները տեղի կ'ունենան Օգոստոս 4–ին եւ 5–ին : «Արարատ» կը հանդիպի «Դնեպր»ի :

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԽԱՂԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Հայաստանի ոտնագնդակի դաշնակցութիւնը քննարկած է ախոյեանութեան երթի մրցումներուն «Արարատ»ի ձեռք ձգած արդիւնքները եւ ընդհանրապէս ցուցաբերուած խաղարկութիւնը : Զեկուցում տուած է խումբին մարզիչը՝ Արկադի Անդրէասեան, նշելով թէ «Արարատ» իր կարողութիւններուն եւ կարելիութիւններուն 50 տոկոսը ցոյց տուաւ եւ գրաւեց 8–րդ տեղը : Քանի մը իրերայաջորդ ձախողութիւններէ ետք մարզիկները իրենք զիրենք գտնելով կրցան բարելաւել իրենց դիրքը դասաւորման մէջ : Դաշնակցութենէ «Արարատ»ի երթի խաղերը գնահատած է բաւարար : Քննարկուած են նաեւ կարգ մը մարզիկներու տեղափոխման վերաբերեալ հարցեր : Հաւանութիւն տրուած է, որ Բագկէն Մելիքեան (Մոսկուայի «Սպարտակ»էն) եւ Վ. Խաչատրեան («Արարատ»էն) մաս կազմեն Աբովեանի «Կոտայք»ին :

Թորոնթոյի մէջ, վերջ գտաւ պատանիներու (16 տարեկանէն վար) համաշխարհային երկրորդ ախոյեանութիւնը, զոր տարաւ Խորհրդային Միութիւն յաղթելով Նիժերիոյ : Խորհրդային խումբին մէջ աչքի կը զարնէր՝ Յարութիւնեան, որ պատմի մրցումին ալ Ֆրանսայի դէմ, յաղթական 2 կէտերը նշանակած էր :

PARIS-EREVAN
par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ծոխ շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ :

Արձանագրութեանց համար գրաւոր դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes

կամ հեռաձայնել՝

48 – 87 – 99 – 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները :

CARZOU

L'œuvre lithographique
1957 - 1986

jusqu'au 31 Août
Musée d'Art et d'Histoire
de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri
Tous les jours sauf mardi
de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

Monsieur et Madame René Tchakedjian
et leurs enfants Isabelle et Florence
Monsieur et Madame André Bronimann
Monsieur et Madame François Lindemann
Christine Bronimann
ses enfants et petits-enfants

Les Familles Caracotch, Chabaud, Uzac, Cavoukdjian, Doniol, Paroonagian (USA), Current (USA), Aznavorian (USA), Amerhanian (USA), Kurkjian (USA), Potel et Poirier
ses parents et alliés

ont la douleur de faire part du décès de

MADAME BERDJ TCHAKEDJIAN
(née Eugénie Kazazian)

survenu le 23 juillet dans sa 84ème année.

Les obsèques seront célébrées le mercredi 29 juillet à 15heures 30 en l'église apostolique arménienne St. Jean - Baptiste, 15, rue Jean Goujon, Paris 8e, suivies de l'inhumation au Cimetière des Batignoles, dans le caveau de famille.

En cas d'oubli, prière de faire - part.

65, bld. de la République, 78000 Versailles

«HARATCH».— En cette douloureuse circonstance, nous présentons nos sincères condoléances aux familles Tchakedjian et Bronimann.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (Ապրիլ, Մայիս, Յունիս 1987). –

Ոմն՝ 500.000 Ֆր., Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան Հիմնարկ 60.000, Պ. Ի. Մուրատեան 10.000, Գասարճեան ընտանիք 5000, Պ. Բ. Մելիքօֆ 5000, Լօրա եւ Լիտիա Ինջալացեան 5000, Տէր եւ Տիկին Ս. Պէրպէրեան 3000, Տէր եւ Տիկին Վ. Փափազեան 2000, Պ. Ֆրանկիւլեան 2000, Պ. Ս. Մանուկեան 2000, Պ. Ս. Պէրպէրեան 1000, Օր. Փափազեան 1000, Պ. Զոլաքեան 700, Տէր եւ Տիկին Քէրթիղ 600, Պ. Ն. Կէլիպոլեան 500, Պ. Ռ. Մոմճեան, 500, Այրի Տիկին Տապաղեան 200, Տիկին Շ. Պիւրթէ 200, Տիկին Նորա Տէր – Յափոբեան 180, Տէր և Տիկին Ժ.Ժ. Տամլամեան 100, Պ. Ա. Թէմէլխիպեան 100, Պ. Ա. Տոլմաճեան 100, Պ. Ծառուկեան 50 Ֆ. :

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը, Խրիմեան Ֆոնտի անխթով շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Մարիամ Տէր – Աէրեանէ (Փարիզ) – Իսի լէ Մուլինօ – 2000 Ֆ. իր եղբօր Լեւոն Գոյումճեանի յիշատակին, Պ. Տրդատ Տէր – Պօղոսեանէ իր կնոջ յիշատակին 1000, Պ. Վարդեվառ Ղամպերեանէ (Պուք Պէլէռ), իր եղբայրներու՝ Կարապետի եւ Տօնիկի յիշատակին 500, Պ. Արամ Բարսեղեանէ (Լիոն) 500, Պ. Եղիա Դաւիթեանէ 500 :

Միութիւնս կոչ կ'ընէ Մարսէյլի, Փարիզի, Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի բոլոր հայրենակիցներուն եւ համակիրներուն զօրավիգ կենալու Միութեանս ազգօգուտ ձեռնարկին, յառաջիկայ դպրոցական վերամուտին երկու սաներ պահելու համար : Նուէրները ուղարկել նախկին, կամ հետեւեալ հասցէին. –

UNION DE VAN
VASBOURAGAN
24, ave. de Valdonne, 13013 Marseille
France

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն
Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս Ը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՇԱՒԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Շմաւոն Պալեան 400 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին փոխան ծաղիկի՝ Միրիճան Շիրվանեանի մահուան առթիւ :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Կ. Թուլումճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Գ. Սաատէթեանի յիշատակին :

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Օգոստոս 2, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ
ՄԵՐ
ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը :

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ :

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԵՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

TRANSTOURS — UCFAF

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——
• Hôtels 1ere classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté •
★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE
7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE
7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

M A R S E I L L E

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE
7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
T R A N S T O U R S (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
29

MERCREDI
29 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.539 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.539

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՌԻ կարդ մը յայտարարութիւնները դժգոհ ձգեցին ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ իր բանբերին միջոցաւ յայտնեց թէ Ռոքառի բառերը տեղին չէին: Ռոքառ, Լա Պօլի մէջ, ըսած էր թէ երկինքի ուղեւորներուն գործադուլը շատ վնասաբեր է ֆրանսական տնտեսութեան: Աւելի ուշ, Անթէն 2-էն, Ռոքառ սրբագրեց քիչ մը իր խօսքերը, ըսելով թէ նախադասութիւնները պէտք չէ անջատել, որպէսզի տարբեր իմաստ չառնեն: Կը ճշդէ, որ սենտիքաները գէշ դիրքի մը մէջ դրած են իրենք զիրենք «ամէն բան կամ ոչինչ»ի բնաբանով մը, առանց միջին ճամբայ մը փորձելու: Մինչ ուղեւորներուն գործադուլը 4-րդ ամիսն ըլլալով կը շարունակուի, օդաչու եւ մեքենագէտ ալ գործադուլի որոշում տուին Շաբաթի եւ Կիրակիի համար, ինչ որ անշուշտ աղէտի բնոյթ ունի ոչ միայն Էր-Ֆրանսի — ԷՆԹԷՐ-ի այլեւ ժողովուրդին համար, քանի որ արձակուրդի մեկնումի կամ վերադարձի ամէնէն թանուկ օրերն են (Օգոս. 1 եւ 2):

ԵԳԻՊՏԱՑԻ ԳՐԱԳԷՏ՝ Թեվֆիք Էլ-Հաքիմ մեռած է Գահիրէ, մօտ 90 տարեկանին: Ուսումը կատարած էր Փարիզ: Իր ծանօթ գործերէն է՝ «Արեւելքի Թռչունը»: Վերջիններէն կը նկատուէր եգիպտական մտքի հսկաներուն: Դեռ Ապրիլին, թերթօն մը կը ստորագրէր Էլ-Ահրամի մէջ՝ «Խօսակցութիւններ Աստուծոյ հետ»:

ՇԻՐԱՔ, Փերիկէօյի մէջ, ձաղկեց ընկերվարականներու վարած քաղաքականութիւնը, որ երկիրը սնանկութեան տարած է:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԻՐԱՆ համաձայնեցան, գոնէ մէկ կէտի շուրջ, այն որ իրենց շահերը ստանձնեն Իտալիա, առաջինին համար եւ Փաքիստան՝ երկրորդին: Ուրիշ նորութիւն չկար այս ճակատին վրայ: Ռաֆսանճանի կրկնեց միայն թէ Կորճի չի կրնար ներկայանալ հարցաքննիչ դատաւորի մը, բացի այն պարագայէն, եթէ Թորի (ֆրանսացի հիւպատոսը) ներկայանայ իսլամական դատարանին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, գնդակահարուած է Ֆետոր Ֆետորենկօ, որ Միացեալ-Նահանգներէն արտաքսուած էր 1984-ին եւ մահուան դատապարտուած 1986-ին որպէս պատերազմի ոճրագործ: Գահանկի պաշտօն ունէր Թրեպլինքայի արգելափակման կայանը եւ յանցաւոր հռչակուած էր, որովհետեւ մասնակցած էր հազարաւորներու բնաջնջման:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ շատ թեթեւօրէն կը նուազի Ֆրանսայի մէջ: Վերջին երեք ամիսներուն, միջին հաշուով 0,6% նուազում արձանագրած է:

ՎԱՌԻ ԵՒ ՊՈՒՇ-ՏԻՒ-ՌՈՆԻ նահանգներուն մէջ, հրդեհները սկսան աւեր գործել, ինչպէս ամէն ամառ, արկածէն զատ հրամոլներն ալ չեն պակսիր:

ԳԻԹԼ՛Ջները դատի դիմած են սալերու իրենց նախկին ընկերութեան՝ Քափիթոլ-ԷՄԻ-ի դէմ եւ 40 միլիոն տոլար վնասուց հատուցում կը պահանջեն: Փաստաբանը կը բացատրէ որ ընկերութիւնը Գիթլ՛զներու հին երգերը քոմփաքթ սալերու վրայ արձանագրած է վերջերս ու 2-էն 3 միլիոն ծախած տարուան մը ընթացքին եւ իր յանձնառութիւնները չէ կատարած Գիթլ՛զներու նկատմամբ:

ԵՐԵՒԱՆ ⇌ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒԼԻՍ 18 - 23)

ԳՐԻԳՈՐ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ ՀԻՄՆԱԾ ՆՈՐ ՀԱՄՈՅԹԸ՝ «ԳԱՆՁԵՐ»

Երեւանի Կամերային Երաժշտութեան Տունը համերգ մը տուած է Հայաստանի ձայն-հնատեխիլի «Գանձեր» համոյթը, որուն մասին շատ կը խօսուի երաժշտական շրջանակներու մէջ: Ղեկավարն է Գրիգոր Դանիէլեան: Մեներգիչներն են Լուսինէ Զաքարեան, Գէորգ Յունանեան, Գագիկ Շիրինեան: Հին երաժշտութեան համոյթին երգացանկը բաղկացած է ԺԶ.-ԺԷ. դարերուն Գերմանիա, Անգլիա, Իտալիա եւ այլուր յօրինուած գործերէ, զորս բեմ հանելէ առաջ ղեկավարը հետազօտած է անոնց աղբիւրներն ու յիշատակութիւնները, համեմատութեան եզրեր յայտնաբերելով անոնց եւ հայկական արուեստի ուշագրաւ երեւոյթներու միջեւ:

«Եկէք իմ մօտ, որ ծանրաբեռնուած էք հոգերով եւ ես խաղաղութիւն կը սփռեմ ձեր հոգիներուն մէջ»: Ուսումնասիրելով գերմանացի երգահան Հայնրիխ Շուցի քանթաթը, որ գրուած է մօտ 400 տարի առաջ, ղեկավարը անոր այս գաղափարներուն մարմնաւորումը գտած է շատ հեռուները՝ Վարդգէս Սուրէնեանցի մէկ կտաւին մէջ, որ կը ցուցադրուի Էջմիածին: Նոյնը կարելի է ըսել այլ մեկնաբանութեան մը մասին՝ հայկական ժողովրդական «Փահլեւանի» եւ իտալական «Սալթարելլօ»ն, որ կը նշանակէ թռիչք: «Մի մօր զաւակներ լինեն կարծէք, եւ այդ մայրը գեղեցկութիւն պարգեւողն է՝ մեղեդին, — ժպտալով կ՚ըսէ Գ. Դանիէլեան: — Խորանալով միջնադարեան արուեստի ոլորտները, ես եկել եմ այն համոզման, որ նմանութիւններ շատ կան, որ եւրոպական արուեստի ձեւաւորման ու զարգացման գործում առկայ է հայկական մշակոյթի ազդեցութիւնը: Տարիներ առաջ «Սովետսկայա Մուզիկա» ամսագրում մոսկուացի ճանաչուած երաժշտագէտ, արուեստագիտութեան տոքթէօր Վալենտինա Կոնէնը մանաւորապէս գրել է. — «Իր զարգացման վաղ փուլում՝ միջնադարում (ինչ որ չափով նաեւ վերածննութեան ժամանակաշրջանում) եւրոպական մասնագիտացուած երաժշտութիւնը Արեւելքից եկած առանձին երեւոյթներ է փոխառել: Գրիգորեան երգեցողութիւնը, որը հանդիսանում է կաթոլիկէ ժամերգութեան և, դրանով հանդերձ, նշուած ժամանակի եւրոպական մասնագիտացուած ամբողջ երաժշտութեան հիմքը, գոյացել է հայկ. հոգեւոր երաժշտութեան ուղղակի ազդեցութեան ներքոյ»:

Խօսելով համոյթին նպատակին մասին Գրիգոր Դանիէլեան կ՚ըսէ. — «Գանձեր» համոյթը ստեղծուել է 1986 թուականին: Բացի իր հիմնական նշանակութիւնից, «Գանձ» բառը մեզ յղում է դէպի Նարեկացու արուեստը, որը եւ հիմնադրել է բանաստեղծութիւն — երգի այդ տեսակը: Գանձեր յօրինել են նաեւ Մխիթար Այրիվանեցին (ԺԳ. դար), Գրիգոր Խլաթեցին (ԺԵ. դար) եւ ուրիշներ: Գանձերի ժողովածուները կոչուել են գանձարաններ: Եւ այդ գանձարանների նմոյշներն ենք մենք ներկայացնում ամբողջ երկրորդ բաժնում: Սակայն, միայն չսահմանափակուելով նրանցով: Ինչպէ՞ս կարելի է ծրագիր կազմել առանց Ներսէս Շնորհալու ու Կոմիտասի: Նաեւ՝ Անանիա Շիրակացի, Ստեփանոս Սիւնեցի: Դուք տեսա՞ք, թէ ինչպիսի ընդունելութեան արժանացան Կոմիտասեան «Շուշուայ մարալի»ն ու «Մշոյ շորոր»ը: Բայց միաժամանակ պիտի ներկայացնենք մեր այսօրուայ լաւը. ի վերջոյ, մենք 20-րդ դարի մարդիկ ենք, պիտի կարողանանք լինել մեր ժամանակի մէջ, պահել մեր ժամանակի զգացողութիւնը: Անսամբլի նպատակն այսպիսով դառնում է եւ հայկական ժողովրդական ու միջնադարեան երաժշտութեան տարածումը, եւ եւրոպական վերածննդի արուեստի պրոպագանդումը: Հայկականի եւ եւրոպականի զուգահեռը առաւել ամբողջական պատկերացում է տալիս հայկական երաժշտութեան արժէքի մասին»:

Գրիգոր Դանիէլեան հիմնած է նաեւ «Շարական» համոյթը, որ ներկայիս կը կոչուի «Տաղարան»: Համոյթը, որ բազմաթիւ համերգներ տուած է Հայաստան, Խորհրդային Միութեան տարբեր հանրապետութիւններու մէջ եւ արտասահման, ներկայիս կը ղեկավարէ Երուանդ Երկանեան:

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է հիմնել Երեւանի պետական մանկական երաժշտական թատրոն մը, որուն համար առժամեայ կերպով տրամադրուած է Երաժշտանոցի օփերային արուեստանոցի շէնքը: Երաժշտական նոր հաստատութեան խումբը կը բաղկանայ Երաժշտանոցի եւ պարարուեստի ուսումնարանի շրջանաւարտներէ:

ՋՈՒՐԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔԻ ՔԱՐ ՄԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ ԱՐԱԳԱԾԻ ԼԵՌՆԱԼԱՆՋԻՆ

Հնախոյզներուն խել զարմանք պատճառած է այն քարը, որ յայտնաբերուած է Բիւրականէն ոչ հեռու, Արագածի լեռնալանջին, Խորձորի մէջ: Մամրապատ հսկայ քարը մասնագէտներու կարծիքով, Ն. Ք. 2-րդ հազարամեակին ծառայած է իբրեւ ջուրի պաշտամունք: Քարաբեկորին վրայ յստակօրէն կ՚երեւան 11 առաւձաններ եւ 2 հարթակներ, ուր մարդիկ կը բարձրանային ջուրին խոնարհելու համար: Շինութեան գագաթը գտնուող վայրը կը վկայէ, որ ժամանակ մը հոն գոյութիւն ունեցած է կոթող մը: Գիտնականները այդ կոթողը գտնելու յոյսը չեն կորսնցներ: Այս եզակի առարկան Անդրկովկասի մէջ իր նմանը չունի, ըսած է Հայաստանի ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի աւագ աշխատակից Արամ Գէորգեան, աւելցնելով որ մարդիկ հոն կ՚երթային շրջակայ բնակավայրերէ եւ կը կատարէին ջուրի պաշտամունքին նուիրուած յատուկ ծէսեր: Սակաւաջուր Հայոց լեռնաշխարհի բնակիչներուն համար ջուրը միշտ եղած է պաշտամունքի առարկայ: Այդ շինութեան կողքին գտնուող քարանձաւէն այսօր ալ աղբիւրի սառնորակ ջուր կը հոսի:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԻՄՆՈՒԱԾ

Երեւանի մէջ գումարուած է Հայաստանի երաժշտական ընկերութեան հիմնադիր ժողովը: Երգչախմբային ընկերութեան հիման վրայ ստեղծուած է կազմակերպութիւն մը, որ պիտի համախմբէ երաժշտական մշակոյթի դէմքերու՝ արհեստավարժ երաժիշտներու, մանկավարժներու, ուսանողներու, երաժշտասէրներու լայն շրջանակներ: Նոր կազմակերպութիւնը բոլոր միջոցներով պիտի աջակցի խմբերգային, գործիական, ձայնի երաժշտութեան, պարարուեստի, երաժշտական եւ պարային ֆոլքլորի յետագայ զարգացման, ժողովուրդի գաղափարագեղագիտական դաստիարակութեան կատարելագործման, երաժիշտներու եւ պարուսոյցներու միջեւ կապերու հաստատման եւայլն: Ընտրուած են Ընկերութեան ղեկավար մարմիններ: Երաժշտական Ընկերութեան նախագահուհի ընտրուած է Էմմա Ծատուրեան:

ԵՐԳԱՀԱՆ ԱԶԱՏ ՇԻՇԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հայաստանի երգչախմբային արուեստի տունը տեղի ունեցած է երգահան-մանկավարժ Ազատ Շիշեանի նուիրուած երեկոյթ մը: Երգահանին կեանքին ու գործին մասին խօսած է Արաքս Սարեան: Ազատ Շիշեան հեղինակն է համանուագներու, երգչախումբի գործերու, լարաւոր քառեակներու, սենեկային եւ գործիական կտորներու, երգերու: Լենինականի երաժշտական ուսումնարանին մէջ, ուր աշխատած է տարիներ, ան պատրաստած է սաներ, որոնք յետագային պիտի դառնային ծանօթ դէմքեր երաժշտական ասպարէզին մէջ՝ Գեղունի Չթչեան, Տիգրան Մանսուրեան, Մարտին Իսրայէլեան, Երուանդ Երկանեան եւայլն: Երեկոյթի ընթացքին ծանօթ արուեստագէտներ մեկնաբանած են Ազատ Շիշեանէն գործեր:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ ՎԻԼՆԻՒՍԻ ՕՓԵՐԱՅԻՆ ՄԷՋ

Վիլնիւսի օփերային մէջ հանդէս եկած են Երեւանի օփերայի մենակատարներ Գայեանէ Շաքարեան եւ Սամուէլ Աբրահամեան, կարգ մը ներկայացումներու մէջ մարմնաւորելով գլխաւոր դերեր:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱՀՄԱ՞Ն ՊԱՅՔԱՐԻՆ

Մեր մամուլը պարբերաբար թրքաբարոյ երեւոյթներու դէմ պայքարի հրաւէր կ՚ուղղէ: Մեր հարազատութիւնը խաթարող այս երեւոյթներու սահմանը կը սկսի լեզուէն — թրքախօսութենէն —, կ՚անցնի երգերու, ժապաւէններու — զբօսանքի — հանգրուանէն ու կ՚երկարի մինչեւ թրքական սա կամ նա ապրանքը: Կարն խօսքով՝ «թրքերէն չխօսիլ», «թրքերէն երգը չկապկել, թրքաբարոյ չերգել», «թրքական ապրանք չգնել»: Սփիւռքահայ մամուլի գրեթէ բոլոր անունները համամիտ են այս կէտին վրայ, ու քարոզչութեան, խրատելու, դաստիարակելու իրենց պարտականութիւնը կը ջանան կատարել: Այս գաղափարները ջատագովող յօդուածներ, ակնարկներ, երբեմն ալ խմբագրականներ կը հրատարակուին:

Ու կը կարծէինք, որ հայ մամուլը առաջին էջէն մինչեւ վերջինը կը պահէր նոյն կեցուածքը, մինչեւ առջի օր, երբ թերթի մը ծանուցումներու էջին վրայ լուսանկար մը մեր ուշադրութիւնը գրաւեց, լուսանկարը՝ պորտախաղի գեղանի աստղի մը, որ իր շնորհը ցոյց պիտի տար չեմ գիտեր ո՛ր հանդէսին կամ երեկոյթին, որու կը հրաւիրուէին ընթերցողները:

Ուրեմն: Մինչեւ ո՞ւր եւ որո՞ւ համար թրքաբարոյ երեւոյթներու դէմ պայքարի հրաւէր. մինչեւ վերջընթե՞ր էջը, ու միայն ընթերցողներո՞ւ համար: Կամ արդեօ՞ք պորտախաղն ալ մեր մշակութային ժառանգութեան մէկ մասնիկն էր ու անգիտանալով անարդար անտեսումի մը ենթարկած էինք զայն մինչեւ այսօր...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՆՍՏԱԿԵԱՑ - ՏԵՂԱԲՆԻԿ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՔՈՉՈՒՈՐ - ԵԿՈՒՈՐ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

ՄԱԿԻՉ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

«Թիւրքերը» հանդէս են եկել կեդրոնական Ասիայում եւ սկզբում գտնուել են հոների միաւորման մէջ, իսկ Զ. դարում (552 թուականին) հիմնեցին իրենց պետականութիւնը, որը յետոյ բաժանուելով արեւելեան եւ արեւմտեան մասերի, Ը. դարի կէսերին բոլորովին կործանուեց: Դրանից յետոյ «Թիւրք» անունն այնքան էլ գործածական չէր, բայց կային թուրքալեզու շատ ցեղեր, որոնք հանդէս էին գալիս սեփական անուններով (կիրգիզներ, ղփչաղներ, ույկուրներ, օղուզներ, թուրքմէններ եւայլն): Դրանք գտնւում էին Միջին եւ Կեդրոնական Ասիայում, որն իրանական աղբիւրներում կոչուեց «Թուրքիստան» («Թիւրքերի երկիր»): Ը. դարում Արաբները գրաւեցին նրա մեծ մասը եւ արաբական պատմիչները թուրքալեզու ցեղերին անուանեցին «Թուրքեր»: Այդպէս տարածուեց «Թուրք» անունը շատ ցեղերի վրայ, որոնք ժամանակին չէին էլ մտել «Թուրքական պետականութեան» մէջ եւ մի մասն էլ մոնղոլատիպ չէին: Թուրքերը դարձան այնքան խառնածին, որ համարեա կորցրին իրենց կերպարի մոնղոլատիպ գծերը, ինչպիսիք բնորոշ էին հին «Թիւրքեր»ին:

Միջին – ասիական Թիւրքերն ընդունեցին արաբական խալիֆաթի իշխանութիւնը, եւ այդ ժամանակ էլ նրանց մէջ տարածուեց իսլամը, որը քարոզում էր անհանդուրժողականութիւն ու թշնամութիւն ոչ մուսուլմանների կամ «գեաուրներ»ի (անհաւատ) նկատմամբ: Թ. դարում Թուրքական Օղուզ ցեղը Սիրդարիայի ստորին շրջաններում ստեղծում է իր Պետութիւնը, որը կործանւում է ԺԱ. դարի կէսերին՝ արեւելքից արշաւող ղփչաղների հարուածների տակ: Օղուզների մի մասը գնում է արեւմուտք՝ հարաւռուսական տափաստանները, իսկ միւս մասը Սելջուկների գլխաւորութեամբ շարժւում է դէպի Մերձաւոր – Արեւելք, հրով ու սրով, աւերածութեամբ ու կոտորածով գրաւում վիթխարի տարածք:

Սելջուկ – Թուրքերը վերաճեցին օսմանեան Թուրքերի, որոնց մասին Կ. Մարքսը, անդրադառնալով ԺԳ. դարի 30–ական թուականներին, գրել է. – «Թուրք – օսմանների հորդան մուտք է գործում Փոքր – Ասիա, որտեղ նրանք ամէնից առաջ հիմնում են Կարահիսարի ռազմական Պետութիւնը»: Հէնց այդ ռազմական Պետութիւնն էր, որը հետագայում ընդլայնուեց եւ դարձաւ Օսմանեան աւազակապետական կայսրութիւն: Դա հրէշաւոր բռնակալութիւն էր, Կ. Մարքսի արտայայտութեամբ, «Փէոդալիզմի ամենաստորին ու բարբարոսական աստիճանի վրայ գտնուող» «իսկական ռազմական տէրութիւն», ուր վայրի Թուրք նուաճողները հանդէս էին գալիս որպէս զինուորական դաժան պալթիչներ, որոնք վարում էին պարազիտային կեանք եւ անլուր ճնշման ենթարկում հպատակեցուած ժողովուրդներին (Յոյներին, Հայերին, Վրացիներին, Սլաւոններին, Արաբներին եւայլն), սարկացնում, կեղեքում ու բնաջնջում նրանց: Ֆ. Էնգելսը նշել է, որ եթէ Թուրքերը «չունենային քաղաքացիական ու զինուորական պաշտօնների մենաշնորհ, նրանք շուտով բոլորովին կ'անհետանային»: Բայց, դժբախտաբար, կար այդ չարիքը, եւ Մարքսն ու Էնգելսը Թուրքական բռնակալութիւնը համեմատել են սատկած ձիու նեխող լէշի հետ, որը գարշահոտութիւն է տարածում չորս կողմը եւ պէտք էր հիմնովին վերացնել այն: Վ. Ի. Լենինը եւս խորապէս դատապարտել է «բռնապետական Թուրքիա»ն, որտեղ «ժողովուրդը քաղաքական ստրկութեան մէջ է մնում սուլթանի կառավարութեան ձեռքին», որտեղ «դեռ մնացել են խայտառակ օրէնքներ ընդդէմ ուրիշ հաւատի մարդկանց»: Նա յետամնաց տնտեսակարգի խորհրդանիշ է համարում Թուրքիան եւ գրում, «դա Թուրքերէն է: Դա ճորտատիրական է»:

Հրով ու սրով, եաթաղանով ապրող յետամնաց ու վաչկատուն Թուրքերը, անընդհատ վազվզելով կոտորածի ու կողոպուտի յետեւից, երկար ժամանակ չէին գտնում կայուն հաւաքականութիւն, ժողովուրդ: Նրանց միաւորողը Թալանի մոլուցքն էր, ուրիշի հաշուին ապրելը: Վերջն ի վերջոյ, Թուրք ժողովուրդը կազմաւորուեց Փոքր – Ասիայում, երբ եկուոր Թուրքերը բռնի Թուրքացնելով իրենց ձուլեցին տեղաբնիկ Քրդերի, Արաբների ու քրիստոնեայ բնակչութեան մի մասը: Այդ պրոցեսը տեւական էր եւ աւարտուեց ԺԶ. – ԺԷ. դարերում, իսկ Թուրք ազգի կազմաւորումը տեղի ունեցաւ աւելի ուշ՝ Ի. դարում:

Թուրքական արիւնոտ լծի դէմ խորն ատելութեամբ ու զայրոյթով են խօսել ճնշուած ժողովուրդների ներկայացուցիչները: Այսպէս, բուլղար յեղափոխական գործիչ ու նշանաւոր բանաստեղծ Խրիստո Բոտեւը (1849 – 1876) նշել է. – «Թուրքը մինչեւ այժմ մի հարբած գազան է, եւ ինչ էլ ուզում ես դու նրան տաս, նա միշտ քեզ կը նայի արիւնալից աչքերով եւ կը մտածի այն մասին, թէ ինչպէս խժռի քեզ»: Արաբ գիւղացին աղօթքի ժամանակ աստծուց խնդրում էր «իրեն փրկել Թուրքից ու մարախից»: Ռուս նշանաւոր արեւելագէտ Պ. Չիխաչեւը, որը տարիներ շարունակ շրջագայել է Օսմանեան կայսրութեան բազմաթիւ վայրեր եւ ամէնուրեք տեսել դաժան բռնութիւն ու հալածանքներ, ժողովրդական զանգուածների դժոխային պայմաններ, անտեսութեան եւ մշակոյթի անկում, տուել է ստեղծուած վիճակի ճշմարիտ պատկերը: Նա, մասնաւորապէս, խօսելով Փոքր – Ասիայի անցեալի ու Թուրքական տիրապետութեան ժամանակաշրջանի մասին, գրել է. – «Դա մի երկիր է, ուր ժողովուրդների, գիտութեան, արուեստի համար մէ՛կ եղել է բնօրրան, մէ՛կ էլ՝ գերեզման»: Այո՛, հէնց այդպէս. առաջդիմութեան բնօրրան մինչեւ Թուրքերը եւ գերեզմանոց նրանց գալուց յետոյ:

Թուրքական գերեզմանոցային վարչակարգի զոհեր դարձան շատ ժողովուրդներ, այդ թւում ու մասնաւորապէս Հայերը: Խորհրդային յայտնի պատմաբան Ա. Նովիչեւը, հաւատարիմ պատմական իրողութեանը, գրել է. – «Թուրքական Պետութիւնը առաջացել է ԺԱ. դարի 70–ական թուականներին Հայկական լեռնաշխարհի արեւմտեան մասի ու Փոքր – Ասիայի տարածքում՝ Հայերից ու Յոյներից գրաւած հողերի վրայ»: Հայերն ու Յոյներն էլ կրեցին առաջին ծանր հարուածները, որպիսիք շարունակեցին մշտապէս: Ի հարկէ, հալածուեցին ու բնաջնջուեցին նաեւ հպատակեցուած այլ ժողովուրդներ: Յիշատակենք [illegible] խոշոր մի քանի փաստեր: Թուրքերը 1822–ին Քիոս կղզում սպանեցին 50 հազար Յոյների, 1850–ին՝ 12 հազար Հայերի ու Ասորիների, 1860–ին՝ 11 հազար Մարոնիտների ու Սիրիացիների, 1876–ին՝ 15 հազար Բուլկարացիների, 1877 – 78–ին՝ 6000 Հայերի, 1892–ին՝ Մուսուլի 8000 եզդիների, 1894 – 1896 թուականներին՝ 500 հազար Հայերի, 1896 – 1897–ին՝ Կրետէ կղզու 55 հազար Յոյների, 1909–ին՝ Ատանայի 30 հազար Հայերի, 1915 – 1916–ին՝ 1.5 միլիոն Հայերի, 1917 – 1923–ին՝ 400 հազար Հայերի 1922–ին՝ 50 հազար Յոյների, 1894 – 1924–ին՝ 450 հազար Ասորիների եւայլն: Շատ զոհեր տուեցին նաեւ Վրացիները, Սլաւոնները եւ այլք: Ընդհանուր առմամբ Թուրքերը կոտորել են տասնեակ միլիոնաւոր մարդկանց եւ միայն Հայերից 3 միլիոն, այն էլ սոսկ ԺԹ. – Ի. դարերում:

Օսմանեան կայսրութիւնը կատարեալ դժոխք էր հպատակեցուած ժողովուրդների համար: Անգլիական գործիչներից մէկը, իր խօսքը մասնաւորեցնելով Հայերի մասին, գրել է. – «Սուլթանի հայ հպատակները տառացիօրէն անպաշտպան են, ինչպէս գայլերով շրջապատուած ոչխարի հօտը»: Պելժ փրոֆէսոր Է. Դիլոնը, մերկացնելով Թուրքական կառավարութեան հայասպան քաղաքականութիւնը, նշել է. – «Բողոքել Հայաստանում կեանքի եւ գոյքի անապահովութեան առթիւ այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ երկիրը գտնւում է Բարձր դրան անպատասխանատու կառավարման տակ, դա միեւնոյն է, թէ զինուորը ընդհարման ժամանակ բողոքի թշնամու գնդակի լուրջ վտանգի առթիւ»:

Հայերի հալածանքն ու ջարդերը Թուրքական կառավարութեան պետական քաղաքականութիւնն էր, որը հասցրեց ժենոսիդի, արեւմտահայութեան բնաջնջման: Ահա ինչպիսին էր Թուրքական բռնատիրութեան հրէշաւոր արդիւնքը, որն այս կամ այն չափով տարածուեց Օսմանեան կայսրութեան բոլոր ժողովուրդների վրայ: Այդ կայսրութիւնն ստեղծուեց արիւնահեղութեամբ, գոյատեւեց արեան ծովի մէջ եւ կործանուեց արիւնածոր մղձաւանջով՝ ահաւոր հետքեր թողնելով մինչեւ այժմ:

Այսպիսին է անհերքելի իրողութիւնը եւ դրանում համոզուած են աշխարհի բոլոր ողջամիտ ու իրազեկ մարդիկ: Այդ մասին գրել ու խօսել են բազմաթիւ գիտնականներ, գրողներ, ճանապարհորդներ, քաղաքական ու հասարակական գործիչներ, շարքային ականատեսներ: Վաղուց ժամանակն է ստեղծելու Թուրք ժողովրդասպանների համընդհանուր պատմութիւնը եւ ամէնքին հրապարակայնօրէն ու փաստալից կերպով ցոյց տալու, որ նրանք կասեցրել են մարդկային հասարակութեան առաջընթացը՝ ընդհանրապէս եւ աշխարհի մի շարք շրջաններում՝ մասնաւորապէս: Միայն այդ ձեւով, իրականութեան ճշմարիտ արտահոլումով կարելի է պատմութիւնից վերցնել անհրաժեշտ դասեր, ուղղել կատարուած անարդարութիւնները եւ կանխել նոր արհաւիրքները:

Թուրքական արնախում պատմութեան մասին առաջադէմ մարդկութեան անխախտ հայեացքի բանաստեղծական ընդհանրացումն հնչակաւոր Վ. Հիւկոյի մտրակող խօսքերը. – «Ամէն ինչ աւերակների ու սգի մէջ է, այստեղով Թուրքեր են անցել...»: Այո՛, տեսնելով ամայացուած տարածքներ, քստմնելի կոտորածներ, հրէշաւոր ոճիրներ, մտքի բնական ասոցիացիայով մարդ ամէնից առաջ յանգում է նման եզրակացութեան: Դա հաստատւում է Թուրք նուաճողների ողջ պատմութեամբ՝ սկսած հնագոյն ժամանակներից մինչեւ Ի. դարը՝ նրանց քոչուորական շրջանից մինչեւ կապիտալիզմը, Սելջուկներից մինչեւ հանրապետական Թուրքիան:

Թուրքական արիւնոտ պատմութեան նոյնիսկ մի մասը լիակատար պատկերացում է տալիս նրա էութեան մասին: Այդպէս է նաեւ ու յատկապէս հայ ժողովրդի պատմութեան առընչութեամբ: Այստեղ առաւել սրութեամբ է դրսեւորուել Թուրքական բռնակալութեան կործանաբար ու աւերիչ բնոյթը:

Մինչդեռ Թուրք կեղծարարներն ամէն կերպ խեղաթիւրում են պատմութիւնը, դրսեւորում սանձարձակ շովինիստական ինքնագովութեամբ, փառաբանում Թուրքական դաժան տիրապետութիւնը եւ վարկաբեկում հպատակեցուած ժողովուրդներին: Նրանք, մասնաւորապէս, ժխտում են հայ ժողովրդի պատմական հարուստ անցեալը, նրա ստեղծած ինքնուրոյն պետականութիւնը, բարձր մշակոյթը, չեն ուզում ընդունել Հայերի դարաւոր ծանր կացութիւնն ու ցեղասպանութիւնը Թուրքիայում եւ ճանաչել հայ դատը: Անշուշտ, այդ ամէնը չի դիմանում իրականութեան քննադատութեանը եւ մերկացւում է աշխարհի առաջադէմ մարդկանց կողմից:

(Շար. 2 եւ վերջ)

ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶ

ԺԹ. դարուն կարմրամորթերու Օզաժ ցեղախումբի անդամներէն ոմանք կը փափաքին ճանչնալ իրենց միջեւ ապրող Ֆրանսացիներուն հայրենիքը. այդ Ֆրանսացիները կրօնաւորներ, վաճառականներ կամ հիւսիսային – Ամերիկայի մէջ մուշտակաւոր կենդանիներու որսով զբաղողներ էին: 1725–ին արդէն նոյն ցեղախումբէն Ֆրանսա եկողներ եղած էին, որոնք ներկայացած ալ էին Լուդովիկոս ԺԵ.–ի. անցեալի այս յիշատակն ալ կը հրահրէր Ֆրանսա այցելելու իրենց փափաքը:

1827 թուականի սկիզբը անոնցմէ 10 – 12 հոգի ճամբայ կ'ելլեն մուշտակի կարեւոր պաշարով մը, զոր հաւաքած են 3 – 4 տարուան ընթացքին, իրենց ճամբորդութեան ծախքը վճարելու համար: Իրենց կ'ընկերանայ թարգման մը, որ զաւակն է ֆրանսացի հօր մը ու օզաժ մօր մը: Սէն – Լուիի մօտ իրենց սալը կ'ընկղմի սակայն, ջրամոյն ընելով մուշտակէ դրամագլուխն ալ, ու ճամբորդութեան երազը չքանալու վրայ է, երբ Տաւիտ Տըլօնէ անուն անձ մը կը ստանձնէ իրենց ծախքը, առաջարկելով միասին ճամբորդել դէպի Եւրոպա. ան ալ անշուշտ կը հետապնդէր իր շահը:

Վեց կարմրամորթեր իրեն հետ ճամբայ կ'ելլեն դէպի Լը Հավր. խմբապետը 36 տարեկան մէկն է՝ Քիշակաշուկան (փոքր պետ), որ կ'ըսէ թէ կը սերի դար մը առաջ Ֆրանսա այցելող կարմրամորթերէն մէկէն. իր խումբը կը բաղկանայ երկու կիներէ եւ երեք մարտիկներէ:

Յուլիս 27–ի օրը երբ կը հասնին Հավրի նաւահանգիստը, քաղաքին ամբողջ բնակչութիւնը հոն փութացած է զիրենք դիմաւորելու: Խռնուած՝ քարափին վրայ, փողոցներու մէջ, տանիքներուն վրայ, ամէնքը կ'ուզեն այդ տարաշխարհիկ մարդիկը տեսնել: Ու կը յայտնուին անոնք. չորս այրերը մերկ են իրենց մէջքէն վեր. իրենց դէմքերը ներկուած են կարմիր ու կանանչով. թեւերուն վրայ արծաթի երկար շերտեր ունին, իրենց վիզերէն մարգարիտէ մանեակներ կախուած են. գլուխները սափրուած են այնպէս մը, որ հին սաղաւարտներու նմանող մազի փունջ մը միայն կայ անոնց կատարը: Իսկ կիները կարճ փէշեր ու վերնաշապիկներ հագուած են:

Մեծ դժուարութեամբ զանոնք կ'անջատեն խուժանէն, ու կառք մտցնելով կը տանին պանդոկ. առաջին այցելութիւնը կուտան քաղաքապետին, յետոյ զիրենք կ'ընդունի Թագաւորին թիկնապահը, որուն կ'ըսէ Փոքր պետը, թէ եկած է Ֆրանսա, իր յարգանքը մատուցանելու «իր մեծ հօրը» Կարոլոս Ժ.–ի:

Յաջորդ օրերը կ'անցնին պտոյտներով, գրօսանքներով, այցելութիւններով. մարդիկ զարմանքով կը նկատեն, որ այս վայրենիները եփած միս կ'ուտեն. ուրեմն մարդակերներ չեն:

Օգոստոս 7–ին Ռուան կը մեկնին. հոն ալ 40 հազար հոգի կը դիմաւորէ զիրենք, բազմութիւնը կը շրջապատէ անոնց պանդոկը, կը լեցնէ փողոցները, ուրկէ կ'անցնին: Հինգ օր ետք ճամբայ կ'ելլեն դէպի Փարիզ. հոն ալ նոյն խանդավառութիւնը կը սպասէ իրենց. առաջին այցելութիւնը կուտան Արտաքին նախարարին, որ ընթրիք մը կուտայ իրենց ի պատիւ, որուն կը մասնակցին քառասուն հրաւիրեալներ: Յետոյ, Օգոստոս 21–ին կարմրամորթերը կը ներկայանան Թագաւորին ու իշխաններուն:

Պաշտօնական այցելութիւններէ ետք անոնք որսը կը դառնան Փարիզի հանրութեան, ու իրենց ընկերացող Տըլօնէի. միւս կողմէ թատրոնի տնօրէններ կը մրցին իրարու հետ, զանոնք ներկայացումներու հրաւիրելու, լեցնելու համար իրենց սրահները: Այսպէս, կը տանին Օփերա, ուր անդադար կը յօրանջեն: Իրենց անունով անուշեղէններ, ներկայացումներ կը պատրաստուին. անոնցմէ մէկը կը պատմէ իրական միջադէպի մը մասին. կարմրամորթերէն մէկը պանդոկի իր պատշգամէն, սենեակի գիշերամանին պարունակութիւնը կը պարպէ վարը հաւաքուած դատարկամիտներու գլխուն, մինչ սենեկապանը զարհուրած, ի զուր կը ջանայ արգելք ըլլալ, գոչելով. – «Ա՛խ, Աստուած իմ, ի՛նչ կ'ընէք պարո՛ն Վայրենի»:

Իրենց դէմ արթնցած հետաքրքրութիւնը երկար չի տեւեր. Հոկտեմբերին վերջաւորութեան արդէն թերթերը խօսք չեն ըներ անոնց մասին: Կարգ մը մանրամասնութիւններ կ'ըսեն, թէ յաջորդ ձմեռուան իրենց գործավարը որպէս գեղծարար ու խաբեբայ կը բանտարկուի:

1828–ին զիրենք կը գտնենք Լիէժ, ուր խմբապետը զաւակ մը կ'ունենայ, 1829–ին Մինիխի թերթերէն մէկը կը գրէ, թէ թշուառ ու լքուած վիճակի մը մէջ են. կ'անցնին Գերմանիայէն, Հոլանտայէն, Զուիցերիայէն կը հասնին մինչեւ Իտալիա: Վերջապէս երկու խումբի կը բաժնուին. մէկ մասը կ'ընդունուի եպիսկոպո-

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. – ԻՏԱԼԻԱ

Կիրակի, Յունիս 21: Առաւօտեան ժամը 9-ին Միլանոյի Հայ Տան առջեւ արդէն սկսած էին հաւաքուիլ հիւսիսային – Իտալիոյ զանազան քաղաքներէն ժամանած Հ. Մ. Ը. Մ.-ականներ եւ համակիր բարեկամներ: Ժամը 9.30-ին ինքնաշարժերէ բաղկացած եւ մեծ օթօպիւս մը որպէս առաջնորդ ունենալով կարաւանը ճամբայ ելաւ դէպի Փարմա քաղաքը՝ Միլանոյէն շուրջ 120 քիլոմեթր հեռու: Ճամբուն ընթացքին, նախօրօք եղած կարգադրութեամբ, ուրիշ Հ. Մ. Ը. Մ.-ականներ եւ պարագաներ միացան կարաւանին իրենց ինքնաշարժերով:

Ժամը 11.30-ին կարաւանը կանգ առաւ Փարմայի հայրենակիցներէն Եղբ. Մեսրոպ Գարագաշեանին այգիին առջեւ: Բնակիչները անմիջապէս ձեռնարկեցին կէսօրուան ճաշի պատրաստութիւններուն. իսկ սկաուտական խորհուրդի անդամները օրուան պատշաճ բեմական յարդարումի գործերուն: Այգիին մէջ գտնըւող երկյարկանի տան պատշգամին վրայ հաստատուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի յայնածաւալ դրօշակը, իսկ աւելի վար դետեղուեցան իտալական եւ եռագոյն դրօշակները: Ինչպէս նաեւ ձողի մը վրայ պարզուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի դրօշակը, որուն առջեւ տեղի պիտի ունենար յետմիջօրէի արարողութիւնը:

Մանրուք չուքին տակ բնակիչները իրենց կէսօրուան ճաշէն ետք երբ տակաւին երախաները կը զուարճանային այգիի զանազան պուրակներուն մէջ սկաուտական խորհուրդի անդամները ներս երթալով հաղուեցան իրենց սկաուտական համազգեստները եւ հաւաքման սուլիչի ազդանշանը տուին: Անմիջապէս այգիի զանազան անկիւններէն հաւաքուեցան երախաները եւ իրենց կարգին զգեստաւորուեցան սկաուտ, արենոյշ եւ գայլիկի տարազներով: Մինչ այդ դուրսը աթոռները շարուեցան դրօշակին առջեւ. ինչպէս նաեւ ներկայ գտնուող շուրջ 80 հայրենակիցներուն աչքին ճերմակ ծածկոցով պատուած սեղանի մը վրայ շարուեցան սկաուտական – գայլիկական փողկապները:

Ներկաներուն մէջ կը գտնուէին, ի բաց առեալ Հ. Մ. Ը. Մ. – Իտալիոյ վարչական կազմին, նաեւ գաղութիս հոգեւոր հովիւը, Քուէյթէն այցելու խմբապետը, եւ մասնաւոր հրաւէրով ժամանած Փարիզի աւագ խմբապետներէն՝ եղբ. Հրայր Տէր – Գրիգորեանը: Արդարեւ եղբ. Հրայր, Միլանօ ժամանած էր Շաբաթ, Յունիս 20-ին եւ ինքը կատարած էր սկաուտ – գայլիկներուն քննութիւնները:

Ժամը 4.30ին, մինչ սկաուտական խորհուրդի հինգ անդամները իրենց լրիւ տարազով կուգային տեղ գրաւել արարողութեան ամպիոնին առջեւ, անդին կանոնաւոր շարքով եղբ. Հրայրի ցուցմունքներուն հետեւելով դէպի ամպիոն կուգար 7 սկաուտներէ բաղկացած խումբը: Ասոնց կը հետեւէր սուլիչի համաչափ հնչիւններուն հետ քայլ պահելով 12 հոգինոց գայլիկներուն չարասիւնը, որը իր կարգին կուգար տեղ գրաւել սկաուտական շարքին առջեւ դէմքերը դէպի հանդիսականները: Տեսարանը տպաւորիչ էր: Փոքրիկներ, որոնք, մի քանի վայրկեան առաջ իրենց խաղերով տարուած կը վազվզէին եւ կը բացագանչէին, այժմ լուռ ու մունջ, զգաստ կեցած էին դրօշին առջեւ, սպասելով խմբապետին յաջորդ հրահանգին: Ներկաները միահամուռ ծափահարեցին սոյն տեսարանին ի դիմաց:

Հանդէսը վարելու պաշտօնը ստանձնած էր սկաուտական խորհուրդի վարչական պատասխանատու եղբ. Բոպէր Գալուստեանը որ խօսք առնելով օրուան իմաստը բացատրեց եւ ապա հրաւիրեց Սարգիս քահանայ Սարգիսեանը որպէսզի իր օրհնութիւնը տայ սոյն արարողութեան բացման առթիւ:

Ապա, անմիջապէս երդման արարողութիւնը կատարուեցաւ նախ սկաուտարենոյշներուն եւ յետոյ արծուիկ – գայլիկներուն որմէ ետք խրախոյսի խօսքը ըրաւ եւ փողկապը ձեռամբ հոգեւոր հովիւին եւ եղբ. ատենապետ՝ Ա. Պէզիկեանին: Սոյն անդրանիկ երդման արարողութեան տեսարանը ըմբռնելով ներկաները մէջ ընդ մէջ ծափահարելով իրենց խանդավառութիւնը կ'արտայայտէին: Փողկապներու տուչութեան յաջորդեց Նորընծաներուն խմբային «Յառաջ Նահատակ» երգին թնդիւնները, որմէ ետք խօսքը տրուեցաւ եղբ. Հրայր Տէր – Գրիգորեանին որը դրուատեց կատարուած աշխատանքը: Սկաուտները կրկին խմբովին երգեցին «Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Հայ Արիներ» երգը, որմէ ետքը խօսք առաւ եղբ. Միհրան Մարտիրոսեան, որ իր խորին գոհունակութիւնը յայտնեց սոյն ձեռնարկին ներկայ գտնուելու պատեհութիւնը իրեն ընծայուած ըլլալուն համար: Սկաուտները եւ գայլիկները ապա երգեցին «Հ. Մ. Ը. Մ.-ի քայլերգ»ը, որմէ ետք հանդիսավարը կարդաց Աթէնքի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի մասնաճիւղէն եկած շնորհաւորական նամակը եւ դրօշակին տակը զետեղեց նոյն առթիւ ղրկուած յուշատախտակը: Նմանապէս Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ նուիրուած եռանկիւն դրօշակը զետեղուեցաւ յուշատախտակին կողքին: Շնորհաւորական հեռաձայնային հաղորդակցութիւններ ըստացուած էին նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կեդրոնական վարչութենէն՝ Պէյրութի, Գալիֆորնիոյ մասնաճիւղէն, Փարիզի մասնաճիւղէն եւ «Վալանս»ի մասնաճիւղէն: Սոյն տեղեկատուութենէն ետք Հ. Մ. Ը. Մ.– Իտալիոյ վարչութիւնը իր գնահատանքը արտայայտելու համար նուիրեց Հ. Մ. Ը. Մ.– Իտալիոյ պզտիկ եռանկիւնաձեւ դրօշակները, եղբ. Տէր Գրիգորեանին (Փարիզ) եւ եղբ. Միհրան Մարտիրոսեանի (Քուէյթ):

Հոգեւոր հովիւը երկու խօսքով անդրադարձաւ օրուան խորհուրդին գնահատելով եւ քաջալերելով ազգային այս ազնիւ գործը:

Հուսկ, վերջին, խօսք առաւ Իտալիոյ մասնաճիւղին ատենապետ եղբ.՝ Ա. Պէզիկեան որ իր խօսքը ըսելէ առաջ խրախուսիչ Նորընծայի իր նախաձեռնութեամբ նուիրեց Հ. Մ. Ը. Մ. – Իտալիոյ արծաթազօծ պզտիկ զինանշանը: Եղբ. Պէզիկեան շեշտը դրաւ սկաուտական շարժումին կարեւորութեան եւ անոր բերած եւ բերելիք նպաստը հայապահպանման եւ նաեւ մարդկային արժէքներուն: Մասնաւորապէս իր խօսքը ուղղելով նորընծաներուն փունջին մասնանըշեց անոնց խրախուսիչին ուսին վըրայ ծանրանալիք ազգային պատասխանատուութիւնները եւ Հ. Մ. Ը. Մ.–ականի մը վարքն ու բարքը եւ կենցաղը: «Հայրենասիրութիւնը եւ համագործակցութիւնը վեր դասել անձնական շահերէ» խօսքերով վերջացուց իր ուղերձը: Ապա իր եւ վարչութեան կողմէ շնորհաւորեց սկաուտական խորհուրդի անդամները իրենց գոհարեր գործունէութեան համար, մաղթելով անոնց կորով եւ յաջողութիւն:

Սկաուտները ապա երգեցին «Հրաժեշտի երգ»ը պարզապէս փաստելու համար որ այս օրուան հաւաքին մեկնումը միայն առժամեայ է եւ ոչ թէ բաժանում:

Հանդէսի աւարտին, սկաուտական խորհուրդին կողմէ կազմակերպուած հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցաւ եւ ապա ժամը 7-ին բոլոր ներկաները շատ գոհունակ տրամադրութեամբ իրարու ցտեսութիւն ըսելով մեկնեցան: Ինչպէս նաեւ մասնաւոր շնորհակալութիւններ յայտնուեցան եղբ. Գարագաշեանին եւ իր ազնիւ կնոջ որոնք սիրայօժար տըրամադրած էին իրենց այգին եւ տունը, սոյն հանդէսին համար:

ՅԱԿՈԲ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

...ի մը կողմէ, որ 1830-ի սկիզբը զանոնք Պորտոյէն կը ղրկէ իրենց երկիրը. իսկ միւսները կրկին Փարիզ կուգան 1829-ին, ուր իրենց կ'օժանդակէ Միացեալ – Նահանգներու դեսպանը, ինչպէս՝ Լա Ֆայէթ, որպէսզի կարենան վերադառնալ: Իրենց մեկնումի պահուն իսկ պարտատէրեր կը գրաւեն անոնց ունեցածը այն պարտքերուն դէմ, զորս ձգած է իրենց խարդախ գործավարը: Այս բոլորէն ետք, տակաւին, որպէս դժբախտութեան գագաթնակէտը, երկու այր մարդիկը ճամբորդութեան ընթացքին կը մեռնին ծաղկախտէ, ու երիտասարդ այրին առանձին կը վերադառնայ երկիր, իր զաւկին հետ:

Հակառակ բոլոր պատահարներուն, վերապրողները շատ ալ դէշ յիշատակներ չեն պահեր իրենց ողիսականէն: 1843-ին նկարիչ Սթանլէյ կը հանդիպի մարտիկներէն մէկուն, որ հպարտութեամբ ցոյց կուտայ մետալը, իրեն նուիրուած Լա Ֆայէթի կողմէ: Ձայն իր վիզէն կախած կը պահէ, որպէս ամենաթանկագին թալիսման մը:

Ա. Թ. Թ.

ՓՈՂՈՒԹԷ
ՓՈՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ Հայ Ծերանոցին մէջ, Յունիս 28-ին, նշուած է Մեծն Ներսես Պարթեւ Հայրապետին նուիրուած տօնը, հայ յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու նախագահութեամբ: Հանդիսութիւնը վարած է Ռիթա Մարտիրոսեան: Յուսիկ քահանայ Սեդրակեան ներկայացուցած է Ներսէս Պարթեւի նկարագրի յատկանիշները եւ անոր բարեսիրական գործունէութիւնը: Խօսք առնելով հոգեւոր պետերը գնահատած են համագործակցութեան եւ համերաշխութեան ոգիով տարուած աշխատանքները Հայ Ծերանոցէն ներս: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

Հայ Ծերանոցը, որ հիմնուած է 1923-ին, ներկայիս ունի 95 հայ ծերունիներ: 11 անդամներէ բաղկացած Խնամակալութիւն մը կը վարէ գործերը:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ մէջ, Յունիս 27-ին, տեղի ունեցած է բարեսիրական միջազգային ծանօթ կազմակերպութեան՝ ԳԱՐԻԹԱՍԻ նոր Կեդրոնին բացումը, նախագահութեամբ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս – Պատրիարքին: Բացումը կատարելով Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ ժողովրդապետ Յովհաննէս վարդապետ Թէյրուզեան կարեւոր նկատած է ԳԱՐԻԹԱՍԻ ներկայութիւնը Պուրճ Համուտի մէջ, անդրադառնալով հաստատութեան առաքելութեան եւ գործունէութեան, որ է օգնութեան հասնիլ տկարին, չքաւորին, հիւանդին ու անգործին, մասնաւորաբար Լիբանանի պատերազմին հետեւանքով ցաւալի կացութեանց մատնուած ընտանիքներու, այրիներու, որբերու եւ ծերացեալներու: 1986 – 87 տարեշրջանին ԳԱՐԻԹԱՍ-ի յատկացումները հասած են չորս միլիոն լ. ոսկիի: Նոր կեդրոնը կը գտնուի Ս. Փրկիչ Եկեղեցւոյ բակին մէջ:

ԿԼԸՆՏԷՅԼԻ մէջ, Յունիս 5-ին, մահկանացուն կնքած է Փառէն Մինասեան, այրին՝ Թեհրանի «Ալիք» օրաթերթի խմբագիր եւ հանրային գործիչ տոքթ. Բագրիկ Մինասեանի: Ծնած էր Թաւրիզ: 1940-ին, երբ Պարսկաստան թատերաբեմ դարձած էր մեծ ուժերու ճնշումներուն, խառնակ այդ օրերուն դաշնակցական ծանօթ դէմքեր կ'առեւանգուէին եւ կը քշուէին դէպի Սիպերիա. այդ անուններու մէջ էր տոքթ. Բագրիկ Մինասեան, որուն կինը՝ Փառէն, հազիւ 30 տարեկան, իր վրայ կ'առնէր իր երկու զաւակներուն հոգը: 1955-ին՝ Ստալինի մահէն ետք, 10 տարուան աքսորէ տուն կը վերադառնար տոքթ. Մինասեան, քայքայուած առողջութեամբ: Կինը՝ շարունակելով յաղթահարել դժուարութիւնները, նեցուկ կ'ըլլար իր ամուսնոյն: Վերջին տարիները իր զաւակներուն հետ Լոս – Անճըլըս փոխադրուելով Փառէն Մինասեան նուիրուած էր հանրային աշխատանքներու:

ԴԷՊԻ ԼԵԱՌՆ ՄԱՍԻՍ

«ՅՈՒՇԵՐ Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ ՄԱՍԻՆ» ԳՐՔԻ
ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՅ

ԿԱԶՄԵՑ՝ Վ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Ինձ անընդհատ հալածում է այն միտքը, թէ մենք բոլորս մեղաւոր ենք, որ Չարենցը չկայ: Բոլորս...

Ցաւալիս այն օրերին, երբ հետը խնդալու փոխարէն, չեմ կարող գոնէ մի մխիթարել դնել նրա շիրիմին:

Յետոյ...

Ի՞նչ կարող եմ գրել Հրաշքի մասին:

Նայիրին ծնեց Չարենցին: Պատառեց հողը, կանաչ ծիլը բացեց աչքերն ու նայեց շուրջը: Ժայռակոփ պատկերներ եւ սեպագրեր տեսաւ, տեսաւ ծաղկազարդ մագաղաթներ եւ ձուլածոյ տաճարներ՝ բայց ծով արեան ու ծով ցաւերի մէջ: Սիրտը մղկտաց: Բարձրացրեց գլուխը՝ տեսաւ շողացող Արեւը: Յուսադրըւեց: Շարժեց արմատները, զգաց, որ հիմքը բաղալը է: Թինդ տառ: Եւ իր բազմալեզէ հայրենիքի արցունքները սըրբելու համար մխրճուեց փոթորիկների մէջ ու ելքեր որոնեց: Բարձրացաւ ժամանակի սամումը, երկինքը սեւակնեց ու բոցավառուեց: Ու նա որոտաձայն կանչում էր Մհերին, փնտռելով Ագռաւաքար տանող ճամբան...

Գուցէ կանխորոշուա՞ծ էր նրան ողջակիզուել իբրեւ տառապանքի, մաքառման ու հաւատի խորհրդանշումն...

Տանջուող թուի աշնանն էր, Թիֆլիսում: Մի օր «Մշակ»ի խմբագրատան գրասենեակում նստած թերթ էի կարդում, երբ ներս մտաւ մի շատ կարճահասակ ու փոխր տղայ՝ հագած աշխարհի մորթու հնամաշ մի մուշտակ: Այդ երիտասարդին ընդունեցի իբրեւ կարիքաւոր մէկը: Նա, սակայն, նպաստամատոյցի նախագահին հարցնելու փոխարէն, ուզեց իմանալ «Գեղարուեստ» հանդէսի խմբագիր Գարեգին Լեւոնեանի հասցէն:

– Նրա բնակած փողոցը եւ տունը գիտեմ, բայց համարը՝ ոչ, – ասացի: – Եթէ մի քիչ սպասէք՝ կարող է գալ: Կամ, եթէ կ'ուզէք, եկէք մի երկու ժամ յետոյ:

– Ոչ, ես ուզում եմ նրան տեսնել տանը, – ասաց երիտասարդը:

Ես մի թղթի վրայ գծեցի փողոցը, որ պարզ պատկերացնի, թէ որտեղ եւ ինչի դիմաց է գտնւում տունը, եւ հետաքրքրւեցի, թէ ինչո՞ւ համար է ուզում տեսնել Լեւոնեանին:

– Նա իմ գրքի մասին գրախօսական է գրել, ուզում եմ ծանօթանամ, – ասաց նա պարզ:

– Իսկ ինչպէ՞ս է ձեր գրքի անունը:

– «Դանթէական առասպել»:

Զարմանք:

– «Դանթէական առասպե՞լ», – կրկնեցի ակամայ եւ ուշով նայեցի նրան: – Դուք ուրեմն Չարե՞նցն էք, – հարցրի տարակոյսով:

– Այո, – ասաց նա յատուկ մի չեչտով:

Ժխտում էր ամէնից աւելի Վահան Տէրեանին, համարելով նրան հոգով լըքւած, արուեստով լցուած մեղկ մի պոէտ: Իսկ դուրսը յաճախ յափշտակուած արտասանում էր նրա այս կամ այն բանաստեղծութիւնն ու հիանում էր նրա բարձր արուեստի, մաքուր ու ազնիւ լեզուի վրայ:

– Զքնա՜ղ պոէտ է:

– Եթէ այդպէս հիանում ես, հապա ինչո՞ւ ես հրապարակաւ փառաբանում մարդուն, – նկատում էի ես:

– Պաքար է, սիրելիս: Հնի դէմ պիտի պայքարել՝ նորն ստեղծելու համար:

– Այդ հասկանալի է: Սակայն չէ՞ որ դա պէտք է անել ներքուստ եւս խորթութիւն զգալով, համոզուած, որ Տէրեանն իրօք, վատ է: Իսկ դու միշտ արտասանում ես նրան, հիանում նրանով, էլ չեմ ասում, որ քո երկու հատորներից մէկը գրուած է նրա ազդեցութեամբ:

– Հէնց այդ ազդեցութիւնից է, որ ուզում եմ ազատուել, – պատասխանում էր նա անկեղծօրէն եւ անմիջապէս աւելացնում: – Վերջապէս, չգիտե՞ս, որ հիմա Տէրեանի ոգով ու ձեւով գրել չի լինի: Ցեղափոխութիւնը, պահանջում է պայքարի պոէզիա:

Ինչպէս ինձ է թւում, Չարենցի հոգեբանա – ֆիզիքական հիմնական յատկանիշը, որ աչքի էր զարնում առաջին իսկ ծանօթութիւնից, ծայրայեղ ճաշուածութիւնն էր եւ բացուել չկարողանալը արտաքին աշխարհին առընչուելիս: Նրա շատ նեղլիկ, ցած ընկած դէմքի արտայայտութեան մէջ կար ներփակուած, գրեթէ դաժան ամաչկոտութիւն: Սովորաբար նման ամաչկոտ մարդիկ լիցքաթափւում են յանկարծ, չափազանց բուռն:

(Շար. 1)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Բէպաճեան եւ Օր. Փօլէթ Պաղտասարեան 1000 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Վահան Շահինեան 100 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին Մարգարիտ Կիւրիւնեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ կրթարանը ստացած է Տիկին Գայեանէ Թիրեաքեանէ եւ բժ. Սեդա Թիրեաքեանէ 1000 Ֆր. փոխան ծաղկեպըսակի Տիկին Էլիզ Գույումճեանի մահուան առթիւ:

**

Զաքարեան ընտանիք նուիրած է 300 Ֆ. Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին՝ Ովսաննա Ասատուրեանի մահուան առթիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Կ Ա Մ

Հանդէս Վերլուծական, թիւ 3 – 4
(Զօրեան Հիմնարկի գործակցութեամբ)

Հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Զարեհ Խրախունի Իսթանպուլահայ գրականութիւնը

Զարեհ Խրախունի Մտուեր եւ Արձագանգ, Ուղիներ

Պետրոս Ալահայտոյեան Հին սրբութիւններու յայտնագործումը

Գրիգոր Պըլտեան Հատուածներ Հօր

Պրիւնօ Սաճայեան Շքերթներ Ե.

Յակոբ Օշական – Նիկողոս Սարաֆեան Նամականի

Վահէ Օշական Մահէն անդին

Մարկ. Նշանեան Բանաքաղութիւնք ի ձէնջ

Նիկողոս Սարաֆեան Վէնսէնի Անտառը, Բ.

Մարկ. Նշանեան Գրական կանգնումը

Ֆրիտրիխ Նիցշէ Ողբերգութեան ծընունդը, գլուխ 1 – 10 թարգմանուած գերմաներէնէ, ծանօթութիւններով

Հատորին գինն է՝ 200 Ֆ., ներառեալ առաքման ծախքերը ստանալու համար, դիմել՝

Revue GAM
3, rue Philippe Hecht
75019 PARIS
et Librairie Orientale H. SAMUELIAN
51, rue Mr. le Prince
75006 PARIS

ՍԷՆ - Թ՚ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Օգոստոս 2, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ՍԻՒԵՏԻՔԵԱՆ

CARZOU

L'œuvre lithographique
1957 - 1986

jusqu'au 31 Août

Musée d'Art et d'Histoire
de la Ville de St. Denis
22 bis, rue Gabriel - Péri

Tous les jours sauf mardi
de 10h à 17h30
Dimanche de 14 à 18h30

FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

attribue
2 bourses d'étude annuelle
pour l'année 1987

Bourse ARAM KHATCHATOURIAN : 15.000 F
Bourse ARCHAM BABAYAN : 15.000 F

Conditions de candidature :

- Etre inscrit dans un Conservatoire National de Région ou une Ecole Nationale de Musique.
- Etre du niveau préparatoire supérieur.
- La Fondation tiendra compte de la situation matérielle et sociale du candidat.
- Date limite de dépôt des dossiers : 31 Octobre 1987.

PIECES A FOURNIR

- Certificat de récompense.
- Fiche d'Etat Civil.
- 2 Photos d'Identité.
- Certificat d'Imposition fiscale, personnelle et parentale.

Selon les types de candidature, le jury se réserve le droit de répartir entre les candidats le montant de la bourse.

Les dossiers doivent être adressés à :
FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN :
Conservatoire National de Région
2, Place Carli — 13001 Marseille

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին:

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ Հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկէդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:

Կրնայ շատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:

Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար:

Երկսեռ
գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:

Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթոշակի զեղչութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու:

Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանըրի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը - Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր. Թղթատարի Ծախքով՝ 90 Ֆր. 30

ԴԻՄԵԼ .-

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ
30

JEUDI
30 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.540 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.540

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒԼԻՍ 18 – 23)

ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի «Սովրեմեննիկ» բեմին վրայ հանդէս եկած է Կիրովականի «Արեւեան» դրամատիկ թատրոնի խումբը: Թատրոնին գլխաւոր բեմադիրը՝ Վ. Շահվերդեան, նշած է, թէ թատերախումբը կը ներկայացնէ մրցանակներով պարգեւատրուած գործեր, ինչպէս՝ Լերմոնտովի «Դիմակահանդէս»ը, Շէյքսփիրի «Ռիչըրտ Բ.»ը, Շիրվանզադէի «Քաոս»ը եւ մոսկուացի թատերագիր Մ. Բուղնիկի «Յատակը չարժուիր է» գործը: 1980-ին ալ Կիրովականի թատերախումբը Մոսկուա հրաւիրուած էր ներկայացնելու Մ. Շաթիրեանի «Կովկասի արտակարգ կոմիսարը» թատերախաղը:

**

ԵԴՈՒԱՐԴ ՏԷՐ – ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ՄԱՆՐԱՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

«Հրաշքներու աշխարհում» ցուցահանդէսը այցելողներու առաջին ուշադրութիւնը կը գրաւէ Եդուարդ Տէր – Ղազարեանի այցետոմսը՝ բրինձի հատիկի կէսը, որուն վրայ փորագրուած է հետեւեալ մակագրութիւնը. – «Կէսդարեայ ստեղծագործութեան արդիւնքը. 500 մանրափորագրութիւն, 600 երաժշտական գործիք, 10 հազար համերգ»: Ցուցահանդէսը վերջերս բացուած է Բազմարուեստից թանգարանին մէջ: Ցուցափեղկերէն մէկուն մէջ ներկայացուած է Կիւլիվերը չէշը ձեռին, որուն մէջ նստած է Լիլիփութը. այս վերջինը կը ջանայ ազատել գերութենէ, բայց՝ ի զուր: Կիւլիվէր ձեռքին վրայ կանգնած գինուորը կը ճօճէ իր սուրը, կը պահանջէ ազատել գերին: Զարմանալին այն է՝ որ բոլոր քանդակները կը շարժին: Այս գործը ամէնէն սիրելի աշխատանքս է, ըսած է Եդուարդ Տէր – Ղազարեան, աւելցնելով որ մէկուկէս տարի աշխատած է անոր վրայ: Կարեւոր գործերէն է նաեւ Շառլի Շափլինի մանրաքանդակը ասեղի անցքի մէջ: Ինչո՞ւ Շափլին, որովհետեւ ան հիացած է կատակերգուի արուեստով եւ երազած նկարահանուիլ շարժանկարի մէջ: Տէր – Ղազարեան լաւ նուագող ալ է. ան ղեկավարն է Երեւանի «Դուէն» քառեակի: Աշխարհի միակ լարաւոր երգեհոնով, զոր ինք պատրաստած է, ցուցահանդէսի ընթացքին ան կը մեկնաբանէ Պախի ֆիւկերը: Ներկայիս կ՚աշխատի մանր յօրինուածքի մը վրայ, որ պիտի ներկայացնէ անտառաբնակներու ծխական պար մը. մանրաքանդակները պիտի շարժին, իսկ երաժիշտները պիտի նուագեն իսկական նուագարաններով: Հանդիսականները կրնան լսել երաժշտութիւնը, բայց միայն հզօր ձայնընդլայնիչ սարքերու միջոցով:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԿՈՄԻՏԱՍ» ՔԱՌԵԱԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԱԾ ՇՈՒԷՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Շուէտի մէջ տեղի ունեցած է երաժշտական փառատօն մը՝ «Արեւելքը եւ Արեւմուտքը կը հանդիպին երաժշտութեան հնչիւններուն մէջ» նշանաբանով: Սենեկային երաժշտութեան փառատօնին մասնակցած են Խորհ. Միութենէն, Միացեալ Նահանգներէն եւ Շուէտէն երաժիշտներ: Խորհ. Միութենէն մասնակցած են Հայաստանի «Կոմիտաս» պետական լարաւոր քառեակը, «Հորոտու Մուզիկուս» էստոնական համոյթը, Իգոր Ֆրոլով (ջութակ), Գրիգորի Սոկոլով (դաշնակ), Վահրամ Սարաջեան (թաւջութակ) եւ այլն:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած «Էլեկտրոն – 87» միջազգային ցուցահանդէսին, որուն մասնակցած են 20 երկիրներ, «Ժամանակակից թեքնիք սարքաւորումներ» բաժնին մէջ ներկայացուած է Կիրովականի «Աւտոդենմաշ» գործատան արտադրած «Սեւան» սարքը, որ մեծ հետաքրքրութիւն առեղծած է այցելուներու մօտ: Ներկայացուած են նաեւ Հայաստանի այլ ձեռնարկութիւններէ արտադրանքներ:

**

«ՄԻԱԾԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Մոսկուայի «Ռադուգա» («Միածան») հրատարակչականը, վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, օտար երկիրներու գրասէրներուն ծանօթացուցած է Խորհ. Միութեան տարբեր հանրապետութիւններու շատ մը գրողներու գործերը: Լոյս տեսած են Ռուսիոյ, Ուկրանիոյ, Բելոռուսիոյ, Հայաստանի, Վրաստանի գրողներու հարիւրաւոր գիրքեր՝ բազմաթիւ լեզուներով: Հրատարակչականը ներկայիս տպագրութեան կը պատրաստէ Աւետիք Իսահակեանի հաւաքածոն արաբերէն: «Օհան ամու զրոյցները» վերնագրով գիրքը կը պարունակէ բանաստեղծին արձակ մանրապատումները: Անգլերէն, ֆրանսերէն, չեխերէն եւ շուէտերէն լոյս կը տեսնէ «Արմէնփրէս»ի փոխ – տնօրէն Ռեմ Անանիկեանի «Երեւան» ուղեցոյցը, որ օտար դրօսաշրջիկներուն կը ծանօթացնէ Հայաստանի մայրաքաղաքի ճարտարապետական, պատմութեան ու մշակոյթի յուշարձանները:

**

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ ՀԱՆԴԷՍ ԵԿԱԾ ՄՈՍԿՈՒԱ

Մոսկուայի ռուս – հայկական բարեկամութեան թանգարանին մէջ տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, որուն յայտագրին մաս կազմած են հայկական դասական երաժշտութեան եւ խորհրդային երաժիշտներու գործեր: Երեկոյթը կազմակերպած են Հայաստանի ազգագրութեան պետական թանգարանն ու երաժիշտներու միութիւնը: Մասնակցած են Մոսկուայի երաժշտանոցի դասախօս, դաշնակահար Սամուէլ Ալումեան, Երեւանի օփերայի մեներգչուհի Սուսաննա Մարտիրոսեան եւ Երեւանի երաժշտանոցի դասախօս, դաշնակահարուհի Զեմֆիրա Բարսեղեան:

**

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆՈՐ ՊԱԼԱՏ ՄԸ ԱՅԳԱԲԱՑ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ

Ախուրեանի շրջանի Այգաբաց գիւղին մէջ սկսած է գործել մշակոյթի նոր պալատը, որ ունի դահլիճ մը, արդիական սարքաւորումներով բեմ մը, գրադարան մը: Սիրողներէ կազմուած թատերախումբը տուած է իր անդրանիկ ներկայացումը: Ախուրեանի շրջանը վերջին տարիներուն կարեւոր աշխատանք կը տանի ընկերային – մշակութային կեանքի աշխուժացման ուղղութեամբ: Միայն այս տարի արդէն մշակութային տուներ բացուած են Շիրակ, Սարիար, Լեռնուտ գիւղերուն մէջ: Մօտ ատենէն կը սկսին բանիլ նաեւ շրջանային կեդրոնի մշակոյթի պալատը, Հովունիի եւ Երազգաւորսի ակումբները:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՆԳԱՐԱ ՉԻ ՎԱՒԵՐԱՑՆԵՐ ԹՈՒՐՔԵՒԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Երկուշաբթի օր, Անգարայի կառավարութիւնը տեղեկացուցած է Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան կցորդին, որ Թուրքիա, է, զինուորական եւ տնտեսական համաձայնագիրը չվաւերացնելու իր որոշումը: Անգարայի առարկութիւնն այն է, որ չընդունիր ամերիկեան Քոնկրէսին (Խորհրդարան) նախապայմանը՝ տնտեսական օժանդակութիւնը կ՚ըլլայ, Կիպրոսի թրքական ուժերու նուազումին պարագային: ՏԵՔԱ (տնտեսական եւ զինուորական գործակցութեան համաձայնագիր) առաջին համաձայնութիւն մը, ստորագրուած 1980-ին, վերջ գտած էր 1986-ին: Թուրքիոյ ներկայ մերժումը վաւերացնելու նոր համաձայնագիրը (1986 – 90) հետեւանքներ ունի մանաւանդ ամերիկեան զինուորական կայաններուն համար, քանի որ անոնք կը մնան հին, այսինքն նախորդ, համաձայնագրի կանոններու ենթակայ եւ անոնցմէ գոհ չէր Ուաշինկթըն:

Միւս կողմէ, Անգարա խիստ կերպով ճողկեց ամերիկեան զինուորական թէ տնտեսական օժանդակութեան անբաւարարութիւնը: Սպիտակ Տան առաջարկած 914 միլիոն տոլարը 570-ի իջած էր, դանազան յանձնախումբերու ուսումնասիրութենէն ետք: Անգարա նաեւ շատ ջղագրգռուած է, կը ճշդէ Ա. – Էֆ – Փէ-ի հեռագիրը, Քոնկրէսին մէջ ծեծուող հայկական հարցէն, եւ այս բոլորին մէջ, Անգարայի կառավարութիւնը ամերիկեան թշնամութիւն մը կը տեսնէ Թուրքիոյ դէմ:

Ամերիկացի կցորդը կը փորձէր համոզել Թուրքերը, նախքան Աթէնք մեկնիլը, Չորեքշաբթի օր:

** Պոլսոյ թերթերն ալ արդէն, արձագանգ կը հանդիսանային, Յուլիս 23-ին իսկ, Հալէֆօղլուի կարգ մը յայտարարութեանց թրքերէն թերթի մը եւ ուր Արտաքին նախարարը դիտել կուտար որ, դժբախտաբար, Միացեալ – Նահանգներու մօտ կը պակսի բարեացակամութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Միթերան եւ Տիկին Թաչըր, ի վերջոյ, ստորագրեցին Մանշի փապուղիին համաձայնագիրը, որ Անգլիան Ֆրանսայի պիտի միացնէ: Երեք – հարիւրամեայ պատմութիւն ունեցող ծրագիր մը, որ 47 միլիառ պիտի արժէ եւ 1993-ին վերջանայ: Բոլոր Անգլիացիները գոհ չեն, քանի որ մնայուն կապ մը պիտի հաստատուի Ցամաքին հետ, եւ ուրեմն Անգլիա պիտի դադրի կղզի մը ըլլալէ: 1981-ին է, որ բարձի թող եղած ծրագիրը կրկին մէջտեղ կ՚ելլէր, Միթերան — Թաչըր հանդիպումի մը ընթացքին, 1982-ին պաշտօնական տեղեկագիր մը կը հաստատէր որ ծրագիրը օգտակար է, 1985-ին միջազգային խորհրդակցութիւն մը տեղի կ՚ունենար եւ նոյն տարին ալ առաջարկներու յանձնումը: 1986 Յունուար 20-ին, ներկայացուած 5 ծրագիրներու միջեւ, երկու կառավարութիւնները մէկը կ՚ընտրեն եւ Փետրուար 20-ին համաձայնագիր մը կը ստորագրուի: Յուլիս 29-ին է, 1987, որ երկու Խորհրդարաններու նպաստաւոր քուէարկութենէն ետք, կը վաւերացուի:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ մերժեց ճամբայ մը գտաւ «Լամասուռ» մկրտուած փոփոխութեան, որ կը նախատեսէ ամբողջ օրուան մը աշխատավարձքի չվճարումը նոյնիսկ մէկ ժամ գործադուլի պարագային, պետական պաշտօնեաներուն համար: Գտած միջին ճամբան այն է, որ օրէնքը Սահմանադրական նկատուեցաւ միայն բուն պետական պաշտօնեաներուն համար, բայց ոչ՝ հանրային սպասարկութեանց, այսինքն՝ ելեկտրականութիւն, կազ, Էռ – Էնթէռ, հանրակառք, մեթրօ, երկաթուղի: Ինչ կը վերաբերի Էռ – Էնթէի, օդաչուները հանրային սպասարկութիւն նկատուած են, մինչ երկնքի ուղեւարները՝ պետական պաշտօնեայ, ուրեմն հարցը իրենց կը վերաբերի, քանի որ 15 շաբաթ է, օրը 2 ժամ գործադուլ կ՚ընեն:

ԶՈՒԻՑԵՐԱՑԻՔ դժգոհ ձգեցին Ֆրանսան, որովհետեւ ձերբակալելէ ետք, ազատ արձակեցին Լիբանանցի մը, որու դէմ այն մեղադրանքը կար որ ռումբ դըրած է Ռիւ տը Ռեն: Ենթակային դէմ, դատաւոր Պուլուք դատական միջազգային խնդրագիր հանած էր, որովհետեւ վկայութիւնը կարեւոր էր Փարիզի ոճրափորձերու կապակցութեամբ եւ Զուիցերացիք իրաւաբանական պատրուակներով, մարդը արտաքսեցին երկրէն, պատճառաբանելով թէ զուիցերական օրէնսդրութիւնը տարբեր է: Այսինքն, Պուլուք Լիբանանցին կը հետապնդէր՝ «չարագործներու ընկերութեան» որպէս մասնակից եւ զուիցերական օրէնսդրութեան մէջ այդպէս բան չկայ:

ԹԵՀՐԱՆ ձայնը կը բարձրացնէ Ֆրանսայի դէմ: Արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ ոչ միայն Թորի, այլեւ Ֆրանսացի բոլոր դիւանագէտները դատի քաշել կուտայ, եթէ Փարիզի կառավարութիւնն ալ յամառի Կորճիի դէմ իր ծրագիրներուն մէջ: Պարսիկները Վիէննայի համաձայնագրին թիւ 37 յօդուածը մէջտեղ կը դնեն, առարկելով թէ դիւանագէտ չըլլալով հանդերձ, այդ յօդուածին շնորհած անձեռնմխելիութիւնը կը վայելէ Կորճի: Ֆրանսացիք ալ կը պատասխանեն որ, Կորճիի պարագան թիւ 38 յօդուածին կը վերաբերի, որ իրեն չի շնորհեր դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւն:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ տօթին զոհերուն թիւը կը շարունակէ բարձրանալ: Միայն Երեքշաբթի օր 213 հոգի մեռած էր, եւ հաւանաբար հազարէ աւելի ըլլայ մեռեալներու թիւը:

ԷՌ – ԷՆԹԷՌ Քրէթէյլի դատարանին դիմեց որպէսզի ապօրինի հռչակէ օդաչուներու եւ մեքենագէտներու գործադուլը (Օգոստոս 1 եւ 2-ի համար) նկատի առնելով հետեւանքներն ու ծանր խառնակութիւններն զորս կը ստեղծէ:

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՍԷՆ – ԺՈՆ ՓԵՐՍԻ

ՈՒՐ Է ԱՐԴԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

SAINT - JOHN PERSE
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԴԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Կ. ՓՕԼԱՏԵԱՆ

ԽՄԲ. – Սէն – Ժոն Փերսի ծննդեան հարիւրամեակը յիշատակուեցաւ վերջերս, առօրեայ թէ գրական մամուլին մէջ: Ստորեւ ֆրանսացի բանաստեղծին նուիրուած հին էջեր (1958) Կարապետ Փօլատեանէ, նաեւ իր յիշատակին, քանի իր մահուան տարելիցը լրացաւ Մայիսին:

Տարօրինակութիւններով հարուստ մեր դարուն մէջ, ահաւասիկ ամէնէն արտակարգը:

Ֆրանսայի արդի մեծագոյն բանաստեղծը աքսորական մըն է: Տասնըութ տարիէ ի վեր ան կ'ապրի պանդխտութեան մէջ, կը կրէ օտար անուն մը, որ գրեթէ անծանօթ է իր հայրենակիցներուն:

Հազար Ֆրանսացիի վրայ մէկը լսած չէ անոր անունը, ու տասը հազարի վրայ մէկը չէ կարդացած անոր գործը:

Փառատռֆը *կը հանի իր ծայրագոյն սահմանին, երբ ըսենք թէ այս քերթողին ամէնէն ինքնատիպ եւ խորապէս բանաստեղծական մատեանները մեզի կը մատուցուին* արձակի ձեւին *տակ: Ամէն պարագայի մեր գիտցած ոտանաւորը չենք տեսներ հոն: Քերթողական այդ մատեանները երբեւ խորագիր կը կրեն նո՛յնքան տարօրինակ անուններ – «Պատկերներ Քրիւզոյէյին», «Իշխանին բարեկամութիւնը», «Պաեմ Օտարուհիին», «Գովք», «Անապագ»:*

Առաջին գործը գրուած է մեզմէ յիսունչորս տարի առաջ, 1904–ին, երբ անոր հեղինակը տասնըեօթը տարեկան չկար դեռ, իսկ վերջինը, «Անապագ»ը, երեսուն չորս տարի առաջ, 1924–ին:

Իր ամէնէն յատկանշական գործերը սակայն գրուած են այս վերջին տասնըութ տարիներուն, իր աքսորին ընթացքին, 1940 – 1958: Անոնք կը կոչուին «Աքսոր», «Անձրեւներ», «Ձիւներ», «Հովեր», «Ծովեր»:

Այս վերջին պոեմներու շարքը ամբողջութիւն մը կը կազմէ, իրական գիւցազներգութիւն մը, ինչպէս յունական, լատինական, սպանական կամ գերմանական այդ գրական սեռին գլուխ – գործոցներն են: Պնդողներ կան որ Ֆրանսական գրականութեան միակ գիւցազներգութիւնն է այս, Շանսօն տը Ռոլանը *ըլլալով չատ հին եւ չատ նախնական, ուստի անարժան Ֆրանսականին նման հարուստ գրականութեան մը: Վերը յիշուած գործերուն նման գիւցազներգութիւն մը չէ սակայն այս մէկը: Ո՛չ պատմութիւն կայ հոն, ո՛չ հերոս եւ ոչ ալ* հերոսապատում*: Ուստի բնաւ երբեք* ազգային*: Ոեւէ ազգի ոեւէ մէկ զաւակը կրնար ստորագրել այդ գործը, եւ ո՛չ ոք պիտի կարենար գուշակել հեղինակին ազգային պատկանելիութիւնը: Համամարդկային բնոյթ ունի ան եւ տիեզերական* (քոսմիք) *գիւցազներգութիւն մըն է:*

Ֆրանսերէն գրուած է եւ թարգմանուած բազմաթիւ լեզուներու, յաճախ չատ յաջող: Ապացոյց մը եւս այդ գործին համամարդկային արժէքին ու բնոյթին: Բայց ո՞վ է այս տարօրինա՛կ քերթողը:

Իր գործը ամփոփ կերպով ներկայացնելէ առաջ հայ ընթերցողին, հարկ է ծանօթացնել հեղինակը կարծեմ:

Ան կը կոչուի Saint - John Perse, *բուն անունով Ալեքսի Լէժէ:*

Այս անկլօ – սաքսոն եւ լատինական յատկերու խառնուրդին ետին (Փերս լատին հին բանաստեղծ մըն էր) պահուած է Ֆրանսայի ամէնէն ծանօթ քաղաքական դէմքերէն մէկը: –

Շատեր կը յիշեն այս անունը: 1940–էն առաջ ան տարիներով եղած է հիւպատոս, դեսպան, վարած կառավարական բարձր պաշտօններ եւ վերջին եօթը տարիներուն, 1933 – 1940, ընդհանուր տնօրէնն էր Ֆրանսայի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան: Այսինքն, եկող ու գացող նախարարներէն աւելի, Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան բուն վարիչը: Զգեց Ֆրանսան եւ ապաստանեցաւ Միացեալ – Նահանգներ: Անկէ ի վեր ոտք չէ դրած Ֆրանսա: Վիշիի կառավարութիւնը զրկեց զայն իր քաղաքացիական բոլոր իրաւունքներէն, եւ առաւ Պասսիյ Լեգէոնի խաչը, գրաւեց իր բոլոր ինչքերը, որոնց մէջ հինգ անտիպ ձեռագիրներ, եւ որոնք մէջտեղ չեն ելած մինչեւ այսօր:

Բնական է դաշնակիցներու յաղթանակէն յետոյ, ան վերահաստատուեցաւ իր բոլոր իրաւունքներուն մէջ, բայց չվերադարձաւ իր հայրենիքը: Տասնըութ տարի է կ'ապրի Նիւ – Եորք:

Ալեքսի Լէժէ ծնած է 1887–ին Կուադըլուփի մէկ փոքր կղզիին վրայ, որ կը կոչուի Սէն – Լէժէ – լէ – Ֆէօյ, *ուրկէ առած է իր անունը: Կուադըլուփ Ֆրանսական հող է և իր ծնողներն ալ արդէն Ֆրանսայէն գաղթած Ֆրանսացիներ էին, եւ կը զբաղէին շաքարեղէգի մշակութեամբ: Ալեքսին Ֆրանսա բերուած է 11 տարեկանին: Իր երկրորդական եւ բարձրագոյն կրթութիւնը ստացած է* Բոյի *(Պիրենեան լեռներ) եւ Պորտոյի մէջ: Պատանեկութենէն երկու խորունկ սէրեր ունեցած է, – յունական* հին բանաստեղծութիւնը *եւ* երկրախուզութիւն*: Այդ տարիքին թարգմանած է յոյն բանաստեղծներու գործերը եւ պտըտած լեռնային բոլոր կիրճերն ու այրերը: Դպրոցական՝ ծանօթացած է Ֆրանսիս Ժէմսին, որ այլապէս մեծ բանաստեղծ մըն է: Միասին կատարած են երկրաբանական արշաւանքներ:*

Այս երկու պատանեկան նախասիրութիւնները, մէկը բանաստեղծական, միւսը գիտական, կը ցոլան իր գործին ամէն մէկ էջին մէջէն:

Սէն – Ժոն Փերս կը ճանչնայ մեր երկրին մակերեսին ու ծոցին մէջ գտնըւած բոլոր մարմինները, թանկագին քարերն ու մետաղները, գիտականի մը չափ:

Աւելցուցէք ասոր վրայ ծովուն խորունկ ճանաչումը եւ կ'ունենաք միջավայրն ու շրջանակը իր քերթուածներուն: Կղզիի մը վրայ ծնած այս մարդը, տակն ու վրայ ըրած է աշխարհի ծովերն ու ովկէանոսները: Ատլանտեանէն մինչեւ Խաղաղական ու Հնդկաց ովկէանոս, երկիր ու կղզի չէ ձգած, ուր խարսխած չըլլայ:

Կանուխէն ծանօթացած է Փօլ Քլօտէլին: Ան է ողջունած զինք, իբրեւ նոր Արթիւր Ռէմպօ մը, իր առաջին քերթըւածներու հրատարակութեան: Արդարեւ «Գինով Նաւ»ուն հեղինակն ու Փերսը իրենց մուտքը գործած են ֆրանսական գրականութեան մէջ նոյն պատանեկան տարիքին գրեթէ, տասնըեօթը տարեկանին: Եւ նոյն փայլակնային թափով:

«Անապագ»ի հեղինակը մտերմօրէն ճանչցած է նաեւ Փօլ Վալէրին: Երկուքէն ալ կրած է ազդեցութիւններ: Առաջինին լեզուն եւ ոճը, երկրորդին մտածումները, կ'արձագանգեն թերեւս իր մէջ:

Բայց Սէն – Ժոն Փերս բոլորովին ինքնատիպ քերթող մըն է, չնմանելով ոչ մէկուն, չպատկանելով ոչ մէկ գրական դպրոցի: Ապրած ու ստեղծագործած է մեկուսի, իր «Փղոսկրեայ Աշտարակ»ին մէջ ամուր փակուած:

Ծէքզօրէն հպարտ, ինչպէս արեւելեան իշխան մը, որ իր թագաւորութեան գործերը տեսնելէ յետոյ, կը քաշուի իր ապարանքին մէջ, ու կը գրէ իր տաղերը, ճգնումին ու խաղաղութեանը մէջ գիշերներուն, հեռախուզելով սահմանները այն միւս թագաւորութեան, որ իր ներքին աշխարհն է, իր եւ զինք շրջապատող մարդոց հոգեկան ու իմացական աշխարհը:

Տեսակ մը աշխարհիկ Նարեկացի: Ի զուր չէր այստեղ հայ քերթողին անունը: Հանդիպումներ կան հազար տարիով իրարմէ բաժնուած երկու քերթողներուն միջեւ: Լեզուի, ոճի, քերթողական կառուցուածքի: Պիտի անդրադառնամ այս հարցին քիչ յետոյ:

Ինչպէս ամէն իրական ու մեծ քերթողի համար, քերթուածը ապաստարում մըն է, ինքնարդարացում մը: Անով պիտի փրկենք մեր կեանքը: Ու քերթողը, ո՛ր դարուն ալ ապրի, ի՛նչ ընկերային կեանք ալ ապրի, ճգնաւոր, հիւպատոս, պատեբազմիկ, իշխան թէ մուրացիկ, աքսորական *մըն է զինք շրջապատող մարդոց մէջ:*

Սէն – Ժոն Փերս իր ամէնէն յատկանշական գործերէն մէկուն մէջ, որուն նոյնպէս պիտի անդրադառնամ, «Աքսոր», կը բացագանչէ.

«Աքսորը միայն երէկուընէ չէ՛, աքսորը միայն երէկուընէ չէ՛…»

Այսինքն թէ՝ բանաստեղծը միշտ ալ եղած է աքսորական մը, իր ծնած հողին վրայ իսկ, իր արենակիցներուն մէջ իսկ, ամէն առեն, ամէն տեղ:

Այս բաւածները ենթադրել կուտան թերեւս թէ Սէն – Ժոն Փերսի բանաստեղծութիւնը անարիւն եւ անկենդան պերճանք մըն է, կորուսած կեանքէն, «փղոսկրէ աշտարակ»ի գրականութիւն… Արուեստը արուեստին համար: Ոչինչ աւելի սխալ է:

Ըստ ձեւի, մեզի այդպէս կը թուի, ինչպէս Նարեկացիին մօտ: Բայց գիտենք թէ ի՛նչ ահաւոր է հոն պայքարը մարդկային մեծութեան ու երջանկութեան ի խնդիր, կեանքը ի՛նչ ողբերգական ապրումներով կ'ընթանայ, հոգեկան ու իմացական ծարաւներու պապակով տոչորուն:

Խառնաշփոթ մեր դարուն, ուր մարդկային բոլոր արժէքները հիմնական փոփոխութիւններու ենթարկուած են, նոր ուժեր կը ծեծեն մեր հոգեկան ու իմացական դռները, կը բարձրանայ Սէն – Ժոն Փերսի ձայնը, ազնուական ու սրտառուչ, մեզ դնելով նոր հորիզոններու դիմաց:

Մեր ցաւերով ու կասկածներով սարսռուն՝ այդ ձայնը մեզ կը մղէ յառաջ, պատգամելով երջանկութեան մեր իրաւունքը, վստահ՝ մարդուն յաղթանակին:

Լաւատես մըն է այս քերթողը, պայքարող մը, կառուցանող մը, աշխարհակալ մը:

«Անապագ»ը քաղաք կառուցանող իշխան մըն է: Տեսակ մը Աղեքսանդր Մակեդոնացի, որ իր ձեռքին սուր չունի, իշխանութեան ծարաւը չէ զինք մղողը, այլ նոր երկիրներ գրաւելու, ու հոն նոր ոստաններ կառուցանելու տենչը: Զինուորական մը չէ ան, այլ լուսաւորեալ առաջեալ մը, իմաստասէր մը, որուն մէջ կը բնակի սակայն գործի մարդն ալ, մեծ կառուցանող մը: Նոր օրերու Մովսէս մը:

Իշխանը եւ իր կառուցողները սակայն չեն հաստատուիր ոստանին մէջ: Ան հազիւ աւարտած՝ արդէն կը մտածեն կառուցուելիք նոր քաղաքներու մասին:

«… Մեր մտածումները արդէն իրենց կայքը կը հաստատեն ուրիշ պատերու տակ …»:

Քանի մը խօսք ալ Սէն – Ժոն Փերսի ուրիշ մէկ գործին «Աքսոր»ի (Exil) *մասին, որ մեզ կը հետաքրքրէ մասնաւորապէս:*

Ան գրուած է ուրեմն աքսորի մէջ, 1940 – 1942, հրատարակուած Ամերիկա: Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ լոյս տեսած է Cahiers du Sud*ի մէջ, 1942–ի վրդովալից օրերուն:*

Հայերուս չատ ծանօթ պանդուխտի երգերը չեն անոնք: Բոլորովին տարբեր բան մը: Ֆրանսացի քերթողին գործը կարդալէս ի վեր, տարիներ առաջ, չատ եմ մտածեր այս մասին: Ըսեր եմ ես ինծի եւ ընկերներուս – «Ահա՛ թէ ի՛նչպէս պէտք է գրենք մենք ալ…»:

Դիւրին չէ՛, պէտք է կրել ուրիշ հոգի մը, հանիլ ուրիշ տեղ մը, ուրիշ մտայնութեան մը, տարբեր բարձունքի մը, մեր տառապանքը վերածելու համար խորապէս մարդկային այս անանձնական երգին:

Բնական է անոր եւ մեր աքսորը նոյնը չեն, բայց եւ այնպէս պէտք է մտածենք այս մասին, պէտք է մտածէ հայ բանաստեղծը այս տողերուն դիմաց. –

Ո՛չ մէկ ծովափի ձօնուած, ո՛չ մէկ էջի վստահուած՝ անբիծ նախաշաւիղն այս երգին…
Ուրիշներ, մեհեաններու խորաններէն կը խլեն նկարազարդ եղջիւրը…
Իմ փառքս աւազներո՛ւն վրայ… իմ փառքս աւազներուն վրայ է…

Այս թափառիլ չէ՛ սակայն, ո՛վ պանդուխտ: Ես կը ցանկամ ամէնէն լերկ վայրը, աքսորի աւազակոյտերէն յօրինելու համար մեծ քերթուած մը. ոչինչէն ծնած, յօրինուած ոչինչով:

«Սուլեցէք, ո՛վ պարսատիկներ. երկրի մակերեսին, երգեցէ՛ք, խեցեփողներ, ջուրերուն վրայ…:

Ես կառուցի վիհին վրայ, միգամածին եւ աւազներու ծուխին վրայ… Աւազներու մէջ պիտի պառկիմ, պարապ նաւերու մէջ, ա՛յն բոլո՛ր անօգուտ վայրերուն, այն բոլոր դառնահամ վայրերուն մէջ, ուր կ'ապրի մեծութեան տենչը:

«Աքսորը երէկուընէ միայն չէ՛, աքսորը երէկուընէ միայն չէ՛, ո՛վ անցեալ փառքի յիշատակներ, ո՛վ երախայրիք…»

Կ'ըսէ Օտարականը աւազներուն մէջ.
«Ամէն ինչ աշխարհիս վրայ ինծի համար նորութիւն է»
Եւ իր երգին ծնունդն անգամ իրեն համար նուազ ծանօթ չէ…:

Ո՛վ չունի սկզբնական, դեռ ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ, եւ դո՛ւք, սարսռուն շրթներէս, ի՞նչ կ'ուզէք խլել տակաւին,

Ո՛վ շրջուն զօրութիւն՝ սեմիս վրայ, ո՛վ Մուրացիկ կին, մեր նամբաներուն վրայ, անառակ Որդիին հետքերուն ետեւէն…

Հովը կը պատմէ մեզի իր ծերութիւնը, հովը մեզի կը պատմէ իր երիտասարդութիւնը, ո՛վ իշխան, աքսորդ պատուէ՛…

.

Ու յանկարծ ամէն ինչ ինծի համար ուժ է ու ներկայութիւն, ուր դեռ կը ծխա՛յ անէութեան գաղափարը…

Օտարակա՛ն, այս աշխարհի բոլոր ծովափներուն վրայ թափառուն, օտարական, առանց ունկնդրի ու առանց վկայի, դէպի ովկիանոսն երկարէ խեցեփողդ անյիշատակ,

Հի՛ւր աստանդական, մեր քաղաքներու բոլորտիքը, պիտի չանցնիս երբեք *Լոյտ*երու սեմը, ուր քու խօսքդ չանցնիր եւ ուր քու ոսկիդ արժէք չունի:

«Իմ անունս պիտի ապրիմ» եղաւ քու պատասխանդ նաւահանգիստի հարցարաններուն: Եւ լումայափոխի սեղանին վրայ դուն ուրիշ բան չունիս դնելիք, բաց ի շփոթութենէդ,

Ինչպէս երկաթէ այն մեծ դրամները, զորս կայծակն է հողէն հանած:

Եւ այս վերջին մտածումները, որոնք մե՛րն են, հայ պանդուխտներուս, բայց ըսուած՝ տարբեր ձեւով, տարբեր շեշտով:

«Լռէ՛, տկարութիւն, եւ դուն, բոյրը կողակցիս՝ գիշերին մէջ, ինչպէս նուշն իսկ գիշերին մէջ,

Բոլոր ծովափներուն վրայ թափառուն, բոլոր ծովերուն վրայ թափառուն, լռէ՛, քաղցրութի՛ւն…

Ես պիտի վերսկսիմ թափառաշրջիկի վազքս, եզերելով չխենթեցող ծովը… Ո՛չ մէկ հեշտաւէտ բոյր շրթներուս, բայց լեզուիս վրայ տակաւին, ինչպէս աղի փշրանք մը, հին աշխարհին այս թթխմորը…»:

Եւ դուն նմանն ես անոր, որ կ'ըսէ բանագնացին, եւ այս է իմ պատգամս. – «Մեր կիներուն երեսները քօղարկեցէ՛ք, մեր զաւակներուն գլուխները բարձրացուցէք, եւ մեր պատուէրը հետեւեալն է, լուացէք ձեր սեմին քարերը… Ես շատ ցած ձայնով պիտի տամ ձեզի ակերուն անունը, ուր, վաղը, մենք պիտի լուանք անբիծ ցասում մը…»:

Եւ հիմա, ժամն է ա՛լ, ո՛վ Քերթող. քու անունդ յայտնելու, քու ծնունդդ եւ քու ցեղդ…

(Շար. 1)

ԸՆԹԵՐՑՈ՛Ղ,
ԿԸ ՍԻՐԵ՞Ս «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՅԼ ՄԻ՛ ՏԱՐ
ՈՐ ԴՈՒՆ ՎՃԱՐԵՍ
ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ
ՁՐԻ ԿԱՐԴԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՌՆԱԿԻ ՎՐԱՅ ՊԱՌԿԵԼՈՒ ՏԵՂ

Ընթերցող մը հեռաձայնով փնտռեց մեզ եւ բարկութեամբ ու անկրթօրէն պոռաց իրեն պատասխանող մեր ընկերոջ երեսին.

– Կռնակի վրայ պառկելու տեղ, քիչ մը աշխատեցէք եւ արգելք եղէք թերթին մէջ եղած սխալներուն:

Այս վիրաւորական ելոյթէն վերջ անշուշտ համարձակութիւնը չունեցաւ իր անունը տալու, ոչ ալ մատնանիշ ընելու թէ ո՞ր սխալէն անհանդուրժելով բացած էր հեռաձայնը: Հեռաձայնը գոցեց առանց արտօնելու որ մենք ալ ընենք մեր ինքնապաշտպանութիւնը:

Աստուա՛ծ իմ, որքան կը փափաքէի որ այդ անծանօթը, եթէ ունէր բաւականաչափ գատողութիւն եւ հասկացողութիւն, օր մը գար եւ քանի մը ժամ հետեւէր այն աշխատանքին որ կը տարուի այսօր հայերէն թերթի մը խմբագրատան մէջ: Երկու հոգի, կամ երեք, կամ չորս հոգի հոն նստած են պայքարելու համար այն դժուարութիւններուն, անգիտութիւններուն եւ անմեղ կամ մեղաւոր անհամար սխալներուն դէմ, որոնք իրենց վրայ կը տեղան հարիւրներ համրող մարդոց կողմէ, թերթ մը խմբագրելու եւ տպելու յատուկ սա երկու կամ երեք ժամուան ընթացքին: Բոլոր այդ սխալներն ու անգիտութիւնները ամենակարճ ժամանակի մէջ պիտի անցնին իրենց սրբագրիչ մաղէն, կամ ծայրէն պիտի խմբագրուին, այլ խօսքով՝ թերթին մէջ հրատարակելի լեզուի պիտի «թարգմանուին»:

Թերթի մը նախանիւթը լեզուն է: Ամէն ինչ հոնկէ ճամբայ կ'ելլէ: Լեզուն է որ պատած է թերթի մը բովանդակութեան իւրաքանչիւր տեսակին խորք. լուր, ծանուցում, յօդուած, գրականութիւն, մըշակոյթ: Մահազդի մը եւ բանաստեղծութեան միջեւ հասարակաց մէկ բան միայն կայ. լեզու: Այն անձը որ լեզու մը չի գիտեր, այդ լեզուով ո՛չ բանաստեղծութիւն կրնայ գրել, ոչ ալ ամենահասարակ ծանուցում:

Եթէ կարելի ըլլար ու հայերէն թերթի մը խմբագրապետը արտօնէր որ թերթին մէջ գոնէ մէկ օր ամէն ինչ հրատարակուի ճիշդ ու ճիշդ եկած ձեւով, առանց սրբագրութեան կամ թարգմանութեան, այն ատեն մեր ընթերցողները պիտի ունենային ամէնէն զուարթ երգիծաթերթը:

Բայց անտարակոյս միայն լեզուական սխալներու հետ չէ, որ կը պայքարին հայ թերթին խմբագիրները: Երեւակայելի եւ աներեւակայելի ամէն տեսակ թակարդ լարուած է խմբագիրի մը առջեւ եւ ան, եթէ մէկ հատէն սպրդի, ուրիշի մը մէջ կրնայ իյնալ անպայման: Շատեր, որոնք այս կամ այն գրութիւնն ու ծանուցումը խմբագրութեան կը յանձնեն ամէնէն անկատար ձեւին մէջ, պարտադրելով նաեւ սա անփոփոխ նախադասութիւնը, թէ «դուք աւելի լաւ գիտէք, ասոր մէջի սխալները կը սրբագրէք անշուշտ», յաջորդ օր առաջինները պիտի ըլլան պարսաւելու խմբագրութիւնը թէ հրատարակուած գրութիւնը կամ ծանուցումը սխալներով լեցուն է:

Անշուշտ ոմանք շատ բարեկիրթ կերպով պիտի ընեն իրենց ցուցմունքները: Գրեթէ ամօթահար են, երբ կը յիշեցնեն թէ սխալ մը սպրդած է իրենց ծանուցումին ներս: Ուրիշներ, ընդհակառակն, իրենց քով իրաւունք պիտի գտնեն հեռաձայնէն բարկաճայթ խօսելու մեզի հետ: Այս վերջինները ընդհանրապէս ամէնէն անգիտակներն ու անտեղեակներն են: Եթէ այդպէս չըլլար, սեւէ մէկը պիտի չկարենար պոռալ հայ թերթի մը խմբագիրին երեսին:

Եւ ան, որ այսպէս չարութեամբ խօսեցաւ մեզի հետ քիչ առաջ, հայերէն ալ չէր խօսեր, փաստելով որ հայերէն երկու բառ քով քովի դնել չէր գիտեր:

*

Բայց բոլորն ալ այդ նկարագիրը չունին: Նոյնիսկ քիչեր ունին այդքան ժըխտական նկարագիր:

Նամակներ կը հասնին մեզի, որոնց հեղինակները համբուրելի ամօթխածութեամբ եւ համեստութեամբ կը գրեն. խնդրեմ, սրբագրեցէք սխալներս, մի՛ ամօթէք զիս. ես նախակրթարան մը միայն գացած եմ, կամ ես հայ վարժարան չեմ տեսած, կամ ես հայերէն գրելու կամ խօսելու առիթը շատ չեմ ունեցած:

Անցեալ օր գրասէր բարեկամ մը, կ'ըսէր. կեանքիս մէջ, ասպարէզիս բերումով, հարիւրաւոր տեղեկագիրներ գրած եմ տարբեր լեզուներով: Բայց վերջերս առաջին անգամ ըլլալով մեր լեզուով գրի առի վերջին ճամբորդութեանս տպաւորութիւնները: Անոր կցեցի նաեւ լուսանկարներ: Պիտի փափաքէի որ կարդայիր անգամ մը, բայց նախապէս պէտք է խոստանաս, որ վրաս պիտի չխնդաս ոճի եւ լեզուական սխալներուս համար: Մի՛ խնդար վրաս: Առաջին անգամ է որ կը գրեմ:

Համբուրելի բարի կամեցողութիւն: Մարդ ի՜նչ խանդավառութեամբ ու սիրով կը սրբագրէ այդպիսի գրութիւններ, եթէ իսկապէս կան սրբագրութեան կարօտ կէտեր: Անգամ մը ստացած էի միայն նախակրթարան տեսած մէկու մը նամակը: Վրան նոյն խնդրանքը. ներողամիտ եղիր սխալներուս համար: Երկու անգամ կարդացած էի յօդուածը, մէկ սխալ իսկ չէի գտած, եւ հիացած էի:

Ո՛չ: Մենք կռնակի վրայ պառկած չենք: Մենք կ'աշխատինք տալով մեր առաւելագոյնը: Եւ մենք ալ երբեմն կը գործենք սխալներ: Եւ կ'ըսենք համեստօրէն. ներեցէք մեր սխալներուն: Բայց մի՛ բարկանաք:

Ռ. Հ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի մարզադաշտերուն վրայ, Յուլիս 3 – 5, տեղի ունեցած են Հ. Մ. Ը. Մ.ի Նաւասարդեան 12-րդ մարզական խաղերը, մասնակցութեամբ աւելի քան 800 մարզիկներու: Յուլիս 4ին, «Պոնավանթիւր» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է «Յաղթանակի պարահանդէս»ը: Յայտագիրը վարած է Մհեր Շխըրտըմեան: Խօսք առած են տոքթ. Սարգիս Արեւեան, խաղերու պատուոյ նախագահ՝ Կարօ Սողանալեան, առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ Ժիրայր Պօյաճեան: Այս առթիւ Սարգիս Սողանալեան 50 արտավար հող նուիրած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի, իսկ իր որդին՝ օրուան նախագահ՝ Կարօ Սողանալեան, 100 հազար տոլար, մարզադաշտ մը դնելու ֆոնտին: Վաչէ Մանուկեան նոյն ֆոնտին նուիրած է 25 հազար տոլար: Յուլիս 5ին, 12 հազար Հայեր ներկայ եղած են փակման հանդիսութեան: Երկու հազար մարզիկներով եւ սկաուտներով տողանցք մը կատարուած է:

*

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ Ազգ. Առաջնորդարանին մէջ, Յուլիս 4-ին, գումարուած է Լիբանանի Թեմի Գաւառական Ժողովը, նախագահութեամբ առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի: Բացումը կատարած է Արամ Արք.: Օրակարգի գլխաւոր նիւթը եղած է՝ Կրօնական եւ Քաղաքական նորընտիր ժողովներու գործունէութեան երկամեայ ծրագիրներու քննարկումը եւ վաւերացումը: Կրօնական Ժողովի աշխատանքի ծրագիրը բաղկացած է հետեւեալ գլխաւոր կէտերէ. – Նոր եկեղեցւոյ շինութիւն Զալքայի մէջ, Նոր քահանաներու պատրաստութիւն, պայքար աղանդաւորներու դէմ, կրօնական հրատարակութիւններ եւայլն: Քաղաքական Ժողովը առաջարկած է՝ վերանորոգ թափով շարունակել Լիբանանի Հայութեան վերականգնումի եւ վերակազմակերպումի ընթացքը, աչալուրջ կերպով հետապնդել լիբանանահայութեան համայնական իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, ծրագրուած ու շօշափելի արտայայտութիւն տալ Լիբանանին կառչած մնալու Լիբանանի հայութեան հաւաքական կամքին ու ճիգին: Այս ուղեգիծի շրջագիծէն ներս Քաղաքական Ժողովը առաջարկած է հետեւեալ ծրագիրները. – Նուպարեան վարժարանի եւ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ վերաշինութեանց հետապնդում, հեռաւոր կամ որոշ չափով անտեսուած շրջաններու՝ Ս. Նշան, Ֆանար, Ռաուտա, Ճալէլ եւայլն, ազգային – եկեղեցական կեանքի վերակազմակերպում եւ վերաշխուժացում, ազգային վարժարաններու կրթական ընդհ. ծրագրի վերանայում, վարժարաններու կանոնագրութեան վերամշակման ամբողջացում, ուսուցիչներու վկայականներու վերարժեւորում եւ գնահատում, Համազգայինի հետ գործակցաբար նոր դասագիրքեր պատրաստելու աշխատանքի հետապնդում, արհեստից եւ արուեստից վարժարանի վերակազմակերպում, եկամտաբեր ծրագիրներու մշակում, հայ բանտարկեալներու եւ անոնց ընտանիքներու հոգատարութիւն եւայլն: Գաւառական ժողովը նաեւ քննած ու վաւերացուցած է քահանայից վերաբերեալ ամսաթոշակի եւ հանգստեան թոշակի զոյգ կանոնագրութիւնները:

*

ՄԷՐԻԼԵՆՏԻ մէջ, Յուլիս 14-ին, իր մահկանացուն կնքած է նկարիչ Տիգրան Պէրպէրեան: Անդամ էր Հ. Բ. Ը. Մ.ի Ամերիկայի Կեդր. Յանձնաժողովի. ատեն մը վարած է Միութեան վարիչ – քարտուղարի պաշտօնը:

*

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ, Յունիս 13ին, տեղի ունեցած է Սթոքհոլմի Հետվիկ Էլէոնորա Մոթեթ կրօնական երգչախումբին համերգը: Ներկայ եղած են երեք հարիւր հոգի: Բացումը կատարած է Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ Տիկին Ալին Պալեան: Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Քարլ Եորան Էնթօրփի, մեկնաբանած է Պախէն, Մէնտըլսոնէն եւ շուէտացի երգահաններէ գործեր: Համերգէն ետք տեղի ունեցած է հաւաքոյթ մը, որուն ընթացքին խօսք առնելով (շուէտերէն) Անուշաւան վրդ. Զղչանեան, որ հինգ տարի եղած է հոգիւ Շուէտի Հայոց, գըրուատած է երգչախումբն ու ղեկավարը:

*

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ազգային վարժարաններու շրջանաւարտներուն ի պատիւ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Յուլիս 2-ին, Եղիշէ Մանուկեան վարժարանի սրահին մէջ: Ներկայ եղած են նաեւ տնօրէններ եւ դաստիարակ ուսուցիչներ: Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան հետաքրքրուած է շրջանաւարտներու ծրագիրներով եւ շեշտած մեր ազգային եկեղեցական արժէքներուն ու սրբութիւններուն նկատմամբ յարգանքի կենսական կարեւորութիւնը, ինչպէս նաեւ ուսումը ծառայութեան եւ գիտակից յանձնառութեան վերածելու հրամայականը:

Յաջորդ օրը, Առաջնորդը հիւրասիրած է տնօրէններն ու ուսուցիչները, նոյն վարժարանի պարտէզին մէջ: Հաւաքոյթը առիթ տուած է ներկաներուն միասնաբար խորհրդակցելու անցնող կրթական տարուան հարցերուն ու իրագործումներուն մասին:

Ներկայիս Լիբանանի մէջ կը գործեն ազգային 18 վարժարաններ, աւելի քան 4500 աշակերտներով եւ 300 ուսուցիչներով:

ԴԷՊԻ ԼԵԱՌՆ ՄԱՍԻՍ

«ՅՈՒՇԵՐ Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ ՄԱՍԻՆ» ԳԻՐՔԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՅ

ԿԱԶՄԵՑ՝ Վ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Այդպիսին էր եւ Չարենցը: Մեր ծանօթութիւնից շատ առաջ, – իսկ դա վերաբերում է քսանական թուականների ամենասկիզբներին, – Եղիշէ Չարենցի հետեւում էր սկանտալիստի համբաւը: Աստուած գիտէ, թէ ինձ ինչեր չէին պատմում նրա մասին, բայց փողոցային կամ ռեստորանային տուրուդմփոցի այդ պատմութիւնները միշտ էլ յիշեցնում էին ոչ թէ «ակրեսիւ», այլ աւելի շուտ մի մարդու «պաշտպանական» յարձակումներ, որը չի արժանանում ճշմարիտ գնահատութեան: Չարենցն իմանում էր, հասկանում էր, որ իրեն շատ է տրուած, բայց միաժամանակ երբեմն ունենում էր սարսափելի տարակոյսներ, որոնք նրան մերթ ը՛նդ մերթ հասցնում էին ստորացուցիչ ինքնաոչնչացման...:

Երբեմն, անկեղծութեան պահերին, Չարենցն ասում էր ինձ.

– Գիտես, ես իմ ապրումների, զգացումների տասը տոկոսը չեմ կարողանում արտայայտել: Մարդ կարողանայ այս վիթխարի յեղափոխութիւնը նկարագրել այնպէս, որ արտայայտի ամէնը՝ անցեալը, ներկան, ապագան... :

Չարենցին ռեկլամ անում էին նրան շրջապատող, գրականութիւնից ու արուեստից քիչ բան հասկացող մի քանի երիտասարդներ.

– Օ՛, Չարենցը մի այնպիսի բան է ըսկըսել, որ ոչ ոք դեռ չի գրել: Հանճարեղ գործ է, հանճարեղ...

Ուստի եւ, պէտք է ասեմ, որ այդ մարդիկ երբեմն արջի ծառայութիւն էին մատուցում Չարենցին այն իմաստով, որ երբ հանճարեղ համարուած այդ գործը լոյս տեսնելով չէր արժանանում իսկական հանճարեղ գործին արժանի հիացումի՝ Չարենցը տխրում, յուզւում էր սարսափելի, որովհետեւ այդ մարդիկ նրան էլ հաւատացնում էին, թէ գրածը հանճարեղ է, արտակարգ, ուստի եւ նա ինքն էլ արդէն համոզուած լինելով այդ բանում, չհաւանողին՝ լինէր քննադատ, թէ ընթերցող, վիրաւորում էր ամէն տեսակ խօսքերով.

– Դուք ոչինչ չէք հասկանում: Դուք տգէտ էք, մեշչան: Ինձ յետոյ կը հասկանաք...

Չարենց, սակայն գործ չունէր զգուշութեան հետ: Ան կ'ըսէր ճշգրտօրէն այն, ինչ որ կ'ուզէր ըսել այդ վայրկեանին եւ որ խօսակցութիւնը կը պահանջէր: Իսկ իր խօսքերուն մէջ կային հակասութիւններ, որոնք ցոյց կու տային, թէ Չարենցի հոգին ազատ էր տակաւին եւ վճռած էր չկորցնել ազատութիւնը:

Ահա ամպիոն բարձրացաւ բանաստեղծ Ազատ Վշտունին (որը, ի դէպ, Ռուսաց լեզուին չէր տիրապետում): Չարենցը զգաստացաւ: Բանն այն է, որ այդ ժամանակ արդէն ցրւած էր եկել «Երեք»ի բաւականաչափ կարճատեւ խմբակցութիւնը (Չարենց, Վշտունի, Աբով), եւ Չարենցը համոզուած չէր, թէ Վշտունին բարի խօսք կ'ասի իր մասին:

Վշտունին անմիջապէս յայտարարեց, որ Չարենցի գործում («Պոէզոզուռնա») ոչինչ իրենը չէ, ոչինչ օրիգինալ չէ, որ այն ամբողջութեամբ գրուած է Մայակովսկու նման:

– Այո՞, – զգալիօրէն նենգամիտ շեշտադրումով հարցրեց Չարենցը: – Իսկ աւելի որոշակի՞. Մայակովսկու ո՞ր ստեղծագործութիւնն է արդեօք յիշեցնում իմ գիրքը:

Վշտունին սկզբից որոշ չափով կորցըրեց իրեն, ապա սկսեց աչքերով դահլիճում փնտռել ինչ – որ մէկին:

– Ընկեր Յովսէփեան (Տէր – Յովնանեան), հաղորդէք Չարենցին այդ ստեղծագործութիւնը:

– Պատասխանը հետեւեց դահլիճի խորքից:

– Դէ, մի թարգմանիր հայերէն, թէ ինչ է նշանակում, – գոչեց Չարենցը, յաղթապէս վայելելով այն անյարմար վիճակը, որը նոյն րոպէին պէտք է բաժին հանէր Վշտունուն եւ նրա ճախորդ թարգմանչին:

– Ընկեր Յովսէփեան թարգմանեցէք:

Եւ Յովսէփեանը «թարգմանեց» – «Ամպը փոխանիս մէջ»:

Հոմերական հռհռոցով թնդաց դահլիճը: Չարենցը յաղթականօրէն շփում էր ձեռքերը:

– Եւ դուք Ռուսաց լեզուի այդպիսի հասկացողութեամբ համարձակւում էք ինձ մեղադրել այն բանում, որ ես կըրկնում եմ Մայակովսկո՞ւն: Իսկ դուք արդեօ՞ք հասկանում էք Մայակովսկուն: Եւ կասկածում եմ, թէ դուք որեւէ բան արդեօ՞ք հասկանում էք պոէզիայից: Է՛յ, դուք, ադմկարարներ... վա՛յ, ադմկարարներ...

... Մի օր ինձ ասաց, – Խաչիկ, էսօր եկ ինձ մօտ, տուն, միասին քո բանաստեղծութիւնների ժողովածուն խմբագրենք:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճորթոյեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գամեր Գոչեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Հատալամպիտիս եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Աշարոն Ջարիկեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, նանիին՝

ԵՐԷՑԿԻՆ ԻՍԿՈՒՀԻ ՃՈՐԹՈՅԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ, Յուլիս 27–ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յուլիս 31, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր. Գեղանոյշ Աղապէկեան, Տիկին Լուիզ Լրոուա – Աղապէկեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Օգոստոս 2, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց եղբօր՝

ՀՐԱՆԴ ԱՂԱՊԷԿԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին եւ Աղապէկեան գերդաստանի համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Կիւլեան, որպէս ալիւրագին 100 Ֆրանք կը նուիրէ Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին եւ 75–ական Ֆ. Փարիզի, Իսիի, Ալֆորվիլի եւ Առնուվիլի Եկեղեցիներուն (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 50 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16–ին
ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻՒՐԱ)

ՊԱՏԱՐԱԳ՝ Սուրբ Աստուածածնայ Տօնին առթիւ եւ խաղողօրհնէք

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Օգոստոս 2, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայ կին մը գործ կը փնտռէ առանձին մէկուն մօտ:

Հեռաձայնել ժամը՝ 10 – 12 եւ 14 – 16

(1) 34 – 12 – 43 – 82

U. G. A. B.

le COMITÉ LOCAL de VALENCE organise LE

1ER CONGRÈS DES JEUNES DE FRANCE

LYCEE DU PARC IMPERIAL

A NICE

Du 1ER au 10 Août

1ER Août : Arrivée au lycée
2 Août : Visite de l'église, entrevue avec le révérend père D. Djéredjian.
3 au 8 Août :
a) les matins de 10h30 à 12h, réunions, conférences, débats.
b) les après-midis, seront proposés :
1- Sorties à la mer
2- Visites à Monte-Carlo, Monaco, Cannes
3- Sports : tennis et ping-pong
4- Projections de films vidéo, concernant l'UGAB
5- Des soirées dansantes
6- Les participants auront également des sorties libres.
7- Réceptions officielles.
9 Août : Participation à la fête champêtre de Nice
10 Août : Cérémonie de clôture et retour au domicile des participants

Pour toute information complémentaire, prière de téléphoner au :
(16) 75 56 33 74 à Valence

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE COTE D'AZUR

DIMANCHE 9 AOUT

GRANDE FETE CHAMPETRE

PARC «P I C - N I C»
route de Roquefort - *La Colle sur Loup*

9 heures *Début de la manifestation*
10 heures 45 *Messe en plein air célébrée par le Très Révérend Père Daron GEREJIAN*
11 heures 40 *Apéritifs avec mézé*
11 heures 50 *Ouverture du buffet*
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.
14 heures 30 *Ouverture du concours de boules / concours de belote / concours de nardi ou jacquet (apporter vos jeux)*
18 heures *Tombola*

A N I M A T I O N
Ambiance musicale —— Chants —— Piste de danse

Entrée: 10 frs. par personne, gratuit pour les enfants de moins de 14 ans.
Matériel: Nous demandons aux personnes demeurant dans la région de nous aider en apportant tables et chaises de camping, le matériel sur place étant déjà réservé aux personnes extérieures au département.

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել տնօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք ընդառաջեցին իր կոչին՝ Լիբանանի մանուկներու Փոնտին բերելով իրենց լումաները: Իր կոչը ի զօրու կը մնայ եւ նուիրատուներու ցանկը բաց է տակաւին:

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Պր. Անուշաւան Շրտիկեանէ՝ Նուպար Աճէմեանի մահուան առթիւ 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Եալնիզեանէ 1000 Ֆ.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ
31
VENDREDI
31 JUILLET
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.541 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 62e ANNÉE — No 16.541

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒԼԻՍ 18 - 23)

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴԻ «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԳՐԱԲԱՐ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչականը «Ուսանողի գրադարան» մատենաշարով լոյս ընծայած է Ե. դարու պատմիչ Փաւստոս Բիւզանդի «Հայոց պատմութիւն» երկը: Ե. դարու հայ մատենագրութեան այս կոթողի հրատարակութեան համար հիմք ընդունուած է 1892-ի Վենետիկեան հրատարակութիւնը, որուն բնագիրը կազմած է անուանի հայագէտ Քերովբէ Պատկանեան: Գրաբար բնագրին զուգահեռ տրուած է նաեւ աշխարհաբար թարգմանութիւնը, զոր իր ժամանակին կատարած է Ստեփանոս Մալխասեանց եւ ունեցած է քանի մը հրատարակութիւններ:

Փաւստոս Բիւզանդի անունով մեզի հասած է «Բիւզանդարան պատմութիւնք» երկը, որ ծանօթ է «Հայոց պատմութիւն» խորագրով: Ղազար Փարպեցի, իր ծանօթ երկին մէջ, խօսելով նախորդներու մասին, Փաւստոսը երկրորդ հեղինակը կը համարի Ագաթանգեղոսէն ետք: Փաւստոս Բիւզանդի «Հայոց պատմութիւն»ը կը պարունակէ թէեւ կարճ, սակայն մեր պատմութեան մէջ շատ բարդ ու ծանր եւ քաղաքական պայքարով յագեցած շրջան մը, շուրջ կէս դար՝ 330-ական թուականներէն մինչեւ 387 թուականը՝ այսինքն մինչեւ Հայաստանի բաժանումը Պարսկաստանի ու Բիւզանդիոնի միջեւ:

Պատմութիւնը կը սկսի Խոսրով Կոտակ թագաւորի գահակալութեան ժամանակաշրջանէն: Ասիկա Տրդատ Մեծի որդին էր, որուն օրով քրիստոնէութիւնը հռչակուած էր պետական կրօնք: Այս շրջանի մասին կը պատմէ Ագաթանգեղոսի երկը, իսկ յետագայ դէպքերը տեղ գտած են Բիւզանդի աշխատութեան մէջ: Այս հեղինակին մասին թէ՛ իր գրած պատմութեան եւ թէ յետագայ պատմիչներու երկերուն մէջ կենսագրական տուեալներ գրեթէ չեն պահպանուած, եղածներն ալ շատ անորոշ ու կցկտուր են: Ահա թէ ինչու Ե. դարէն սկսեալ անոր անուան շուրջ խորհրդաւորութիւն տիրած է:

Բիւզանդի երկը իր ժամանակին զարմանք պատճառած է իր ազատամտութեամբ ու բաց նկարագրութիւններով եւ շարադրանքի վիպական ոճով: Բիւզանդ չէ հետեւած միւսներուն, ան ստեղծած է գործ մը՝ ուր չեն պահպանուած ժամանակագրութիւնն ու զուսպ ոճը, սակայն ունի պատկերաւոր ու գեղեցիկ լեզու, որ աչքի կը զարնէ ժողովրդական մտածողութեամբ: Այս երկին մէջ իրարու միախառնուած են իրականն ու անիրականը, ժողովրդական զրոյցն ու պատմական եղելութիւնը, հաւատքն ու անհաւատքին, յաճախ զայն կոչած են նաեւ վիպասանութիւն: Բայց ճշմարտութիւն է, որ Փաւստոս Բիւզանդ իր երկին մէջ օգտագործած է թէ՛ պատմական աղբիւրներու յուշագրածը եւ թէ ժողովուրդէն լսած անգիր զրոյցները: Այս բոլորով հանդերձ, Բիւզանդի «Պատմութիւն»ը անգնահատելի աղբիւր է Դ. դարու Հայաստանի ներքին կեանքի, պետութեան ու եկեղեցւոյ, նախարարական տուներու, պետական ու հոգեւոր դէմքերու փոխ-յարաբերութիւններու պատկերման իմաստով: Հոս շատ առատ նիւթ կայ ոչ միայն պատմաբանի, այլեւ՝ բանագէտի համար: Դ. դարուն՝ քրիստոնէութեան շրջանին, ստեղծուած ժողովրդական բանահիւսութեան բազմաթիւ նմոյշներու համար մենք պարտական ենք Բիւզանդի: Պատահականութեան արդիւնք չէ, որ յետագայ շրջանի, յատկապէս ԺԹ. եւ Ի. դարերու հայ գրողներու համար Բիւզանդի երկը եղած է գեղարուեստական յղացքներու անգնահատելի աղբիւր: Այս երկէն ծնած են Րաֆֆիի «Սամուէլ», Ստեփան Զօրեանի «Պապ թագաւոր», «Հայոց բերդը» եւ «Վարազդատ» վէպերը ինչպէս նաեւ այլ արձակ ու չափածոյ գործեր:

Փաւստոս Բիւզանդի «Հայոց պատմութիւն»ը ունեցած է բազմաթիւ ընդօրինակութիւններ, իսկ ԺԹ. դարուն՝ հրատարակութիւններ, թարգմանուած է ռուսերէն, ֆրանսերէն ու գերմաներէն: 1947-ին ակադ. Ստեփանոս Մալխասեանց զայն թարգմանած է աշխարհաբար, որմէ ետք ունեցած է կարգ մը հրատարակութիւններ:

Ներկայ հրատարակութիւնը խիստ արժէքաւոր է անով, որ մէկ գիրքի մէջ տրուած են բնագիրն ու աշխարհաբար թարգմանութիւնը: Գիրքը լոյս տեսած է 30 հազար տպաքանակով:

Բիւզանդ իր երկին մէջ մեծ տեղ տուած է Արշակունիներուն, Լուսաւորչի յետնորդներուն եւ Մամիկոնեաններուն, փաստօրէն անոնց շուրջ հիւսելով իր պատմութիւնը: Միշտ ներկայ է ինք՝ հայրենասէր անձը, որ կը պաշտպանէ միասնական պետականութեան շատ կարեւոր գաղափարը: Ան թէեւ կարգ մը դէպքերու մէջ չի համակրիր Արշակունիներուն, սակայն անվերապահօրէն կը պաշտպանէ, երբ հարցը կը վերաբերի պետականութեան:

Փաւստոս Բիւզանդի երկին միջոցով մեզի աւանդուած ժողովրդական զրոյցներն ու վիպական տարրերը կը շնչեն հայրենասիրութեամբ ու քաջութեան գովքով, հայրենի հողին հանդէպ խորազոյն սիրով: Իսկական վիպական կերպարներ են Արշակը, Պապը, Մուշեղ, Վասակ եւ Մանուէլ Մամիկոնեան եւ ուրիշներ:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՒՐԻԿԵԱՆ

**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԳԵՐՈՒ ՊԱՀԱՆՋԸ

Արտասահմանէն պատուիրատուներուն ղրկուած են Հայաստանի ձեռնարկութիւններու արտադրած գորգերու նոր տեսակներ, այդ կարգին՝ «Շիրակ», «Հայաստան», «Կիլիկիա», «Էրեբունի» գորգեր, որոնք զարդարող նախշայօրինուածքները իրենց հիմքին մէջ ունին ազգագրական գօտիներու աւանդական նմոյշները: Այդ արտադրանքը մեծ պահանջ ունի եւ պարգեւներու արժանացած է միջազգային տօնավաճառներու մէջ: «Հայգորգ» ձեռնարկութիւնը մասնաճիւղեր ունի Հայաստանի զանազան շրջաններու մէջ: Բացի մեքենայի հիւսուածքէ, գործատունը կ'արտադրէ նաեւ ձեռագործ գորգեր, զորս կը հիւսեն աւելի փորձառու եւ հմուտ վարպետներ: Անոնց ձեռակերտ «Արփնբերդ», «Երեւան», «Վասպուրական», «Սովետական Հայաստան» գորգերը աչքի կը զարնեն նուրբ երանգներով եւ շքեղ նախշազարդերով:

**

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԱԽՈՒՐԵԱՆԻ ՄԷՋ

Ախուրեանի շրջանի երաժշտական դըպրոցը կոչուած է Կոմիտասի անունով: Վերջերս հաստատութեան շէնքին առջեւ բարձրացած է Կոմիտասի յուշարձանը: Քանդակագործ Կ. Նուրիջանեան երգահանը պատկերացուցած է ամբողջ հասակով, կարծէք երգչախումբը ղեկավարելու պահուն, երբ կը մարին երգի վերջին հնչիւնները, տակաւին քար լռութեան մէջ կը լողայ մեղեդին... Յուշարձանի բացման հանդիսութեան ընթացքին Կոմիտասի երգերն ու մեղեդիները հնչած են դպրոցին երկձայն երգչախումբին ու լաւագոյն աշակերտներու մեկնաբանութեամբ:

**

ԿԸ ԳԵՂԵՑԿԱՆԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

Երեւանի Խաչատուր Աբովեան մանկավարժական հիմնարկի շուրջ 1300 ուսանողներ ամառուան ամիսներուն կը մասնակցին ուսանողական ջոկատներու աշխատանքներուն: Անոնցմէ 45-ը որոնք ուսումնական հաստատութեան նկարչա-գծագրական լսարանի ուսանողներ են, ստանձնած են Հայաստանի չորս շրջաններու՝ Մարտունիի, Ղուկասեանի, Իջեւանի եւ Արթիկի մշակոյթի տուներու ձեւաւորումը: Շրջաններու մշակոյթի աշխատողներու հետ կնքուած համապատասխան պայմանագրի հիման վրայ ուսանողները իրենց ուսուցիչներու ղեկավարութեամբ արդէն պատրաստած են էսքիզները, որոնք ներկայիս կ'իրագործուին համապատասխան մշակոյթի տուներու եւ ակումբներու մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ, վերջապէս կրցաւ կազմել նոր կառավարութիւն մը, որու գլուխն է՝ Ճիովաննի Կոռիա, Դեմոկրատ Քրիստոնեայ եւ ամէնէն երիտասարդ նախարարապետը երկրին պատմութեան (44 տարեկան է): Անգամ մը եւս, համախմբման

ՖՈՒԹՊՈԼ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Յուլիս 29-ի խաղերու արդիւնքներն են.—

Դնեպր — Տորպեդո	1 — 0
Շախտեոր — Մետալիստ	3 — 1
Կայրաթ — Դինամո Թ.	3 — 0
Զէնիթ — Գուրիա	1 — 0
Ժալգիրիս — Նեֆթչի	1 — 1
Դինամո Մինսկ — Արարատ	3 — 1
Դինամո Կ. — Դինամո Մ.	0 — 0

**

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր Սպարտակ 26 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 25, Տորպեդօ եւ Ժալգիրիս 23-ական, Շախտեոր 21, Արարատ, Մետալիստ, Դինամօ Կ., Դինամօ Մ. եւ Դինամօ Մինսկ 19-ական, Նեֆթչի 18, Կայրաթ 17, Դինամօ Թ., ԲԿՄԱ եւ Զէնիթ 15-ական եւ Գուրիա 11 կէտերով:

դահլիճ մըն է, նման անոր որ ծնունդ տուաւ տագնապին, անցեալ Մարտին եւ պարտադրեց կանխահաս ընտրութիւններ Յունիսին: Հինգ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներէ կազմուած է կառավարութիւնը, այսինքն՝ Դեմոկրատ-Քրիստոնեաներուն հետ ընկերվարականները եւ 3 պզտիկ «աշխարհական» մկրտուած խմբակցութիւններ՝ հանրապետական, ընկերային-դեմոկրատ եւ ազատական: Նոր վարչապետը շատ լաւատես չէ եւ «Աստուած օգնական»ով սկսած է գործի: Դեմոկրատ-Քրիստոնեաները կ'ուզէին որ իրենց ընդհ. քարտուղարը ըլլայ նախարարապետը եւ ամբողջ օրէնսդրութեան (5 տարի) շրջանին, բայց մեծ մըրցակիցը՝ ընկերվարական կուսակցութիւնը մերժեց: Ներկայիս Դեմոկրատ-Քրիստոնեաները 15 նախարարութիւններ ունին, որոնց մէջ անշուշտ՝ Արտաքինը (Անտրէոթթի) եւ Ներքինը՝ (Ֆանֆանի): Գանձը եւ փոխ-վարչապետութիւնը կ'անցնի ընկերվարական Ճուլիանօ Ամաթոյի, նաեւ արդարութիւնը (Վասալլի), աշխատանքը (Ֆորմիքա), Արտաքին առեւտուրը (Ռուճիէրօ), պրօտաշրջիկութիւնը, Շրջապատը, գիտական հետազօտութիւնը: Փոքր կուսակցութիւններէն՝ ազատականը ձեռք կը ձգէ Պաշտպանութիւնը (Զանոնէ):

ԱԶԱՏ ՁԱՅՆԱՍՓԻՌՈՒՆԵՐՈՒ նոր արտօնութեանց կամ մերժումներու հարցը կը շարունակէր աղմուկ հանել (ցոյցեր ըրին Փորթուկալցիները, որոնք 3-ի տեղ միայն մէկ կայան ունին այլեւս): Շատեր միտք չունին համակերպելու եւ Հինգշաբթի օր, «Լիպերասիոն» խորհրդածութիւններ ալ կ'ընէր, կ'ըսէր, օրինակ, թէ որոշումներուն մէջ շատ ճնշում եւ շատ կիրք դեր ունեցած են, թէ Ռատիօ-Կէ-ի եղած արգելքը «քաղաքական սխալ մըն է», նաեւ կը նկատէ որ եթէ այսքան բուռն եւ բազմաթիւ են հակազդեցութիւնները, պատճառն այն է որ «Յանձնախումբին (Սէ-Էն-Սէ-Էլ) ընտրութիւնները անընական կերպով կասկածի կնիքը կը կրեն: Հանդարտութեան մէջ ներկայացնելու համար, ամէն պարագայի մէջ փափուկ ընտրութիւններ, հարկ էին՝ անառարկելի անձեր»: Յատկանշական է նաեւ, որ մամուլի մէջ, այս հարցին առընչութեամբ, ամէն տեսակ ձայնասփիւռի մասին խօսք կայ - փորթուկալցի - գնչու - հրեայ - միասեռական - եւայլն, եւայլն - բայց ոչ՝ մեր փոքր ածուին մասին: Մինչ մեր գաղութին մէջ ալ իրարանցում կայ եւ Ռատիօ-Ազգ-ին հեռաձայնը չի դադրիր, ֆրանսագիր մամուլին մէջ տող մ'իսկ չգրուեցաւ թէ Ռատիօ-Ազգ-ին գլխուն ալ փորձանք եկած է: Ըստ երեւոյթին, անգամ մը եւս՝ մենք կ'ըսենք ու մենք ալ կը լսենք...:

ՉԵՐՆՈԲԻԼԻ հիւլէական կեդրոնին նախկին տնօրէնը՝ Վիկտոր Բրիւխանով տասը տարուան արգելափակման դատապարտուեցաւ իր երկու կցորդներուն հետ: Միւս երեք ամբաստանեալները 5, 3 եւ 2 տարի բանտարկութեան պատիժներ ստացան: Հիւլէական արկածի այս աննախընթաց դատավարութիւնը սկսած էր Յուլիս 7-ին, դռնփակ (քանի մը լրագրող միայն կրցած էին ներկայ ըլլալ բացման նիստին):

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ կայաններու (Ա. եւ Ե) ծանուցումի գիները «մատչելի» կը նկատուին միայն առաւօտեան ժամը 7-ին: Ընդհանուր գիներն են՝ 30 երկվայրկեանի համար 15 հազարէն 462.500 Ա. կայանին վրայ եւ 19 հազարէն 270 հազար «5»ին վրայ, ըստ ժամուն: Ամէնէն սուղ սակը Կիրակի իրիկուան Ֆիլմին ընթացքին է:

ԲԱԶՄԱՐՈՒԵՍՏԻՑ (Փոլիթեքնիք) բարձրագոյն վարժարանի մուտքի մրցումներուն յաջողածներու ցանկին մէջ կան՝ Ռաֆայէլ Գրիգորեան եւ Ֆիլիփ Գավաֆեան:

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՍԷՆ – ԺՈՆ ՓԵՐՍԻ

ՈՒՐ Է ԱՐԴԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

SAINT-JOHN PERSE
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԴԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Կ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

Ինչ կը վերաբերի Փերսի վերջին գործերու շարքին, որոնց ակնարկեցի սկիզբը, «Ձիւներ», «Անձրեւներ», «Հովեր» եւ «Ծովեր», դժուար է վերլուծել հարեւանցի քանի մը էջի մէջ։ Ըսի թէ դիւցազներգութիւն մըն է ան, տիեզերական (քոսմիք) տարողութեամբ։ Տիեզերական վերոյիշեալ օդերեւութաբանական երեւոյթները կը համապատասխանեն մարդկային հոգիին որոշ վիճակներուն։

Ձիւնը, անշարժ, միապաղաղ վիճակն է, ուր ամէն ինչ կը նիրհէ խաղաղութեան մէջ նոյնացած։ Խաղաղութեան եւ անտարբերութեան։ Անձրեւը ուրիշ վիճակ մըն է, անկայուն, բարի եւ չար ուժերէ ղեկավարուած։ Անձրեւները կը վերածուին հեղեղի, միեւնոյն ատեն կ'ոռոգեն դաշտերը։ Խառնաշփոթ շրջան, ուր ուղղահայեաց այդ սուրերը կը մխուին երկրի կուրծքին, կը ծեծեն երկիրը, կը քանդեն, կ'աւերեն, բայց որոնք վերջ ի վերջոյ բարերար ազդեցութիւն ունին։ Յղութեան շրջան։ Հովը յեղափոխութեան վիճակն է։ Ձիւնը կը տեսնուէր, անձրեւը նոյնպէս, իսկ հովը, անշօշափելի, անտեսանելի, անսանձ ուժն է։ Չենք գիտեր ուրկէ կուգայ, ուր կ'երթայ։ Կ'արշաւէ, կը քանդէ, կը գոռայ, կը դառնայ յորձանք, փոթորիկ։ Մենք անոր խաղալիկներն ենք։ Հո՛վը, մեծ վերիվայրումներու, նոր ուժերու յայտնումին, հուժկու ուժերու շղթայազերծումի շրջանը։

Մեր դարը, աթոմական դարը։

«Անոնք (հովերը) յարանուն շատ մեծ Զօրութիւններ էին, աշխարհի բոլոր ճամբաներուն վրայ, եւ որոնք իրենց ծնունդը կ'առնէին աւելի բարձրերէն քան մեր երգերը, վայրի մը մէջ ուր կ'իշխեն նախատինքն ու անհամերաշխութիւնը»։

«Գաղափարներու յոռեգոյն խառնաշփոթութեան մէջ, անոնք մեծութեան նոր ոն մը կը բերէին մեզի, եւ ուր կը գըծուէին գալիք մեր արարքները...»։

Ահաւասիկ աւելի երկար հատուած մը նոյն հատորէն, ուր կը խօսուի մանաւանդ բանաստեղծին մասին, անոր դերին, անոր պաշտօնին, հիւլէի մեր դարուն մէջ.

«Եւ բանաստեղծն ալ մեր հետն է, իր ժամանակի մարդոց քառուղիին վրայ, յառաջանալով մեր ժամանակին հետ, յառաջանալով այս մեծ Հովին համաչափ։ Իր պաշտօ՞նը մեր մէջ, – պատգամներու պարզաբանումը։ Եւ պատասխանը, տրըւած իր մէջ, սրտին լուսավառութեամբ։

Ոչ թէ գրուածքը, այլ բուն միտք բանին։ Առնուած իր կենդանի վիճակին եւ իր ամբողջութեանը մէջ։

Ո՛չ թէ ընդօրինակութիւններու պահպանումը, այլ բնագիրներուն։ Եւ քերթողին գրածը կը կցուի *փրոսէ վերպալ*–ին։

(Եւ չե՞մ ըսած արդէն, գրուածքներս ալ պիտի յեղաշրջուին... Անոնց տե՞ղը, – աշխարհի բոլոր ծովափները)։

Պիտի յայտնուիս մեզի, կորսուած թըռանշան, շատ երկար սպասում մը թող չջըղայնացնէ մեր լռութիւնը, ո՛չ մէկ աղտեղութիւն չպղծէ մեր տեսողութիւնը։

Եւ բանաստեղծը դարձեալ մեր հետն է, իր ժամանակի մարդոց մէջ, բնակուած, իր ցաւով։

Մարդը՝ երազներէ բնակուած, մարդը՝ աստուածային այդ հիւանդութենէն վարակուած...

Ո՛չ թէ անոնց պէս, որոնք գինովութիւնը կը փնտռեն կանեփի ծուխին մէջ, ո՛չ ալ թունաւորումը՝ արեւախանձ բոյսի մը մէջ, հաշիշ կամ ափիոն...

Բայց ուշադիր իր պայծառատեսութեան, իր իշխանութեան նախանձախնդիր, եւ հովին դէմ բռնելով իր լման տեսողութիւնը.

«Ճի՛շդը, Աստուծոյ ծակող նիշը ... թող ան մեզի հասնի ամբոխին մէջ, եւ ո՛չ թէ մեր առանձնասենեակներուն...

– «Ճիշդը, ծակող նիշը Աստուծոյ՝ մե՛ր վրայ»։

Դիւցազներգութեան վերջին հատորը նուիրուած է ծովուն։ Սէն Ժոն Փերսի ամէնէն ընդարձակ գործն է, 170 էջ, եւ իր գլուխ գործոցը։

Ինչի՞ կը համապատասխանէ ծովը, մարդկային հոգիին ո՞ր վիճակին...։ Փերսի համար վերջին կայանն է ծովը, որուն կը դիմէ մարդկութիւնը, որուն պէտք է ձգտի մարդկութիւնը։

Միաձուլում մէկ տարրի մէջ։ Ջնջել սահմանները, որոնք կը բաժնեն մարդիկը, երկրի մակերեսին, մինչ ծովուն մէջ եւ ծովուն վրայ չկա՛ն բաժանումներ։ Միաձուլուիլ նոյն ճակատագրին ենթակայ հեղուկ այս ուժին մէջ։ Միասին երազել, միասին խոկալ, փոթորկիլ նոյն կիրքերով։ Տառապիլ միասին, նոյն ցաւերով, գինովնալ նոյն պայքարներով, նոյն յաղթանակներով։ Ու դարձեալ քերթողին համար, համայնական ծովի պատկերը, ընդհանուր երջանկութեան երազին իրականացումն է, ջնջումը անձնական կիրքերուն ու շահերուն։ Չկա՛յ իշխող ու չկայ ստրուկ, շահագործող ու շահագործուող։ Նոյն իրաւունքներով, նոյն ճակատագրով միաձուլուած զանգուած մը, բայց որ կայուն, միապաղաղ ուժ մը չէ։ Մեքենայացում չէ երբեք, ո՛չ ալ անբանացում։ Ծովուն պատկերը կեանքին խորհրդանիշն իսկ է, իր այլազանութեանը մէջ։ Քերթողը կը պաշտպանէ իր տեսակէտը, բոլոր տեսակի վարդապետութեանց դիմաց։ Աւելի լաւ է ունկնդրենք զինք։ Վստահ եմ որ աւելի լաւ պիտի հասկնաք անոր ըսել ուզածը.

«... Պիտի լացընեմ ձե՛զ, շատ է այս քաղցրութիւնը մեր մէջ։

«Լալ քաղցրութենէն, ո՛չ թէ վշտէն, կ'ըսէ ամենագեղեցիկ երգին երգիչը, եւ այս վճիտ յուզումը սրտին, որուն ակը կ'անգիտանամ, ինչպէս այս վճիտ ծովային պահը, որ կը կանխէ սիւքը...»։

Այսպէս կը խօսէր ծովի մարդ մը, ծովի մարդու խօսքեր ընելով. կը գովէր այսպէս, կը գովէր սէրը եւ ծովուն տենչը, եւ դէպի ծով, ամէն կողմէ, արտահոսումն այս տակաւին, հաճոյքի աղբիւրներուն։

Իրաւ է թէ, պատմութիւն մըն է, զոր պիտի ուզեն լսել, մահուան անտարբերութեան մէջ, եւ այնպէ՛ս, այնպէ՛ս, իր գով, անյիշատակ մարդուն սրտին, որ ան ըլլայ մեզի համար նոր բարիք մը, այնպէս ինչպէս ծովախորշի սիւքն է, ցամաքին լապտերներուն ի տես։

Եւ անոնցմէ, որոնք պիտի լսեն զայն, նստած վշտին մեծ ծառին տակ, անոնցմէ քիչեր կ'ելլեն, քիչեր ոտքի կ'ելլեն մեզի հետ եւ կը յառաջանան ժպտադէմ, դեռ մանկութեան պտերներուն (*փուժէր*) մէջ եւ մահուան հրացաններուն տողանցքին մէջ։

Եւ այս տաղ մըն է ծովային, որ երբեք չէ երգուած, եւ ծովն է որ մեր մէջ զայն պիտի երգէ.

Ծո՛վը զոր կը կրենք մեր մէջ, մինչեւ մեր վերջին շունչը, մինչեւ յափրանքը մեր շունչին, ծո՛վը, բերելով մեր մէջ, հեռուներուն մետաքսեայ մրմունջը, եւ իր ամբողջ թարմ զովութիւնը երկրի վրայ։

Բանաստեղծութիւն՝ խաղաղեցնելու համար ջերմութիւնը սպասումին՝ ծովագնացութեան մը նախօրեակին։

Բանաստեղծութիւն մը՝ աւելի լաւ ապրելու համար մեր սպասումը՝ ծովի քաղցրութեանց։

Եւ այս երազ մըն է՝ ծովուն վրայ, զոր ոչ ոք չէ երազած,

Եւ ծովն է որ մեր մէջ զայն պիտի երազէ,

Ծո՛վը, մեր մէջ հիւսուած, մինչեւ իր անդրնդային մացառները, ծո՛վը, մեր մէջ, հիւսելով իր մեծ ժամերը լոյսի, եւ իր մեծ ուղիները խաւարի –

Ամէն ապերասանութիւն, ամէն ծնունդ եւ ամէն վերադարձ, ծո՛վը, ծո՛վը, իր ծովային խուժումին մէջ, իր պղպջակներուն խուժումին մէջ, եւ իր կաթին սփռուն իմաստութեան մէջ, ա՛հ, իր ձայնաւորներու սրբազան եռին մէջ – սուրբ աղջիկներ, սուրբ աղջիկներ –

Ծո՛վը, ինքն իսկ ամբողջ փրփուր, ինչպէս Սիպիլը՝ ծաղիկներով զարդարուած, երկաթէ իր աթոռին վրայ...։

.

«Առաջնորդէ՛ զիս, հանո՛յք, ծովու ճամբաներուն վրայ, ամէն սիւքի թրթռացումին՝ ուր պահը կ'ապրի, ինչպէս թռչունը հագած իր թեւերը ... Ես կ'երթամ, կ'երթա՛մ ճամբէ մը ուր թեւե՛ր կան, ուր տխրութիւնն անգամ հագա՛ծ է թեւեր։

Մարդը պէտք է վերագրաւէ իր գեղեցիկ հայրենիքը, իր ծննդավայրը, թագաւորին հրաշալի երկիրը, զոր մանկութենէն ի վեր չէ տեսած, եւ իմ երգս է որ զայն անոր պիտի վերադարձնէ։

Եւ դուք, ո՞վ էք որ, ո՛վ իմաստուններ ... մեզ կշտամբելու համար, ո՛վ իմաստուններ...

Եթէ ծովը բախտը կ'ընծայէ ինծի, իր եղանակին, յօրինելու մեծ քերթուած մը, բանականութենէն դուրս, պիտի արգիլէ՞ք իմ մուտքս անկէ ներս։ Թագաւորութեանս հողե՛րը, թողէք որ մտնեմ ես անոնցմէ ներս, ո՛չ մէկ ամօթ զգալով տուած հաճոյքէս...

«Ա՛հ, գրագիր մը թող մօտենայ, եւ ես պիտի ըսեմ իր գրելիքը...» Եւ ո՞վ է ան, մարդկային ծնունդ, որ պիտի կենայ իմ կողքիս, ամօթ պիտի զգայ իմ ուրախութեանս դիմաց.

– Անոնք, որոնք ի ծնէ, կը գերադասեն իրենց ծանօթութիւնները իմացումին։

Սէն – Ժոն Փերսի քերթողական մատեանները մեզի կ'ընծայուէին արձակով։ Բոլորովին ճիշդ չէ ի հարկէ այս բացատրութիւնը։

Առաջին ակնարկով այդպէս կը թուի։ Կը բաւէ սակայն կարդալ քանի մը պարբերութիւն, վերահասու ըլլալու համար, գրուածքին, ոչ միայն քերթողական շունչին ու կշռոյթին, այլ այն բոլոր յատկութիւններուն, որոնք ճշմարիտ ու վսեմագոյն բանաստեղծութիւնը կը յատկանշեն։

Յանգն ու չափը գրուածքին մէջն են, համապատասխանելով հոն արտայայտուած իւրաքանչիւր մտածումին։ Ամէն չափի տողեր ընդելուզուած են իրարու հետ, ութ, տասը, տասներկու վանկով տողեր կը յաջորդեն հոն իրարու, կը վազեն, կը բարձրանան, կանգ կ'առնեն, կը դառնան շուրջանակի, գծելով երկրաչափական հրաշալի պատկերներ, ա՛յն տպաւորութիւնը ձգելով որ բանաստեղծը ազատօրէն կը յառաջանայ, առանց մտահոգուելու բանաստեղծութեան պարտադրած օրէնքներով։ Ճիշդ հակառակն է սակայն։ Ամէն ինչ չափուած ու ձեւուած է։ Գրուածքին ներքին ճարտարապետութիւնը այնքան կատարեալ է, որ չենք կրնար վանկ մը վերցնել կամ աւելցնել հոն։ Պէտք չէ ուրեմն խաբուիլ. արձակ բանաստեղծութիւն մը չէ մանաւանդ Սէն – Ժոն Փերսի գրուածքը։

Աստուածաշնչական նշանաւոր Հատուածներուն (վէրսէ) հետ, հանդիպութիւններ կան, արդիականացած արուեստով մը գեղեցկացած։ Հանդիպութիւններ ուրեմն, հեռուէ հեռու, մեր Նարեկացիին գրելու եղանակին հետ։ Իր վերջին գործին մէջ մանաւանդ, ծովուն նուիրուած իր ընդարձակ պոեմին մէջ, մէկէ աւելի էջեր կան Նարեկը յիշեցնող։

Նկատած էի ես այս բանը, ընթերցումիս ընթացքին եւ ընդգծած այդ անցքերը։ Ցոյց տուի Լիւք – Անտրէ Մարսէլին եւ Պալարին։ Հաստատեցին անոնք ալ, աւելցնելով որ Միացեալ – Նահանգներ բնակող Ֆրանսացի քերթողը հաւատարիմ ընթերցող մըն էր իրենց թերթին։

(Շար. 2)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՅԱՂԱԳՍ
ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ
ՔԵՐԹՈՂՈՒԹԵԱՆ
(հատուածներ «Սենեակ»ի մասին)

Հեղինակ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
1987

ԺՈՐԷՍ՝ ՀԱՅԱՍԷՐԸ

1885–ին, երբ 26 տարեկան էր Թարն նահանգի երեսփոխան ընտրուելէ չորս տարի ետք Ժան Ժորէս ընտրութիւնները կորսնցուց, պարտուելով իր հակառակորդէն՝ Ապրիալէ, որ ներկայացուցիչն էր յետադիմական աջին։ Այդ շրջանին, այնպէս թուեցաւ որ մտածած է հրաժարիլ քաղաքականութենէն ու առանց դառնութեան վերադարձաւ Թուլուզի գրական Ֆաքիւլթէի փիլիսոփայութեան դասախօսի պաշտօնին։ Քասթրի իր ընտրողներուն ուղղուած հրաժեշտի իր ճառին մէջ ան կը յայտարարէր. – «Հանրապետութեան կարելի է ծառայել մտածումով, աշխատանքով ու պատիւով»։

Ժան Ժորէս շուրջ երկու տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ գրի առաւ փիլիսոփայական իր մտածումները, որոնք ամփոփուեցան «De la réalité du monde sensible» խորագրուած հատորի մը մէջ։

1890–ին հարաւի կարեւոր օրաթերթ «Լա տէփէշ տը Թուլուզ»ի մէջ լոյս տեսած խմբագրականով մը, ան հետեւեալ ձեւով կ'ամփոփէր քաղաքական իր տեսութիւնը. – «Մարդիկ լաւագոյնս պիտի ըմբռնեն տիեզերքը, երբ ընկերվարութիւնը յաղթանակէ։ Որովհետեւ մարդկութեան մէջ նշմարելով խղճին ու ոգիին յաղթանակը, շուտով պիտի զգան, թէ այս տիեզերքը, որ ծնունդ տուած է մարդկութեան, խորքին մէջ չի կրնար բանականութենէ զուրկ ու գիտակցութենէ բան մը ըլլալ, եւ ամէնուրեք ներկայ են միտքն ու ոգին, եւ թէ տիեզերքը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ բարդ ու անսահման ձգտում մը դէպի կարգուկանոն, գեղեցկութիւն, ազատութիւն եւ բարութիւն»։

Այս եզրակացութեան մէջ կարելի է յստակօրէն տեսնել այն մօտիկ յարաբերութիւնը, զոր Ժորէս կը գծէ ընդհանուր փիլիսոփայութեան ու իր քաղաքական փիլիսոփայութեան միջեւ։

Շատ կանուխէն ան մաս կը կազմէ միջազգային քաղաքականութեան հարցերուն իրազեկ դէտերու խմբակի մը։ Մեծ զարգացումի տէր եւ օժտուած խորացնելու նկատելի կարողութեամբ մը, ան չէր կրնար անտարբեր մնալ Միջին – Արեւելքի այնքան կարեւոր պատահարներուն։

Ապահովութեամբ կարելի է ըսել, հաստատել, թէ ԺԹ. դարու վերջաւորութեան Ժորէս եղաւ Հայերու կացութեան ջերմ պաշտպան մը. պաշտպանը, ժողովուրդի մը, որու ողբերգութիւնը վերջ գտաւ միայն 1922–ին, ցրուելով աշխարհի չորս կողմը, եւ ընդհանուր բնակչութեան երկու երրորդին ոչնչացումով։

Կարելի չէ առանց ազդուելու ու առանց հետաքրքրութեան կրկին ու կրկին կարդալ իր հոյակապ ելոյթը երեսփոխանական ժողովին մէջ, Փարիզ, 1896 Նոյեմբեր 3–ին, երբ Արտաքին նախարար Հանոթօ կը ջանար արդարացնել Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը, որու գլխաւոր նպատակն էր բաժան – բաժան ըլլալէ փրկել Օսմանեան կայսրութիւնը, ի գին զոհելու քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները։

Ժորէս ընդգծելէ ետք Ապտիւլ Համիտի կողմէ Փոքր Ասիոյ մէջ գործուած վայրագութիւնները, կը շեշտէ պատասխանատուութեան բաժինը Եւրոպայի ու Սուլթանին, որ լաւագոյնս շահագործելով եւրոպական երկիրներու երկպառակութիւնները, ընթացք կուտայ հայ դաղութին հանդէպ իր սնուցած ատելութեան։

Մեծ ատենախօսը յստակատես մօտեցումով մը ցոյց կուտայ թէ Սուլթանը ինչպէս կ'օգտագործէ թրքական հին ըղձացում մը, որ կը կոչուի ուժը՝ Մարդկութեան ու Արեւմուտքին քիթին խնդալու։

Ժողովին ձախակողմեան երեսփոխաններուն ծափահարութիւններուն մէջ Ժորէս կ'աւարտէ իր ճառը սա նախադասութիւններով.

«Քանի որ հայկական հարցին մէջ Եւրոպա անկարող եղած է շարժման անցնելու, քանի որ անդամալուծուած է նախանձներով ու ակնկալութիւններով, այնքան, որ թոյլ տուած է իր շէմին վրայ անհաւասար ոճիր մը, ամբողջ աշխարհի բանուորներուն փաստը կը տրուի եւրոպական կառավարութիւններու սնանկութեան։

Այո, դուք հակառակորդ ու պառակտուած կառավարութիւններ, այլեւս նոյնիսկ ի վիճակի չէք գործադրելու քաղա-

ՄԻ ՌՄՆ ԱՆՈՒՆ ՆՈՐԱ.
ԶԱՐԵՀ ՄՈՍԿՈՖԵԱՆ

ԼԻՈՆ. – Յուլիս 21. –

Երէկ հեռաձայնը անվերջ կը հնչէր Հայոց Եկեղեցին.

– Օրիորդ քարտուղարուհի, այսօրուան ֆրանսական թերթին մէջ լոյս տեսած ազդը կարդացի՞ք. երրորդ թաղմասի ոստիկանութիւնը կը յայտնէ թէ Թաղիս այգինչ փողոցը, այնինչ չէնքին 8–րդ յարկը գտնուած է ծերունի Հայու մը դիակը:

Վարչականներէն մին անմիջապէս կը դիմէր ոստիկանութեան ու հետեւեալ պատասխանը կը ստանար.

– Այո, պարոն, այդ անձը մէկուկէս ամիս է վեր մեռած է. ոչ ոք լուր ունէր. դրացիները հոտէն գուշակեցին, որ «բան մը» պատահած է: Իր հարազատ – ները կը փնտռենք, բայց ցայսօր ոչ ոք յայտնուած է:

Ժամ մը ետք, ալեհեր անձ մը ներկայացաւ քարտուղարութեան ու յուզուած ձայնով մը ըսաւ.

– Եկայ ձեզի լուր տալու...:

Ու թերթին մէջէն կտրուած ազդը գրասեղանին վրայ դնելով աւելցուց (Ֆրանսերէն).

— C’était un type très bien, d’une grande droiture, pendant la guerre il a caché de nombreux Juifs. Vous savez, je connais l’histoire de votre peuple, il n’en parlait jamais. La Turquie pour lui c’était du passé. Zareh était un Homme, un vrai.

Զարեհ Մոսկոֆեան 81 տարեկանին իր ժահկանացուն կնքեց...մինակ ու անտէր: Ան արուեստագէտ էր, «միջակ նկարիչ մը», ըստ ֆրանսացի իր ընկերոջ վկայութեան: Տարիներ առաջ քանի մը կտաւներ նուիրած էր Լիոնի Հայոց Եկեղեցիին: Իմէ այդքանը պիտի մնայ:

Ցեղասպանութեան գիրքէն էջ մը եւս փրթաւ, անտարբերութեան մէջ, մե՛ր անտարբերութեան մէջ: Հարկ կա՞յ շեշտելու, որ եկեղեցի հեռաձայնողներուն բոլորն ալ իր սերունդին կը պատկանէին...

ԿՈՐԻՒՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Կարօն առաջին անգամ Երեւանում մետրո տեսաւ: Կանգնեց եւքի դրան մօտ ու սպասեց:

– Ծօ քեռի, ընչի՞ ես կայնել, – հարցրեց Օնոն:

– Քիչըմ համբերէ, կարող է օղուրմածիկ հէրս ու մէրս յանկարծ դուրս գան:

Երբ ամերիկացի լուսնագնացները դուրս եկան խցիկից, տեսան քիչ հեռւում ծուխ է բարձրանում: Մօտեցան: Երեք տղայ խորոված էին ուտում:

– Ո՞վ էք, ի՞նչ մարդիկ էք:

– Լենինականցի ենք, – պատասխանեցին:

– Ե՞րբ էք հասել Լուսին, որ չենք իմացել:

– Շուտուց ենք ըստեղ, հըմը ձէն չենք հանէ, ըշտը գիտէք, էլի, անունները ելած է, կ՚ըսեն՝ «Մեծախօսութիւն կ՚ենեն»...:

Կարօն դիմում է փողոցով անցնող մի աղջկայ.

– Քուր ջան, երկու կոպէկ չունի՞ս:

– Չէ:

– Կրնա՞ս ըսէ, ո՞ւմ մօտ կ՚եղնի:

– Հոռոմ մամ, դու որ մեռար, քեզի էսքրատային նուագախումբով կը վերցընենք:

– Վո՛ւյ, չէ՛, Կարօ ջան, պէտք չէ, ձէնն ընկաւ ականջս՝ ամօթու գետինը կը մտնեմ:

– Ծօ, չամչցա՞ր, Վազոյի թաղմանը չեկար:

– Թող ինքն էլ իմ թաղմանը չգայ...:

– Կեր, ապեր, – Համբոյի առջեւ թթուվարունգի պահածոյ է դնում եղբօր կինը:

– Ուտելը կ՚ուտեմ, համա վախըմ եմ՝ գլուխս մէկը չմտնի, – պատասխանում է Համբոն:

Բարսեղի ոտքը աշխատանքի վայրում կոտրւում է: Տանում են հիւանդանոց: Ընկերները գնում են տեսութեան:

– Բարսեղ ջան, պատմիր տեսնենք, ո՞նց եղաւ, որ ոտքդ այդպէս կոտրուեց:

– Է, տղերք ջան, վրաս ուշք կա՞ր, որ տեսնէի:

– Բարսեղ, չլինի՞ քեզ աշքով են տուել:

– Չէ, փայտով են տուել:

– Լոյսերն անջատուել են, ի՞նչ պիտի անենք, – տարակուսում է քեռի Օհանը:

– Զանգիր լուսաւորութեան մինիստրութեան, – պատասխանում է տասը տարեկան Արթուրը:

Մի մարդու բռնում են օղի փաճառելիս:

– Քեզ տուգանում ենք: Միթէ չգիտես, որ էս տարուանից չի կարելի օղի փաճառել:

– Տղայ ջան, էս անցեալ տարուայ արաղն ա, – արդարանում է մարդը:

– Լուցկի ունի՞ս:

– Այո:

– Դէ մի հատ ծխախոտ տուր, վառեմ:

– Ուստա Մկօ, քիչըմ արագ տուր պահեստապետ Սաքոյին՝ վերակենդանացընենք:

– Չեմ տայ: Ի դէպ օր վերակենդանացաւ, իմ արինը ետ չի տայ:

Օնոն մօտեցաւ հարեւանի դրանը հաւաքուած մարդկանց.

– Հանգուցեալը նե՞րսն է:

– Չէ, կինօ գնաց, – հեգնեց մէկը:

– Ես, վախտ գտաւ, – անկեղծ զարմացաւ Օնոն:

– Կինս ապահարզան է պահանջում:

– Ինչո՞ւ:

– Ասում է՝ արտաքին տեսքդ չի համապատասխանում նոր կահոյքին:

– Ես յիմար վիճակի մէջ եմ ընկել, – ասում է ժամանակակից նկարիչը:

– Ի՞նչ է պատահել:

– Կինը, որին նկարել էի, ցանկութիւն է յայտնել աչքերի գոյնը փոխել: Բայց ոչ մի կերպ չեմ յիշում, թէ մարմնի ո՛ր մասում եմ նկարել աչքերը...:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ. Օ. Մ.ի Պապայեան մանկապարտէզի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 23–ին, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ: Խօսք առնելով տնօրէնը՝ Մարգար Շարապխանեան, կարգ մը տեղեկութիւններ տուած է աշակերտութեան, ուսուցչական կազմի, ուսումնական ծրագրի մասին: Անցնող տարեշրջանին մանկապարտէզը ունեցած է 125 աշակերտ:

Գոլոլեան նախակրթարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 25–ին, նոյն սրահին մէջ: Վարժարանի նախակրթարանի վեց եւ միջնակարգի երկու դասարաններուն մէջ անցնող տարեշրջանին եղած են 190 աշակերտներ: Գեղարուեստական յայտագրի գործադրութենէն ետք հուսկ բանք արտասանած է Խաժակ Ծ. Վրդ. Յակոբեան:

Այս զոյգ հանդէսներու նկարագրութեան աւարտին (լոյս տեսած՝ «Հորիզոն»ի մէջ) Գր. Հօթոյեան կ՚ընէ հետեւեալ խորհրդածութիւնը. – «315 աշակերտ հայ դպրոցի մէջ կը ստանան հայեցի դաստիարակութիւն, յաւելեալ 250՝ Սուրբ Խաչ, Բարեգործական, Արփի Մերատ դպրոցներու մէջ, բոլորը կ՚ընեն մօտաւորապէս 600 աշակերտ, շաբաթօրեայ վարժարանները կը յաճախեն մօտ 400 աշակերտներ: 20 հազարնոց գաղութի մը մօտ 1000 աշակերտներ աւելի – նուազ կը ստանան հայեցի դաստիարակութիւն եւ կը սորվին հայերէն լեզուն՝ տարրական ձեւով: Հապա՞ մնացեալ բազմահազար աշակերտները ի՞նչ պիտի ըլլան: Ահաւասիկ սրտաճմլիկ հարց մը, որ լուծումի կը սպասէ»:

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Պանքօ Ռիոյի սրահին մէջ, Յունիս 26–ին, տեղի ունեցած է Ալիսիա Թերզեանի ղեկավարած «Արդի Երաժշտութեան Հանդիպումներ» խումբին նուագահանդէսը: Յայտագրին մաս կազմած են արժանթինցի, ֆրանսացի, իտալացի եւ քուպացի երաժիշտներէ գործեր:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ ազգային վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 21–ին, Ժան տը Պրէպէօֆ քոլէժի սրահին մէջ: Տնօրէնուհի Տիկին Ազատնի Էլոյեանի կարդացած տեղեկագրէն կը պարզուի, որ անցնող ուսումնական տարեշրջանին վարժարանը ունեցած է 510 աշակերտներ, որոնց 72–ը՝ մանկապարտէզի, 388–ը՝ նախակրթարանի եւ 50–ը՝ երկրորդականի բաժիններուն մէջ:

քակրթութեան ու Քրիստոնէութեան նախնական պարտաւորութիւնները»...:

Իր պանութենէն 73 տարի ետք կարելի՞ է ըսել, թէ ժօրէսի այս գաղափարները, միջազգային քաղաքականութեան ներկայ շրջանին, կորսնցուցած են իրենց արդիականութիւնը:

Կարելի՞ է գոհանալ որ ՄԱԿ–ի մարդկային իրաւանց ենթայանձնախումբը, կամ եւրոպական Խորհրդարանը Յունիս 18–ի բանաձեւով մը ճանչցած են ցեղասպանութիւնը ժողովուրդի մը, որ աւելի քան հինգ հազար տարուան անցեալ մը ունի:

Ներկայ աշխարհի քաղաքական պատասխանատուները, եթէ կրնան մէկդի դնել իրենց ճղճիմ շահերը, թող մտածեն ու պատասխանեն:

Ժան ժօրէս, իր շրջանին չէր վարանած տեղ դրուելու անոնց կողքին, որոնք հայ ժողովուրդին և նպաստ անխառն երախտիք ու ազգային իրաւունքներ կը պահանջէին:

Սակայն, ով ըսած է, թէ ինչ որ ալ ըլլայ, Պատմութիւնը դանդաղօրէն կը զարգանայ ... շատ դանդաղ ընթացքով:

Ժ. ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

ԴԵՊԻ ԼԵԱՌՆ ՄԱՍԻՍ

«ՅՈՒՇԵՐ Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ ՄԱՍԻՆ» ԳՐՔԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՅ

ԿԱԶՄԵՑ՝ Վ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Հերթականութեամբ բարձրաձայն կարդում էր բանաստեղծութիւնները, եւ երբ նկատում էր չեշտի կամ յանգի խախտում, կամ հանդիպում էր մի բանի, որ սխալ էի գործածել, ասում էր. – էստեղ կանգ առնենք:

Ամէն ինչ հարթ անցաւ, բացի մի «կանգառ»ից, որ մեխուել է իմ յիշողութեան մէջ:

Դրանից մի տարի առաջ ես եղել էի Ղրիմում (Գուրզուֆ) եւ մի փոքրիկ բանաստեղծութիւն էի գրել Պուշկինի երեք նոճիների մասին, որ սկսւում էր այսպէս.

Շառաչում է ծամին,, տարուբերում ուժգին
Կիպարիսները բարձրահասակ,
Նրանք օրօրուելով շշնջում են՝
Պուշկին,
Մենք հասակ առած ծառեր
դարձանք:

Չարենցն այստեղ գրիչը ցած դրեց ու վառեց գլանակը:

– Գիտե՞ս ինչ, Խաչիկ, «ուժգին» բառի մէջ չեշտն ընկնում է վերջին վանկի վրայ (ուժգի՛ն), իսկ «Պուշկին» բառի մէջ չեշտն ընկնում է վերջին վանկի բայ (Պո՛ւշկին), որովհետեւ այդ անունը ռուսական է, հետեւապէս «ուժգին» եւ «Պուշկին» բառերն իրար հետ յանգ կազմել չեն կարող, թէպէտ արտաքուստ թեւում է, թէ յաջող յանգեր են, – ասաց Չարենցը ծուխը փչելով դէպի առաստաղը: – Առաջին անգամ Ազատ Վշտունին է դրանք չփոթել, կամենալով Յակոբ Յակոբեանին Պուշկինից աւելի ուժգին համարել, բայց վրիպել է:

Այստեղ Չարենցը քորեց քթի ծայրը եւ երկար ծիծաղեց:

Ես ասացի, թէ հայերէնում օտարազգի անունները ենթարկւում են հայերէն շեշտադրութեանը:

– Կոչական խօսքի մէջ՝ երբեք – ասաց Չարենցը:

Աշխատանոցից շարժուող սեղանի մի կարճ ոտքի տակ գիրք էիր դնում ու մէջը՝ դանակ:

Ու մի օր մօրս դանակը պէտք եկաւ, դանակն այն հանեց, խստիւ բարկացար, ու դանակը հին կարգով հին տեղը դրեցանց...

Իսկ այդ ի՞նչ գիրք է, մի օր հարցրի՝ Աբով, ասացիր: «Ապոլն» ի՞նչ է, նորից հարցրի.

– Մեծանաս՝ կ՚իմանաս, – այդպէս ասացիր:

Ու երբ մեծացայ, յետոյ իմացայ, յետոյ հասկացայ, թէ Ապոլն ինչ է ... (Աբովը մարդ է եւ գիրք է գրել «Դանակը բկին»):

Աշխատանոցից շարժուող սեղանի մի կարճ ոտքի տակ գիրք էիր դնում ու մէջը՝ դանակ:

Չարենցը չէր նայում ինձ, եւ ես պարզ տեսնում էի նրա հոգեկան խռովքը:

– Եղբայր, էսպէս բա՞ն կը լինի, – գոչեց նա իրեն յատուկ բարձր ձայնով, – մի գլուխ ենք տալիս էդ ... Աշրաֆեաններին, չեն կարողանում մի գիրք հրատարակել: Գիրք գրելը գրողի համար հիմի աւելի հեշտ հարց է դարձել, քան գիրք հրատարակելը: Ի՞նչն է պատճառը: Այն, որ չատացել են Աշրաֆեանի նման ամէն տեսակ կարիերիստները: Սա ի՞նչ բան է, եղբայր, էսպէս մենք ազգային կուլտուրա՞ կը ստեղծենք: Կարելի՞ բան է սա:

Չարենց ինձի ըսաւ.

– Դուն կը գրես անգլերէն, այսուհանդերձ դուն հայ գրող ես:

Ես համաձայն գտնուեցայ, ու նկատեցի, որ թէեւ ծանօթ չեմ իր գրութիւններուն, սակայն կը կարծեմ, որ ինք, հակառակ որ հայերէն կը գրէ, այսուհանդերձ ու էապէս համաշխարհային գրող է:

Չարենց պատասխանեց.

– Թերեւս կամ, յուսանք, որ այդպէս է, թէեւ ինքնին բաւարար է նաեւ հայ գրող ըլլալը:

Երեւանի մէջ ես հանդիպեցայ բազմաթիւ Հայերու, երիտասարդ ու տարեց, որոնց հանդէպ ունեցեր էի այն զգացումը, թէ բոլորն ալ ընտանիքիս անդամ էին, նոյնիսկ անոնք, զորոնք չէի սիրած: Սակայն Մոսկուայի մէջ, ուր հանդիպեցայ այս Հայուն, որ ձեռնոց նետեր էր ամբողջ աշխարհին եւ ամէն չափանիշով ամենահասուն, քաղաքակիրթ, մեծարժէք, իմաստուն ու խռովայոյզ էր, թերեւս բուն այդ պատճառներով տեսակ մը խորհրդ – դանշանն էր անխորտակելի հայկական կեանքին ու մշակոյթին, ինչ երկնակամարի տակ որ ըլլայ:

Կոմայգու ծառուղիներից մէկում թրնդում է վիթխարի սաղարթն, ճչում է զուռնան ու ազգային տարազով պճնուած երիտասարդներ պարում են Սասնոյ, Մշոյ պարեր: Բազմութիւնն ալիքւում է, բոլորի դէմքերին շողում է ոգեւորութիւնը, բոլորի աչքերը վառւում են ուրախութիւնից:

(Շար. 3)

Այրի Տիկին Լուսաբեր Մելքոնեան,
Պր. Յարութիւն Մելքոնեան,
Պր. Կարպիս Մելքոնեան,
Տէր եւ Տիկին Միսաք Տէմիրճեան եւ զաւակները (Հայաստան),
Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Կուրաճեան եւ զաւակները (Հայաստան),
Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէմիրճեան (Հայաստան),
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէմիրճեան եւ զաւակները (Լոս - Անճըլըս),
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մօրաքրոջ՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՎԱԼԱՆԹԻՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տատալեան)
– Սվազցի –

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 27-ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Օգոստոս 1, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն - Թ'Ուէն Փարիզէնի գերեզմանատունը:

Ըստ ողբացեալին փափաքին ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Որեւէ մահագդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտոյտներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ծով շրջապատող Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ:

Արձանագրութեանց համար դրաւոր դիմել՝

Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 - 87 - 99 - 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔԸ ԻՐ ԱՊԱՔԻՆՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ընթացիկ տարուան Ապրիլի 27-ին ենթարկուեցայ վիրաբուժական լուրջ գործողութեան մը Օհայօ նահանգի Քլիվլենտ Քլինիքին մէջ: Ուրախ եմ յայտնելու թէ ապաքինման երկար շրջանէ մը ետք վերագտած եմ առողջութիւնս եւ առնէ մը ի վեր կանոնաւորաբար վերստանձնած՝ պատասխանատուութիւններս:

Վիրաբուժութեան օրերուն թէ ապաքինման շրջանին ստացած եմ առողջութեան բազմաթիւ բարեմաղթութիւններ՝ ծաղկեփունջերու, նամակներու, հեռագիրներու եւ անձնական այցելութեանց միջոցաւ: Խորունկ եղաւ անդրադարձը բազում եւ անկեղծ բարեմաղթութեանց եւ վստահաբար անոնք սատարեցին իմ հոգեկան ու ֆիզիքական կազդուրման:

Գործնապէս անհնար պիտի ըլլար բոլոր բարեմաղթութեանց անձնապէս պատասխանել. հետեւաբար ներկայիս կը փափաքիմ բոլորին յայտնել իմ անկեղծ ու խորունկ շնորհակալութիւններս եւ չեշտել թէ մեծապէս կը գնահատեմ իրենց ջերմ ու կազդուրիչ մաղթանքները:

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Նախագահ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻԲԱՆԱՆԱՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պելֆոնթէն բերուած լիբանահայ մանուկներու ճամբու ծախքի ֆոնտին համար. –

Ոմն 15.000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պերճ Սիսեռեան 5000 Ֆ., Տիկին Է. Քիւրքճեան 2000 Ֆ., Մալաթիայի կրթասիրաց Սէն - Շամոն, Սեդա Թիրեաքեան, Պարգեւ Քեբուլեան, Յակոբ Հիսայեան, Կարապետ Սելթեկեան, Տէր եւ Տիկին Այտապիրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 1000-ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Տ. Սողոմոնեան 600, Պետրոս Քենտէրեան, Տիկին Շ. Ատանալեան, Ա. Սմսարեան, Տէր եւ Տիկին Միքայէլեան, Նայիրի Մխիթարեան, Ս. Գոճապաշեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Յակոբեան, Կապոյտ Խաչի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղ, Տէր եւ Տիկին Մաթէոսեան, Տիկին Ն. Տագէսեան, Շ. Մակարեան, Միշէլ Արզումանեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Սէյյալի, Օր. Լ. Փէքմէզեան, Պ. Ժամկոչեան 500-ական, Օր. Ա. Մարտիրոսեան, Տիկին Մ. Պեանիկեան 400-ական, Վաղինակ Մխիքճեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Քենտէրեան, Ալէն Աւետիքեան, Կ. Ծառուկեան, Տիկին Սեւէֆ 300-ական, Տիկին Թ. Շահնազար, Տէր եւ Տիկին Ֆ. Ֆէյյալ, Տէր եւ Տիկին Ժ. Փ. Նարկիզեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Պալոյեան, Պ. Լ. Տոլմաճեան, Մինասեան - Փարթամեան 200-ական Ֆ.:

Տիկին Մ. Ռուսեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Թուլումեան, Պ. Տէրտէրեան 100-ական:

Վիէնի Հ. Յ. Դ. դաշտահանդէսէն 3.067 Ֆ., Սէն - Շամոնի Հ. Յ. Դ. դաշտահանդէսէն 2.285 Ֆր.:

Գումար՝ 47.752 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Ազնիւ Սարգիսեանի (ծնեալ՝ Պօղոսեան) մահուան առթիւ իր զաւակները՝ Անդրանիկ, Սիրանոյշ, Սիրարփի, Միսակ, Ալիս եւ բոլոր ազգականները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ, դրաւոր, ծաղիկներով եւ նուիրատուութիւններով, յարգեցին հանգուցեալին յիշատակը, եւ այս առթիւ 150 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին, նոյնպէս Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւն 150 Ֆ. «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առիթով, Միութիւնս՝ Տէր եւ Տիկին Ժագօ Պօղոսեանէ ստացած է 200 Ֆ.:

ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երեւանի Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ Ստացնորդարանի բացման արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1987, Սեպտեմբեր 24-ին, բարերարութեամբ՝ պրիւսելաբընակ՝ Տէր եւ Տիկին Ժան Սպաճեանի: Լիբանանէն, Ուրուկուէյէն եւ Ֆրանսայէն պատուիրակութիւններ ներկայ պիտի ըլլան: Սոյն հանդիսութեան ներկայ ըլլալ ուզող Այնթապցիները կը հրաւիրուին անյապաղ կապ պահել ճամբորդական գրասենեակներու հետ:

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 20 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 30 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս - ԿԱՅԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 16-ին
ՊԷԼՖՈՆԹԷՆԻ ԿԱՅԱՆ (ԺԻՒՐԱ)

ՊԱՏԱՐԱԳ՝ Սուրբ Աստուածածնայ Տօնին առթիւ եւ խաղողօրհնէք
ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ՝ Կայանի երախաներու ձեռային աշխատանքներուն
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ՝ Կայանի երախաներու կողմէ պատրաստուած
ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ՝ Հայկական համադամ ճաշերով, կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ պատրաստուած:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné